

Quickologi

GÖRAN LAMBERTZ

Quickologi*

* av Quick- 'seriemördaralias', och grekiskans -logi, 'lära'; läran om mediomanipulation, flockmentalitet och sanningsbegreppets töjbarhet.

Fri Tanke

Fri Tanke förlag
www.fritanke.se
info@fritanke.se

Copyright © Göran Lambertz 2015
Omslag: Michael Wall
Grafisk form inlägga: Richard Persson, RPform
Tryck: Livonia Print, Lettland 2015
ISBN 978-91-87513-27-5

Innehåll

Förord	7
--------	---

DEL 1. Berättelsen

Prolog	17
1. Nitton döda	21
2. Från JK till motvallsdebattör	26
3. Sture Bergwalls första tjugosex år	31
4. Quicklaget	35
5. Femton år ute och åter till Säter	44
6. Ilskan, stödet och tystnaden	47
7. Åtta mord, sex domar	56
8. Bevisningen och ursprungssannolikheten	116
9. Anklagelserna och debatten	141
10. Resningar och frikännanden	160
11. Bortträngda minnen	181
12. Medierna	194
13. Granskningarna	205

DEL 2. Hur kunde det hända?

14. Troligt, otroligt och några bevisfakta	227
15. Vad var bevisat?	263
16. Resningsprocessen – en rättsskandal?	324
17. Bortträngda minnen och Dan Josefsson	346
18. Hannes Råstams bok	376
19. Juristernas ansvar	406

20. Mediernas ansvar	422
21. Men var det inte väldigt mycket fel ändå?	441
22. Att respektera friande domar	450
23. Att skapa en myt	460
24. Kan det hända igen?	478
25. Om Thomas Quick talade sanning	484
Det viktigaste	490
Efterord 1	493
Efterord 2	497
Litteratur	499

Förord

SOMMAREN 2012 HADE den värsta rättsskandalen i svensk historia slutligen avslöjats. Alla de största svenska medierna var överens. Enligt *Dagens Nyheter* var det »pinsamt uppenbart« att seriemördaren Thomas Quick aldrig hade funnits. Åklagaren Christer van der Kwast och förhørsledaren Seppo Penttinen var enligt Leif GW Persson »de riktiga skurkar som hade skapat lögnen«, och Jan Guillou hade tidigt slagit fast att Penttinen hade ljugit ohämmat i rättegångarna. Enligt *Dagens Nyheter* manipulerade van der Kwast och Penttinen bevisningen i målen.

»Vad är det för jävla idioter som sitter och dömer?« Frågan var Leif GW Perssons.

Thomas Quicks advokat, Claes Borgström, ansågs ha spelat med i bedrägeriet. Han intresserade sig bara för sitt arvode och lät sin klient dömas fast han insåg att Quick var oskyldig. Professor Sven Å Christianson var en olycka för psykologin. Han bidrog, med hjälp av en galen psykologisk teori, på ett avgörande sätt till att skapa den falske seriemördaren. Senare klarlades dessutom att Christianson hade medverkat i en sekt som byggde på denna galna teori. Journalisten Gubb Jan Stigson hade enligt sina kolleger Mattias Göransson och Jenny Küttim »faktamässigt blivit både skjuten i huvudet, fått halsen kapad och hjärtat utslitet ur kroppen när det gäller Thomas Quick-skandalen; men ändå raglar han vidare som om ingenting har hänt«. Stigson förbjöds av sin tidning *Dala-Demokraten* att debattera Quickärendet offentligt.

Birgitta Ståhle, som var en av Quicks psykoterapeuter på Sätters sjukhus, skapade enligt Jan Guillou »ett inneboende monster i Sture Bergwall, som nu bytte till artistnamnet Thomas Quick, kannibal,

sadist och en av historiens värsta seriemördare«. Det skedde med hjälp av generös tilldelning av narkotiska preparat. Birgitta Ståhle hoppades enligt Guillou att ett vetenskapligt genombrott skulle göra henne världsberömd.

Själv var jag den som såg till att de riktiga skurkarna kunde slippa dömas för grova tjänstefel när jag som justitiekansler lät bli att inleda brottsutredning mot dem. Jag hindrade rättvisans gång. Och visst fanns det väl en del som talade för att jag då tog otillbörliga hänsyn?

Enligt *Expressen* var alla vi som hade beslutat oss för att visa att påståendet om en rättsskandal var felaktigt »ett patetiskt litet kotteri bestående av en skara herrar som vill rädda sig själva från vanäran«.

*

Om inte de friande domarna för Sture Bergwall hade lett till dessa konstateranden om århundradets rättsskandal och dessa anklagelser om brott och manipulationer inom rättsväsendet, då hade jag aldrig skrivit den här boken. När någon som är misstänkt för brott blir frikänd ifrågasätter man det inte offentligt. Åklagare och domare håller så gott som alltid på regeln att inte offentligt ifrågasätta en frikännande dom.

I Quickärendet skedde dock något ovanligt, något som inte händer annars efter ett frikännande. Det kom grova anklagelser mot några personer i rättsväsendet, säkra konstateranden om rättsröta. Och det vimlade av påståenden om falskspel, manipulationer och lögner. Åklagare, poliser och advokater hade samverkat till århundradets rättsskandal.

Det borde vara självklart att sådana anklagelser ska ha ordentligt sakligt stöd innan de förs fram offentligt och på bred front. Och nästan lika självklart borde det, enligt min mening, vara att anklagelserna ska bemötas om de är felaktiga. Om de inte tillbakavisas fastnar de i historien. De anklagade får leva med fördömande, och i omvärldens ögon med förlorad heder.

Den som sitter inne med fakta och förstår vad som har hänt men ändå avstår från att handla, den brister rejält i ansvar. Det är därför

jag inte hymlar med vad som har hänt, utan faktiskt – trots de invändningar som kommer att resas – gör nästan allt jag kan för att i ord klargöra för läsarna vad som enligt min uppfattning är allra viktigast när det gäller Quickärendet: *Det var inte någon rättsskandal*. Jag går så långt att jag åter tar upp den viktigaste bevisningen i detalj för att klargöra detta. Jag menar att det måste göras i det läge som har uppstått.

Många hävdar att jag riskerar att skada såväl Högsta domstolen som domstolar och domare i övrigt genom att envisas med att Quickärendet inte var en rättsskandal. Och kanske skapar jag sådana risker. Men det hade varit värre om en mediedom över rättsväsendet för en inbillad stor rättsskandal hade blivit bestående. Och det hade varit värre om en allvarligt felaktig dom över några hedervärda personer för brott och andra grova fel hade bestått. Det hade varit värre om medierna hade kommit undan med ett grovt felaktigt beteende som skadar inte bara rättsväsendet och journalistiken, utan hela det svenska samhället om det fortgår.

*

Boken är en fortsättning på den debatt som började sommaren 2012 och som sedan har blossat upp i ett par omgångar. Skrivandet har omgetts av åtskilliga funderingar. Nog var det väl så att förnuftet till sist skulle segra? Mitt projekt gick ju bara ut på att visa det uppenbara, det som alla ändå snart skulle se.

Visserligen tonade de seriösa medierna ned sin självsäkerhet något. *Dagens Nyheter* bytte till exempel linje, från »pinsamt uppenbart att seriemördaren aldrig fanns« till »klart otillräcklig bevisning«. Men någon påtaglig omsvängning i opinionen skedde inte. Fortfarande skrevs det och talades om Quickärendet som en självklar skandal. Och när den så kallade Bergwallkommissionen tillsattes i november 2013 stod det ganska klart vilken förutsättning som gällde för utredarna: Det togs som utgångspunkt att Quickärendet hade visat på allvarlig rättsröta.

Så jag bestämde mig för att boken måste skrivas. Materialet måste samlas och presenteras, hederligt och övertygande. Människor måste

få ordentligt underlag för att förstå den egentliga sanningen i Quick-ärendet.

Under skrivandet upptäckte jag också något viktigt som jag hade misstänkt, men inte fullt ut förstått: det finns ett allvarligt problem bland svenska medier. Kravet på att det som sägs och skrivs ska vara »sant och relevant« finns inom betydande delar av journalistiken inte längre kvar som ledstjärna. Det förekommer tydliga osanningar i det som publiceras utan att det verkar ses som särskilt allvarligt. Och journalister går till självförsvar med en ilska och arrogans som är långtifrån sund.

Hur har det blivit så? Varför präglas svenska medier i så hög grad av bristande öppenhet och hederlighet?

Jag hoppas att min granskning kan leda till ett välbehövligt reningsbad.

*

En viktig fråga under skrivandet har varit hur jag ska förhålla mig till den omständigheten att en del av det som jag säger i praktiken kommer att fungera som anklagelser mot en person som har frikänts i domstol, i det här fallet Sture Bergwall. Den frågan är komplicerad.

När debatten inleddes sommaren 2012 konstaterade jag efter en del funderande att jag inte kunde försvara de anklagade personerna utan att säga som det var: Bevisningen mot Thomas Quick var mycket stark. Det hade annars snabbt blivit en etablerad sanning att den var »pulvriserad«. Tidningarna skrev gång på gång att »när han tog tillbaka sina erkännanden fanns inga bevis kvar«. Och så har många fortsatt att skriva. Bevisningen måste alltså upp på bordet. Den måste granskas och analyseras. För det är i bevisningen som hemligheten med Quickärendet ligger, det som faktiskt inte alls är någon hemlighet utan fullt synligt för var och en som ser efter ordentligt.

Det kan hävdas att boken innehåller förtal av Sture Bergwall. Jag säger visserligen inte att han har begått de åtta mord som han har dömts för, men det jag säger gränsar ibland till ett sådant påstående. Jag säger också att det är möjligt att han är skyldig till andra mord som han har erkänt. Men ibland är sådant nödvändigt. Så är det bland

annat om det man säger måste sägas för att man ska kunna försvara personer som är oskyldigt anklagade för brott. Detta har lagstiftaren förstått, och så är det såvitt jag vet i hela världen. Att förtala någon är tillåtet om det finns – som det heter i den svenska lagen – »skälig grund« för uppgifterna, och om det dessutom är »försvarligt« att lämna dem.

Att det finns skälig grund för det jag säger om Bergwall i boken står klart.

En svårare fråga är om det är försvarligt att säga det. Jag har kommit till slutsatsen att så är fallet, just därför att det annars inte är möjligt att föra de personers talan som har utsatts för omfattande och kränkande anklagelser. Och just därför att man annars inte kan bemöta påståendena om Sveriges största rättsskandal.

Att det är försvarligt att lämna uppgifterna beror också på att Sture Bergwall, då med namnet Thomas Quick, erkände de mord som han dömdes för och ytterligare åtminstone elva. Och att han höll fast vid erkännandena under femton år. Han skrev också en bok där han berättade om morderna och lät sig intervjuas av flera personer som sedan själva skrev böcker. Han berättade ingående om morderna för dem. Allt detta är i sig ett gott skäl att ordentligt nagelfara den nya version där Bergwall säger att han ljög om allt, eller möjligen att han minns på grund av psykoterapin, dock att minnena är falska.

Om saken hade varit tveksam hade jag nog ändå låtit den vara och avstått från att envisas. Men saken är inte tveksam. De personer som har utsatts för de riktigt allvarliga anklagelserna (och då bortser jag från mig själv) är oskyldiga. Det handlar främst om överåklagaren Christer van der Kwast, kriminalinspektören Seppo Penttinen, advokaten Claes Borgström, professor Sven Å Christianson och psykologen Birgitta Ståhle. Ingen av dem har gjort det som de har anklagats för i smutskastningskampanjen. Ingen av dem har gjort något fel som har haft betydelse för de fällande domarna. De eventuella felen är sådana som förekommer i många brottsutredningar med en komplicerad bevissituation.

De som har fått sitt goda namn och rykte orättfärdigt svärdat måste försvaras. Det måste ske även om priset är högt. Här måste det ske till priset av att den som är frikänd blir misstänkliggjord.

*

Boken kommer att ogillas av många. Det beror om inte annat på att jag vill visa för läsaren att en rad personer allvarligt har missbedömt ett av Sveriges största rättsärenden. Det är framför allt journalister och jurister, men även politiker och andra. Många av dem med hög svansföring. Och de har inte bara missbedömt. Flera har gjort det med en påtaglig arrogans. Den arrogansen visar sig även på andra håll i vårt samhälle, inte minst när någon enligt en stor majoritet tycker alldeles fel. Sådan arrogans tycks bli vanligare, och det är bekymmersamt.

Medier som har deltagit i Quick-kampanjen har gett stor spridning åt felaktiga slutsatser. Det har de gjort på ett sådant sätt att stora delar av svenska folket har övertygats om att det som faktiskt är rätt är fel. Att det som är falskt är sant. Genom att de flesta medier har ställt sig på ena sidan i debatten har de dessutom fått ett egenintresse i den. Och det har gällt även public service-medierna, Sveriges Television och Sveriges Radio. När medierna får ett egenintresse i en sakfråga fungerar de inte som de ska, det behöver egentligen inte sägas. I Quickärendet har detta fått mycket allvarliga konsekvenser.

Även om jag inte nämner särskilt många namn bland dem som har gjort allvarliga fel, kommer åtskilliga att uppfatta sig som angripna. Det lär medföra att många personer kommer att ha ett intresse av att boken misskrediteras. Om detta vill jag säga att jag själv bär ansvaret för alla fel. Jag säger inte något i boken som är medvetet osant, vilseledande eller fel på något annat sätt. Jag har dock inte kontrollerat allt utan hämtat mycket direkt från mitt minne. Det brukar betyda att det blir några fel, och så är det säkert även här.

Jag vill be läsaren om en sak. Bevara proportionerna. Ställ gärna några centrala frågor: Vad betyder egentligen, i det stora hela, de invändningar som förs fram mot fakta och resonemang i boken? Spelar de någon egentlig roll för den centrala frågan, den om det var en rätts-skandal när Sture Bergwall (Thomas Quick) dömdes? Och spelar de någon roll för frågan om det har slagits fast – som några ännu tycks tro – att det handlade om rättsröta?

*

Det har varit ganska lätt att trampa fel i quicksanden. De alltför snabba slutsatserna, motviljan mot att kolla fakta och tokigheterna i debatten har, i någon mening, rimliga förklaringar. Det blev ett slags masspsykos, och mycket av ståndpunkterna och den bristande eftertanken kan förstås, och förlåtas.

Arrogansen däremot, den stämmer till allvarlig eftertanke. Sannolikt har den ibland med ett slags rädsla att göra, en rädsla att tappa ansiktet. Och det kan vara förståeligt att många agerar avvisande utifrån en sådan rädsla. Men för den som vill ses som en mogen människa är det likväl inte försvarligt.

I andra fall är nog arrogansen helt enkelt ett uttryck för nonchalans. Man är så säker på att ha rätt eftersom alla andra säger detsamma.

Kommer de som redan har tagit ställning i Quickärendet att förmå sig till det som fordras: att reflektera öppet och fritt även om det kan innebära att de tvingas konstatera att de har haft fel? Hur benägna är människor att erkänna fel, även sådana som kan kännas riktigt pinsamma?

Efter att ha varit med på resan så här långt är jag tyvärr ganska pessimistisk. Men det finns en ljuspunkt. Det är att kärnan i Quickärendet inte kan vara föremål för tro eller uppfattningar. Den har nämligen sin sanning, och den sanningen kan ingen ändra på. Den råar man inte på, inte ens om man blundar hårt och länge.

*

Boken består av två delar. I den första – Berättelsen – undviker jag att göra egna värderingar och ställningstaganden, utom när det är näst intill nödvändigt för presentationen.

Den andra delen – Hur kunde det hända? – innehåller mina egna bedömningar, analyser och reflektioner kring Quickärendet. Till sist tror jag mig ha förstått hur det kunde hända. Möjligen är jag också den hemlighet på spåren som handlar om att försöka undvika att något liknande händer i Sverige igen.

I boken använder jag namnet Sture Bergwall utom för de år då han kallade sig Thomas Quick. Mordoffren nämner jag vid namn, medan jag för andra personer ofta använder en initial.

Jag skriver flera gånger att åtalen och domarna mot Thomas Quick var »riktiga«. Med detta menar jag att bevisningen räckte för att åtala och döma honom. Jag säger inte uttryckligen något om huruvida han är skyldig till de åtta mordena eller inte. Han är ju frikänd, och skuldfrågan bör därför inte diskuteras offentligt. I det sista kapitlet tar jag dock upp »om-frågan«: Hur ska vi se på saken om det var så att Thomas Quick talade sanning när han erkände mordena?

En del extramaterial till boken återfinns på hemsidan:
www.goranlambertz.se

DEL I

Berättelsen

Prolog

SENT LÖRDAGEN DEN 30 november 2013 ringde en reporter från *Aftonbladet*. Han ville veta bakgrunden till att jag om en vecka skulle börja i Lagrådet, i stället för att döma i Högsta domstolen. Hade jag förflyttats mot min vilja? Berodde det på den kritik som jag hade fått för engagemanget i Quickärendet?

Jag hade förstått att frågan skulle dyka upp, så jag var förberedd. Sedan några dagar hade Quickdebatten blossat upp efter tv-programmet *Veckans brott*, kvällen den 26 november. Där hade Leif GW Persson, författaren Dan Josefsson och jag »diskuterat« under ledning av Camilla Kvartoft. I medierna lades sakfrågorna åt sidan och fokus riktades mot mig personligen.

Hur kunde jag säga att de fällande domarna mot Thomas Quick var riktiga? Fick jag som domare i Högsta domstolen verkligen säga så, fastän Sture Bergwall var frikänd? Var inte det rentav så fel att jag borde avgå? Medierna hittade några personer som krävde min avgång. Ordföranden i Juseks domarsektion, rådmannen Anders Alenskär, var en av dem. Justitieukskottets ordförande, Morgan Johansson, sa att han skulle ha avgått om han hade varit jag. Andra sa emot. Själv sa jag att det inte fanns anledning för mig att avgå; jag hade ju bara tagit mitt ansvar och sagt som det var.

Någon månad tidigare hade det avgjorts att jag skulle gå över till Lagrådet under cirka tre månader, det formella beslutet fattades den 21 november. När avgångskraven hade börjat komma nämnde en god vän att somliga medier nu säkert skulle välja att tolka min för-

flyttning så att jag hade tvingats lämna Högsta domstolen. Och detta hade förstås varit en seger om det hade stämt: man hade lyckats få mig förflyttad.

Jag insåg också att frestelsen till osaklig vinkling skulle bli för stor för åtminstone *Aftonbladet* och *Expressen*. Även om de fick veta sanningen skulle de skriva, mer eller mindre tydligt, att förflyttningen berodde på kritiken i Quickdebatten. Om jag sa till dem att kritiken inte hade med saken att göra, skulle den förklaringen ignoreras eller stoppas undan. Sådan var medielogiken, det hade jag lärt mig. Så jag bestämde mig för att utnyttja denna möjlighet till att illustrera hur medierna agerar. När *Aftonbladets* reporter ringde sa jag därför att jag inte hade någon kommentar, bara att jag tyckte det skulle bli roligt att se hur de nu skulle spekulera om detta.

Morgonen efter var rubrikerna i tidningarnas nätupplagor »Lambertz får nya arbetsuppgifter« (*Expressen*), »Lambertz byter jobb« (*Dagens Nyheter*) och »Göran Lambertz byter uppdrag« (*Aftonbladet*). Meddelandet i en nyhetssändning i Sveriges Radio var: »Justitierådet Göran Lambertz får nu nya arbetsuppgifter och flyttas från sin dömande roll i Högsta domstolen till det så kallade Lagrådet. Beskedet kommer efter en tid av hård kritik mot hans agerande i debatten om Thomas Quick.«

Detta trots att de personer i Högsta domstolen och Lagrådet som hade tillfrågats av *Aftonbladet*, och som kunde ge besked, hade sagt som det var: beslutet hade fattats innan debatten och kritiken satte igång. Det fanns inget samband. Det var helt enkelt min tur att gå till Lagrådet en tid.

Påföljande dag hade *Dagens Nyheter* en rättelse i papperstidningen. Där klargjordes att rubriken dagen före hade varit vilseledande.

Radioprogrammet *Medierna* tog upp saken lördagen efter och intervjuade bland annat Lena Mellin, ställföreträdande ansvarig utgivare för *Aftonbladet*, som var först med »nyheten«:

Reporter: Den här värderingen att det skulle vara så spännande att Göran Lambertz nu ska granska lagar i stället för att döma efter dom, handlar inte allt det om att ni vill antyda att han har tvingats till time out eller nånting sånt där? Jag tror att väldigt många har fått det intrycket.

Lena Mellin: Ja, men då läser dom inte texten, för där står det ju att det har varit planerat långt i förväg.

Reporter: Men samtidigt så står det »Han får nya arbetsuppgifter efter kritikstormen kring Quickskandalen« i ingressen.

Lena Mellin: Mm, och det är ju sant.

Reporter: Nej men, det är det väl inte. Han fick ju det före hela den här Veckans brott-grejen. Beslutet är ju fattat innan.

Lena Mellin: Ja, men han tillträder de nya arbetsuppgifterna efter kritikstormen. Så är det ju alldeles uppenbart, eftersom han börjar vad jag förstår den 9 december.

Reporter: Just det, men då finns det ju inget orsakssamband om beslutet är fattat innan, det är ju bara en teknikalitet som gör att det kommer efter?

Lena Mellin: Exakt.

Reporter: Vill inte Aftonbladet mer än så med sina texter?

Lena Mellin: Om Aftonbladet vore en figur som hade en vilja, då tror jag vi befann oss i nåt annat universum. Här finns liksom knappt 500 personer som jobbar och som har olika tankar i huvudet. Att tillskriva oss en uppfattning, en vilja, är nog att begära för mycket.

Ja, vad ville egentligen *Aftonbladet* med den här texten? Lena Mellin fungerar ofta som ansvarig utgivare för tidningen, och tryckfrihetsförordningen med dess ensamansvar utgår från att den ansvarige utgivaren i varje fall i princip vet vad tidningen »vill«.

Så sent som en månad efter att sammanhanget rimligen hade stått klart för alla återanvände Sveriges Television (SVT) nyheten. I Rapports årskrönika sa berättarrösten, efter en redovisning av min roll i Quickärendet och den kritik som hade riktats mot mig: »I början av december kommer beskedet att Göran Lambertz tillfälligt flyttas från Högsta domstolen till Lagrådet.«

Vad ville SVT säga med det? Var man medveten om att man vilseledde tittarna?

Jag frågade programdirektören Robert Olsson om SVT när programmet sändes visste att flytten hade beslutats tidigare och inte hade något samband med Quickaffären. Och om man visste detta,

varför framställdes det då ändå så att flytten berodde på Quickärendet? Hans svar var:

Vi påstår alltså inte att det fanns ett samband, men jag kan förstå om du tycker att det i det sammanhang detta beskrivs möjligen kan uppfattas så.

I. Nitton döda

UNDER ÅREN 1976–1993 begicks fjorton mord i Sverige som Sture Bergwall erkände medan han hette Thomas Quick. Dessförinnan, åren 1964–1971, begicks fem mord som han också erkände. Alla dessa nitton mord var ouppklarade när han började berätta. De hade också kallnat, i den meningen att polisutredningarna hade avstannat. Samtliga mord är ouppklarade än i dag.

Av de mord som Thomas Quick erkände var det så många som tio där personerna försvann oförklarligt. Åtta av dem saknas fortfarande, efter mer än tjugo år.

När Thomas Quick erkände mordet hade han tagits in på Sätters sjukhus, dömd i juni 1991 till sluten psykiatrisk vård för grovt rån, grov stöld och stöld. Han hade tillsammans med en annan person, M, rånat en bankman och dennes hustru och son under hot. Det var andra gången Quick dömdes till sluten psykiatrisk vård efter att ha begått brott. Han var 41 år. Första gången han dömdes till sluten psykiatrisk vård var 1970. Efter rättspsykiatriska undersökningar hade han då bland annat diagnostiserats som sadistisk pedofil och bedömdes i vissa sammanhang vara utomordentligt farlig. Då var han 20 år gammal.

Quicks erkännanden började med att han vid ett tillfälle på eget initiativ sa att han kanske hade gjort något förfärligt. I psykoterapin på Säter berättade han sedan om det ena mordet efter det andra. Sjukhuset polisanmälde efter hand som man ansåg att det fanns skäl till det på grund av de misstankar som berättelserna väckte. Polisutredningarna kom igång år 1993. Kriminalinspektör Seppo Penttinen i Sundsvall var förhørsledare och överåklagare Christer van der Kwast ansvarig åklagare. Penttinen och van der Kwast arbetade med

brottsutredningarna mot Quick under knappt tio år. Åtskilliga andra poliser var engagerade i utredningarna. I fyra utredningar medverkade norska poliser och åklagare.

När jag skriver nitton mord måste en reservation göras. Åtta av personerna har alltså aldrig återfunnits, och det är tänkbart att de inte har mördats. Beträffande ett av offren har de flesta kroppsdelarna återfunnits, men inte alla. Vissa hävdar att personen inte mördades utan frös ihjäl och att kroppen sönderdelades av djur.

Här följer en lista med sjutton av de nitton döda eller försvunna personer som Thomas Quick erkände sig ha mördat. Det är de sjutton vars namn sedan tidigare har offentliggjorts:

- Thomas Blomgren hittades mördad år 1964.
- Alvar Larsson försvann år 1967, delar av hans kropp hittades år 1982.
- Reine Svensson försvann år 1971 och har inte återfunnits.
- Benny Forsgren försvann år 1976 och har inte återfunnits.
- Charles Zelmanovits försvann år 1976, delar av hans kropp hittades år 1993.
- Johan Asplund försvann år 1980 och har inte återfunnits.
- Trine Jensen hittades mördad år 1981.
- Marianne Rugaas Knutsen försvann år 1981 och har inte återfunnits.
- Magnus Nork hittades mördad i ett sopotrymme år 1981.
- Olle Högbohm försvann år 1983 och har inte återfunnits.
- Janny och Marinus Stegehuis hittades mördade år 1984.
- Gry Storvik hittades mördad år 1985.
- Magnus Jonsson försvann år 1985 och har inte återfunnits.
- Yenon Levi hittades mördad år 1988.
- Therese Johannessen försvann år 1988 och har inte återfunnits.
- Örjan Sellin försvann år 1993 och har inte återfunnits.
- Till dessa kommer två döda pojkar vars namn är kända, men som inte har förekommit i samband med Quickutredningarna:
 - »Lars« hittades drunknad år 1965 efter vad som antogs vara en olyckshändelse. Quick sa långt senare att han hade knuffat Lars i forsen för att döda honom.

- »Lasarettspojken« hittades död på ett sjukhus år 1969. Det misstänktes inte något brott då, men Quick sa senare att han hade kvävt pojken.

Under åren 1993–2001 dömdes Thomas Quick för åtta av morderna efter sex olika rättegångar. Samtliga sex domar var enhälliga. Domstolarna kom fram till att bevisningen mot Quick var sådan att det inte fanns något rimligt tvivel om att han hade begått morderna. Bevisningen bestod i första hand av uppgifter som Quick lämnade tillsammans med sina erkännanden. Det var faktauppgifter som enligt domstolarna måste komma från gärningsmannen. Det rörde sig exempelvis om två sågar som hittades på mordplatser där Quick hade sagt att sågar borde finnas, en inristning i ett träd som polisen hittade sedan Quick berättat att han hade gjort en sådan, en kam och kvistar som Quick sagt att han hade lagt på en mördad flickas kropp och detaljerade korrekta beskrivningar av bostadsområden, småvägar, kläder och kroppar. I en undersökning som gjordes om Bergwalls kunskaper om fakta kring två av morderna visade han sig veta ungefär tio gånger så många okända detaljer som genomsnittspersonen i en kontrollgrupp.

Under hela processen fanns det dock skeptiker som menade att Quick hittade på, framför allt för att han ville göra sig berömd som seriemördare. De pekade på ledande frågor under förhören, fel som Quick gjorde när han berättade, hjälp som han fick ibland när han skulle hitta rätt till mordplatser och liknande. Risken för falska erkännanden togs därför upp till diskussion och bedömdes av domstolarna.

Efter den sista domen, år 2001, förklarade Thomas Quick att han inte längre var beredd att medverka i brottsutredningar om återstående mord. Den viktigaste anledningen, sa han, var att många misstrodde hans erkännanden och att detta gjorde det extra svårt för honom att berätta om de tunga upplevelser som morderna innebar.

Det finns inte någon anledning att spekulera kring om han kan vara skyldig till några av de mord som han inte åtalades för. Han ska betraktas och behandlas som oskyldig till dessa. Vad som närmare bestämt ligger i detta tar jag upp i kapitel 22.

*

Den 18 september 2008, sju år efter den sista domen, tog Sture Bergwall tillbaka sina erkännanden. Det gjorde han första gången till journalisten Hannes Råstam, som hade arbetat en tid med Quickärendet. SVT sände tre dokumentärer av Råstam på temat att Bergwall hade dömts oskyldig. Bergwall fick en ny advokat, Thomas Olsson, som förberedde resningsansökningar. Riksåklagaren tillsatte en ansvarig åklagare, överåklagaren Björn Ericson, som skulle bedöma fallen från ett åklagarperspektiv.

Ericson och några andra åklagare gick igenom bevisningen och bedömde att frågan om Sture Bergwalls skuld måste prövas på nytt. Det blev resning och målen skickades tillbaka till respektive tingsrätt.

Nya åklagare fick ta över. De ansåg att bevisningen mot Bergwall nu inte räckte för fällande dom och lade ned åtalen. Det medförde att tingsrätterna – utan prövning – meddelade frikännande dom. Ingen domstol prövade alltså frågan huruvida bevisningen mot Bergwall var tillräcklig eller inte. Och Hannes Råstam skrev en bok – *Fallet Thomas Quick – Att skapa en seriemördare* – där han ville visa att Bergwall var oskyldigt dömd och att en rättsskandal hade blivit begången.

Att det hade skett en skandal blev snabbt en etablerad uppfattning. *Dagens Nyheter* skrev till exempel på sin ledarsida den 6 augusti 2012 att det var »pinsamt uppenbart« att Bergwall inte var någon massmördare.

Sveriges Radios eftermiddagsprogram, Studio Ett, planerade en specialsändning om Quickärendet den 21 augusti 2012 och jag blev ombedd att medverka. Det berodde på att jag som justitiekansler år 2006 hade avvisat en anmälan mot Christer van der Kwast och Seppo Penttinen från advokaten Pelle Svensson, som företrädde tre anhöriga till två av offren. Efter att jag hade läst domarna, och sedan två av mina medarbetare gått igenom en del av materialet i övrigt, hade jag gjort bedömningen att det inte fanns någon anledning att gå vidare med anmälan. Polisens och åklagarens arbete framstod som skickligt utfört och jag uttalade detta i mitt beslut.

När jag fick frågan om medverkan i Studio Ett hade jag dock hunnit bli tveksam om Bergwall verkligen var riktigt dömd. Vid läsningen av Råstams bok blev jag ännu mer tveksam. Men efter att ha talat

med framför allt van der Kwast, och sedan jag satt mig in i stora delar av materialet, var jag säker. Det fanns enligt min mening inte något tvivel om att såväl åtalen som domarna var riktiga. Den 20 augusti, dagen före specialprogrammet i radions P1, publicerades en artikel av mig på DN Debatt där jag förklarade vad jag hade kommit fram till. Det följdes av en omfattande debatt, där jag fick åtskillig kritik från många håll för min ståndpunkt.

Sture Bergwall frikändes från det sista av morderna i november 2013 och det inleddes en process för att få honom fri från den slutna psykiatriska vården. Den 19 mars 2014 omvandlade Förvaltningsrätten i Falun, efter en omfattande utredning, den slutna vården till öppen psykiatrisk vård. Det innebär att Bergwall blev frisläppt, men med skyldighet att följa vissa föreskrifter.

I slutet av november 2013 tillsatte regeringen en utredning för att ta reda på vad som hade gått snett i Quickärendet och hur det ska kunna undvikas att något sådant händer igen. Utredningen, som leds av f d professorn i statsvetenskap Daniel Tarschys, ska avge sin rapport senast den 5 juni 2015, ett par månader efter att denna bok har publicerats.

Även den norska riksåklagaren (Riksadvokaten) har tillsatt en utredning. Syftet är att undersöka vilka lärdomar som kan dras från norsk sida av Quickärendet. Rapporten lär komma att presenteras någon månad efter den svenska kommissionsrapporten.

2. Från JK till motvallsdebattör

DET HAR NU gått nästan tre år sedan jag fick den fråga som var början på den kanske mest intressanta upplevelse jag har haft i mitt yrkesliv. Jag fick frågan när jag råkade hamna bredvid Studio Ett:s Jörgen Huitfeldt på en lunch i Almedalen i juli 2012.

Nästan sex år tidigare, i november 2006, hade jag som justitiekansler (JK) gjort den bedömning av Quickärendet som har nämnts i föregående kapitel. Det var en bedömning som kändes säker. Advokat Pelle Svensson ville att JK skulle inleda en förundersökning om brott. Överåklagare Christer van der Kwast och kriminalinspektör Seppo Penttinen hade begått allvarliga tjänstefel under utredningarna och rättegångarna om de mord som Thomas Quick hade erkänt och dömts för. Det menade Pelle Svensson och hans uppdragsgivare.

Jag hörde första gången talas om Thomas Quick i början av 1990-talet. Han dömdes för mord första gången i november 1994. Offret var Charles Zelmanovits, en 15-årig pojke som hade försvunnit spårlost senhösten 1976 i samband med en skoldans i Piteå. Sjutton år senare, 1993, hittades delar av Charles kropp, först kraniet och sedan ytterligare skelettdelar, i ett skogsområde utanför staden.

Thomas Quick var intagen för sluten psykiatrisk vård på Sätters sjukhus sedan 1991. Inte så lång tid efter intagningen började han erkänna mord. Han berättade att han efter utskrivning från Säter 1976 hade dödat flera personer, oftast i samband med sexuella övergrepp. Det var mord som polisen hade gått bet på att lösa. Några av offren hade över huvud taget inte hittats. Quick berättade i psykoterapi på Säter, och så småningom i polisförhör.

Alla mordutredningarna var kalla när Quick erkände, och det fanns

inte någon annan person som polisen ansåg starkt misstänkt. Räknar man även Quicks oprecisa och oavslutade berättelser om exempelvis »Värmlandspojken«, »Dusjka«, »Tony« kan man få ihop det till cirka trettio erkända mord.

Under de sju år då rättsprocesserna pågick vädrade flera personer sin skepsis mot Quicks erkännanden och mot brottsutredningarna. Journalisten Dan Larsson skrev en bok som kom ut år 1998, *Mytomanen Thomas Quick*, där han hävdade att Quick var mytoman och lögnare och att erkännandena var falska. Namnkunniga personer hakade på kritiken. Jan Guillou gjorde det tidigt, så småningom också Leif GW Persson och psykiatern Ulf Åsgård. Tidvis var kritiken mot de inblandade åklagarna, poliserna, advokaterna och domarna högljudd. Och det hävdades att Quick dömdes utan annan bevisning än sitt eget erkännande, och utan någon riktig prövning.

Varför menade man att han erkände mord som han inte hade begått? Kritikerna pekade på möjligheten att han var ute efter uppmärksamhet, att han ville bli dömd och ihågkommen som Sveriges värste seriemördare. Att han var psykiskt sjuk visste man efter flera rättspsykiatriska undersökningar, och det vore väl därför inte så underligt om han hade fått en sådan idé.

För min del kunde jag på den tiden inte komma ifrån att det fanns mycket som gjorde att allt såg ut som en stor bluff. Jan Guillou och så småningom Leif GW Persson argumenterade retoriskt övertygande. De skrev att Quick när det gällde några av morderna inte hade kunnat berätta något alls av värde och att han först efter stor hjälp från polis och åklagare hade blivit någorlunda trovärdig. Han hade till exempel berättat att han hade använt en kofot som mordvapen fast polisen visste att det var en träpåk. Först efter många turer och ledande frågor blev det rätt. Nog hade man anledning att vara skeptisk.

Och kritiken mot domarna fortsatte. Jan Guillou och Leif GW Persson gick i spetsen. Persson sa att han och Ulf Åsgård höll på med en bok som skulle innehålla allt som behövdes för att man skulle förstå vilken rättsröta Quickmålen var. Jag kände Leif GW Persson och hade ätit ett par luncher med honom där bland annat Quickmålen avhandlades. Han lät övertygande och visste mycket. Jag lyssnade.

När så Pelle Svensson kom med sin anmälan i november 2006 var jag förväntansfull. Här fanns möjligen något viktigt. Jag hade sett flera skakiga domar i bland annat sexualbrottmål och ansåg att rättssäkerheten i brottmål hade tydliga brister. Pelle och jag satt och pratade en stund. Även han lät övertygande. Jag och två medarbetare, Thomas Hedstrand och Karolin Andreasson, tog oss an materialet direkt. Själv skulle jag börja med att läsa de sex fällande domarna noggrant.

Jag hade väntat mig att domarna skulle vara ganska detaljfattiga och i hög grad ta avstamp i Quicks erkännanden. Min förvåning växte när jag läste den ena omsorgsfulla, välanalyserade och övertygande domen efter den andra. Det var tydligt att de domare som dömde Quick och som skrev domarna hade tagit sin uppgift på stort allvar. I samtliga domar betonades att erkännandena inte räckte som bevis utan måste få stöd av oberoende bevisning. Uppgiften var att undersöka om det fanns något rimligt tvivel om att Quick var skyldig. Den bevisning som fanns penetrerades och värderades. I alla målen fick Quicks erkännanden stöd av hans detaljerade berättelser på ett sådant sätt att det enligt domstolarna inte fanns någon tvekan. Han hade berättat om detaljer som ingen annan än gärningsmannen ansågs kunna känna till. Alla domarna var enhälliga.

Här handlade det om klara fall av väl underbyggda åtal.

Det var nästan en besvikelse. Och mina båda medarbetare var lika övertygade efter den genomgång som de hade gjort. Det fanns ingenting i materialet som tydde på att det var något fel på domarna mot Quick. Alla de mer eller mindre konstiga omständigheter som Pelle Svensson hade pekat på hade rimliga förklaringar, med tanke på de mycket speciella omständigheterna kring brottsutredningarna. I samtliga fall hade utredningarna genomförts tio till tjugio år efter mordet.

Så saken kändes absolut klar. Och i Justitiekanslerns beslut skrev vi att utredningen inte gav stöd för någon annan slutsats än att polis och åklagare hade gjort ett skickligt arbete. Så här löd den avslutande delen av beslutet:

Det finns sålunda inte anledning att anta att åklagaren har brutit mot objektivitetsprincipen eller att det har begåtts några andra allvarliga felaktigheter från åklagarens eller polisens sida. Det övergripande intrycket är i stället att både åklagaren och polisen har varit noggranna och professionella vid genomförandet av sina arbetsuppgifter. Med anledning av den allvarliga kritik som anmälarna har riktat främst mot åklagaren och förundersökningsledaren vill jag särskilt poängtera att utredningen inte ger stöd för någon annan slutsats än att dessa personer efter omständigheterna har gjort ett skickligt arbete. Och det finns inte anledning att anta att de brister som må ha funnits i någon eller några av förundersökningarna har inneburit att domstolarna har vilseletts.

Som nämnt blev jag sedan ändå något tveksam till om domarna var riktiga. Jag visste att Hannes Råstam arbetade med ärendet och jag hade ett par långa samtal med honom, bland annat en gång när vi båda medverkade i tv-programmet *Debatt* i Göteborg. När Sture Bergwall tog tillbaka sina erkännanden år 2008 medverkade jag i ett tv-program där jag förde fram tanken att han kunde vara skyldig till något eller några mord, även om han inte var skyldig till alla. Så skrev jag också i en debattartikel i *Aftonbladet*. Då kände jag mig väldigt osäker.

Sådan var situationen när jag fick frågan sommaren 2012 om att delta i *Studio Ett* den 21 augusti. Inte förrän jag arbetat med materialet i många långa timmar kände jag mig så säker att jag var beredd att skriva debattartikeln i *Dagens Nyheter* den 20 augusti. Jag menade att domarna var riktiga och att väldigt många – liksom jag var nära att göra – hade hoppat i väldigt galen tunna.

I debatten var jag förhållandevis ensam om att hävda att åtalen och domarna var riktiga och att det alltså inte hade varit fråga om någon rättsskandal när Thomas Quick dömdes för åtta mord. Ett par av de personer som hade varit inblandade i utredningarna och domarna – advokat Claes Borgström och överåklagare Christer van der Kwast – uttalade sig några gånger, men de viftades bort. Ilskan vändes framför allt mot mig, och angreppen var ganska hårda. De pågick några veckor på sensommaren 2012 och återkom på senhösten 2013. Det som hade hänt i mellantiden var att Dan Josefsson hade kommit ut med sin bok *Mannen som slutade ljuga – Berättelsen om Sture Bergwall*

och kvinnan som skapade Thomas Quick, och att det hade varit en häftig diskussion mellan honom, mig och Leif GW Persson i tv-programmet *Veckans brott*.

I november 2013 var det alltså många som menade att jag borde avgå som justitieråd för att jag hävdade att domarna mot Thomas Quick var riktiga. Och i slutet av månaden trodde många att jag verkligen hade fått avgå. Det var när nyheten kom att jag hade »förflyttats« till Lagrådet.

3. Sture Bergwalls första tjugosex år

STURE BERGWALL FÖDDES i april 1950 i Falun. I samband med hans födelse flyttade familjen till en nybyggd tjänstebostad i Främby i utkanten av staden. Stures pappa Ove var född år 1915 och arbetade bland annat i fabrik och som vårdare. Mamman Thyra var född år 1917 och hade olika tillfälliga arbeten, ibland som skolvaktmästare. Sture hade en tvillingsyster, Gun, och fyra äldre syskon. Den äldsta systemen föddes år 1935 och äldste brodern Sten-Ove 1940. De två mellanbröderna föddes år 1946 respektive 1947. Sture fick också en yngre syster, född 1952. Sammanlagt var det alltså sju syskon. Föräldrarna bodde hela tiden i eller utanför Falun, mestadels i Korsnäs strax utanför staden. Särskilt pappan var religiös, och familjen tillhörde pingstförsamlingen.

Sture trivdes till en början bra i skolan, men trivseln blev efterhand sämre och mot slutet tröttnade han. Han hade koncentrationssvårigheter, började med alkohol och sniffade en hel del. Så småningom kom narkotika in i bilden. Under de tidiga skolåren vistades han i nästan ett år på sanatorium sedan han fått tuberkulos. År 1964 konfirmerades han. Även om han var borta mycket från skolan i slutet av högstadiet var han tidvis aktiv såväl i elevrådet som i redaktionen för skoltidningen.

I 14-årsåldern började Sture Bergwall få svårt att behärska sexuella impulser mot yngre pojkar. Han anmäldes för sexuella närmanden mot en pojke i skolan, och rektorn hjälpte honom att söka psykologkontakt. Att ha en homosexuell läggning var långt ifrån okomplicerat vid den tiden. Homosexualitet betraktades som en psykisk störning i Sverige ända fram till år 1979. När Sture var 16 år misshandlades

han av några ungdomar efter att ha gjort närmanden mot några yngre pojkar. Han vårdades också vid några tillfällen år 1966 vid barn- och ungdomspsykiatriska kliniken på Falu lasarett.

Skolbetygen räckte inte för gymnasiet. Efter examen från grundskolan arbetade han därför en period på Handelsbanken i Falun med enklare sysslor. Han blev polisanmäld våren 1967 för ett överfall på en person inne i ett blankettförråd på banken.

Hösten 1967 började han på Fjellstedtska skolan i Uppsala, en internatskola med religiös inriktning. Han gick i realskolans tredje år. Dock hade han problem med alkohol och ansågs vara alltför sexuellt öppen mot andra pojkar. Rektorn såg till att han fick kontakt med ungdomspsykiatriska avdelningen vid Akademiska sjukhuset, där han först behandlades polikliniskt och senare togs in. I februari 1968 fick han sluta på Fjellstedtska på grund av sina problem med missbruk och sexuellt utagerande. Han hade då fått arbete som sjukvårdsbiträde på Falu lasarett och flyttade hem. Lasarettet låg inte långt från föräldrahemmet i Korsnäs.

Sture Bergvall gjorde sig alltså skyldig till flera sexuella övergrepp av mer eller mindre allvarligt slag under 1960-talet. Han greps av polis den 29 oktober 1969 och dömdes år 1970 för fyra övergrepp av sexuell natur. Dessa begicks år 1969, alltså när han var 19 år och bodde i Falun. Det sista begicks efter att han hade släppts av polisen på kvällen den 29 oktober. I åklagarens gärningspåståenden beskrevs brotten så här:

Åklagaren har yrkat ansvar å Bergvall

1. [...] för otukt med barn under påstående, att Bergvall 16.3.1969 med våld och mot hans vilja fört in skolgossen OP, född 16.11.1958, på gården vid [...] i Falun, och där övat könsligt umgänge med O genom att kyssa honom på munnen, draga hans manslem och föra sin egen manslem in i gossens analöppning, i anslutning vartill Bergvall onanerat för att få sexuell utlösning, vilket brott med hänsyn särskilt till att Bergvall använt tvång anses grovt;

2. [...] för otuktigt beteende under påstående, att Bergvall 22.10.1969 invid Östra skolan i Falun tilltalat studeranden AL, född 9.3.1956, på ett sätt som sårat tukt och sedlighet samt därefter kysst pojken på kinden och tagit på hans manslem utanpå byxorna;

3. [...] för försök till otukt med barn under påstående, att Bergvall 25.10.1969 [...] i Falun i syfte att tilltvinga sig könsumgänge antastat studeranden LS, född 12.7.1956, genom att fatta tag i Ls hals bakifrån och, samtidigt som han hotat L med att något skulle hända honom om han inte höll sig lugn, tryckt ned ynglingen i ett intill vägen befintligt dike, men att Bergvall avbrutit sina förehavanden när L stretat emot och ropat på hjälp; samt

4. [...] för försök till dråp och grov otukt med barn under påstående, att Bergvall natten mellan 29.10 och 30.10.1969 på Falu lasarets infektionsklinik förövat otukt med SN, född 20.11.1960, genom att suga på gossens manslem samt, när gossen stretat emot, medelst ett kraftigt strupgrepp försökt att döda honom och släppt greppet om pojkens hals först då han trott sig ha dödat pojken.

Häradsrätten ansåg det inte bevisat att Bergwall i den fjärde åtalspunkten hade uppsåt att döda, inte heller att han i den tredje åtalspunkten hade uppsåt till sexuellt umgänge. Han dömdes därför för otukt med barn i två fall (åtalspunkterna 1 och 4, det senare grovt), otuktigt beteende (åtalspunkt 2) och ofredande (åtalspunkt 3). Påföljden blev att han överlämnades till slutna psykiatrisk vård. Han ansågs ha begått brotten »under inflytande av psykisk abnormitet av så djupgående natur att den måste anses jämställd med sinnessjukdom«.

*

Efter domen, i maj 1970, togs Bergwall, då 20 år gammal, in på Sidsjöns sjukhus i Sundsvall. Efter ett års behandling blev han försöksutskrivnen i maj 1971. I augusti samma år började han på folkhögskola i Jokkmokk. Sommaren därefter arbetade han tillfälligt på ett tvätteri i Falun, varefter han återvände till Jokkmokk höstterminen 1972. Mycket på grund av missbruk avbröts emellertid utbildningen och han togs åter in på Sidsjön i oktober.

Sture Bergwall vantrivdes på Sidsjön och fördes så småningom över till Sätters sjukhus, betydligt närmare hemmet. Det var i januari 1973. Han mådde bättre och försöksutskrevs samma sommar. Här efter flyttade han på nytt hem till föräldrarna i Falun.

I september 1973 började Sture Bergwall på vuxengymnasium i Uppsala. Studierna gick bra. Men den 7 mars 1974 begick han ett allvarligt våldsbrott. Han hade träffat en åtta år äldre homosexuell man, Lennart Höglund, på en klubb och följde med honom hem. I något som framstår som ett vansinnesdåd överföll Bergwall plötsligt Höglund. Han slog Höglund i huvudet med en stekpanna och högg honom sedan tolv gånger med kniv innan han lämnade lägenheten. Efter polisutredning beslutade länsåklagare Robert Clémentz om så kallad åtalsunderlåtelse, vilket innebar att Bergwall slapp åtal och rättegång. Den avgörande anledningen var att domen på slutet psykiatrisk vård fortfarande gällde. Han hade blivit återintagen på Säterers sjukhus direkt efter brottet, och överläkare Walinder hade gett åklagaren klart besked: Man fick räkna med slutet psykiatrisk vård för avsevärd tid framåt »på grund av brottets natur och dess samband med Bergwalls grava psykiska abnormitet«.

Sture Bergwall vårdades alltså på nytt på Säter. Han försöksutskrevs, men togs in igen i november 1974 efter ett allvarligt självmordsförsök. Efter detta gick han igenom en förhållandevis intensiv behandling under ett år innan han rymde i november 1975. Då gjorde han sig skyldig till bedrägeri och häleri innan han greps. Han fick kortare permissioner från Säter och försöksutskrevs den 6 maj 1976, med föreskrifter om poliklinisk läkarkontakt.

Sture Bergwall flyttade hem till sina föräldrar igen. Han var nu 26 år gammal. Det var fyra år sedan han hade något arbete, två år sedan han deltog i en utbildning.

4. Quicklaget

JAG KÄNDE INTE de övriga i Quicklaget sedan tidigare. Gubb Jan Stigson hade jag träffat en gång när jag var justitiekansler. Christer van der Kwast hade jag träffat två gånger. Seppo Penttinen hade jag inte haft någon kontakt med.

Sedan augusti 2012 hade emellertid vi fyra haft åtskillig korrespondens, framför allt per e-post. Och det första fysiska mötet med »laget« var i mars 2013. Seppo Penttinen blev sjuk, så Christer van der Kwast, Gubb Jan Stigson och jag var de enda deltagarna. Vi hade börjat kalla oss ett »lag« efter att någon journalist, lite upprörd över att vi som ansåg att ingen rättsskandal hade inträffat höll ihop öppet, hade ställt frågan: »Det verkar som om ni har gått ihop i ett lag, är det så?« Jag svarade att jo, på sätt och vis är det nog så. Det var inte mycket att hymla om att vi höll tät kontakt och hjälptes åt så mycket vi kunde. Och motståndarlaget var i alla händelser många gånger större. I stort sett alla som uttryckte någon uppfattning om Quickärendet tillhörde det andra laget.

Vi tyckte att det stora motståndarlaget hade begått ett mycket allvarligt fel när de av de frikännande domarna genast hade dragit slutsatsen att de tidigare fällande domarna innebar en rättsskandal. Och vi tyckte också att motståndarna blundade för den bevisning som faktiskt hade funnits. Men vi bestämde oss tidigt för att hålla vår kritik mot motståndarna på en någorlunda hygglig nivå. Vi skulle aldrig vara elaka eller arroganta, aldrig ljuga och aldrig försöka vilseleda. Det skulle vara rent spel från vår sida. Den regeln gällde även om motståndarna skulle välja att spela smutsigt. Och det ska gudarna veta att de gjorde.

*

En av rekonstruktionerna med Thomas Quick ägde rum vid Främby udde i utkanten av Falun. Det var i början av oktober 2000. Quick förde sällskapet dit för att visa vad som hade skett med delar av kroppen efter en mördad pojke. Han ledde promenaden ner till vattnet, sjön Runn, och uppträdde oroligt. På tillbakavägen svimmade han. Senare visade han på en skiss över strandområdet en stor flat sten ett par meter ut i vattnet. Där hade man passerat under promenaden och Quick hade visat en stark fysisk reaktion. Quick berättade att han en tid efter mordet hade suttit på stenen och krossat en benbit efter pojken med en hammare. I jorden vid vattenlinjen alldeles i närheten hade han petat in en annan liten benbit.

Någon vecka senare, den 14 oktober 2000, gjorde man en sökning med hunden Zampo vid Främby udde. Zampo var en kelpie, en typ av vallhund, och var tränad att söka efter lämningar av döda människor. Sådana lämningar avger en distinkt lukt som en väl tränad hund utan problem kan urskilja. Hunden fick ett område på ungefär 300 x 300 meter att söka i, mestadels skog.

Efter att ha sökt en stund fick Zampo upp vittring. Det var pålandsvind och hunden markerade i riktning mot sjön. Den fick fortsätta mot vattnet och skallmarkerade cirka 100 meter från strandkanten. Hunden sprang sedan snabbt ner mot stranden, hoppade i vattnet och simmade energiskt skällande ungefär 10 meter ut och invid den sten som Quick tidigare pekat ut. Strax efter markerade hunden också nära den plats där Quick sa sig ha gömt en benbit. Några fler markeringar gjorde inte Zampo inom det 9 hektar stora område där sökningen skedde. Sjön Runn är reglerad, och tidvis kan man ta sig torrskodd ut till den aktuella stenen.

*

Vi i Quicklaget besökte platsen den 6 oktober 2013. Det var i samband med vårt andra lagmöte i Öje i Dalarna, där Gubb Jan Stigson har en släktgård. Seppo Penttinen visade och berättade. Han hade gett oss protokoll från hundsökningen i förväg. Sist i mappen hade

han stoppat in två sidor med anteckningar som Thomas Quick hade gjort för hand i ett kollegieblock under den tid då mordutredningarna pågick. Texten handlade om hur han åt en död pojkes kroppsdelar och njöt av det sexuellt. Seppo ville visa oss texten, men sa att ingen utomstående borde få läsa den. Jag undrade varför. Seppo sa: »Han är människa han också.«

Öje är en fin by i vackra omgivningar. Några promenader blev det när vi möttes där, men mest sessioner vid Gubb Jans köksbord. Många frågor att avhandla, mycket material att plöja. Strategi behövde vi också diskutera: delta eller inte delta i intervjuer, skriva eller inte skriva artiklar, medverka eller inte medverka i filminspelningar och annat.

Ett av alla problem var hur vi skulle förhålla oss till den fråga som fanns där hela tiden, men som delvis var tabu – frågan om Sture Bergwalls eventuella skuld. Han var frikänd från alla de åtta mord som han dömdes för under åren 1994–2001. Och han ska därför betraktas som oskyldig. Det innebär att samhället i alla relevanta hänseenden ska behandla honom som icke skyldig, exempelvis när det gäller skadestånd och behovet av rättspsykiatrisk vård. Men det betyder också att skuldfrågan i princip ska vara färdigdiskuterad. Och kan man då över huvud taget säga att domarna mot honom var riktiga? Det är ju i praktiken nästan samma sak. Detta var ett tydligt dilemma.

Vi var överens om att man måste kunna säga att domarna var riktiga. Och med »riktiga« menas då att domstolarna gjorde rätt som fällde Thomas Quick på grundval av den bevisning som presenterades; bevisningen nådde alltså upp till nivån »ställt utom rimligt tvivel«. Om man inte kan säga att domarna var riktiga, kan man inte över huvud taget diskutera frågan huruvida Quickärendet är en rättsskandal. Och det måste man självfallet kunna göra. Så resonerade vi.

Värre var det med själva skuldfrågan. Var går egentligen gränsen för vad man får säga i den frågan i ett fall som det här? Vad betyder det, noga taget, att den som är frikänd ska »betraktas« som oskyldig? Om man måste kunna säga att domarna var riktiga, vad är det då som man inte får säga? Kan man säga vad man »tror« om Sture Bergwalls skuld, eller måste man helt undvika den frågan? I slutna rum får man

förstås säga vad man tror, där får man säga vad man vill. Men offentligt, eller i större sällskap?

Vi var överens om att det riktiga måste vara att avstå från att tala offentligt om skuldfrågan. Vi borde därför inte offentligt säga vad vi »tror« i den frågan, eller vad som är »sannolikt«. Vi borde hålla oss helt och hållet till frågan om huruvida det var rätt eller fel att åtala Thomas Quick och att fälla honom. Givetvis måste man kunna säga det självklara, att ett frikännande inte avgör hur det faktiskt ligger till i skuldfrågan och att Sture Bergwall därför faktiskt kan vara skyldig. Men då borde vi också klargöra att detta numera i princip saknar betydelse, eftersom han är frikänd och ska betraktas som oskyldig.

*

Frågan om rättsskandalen berörde i hög grad Christer van der Kwast och Seppo Penttinen. De hade i böcker, artiklar och tv-dokumentärer utsatts för mycket allvarliga anklagelser om fusk och manipulationer. Men frågan berörde även Gubb Jan Stigson, som hade rapporterat i *Dala-Demokraten* om Quickrättegångarna och på olika sätt gjort klart att han ansåg de fällande domarna riktiga.

I någon mån berörde frågan om rättsskandalen även mig själv. År 2006 hade jag ju som justitiekansler granskat ärendet. Vårt beslut meddelades efter en vecka. Vi såg inte anledning att granska ärendet närmare. Domarna var övertygande skrivna, och det man klagade på i anmälan var sådant som enligt vår bedömning hade rimliga förklaringar eller som i sammanhanget var ganska betydelselöst.

Eftersom det hävdades att min granskning var slarvigt gjord var jag alltså i någon mån själv anklagad. Det tyckte jag visserligen att jag inte behövde fästa mig vid. Var och en som har kunskap om Justitiekanslern och tillsynsverksamheten där skulle förstå att det hade varit orimligt att gå vidare i undersökningen när den första granskningen inte gav några tecken på oegentligheter eller allvarliga missförhållanden. Dessutom hade Sture Bergwall vid denna tidpunkt inte övergett sina erkännanden, i stället var han irriterad och arg över att somliga inte ville tro honom. Men även om jag ansåg det klart att jag och medarbetarna hade gjort rätt, var jag anklagad av somliga och därmed berörd.

Oavsett om vi var personligen berörda eller inte var det viktigaste för oss att vi hade svårt att acceptera den »sanning« som hade växt fram i medierna, och i stor utsträckning även människor emellan: att det hade klarlagts att Thomas Quick hade dömts för åtta mord på felaktiga grunder. Vi var alla övertygade om att åtalerna och domarna var riktiga. Och vi var frustrerade och illa berörda av det som vi ansåg vara slarv, okunnighet, bristande slutledningsförmåga och arrogans från mediernas och andras sida.

Men kunde vi verkligen veta hur det förhöll sig? Hur kunde vi anse att vi satt inne med sanningen när så gott som alla andra trodde motsatsen?

Vi kunde inte i egentlig mening veta, det var vi överens om. För det är väldigt lite som någon annan vet än den som faktiskt har varit med. Men vi kände oss helt säkra, och det är i princip något annat. Att vi kände oss helt säkra berodde på den kunskap vi hade om framför allt två omständigheter: för det första om bevisningen i målen. Och för det andra om den så kallade ursprungssannolikheten, alltså det som vid sidan av sådana fakta som var direkt knutna till morderna talade för Sture Bergwalls skuld.

*

Vi i laget ställde oss frågan hur det hade gått till när »alla« plötsligt blivit övertygade av att Sture Bergwall hade tagit tillbaka sina erkännanden. I tv-dokumentärer, nyhetsrapportering och böcker hade visserligen Quickutredningarna framställts som odugliga och delvis manipulerade. Man hade visat exempel på att Quick fått ledande frågor om mordvapen och annat, och det framkom att han ibland inte verkade ha en aning om detaljer kring morderna. Intrycket var att en ovetande neddrogad person hade erkänt mord som han egentligen inte visste något om. Och Sture Bergwall sa numera att han hade fått lära sig allt om morderna av poliserna som förhörde honom och i tidningar som han hade läst. Visst gick det att förstå att den bilden var kraftfull, och att människor kunde övertygas av den.

Men ändå: Hur kunde man glömma den bevisning som hade tagits upp i de fällande domarna? Hur kunde man glömma allt det som låg

i ursprungssannolikheten? Hur kunde man glömma Thomas Quicks bok *Kvarblivelse*, som gavs ut år 1998, där han väver ihop berättelserna om de åtta mordena och ytterligare drygt tio mord med sådant som han utan tvivel hade varit med om? Hur kunde man plötsligt tycka att det var mer sannolikt att han var felaktigt dömd i alla sex domarna än att åtminstone någon dom var riktig? Och hur kunde man tycka att det inte bara var mer sannolikt, utan också att sannolikheten var så överväldigande att man nu kunde slå fast som ett faktum att domarna var felaktiga?

Men nu var det ju faktiskt också så att rättsväsendet hade sagt sitt. Riksåklagaren hade tillsatt en utredningsgrupp för att gå igenom de sex domarna och ta ställning till vad som borde göras. Gruppen leddes av överåklagare Björn Ericson. Tillsammans med flera kolleger kom han fram till att det inte fanns tillräckliga skäl att motsätta sig resning och friande domar. Och så hade det blivit. Åklagarna hade antingen inte motsatt sig resning när Sture Bergwall och hans advokat ansökte om det eller också själva ansökt om resning. Och när hovrätterna väl hade beviljat resning och sagt att målen skulle tas upp i respektive tingsrätt, lade åklagarna ned åtalerna. Bergwall begärde frikännande dom och tingsrätterna friade automatiskt. Visserligen hade ingen domstol prövat bevisningen i samband med en bedömning av Bergwalls skuld, men han var ändå frikänd i alla sex fallen. Det sista var en dom i Luleå tingsrätt den 4 november 2013.

Vi måste ställa oss frågan på nytt: Var det rimligt att fortsätta hävda att de ursprungliga domarna var riktiga? Vi kunde inte komma ifrån att det vore alldeles orimligt att Quickärendet skulle betraktas som en rättsskandal, om det faktiskt inte var så. Att flera av oss hade sin yrkesheder att försvara gjorde förstås sitt till. Men vi tyckte dessutom att det hela hade utvecklats till ett samhällsproblem som rörde debattförutsättningarna och det öppna samhället. Medierna hade i stort sett samlat ställt sig på ena sidan i en viktig tvistefråga och hamnat långt bort från sin viktiga uppgift att hålla öppet för olika möjligheter och att söka sanningen. Detta borde inte få ske utan att medierna åtminstone fick anledning att granska sig själva.

Så det var flera olika skäl som gjorde att vi bestämde oss för att hålla emot och försöka övertyga om vår linje.

*

I mars 2014 hade Quicklaget fått en ny medlem, psykologiprofessorn Sven Å Christianson. Han hade på sätt och vis drabbats värre än van der Kwast, Penttinen och Borgström. Bland annat hade hans universitetsinstitution i Stockholm på olika sätt tagit avstånd från honom. Hans böcker hade tagits bort från kurslistor, och någon av böckerna beslöt förlaget att sluta distribuera. Föreläsningar som han skulle hålla på olika kurser hade ställts in. Allt detta för att han genom Dan Josefssons bok ansågs ha blivit avslöjad som förespråkare för en farlig teori om »bortträngda minnen«, vilken – antog man – hade legat till grund för domarna mot Thomas Quick. Christianson framställdes alltmer som den främste arkitekten bakom Quickskandalen.

I oktober 2014 tillkom ytterligare en lagmedlem, journalisten Kristina Hultman. Hon hade skrivit en debattartikel i *Dagens Nyheter* där hon angrep mediebehandlingen av Quickärendet. Vi välkomnade henne särskilt eftersom hon var den första av oss som inte var »belastad« sedan tidigare. Hon hade helt enkelt reagerat på mediebehandlingen och satt sig in i ärendet, så småningom med stor arbetsinsats och frenesi.

Innan hon var med på sitt första lagmöte hade hon bland annat börjat arbeta som redaktör för Christer van der Kwasts bok *Bortom rimligt tvivel*. Strax etablerade hon sig som en oundgänglig del av laget, särskilt som hon var vår ende medieexpert. Hon gjorde också att vi nu inte passade lika bra in i det epitet som *Expressen* hade gett oss: »ett patetiskt litet kotteri bestående av en skara herrar som vill rädda sig själva från vanäran«.

Vid ett extrainkallat lagmöte den 17 december 2014 i Stockholm anslöt vår sjunde lagmedlem, Jan Axell (tidigare Karlsson), för första gången. Han är östgöte som jag (från Motala) och har arbetat vid Riksmordkommissionen i Stockholm sedan 1983. Han blev kriminalkommisarie år 1995 och har deltagit i en lång rad av de mest spektakulära mordutredningarna i Sverige. Han började arbeta med utredningarna kring Thomas Quick år 1998 och stannade kvar till dess att de fick avbrytas år 2001 när Quick förklarade att han tog time out. Det betyder att Axell arbetade med fem av morderna (på

makarna Stegehuis, Gry Storvik, Trine Jensen och Johan Asplund). Det han kunde berätta för oss om olika polisiära överväganden kring utredningarna var synnerligen intressant och värdefullt. Och vi var inte särskilt förvånade när det visade sig att han i allt väsentligt hade samma uppfattning som vi andra i laget när det gällde utredningarnas kvalitet, inriktningen på spaningsarbetet och bevisningen.

Särskilt förvånad var Jan Axell över den roll som hans kriminalkommissariekollega Jan Olsson hade spelat i resningsprocessen. Under utredningen och rättegången om mordet i Appojaure uttryckte sig Olsson med stor övertygelse om bevisningens hållfasthet, inte minst bevisvärdet av den rekonstruktion som genomfördes med Thomas Quick. Senare har Olsson dock menat att Quicks resultat var »alltför bra« och antytt att detta berodde på att Seppo Penttinen manipulerade utredningen genom att i en paus ge Quick detaljerad information om hur mordet hade gått till. En sådan anklagelse mot en kollega är naturligtvis uppseendeväckande i sig. Jan Axell var minst sagt överraskad att Olsson gjorde på detta sätt utan att ha något egentligt stöd för sin anklagelse.

*

Vid alla möten har vi haft en ganska välfylld dagordning med allt från sakfrågor till strategiöverväganden och allvarliga ting om hur vi har mått och mår under de starkt negativa attacker som flera av oss fått utstå. Vi har kunnat konstatera att det finns oväntat många personer i offentligheten som är påtagligt elaka och okänsliga för vad som kan te sig som rättvist och rimligt. Många saknar också hämningar inför att vilseleda och ibland ljuga. Somliga människor vänder sig bort inför den som är i svårigheter, medan andra är beundransvärt omtänksamma och osjälviska. Man lär sig uppskatta vissa som man kanske inte visste så mycket om tidigare, medan andra lämnar besvikelse efter sig.

En fråga som vi har diskuterat mycket är hur viktigt det är att »vinna Quickmatchen«, det vill säga få människor att inse sanningen, så att vi får ett slags revansch för påhopp och hånfullheter. Vi har varit överens om att revanschen som sådan inte är viktig, men att det

faktiskt spelar ganska stor roll att få slippa det ok som det innebär att så gott som alla i ens omgivning tror att man har begått allvarliga fel. Såväl yrkeslivet som det sociala livet påverkas negativt, och det känns angeläget att försöka få bort den stämpel som har satts på oss. Det går inte att komma ifrån att vi har känt oss nedsmutsade.

Samtidigt har vi för det mesta förmått ta uppståndelsen och elakheterna med en klackspark. För varför låta sig beröras på allvar av sådant som är grundat på okunnighet, missförstånd och illvilja?

*

Det är egentligen bara på en punkt som vi har haft betydande meningsskiljaktigheter inom laget. Och det gäller deltagande i intervjuer och debatter. Jag och Gubb Jan Stigson tror på »deltagande i största möjliga utsträckning«, medan de andra är mer skeptiska. För deras del handlar det i rätt stor utsträckning om att inte legitimera ohederlig journalistik. Och sett i backspegeln måste jag ge de andra delvis rätt. Det tjänar inte något vettigt syfte att ställa upp på intervjuer och debatter där det redan i förväg är bestämt vem som är skurk och vem som är hjälte.

Man kan undra vad det finns för mening med att samtalsledaren uppträder mycket partiskt, som exempelvis Camilla Kvartoft i tv-programmet Veckans brott i november 2013 där jag debatterade med Leif GW Persson och Dan Josefsson. Vad är tanken med att en programledare tar ställning så starkt och på det sätt som hon gjorde? Är det inte bättre att man försöker ge publiken en någorlunda balanserad bild, åtminstone i public service?

5. Femton år ute och åter till Säter

NÄR STURE BERGWALL försöksutskrevs från Säter i maj 1976 hade det gått drygt två år efter knivöverfallet mot Lennart Höglund i Uppsala. Med hänsyn till vad detta dåd visade om Bergwalls benägenhet för besinningslöst våld och till de psykiatriska bedömningar om hans farlighet som hade gjorts tidigare, måste sägas att denna tid var anmärkningsvärt kort. Och då hade han också haft kortare frigångar och permissioner innan han försöksutskrevs. Inlåsningsstiderna på grund av farlighet var på den tiden betydligt kortare än de är i dag.

Bergwall bosatte sig som vi sett hemma hos föräldrarna i Falun och ägnade sig, enligt vad han själv har berättat, mestadels åt promenader och läsning. Han skrevs ut definitivt från Säter den 1 maj 1977. Under en kort tid därefter hade han fortsatta regelbundna samtal med psykolog och läkare på sjukhuset, men så småningom upphörde även dessa kontakter.

I september 1977 avled fadern. Denne var då 62 år gammal och hade haft ett par hjärtinfarkter. Han låg på långvården och var allmänt skröplig. Efter faderns död bodde Sture Bergwall ensam med sin mamma.

Med åren började Bergwall umgås mer med sin tio år äldre bror Sten-Ove. Under sommaren 1981 åkte bröderna på en lång cykelsemester i norra Sverige. Sten-Ove arbetade i Uppsala, men i augusti 1983 startade de båda bröderna en butiksrörelse i Falun. Sture tycks ha haft huvudansvaret för den praktiska skötseln av butiken, som enligt Sten-Ove gick ganska bra.

Mamman avled i september 1983, 66 år gammal. Sture bodde efter

det ensam, mestadels i Falun men en period också i Grycksbo. Ibland bodde han tillsammans med M, en många år yngre pojke.

I början av år 1986 avslutades samarbetet med Sten-Ove i butiksrörelsen. Det skedde i viss osämja, tydligen främst på grund av ett lån som Sture hade tagit och som Sten-Ove blev tvungen att betala. Året efter, 1987, startade Sture en kioskverksamhet i Grycksbo tillsammans med B, mor till M. Under denna period arbetade Bergwall också, ibland tillsammans med M, med att bära ut tidningar på morgnarna.

Kiosken gick inget vidare. Den 21 november 1988 brann den ner. Efter att Sture Bergwall i december 1990 anhöllits för ett par stölder, men framför allt för ett grovt rån, satte man igång en utredning mot honom även på grund av misstankar om att han skulle ha anlagt kioskbranden.

Vid rånet tog sig Bergwall och M hem till en banktjänsteman, Bert Lövgren, och dennes familj. De kom över drygt 200 000 kr sedan Lövgren tvingats följa med M till banken medan Bergwall höll hustrun och den 11-årige sonen som gisslan i deras hem. Det stod i rättegången klart att familjen hade upplevt händelsen som starkt hotande och att de hade blivit mycket skrärade.

Bergwall blev nu föremål för en ny rättspsykiatrisk undersökning. Resultat blev att han åter ansågs i behov av slutna psykiatrisk vård. Han dömdes av Falu tingsrätt för det grova rånet och stölder samt för mordbrand och bedrägeri avseende kiosken. I Svea hovrätt friades han för mordbrand och bedrägeri, men dömdes för övriga brott. M dömdes i samma rättegång av tingsrätten till tre och ett halvt års fängelse.

*

Efter domen återvände Bergwall till Sätters sjukhus i maj 1991. Dessförinnan, och långt före domen, hade han i mars 1989 tagit kontakt med sjukhuset för psykologsamtal. Men samtalen avbröts av honom själv i augusti samma år. Den 1 juni påföljande år, 1990, tog han kontakt med Falu lasarett för ny samtalsterapi. Även dessa samtal avbröt han.

Efter intagningen i maj påbörjades i december 1991 den terapi där Bergwall så småningom kom att berätta om en rad mord. I de många samtal som han hade i slutet av 90-talet och början av 2000-talet med journalisten och författaren Janne Mattsson gav han en förklaring till att han började berätta. Han ville försöka leva ett liv utan destruktiva tankar, sa han, och utan att skada och döda. En utlösande faktor hade för hans del varit de samtal som han hade haft med kuratorn Anita Sterky något år tidigare. Det var under den rättspsykiatriska undersökningen, och hon hade hand om den socialpsykologiska delen av utredningen. Enligt Janne Mattsson (*Gåtan Thomas Quick*, 2002, sidan 216) berättade Bergwall:

Redan många år tidigare hade jag identifierat mig som mördare och accepterat den identifikationen. Samtidigt hade jag hållit tillbaka och förnekat den. Det var därför med både förfäran och en slags häpnad som jag nu blev påmind om den. Anita Sterkys öppna attityd och hennes sätt att konfrontera mig med mig själv gjorde att jag inte längre kunde förneka det som hade varit.

Till en början var det avdelningsläkaren Kjell Persson som var Bergwalls terapeut. På grund av konflikter på sjukhuset slutade Persson, och ansvaret för terapin övertogs våren 1994 av psykologen Birgitta Ståhle.

6. Ilskan, stödet och tystnaden

Ilskan

NÄR JAG KOM in i väntrummet invid Aktuellt-studion i tv-huset på kvällen den 20 augusti 2012 satt Leif GW Persson redan där i soffan. Det var samma dag som min första artikel hade varit införd på DN Debatt, samma dag som jag offentliggjorde min uppfattning att Quickärendet inte alls var en rättsskandal. Persson och jag var vänner sedan tidigare, men nu såg han förbi mig när jag försökte hälsa. Han var uppenbart ilsken. Jag hade faktiskt trott att han och jag skulle kunna prata sansat om sakfrågorna och väga argument för och emot. Men jag förstod snart att det var uteslutet.

Det var nyhetsankaret Nike Nylander som ledde Aktuellt-sändningen. Jag fick intrycket att hon var påtagligt nervös före samtalet och att det handlade mycket om hur Persson skulle agera och vad han skulle säga. Hon sneglade osäkert mot honom innan samtalet kom igång. Men sedan ledde hon diskussionen på ett mycket bra sätt.

Under vårt samtal i Aktuellt-studion spelade Leif GW Persson upp sitt register. Han är, som alla vet, en mycket effektiv tv-personlighet med publikdragande karisma. Jag har inte en chans mot honom när det gäller utstrålning och medievana. De goda argumenten var visserligen mina, och i sak hade han inte mycket att komma med, men det hjälpte inte. Hans genomslag i rutan var kraftfullt och han vann debatten med sin dompterande självsäkerhet.

Riktigt så kändes det visserligen inte för mig under sändningen. Jag tyckte att tittarna rimligen måste se att han bara kastade ur sig påståenden och att det var jag som hade mest på fötterna. Men när jag tittar på inslaget i efterhand kan jag se att han är effektiv. Och det gäller även när han på slutet framför det orimliga påståendet att jag

var jävig när jag granskade Quickärendet år 2006, eftersom jag »är bäste vän med Claes Borgström«. Persson visste mycket väl hur det låg till med detta, och påståendet var ingenting annat än ett medvetet ohederligt misstänkliggörande. Effektivt inför många av tittarna var det kanske ändå.

För mig var detta en ny sida av Leif GW Persson. Efter sändningen sa jag till honom att jag hoppades att inte kontroversen skulle förstöra vår vänskap. Men han bara grymtade och gick, det var tydligt att vi numera var ovänner.

Innan vi gav oss iväg från tv-huset intervjuades vi och fotograferades av diverse tidningar. För min del ville jag helst prata sakfrågor, men intervjuarna ställde mest frågor om vår sannolikt havererade vänskap. Det var bråket som var intressant.

Persson tog sedan flera gånger tillfället i akt att skriva och prata om mig i sina krönikor i *Expressen* och i tv-programmet *Veckans brott*. Det var mestadels i förlöjligande ordalag. Jag fick ibland frågor från journalister om vad jag tyckte om hans uttalanden men avstod från att kommentera.

*

En dryg vecka senare tog SVT Debatt upp Quickärendet. Jag deltog tillsammans med bland andra advokaten Leif Silbersky, journalisten Mattias Göransson (som hade hjälpt Hannes Råstam att färdigställa boken *Fallet Thomas Quick – Att skapa en seriemördare*), domaren Lenart Furufors och Bergwalls advokat Thomas Olsson, som var med från en studio i Stockholm.

Debatten blev skrikig och ilsken och gick i stora delar ut på ett ifrågasättande av om jag som domare i Högsta domstolen fick säga det jag sa. Någon egentlig diskussion i frågan om det kunde slås fast huruvida det inträffade var en rättsskandal blev det inte. Det var tydligt att åtminstone Mattias Göransson och Thomas Olsson var rejält arga på mig.

Efter programmet blev det, som vanligt numera, diskussion på golvet. Mattias Göransson ville ställa mig till svars för att jag ifrågasatte det som enligt hans mening nu faktiskt var fastslaget: att Bergwall hade blivit oskyldigt dömd efter en felaktig rättsprocess. Han var

påtagligt aggressiv. Av någon anledning frågade han mig: »Har du en sådan kärlek till döden?« Jag förstod inte vad han menade. Han sa inte »längtan efter döden« eller »önskan till döden«, i så fall hade jag nog uppfattat det som ett hot. Utan han sa »kärlek till«. Jag frågade vad han menade. Då upprepade han frågan med samma ord. Och han stirrade på mig, tydligt förbittrad. Jag undrar än i dag vad han egentligen menade.

*

Leif GW Persson stötte jag på igen i tv-programmet Veckans brott. Det här var den 26 november 2013, alltså mer än ett år efter Aktuellt-samtalet. Dan Josefsson hade nyligen kommit ut med sin bok *Mannen som slutade ljuga – Berättelsen om Sture Bergwall och kvinnan som skapade Thomas Quick*, och SVT ville debattera frågan om bortträngda minnen. Vilken betydelse hade »teorin« om sådana minnen haft i Quickärendet?

Boken byggde på idén att Thomas Quick (som han då hette) genom psykoterapi på Sätters sjukhus hade förletts att minnas saker som aldrig hade hänt, nämligen mord som han aldrig hade begått. Det fanns inget som helst stöd för den idén vare sig i domar eller i brottsutredning. Men föreställningen hade fått fäste, och boken hade blivit hyllad som ett viktigt avslöjande av de irrvägar som psykoterapi ibland kan ge sig ut på.

Mitt huvudsakliga budskap var att teorin om bortträngda minnen kan vara bedräglig och farlig i rättsliga sammanhang, men att den inte hade någon betydelse för de fällande domarna i målen mot Thomas Quick. Dan Josefsson var mycket upprörd och kallade mig lögnare. Leif GW Persson småskrattade. Efteråt kallade han mig vettvilling och menade att jag borde avgå från Högsta domstolen; i Nordkoreas HD kunde jag vara en tillgång men inte i Sverige. Tonläget var högt. Persson kallade Christer van der Kwast och Seppo Penttinen för »dårar«, medan Sture Bergwall inte var »tokigare än någon annan«. Liksom det tidigare nämnda Aktuellt-inslaget går samtalet att avnjuta på YouTube för den som så önskar.

I en artikel i tidskriften *Filter* i december 2014 avslöjar Dan

Josefsson hur samtalet gick mellan honom och Persson efteråt:

När bandningen är över försvinner Lambertz ut i TV-husets entré för att ge intervjuer. Själv går jag tillbaka in i studion. Leif GW sitter kvar vid bordet, med blicken riktad ner i bordsskivan. Jag slår ut med händerna och frågar uppgivet: »Vad fan ska man göra?« Utan att lyfta blicken låter GW handen glida mot knölpåken på bordet och säger långsamt, liksom inåtvänt: »Alltså ... jag slår *ihjäl* den jäveln.«

I sina offentliga omdömen om mig var Persson i november 2013 mildare än han varit bakom stängda dörrar. Han nöjde sig med att framhålla att jag hade »en direkt stötande rättsuppfattning«, att jag »bara sitter och ljuger rakt upp och ner« och att han »sällan träffat en så förljugen människa«.

Då, liksom tidigare och senare, undrade jag varför det väckte en sådan ovanlig ilska att jag hävdade att Thomas Quick blev riktigt dömd. Häftig ilska betyder ofta att det finns en rädsla att något starkt önskat ska bli avslöjat. Var det så nu?

*

Inte minst intressant med inslaget i Veckans brott var förspelet. Researchern Lars Olof Lampers tog tidigt kontakt med mig och frågade om jag ville medverka i programmet. Även Christer van der Kwast och Sven Å Christianson blev tillfrågade, men de avböjde.

Ett par dagar före sändningen hörde programledaren Camilla Kvartoft av sig och berättade att även Sture Bergwall skulle vara med i programmet. Men hon försäkrade – utan att jag hade sagt något om saken – att jag inte skulle behöva träffa honom. Han skulle vara med före mig och slussas ut på ett sådant sätt att vi inte möttes.

När jag kom till väntrummet före inspelningen (programmet sänds inte direkt utan spelas in på förmiddagen samma dag), var stämningen spänd. Många sneglade åt mig, men ingen utom värdinnan hälsade. Det var helt klart att jag var på fientlig mark. I studion befann sig då Sture Bergwall tillsammans med Dan Josefsson, Leif GW Persson och Camilla Kvartoft. Och jag hörde Kvartoft annonsera för tv-tittarna

att för att Bergwall skulle kunna tänka sig att delta hade man behövt lova honom att han inte behövde träffa mig. Det nämndes inte något om att ett motsvarande löfte hade getts till mig.

Några dagar efter programmet lät det plötsligt lite annorlunda från Leif GW Persson i *Expressen* än det hade gjort tidigare. Han skrev, i nästan sentimentala ordalag, att han nu ville bjuda mig på lunch för att vi skulle kunna bli vänner igen. Det var formulerat som en inbjudan, så jag tyckte att jag borde svara. Jag skrev ett sms: »Hej Leif. Eftersom du bjöd in ska jag svara: Det är inte aktuellt med någon lunch e.d. Du har betett dig illa på ett allvarligt sätt. Om du ber om ursäkt ska du få den, men du är inte en person som man vill umgås med. Ha det bra ändå. Göran« Och han svarade: »Jag har inte minsta tanke på att be dig om ursäkt. Den som ska be om ursäkt är du som allvarligt skadat offren och grovt missbrukat ditt ämbete. Jag gjorde ett sista försök att få dig att ta ditt förnuft till fånga. I fortsättningen kommer det att handla om annat. Tyvärr. Du är en dålig människa Göran och redan till helgen ska jag förklara varför i min vanliga spalt. Trevlig helg, förresten.«

*

Efter min första debattartikel i *Dagens Nyheter* den 20 augusti 2012 var reaktionerna i sakfrågan ungefär som väntat: förvåning, skarpt tillbakavisande, ilska. Det var dock betydligt mer personinriktat än jag hade räknat med. Och avgjort mer ilsket. Såvitt jag kunde upptäcka fick jag inte något offentligt medhåll, förutom från några av de direkt inblandade.

Flera framhöll att jag hade låtit Christer van der Kwast och Seppo Penttinen undgå åtal för tjänstefel genom att inte inleda förundersökning mot dem när Pelle Svensson gjorde sin anmälan hösten 2006. Därigenom hade de tjänstefel som van der Kwast och Penttinen enligt många hade begått hunnit preskriberas.

Låt mig ta några exempel på reaktionerna de första dagarna och veckorna.

I *Aftonbladet* skrev Eva Franchell på ledarsidan den 21 augusti: »Att det är en rättsskandal, det står klart även om sista resningen inte

är klar. [...] I sin försvarsartikel... drar sig Göran Lambertz inte ens för att beskriva de mördade barnen. Alldeles oavsett rättsprocessen är det – hjärtlöst. «Vad jag hade gjort var att, som exempel på bevisning av viss tyngd, nämna att Quick sagt att en av de mördade pojkarna hade ett födelsemärke på kroppen.

Åsa Linderborg skrev i samma tidning samma dag: »Lambertz är i dag ledamot av Högsta Domstolen. [...] Så funkade det i Sverige. I andra demokratiska länder, som inte är lika anfrätta av korrupperande samförståndskultur, hade huvudena rullat. «

Benjamin Katzeff Silberstein skrev i *Svenska Dagbladet* den 31 augusti mycket kritiskt om Quicklagets mejlande och om den bevisning som jag hade valt att föra fram i mina artiklar i *Dagens Nyheter*. Och han avslutade sitt resonemang: »Det är tydligt att Lambertz främsta syfte är att rädda sitt eget skinn. «

Expressen skrev på sin ledarsida (osignerat) den 20 september: »Högsta domstolen har ingen laglig grund för att avsätta Lambertz och det är bra. Domare bör för rättssäkerhetens skull vara i princip oavsättliga. Men det är likväl djupt besvärande att ett justitieråd visar prov på ett sådant uselt omdöme. « Vad man då framför allt invände mot var att jag och kamraterna i Quicklaget hade skickat mejl till varandra. För det andra att jag hade fört fram bevisomständigheter som enligt tidningen var »grundligt motbevisade och i de flesta fall så triviala att även människor som aldrig har öppnat en lagbok lätt kan förstå dess [sic!] irrelevans«. «

Så småningom lade sig ilskan, och kritiken avtog. Debatten slutade inte, men gick på sparlåga. Och angreppen mot mig fick egentligen inte fart igen förrän efter diskussionen i Veckans brott i november 2013. Då skrev Eva Franchell: »Det är faktiskt beklämmande – och inte så lite sorgligt – att se en domare i Högsta domstolen sitta i tv och bete sig som en rättshaverist. Han borde tala om principer, men i stället återkommer han hela tiden till likhunden Sampo. – Han försvarar fortfarande domarna mot Sture Bergwall och det enda bevis han tar upp är att hunden markerade på olika platser. Polisen hittade inga kvarlevor. Göran Lambertz enda bevis är Sampos nos. – Det är så man griper efter skämskudden. Ett justitieråd kan inte bete sig så här. «

Detta inlägg kommenterades på nätet av ett trettiotal personer. Alla var starkt kritiska mot mig. De flesta menade att jag borde tas in på Säter, få avgå eller utsättas för något annat som passade en tokstolle. En man på ett gymnasium tyckte till exempel att jag har »en verklighetsuppfattning som inte är frisk«. En kapten i Försvarsmakten menade att jag är »Partielit Socialdemokrat som åkt på räkmacka av partiet till denna höga post« och att man inte kan kräva »nån vidare intelligens och kunnande av sossar«. Ytterligare en man, från ett universitet, kallade mig »suspekt« och undrade »hur allmänheten ska kunna ha förtroende för rättsväsendet efter att ha sett justitierådet avklädd in på bara kroppen«. En kvinnlig programmerare skrev: »Usch vilken obehaglig person, utan en uns skam i kroppen.« En man i skolvärlden ansåg att jag »verkligen skämt ut svenskt rättsväsende å det grövsta«. En man på ett teknikföretag ansåg mig vara »mytoman«. Han hade sett mig två gånger nu, och varje gång »hittar han på saker och ändrar sina egna meningar och pratar emot sig själv«. En manlig akademiker från Luleå skrev: »Jag tror att han helt enkelt är sjuk. Vad för sjukdom han lider av ska jag inte spekulera i men att någonting har hänt honom är klart.«

Denna sorts inlägg har förekommit åtskilliga gånger under debatten, både på ledarsidor och i kommentarsfälten. Visserligen känner man igen några av skribenterna, de har en tendens att återkomma med ungefär samma slags inlägg. Men även om de återkommer är de många. De som har sagt och skrivit hatiska, nedlåtande eller elaka saker om mig kan utan tvekan räknas i hundratal. Att mina inlägg i Quickärendet i medierna har varit illa uppskattade av många står helt klart. Och det som jag har citerat här ovan är inte mer än en droppe i havet.

Stödet

Men alla har inte varit ilskna eller nedlåtande. Redan dagen efter den första debattartikeln kände jag ett varmt stöd från många. Det var tydligt att inte alla hade accepterat den ensidiga bild av Quickärendet som annars hade fått så starkt fäste. Kända och okända människor hörde av sig på telefon och i mejl, Facebook-meddelan-

den och sms. Och på gatan var det många som hejade och visade sitt stöd. Liknande hade jag varit med om ett par gånger som justitiekansler, när debattens vågor gick höga, men det här gick utöver allt annat.

Jag började ganska snart räkna dem som gav mig stöd, och även notera vilka det var som hörde av sig. Under de första veckorna efter debattvändan i augusti och september 2012 fick jag ihop drygt 150 namn på personer som hörde av sig med »oreserverat stöd« och 20 på personer som gav »stöd med viss reservation«, som till exempel sa att de ju inte visste vem som hade rätt men tyckte att det var bra att jag sa min mening. Efter Veckans brott den 26 november 2013 ökade antalet snabbt till knappt 300 respektive 50 namn. Då strömmade namnen in med sådan frekvens att jag bestämde mig för att sluta notera vid utgången av november.

När jag nu tittar på listan över knappt 300 helhjärtade stödpersoner kan jag konstatera att ungefär hälften är för mig kända, hälften okända. Ungefär 50 är jurister. Knappt hälften är kvinnor och alltså drygt hälften män. Jag är mycket tacksam mot dem alla. De betydde oerhört mycket för mitt välbefinnande under de aktuella veckorna. Gudarna ska veta att det kan vara tungt om nästan alla är kritiska, och dessutom kanske hånfulla. Det gäller även om man är säker på att ha rätt, och säker på att göra rätt.

Jag vill nämna att jag vid några tillfällen kände stöd för mitt agerande från regeringen. Ett par statsråd nämnde Quickärendet i kontakter med mig på ett sådant sätt att jag blev uppmuntrad att fortsätta som tidigare. Och ett par statssekreterare var tydliga i sitt stöd. Självklart var detta mycket värdefullt.

Tystnaden

Ilska, hån och elakheter. Underbart ovärderligt stöd. Det var långt mellan ytterligheterna. Och mitt emellan fanns tystnaden, ibland nästan svårare att fördra än illviljan. Tystnaden inför de argument som för mig framstod som avgörande, de som gjorde att det var nästan omöjligt att missa det rimliga i de sex morddomarna. Tystnaden inför de frågor jag ställde i min mediekritiska artikel »Medierna mis-

sade det självklara i Quickärendet« i tidskriften *Sans*. Och inte minst tystnaden inför Jesús Alcalás nitton sidor långa artikel »Seriemördaren från terapirummet« i den norska tidskriften *Samtiden* – och inför träffande kommentarer som chefredaktören gjorde.

Svårast har det nog varit när jag har tyckt mig ha något viktigt att säga och inte fått ut det. Så var det till exempel när *Dagens Nyheter* sa ifrån om en debattartikel som svar på en artikel från företrädare för SVT om betydelsen av bortträngda minnen. Den var grovt felaktig i läsningen av de sex domarna, och det kändes egendomligt att SVT i sin viktiga roll inte hade bett – för så måste det rimligen ha varit – någon av sina jurister om ett enkelt råd. Men DN ratade alltså den svarsartikel som jag och Sven Å Christianson bad att få publicerad. På samma sätt har tidningen tackat nej till en del andra artiklar som jag har bett att få in. Jag säger inget om det, bortsett från att jag tycker det är olyckligt när en tidning intar en tydlig partsställning i en polariserad debatt. Här hade DN tagit tydlig ställning, och det var säkert naturligt för tidningen att bevaka den positionen. Men ibland är det jobbigt när man vill få något sagt och inte kan få ut det.

Jag har så småningom lärt mig att hantera den situation som jag i början fann ytterst frustrerande: varför förstod de flesta människor inte de enklaste budskap och den tydligaste verklighet? Numera accepterar jag det och förstår (tror jag) de mekanismer som uppstår i en debatt som denna. Jag är i stället glad över att kärnan i det som vi diskuterar är något som man inte kan ha olika *uppfattningar* om.

Det finns en sanning. Och det gäller oavsett vad människor tycker och tror. Antingen var det fel att åtala och döma Thomas Quick. Eller också var det rätt. Ingen hånfullhet och ingen majoritet kan ändra på den sanningen.

7. Åtta mord, sex domar

DET ALLRA MEST centrala för frågan huruvida Quickärendet är en rättsskandal eller inte är de fällande domarna. Om dessa är riktiga, i den meningen att tingsrätterna gjorde rätt som fällde Thomas Quick på grundval av den presenterade bevisningen, är det svårt att hävda att det rör sig om en rättsskandal. Det skulle det visserligen ändå kunna vara om åklagaren i alla sex målen lyckades vilseleda tingsrätterna genom att dölja viktig bevisning som talade för att Quick var oskyldig. Vi återkommer till den frågan.

Uppenbart är att domarna är så centrala för bedömningen av utredningarna, rättegångarna och bevisningen att de bör presenteras utförligt. Så sker i detta kapitel.

*

Innan Sture Bergwall tog tillbaka sina erkännanden hade han alltså erkänt ett stort antal mord. Inte bara de åtta som han dömdes för utan åtminstone ytterligare elva.

I övrigt erkände han ett antal mord där det antingen var osäkert om något mord över huvud taget hade blivit begånget, eller där det rentav stod klart att så inte var fallet. På en lista som Seppo Penttinen upprättade, och som finns intagen i flera av förundersökningarna, finns tjugonio »mordoffer« angivna. Bland dessa finns de nämnda nitton, alltså de vars namn är kända och som är säkert döda eller sedan länge försvunna (se kapitel 1). Återstående tio är obekanta, i listan benämns de »Martin 14 år«, »Värmlandspojke«, »Michael«, »Per«, »Dusjka«, »Ung pojke«, »Björn, 11–12«, »Kvinna, 20–24«, »Yngling 20 år« och »Tony«.

Det finns som sagt inte någon anledning att nu diskutera Sture Bergwalls eventuella skuld beträffande något av morderna. Han är frikänd och ska betraktas som oskyldig. Det saknas i särskilt hög grad anledning att diskutera hans eventuella skuld till de mord som han en gång erkände, men inte har åtalats för. De erkännanden som med goda skäl kan antas avse verkliga mord har dock ändå sitt intresse i en bok som denna. Det beror på att de ger en bild av Thomas Quicks erkännanden i stort, läget i utredningen sådant det var när den avbröts och ursprungssannolikheten (se kapitel 4 och 15) för att Thomas Quick var gärningsman till de åtta mord som han dömdes för. Ursprungssannolikheten hade betydelse för den bedömning som domstolarna skulle göra. Och därmed har den betydelse för frågan om det var en rättsskandal när Thomas Quick dömdes, eller inte.

I det här kapitlet håller jag mig till de åtta mord som han dömdes för. Morderna avser sju olika händelser, vid Appojaure dödades två personer. Och de avhandlades i sex olika domar; morderna på Trine Jensen och Gry Storvik behandlades i samma rättegång och i samma dom.

Som jag tidigare har sagt använder jag offrens verkliga namn, fastän detta naturligtvis innebär ett integritetsintrång och medför smärta för de efterlevande anhöriga. Jag gör det framför allt därför att samtliga namn har offentliggjorts många gånger tidigare, och därför att smärtan för de anhöriga sannolikt är nästan lika stor – för vissa kanske rentav större – om morderna redovisas utan att offren namnges. Beträffande en del andra personer som namnges i domarna anger jag här bara en initial.

Referaten av domarna disponeras i huvudsak så här:

- kort bakgrund
- Thomas Quicks berättelse, citerad
- kort om övrig bevisning
- domstolens överväganden i skuldfrågan, citerade
- sammanfattning av domstolens skäl för Quicks skuld.

*

Charles Zelmanovits (död 1976, dom 1994)

Piteå tingsrätt, dom 1994-11-16

Domare: rådman Richard Brännström och nämndemän

Försvarare: advokat Gunnar Lundgren

Åklagare: överåklagare Christer van der Kwast

Charles Zelmanovits var 15 år gammal när han försvann natten till den 13 november 1976 utanför Piteå. På kvällen hade han varit på en skoldans på Pitholmsskolan. Efter ett samtal med en flicka ska han ha blivit ledsen och gett sig iväg hemåt. Från den stunden var han borta.

Den 19 september 1993, alltså sjutton år senare, hittades delar av hans kropp i ett skogsområde utanför staden. En jägare hittade först kraniet, varefter polisen fann ytterligare kroppsdelar.

Thomas Quick började tala om mordet i terapin på Sätters sjukhus år 1993 och erkände det sedermera i polisförhör. Han dömdes för mordet av Piteå tingsrätt den 16 november 1994. Enligt domen berättade Quick vid huvudförhandlingen så här om vad som hade hänt:

Han var bekant med en person i Falun vid namn S och de hade ett gemensamt intresse för yngre pojkar. De bestämde sig för att göra en utflykt tillsammans och de åkte på förmiddagen den 12 november 1976 i S bil, en tvådörrars Opel, från Falun norrut och kom sent på kvällen fram till Piteå. De visste vad de ville och arrangerade bilens baklucka så att den skulle vid en inbromsning åka upp. De åkte runt litet i Piteå. Deras tanke var att hitta ett diskotek eller något liknande i sin jakt på en pojke. Det var en ren tillfällighet att de kom ut mot Pitholm. Han minns att de kom ut från centrala Piteå till ett villaområde.

Han såg Charles gå efter vägen, de körde ikapp honom och bromsade sedan in bilen så att bakluckan åkte upp. Quick gick ut och inledde samtal med Charles angående bakluckan. Ganska snart märkte han att Charles var ledsen eller bedrövad och arg över något, troligen var det något problem med en kamrat eller flicka. Quick visade sympati för Charles och utnyttjade dennes misstämning. Inledningsvis föreslog han att de skulle skjutsa hem honom, sedan blev det tal om en sväng in till Piteå. Charles hade handskar på händerna och Quick minns att Charles tog av sig dessa, eftersom Quick ville känna

hans hand. Detta skedde utanför bilen. Det förekom inte något tvång för att få in Charles i bilen, utan denne steg självmant in och satte sig i baksätet tillsammans med Quick. S förde bilen i en U-sväng tillbaka in mot Piteå.

Quick pratade med Charles om orsaken till hans nedstämdhet och sökte svara upp mot dennes behov och en viss förtrolighet uppstod. Senare, när de kommit ut mot en skogsväg, började de onanera åt varandra i bilen och Quick märkte att Charles började bli ängslig och orolig men ändå spelade med i sin ängslan. Quicks minnesbild av vägen är att det blev glesare med hus och att de kom ut på en skogsbilväg sedan de passerat en T-vägs korsning. S stannade bilen vid ett timmerupplag.

Sedan Charles tillfrågats om han ville onanera åt S också, vilket han svarade positivt på, uppfattade Quick i ett ögonblick av psykotiskt beteende att Charles uttalade »Alvar lever«, vilket tände stark ilska och aggressivitet hos honom. De stod utanför bilen och han tog framifrån ett kraftigt strupgrepp runt Charles hals och höll kvar greppet till dess han kände att Charles var död. Charles hann ingenting göra. S, som stod fyra–fem meter ifrån och förväntat sig att Charles skulle onanera åt honom, hann heller inte göra något och fick utlösning, vilket Quick sedan utnyttjade för att göra S delaktig i det skedda. Quick utnyttjade själv den döda kroppen sexuellt.

Kroppen lyftes sedan in i bilens baksäte, där Quick satt med kroppen framför sig. De åkte sedan iväg, men de åkte inte långt utan stannade på en plats där vägen var lite bredare. De tog ur kroppen ur bilen och Quick bar den över ett bredare dike. Han minns att han blev blöt om foten. Kroppen bars in i skogen, som inte var gles men inte heller snårig och han har ett minne av myrdoft. De verktyg, som funnits med i bilen, en kniv och en såg, togs med in i skogen. Han minns dock inte vem som bar dessa. Han hade för avsikt att stycka kroppen. S var handlingsförlamad och grät mycket; han var upprörd över att en pojke dödades. Quick bar kroppen ett par hundra meter in i skogen och lade ned kroppen vid en sten och började styckningen. Han styrs av en sexualitet, där speciella kroppsdelar har ett visst symbolvärde, och visste vilka kroppsdelar han ville ha med sig. Han minns att han satt på en sten under styckningen och att han såg S i närområdet. Han minns med bestämdhet att han med hjälp av en kniv tog lös ena lårbenet och en eller båda händerna. Han är osäker om han tog med sig ett underben, från det andra benet i så fall, och har en minnesbild av att han tog lös en arm. Under styckningen hörde han liksom suckande ljud från kroppen och kände en sötaktig doft. Charles hade jeans och en glättig jacka och någon sorts collegetröja. Han bet i bröstvårtorna

och bröt i knäet. Detta var någon typ av aggressiv handling gentemot S, vilkens gråt tände ilska hos honom.

Charles hade en livrem med ett speciellt spänne. Han minns bältet eftersom han använde livremmen för att binda ihop armarna. Han vet inte vart bältet tog vägen. Det är möjligt att bältet följde med från platsen. Han tog hand om de delar han ville ha med sig och lade delarna i en grå plastsäck, som fanns i bilen. De lade sedan kroppen i övrigt nedsänkt i mossan och övertäckt av mossa. Innan mossan lades över kroppen, lade han byxorna över den och drog igen jackans dragkedja.

Under färden tillbaka mot Falun kom han i gräl med S om de medhavda kroppsdelarna. Han tror att de färdades tillbaka till Falun i stort sett utan avbrott. Han tror att han tvättade sig vid någon bensinstation. Det var dag när de kom fram och S släppte av Quick vid hans bostad, varvid Quick tog med sig plastsäcken och kniven. Han minns inte sågen. Han kan inte svara på var kroppsdelarna tagit vägen.

S blev deprimerad och tungsint efter händelsen och deras kontakt blev glesare. Den sista gången han träffade S var samma dag denne sköt sig. Den var en söndag och S sökte upp Quick, som befann sig utanför sitt bostadshus med sina hundar. S sade att han inte orkade leva och påminde Quick om Charles. S sade att han skulle ta livet av sig och Quick svarade på ett aggressivt sätt: »Gör det!«

Han har inte något minne av att han läst något om Charles försvinnande. Charles talade ren svenska utan utländsk accent.

I rättegången hördes bland annat S änka som vittne. Hon berättade att hennes man hade haft en gul Opel Rekord. Hon var inte säker på om han var homosexuell, men hade märkt att han inte var intresserad av kvinnor. Hon hade också kommit på honom ett par gånger i intima situationer med män. Under den sista tiden före självmordet, i november 1976, var han mycket nervös och oföretagsam och hade ont i magen. Deras son har hittat »homosexuella tidskrifter« i sin pappas bil.

En bit från den plats där kroppsdelarna hittades återfanns en liten såg. Det var efter det att Quick hade nämnt i ett polisförhör att han hade använt en kniv och en såg vid styckningen av kroppen.

Förhørsledaren Seppo Penttinen sa i sitt vittnesförhör bland annat att det som Quick visade på fyndplatsen vid vallningen den 21 augusti 1994 stämde väl med vad han hade uppgett vid tidigare förhör. Enligt Penttinen tvekade inte Quick vid konkreta frågor om åt vilket

håll de skulle gå, och den plats där Quick sa att kroppen lämnades stämmer helt med den plats där Charles kvarlevor hittades. En videoupptagning av vallningen visades vid huvudförhandlingen.

Enligt rättsläkaren saknades ena lårbenet liksom ett skenben och båda handflatorna när kroppsdelarna hittades.

Tingsrätten formulerade sin bedömning i skuldfrågan så här:

Quick har erkänt gärningen och hans erkännande får stöd av de uppgifter han själv lämnat. Någon teknisk bevisning som binder Quick vid brottet föreligger dock inte. Den bevisning som förebringats avser att bestyrka de uppgifter Quick lämnat om omständigheterna vid gärningens begående.

Quicks uppgifter om att han hade en medgärningsman får stöd av den omständigheten att S enligt S hustrus uppgifter hade en bil av det utseende som Quick berättat om och att S av allt att döma hade homosexuella intressen och varit deprimerad under de sista månaderna innan han begick självmord på sätt Quick berättat.

Enligt Penttinens vittnesmål har Quick under skogsvandring i Dalarna lämnat uppgifter om vegetation, lukter och terrängförhållanden som stämmer väl med förhållandena på fyndplatsen. Quick har vid besök på fyndplatsen på ett sätt som stämmer med fynden kunnat ange hur den döda kroppen lagts i mossan. Quicks uppgifter om vilka kroppsdelar som han medfört från platsen stämmer väl med fynden på det sättet att dessa kroppsdelar saknas på fyndplatsen. Dessa omständigheter utgör ett mycket starkt stöd för riktigheten av Quicks uppgifter.

Till vad nyss anförts bör fogas att vad Lidberg anförde om Quicks person och tidigare beteenden stämmer väl med Quicks uppgifter om sitt beteende vid det åtalade tillfället. Vad Christianson uppgivit om Quicks minnesfunktioner och om sina erfarenheter av minnets funktioner talar vidare med styrka för att de uppgifter Quick lämnat är riktiga.

Vid en sammanfattande bedömning finner tingsrätten att det måste anses ställt utom varje rimligt tvivel att Quick begått den åtalade gärningen. Omständigheterna vid brottet har varit sådana att brottet bör bedömas som mord.

Det gick arton år mellan den kväll då Charles Zelmanovits försvann och domen mot Thomas Quick för att ha mördat Charles. Domen var enhällig och är femton sidor lång.

Det som framför allt var avgörande för tingsrätten när den fällde Thomas Quick var:

- *att* Quick erkände gärningen
- *att* uppgifterna om medgärningsmannen fick stöd av det som var känt om denne, bland annat självmordet som Quick hade berättat om och som verkligen hade inträffat
- *att* Quick hade lämnat uppgifter om vegetation, terräng med mera som stämde väl med fyndplatsen
- *att* Quick vid besök på platsen kunde ange hur den döda kroppen hade lagts i mossan
- *att* hans uppgifter om vilka kroppsdelar han hade tagit med sig stämde med att dessa kroppsdelar saknades
- *att* det som var känt om Quicks person och tidigare beteende stämde väl med hans berättelse om beteendet vid tillfället
- *och att* det som Sven Å Christianson hade uppgett om minnets funktioner (bland annat att Quick hade starka intryck och minnen av att Charles hade handskar utifrån hur denne tog av sig dessa för att Quick ville känna hans händer) talade med styrka för att Quicks uppgifter var riktiga.

*

Johan Asplund (död 1980, dom 2001)

Sundsvalls tingsrätt, dom 2001-06-21

Domare: lagman Rolf Hammar, rådmän Kristina Almqvist och nämndemän

Försvare: advokat Sten-Åke Larsson

Åklagare: överåklagare Christer van der Kwast

Johan Asplund var född 1969. Han bodde med sin mamma Anna-Clara Asplund i bostadsområdet Bosvedjan i Sundsvall. Den 7 november 1980 gick Anna-Clara till sitt arbete och Johan skulle gå till skolan. Han kom dock aldrig dit och är borta sedan dess. En tidigare sambo till Anna-Clara Asplund, Andersson, misstänktes först för att ha fört bort Johan. Han åtalades inte av åklagare. Johans föräldrar,

Anna-Clara och Björn Asplund, väckte då enskilt åtal mot Andersson för människorov. De företräddes av advokaten Pelle Svensson. Tingsrätten fällde Andersson för olaga frihetsberövande. Hovrätten frikände honom.

Thomas Quick började redan år 1993 tala om att han hade begått mordet på Johan Asplund. Men det dröjde många år innan åklagaren ansåg att bevisningen räckte för åtal. Detta kom först år 2001, sedan Bergwall/Quick hade tagit fram ett antal nya omständigheter som ansågs kunna kopplas till mordet.

Enligt domen berättade Quick vid huvudförhandlingen så här om vad som hade hänt:

1980 bodde han tillsammans med sin mor i Korsnäs utanför Falun. Han hade ingen sysselsättning utan uppbar sjukbidrag. Sporadiskt hade han kontakt med Sätters sjukhus för att få medicin utskriven. Någon annan kontakt med läkare hade han inte. Han fantiserade dagligen om att begå våldshandlingar mot unga pojkar. Han hade mycket få kontakter med andra människor. Då och då träffade han andra män som hade samma intresse för unga pojkar som han själv hade. En sådan manlig bekant var T, av vilken han lånade den bil, en röd Volvo, han använde vid färden till Sundsvall under natten mot den 7 november 1980.

Han har tidigare under utredningen berättat att bilen var blå. Att han på detta sätt lämnat oriktiga uppgifter har berott på att han skrämts av att berätta, samtidigt som han velat berätta om Johan. T ville först inte låna ut sin bil då dennes hustru skulle undra. För att förmå T att låna ut bilen hotade han denne med att han annars skulle berätta för frun om Ts intresse för pojkar. Efter detta hot gick T med på att låna ut bilen.

Han minns inte hur det gick till när T lämnade bilen till honom. Sedan han fått bilen körde han till en butik, Falu Motor, där han inhandlade verktyg. Han minns att han köpte en spade och en såg. Hans avsikt var först att åka till Gävle, som är en relativt stor stad. Han tvingades i sina fantasier att begå våldshandlingar och det fanns en tidsaspekt som bidrog till att han valde Gävle som resmål då denna stad låg på lagom avstånd från Falun.

När han kom till Gävle såg han inga ungdomar ute varför han fortsatte E 4:an norrut mot Sundsvall. När han hade kört ca 20 mil hemifrån stannade han och vilade en stund varefter han fortsatte att köra mot Sundsvall. Han minns att han tänkte att barnen snart skulle

börja skolan, vilket gjorde att Sundsvall tidsmässigt passade bra. Han anlände till Sundsvall vid 07.00-07.15-tiden. Han körde inte in i staden utan fortsatte E4:an norrut och passerade Obs-varuhuset. Han var trött och det kändes som om han »var nära att brista«.

Då han kom fram till ett område med villor, insåg han att han kommit för långt bort från centrum för att hitta några skolor varpå han vände och kom till slut fram till Bosvedjan. Han parkerade bilen på parkeringen nedanför köpcentrat och gick upp mot detta. Då han stod mellan affärsbyggnaden och en intilliggande byggnad såg han två kvinnor, en äldre och en yngre, närma sig och han hörde den äldre ropa »hej Lisa« till den yngre. Då kvinnorna närmade sig backade han in mellan byggnaderna och återvände till bilen. Han åkte upp till skolan och ställde bilen till vänster om skolbyggnaden där han gick ur bilen och gick och ställde sig intill gaveln på en byggnad. Han minns att denna gavel saknade fönster. När han stod där hörde han ett brummande ljud, vilket verkade komma från något aggregat. Han observerade vidare ett tankbilsliknande fordon, vilket han uppfattade som ett slamsugningsfordon. Till höger om Bågevägen kunde han se ett par arbetare intill en transformator. Han observerade vidare en bandyplan i närheten av skolan. Det fanns människor i rörelse vid skolan och ovanför köpcentrat kunde han se några förskolebarn.

Då han inte såg någon han var intresserad av gick han tillbaka till bilen och körde ut på Bäckebovägen och vidare runt Bågevägen. Han stannade bilen i en svag kurva på Bågevägen där han klev ur bilen och gick upp mot husen. Innan han lämnade bilen öppnade han dörren på passagerarsidan och lät denna stå öppen, varefter han gick upp mot och ställde sig vid en bostadsbyggnad. Från en port snett mitt emot honom såg han en mörk pojke komma ut från en port, vilken motsvarade hans fantasibild. Pojken hade långt hår och var iklädd en grå stickad tröja. Han bestämde sig för att kidnappa pojken. Denne gjorde emellertid en snäv sväng runt husgaveln och försvann ur hans åsyn. Han försökte genskjuta pojken men han lyckades inte få syn på honom igen. Han återvände då till den plats han stått tidigare.

Ur porten bredvid den port den mörka pojken kommit ut ifrån, kom det en ljus pojke, vilken var Johan. Han gick fram till denne och berättade att han kört på en katt och bad honom att följa med och hjälpa till. Johan blev intresserad och följde med honom till bilen. Han berättade att katten låg under höger framhjul. När Johan böjde sig ner för att titta tog han tag om Johans huvud och slog det mot instrumentbrädan varpå Johan svimmade av. Han drog då in Johan i bilen där han lade ner honom på förarsätet. Johan var yngre än den mörka pojken han först sett och motsvarade inte hans fantasibild,

vilket gjorde honom aggressiv. Han såg inga människor på platsen när han kontaktade Johan eller när han drog in denne i bilen. Han kände sig uppjagad, euforisk, bestämd och rädd.

För att undgå att bli upptäckt bestämde han sig för att köra från platsen. Han minns att han tittade på klockan innan han körde och att denna då visade 08.02. Han vet inte om hans klocka visade rätt tid, då han inte hade kontrollerat detta. Anledningen till att han tittade på klockan var att han ville bevara gärningen för framtiden, för det fall han skulle komma att göra om samma sak.

Han åkte mot Norra Stadsberget, vilken plats han kände till sedan tidigare besök i Sundsvall och parkerade bilen intill en stig där han tog ut Johan ur bilen. Han såg inga bilar eller människor i närheten. Johan hade först varit avsvimmad efter det att han slagit dennes huvud mot instrumentbrädan, men kom efter hand till medvetande. Han gick tillsammans med Johan in på stigen och vek av inåt skogen där han drog ner flera par byxor Johan hade på sig och våldförde sig sexuellt på denne. Han minns att han höll Johan om nacken och att dennes ansikte skrapades mot isbeklädda stenar på marken. Johan fick skador i ansiktet och han har ett minne av att denne tappade en tand. Han minns inte om Johan skrek.

Han gick sedan tillsammans med Johan tillbaka till bilen där han tog in pojken i baksätet. Innan han körde vägen nerför berget flyttade han fram pojken. Johan hade kläderna hafsigt uppdragna. Han var medtagen och grät. När han körde tillbaka tänkte han att det var fel pojke och att han skulle åka tillbaka till Bosvedjan med honom. Då han sade till Johan att denne skulle få åka hem yttrade Johan att modern var på jobbet. När han närmade sig Bosvedjan svängde han inte av utan fortsatte norrut. Han hade då bestämt sig för att fortsätta till Piteå med Johan och begrava denne där han begravt en pojke han dödat där 1976.

Då han passerat Timrå insåg han att han inte skulle orka köra ända till Piteå varför han svängde av in på en mindre väg. Han passerade ett grönt hus och kom sedan till Åvikeområdet, där han stannade bilen vid en äng som var skyddad från insyn. Han beordrade Johan att stanna i bilen medan han gick ur bilen och hämtade en kartong ur bakluckan, i vilken han hade en presenning, en såg och en spade. Han tog också med en kniv han förvarade i bilen. Johan, som stannade i bilen, var skrämmd och sa ingenting. Han bredde ut presenningen och lade spaden på denna för att låsa fast den. Han sade sedan åt Johan att kliva ur bilen och ställa sig på presenningen. Johan var mycket rädd och gjorde som han sa. När Johan stod på presenningen gick han fram och knäade honom så att han föll framåt. Han gick sedan själv ner på knä bredvid Johan och ströp denne.

Sedan han dödat Johan klädde han av honom. Han minns att Johan hade flera tröjor, jeans, långa och korta kalsonger och blå strumpor. När han hade klätt av Johan upptäckte han att dennes kropp inte var symmetrisk. Han uppfattade att Johans ena testikel satt högt uppe på vänster sida medan den andra var stor som på en vuxen man. Åsynen av detta förstärkte hans intryck att det var fel pojke. Han letade efter fler felaktigheter och fann då ett smalt födelsemärke bak på Johan, vilket han skar bort. Därefter vände han kroppen om och skar av pungen. Han skar sedan upp pojken i halsen varvid han noterade att det kom väldigt lite blod. Han tog sågen och sågade bakifrån på halsen och skiljde slutligen huvudet från kroppen med hjälpen av kniven. När han därefter öppnade buken överraskades han av att det där fanns väldigt mycket blod. Han grävde en grop i vilken han tömde kroppen på blod och lade en del inre organ som han tog ur. Han skar vidare av händerna med kniven. Benen lossade han vid höften, varvid han framför allt använde kniven. Han minns att detta var besvärligt. Han lade händerna på plast i framsätet, huvudet och benen i en plastsäck och bålen och övriga delar i en annan säck.

Från den grusväg han körde såg han en höjd och han körde mot denna in på en mindre skogsbilväg, där han stannade bilen. Han tog med sig den påse i vilken han lagt huvudet och gick till den höjd han sett och slängde detta nerför berget. Anledningen till detta var att han hade en inre bild av ett roterande huvud. Sedan han gjort detta bestämde han sig för att köra mot Falun.

Utefter vägen mot Söderala stannade han och lade ut en hand. Han minns att han tankade någonstans utefter vägen, men han minns inte var. Han kom tillbaka till Falun tidigt på morgonen den 8 november. I Ryggen, norr om Falun, körde han in på en avtagsväg. Han stannade vid en bäck intill järnvägen och tog med sig bålen och gömde den i skogen. Kvar i bilen fanns då benen och en hand. Handen tog han sedan med sig och lade ner i vattnet i en bäck som fanns på platsen och lade stenar över. Han fortsatte därefter till Falun.

När han kom hem till Korsnäs tog han med sig benen och gömde dessa på vinden, där han förvarade dem en tid. Han har därefter flyttat kroppsdelarna mellan olika platser. Han har bl.a. hanterat benen på Främby udde under 1992, då han krossade dessa för att förminska storleken. Han vet inte om det finns några delar av Johan kvar någonstans. Johans kläder och skolväska kastade han när han kom till Falun. En penna blev kvar på passagerarsätet. Han var noga med att göra rent i bilen efter händelsen. Han körde ut denna i skogen och tog med sig vatten. Det fanns blod på instrumentbrädan vilken han minns var svårt att få bort. Han hade i övrigt varit noga med att inte smutsa ner i bilen.

Åklagaren åberopade en videoupptagning från en vallning av Quick i Åvikeområdet. Rätten noterade att Quicks berättelse vid förhandlingen delvis avvek från vad han sa och visade vid vallningstillfället. Bland annat sa han att han hade utdelat slag mot huvudet på Johan och suttit grensle över denne när han genomförde strypningen. Quick förklarade vid förhandlingen att han hade betett sig på det sätt som han visade under vallningen, men att det i övrigt hade gått till så som han berättade inför tingsrätten.

En polisman, Björn Jonasson, hördes som vittne på begäran av försvaret. Denne berättade att han hade kommit hem från sitt arbete som ordningspolis på kvällen den 7 november 1980 och då hört på nyheterna om Johans försvinnande. Då erinrade han sig en framförvarande bil vid trafikljusen vid Norra vägen i Sundsvall. I bilen satt en pojke på passagerarplatsen i framsätet. Pojken hade vänt sig om och tittat på polisbilen, och han tyckte att pojken såg skrämmd och förskräckt ut. När han såg bilden av Johan i tv kände han igen denne som den pojke han hade sett i bilen. Han pratade med den kollega som han hade arbetat tillsammans med, och denne hade reagerat på samma sätt när han fått höra om Johans försvinnande och sett bilderna av honom i medierna.

Åklagaren åberopade omfattande bevisning med i huvudsak den inriktningen att det skulle visas att ett stort antal detaljer i Quicks berättelse stämde med verkligheten. Han åberopade också förhör med Sven Å Christianson för att belysa trovärdigheten i Quicks berättelse, bland annat utifrån vad denne kunde minnas.

Tingsrätten skrev i sina överväganden i skuldfrågan:

Quick har erkänt den åtalade gärningen. För att ett erkännande skall kunna läggas till grund för en fällande dom krävs dock att detta vinner stöd av övrig utredning.

Inledningsvis konstaterar tingsrätten att det inte finns någon teknisk bevisning som binder Quick till Sundsvall vid tiden för brottet och det finns heller ingen utredning som fastställer vad som hänt med Johan Asplund.

Vid prövningen av de uppgifter Quick lämnat skall det beaktas att det förflutit en tid om mer än tjugo år sedan Johans försvinnande. De vittnen som hörts i målet angående sina iakttagelser från Bosvedjeom-

rådet har hörts även i den tidigare rättegången. Med hänsyn till den tid som förflutit har dessa, av naturliga skäl endast kunnat hänvisa till de uppgifter de avgivit i den tidigare polisutredningen.

Quick har uppgivit att han lånat en bil av en bekant vid namn T, med vilken han färdats till Sundsvall där han kommit att hamna i bostadsområdet Bosvedjan. Då T bestämt förnekat att han lånat ut sin bil till Quick och det inte finns någon närmare utredning till stöd här- för är det inte utrett att så varit fallet. Tingsrätten bedömer emellertid, mot bakgrund av vad som framgår i tidigare domar om att Quick färdats långa sträckor i bil, inte att denna fråga är av någon avgörande betydelse. Quick har lämnat uppgifter om olika iakttagelser han gjorde när han befann sig i Bosvedjan. Sådana uppgifter är bl.a. att han hört ett aggregat starta upp då han befann sig i närheten av skolbyggnaden, att han sett en person närma sig affären i området, vilken tilltalats Lisa samt att han sett slamsugningsfordon i området. Dessa uppgifter har vid kontroll befunnits kunna vara riktiga. Han har vidare berättat om en pojke, som väckt hans intresse och tämligen detaljerat beskrivit denne. Quick har uppgivit att denna pojke kommit ut från porten bredvid den port där Johan bodde. I utredningen har det konstaterats att det på den av Quick angivna adressen funnits en pojke, Stefan Lövgren, vars utseende vid den aktuella tiden väl överensstämde med den beskrivning som Quick givit. Det har vidare konstaterats att Stefan Lövgren haft en sådan tröja som Quick beskrivit och ritat upp.

Det har i målet hörts ett antal vittnen, som befunnit sig i närheten av Johans bostad under den tidsrymd under vilken Johan måste ha lämnat sin bostad. Inget vittne har uppgivit sig ha sett någon person som skulle kunna vara Quick. Ingen av de hörda vittnena har heller sett Johan utanför bostaden den aktuella morgonen. Av de uppgifter kriminalkommissarien Jan Karlsson lämnat har det framkommit att det under en tidsrymd om fyra minuter, kl. 07.56 – 08.00, inte finns några vittnesuppgifter om iakttagelser i närheten av Johans bostad.

Tingsrätten finner sammantaget att Quick i utredningen lämnat ett flertal uppgifter som ger stöd åt hans påstående att han befunnit sig i Bosvedjan vid tiden för Johans försvinnande. Ingenting har i utredningen framkommit som vederlägger Quicks uppgift att han varit i området eller att han tagit med sig Johan därifrån på det sätt han berättat.

Vad gäller Quicks uppgifter om hur han sedan förgripit sig på, dödat och styckat Johan har han beträffande vissa detaljer ändrat sina uppgifter under utredningen. Han har berättat hur han förfarit med kroppsdelarna och beträffande vissa delar berättat var dessa slutligen kommit att hamna. Några kroppsdelar som kunnat härledas till Johan

har dock inte återfunnits. Genom vad professor Sven-Åke Christianson uppgivit om hur gärningsmän, som begått den typ av brott varom nu är fråga, reagerar och deras behov av att avvärja och bevara kroppsdelar finner tingsrätten inte att det förhållandet att Quick inte förmått visa någon kvarleva från Johan utesluter att han kan ha förfarit på det sätt han berättat. Inte heller det förhållandet att Quick beträffande vissa detaljer ändrat sina uppgifter visar, mot bakgrund av vad professor Christianson och leg psykologen Birgitta Ståhle uppgivit om de svårigheter som kan vara förknippade med att berätta om svåra händelser, att Quicks erkännande inte skulle vara riktigt.

Quick har beskrivit den plats i Åvikeområdet där han uppger att han dödat och styckat Johan samt beskrivit hur han färdats dit varvid han bl.a. berättat att det utefter vägen fanns ett grönt hus, en uppgift som kunnat bekräftas. Han har vidare beskrivit den plats i Ryggenområdet där han uppgivit sig ha lagt en hand i en bäck. Han har beträffande vägen dit bl.a. beskrivit att det funnits en vägbom på denna 1980, en uppgift som vid kontroll visat sig stämma. Vid sökning med hunden Sampo har denna markerat på de platser Quick uppgivit att han lagt ut, grävt ner eller på annat sätt hanterat Johans kvarlevor. Av den i målet återopade utredningen angående fosfathalt i jordprover och sakkunnigförhöret med geologen Kjell Persson framgår att ansamlingar av organiskt material funnits på den plats i Åvikeområdet där Quick angivit att han lämnat rester av Johans kropp. Vad som härigenom framkommit ger stöd för de uppgifter Quick lämnat angående hur han förfarit med Johans kropp.

Quick har beträffande Johans kropp omtalat att denne haft ett födelsemärke, vars form han ritat upp under förundersökningen. Han har inledningsvis då han berättat om detta uppgivit att märket funnits på framsidan av Johans kropp, men efterhand ändrat sig och sagt att det varit placerat på ryggen. Anna-Clara Asplund har vid polisförhör beskrivit och ritat upp ett födelsemärke Johan haft på ryggen. Den skiss hon gjort överensstämmer väl med Quicks beskrivning av det märke han berättat om. Quick har vidare berättat om avvikelser beträffande Johans könsorgan; att en testikel varit större än den andra. I utredningen har det framkommit att Johan när han var mindre lidit av hydrocele, vilket dock enligt målsägandena inte var möjligt att se om det inte genomlystes och vilket förmodligen var läkt vid tiden för Johans försvinnande. Genom sakkunnigförhöret med överläkaren Mats Öström har det framkommit att ett hydrocele kan påverkas och snabbt växa sig stort om en person utsätts för våld och att det, även om det vuxit bort, kan återkomma under sådant förhållande. Quicks beskrivning av den iakttagelse han gjort av Johans könsorgan stämmer

väl med Mats Öströms beskrivning av hur ett hydrocele kan utvecklas och hur ett sådant kan se ut. Nämnda avvikelser på Johans kropp har inte varit kända i utredningen före det att Quick erkänt gärningen och berättat om detta. Också vad Quick berättat i denna del stöder hans erkännande.

Johans försvinnande och de domstolsförhandlingar som förevar i tingsrätten och hovrätten under år 1984 och 1985 var uppmärksammat i media. Quick har såvitt framkommit haft möjlighet att ta del av detta. Det har dock inte i utredningen framkommit någonting som talar för att Quick »läst in sig på fallet«. Av de förhör som hållits med utredningsmän inom polisen i den aktuella utredningen och med behandlande psykologer och terapeuter har framkommit att dessa varit noggranna med att skilja på polisarbete och terapi och att det inte förekommit någon information angående den aktuella gärningen mellan dessa verksamheter. Tingsrätten finner inte att det genom vad som i denna del förekommit finns någon anledning till antagande att Quick kommit att påverkas i sitt uppgiftslämnande genom det sätt polisutredningen bedrivits. Inte heller finns skäl till antagande att den terapibehandling Quick varit föremål för påverkat denne till att lämna oriktiga uppgifter.

Quick dömdes den 26 maj 1970 till sluten psykiatrisk vård för bl.a. våldtäkt av en pojke. I det rättspsykiatriska utlåtande som infordrades i det målet uttalades att Quick led av en mycket grav perversitet i form av pedofili sadismus. Den 17 april 1991 dömdes Quick till sluten psykiatrisk vård för bl.a. grovt rån. Vid den rättspsykiatriska undersökningen som företogs i det målet ställdes diagnosen personlighetsstörning med personlighetsorganisation på borderlinenivå i kombination med allvarlig impuls kontrollstörning och sexuellt perverterat beteende med sadomasochistiska drag. Quick är härefter under tiden den 16 november 1994 – den 22 juni 2000 vid fem tillfällen dömd för mord i sammantaget sju fall till sluten psykiatrisk vård. De gärningar som Quick dömts för i nämnda domar företer i många avseenden likheter med den gärning Quick erkänt att han begått i detta mål. Den gärning Quick nu erkänt framstår, mot bakgrund av vad som ovan anförts och vad som i övrigt framkommit i målet genom förhöret med leg psykologen och leg psykoterapeuten Birgitta Ståhle och det återopade utlåtandet av leg psykologen och leg psykoterapeuten Louise Crona inte som främmande för Quicks person vid den i målet aktuella tiden.

Vid en samlad bedömning av vad som förekommit i målet finner tingsrätten att Quicks erkännande vinner stöd av den utredning som förebragts i målet i sådan mån att det är ställt utom varje rimligt tvivel att han begått den gärning åklagaren påstått.

Det förlöpte drygt tjugo år mellan Johan Asplunds försvinnande och domen mot Thomas Quick. Domen är tjugoen tättskrivna sidor lång och var enhällig.

Det som framför allt var avgörande för tingsrätten när den fann det ställt utom varje rimligt tvivel att Quick var skyldig till mordet på Johan Asplund var:

- *att* Quick erkände
- *att* ett antal faktauppgifter som Quick lämnat om iakttagelser i Bosvedjan visat sig kunna vara riktiga (bland annat aggregatet som startade, en person som tilltalades Lisa och ett slamsugningsfordon)
- *att* en pojke som Quick beskrev stämde väl med beskrivningen, liksom pojkens speciella stickade tröja
- *att* ingenting i utredningen vederlade Quicks uppgifter att han varit i Bosvedjan eller att han tagit med sig Johan därifrån på det sätt han berättat
- *att* den omständigheten att han ändrat sina uppgifter inte kunde anses visa att erkännandet inte var riktigt
- *att* Quick beskrivit ett hus med ovanlig färg (grön) på rätt plats
- *att* han hade rätt i att det fanns en vägbom på en väg i Ryggenområdet där han åkte 1980
- *att* hunden Zampo markerat på platser där Quick uppgett att han hade lagt ut, grävt ner eller på annat sätt hanterat Johans kvarlevor
- *att* det enligt en fosfatundersökning fanns ansamlingar av organiskt material på den plats i Åvikeområdet där Quick angett att han lämnat rester av Johans kropp
- *att* Quick berättat om ett födelsemärke på Johans kropp och om avvikelser på dennes könsorgan som kunde stämma och som inte hade varit kända i utredningen innan Quick berättade
- *att* det inte hade framkommit något i utredningen som talade för att Quick läst in sig på fallet i tidningar eller liknande
- *att* det enligt förhör med poliser och terapeuter inte hade förekommit någon information angående den aktuella gärningen mellan verksamheterna
- *att* det inte fanns skäl att anta att polisutredningen eller terapi-

- behandlingen påverkat Quick till att lämna oriktiga uppgifter
- *att* de gärningar som Quick tidigare dömts för företedde likheter med den gärning som han erkänt i detta mål
 - *och att* gärningen med hänsyn till de psykiatriska diagnoserna och vad som berättats från terapin inte var främmande för Quicks person.

*

Trine Jensen (död 1981, dom 2000)

Falu tingsrätt, dom 2000-06-22

Domare: lagman Hans Sjöquist, rådmän Lars Rabe och nämndemän

Försvare: advokat Claes Borgström

Åklagare: överåklagare Christer van der Kwast

Trine Jensen var 17 år när hon försvann den 25 augusti 1981 från centrala Oslo. Hon hittades mördad en och en halv månad senare, den 11 oktober. En omfattande polisundersökning gjordes och tusentals förhör hölls, men utredningen ledde inte till att någon misstänkt kunde utpekas. Dödsfallet väckte stor uppmärksamhet i norska tidningar.

Vid polisförhör på Sätters sjukhus framkom att Thomas Quick hade kunskaper om omständigheterna kring Trine Jensens död. Han förhördes av norsk polis och ville vallas på de platser som var aktuella för att få bättre förutsättningar att berätta. Under en vallning den 16 augusti 1999 vägledde han de personer som deltog praktiskt taget ända fram till den plats där Trine Jensens kropp hade hittats arton år tidigare.

Thomas Quick berättade så här vid rättegången:

1981 bodde han i Korsnäs tillsammans med sin mor. Det var ett torftigt liv. Han uppbar sjukbidrag. Han hade inga nära bekanta förutom modern och talade nästan inte med någon annan. Han hade en hund. Tillfälliga homosexuella kontakter förekom. Var tredje eller fjärde månad hade han telefonkontakt med doktor Kalling på Sätters

sjukhus som gav honom recept på ångestdämpande medicin i låg dos. Vardagen var präglad av stark ångest med tätt återkommande sexuella fantasier om att våldföra sig på människor. Efter senhösten 1980, då han hade begått en svår handling, hade ångesten till en början mattats men i april 1981 hade den börjat stiga igen. Fantasierna om ett övergrepp för att undkomma ångesten ökade.

Han beslöt att fara till Norge, där upptäcktsrisken var mindre, begå en handling och återvända till Sverige. Han lånade en bil av en bekant och tog med sig pengar, klädombyste, yxa, kniv och såg. Han hade fantasier om att förgripa sig på en pojke och sedan stycka honom. Han tog också med sig olika handskar för att inte lämna fingeravtryck.

Vid Mysen, ungefär en mil in i Norge, hade han vid ett tidigare tillfälle i ett stenröse gömt stulna, norska registreringsskyltar som han monterade på bilen. För övrigt körde han i ett sträck och kom till Oslo vid lunchtid. Han ställde bilen i närheten av centralstationen och gick runt. Han satte sig i bilen och hade suttit i 45 minuter och väntat på en pojke när en ung flicka kom gående mot bilen. Han kände en stark spänning och aggressivitet. Det var något i flickans utseende som påminde honom mycket starkt om hans tvillingsyster. Mot henne hade han tidigt känt avund. Att se henne väckte alltid starka hat- och hämndkänslor. Det fanns visserligen andra människor i området där bilen stod men han upplevde en känsla av osårbarhet, en triumfkänsla: det här klarar jag.

Det var inte svårt att få kontakt med flickan. Han frågade efter vägen till Slottet och bad henne sätta sig i bilen och följa med och visa. Hon steg in i bilen. Han körde bilen mot Slottet men efter en kort stund avvek han och började söka sig mot E 18 och Sverige. Flickan blev förskräckt. Han talade lugnande till henne. Hon pratade om något som Thomas Quick uppfattade som ett paket. Han ville inte prata, inte komma henne nära, det skulle försvåra fullgörandet. Han markerade avstånd. Hon blev orolig igen och insåg att det här var något vanskligt. Han uppfattade att hon försökte påkalla andra trafikanters uppmärksamhet och att hon försökte komma ur bilen. Han tog tag i henne högra handled och ryckte henne mot sig. Hon ryckte tillbaks och han körde säkert vingligt. Han slog med handen mot hennes vänstra ansiktshalva och stannade bilen.

Flickan hade en väska med bärremmar med sig. Han tog väskan och snurrade bärremmarna runt hennes handleder och hindrade henne på så sätt att komma ur bilen. Hon var omtumlad av det som skett och förhöll sig passiv. Han körde vidare. Hon satt lutad mot honom. Han sökte sig fram till en lämplig plats att stiga ur. Han hittade så småningom en skogsbilväg, som han minns mycket väl, och körde på

tills den tog slut vid en idrottsplats, vände och körde tillbaka och vände igen för att han sett en lämplig plats. Han såg också en mindre väg.

Han stannade bilen, steg ur, gick runt bilen, öppnade passagerardörren och bad flickan gå ur. Hon gjorde det. Han stängde dörren, tog tag i hennes huvud och slog med kraft hennes högre ansiktshalva mot biltaket. Flickan knäade, möjligen tappade hon medvetandet. Han hjälpte henne på benen, justerade remmarna och gick in med henne på den mindre vägen. Han rev loss den ena bärremmen från väskan och beordrade flickan att sätta sig ner. Han tog fram sin kniv som han hade i en slida innanför byxlinningen och hotade att strypa henne om hon inte gjorde som han sa åt henne. Han gjorde också en attack mot hennes hals med remmen så kraftigt att hennes ansiktsfärg ändrades. Han tog av hennes träskor, byxor och trosor. Han riktade låtsashugg med kniven mot hennes mage och bröst. Hon hade då bara en T-tröja på sig. Han förde in knivens skaft i hennes slida och hennes anus. Han tog remmen en gång till runt hennes hals och drog åt hårdare. Hans avsikt var att döda henne.

Han ville för att vara säker på att inte upptäckas gå längre in i skogen. Han var i ett mycket aggressivt tillstånd och slog hennes huvud upprepade gånger med kraft mot unga trädstammar han passerade medan han gick med henne i famnen. Det var en svår och besvärlig promenad. Det sluttade kraftigt utför. Vid ett tillfälle tappade han henne och trampade på hennes arm och hennes klocka. Han tog av henne klockan och stoppade den i sin ficka. När han kom fram till den plats där hon senare hittades drog han av henne sockorna. Han önskade att hennes medvetandegrad skulle öka. Han gjorde en löpsnara av bärremmen och lade runt hennes hals och lyfte upp kroppen med remmen ett antal gånger så att huvudet hängde på ett groteskt sätt. Hon rosslade och var tydligen vid liv. Han ville inte känna hudkontakt med henne. Han drog därför upp hennes T-tröja för att försöka strypa henne med tröjans halslinning, men det lyckades inte. Han drog i stället åt löpsnaran. Flickan dog.

I rädsla att hon skulle vakna till liv igen fixerade han löpsnareknuten med en annan, enkel knut. Ur väskan tog han fram hennes byxor och trosor och lade bredvid henne. Han tittade i hennes plånbok. Där fanns en hel del pengar, som han lät vara kvar; han ville inte att det skulle se ut som ett rånmord. Däremot letade han rätt på hennes ID-kort. Han såg hennes namn och »droppade« kortet vid sidan av henne. Ett fotografi av Trine, troligen från en fotoautomat, behöll han. Hon låg i framstupa sidoläge i närheten av en trädstam. Han ryckte loss könshår från hennes kropp och droppade dem tillbaka mot kroppen. Han ville att kroppen skulle hittas, men inte omedelbart.

Han samlade en del trädkvistar och lade över hennes kropp. Han såg hur kroppen lyste igenom den lätta täckningen. Han har ett bestämt minne av att hon hade en halskedja, som fanns kvar när han lämnade henne. Han gick till bilen. Han lade märke till en trädgren, som stack ut på ett särskilt sätt. Han ville kunna hitta tillbaka till platsen. Andra hållpunkter var ett vattendrag som han iakttagit på ditvägen och idrottsplatsen med två intilliggande uthus.

Vid huvudförhandlingen visades en videoupptagning från en vallning i augusti 1999 i området kring den plats där Trine Jensen hittades. Åklagaren åberopade också förhör med norska poliser och sakkunniga samt sakkunnigförhör med rättsläkaren Kari Ormstad och psykologiprofessorn Sven Å Christianson. Quick åberopade för sin del förhör med Birgitta Ståhle, Bengt Eklund (avdelningsföreståndare på Sätters sjukhus), Seppo Penttinen och Sven Å Christianson.

Morden på Trine Jensen och Gry Storvik behandlades i samma rättegång. Tingsrätten, vars inledande överväganden liksom de två sista styckena avser båda morden, anförde följande.

Det finns inte någon teknisk bevisning som binder Thomas Quick till brotten. Sedan han tagit kontakt med polisen har utredningen inriktats på att ställa hans uppgifter mot kontrollerbara fakta. Det finns ingenting i de objektiva fynd som redovisats i utredningen som på någon enda punkt strider mot innehållet i Thomas Quicks berättelse. Berättelsen är inte orimlig.

Stöd för att erkännandena är riktiga kan sökas i den omständigheten att Thomas Quick lämnat uppgifter om saksförhållandena som inte kan ha kommit till hans kännedom på annat sätt än genom egna iakttagelser på plats. Omfattande utredning har förebragts om vilka detaljer i förundersökningarna om morden som publicerats i framförallt norska tidningar. Bengt Eklund har omvittnat att Thomas Quick haft mycket begränsad tillgång till norska tidningar och inte haft möjlighet att skaffa sig annat än någon enstaka tidning utan hans vetskap. De poliser som medverkat i förhör och vallning har uppgett att de inte förmedlat upplysningar om fynd eller vägval till Thomas Quick. Birgitta Ståhle har omvittnat att hon varit med på ett polisförhör när advokat Borgström var förhindrad men eljest inte, samt att hon funnits med som stöd åt Thomas Quick vid vallningar men utan att intervensera; hon har all sin faktakunskap från honom, han har inte fått någon extra information under terapisaftalen.

Sven-Åke Christianson har på psykologiska institutionen vid Stockholms universitet gjort ett test på tio manliga svensktalande personer i åldrarna 26 till 48 år. Två av dem var poliser. Försökspersonerna fick var sin uppsättning kopior av norska tidningsurklipp rörande mordet på Trine Jensen och Gry Storvik. Med ledning av dem skulle de var för sig gå in i rollen som gärningsman och så detaljerat som möjligt på ett övertygande sätt beskriva hur mordet genomförts. De fick formulär med frågor om kontakten mellan offer och gärningsman, beskrivning av offret, fordon, transport, fyndområdet, offret och platsen där offret anträffats samt skadebilden. Testet tog sex timmar att genomföra. Svaren delades in i två kategorier. Antalet svar som var riktiga i jämförelse med fakta jämfördes med antalet svar som var riktiga i jämförelse med korrekta pressuppgifter. Antalet var rörande Trine 26.2 respektive 23.9 och rörande Gry 26.6 respektive 25.4. Skillnaderna mellan dessa värden är 2.3 (Trine) och 1.2 (Gry). På motsvarande sätt jämfördes uppgifter som Thomas Quick lämnat under polisutredningen. Antalet uppgifter som var riktiga i jämförelse med fakta respektive korrekta pressuppgifter var 41 och 18 (Trine) samt 35 och 25 (Gry). Skillnaderna utgör rörande Trine 23 och rörande Gry 10. Skillnaden är alltså för Thomas Quicks del omkring tio gånger större än försökspersonernas. Resultatet medger slutsatsen att Thomas Quick har haft tillgång till avsevärt flera faktauppgifter än vad som publicerats i tidningarna.

Av de uppgifter som Thomas Quick har lämnat under förundersökningen är några särskilt anmärkningsvärda.

Intill Trine Jensens huvud påträffades ett band av textilmaterial, härrörande från den väska som Trine medfört, som var knutet till en ögla med 7 cm diameter. Bandet och öglan har såvitt kunnat påvisas inte avbildats eller omnämnts i offentliga beskrivningar av fyndplatsen. Kai Jensen, som analyserat knuten, har beskrivit den som en löpsnara gjord av en överhandsknop varefter den åtdragna snaran säkrats med två enkla halvslag, amatörmässigt lagda åt var sitt håll. Thomas Quick har vid en demonstration med ett betydligt smalare band, tydligen ett skosnöre, gjort en snara med knutar som i väsentliga delar överensstämde med knutarna på det påträffade bandet.

Vid vallning i augusti 1999, 18 år efter mordet på Trine Jensen, kunde Thomas Quick utan större tvekan vägleda bilen på några meter när ända fram till den plats där hon påträffats. [...]

Vid värdering av den bevisning som således föreligger i målet bör även vägas in det förhållandet att såväl den psykiatriska som psykologiska bild som framkommer beträffande Thomas Quick visar att han inte varit främmande för att begå den typ av brott, varom nu är

fråga. Birgitta Ståhles i målet avgivna utsaga bekräftar detta. Han har också tidigare dömts för fem mord. Redan 1970 betecknades han av undersökande läkare som sadistisk pedofil och vid rättspsykiatrisk undersökning 1991 framkom diagnosen Personlighetsstörning med personlighetsorganisation på borderlinenivå i kombination med allvarlig brist på impuls kontroll och sexuellt perverterat beteende med sado-masochistiska drag. I intyg utfärdat den 16 maj 2000 av chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus anges den aktuella diagnosen som Dissociativ personlighetsstörning och sexuell sadism.

Vid en samlad bedömning av vad som förekommit finner tingsrätten att Thomas Quicks erkännanden får stöd av utredningen i sådan grad att det är ställt utom rimligt tvivel att han begått de gärningar som åklagaren påstått.

Det gick nitton år mellan mordet på Trine Jensen och domen mot Thomas Quick. Domen var, liksom övriga domar mot Quick, enhälligt. Domen, som även gäller mordet på Gry Storvik, är fjorton sidor lång.

Det som fällde avgörandet när tingsrätten dömde Thomas Quick för mordet på Trine Jensen var enligt domen:

- att Thomas Quick erkände
- att det inte fanns något i de objektiva fynd som redovisats i utredningen som på någon enda punkt stred mot innehållet i Quicks berättelse
- att Quick hade lämnat uppgifter om sakförhållandena som inte kunde ha kommit till hans kännedom på annat sätt än genom egna iakttagelser på plats
- att Quick hade haft mycket begränsad tillgång till norska tidningar och inte haft möjlighet att skaffa sig annat än någon enstaka tidning utan sjukhusets vetskap
- att de poliser som medverkat i förhör och vallning uppgett att de inte hade förmedlat några upplysningar om fynd eller vägval till Thomas Quick
- att Birgitta Ståhle omvitnat att hon hade fått all sin faktakunskap från Quick och att han inte hade fått någon extra information under terapisaftalen
- att det test som hade gjorts på psykologiska institutionen vid Stockholms universitet utvisade att Quick haft tillgång till av-

sevärt flera faktauppgifter om mordet på Trine Jensen än vad som hade publicerats i tidningarna

- *att* det intill Trine Jensens huvud påträffades ett band från hennes väska och att Quick berättat att han ströp henne med ett sådant band och därtill vid en demonstration gjort en snara med knutar som i väsentliga delar överensstämde med knutarna på bandet
- *att* Quick vid vallning i augusti 1999 utan större tvekan kunde vägleda bilen på några meter när ända fram till den plats där Trine Jensen påträffades
- *och att* den psykiatriska och psykologiska bild som framkom visade att Quick inte var främmande för att begå den typ av brott som det var fråga om; han hade då tidigare dömts för fem mord.

*

Gry Storvik (död 1985, dom 2000)

Falu tingsrätt, dom 2000-06-22

Domare: lagman Hans Sjöquist, rådman Lars Rabe och nämndemän

Försvarare: advokat Claes Borgström

Åklagare: överåklagare Christer van der Kwast

När Gry Storvik mördades var hon 23 år gammal. Hon påträffades död den 25 juni 1985 på en parkeringsplats en bit utanför Oslo. En polispatrull hade iakttagit henne strax efter midnatt samma dygn i Oslo centrum. En grundlig polisutredning gjordes, men ledde inte till misstankar mot någon viss person. Även detta dödsfall väckte stor uppmärksamhet i norska tidningar.

Under vallningen med anledning av mordet på Trine Jensen passerade bilen alldeles intill den parkeringsplats där Gry Storvik hade påträffats fjorton år tidigare. Thomas Quick reagerade enligt domen mycket starkt där. Ingen av de andra i bilen kände till fallet. Quicks reaktion föranledde norsk polis att förhöra honom även om Gry Storvik, och den 1 september 1999 delgavs han misstanke om mordet.

Thomas Quick berättade bland annat följande.

1985 bodde han i Falun och drev kioskrörelse tillsammans med sin bror. Modern var död. Kioskens kunder var mestadels skolorngdomar. Efter vårterminens slut kom bara ett fåtal kunder. En ensamhetskänsla uppstod hos Thomas Quick själv. En morgon var han i tvättstugan och skulle dra ett underlakan av gammal modell. Han fick ett »tidsfall« och mindes sin barndoms vistelser i tvättstugan tillsammans med modern. Minnet väckte aggression och hämndbegär som förstärkte ensamhetskänslan. Han lämnade omedelbart tvättstugan besluten att döda en kvinna.

Han hade en bekant, Roger, som han bad ta hand om hans hund. Han tog fram en presenning ur förrådet, yxa, såg och kniv och lade i en bil som han lånat, en fyradörrars Ford Granada. Han tog också med sig några plastpåsar och gav sig iväg. Han mindes Trine Jensen och andra mord. Han var rädd för att möta den okända kvinna han visste att han skulle komma att mörda. Han for till Mysen i Norge och tog fram sina norska registreringsskyltar och monterade dem på bilen.

Sent på kvällen kom han till Oslo. Butikerna var stängda. En halvtimme före midnatt parkerade han bilen på en byggtomt i prostitutionskarverten. Han tog en promenad och ställde sig i ett gathörn. Mörkret föll, men det blev inte kolmörkt. Omkring midnatt såg han en kvinna som han uppfattade som stor och blond med kraftig utstrålning. De kom i sampråk. Han frågade efter sexuella tjänster. Hon talade om att hon sålde. De kom överens om ett pris. Han betalade.

De promenerade nerför gatan till bilen. Hon skulle visa honom vägen till ett grönområde i närheten. Han låste upp dörrarna. När kvinnan var på väg in på passagerarsidan skallade han henne på höger sida relativt kraftigt för att försätta henne i ett tillstånd av oförmögenhet. Hon var på väg att falla ur bilen, han fick hjälpa henne in. Han fick ingen skada själv men upplevde att hon var i starkt chocktillstånd.

Han satte sig i bilen, låste passagerardörren och for iväg mot E 18 och Örje vid svenska gränsen. Efter en stund kvicknade hon till. Han gav henne ett slag med armbågen i ansiktet. Han uppfattade kvinnan som väldigt observant på honom. Han sa åt henne att hon inte fick prata med honom. Han uppträdde hotfullt och aggressivt och visade att det var han som bestämde men var samtidigt rädd. Han kände att hon hade ett övertag, att hon var psykiskt stark.

Under färden fick han idén att försöka fara tillbaka till skogen där han hade lämnat Trine. Han svängde vänster mot Ski. Kvinnan började tala till honom. Hon var rädd. Han gick in i rollen som den tröstande och lugnande för att kunna fullfölja sina planer. De kom till en ort som han inte visste vad den hette. Han försökte leta sig fram till platsen där Trine lämnades men blev desorienterad, säkert just för

att han hade ett nytt offer i sin bil, en kvinna som han upplevde som psykiskt mycket starkare än Trine.

Han hittade en liten avtagsväg, körde över en järnväg och parkerade bilen i ett undanskymt skogsbryn vid en äng intill järnvägen. Klockan var strax efter ett på natten. I bilen hade han en i förväg iordningställd halsduk med en löpsnara i var ända. Ur bilen tog han yxan och halsduken. Han trädde löpsnarorna över sin och hennes handled, så att han skulle ha kontroll över hennes rörelser.

Hon steg ur bilen. Han tog fram presenningen, som han bredde ut på marken intill bilen på passagerarsidan, och några kassar. Han hade yxan i handen och sa åt henne att ställa sig mitt på presenningen och klä av sig. Han lade hennes kläder i kassarna. Han tog loss löpsnaran från sin handled och bakband henne. Han beordrade henne ner på knä och att lägga sig ned. Medan hon låg på rygg förde han yxan, för att förstärka hotbilden, försiktigt utan att skada henne, över hennes nakna kropp. I en av kassarna hade han också med sig en löspenis av metall, som han förde in i hennes mun och sedan kastade tillbaka mot kassen. Hon hade huvudet lyftat och följde hans rörelser med blicken. Han tog ett mycket kraftigt strypgrepp om hennes hals. Hon kräktes och bleknade kraftigt. Han behöll sitt grepp men vred händerna och fullföljde strypningen. Han tog fram hennes trosor och stoppade i hennes mun för att inte riskera nya kräkningar. Han tänkte att nu var hon död, men hans rädsla sade något annat. Han tog yxan, kände med handen på hennes huvud och tyckte sig känna en svullnad efter skallningen. Han slog med yxhuvudets baksida exakt mot det området ett mycket kraftigt slag. Han uppfattade en förslappning av hennes kropp i samband med slaget. Han våldförde sig på henne och förde in sin penis i hennes slida. Hans bestämda minnesbild är att han inte fick utlösning.

Han blev sedan sittande och visste inte vad han skulle göra. Det ingick inte i hans ursprungliga plan att hon skulle lämnas på mordplatsen. Han hade en klar tanke att hon skulle lämnas på en plats där hon skulle hittas. Efter en halvtimme beslöt han att leta rätt på platsen där Trine skulle ligga. I hans föreställningsvärld var hon ännu inte funnen. Han öppnade baddörrarna, sköt fram framstolarna, drog presenningen närmare bilen och försökte lyfta in den döda kvinnan i bilen. Kroppen var då tung och stel och mycket svår att hantera. Han drog in den till en tredjedel genom höger baddörr, gick runt bilen och fortsatte att dra in henne, så att hon blev liggande med sin vänstra sida på golvet. Han vek ihop presenningen med diverse kroppsvätskor och placerade den i en kasse. Kassarna ställde han i bagagerummet. Han ville lämna platsen ren.

Han satt en lång stund utanför bilen med många känslor och en

stark rädsla. Gryningsljuset kom. I hans tanke levde Trine, alltså kunde han inte fara till platsen där hon låg. Han körde iväg och kom till en parkeringsplats i ett samhälle. Där stod en mörk bil. Han körde fram till den och fann en fredad vrå där han kunde lyfta ut kroppen ur bilen. Han såg ett vitt föremål i en fördjupning mellan parkeringsplatsen och en väg som gick intill den. Han ville placera kroppen på eller invid det vita föremålet. Han associerade det till ett vitt element, mot vilket våld förekommit i hans barndom. Han öppnade baddörren. Det var om möjligt ännu svårare att få den döda kroppen ur bilen än det hade varit att lyfta in den. Han bar kroppen till den lilla fördjupningen mellan parkeringsplatsen och vägbanken ovanför och placerade den i anslutning till det vita föremålet med huvudet nära den mörka bilen. Han blev förvånad att se blåmärken på hennes vänstra skuldra, sida, höft och ner på benen. Han hade inte utövat våld mot de delarna. Han såg en blödning från näsan. Han rättade till den döda kroppen och vänstra armen så att armbandsklockan blev synlig. I skuggan av denna ensamma människa placerade han sig själv och upplevde samma slags ensamhet. Han körde tillbaka till Falun. På hemvägen stannade han vid en kyrka och brände upp kvinnans kläder. Han var hemma igen efter 30 timmar och lämnade tillbaka bilen. Han gjorde sig av med presenningen och yxan.

Vid huvudförhandlingen visades en videoupptagning från en vallning i augusti 1999 i området kring fyndplatsen och från Quicks demonstration av hur han hade gått till väga vid mordet. Åklagaren åberopade också förhör med norska poliser och norska sakkunniga samt sakkunnigförhör med rättsläkaren Kari Ormstad och psykologiprofessorn Sven Å Christianson. Quick åberopade för sin del förhör med Birgitta Ståhle, Bengt Eklund (avdelningsföreståndare på Sätters sjukhus), Seppo Penttinen och Sven Å Christianson.

Som tidigare sagts är tingsrättens överväganden delvis gemensamma för mordena på Trine Jensen och Gry Storvik. För sammanhangets skull tas den gemensamma texten in även här, och därutöver det som tingsrätten anförde särskilt beträffande mordet på Gry Storvik.

Det finns inte någon teknisk bevisning som binder Thomas Quick till brotten. Sedan han tagit kontakt med polisen har utredningen inriktats på att ställa hans uppgifter mot kontrollerbara fakta. Det finns ingenting i de objektiva fynd som redovisats i utredningen som på

någon enda punkt strider mot innehållet i Thomas Quicks berättelse. Berättelsen är inte orimlig.

Stöd för att erkännandena är riktiga kan sökas i den omständigheten att Thomas Quick lämnat uppgifter om sakförhållandena som inte kan ha kommit till hans kännedom på annat sätt än genom egna iakttagelser på plats. Omfattande utredning har förebragts om vilka detaljer i förundersökningarna om mordet som publicerats i framförallt norska tidningar. Bengt Eklund har omvittnat att Thomas Quick haft mycket begränsad tillgång till norska tidningar och inte haft möjlighet att skaffa sig annat än någon enstaka tidning utan hans vetskap. De poliser som medverkat i förhör och vallning har uppgett att de inte förmedlat upplysningar om fynd eller vägval till Thomas Quick. Birgitta Ståhle har omvittnat att hon varit med på ett polisförhör när advokat Borgström var förhindrad men eljest inte, samt att hon funnits med som stöd åt Thomas Quick vid vallningar men utan att intervensera; hon har all sin faktakunskap från honom, han har inte fått någon extra information under terapisaftalen.

Sven-Åke Christianson har på psykologiska institutionen vid Stockholms universitet gjort ett test på tio manliga svensktalande personer i åldrarna 26 till 48 år. Två av dem var poliser. Försökspersonerna fick var sin uppsättning kopior av norska tidningsurklipp rörande mordet på Trine Jensen och Gry Storvik. Med ledning av dem skulle de var för sig gå in i rollen som gärningsman och så detaljerat som möjligt på ett övertygande sätt beskriva hur mordet genomförts. De fick formulär med frågor om kontakten mellan offer och gärningsman, beskrivning av offret, fordon, transport, fyndområdet, offret och platsen där offret anträffats samt skadebilden. Testet tog sex timmar att genomföra. Svaren delades in i två kategorier. Antalet svar som var riktiga i jämförelse med fakta jämfördes med antalet svar som var riktiga i jämförelse med korrekta pressuppgifter. Antalet var rörande Trine 26.2 respektive 23.9 och rörande Gry 26.6 respektive 25.4. Skillnaderna mellan dessa värden är 2.3 (Trine) och 1.2 (Gry). På motsvarande sätt jämfördes uppgifter som Thomas Quick lämnat under polisutredningen. Antalet uppgifter som var riktiga i jämförelse med fakta respektive korrekta pressuppgifter var 41 och 18 (Trine) samt 35 och 25 (Gry). Skillnaderna utgör rörande Trine 23 och rörande Gry 10. Skillnaden är alltså för Thomas Quicks del omkring tio gånger större än försökspersonernas. Resultatet medger slutsatsen att Thomas Quick har haft tillgång till avsevärt flera faktauppgifter än vad som publicerats i tidningarna.

Av de uppgifter som Thomas Quick har lämnat under förundersökningen är några särskilt anmärkningsvärda. [...]

Såvitt rör Gry Storvik har Pål Bjelland [norsk polisman, anmärkt här] omvittnat att ingen av följande omständigheter, som Thomas Quick berättat om, har framgått av vad som publicerats i media: placeringen av liket med huvudet nära den mörka bilen och intill ett vitt föremål som kan ha varit en sten, en lyktstolpe i närheten och till vänster om liket, sedd från den plats där han ställt sin bil, ett bergsparti i den motsatta kanten av parkeringsplatsen och en kraftledningsstolpe vid utfarten från parkeringsplatsen.

Kari Ormstad har anfört att skrapmärken på Gry Storviks rygg är förenliga med Thomas Quicks uppgift att han bakbundit henne och lagt henne på rygg; märkena kan väl tänkas ha åstadkommit av hennes armbandsklocka. Kari Ormstad har också, förutom en krosskada i skallen, sett en blödning i pannloben, som av ett slag före döden med något som kan ha varit en kroppsdel. Dessa iakttagelser är väl förenliga med Thomas Quicks berättelse om hur han misshandlat Gry Storvik. De »blåmärken« Thomas Quick sett har varit likfläckar. Thomas Quicks uppgift om kräkning bekräftas också av obduktionsresultatet.

Vidare anmärker tingsrätten att videoupptagning från vallningen i bil av Thomas Quick i augusti 1999 på vägarna i den trakt där Gry Storvik påträffades död utvisar att Thomas Quick reagerade med stark upprördhet när bilen kom nära nedfarten till parkeringsplatsen.

Vid värdering av den bevisning som således föreligger i målet bör även vägas in det förhållandet att såväl den psykiatriska som psykologiska bild som framkommer beträffande Thomas Quick visar att han inte varit främmande för att begå den typ av brott, varom nu är fråga. Birgitta Ståhles i målet avgivna utsaga bekräftar detta. Han har också tidigare dömts för fem mord. Redan 1970 betecknades han av undersökande läkare som sadistisk pedofil och vid rättspsykiatrisk undersökning 1991 framkom diagnosen Personlighetsstörning med personlighetsorganisation på borderlinenivå i kombination med allvarlig brist på impuls kontroll och sexuellt perverterat beteende med sado-masochistiska drag. I intyg utfärdat den 16 maj 2000 av chefsöverläkaren vid Sätters sjukhus anges den aktuella diagnosen som Dissociativ personlighetsstörning och sexuell sadism.

Vid en samlad bedömning av vad som förekommit finner tingsrätten att Thomas Quicks erkännanden får stöd av utredningen i sådan grad att det är ställt utom rimligt tvivel att han begått de gärningar som åklagaren påstått.

Det dröjde ungefär femton år mellan mordet på Gry Storvik och tingsrättens dom, som liksom övriga domar mot Quick var enhällig. Domen, som gäller även mordet på Trine Jensen, är fjorton sidor lång.

Det som var framför allt avgörande för att tingsrätten skulle fälla Thomas Quick för mordet på Gry Storvik var enligt domen:

- *att* Thomas Quick erkände
- *att* det inte fanns något i de objektiva fynd som redovisats i utredningen som på någon enda punkt stred mot innehållet i Quicks berättelse
- *att* Quick hade lämnat uppgifter om sakförhållandena som inte kunde ha kommit till hans kännedom på annat sätt än genom egna iakttagelser på plats
- *att* Quick hade haft mycket begränsad tillgång till norska tidningar och inte haft möjlighet att skaffa sig annat än någon enstaka tidning utan sjukhusets vetskap
- *att* de poliser som medverkat i förhör och vallning uppgett att de inte hade förmedlat några upplysningar om fynd eller vägval till Thomas Quick
- *att* Birgitta Ståhle omvittnat att hon hade fått all sin faktakunskap (om mordet) från Quick och att han inte hade fått någon extra information under terapisaftalen
- *att* det test som hade gjorts på psykologiska institutionen vid Stockholms universitet utvisade att Quick haft tillgång till avsevärt flera faktauppgifter än som hade publicerats i tidningarna
- *att* Quick hade berättat korrekt om placeringen av Gry Storviks kropp med huvudet intill ett vitt föremål som kan ha varit en sten
- *att* Quick hade berättat korrekt om en lyktstolpe i närheten av och till vänster om kroppen, sedd från den plats där han hade ställt sin bil
- *att* han hade berättat om ett bergsparti i den motsatta kanten av parkeringsplatsen
- *att* han hade nämnt en kraftledningsstolpe vid utfarten från parkeringsplatsen

- *att* samtliga nu nämnda faktauppgifter var okända från medierna
- *att* skrapmärken på Gry Storviks rygg var förenliga med Quicks uppgift att han hade bakbundit henne med klockan kvar på armen och lagt henne på rygg
- *att* hennes skador i övrigt och en kräkning i hennes hals var förenliga med Quicks uppgifter
- *att* Thomas Quick hade berättat om »blåmärken« på hennes kropp som stämde med likfläckar som kunde ha uppstått i enlighet med hans berättelse
- *och att* den psykiatriska och psykologiska bild som framkom visade att Quick inte var främmande för att begå den typ av brott som det var fråga om; han hade tidigare dömts för fem mord.

*

Janny och Marinus Stegehuis (döda 1984, dom 1996)

Gällivare tingsrätt, dom 1996-01-25

Domare: lagman Roland Åkne och nämndemän

Försvare: advokat Claes Borgström

Åklagare: överåklagare Christer van der Kwast

Janny och Marinus Stegehuis var bosatta i Nederländerna. De var i Sverige på semesterresa sommaren 1984. Janny var 34 år, Marinus 39. De kom den 12 juli på eftermiddagen till en plats vid sjön Appojaure invid Stora Lulevattnet nordväst om Porjus i Norrbotten, och reste sitt tält där. Det bestod av innertält och yttertält. Följande dag, den 13 juli, upptäckte några turister som kom till platsen ett nedrasat tält med åtminstone en död människa i. Polis larmades till platsen och fann Janny och Marinus Stegehuis döda i tältet. De hade dödat med kniv, och det fanns ett antal perforeringar genom tältduken.

Det inträffade ledde till en omfattande utredning, men utan att några avgörande spaningsresultat kunde nås. I november 1994 började Quick i samband med terapisaftal på Sätters sjukhus tala om Appojauremorden och erkände så småningom att han hade mördat

paret Stegehuis. Han uppgav också att han hade en medgärningsman, som i domen benämns Jonny. Eftersom det inte fanns någon bevisning som band denne till gärningen lades förundersökningen mot honom ned.

Thomas Quick berättade bland annat följande vid huvudförhandlingen i tingsrätten.

1984 bodde han i Falun. Han känner ibland inom sig en ångest, en analkande fara, och under sommaren nämnda år kände han denna fara komma allt närmare. Han beslöt sig därför att göra en resa och åkte med tåg till Jokkmokk. Hans avsikt var att försöka komma i kontakt med någon yngre pojke som han avsåg att döda och han var under resan beredd att stiga av tåget var som helst om han skulle »hitta« en sådan yngling som han var ute efter. Någon sådan kontakt kom dock inte till stånd varför han steg av tåget i Jokkmokk.

Med tanke på sina avsikter med resan försökte han undvika att bli igenkänd och använde sig därför av vägar och gator i utkanterna av Jokkmokk. I något skede tillgrep han en treväxlad damcykel. Detta skedde troligen utanför samemuséet. Han minns att det var något fel på en av cykelns växlar. Med cykeln begav han sig till Notudden strax utanför Jokkmokk. Härvid sammanträffade han med några ungdomar, som talade tyska. Han fäste sig speciellt för en pojke och beslöt sig för att »försöka« på denne senare.

Härefter gick han in på en Domusaffär, där han köpte tvättlinor, som han tänkte använda mot pojken i fråga. Vid Domusbesöket såg han i lokalen nyssnämnde Henry Lundmark [inte nämnd här tidigare, se dock sidan 129f. i nästa kapitel, författarens anmärkning]. Quick lyckades undvika att sammanträffa med Lundmark. Han uppsökte härpå ett kafé där han kom i kontakt med den tidigare omnämnde Jonny. Han är nu osäker om han hade varit i kontakt med Jonny i anslutning till ifrågavarande Jokkmokksresa. Under alla förhållanden började de samtala med varandra varefter han följde med i Jonnys bil, en ljusgrå Volkswagen Pick-Up, till byn Messaure med Jonny som förare. Jonny besökte en man i nämnda by och under besöket förekom spritförtäring.

Påföljande dag fortsatte färden, först till Porjus och sedan efter Vägen Västerut. Quick kände inte till ifrågavarande tältplats. Det var Jonny som visste om var platsen fanns och att det holländska paret vistades där. Quick uppfattade saken så att Jonny tidigare träffat paret och råkat i dispyt med dem. När de någon gång på eftermiddagen

anlände till platsen satte de sig ner och försökte samtala med paret. Quick var av den uppfattningen att den pojke, som han tidigare träffat i Notudden, var parets son och han frågade därför när deras son skulle anlända. När han fick till svar att de inte hade någon son blev han fruktansvärt uppbragt eftersom han uppfattade svaret så att kvinnan förnekade sin son.

Quick »förde över« sin ilska till Jonny genom att till denne säga att paret satt och pratade illa om honom. Han gjorde detta för att få Jonny att »spela med« i det som Quick ville, nämligen att döda paret. Beslutet om dödande fattade man på platsen. Jonny begav sig med sin bil till Porjus eller Messaure för att hämta någon form av skjutvapen. Själv blev Quick kvar i närheten av tältplatsen för att bevaka parets förhåvanden. Han undgick upptäckt.

Efter uppskattningsvis två timmar återvände Jonny. Bilen hade då stannats i en kurva, varför bilen inte kunde upptäckas från tältplatsen. Paret befann sig i detta skede inne i tältet. Jonny hade av någon anledning inte med sig något skjutvapen. Däremot var han beväpnad med en morakniv. Själv hade Quick en kniv, inköpt i Falun, vilken var bredare och större än en morakniv.

Han och Jonny samtalade om hur man skulle skada paret. Jonny ansåg att man skulle köra över dem med bilen, något som Quick motsatte sig eftersom han kände behov av att se kvinnan död. Han yttrade till Jonny: »Jag dödar mannen först – sedan blir det inte några problem.« Jonny ryckte så bort det som höll fast yttertältet och lyfte upp duken cirka 40 cm så att en del av innertältets duk frilades. Quick kunde då se en kontur innanför tältduken. Han uppfattade att det var konturen av mannen, vilken låg så att han hade ena armen mot innertältets vägg. Quick ställde sig på knä och riktade hugget med kraft under mannens arm mot armvecket. Han kände sig lugn, beslutssam och oövervinnerlig. Han upplevde att det första hugget – utdelat med hans kniv – trängde djupt in utan att träffa något revben och han upplevde att redan detta hugg dödade mannen. Han har en minnesbild av ljudet i samband med träff först genom tältduken och därefter in i mannen. Jonny gjorde härefter en reva i tältduken på tältets bakre kortsida. Quick tog sig nu in i tältet genom revan varvid tältet, som inte längre stod stadigt, rasade ned över honom.

Inne i tältet såg han kvinnan i halvsittande ställning. Hon var fruktansvärt rädd. Han högg mot henne. Hon överlevde de första huggen och i något skede drog han henne mot sig ett stycke varefter han fortsatte att tilldela henne hugg. Hans tanke var att förstöra hennes ansikte. Kvinnans slutliga läge blev att hon kom att ligga mot mannen i en slags fosterställning. Han angrep härefter återigen mannen och

tillfogade denne ett hugg i halsen. Hans avsikt var att skilja huvudet från kroppen. Han kan inte nu förklara varför han inte fullföljde detta förhållande. Härefter sträckte han sig över mannen och fortsatte att utdela hugg mot kvinnan. Därvid råkade han genom ett »misshugg« träffa mannen i ena benet. Han kan under den tid som han var inne i tältet ha utdelat 10–12 st knivhugg, varav kanske sju mot kvinnan och fem mot mannen. I övrigt har knivhugg utdelats när han befunnit sig utanför tältet.

Han har vid utförandet av ifrågavarande gärningar använt dels sin egen kniv, dels ock en parat tillhörig kniv, som han fann inne i tältet. Det rörde sig i förevarande fall även om knivhugg mot mannens och kvinnans huvuden. När han härefter kom ut ur tältet fattade han tag i en tung sten och slog denna mot den plats på tältduken under vilken mannens huvud då befann sig. Sedan Quick tagit sig ut ur innetältet drog han yttertältets duk över innetältet varefter han försökte resa upp tältet.

Inne i tältet hittade han en kameraväska, innehållande kamera, objektiv mm. Tillsammans med Jonny begav han sig nu till bilen och lämnade platsen. Jonny tog därvid med sig två väskor. Dessa slängde Quick sedan ut från bilen till höger om vägen under färd i riktning mot Porjus. Man hämtade den man, som de tidigare hade besökt i Messaure och återvände till platsen för händelserna. Jonny visade mannen i fråga vad som kunde ske. Mannen »var som tyst och stum«.

De lämnade platsen varvid den nyss nämnda kameraväskan medtogs. Quick blev skjutsad till Gällivare, där han blev avsläppt. De kläder, som han haft på sig vid dödandet och som hade blivit nedblodade hade dessförinnan bränts upp i en tunna hos mannen från Messaure.

I Gällivare sammanträffade Quick med Maj Doris Kristina Rimpi. Detta skedde troligen på järnvägsstationen i Gällivare. Hon berättade om någon utställning, som hon hade haft i Stockholm. Han lämnade sedan Gällivare med tåg. Han hade därefter inte någon kontakt med Jonny och eftersom han ville förskjuta det inträffade tog han aldrig del av den massmediala redovisningen av händelserna vid Appojaure. – Vad han nu berättat är baserat på klara minnesbilder, dock kan vissa detaljvikelser förekomma.

Vid huvudförhandlingen visades en videoupptagning av en rekonstruktion på brottsplatsen den 10 juli 1995. Åklagaren åberopade också vittnesförhör med sju personer, varav två poliser, sakkunnigförhör med läkaren Anders Eriksson och psykologen och professorn Sven Å Christianson samt en omfattande bevisning i övrigt.

Efter en redovisning av bevisningen anförde tingsrätten följande i sina överväganden.

Quick har erkänt ifrågavarande gärningar. Enbart detta förhållande är emellertid inte tillräckligt för en fällande dom. Den bevisning som förebringats i målet avser att bestyrka de uppgifter som lämnats av Quick i fråga om tillvägagångssättet och övriga omständigheter vid förövandet av gärningarna.

Inledningsvis må anmärkas att Quick, enligt vad som tidigare redovisats, uppgivit att han inte varit ensam på brottsplatsen utan att även en annan person – Jonny – skulle ha funnits där och varit Quick behjälplig i dennes handlande. Som den sålunda namngivne personen inte kunnat bindas vid gärningarna i fråga och förundersökningen beträffande denne nedlagts har tingsrätten i förevarande mål att pröva endast frågan om gärningsmannen är identisk med Quick.

Härvid kan till en början konstateras att Quicks uppgift om sin vistelse i Jokkmokk i tiden strax före brottens förövande får anses tillförlitligen bekräftad av vad vittnena Anneli Hällsten [som hade fått sin cykel stulen, anmärkt här] och Henry Lundmark berättat ävensom att Quicks påstående, att han efter gärningarna begivit sig till Gällivare vinner i varje fall visst stöd av vad Maj Doris Kristina Rimpi omvittnat.

Vad så gäller själva de med åtalet avsedda gärningarna kan till en början konstateras att ingenting framkommit som kan ge stöd för antagande att Quicks under förundersökningen lämnade uppgifter skulle grunda sig på information utifrån. Likväl har Quick enligt Penttinens vittnesmål redan den 23 november 1994 och således långt i tiden före den rekonstruktion som sedermera verkställdes vid Apjojaure kunnat upprätta en detaljerad skiss av tältplatsen, vägen till denna samt lämna uppgifter om tältets utseende och dess förankring i marken, hur förankringen lossats, ävensom en hel del andra detaljer. Vid senare förhörstillfällen har Quick, enligt Penttinen, spontant lämnat uppgifter om tillvägagångssätt vid gärningarnas förövande och skadebilden samt det sätt på vilket Marinus Stegehuis åsamkades den av rättsläkaren konstaterade krosskadan i ansiktet. Quick har därefter, såväl vid den verkställda rekonstruktionen och vid huvudförhandlingen i allt väsentligt vidhållit sina tidigare lämnade uppgifter.

Utöver det nu redovisade må beaktas att Quick, såvitt framkommit genom Jan Olssons vittnesmål, vid förhör och rekonstruktionen kunnat lämna uppgifter, som i alla väsentliga delar stämmer överens med de fynd och iakttagelser som gjordes vid brottsplatsundersökning och

som, enligt vad som får anses utrett, till stora delar inte varit kända för allmänheten.

Redan det nu anförda utgör därför ett mycket starkt stöd för riktigheten av Quicks uppgifter, inte bara att han befunnit sig på brottsplatsen vid ifrågavarande tillfälle utan även att han förövat de gärningar som avses med åtalet.

Till det nu redovisade kommer att de uppgifter som Quick vid förhör och rekonstruktion lämnat rörande makarna Stegehuis skador, enligt Anders Eriksson till alla delar överensstämmer med den skadebild som Janny Stegehuis uppvisade vid obduktionen samt att Quick också beträffande Marinus Stegehuis förmått förklara samtliga skador så när som på en skada på vänster hand och en nackskada.

Slutligen må i sammanhanget beaktas vad Christianson uppgett om Quicks minnesfunktioner samt sin uppfattning därom, att ingenting framkommit som ger stöd för att det från Quicks sida skulle föreligga ett falskt erkännande.

På grund av det anförda finner tingsrätten att det är ställt utom varje rimligt tvivel att Quick begått nu ifrågavarande gärningar.

Det gick elva och ett halvt år mellan mordet på makarna Stegehuis och domen mot Thomas Quick. Domen var enhälligt. Den är tjugotvå sidor lång.

Det som framför allt var avgörande för tingsrätten när Thomas Quick fälldes för mordet var:

- *att* han erkände gärningarna
- *att* hans uppgift om att han hade vistats i Jokkmokk strax före brottet fick anses tillförlitligen bekräftad genom vittnesuppgifter
- *att* ingenting hade framkommit som kunde ge stöd för ett antagande att Quicks uppgifter under förundersökningen skulle grunda sig på information utifrån
- *att* han långt före rekonstruktionen upprättade en detaljerad skiss av tältplatsen och vägen till denna samt då också lämnade uppgifter om tältets utseende, dess förankring i marken, hur förankringen hade lossats med mera
- *att* han under brottsutredningen spontant lämnade uppgifter om tillvägagångssätt vid gärningarna och makarna Stegehuis skador, varvid hans uppgifter stämde mycket väl med resultatet av obduktionen

- *att* han vid rekonstruktionen och huvudförhandlingen i allt väsentligt vidhöll sina tidigare uppgifter
- *att* han vid förhör och rekonstruktion kunde lämna uppgifter som i alla väsentliga delar stämde överens med de fynd och iakttagelser som gjordes vid brottsplatsundersökningen och som till stora delar var okända för allmänheten
- *och att* ingenting hade framkommit som gav stöd för att erkännandet skulle vara falskt.

*

Yenon Levi (död 1988, dom 1997)

Hedemora tingsrätt, dom 1997-05-28

Domare: t f rådman Lennart Furufors och nämndemän

Försvare: advokat Claes Borgström

Åklagare: överåklagare Christer van der Kwast

Yenon Levi var israelisk medborgare. Han kom till Sverige i maj 1988 och var då 24 år gammal. Han var på Stockholms centralstation söndagen den 5 juni eller måndagen den 6. Därefter finns inga spår efter honom förrän den 11 juni. Då påträffades han död, mördad, intill en skogsbilväg i Rörshyttan, Dalarna.

Mordet på Yenon Levi var ett av de mord som Thomas Quick erkände med början år 1993. Brottsutredningen avslutades våren 1997 och rättegången hölls i Hedemora tingsrätt i maj det året. Från början var även en annan person, M, misstänkt för mordet och enligt Quick var denne med. Brottsutredningen mot M lades dock ned i brist på bevis. Åklagaren ansåg alltså att det inte räckte med Quicks berättelse när M nekade.

Thomas Quick berättade enligt domen bland annat följande.

Alltsedan barndomen har han lidit av svår ångest. Enligt ett av honom känt mönster stegras denna ångest ibland, något som kan beskrivas som en annalkande fara. Denna försöker han fly undan samtidigt som han medvetet eller omedvetet vill se vari faran består. Faran utgörs

av en fantasi att döda eller en lust att begå mord. Genom sådana gärningar kan han, utan att använda ord, berätta om upplevelser han tidigare varit med om eller i närheten av. När han dödade första gången genomled han sin barndoms trauma. Andra gången återupplevde han dessutom det första mordet och så vidare. Vid dödandet, då han utsätter både sig själv och offret för ett starkt trauma, har han kommit ikapp den annalkande faran och ångesten reduceras. Under åttiotalet har han flera gånger tagit kontakt med läkare när han känt ångeststegring, något som i allmänhet resulterat i att ett recept på Sobril skrivits ut.

I början av juni 1988 kände han av denna ångeststegring och beslöt sig för att resa till ett »gömsle« i Södertälje för att där avvärja den annalkande faran. Han vill inte närmare beskriva detta gömsle, men det finns i en tanke, i en fantasi mellan honom och M. Med sig på resan hade han M, som då var 16 år gammal. Denne hade sedan hösten 1984 vistats hos honom under längre tider. M är ett »trasigt« och övergivet barn, som saknar såväl fader som moder, trots att hon finns i närheten. Mellan honom och M finns en vänskapsrelation som är komplicerad, de spelar mycket på varandras ensamhet. Efterhand har de utvecklat ett eget språk, ibland bestående endast av gester. De reste med hans bil, en fyrdörrars Mazda 929 av kombimodell, till Uppsala, där de långtidsparkerade bilen mittemot stationsbyggnaden på andra sidan järnvägsspåret. Vid resor till Stockholm brukade de ställa bilen där.

Det var fortfarande förmiddag när de kom fram till centralstationen i Stockholm, varifrån de avsett att med pendeltåg fortsätta färden till Södertälje. Vid ett cirkelformat räcke i stationens entréhall uppmärksammade de den för dem obekante Yenon Levi. Dennes späda figur och sydländska utseende väckte hans intresse. Vidare noterade han att Yenon Levi var på resande fot. Bilden av ett tänkbart offer växte fram och samtidigt ökade lusten att döda. De funderade på om Yenon Levi var homosexuell och kunde på avstånd se att Yenon Levi löste biljett till Uppsala, varvid de beslöt sig för att följa efter.

På perrongen i Uppsala gick de ifatt Yenon Levi och började tala med denne på olika språk. De erbjöd sig att visa Dalarna, men Yenon Levi var avvisande. Gående på var sin sida om Yenon Levi slöt de upp allt tätare med följd att denne hamnade i en tvångssituation. Där man korsar spåret tvingade de Yenon Levi att följa med till höger bort från stationsbyggnaden i riktning mot parkeringen. Han har inga egna minnesbilder om eller när en kniv därvid skulle ha använts. Yenon Levi påkallade inte någon uppmärksamhet.

Framme vid bilen hade Yenon Levi inget val. De satte Yenon Levi i höger framsäte. Yenon Levis packning lade de i baksätet eller i ba-

gagetrymmet. Han körde och M satte sig bakom Yenon Levi. Resan gick mot en fritidsfastighet i Ölsta, som disponerades av M:s familj. Ingen av dem åt under färden utan de drack endast Coca Cola. Under resan förekom ljudlig och tyst kommunikation mellan honom och M. Innebörden av denna var att de hade ett tänkbart mordoffer. M hade en kniv framme och förde den mot Yenon Levis hals och haka.

Framme i Ölsta ville han, när de samtalade på gårdsplanen, dämpa den mycket starka rädsla Yenon Levi gav uttryck för. Yenon Levi talade om svenskarnas friare syn på sex. Uppenbarligen insåg Yenon Levi att han var homosexuell och sade sig ha samma läggning. Om det var sant eller om det sades på grund av rädsla vet han inte. De gick i alla fall in i köket och onanerade tillsammans. Därvid noterade han att Yenon Levi var omskuren. M, som då befann sig utanför huset, förstod efter en stund vad de höll på med. En stark konflikt mellan honom och M uppstod då. Han fruktade att mista M. De aggressiva känslor som uppkom riktade han mot Yenon Levi.

Ute på gården igen var Yenon Levi mycket rädd och gjorde ett försök att fly. Denna valde dock att springa åt »fel håll« och han hann snart ifatt Yenon Levi, som föll omkull i en spiralrörelse och slog i axel och huvud, pannan blödde. När Yenon Levi låg på rygg stampade han kraftigt med foten mot dennes buk. Han upplevde att sparken träffade särskilt hårt, eftersom det var fast mark under Yenon Levi. Denne föreföll livlös, och de beslutade sig för att bära Yenon Levi till en myr, belägen tre kilometer från huset. Hans tanke var att de där skulle stycka kroppen, något han dock inte berättade för M. Det visade sig alltför mödosamt att bära kroppen den långa vägen, varför de bestämde sig för att föra den till Jungfruberget i Falun.

De lade Yenon Levi i baksätet under en filt med huvudet bakom föraren. Yenon Levis packning, som hade tagits ur bilen i Ölsta, togs med på resan. Efter en halvtimme, när de var i Sala, började Yenon Levi ge ljud ifrån sig och, till deras förskräckelse, röra sig. För att undgå upptäckt var de angelägna om att inte överträda någon hastighetsbegränsning. Vid en vägskylt som det stod Grangärde eller möjligen Garpenberg på tog de av från riksvägen i syfte att gena mot Falun. Yenon Levi rörde sig alltmer och hade uppenbart ont. De följde vägen mot Stjärnsund och beslöt sig för att stanna vid första bästa skogsbilväg. Relativt snart fann de en lämplig skogsväg som av gräsväxt att döma inte användes så ofta. De stannade bilen längs med vägen. När de drog ut Yenon Levi hade dennes medvetenhetsgrad ökat betydligt. Yenon Levi stod på benen i en fällknivliknande ställning. Stämningen var aggressiv och riktad mot Yenon Levi, som rörde sig försiktigt. Han hittade ett kraftigt trästycke av vedkaraktär utan bark,

varmed han utdelade ett hårt slag mot Yenon Levis huvuds högra sida. Av detta blev Yenon Levi än ostadigare och han stöttade Yenon Levi när denne »raglade« omkring på platsen. Yenon Levi gjorde härefter någon form av flyktt försök och gick över vägen i en halvcirkelformad rörelse. Han utdelade då ett par stötar med träpåken mot Yenon Levis högra sida. Yenon Levi föll därefter ned på marken och när denne låg ned, blödande och »krampande«, utdelade han ett nytt slag mot vänster sida av Yenon Levis huvud med kraftigt blodflöde från vänster öra som följd. Yenon Levi krampade ytterligare en gång, varefter han avled.

Då kroppen efter Yenon Levi låg alltför synligt, bar han och M den en bit in i skogen. Kroppen kom att hamna i en hukande ställning. Han lade då kroppen i det »bekväma« läge som man senare skulle finna den. I detta ögonblick blev han ännu mer psykotisk och kände ett behov av att identifiera sig med offret. När M gick mot bilen och hämtade en domkraft kände han ett ögonblick att han var i M:s kropp. En känsla av rädsla att förlora Yenon Levi uppstod, och han sade åt M att de skulle stycka kroppen. M blev då mycket upprörd och skrek åt honom att han var sjuk. De lämnade platsen ungefär 20 minuter efter det att de anlät och under resan hem till Grycksbo gjorde han allt för att överbygga den spricka som uppstått mellan honom och M.

Framkomna vid 20.00-tiden möttes de av Maria Sykjäinen, en flicka som hade haft hand om hans hundar. Hon såg sannolikt att de bar ned Yenon Levis packning i källaren. Packningen öppnades aldrig helt, men han har minnesbilder av att ha visat Maria Sykjäinen ett par kängor. Yenon Levi hade ett par knivar på sig, en av dem i sameslöjd-stil. Dessa förvarade han ett antal dagar under ett badkar. Under en senare resa, till Norge, tog han dem med sig. Kameran som Yenon Levi skulle ha haft med sig minns han inte.

Hans identifikationsproblem kvarstod och han återvände till skogsbilvägen påföljande morgon. Att döda är att ge liv och han ville återbörda kroppen till sig. Som ett resultat av föregående dags strid var offrets tröjor uppdragna ur byxorna. Där kände han med handen på den döda kroppen under tröjan ned mot magtrakten, över fotanklarna och på Yenon Levis armbandsur. Det sistnämnda fångade hans intresse, stort och klumpigt som det var när det hängde långt ned på Yenon Levis smala handled. Han skrämdes dock av den kalla kroppen; han hade väntat sig en varm kropp, men Yenon Levi var överhövan död.

Vid denna tid bodde han i Grycksbo i närheten av Falun och drev en kiosk på Drottningplan tillsammans med M:s mor. Kiosken hade regelbundna öppettider, men arbetstiderna var flexibla. Av bokföring kunde inte utläsas hur man arbetat, eftersom de manipulerade med

dagskassor och redovisning i syfte att undgå beskattning. Efter dådet kände han ett starkt kontrollbehov och läste mycket om det inträffade. Därvid upprördes han bl.a. av att journalister skrev att kroppen slängts ut från en bil. I längden blev det alltmer plågsamt att ta del av det som skrevs. Han har inte sett de avsnitt av TV-programmet Efterlyst som behandlade denna händelse.

Anledningen till att han angav brottsplatsen till fel sida av vägen och att han inledningsvis talade om att han slagit med en sten och en domkraft är att han har svårt att närma sig dessa händelser. Han väljer en taktik – medvetet eller omedvetet – att kalla saker vid annat namn, ett sätt att undvika kollaps. Hade han känt till vilka obehag terapin skulle medföra, hade han aldrig valt att medverka. En del fakta har han med avsikt låtit bli att berätta om av det skälet att han inte vill agera åklagare gentemot M. De glasögon som fanns på platsen köpte han eller M sannolikt på en bensinstation. Dessa användes som ett slags förklädnad.

Att han nu berättar om det som inträffat beror på att han vill ta ansvar för det som gjorts, att han – i den mån det är möjligt – vill lindra plågorna för de anhöriga till offren genom att ge dem visshet om vad som hänt samt att han vill medverka till att kunskapen om hans sjukdom ökar och på så sätt kanske bidra till att liknande händelser undviks i framtiden.

Förutom förhöret med Thomas Quick bestod utredningen i målet av vittnesförhör med Seppo Penttinen, Östen Eliasson (kriminalinspektör) och Birgitta Ståhle, sakkunnigförhör med överläkaren Anders Eriksson samt omfattande material ur förundersökningen, bland annat videoupptagningar från vallning och rekonstruktion.

Efter en genomgång av bevisningen redovisade tingsrätten sin bedömning i skuldfrågan så här:

Thomas Quick har erkänt gärningen. Erkännandet i sig utgör ett bevisfaktum. Bevisvärdet av ett erkännande kan förringas om utredningen ger vid handen att det av en eller annan anledning skulle finnas skäl för den tilltalade att avge ett oriktigt erkännande. Är så inte fallet, utgör erkännandet i sig ändå inte tillräcklig bevisning i mål om grovt brott. I sådana mål, där kravet på fullständig utredning gör sig starkt gällande, kan inte ett erkännande läggas till grund för en fällande dom om inte åtalet stöds också av andra omständigheter. I detta mål har inte förebringats någon bevisning som direkt binder Thomas Quick

vid gärningen. Däremot kan de uppgifter han lämnat, jämförda med vad som framkommit under polisutredningen samt med viss hänsyn tagen till vad som varit känt för allmänheten, tillsammans med erkännandet utgöra tillräcklig bevisning för fällande dom.

Det bör framhållas att ett oriktigt erkännande förutsätter antingen att Thomas Quick efter dådet samlat information på olika sätt i syfte att sju år senare erkänna gärningen eller att han vid ett senare tillfälle studerat tidningsartiklar m.m. inför erkännandet.

Rätten har således först att undersöka om det skulle finnas skäl för Thomas Quick att lämna ett oriktigt erkännande. Ett motiv kunde vara att han skulle vilja skydda någon. Såvitt framkommit hade utredningsarbetet mer eller mindre avstannat vid tiden för Thomas Quicks erkännande. Det fanns således ingen misstänkt att skydda. Hade han haft för avsikt att hjälpa någon, hade han sannolikt inte som medgärningsman utpekat M, vilken förnekat all kännedom om händelsen. Utredningen om Thomas Quicks personliga förhållanden har varit omfattande. Inget i denna talar emellertid för att han skulle ha svårt att skilja mellan fantasi och verklighet. Inte heller finns det beaktansvärda skäl att anta att han skulle vilja uppnå någon form av herostratisk ryktbarhet. Mot bakgrund av vad Birgitta Ståhle och Seppo Penttinen berättat – rätten saknar anledning att ifrågasätta riktigheten av deras uppgifter – är det inte troligt att erkännandet skulle ha motiverats av en i och för sig rimlig längtan att då och då komma bort från sjukhusmiljön.

Sammantaget finner rätten inte att något tyder på att Thomas Quick skulle ha skäl att avge ett oriktigt erkännande. Erkännandet i sig är måhända nödvändig bevisning i förevarande mål. Som tidigare nämnts är det emellertid inte tillräcklig bevisning.

Genom vittnesmålet med Seppo Penttinen är utrett att förhören hållits på ett föredömligt sätt utan inslag av t.ex. ledande frågor eller enträgna upprepningar. Förundersökningssekretess har rått. Det finns inte skäl att anta att han under terapin skulle ha kunnat ta del av fakta beträffande polisens olika fynd. Nämnas ska dock att han inte varit underkastad något slags restriktioner under sin vistelse på Sätters sjukhus.

Thomas Quicks berättelse inför rätten har varit väl sammanhängande och fri från direkta motsägelser. Han har dock varit något vag beträffande ändamålet med resan till Södertälje och därtill ovillig att närmare förklara vari »gömslet« bestod. Uppgiften resväg kan förefalla något märklig om än inte orimlig vid en resa från Grycksbo till Södertälje, när man har tillgång till bil. Samma förhåller det sig med uppgiften om hur de förmådde Yenon Levi att följa med till parkeringen

från den sällan folktomma stationen i Uppsala samt vad som nämndes om glasögonen. Här skall dock vägas in Thomas Quicks uppgift om att han inte vill agera åklagare gentemot M samt vad Seppo Penttinen berättat om att Thomas Quicks minnesbilder varit bättre i fråga om centrala händelseförlopp, vilket är begripligt i all synnerhet som det är fråga om en händelse som skall ha ägt rum för nio år sedan. Vart Yenon Levis packning tog vägen har Thomas Quick inte nämnt. Skulle han ha lämnat en påhittad berättelse, hade han emellertid kunnat säga att han gjort sig av med den, vilket sannolikt hade varit svårt att vederlägga.

Tydligen har den slutliga versionen vuxit fram efter flera förhör. Thomas Quick har berättat att det berott på svårigheter att närma sig vissa detaljer. I massmedia beskrevs tidigt att Yenon Levi misshandlats till döds med en träpåk. Hade Thomas Quick haft avsikten att vilsledda genom att oriktigt påta sig ansvaret för gärningen, hade han sannolikt inte tvekat att tala om en träpåk i stället för sten, kofot och domkraft. Efter att vid förhör ha pekats ut fyndplatsen till rätt sida vägen, valde han vid rekonstruktionen fel sida under påstående att han känt vånda för att ange det rätta förhållandet. Dessa omständigheter sammantagna med att han under utredningens gång utan påverkan till slut lämnat en version som väl överensstämmer med verkliga förhållanden samt med beaktande av att det inte förefaller orimligt att det skulle vara förenat med obehag att konfronteras med liknande händelser, medför att det finns skäl att sätta tilltro till hans förklaring till att han ibland lämnat missvisande uppgifter.

Allmänt sett kan sägas, att det måste vara mycket svårt att oriktigt redogöra på ett sätt som så väl överensstämmer med verkliga förhållanden, även om man tagit del av många uppgifter i massmedia. Här kan tilläggas, att de sistnämnda inte i alla avseenden varit helt korrekta.

Brottsplatsen är belägen cirka 400 meter från länsvägen i Rörshyttan. Den uppgiften har förekommit i massmedia. Vidare har i TV-programmet »Efterlyst« den 17 maj 1991 visats ett flygfoto med platsen inringad. En bit in på skogsvägen finns ett vägskäl. Thomas Quick valde vid rekonstruktion rätt riktning. Därefter pekade han ut platsen där kroppen efter Yenon Levi legat med en avvikelse om cirka fem meter från den verkliga fyndplatsen men på fel sida vägen. Emellertid hade han vid tidigare förhör angivit rätt sida. Skogsvägen har få eller inga särskilda riktmärken som kan utgöra stöd för minnet. Stor vikt bör fästas vid att Thomas Quick med så stort mått av säkerhet utpekat platsen.

Med hög grad av tillförlitlighet har Thomas Quick beskrivit Yenon

Levis klädsel. Kängorna har förekommit på bild i massmedia. Att byxorna hade vida ben nedtill och att Yenon Levi hade tre plagg under jackan har däremot inte, efter vad som får anses utrett, varit känt för allmänheten, något som förstärker intrycket av att Thomas Quick återgivit något självupplevt.

Att Thomas Quick pekade ut ett armbandsur som var snarlikt med det verkliga är inte utan betydelse. Av hans korrekta utpekande av glasögonen får dock slutsatser dras med stor försiktighet, eftersom dessa förekommit på bild i massmedia. Thomas Quick har nämnt en kniv av sameslöjd och Yenon Levis mor har berättat att sonen i brev beskrivit en liknande. Det har inte framkommit, att detta var känt för allmänheten, varför Thomas Quicks uppgift härvidlag är särskilt betydelsefull.

Efter undersökning har man kunnat fastställa att den i beslag tagna träpåken använts vid gärningen. Som tidigare nämnts har den omtalats i massmedia. Den omständigheten att påken saknade bark, en uppgift som Thomas Quick lämnat, har allmänheten dock inte, såvitt känt, kunnat skaffa sig kunskap om.

Som framgått av Anders Erikssons utlåtande [rättsläkaren, anmärkt här] stämmer Thomas Quicks beskrivning av skadorna väl överens med obduktionsresultaten. Också beträffande skadorna har information förekommit i massmedia. Denna har dock varit förhållandevis allmänt hållen. Thomas Quicks uppgifter i detta avseende talar för att han är gärningsmannen.

Sammantaget finner rätten att Thomas Quicks berättelse har högt bevisvärde. Genom erkännande och övrig utredning är det ställt utom rimligt tvivel att Thomas Quick begått den åtalade gärningen.

Det gick nio år mellan mordet på Yenon Levi och domen mot Thomas Quick. Domen var enhällig. Den är tjugoen sidor lång.

Det som framför allt fällde avgörandet för domstolen när Thomas Quick fälldes för mordet var:

- att Quick erkände
- att ett oriktigt erkännande förutsatte att Quick antingen direkt efter mordet hade samlat information i syfte att flera år senare erkänna gärningen eller att han senare hade studerat tidningsartiklar med mera inför erkännandet
- att det inte fanns några beaktansvärda skäl att anta att han skulle vilja uppnå någon form av ryktbarhet
- att polisförhören hade hållits på ett föredömligt sätt och att det

- inte fanns skäl att anta att Quick under terapin skulle ha kunnat ta del av fakta beträffande polisens olika fynd
- *att* hans berättelse inför rätten var väl sammanhängande och fri från direkta motsägelser
 - *att* han hade kunnat fylla i sin berättelse med okända fakta som inte gick att kontrollera om han hade velat få den mer trovärdig
 - *att* det fanns rimliga förklaringar till att han ibland hade lämnat felaktiga uppgifter
 - *att* han med ett stort mått av säkerhet pekade ut platsen där Yenon Levi hittades
 - *att* han beskrev Levis klädsel med hög grad av tillförlitlighet och att han pekade ut ett armbandsur som var snarlikt det som Levi bar
 - *att* han nämnde en kniv av sameslöjd och att Levi själv hade berättat om en liknande kniv i brev till sin mor
 - *att* Quick utan att uppgiften förekommit i medierna nämnde att den träpåk som användes vid mordet saknade bark
 - *och att* Quicks beskrivning av Levis skador stämde väl överens med obduktionsresultaten, som var betydligt mer allmänt återgivna i medierna.

*

Therese Johannessen (död 1988, dom 1998)

Hedemora tingsrätt, dom 1998-06-02

Domare: lagman Mats Friberg, t f rådman Lennart Furufors och nämndemän

Försvare: advokat Claes Borgström

Åklagare: överåklagare Christer van der Kwast

På kvällen söndagen den 3 juli 1988 upptäckte Therese Johannessens mamma att hennes flicka, som var 9 år gammal, var försvunnen. De bodde i området Fjell i Drammen i Norge. Ett par timmar efter försvinnandet anmälde mamman Therese som saknad, varefter en stor spaningsinsats inleddes. En av de största brottsutredningarna

som förekommit i Norge drogs igång. Omkring 11 000 personer hördes, varav närmare 2 000 formellt, och drygt 4 000 fordon kontrollerades. Från början var ett hundratal poliser sysselsatta med utredningen, som emellertid inte ledde till något resultat. Ingen grundad misstanke kunde riktas mot någon person om att ha haft med försvinnandet att göra.

I februari 1996 kontaktade svensk polis sina norska kolleger i Drammen. Thomas Quick hade då lämnat vissa uppgifter som gjorde att han kunde misstänkas. Utredningen bedrevs därefter gemensamt och parallellt av norsk och svensk polis. Quick förhördades i Sverige vid tjugofyra tillfällen och utskriften från förhören, nedskrivna i dialogform, översändes till Norge där de jämfördes med fakta. Vid två tillfällen, i april 1996 och juni 1997, skedde vallningar i Norge. Thomas Quick redogjorde då på plats för vad som enligt honom hade hänt. Riksadvokaten i Norge begärde omsider att åtal skulle väckas i Sverige, Thomas Quick åtalades i mars 1998 och huvudförhandlingen hölls i april och maj samma år.

Liksom i fråga om mordet på Yenon Levi var även här M misstänkt. Enligt Quick var M med, men denne nekade. Brottsutredningen mot M lades ned i brist på bevis och åklagaren ansåg det alltså inte heller här räcka med Quicks uppgifter. Inför rätten berättade Quick så här:

I samband med ett mord på Yenon Levi, som han begick i juni 1988, uppstod en stark känslomässig spricka mellan honom och M, en vän till honom som vid denna tid var 16 år gammal och som deltog i det mordet. De befann sig efter mordet i en fantasivärld med »destruktiva tankar« som gick ut på att döda en pojke. Han hade för sin del två syften med dessa fantasier: att fjärma sig och M från mordet och att knyta M närmare sig igen.

De beslöt sig för att fara till Norge och reste i början av juli 1988. »Destrutiva resor« – den exakta innebörden härav vill han inte redogöra för – till Norge hade tidigare förekommit. I smyg packade han ned en kniv som han tagit från Yenon Levi, ett par andra knivar, några sågar samt plastsäckar. Han tog också med sig norska registreringskyltar. I en blå Mazda-kombi som ägdes av M:s mor men disponerades av honom for de på väg E 18 mot Oslo. I Mysen bytte de kyltar på bilen och fortsatte mot Drammen, där de aktivt började söka ett offer.

Han såg en pojke i åldern tolv till tretton år och han talade en kort stund med denne. När han föreslog att de skulle ta med pojken sade M nej, och de körde vidare. Efter att ha tankat på Shell stannade de slutligen vid ett köpcenter i stadsdelen Fjell. Även om han inte minns att det regnade, låg skyarna mörka när de kom fram till Fjell. Klockan var halv åtta eller åtta och få människor syntes till. Bilen parkerades vid Fjellcentret. Intill fanns något som liknade en lekplats, som inte var färdig. Han minns väl hur lösa plankor låg spridda i området. På andra ställen låg de i ordning, upplagda i travar. I Fjellcentret fanns en bank. Balkongerna på bostadshuset intill var vita.

De såg från bilen en flicka som det skulle visa sig var Therese och de beslöt sig för att »ta henne«. Hon bar på en liten vit påse med något tungt i; hon svängde med den när hon gick. Hennes hår var något längre än på de bilder som visats i media. Om det var uppsatt eller inte kan han inte minnas. Hon såg sydländsk ut, och han blev förvånad över att hon talade norska. Han gick ut ur bilen och följde efter henne på en stig. I en slyg slänt drog han ned henne och slog henne medvetlös mot en sten som låg fast i marken. Det sista hon sade var: »mor, mor«. Han hörde också ett pipande andningsljud, ungefär som ett astmaanfall. Redan då lade han märke till att hennes armveck hade röda, relativt stora fläckar som såg ut som eksem. Stora skospännen minns han också. Han var inte rädd för att bli upptäckt eftersom han kände sig oöverbärande. I detta skede var han rimligt orienterad i tid och rum men inom sig djupt desorienterad, närmast psykotisk. Det är farligt att minnas henne, eftersom hon då blir levande för honom.

Flickan lades i bilen, och de lämnade Drammen och körde mot Oslo. Besöket i Fjell varade högst 20 minuter. Vid Mona utsikten verkade Therese vakna till. De parkerade bilen längst fram på rastplatsen i syfte att undgå upptäckt, och han band flickans armar och ben tätt mot hennes kropp. Han kände en stark besvikelse över att offret inte blev en pojke. M våldförde sig på flickan i bilen på denna plats. Under det att M gjorde detta hade denne en blick av stark aggression och förtvivlan. Från den stunden kände han att han åter hade kontroll över M och han bestämde sig för att döda flickan.

Färden fortsatte mot Haerland kyrka där de stannade. Flickan som fortfarande verkade medvetlös bars ut, och han dödade henne där dels genom strypning, dels med en kniv. Mycket blod rann från flickans kropp. Han orkar inte närmare redogöra för hur det gick till. Detta var vid tiotiden eller elvatiden på kvällen. Det var fortfarande ljus. Han bar henne in i en dunge där det fanns stenblock. Där tog han ut de inre organen på flickan och lade dem i en plastpåse. Att han gjorde så berodde på att han ville komma in till hennes ryggrad för att på så

sätt »fånga ångesten i ryggraden« eller med andra ord fånga den rädsla han tidigare sett i M:s ögon. Resten av kroppen lade han i en annan plastpåse, varefter han placerade båda påsarna i bilens lastutrymme, gömda under en pläd. Han återvände till stenblocken och skrapade bort blodet från stenarna. Hans tanke hade varit att begrava henne i en granberså i närheten av kyrkan. En berså har ett stort symbolvärde för honom. Risken för att hon där skulle bli upptäckt var emellertid stor.

De körde vidare och i närheten av Örje svängde han in på den grusväg som i utredningen kallas Ringenveien. Efter någon kilometer kom de fram till en bergskant, varifrån man kunde se en tjärn. Han bar upp flickan till bergskanten och i en bergsskred genomfördes viss styckning av kroppen. Kroppsdelarna bar han sedan ned till tjärnen, tog av sig sina kläder, simmade ut och sänkte mjukdelarna mitt i tjärnen. Resten av kroppen lades tillbaka i bilen. Kläderna, som M hade tagit hand om, grävdes ned någonstans i området kring tjärnen.

De fortsatte färden längs Ringenveien och körde förbi ett grönt hus. Utanför detta såg de en man i sjuttioårsåldern. Han tänkte att han skulle döda mannen på vägen tillbaka, eftersom han var rädd att denne sett dem, men mannen hade då gått in i huset. Vid en vägbom strax efter huset måste de vända och de körde sedan vidare till Torget. Där styckades resten av flickans kropp och gömdes vissa kroppsdelar på ett visst sätt bland annat med stenar i botten och torra kvistar över som skulle förhindra såväl angrepp av djur som förruttnelse. Han hade då inte någon tanke på att åka tillbaka till denna plats. Medvetet lämnades ett sågblad vid en bäck. Tanken var att om någon hittade bladet så skulle personen inte veta vad det hade varit med om, ett slags triumferande.

De for vidare till Skumpen där pläden, som han hade huggit i med kniv, lämnades; huggen var kopplade till aggressivitet. Vid »kal sten« gömde han flickans händer samt ristade in ett märke i en björk. Syftet med denna inristning var dels att kunna återfinna platsen, dels – på samma sätt som med sågbladet – att en betraktare inte skulle veta vad inristningen betydde. Huvudet gömde han på Hammeråsen utefter Lysevannsveien. Andra kroppsdelar gömdes också vid Skumpen.

Under hemfärden upplevde båda brottet starkt samtidigt som de sköt det från sig. Han återvände till bostaden i Grycksbo på morgonen den 4 juli någon gång mellan kl 8 och 10, han har starka bilder av nattfukt på marken. Bilen var nedsölad med blod, varför han beslöt sig för att göra sig av med den. Tillsammans med M och i en känsla av oövervinnlighet krockade de kort tid efter Norge-resan bilen förd av M mot en sten och ett träd vid en grusväg utanför Grycksbo.

Fantasier kring brott ledde fram mot en ny handling. I april och maj 1989 fantiserade han mer och mer om lustmord gällande pojkar, en fantasi han inte orkade bära på. Han företog tillsammans med M en ny resa som även den råkade bli till Norge. En pojke, »Dusjka«, plockades upp och fördes till Ringenveien. Vid Skumpen dödade han pojken. Om kroppsdelar från Dusjka finns kvar på platsen vill han inte uppge. Han är dock öppen för att det vid Skumpen finns kroppsdelar från andra än Therese.

I hans fantasier fanns en föreställning om att Therese skulle försvinna för alltid, något som hängde samman med dels övergrepp han utsatts för i tidig ålder, dels det våldförande M utsatt henne för. Han sökte därför i maj 1989 upp gömställena och lade kroppsdelarna, vilka hade bevarats olika väl, på ett finmaskigt nät som han inhandlat i en järnaffär i Falun. Därefter gjorde han upp eld. Därvid sökte han sig till högt belägna platser för att kunna hålla uppsikt i fall någon skulle komma. Det tog många timmar innan bitarna förvandlades till aska. Denna och kvarvarande benbitar skrapade han ihop i en påse som han tog med sig. Idag finns inget kvar av Therese. Om det skulle finnas människodelar kvar vid Torget måste dessa härröra från Therese. Eldandet kan ha omfattat även huvudet, det finns i varje fall inte kvar. Det finns ingen risk för att han skulle sammanblanda Therese med Dusjka. Delar av dödade pojkar vill han gärna bevara, eftersom dessa, till skillnad från vad som är fallet med kroppsdelar från flickor, har ett starkt symbolvärde för honom. Han skräms av tanken på att huvudet är borta liksom av tanken att det inte är möjligt för de anhöriga att begrava flickan.

Vid den tiden drev han tillsammans med M:s mor en kioskrörelse. Av dess bokföring kan emellertid inte några säkra slutsatser dras i frågan om vem som tjänstgjorde vid tiden för Thereses försvinnande, eftersom de inte redovisade alla intäkter och då de skrev insättningsnotor i förväg. Han har inget minne av att han läst något om det inträffade före erkännandet. Efter det att han berättat om händelsen hade han ett stort kontrollbehov och läste om den i tidningar. Med tiden har detta behov avtagit och han reagerar inte längre på felaktigheter som förekommer i media. Han läser regelbundet Dagens Nyheter och Dala-Demokraten, ibland köper han kvällstidningarna Aftonbladet och Expressen. I ett tidigt skede av utredningen gällande honom sände en norsk journalist ett exemplar av Verdens Gang till honom.

Han erkänner det han gjort sig skyldig till av moraliska skäl. Det han gjort är fruktansvärt och han tänker på Thereses moder och andra anhöriga liksom på deras vånda för vad som hänt flickan. Han vill ge besked vad som rent faktiskt har hänt. Det är förenat med stora mödor

att se och återuppleva det som hänt. Av den anledningen tar det tid att lämna en berättelse. Han är också angelägen att berättelsen skall bli riktig; i ett sanningsforum som detta – domstolen – får det inte förekomma några felaktigheter. Under utredningens gång har han aldrig avsiktligt lämnat felaktiga uppgifter, även om sådana har förekommit. Detta hänger samman med att han aldrig kan försonas med det han gjort; det som faktiskt hänt får inte vara sant. Han har inte läst utskrifterna av sina egna förhör eftersom det är alltför plågsamt. Före denna händelse hade han inte varit i Drammen, inte heller i Örjeskogen.

Domstolen noterade i domen att Quick senare under förhandlingen berättat att han lagt endast flickans ögon i tjärnen.

Som vittnen i målet hördes bland annat Thereses mamma, Inger-Lise Johannessen, norska och svenska poliser samt Birgitta Ståhle och Bengt Eklund från Sätters sjukhus. Som sakkunniga angående ett fynd av misstänkta benbitar hördes två norska professorer, Per Holck och Richard Helmer. I övrigt hördes bland annat Sven Å Christianson om hur minnesbilder kan bevaras. Videoupptagningar från vallningar och hundsökningar visades liksom den trädstam där en inristning hittats, de misstänkta benbitarna, metalltrådsbitar och en pläd som polisen hittade vid det så kallade Torget.

I domen redovisas en utförlig jämförelse mellan å ena sidan Thomas Quicks uppgifter vid polisförhören och å andra sidan vad som faktiskt hade framkommit vid utredningen. Domstolens syfte med detta var att utröna dels vad som kunde binda Quick vid Therese Johannessen, dels vad som kunde binda honom till tid och plats. I jämförelsen berörs också i vilken utsträckning Thomas Quick kunde ha fått information genom exempelvis massmedier.

Jämförelsen görs i tre avsnitt med rubrikerna Fjell (den stadsdel där Therese Johannessen bodde), Monautsikten/Haerland kyrka (där Quick enligt egna uppgifter dödade flickan) och Örje (den skog där han enligt egna uppgifter sönderdelade och gömde kroppen).

Fjell: Inger-Lise Johannessen har berättat att Therese vid sjutiden den ifrågavarande kvällen hade fått 16 kr 50 öre av sina morföräldrar, att dottern senare gick till en kiosk i Fjellcentret för att handla och att hon därefter inte sett till Therese. Enligt modern var Therese klädd i en rosa t-tröja, jeanskjol med rosa bälte, rosa sockor och rosa skor av

mockasintyp försedda med spänne. Vidare hade hon enligt modern ett armbandsur med röd rem som hade en inskärning i form av en häst samt ett örhänge med en vit sten. Inger-Lise Johannessen har vidare beskrivit att dottern hade svart hår, kort vid öronen och i övrigt axellångt, att detta möjligen var uppsatt i en hästsvans, att framtänderna hade vuxit ut helt samt att flickan besvärades av böjveckseksem, något som behandlades med salva och som förbättrades sommartid, även om ärren syntes.

En expedit på Fjellcentret har berättat att Therese köpte en flaska Coca Cola och en bit choklad och att varorna lades i en plastkasse. Expediten har vidare sagt att hon därefter gick ut för att röka och då såg att Therese gick trapporna ned mot ett parkeringsgarage i anslutning till kiosken, det vill säga den ena av de två i det närmaste parallella gångvägar till hemmet hon hade att välja mellan. Vid denna tid var få människor ute eftersom Drammen hade drabbats av de kraftigaste skyfallen på tio år, ett kl 19.30 som varade två till tre minuter och ett kl 19.40 som pågick lika länge.

I media har förekommit dels ett fotografi av Therese taget omkring ett år före försvinnandet, dels två teckningar utvisande bland annat hur hon var klädd. Sommaren 1988 hade hon längre hår än på fotografiet. Teckningarna är felaktiga såtillvida att hon i verkligheten hade en t-tröja och inte en tenniströja; alltså en tröja utan krage. Vidare hade hon spännen på mockasinerna. Inger-Lise Johannessen hade med polisens hjälp införskaffat kläder identiska med dem som Therese bar vid försvinnandet. När Thomas Quick berättade att skorna hade spänne blev de tveksamma. De letade därför fram de inköpta mockasinerna och kunde konstatera att dessa hade spännen. Vid konfrontation valde Thomas Quick ut två av de tio spännena. Av dessa två var ett identiskt med dem som Therese hade burit. När det gäller skorna har Thomas Quicks uppgifter varierat en hel del, från läderskor till lackskor, dock har han aldrig nämnt mockasiner. Han har sagt att Therese bar mjukisbyxor. I själva verket hade hon på sig en jeanskjol. Bältet beskrev Thomas Quick som rosa och av konstmaterial. Inledningsvis talade han om en jacka, därefter endast om en rosa tröja. Han har varit osäker på om det varit en t-tröja eller en tenniströja. I maj 1996 visade norsk TV hur tröjan såg ut. Vid förhör hållet den 30 oktober förra året berättade Thomas Quick att det fanns en text på tröjan, något som stämmer. Hans uppgift om att klockkremmen var smalare vid spännet är riktig. Thomas Quick har talat om att Therese hade en hårsnodd eller ett spänne i håret. Inledningsvis berättade han att flickan var blond, en uppgift som han emellertid senare rättade till att hon hade svart hår. Thomas Quick berättade att

hårlängden var längre och tänderna mer utvuxna än på de bilder som visats. Han beskrev henne som 150 centimeter lång och med en vikt av ungefär 40 kilo. Vidare nämnde han redan vid förhör hållet den 24 mars 1996 att hon hade ärr efter eksem – flammigheter – i armveck- en, en uppgift som inte var känd för polisen och som visade sig vara riktig. Detta har också bekräftats genom förhör med Thor Baekken. Däremot har Thomas Quicks uppgift om att Therese utstötte astma- liknande pipljud när han angrep henne inte kunnat sättas i samband med någon sjukdom. Thomas Quick har berättat att Therese bar på en påse som hon svängde med; det fanns något tungt i den. Vad den innehöll har han dock inte berättat. Före första vallningen ritade han en skiss av bostadsområdet där Therese bodde och försvann som stämmer väl överens med verkliga förhållanden.

Vid vallningen, som genomfördes i kraftig dimma, hade Thomas Quick svårt att hitta från Drammen till Fjell, något som för övrigt inte är så lätt. På väg mot området förde han in dem på en gata som fick användas endast av kollektivtrafik. År 1988 var denna dock en av flera allmänna vägar till Fjell. Först körde de förbi den aktuella platsen, men senare sade Thomas Quick att fortsatt färd inom detta område var ointressant och anvisade vägen tillbaka till Fjellcentret. Parke- ringsplatsen var asfalterad och han påpekade, vilket visade sig vara riktigt, att den 1988 var belagd med grus. Han sade att han inte kände igen färgen på balkongerna; de borde ha varit vita och inte gula. Det visade sig att dessa 1989 hade målats om från vitt.

Thomas Quick har talat om en byggarbetsplats eller en lekplats utanför Fjellcentret. Vid den tiden höll man på att bygga en lekplats. Han har vidare berättat om plankor som låg utspridda och plankor lagda i ordning, bland annat en hög stor som ytan av en dörr. Vaktmä- saren som klippte gräs sommaren 1988 var irriterad över att byggarbe- tarna lät plankor ligga utspridda. Byggarbetarna i sin tur klagade på att barnen lekte med deras byggmateriel. Det fanns, enligt fakturor, vid den tiden en hög plankor på sätt Thomas Quick beskrivit, vilka hade levererats en vecka före Thereses försvinnande. Polis fann en plankor på platsen direkt i anslutning till den plats Thomas Quick sagt sig ha slagit Thereses huvud mot en sten. Enligt tekniker hade plankan legat där sju till femton år.

Thomas Quick talade om att det fanns en bank i centret. Där fanns då en sparbank som stängdes 1990. Han berättade även om en skylt till ett barndaghem. En sådan fanns men togs bort 1993. Thomas Quicks beskrivning av vilken väg Therese tog från Fjellcentret stäm- mer väl överens med expeditens uppgift. Man har funnit stenar i den slänt, där Thomas Quick påstår att han slagit Therese medvetlös.

Anna Wikström [svensk polis som deltog i utredningen, anmärkt här] har berättat att Expressen som enda svenska tidning uppmärksammade Thereses försvinnande 1988; i tidningen publicerades en bild av flickans ansikte. Hon har vidare berättat att det såvitt framkommit därefter rådde tystnad i media fram till 1989, då Aftonbladet kopplade samman Thereses försvinnande med ett i Sverige ouppklarat fall; därvid publicerades en bild över Fjell. Anna Wikström har sammanfattat att Thomas Quick genom svensk press kunnat ta del av Thereses bostadsadress, att hon bodde i Fjell, hennes ålder samt att hon hade en glugg mellan tänderna.

I norsk media har Thereses försvinnande ägnats stor uppmärksamhet. Tidigare omnämnda fotografi och två teckningar har publicerats. Bilder över Fjell har förekommit; på dessa har dock lekplatsen varit färdigbyggd. Det har inte framkommit att Thereses tröja var försedd med text, att hon haft spännen på skorna, att bältet var gjort av ett syntetiskt material, att hon köpte Coca Cola och choklad och inte heller att hon haft eksem. I media förekom inte uppgifter om att det funnits en bank i centret, ett daghem vid parkeringsplatsen, färgen på balkongerna, utslängda plankor, plankhög i området och stenar i slänten.

Sammantaget finner rätten att Thomas Quicks beskrivning av Theresen, med något undantag, är väl förenlig med vad polis kunnat kontrollera och att flera av dessa omständigheter inte förekommit i media. De uppgifter han lämnat om platsen talar med styrka för att han varit där vid den ifrågavarande tiden.

Monautsikten/Haerland kyrka: Thomas Quick angav korrekt avståndet mellan Drammen och Monautsikten. Vad som skulle ha förekommit där har inte varit möjligt att kontrollera. Det har dock inte framkommit något som talar mot Thomas Quicks berättelse. Uppgiften om var han skulle ha dödat flickan har under förhören varierat mellan Monautsikten och Haerland kyrka. Likaså har han varit oklar om han dödat henne med kniv eller strypt henne, vilket i så fall skulle ha skett med hennes eget bälte. Han kunde ange hur långt det var mellan Monautsikten och Haerland kyrka. Ett av husen – prästbostaden – sade sig Thomas Quick inte känna igen. Detta hade uppförts 1994, vilket Thomas Quick senare fick reda på. Den berså Thomas Quick talade om kunde överensstämma med en plantering av småtallar som var tänkt som en minneslund. Denna formation togs bort 1991. Thomas Quicks tidsangivelse när han var på platsen har under utredningens gång varierat mellan kl 20 och senare; det skulle dock alltid ha varit ljust ute.

Valda delar av området har utan resultat genomsökts av liksökhunden Zampo. Vid stenblocken har ett område 280 x 100 centimeter stort och 60 centimeter djupt grävts upp och analyserats utan resultat. Området i övrigt har också genomsökts utan att utredningen har kunnat tillföras något av intresse.

I, som sagt sig vara synsk, har berättat bland annat att hans jakt-hund för tio år sedan på sommaren spårade upp blodfläckar utanför Haerland kyrka, att han berättade om det för sonen som emellertid inte ville följa med och titta, att flickans strupe måste ha skurits av vid en av fläckarna samt att en av dessa var tre till fyra centimeter lång och en annan fem till sex centimeter lång. Denna uppgift lämnades efter det att det i media berättats om att Therese skulle ha dödats vid Haerland kyrka; då talades dock endast om att det skulle ha skett genom strypning. Kontroll från polisens sida har skett av de tidsangivelser I sagt sig stödjade sina minnesbilder på. Vad som framkommit vid denna kontroll har föranlett tveksamhet om tidsangivelserna varit korrekta. I media hade inte Haerland kyrka satts i samband med polisutredningen förrän den blev aktuell i Thomas Quicks berättelse.

Sammantaget finner rätten i denna del att Thomas Quick lämnat uppgifter som ger starkt stöd för att han varit vid Haerland kyrka omkring den ifrågavarande tiden. Även om det framkommit att Zampo är en hund med ett exceptionellt välutvecklat luktsinne kan inte några bestämda slutsatser dras av det förhållandet att hunden inte gjort några markeringar. Här bör nämnas, att en del grävningsarbeten har utförts före 1996 på den plats där Thomas Quick sagt sig ha parkerat bilen. Den berättelse I lämnat kunde ha haft stor betydelse i detta mål. Det sätt på vilket han berättat i förening med vad som framkommit om polisens kontroller om tidsangivelser medför emellertid att hans uppgifter inte kan tillmätas någon nämnvärd betydelse.

Örje: Thomas Quick har sagt att Thereses kropp inte togs med till Sverige. Vid ett annat polisförhör har han sagt att någon del togs med till Sverige. En mil efter Haerland kyrka anvisade han Ringenområdet. Han sade att man skulle se en kraftstation vid avfarten. Wiigs kraftstation kan ses vid avfarten. Ringenveien och Lysevannsveien uppgav han vara tillsammans fem till sju kilometer lång. I verkligheten är sträckan tretton till fjorton kilometer. Området besöks sällan av människor. Någon gång 1988 eller 1989 avverkades där en del skog. Det hände då att skogsarbetarna gjorde upp eldar. Vid vallningen stannade de framför en vägbom vid infarten till Ringenveien. Thomas Quick sade sig inte minnas att vägen var avspärrad. Vid kontroll med markägaren har det visat sig att det 1988 var möjligt att passera

bommen på utsidan. Vidare pågick vid den tiden underhållsarbeten vid kraftstationen, varför bommen kunde ha varit öppen. Thomas Quick gjorde gällande att gruset på vägen såg annorlunda ut 1988. Det visade sig att en stenkrossanläggning hade öppnats i närheten och att vägen belagts med nytt grus efter 1988.

De stannade under vallningen vid Ringentjärnen och Thomas Quick gav intryck av att hela kroppen efter Therese hade sänkts i tjärnen; så berättade han inledningsvis. Tidigare hade han talat om att kroppen lagts i ett grustag. Området runt tjärnen genomsöktes med metalldetektor och hund utan resultat. I april 1996 tömdes tjärnen, 35 000 kubikmeter vatten, och dess innehåll genomsöktes två gånger ned till en sockerbits storlek utan resultat. I bottenlagret grävdes det bland stammar och kvistar så djupt att man kom 10 000 år tillbaka i tiden.

Thomas Quick kommenterade aldrig det förhållandet att inget påträffades i tjärnen; uppgiften om att han skulle ha lagt endast hennes ögon där har lämnats först vid huvudförhandlingen. I stället började han berätta om ett område i närheten där det fanns ett träd med en markering. Området kallas Skumpen. Thomas Quick beskrev att det där fanns en vändplats där en bil lätt kunde vända, vilket visade sig vara riktigt. Polis fann där, intill »kal sten«, ett träd med inristning som var lik den som Thomas Quick hade ritat och även beskrivit vid ett polisförhör och som enligt en professor i botanisk ekologi, Mikael Ohlson, bedömdes vara gjord 1988. När Thomas Quick vid vallningen förgäves sökte trädet fick han reda på att det hade fällt av polis. »Kal sten« utgjorde också ett slags riktmärke enligt honom. Därefter anvisade Thomas Quick ett område som kallas för Torget, där huvuddelen av Thereses kropp skulle ligga. Enligt honom skulle man bli tvungen att svänga tvärt för att komma in på avfarten till Torget. Så var inte fallet vid vallningen, men det visade sig att en ny tillfartsväg hade gjorts från det hållet så att tillfartsvägarna bildade formen av ett Y. Det var, enligt Thomas Quick, möjligt för en bil att vända i slutet av vägen, vilket stämde.

Hösten 1996 fann polisen en pläd vid Torget. Detta nämndes för Thomas Quick, som sedan beskrev den nöjaktigt och med förvånansvärd exakthet pekade ut var den legat. På platsen hade Zampo gjort en markering. Tekniker fann elva djurhår på filten men inget spår av människa. Där hittades också en flaska med något oljeliknande innehåll. Norska oljekemister har emellertid inte lyckats fastställa vad flaskan innehöll.

Ett bågfilmsblad hittades med hjälp av en metalldetektor vid den plats Thomas Quick beskrivit. Detta skulle med stor sannolikhet ha

varit tillverkat av Sandvik före 1992. Thomas Quick hade då talat om att han lämnat ett redskap. På fråga vad det var svarade han att det började på »s« och slutade på »g«. Efter en tid kom det fram att det var en såg han menade.

Hunden Zampo markerade på flera ställen och dessa visade sig vara de eldplatser som Thomas Quick hade märkt ut på en skiss. Zampo fann även organiska rester vid Skumpen. Vid Torget upphittades bitar som kunde vara rester av ben. Thomas Quick har sagt att det kunde vara ett lårben. Bitarna har undersökts av professorerna Per Holck och Richard Helmer. Båda är eniga i sina slutsatser att bitarna, i varje fall den största av dem, med stor sannolikhet härstammar från en människa, troligen en yngre person; att med DNA-analys bestämma från vilken individ biten kommer är inte möjligt eftersom DNA förstörs vid upphettning. I den största biten finns, enligt dem, spår av ett skärande föremål, snittet är i vart fall inte naturligt. Richard Helmer har, med hänvisning till snittets utseende, hållit det för mindre sannolikt att yxa eller kniv använts; det bör enligt honom vara ett snitt från en såg. Denne har vidare berättat att han på den biten sett tillväxtskårvar, vilket talar för att den härrör från en överarm eller ett lårben. Per Holck har dessutom uppgivit att ögon är en av de kroppsdelar som är svårast att bevara, till exempel i vatten.

På en av eldplatserna hittades även små metallbitar som skulle kunna komma från ett sådant metallnät som Thomas Quick beskrivit. Thomas Quick hade sagt att Thereses huvud fanns på Hammeråsen utefter Lysevannsveien. På detta ställe gjordes emellertid inte några fynd av Zampo eller på annat sätt.

Thomas Quick berättade att man på väg ut från området passerade en stuga som skulle vara grön och med stående panel. Vid denna skulle han ha sett en man i sjuttioårsåldern. Panelen var mycket riktigt stående, men färgen var röd. Taket var dock grönt och huset omgavs av gröna träd, varför huset säkert gav detta intryck. År 1989 hade plattor på huset målats om från grönt till svart. Vid den ifrågavarande tiden hyrdes huset av en familj bestående av tre personer. En av dem, avliden 1994, var då 69 år.

Thomas Quick berättade att det mellan huset och vägen fanns en bom, vid vilken de måste vända. Den flyttades hösten 1988 eller 1989 till andra sidan det nämnda huset. Bommen borde då ha varit stängd, och det gick inte att passera den på utsidan.

Inte heller Örje hade nämnts i media; polisen hade stora svårigheter att finna en karta över området. Thomas Quick blev förvånad över vad han läste i tidningar om att likdelar hittats vid Skumpen. Det var då inte allmänt bekant att utgrävningar ägde rum vid Torget, varför

journalister misstog sig. Anna Wikström har berättat att det i media skrivits mycket om tjärnen men att det inte förekommit någon uppgift som Thomas Quick kunnat använda sig av.

Rätten finner i denna del att många omständigheter knyter Thomas Quick vid Örjeskogen vid den aktuella tiden. Vad som framkommit talar med betydande styrka för att rester efter en ung människa påträffats i området. Från vem bitarna kommer har dock inte gått att fastställa. Hans berättelse om vad han skulle ha gjort med kroppen efter Therese eller resterna av densamma har varit förhållandevis vag. Härvid har Thomas Quick framhållit att det varit svårt att närma sig sådana fruktansvärda detaljer.

I samlade överväganden i frågan om det var bevisat att Thomas Quick hade begått mordet på Therese Johannessen uttalade tingsrätten följande.

Thomas Quicks erkännande utgör det enda beviset i målet som direkt talar för att Therese skulle ha utsatts för den gärning åklagaren beskrivit och för att Thomas Quick skulle vara gärningsmannen. För fällande dom är emellertid inte ett erkännande i sig tillräckligt. Det krävs att det vinner stöd av övrig utredning. Detta krav varierar beroende på brottets svårhetsgrad och gör sig särskilt starkt gällande när det gäller åtal för mord. Än högre blir kravet i förevarande fall eftersom det inte genom den övriga utredningen varit möjligt att fastslå vad som hänt Therese. Rättens uppgift blir således att pröva bevisvärdet av erkännandet mot bakgrund av den utredning som förebringats i målet. Om bevisvärdet är så högt att det är ställt utom rimligt tvivel att Thomas Quick begått den åtalade gärningen, skall åtalet bifallas. Här bör framhållas, att det i målet skall bevisas endast att Thomas Quick begått den av åklagaren påstådda gärningen. Vad som ägt rum exempelvis i Örjeskogen eller exakt vad polis där funnit kan därför inte vara av avgörande betydelse, utan det är ägnat att belysa frågan om Thomas Quicks erkännande kan vara riktigt.

Den information om händelsen som Thomas Quick kunnat erhålla genom media har – såvitt framkommit – varit begränsad. De personer som haft kontakt med Thomas Quick under polisutredningen och som hörts i målet har samtliga hållit för uteslutet att han genom dem skulle ha erhållit kunskap om olika fakta. Inget har heller framkommit som gör att det finns anledning att tro att Thomas Quick på annat sätt fått tillgång till information och därvid kunnat delges detaljer och omständigheter av särskild betydelse i målet. Thomas Quick blev ak-

tuell i polisutredningen i februari 1996, således tre år efter det att han under terapi började berätta och drygt ett år efter den första domen som grundades på hans erkännande, något som borde minska riskerna för att Thomas Quick genom förhørsledarna skulle ha fått tillgång till uppgifter om utredningen. Mot bakgrund av det anförda bedömer rätten möjligheterna att Thomas Quick skulle ha kunnat få kännedom om speciella uppgifter rörande Therese och vad som framkommit under polisutredningen rörande förhållanden som inte förekommit i media som i det närmaste obefintliga.

En fråga som inställer sig är om och i så fall hur en person kan lägga märke till och efter så lång tid beskriva detaljer. Härom har Thomas Quick själv berättat att han kommer ihåg alla traumatiska händelser när han begått brott av liknande slag och även detaljer. I ljuset av vad Sven-Åke Christianson berättat framstår inte Thomas Quicks förmåga att minnas, som det kan tyckas, tämligen obetydliga detaljer som onormal, utan tvärtom som rimlig.

Under utredningens gång fram till dess Thomas Quick 1996 började berätta om händelsen har inte någon misstänkt funnits. Therese har varit försvunnen i snart tio år. Vidare bör framhållas att det inte framkommit något som tyder på att Thomas Quick – medvetet eller omedvetet – skulle ha skäl att lämna ett falskt erkännande, exempelvis för att skydda den verkliga gärningsmannen, få uppmärksamhet, ta på sig andras skuld eller tidvis under olika utredningars gång kunna komma ifrån en måhända trist tillvaro på Sätters sjukhus eller uppnå någon form av herostratisk ryktbarhet. Inte heller kan det hållas för orimligt att en gärningsman erkänner av moraliska skäl; detta får gälla även med beaktande av Thomas Quicks sinnesbeskaffenhet. Det bör härvid framhållas att han på Sätters sjukhus under en följd av år undergått behandling.

Att Thomas Quick 1988 av en eller annan anledning utan att ha haft med försvinnandet att göra skulle ha samlat detaljerad information om Therese och hennes försvinnande för att åtta år senare erkänna att han berövat henne livet ter sig i hög grad verklighetsfrämmande.

Som framkommit tidigare har Thomas Quick inte lämnat en fullständig berättelse från början. Vidare har han några gånger, i och för sig såvitt framkommit utan påverkan, ändrat sina uppgifter. Mot bakgrund av vad Sven-Åke Christianson och Birgitta Ståhle berättat om minnesfunktioner och om hur terapin bedrivits behöver detta emellertid inte vara ägnat att minska tilltron till Thomas Quicks uppgifter.

Av stor betydelse för rättens prövning är främst omständigheter

som kan knyta Thomas Quick till Therese och omständigheter som medger slutsatsen att han varit på platserna vid den ifrågavarande tiden.

Genom den utredning som förebringats rörande Fjell – där Thomas Quick beskrivit detaljer angående mordet, några delvis unika för platsen vid tiden ifråga – kan det rimligen inte förhålla sig på annat sätt än att Thomas Quick varit där vid tiden för eller i nära anslutning till Thereses försvinnande.

Visserligen har Thomas Quick lämnat varierande och i en del avseenden felaktiga uppgifter om Thereses utseende och klädsel och det kan inte helt uteslutas – trots vad som ovan anförts – att han skulle ha kunnat skaffa sig eller bibringats uppgifter om i varje fall vissa förhållanden angående henne som sedan gjort att han slutligen kunnat lämna en i det närmaste korrekt beskrivning av Thereses utseende och klädsel. En alldeles speciell omständighet är dock hans uppgift om Thereses böjveckseksem. Detta hade inte varit känt ens för polisen, och Thereses mor hade inte lämnat uppgifter härom förrän polisen tillfrågade henne efter det att Thomas Quick omtalat detta. Vidare beaktar rätten särskilt Thomas Quicks angivande av platsen där han skulle ha gripit tag i flickan, vilket stämmer väl med vad utredningen i övrigt ger vid handen. Även andra uppgifter från Thomas Quick som beskrivits ovan talar med styrka för att han rimligen måste ha träffat Therese. Genom de alldeles speciella uppgifter Thomas Quick lämnat om Therese och Fjell i förening med det förhållandet att Therese försvann vid detta tillfälle, finner rätten klarlagt att Thomas Quick måste i enlighet med sitt erkännande ha rövat bort Therese. Att Thomas Quick berättat att en annan person skulle ha varit med vid tillfället föranleder inte till annan bedömning.

De uppgifter Thomas Quick lämnat rörande Fjell och Therese har mycket stor betydelse i målet. Så långt har det funnits förhållandevis gott om uppgifter som polis har kunnat kontrollera. Det fortsatta händelseförloppet bygger enbart på Thomas Quicks berättelse. Vid Haerland kyrka har Thomas Quick väl kunnat beskriva hur platsen såg ut 1988, något som talar för att han varit där vid den tiden. På samma sätt förhåller det sig med omgivningarna i Örjeskogen. Han har varit vag beträffande uppgifterna som rör tjärnen, något som måhända kan förklaras av vad som framkommit om hans svårigheter att närma sig plågsamma minnesbilder. Särskilt i beaktande av vad Thomas Quick berättat om att han 1989 dödat en pojke han kallar Dusja och ännu inte velat uppge vad som hänt med denne samtidigt som han sagt sig inte utesluta att andra kroppsdelar än sådana från Therese kan ha gömmts vid Skumpen samt hans uppgift om att han gärna vill

bevara kroppsdelar, låt vara från pojkar, kan inte tilltro helt säkert sättas till hans berättelse om att benbitarna funna vid Torget kommer från Therese. Även om de rester av organiskt material och de föremål man funnit i nämnda skog således inte kan binda Thomas Quick till Therese, talar de dock i någon mån för att hans berättelse är riktig. Det är utrett att Mazda-bilen anmäldes krockad mindre än en vecka efter Thereses försvinnande, något som är väl förenligt med Thomas Quicks berättelse.

Efter att Thomas Quick 1970 begått ett mordförsök yttrade en läkare i ett rättspsykiatriskt utlåtande bland annat att Thomas Quick var en sadistisk pedofil som var utomordentligt farlig till annans säkerhet och att det var fråga om ett lustmordförsök. Vid rättspsykiatrisk undersökning genomförd i mars 1991 hade Thomas Quick den kliniska diagnosen personlighetsstörning på borderline-nivå kombinerad med allvarlig impuls kontrollstörning och sexuellt perverterat beteende med sadomasochistiska drag. Dessa diagnoser talar inte emot att Thomas Quick skulle vara kapabel att begå den gärning åklagaren lagt honom till last, även om det nu rör en flicka.

Mot bakgrund av det anförda finner rätten att Thomas Quicks erkännande vinner stöd av övrig utredning i sådan grad att det är ställt utom rimligt tvivel att han begått den gärning som åklagaren i första hand beskrivit.

Det gick knappt tio år mellan den dag då Therese Johannessen försvann och dagen för domen mot Thomas Quick. Domen var enhälligt. Den är tjugotvå sidor lång.

Det som framför allt fällde avgörandet när Thomas Quick fälldes var:

- att Quick erkände
- att det med hänsyn till de speciella uppgifter Quick lämnade om bostadsområdet Fjell inte rimligen kunde förhålla sig på något annat sätt än att han hade varit i Fjell vid tiden för eller i nära anslutning till Thereses försvinnande
- att de uppgifter han lämnade (bland annat om böjveckseksemet och platsen där han tog flickan) med styrka talade för att han hade träffat Therese
- att hans uppgifter talade för att han hade varit vid Haerland kyrka och i de aktuella omgivningarna i Örjeskogen vid denna tid

- *att* den Mazda-bil som enligt Quick användes vid färden till Drammen anmäldes krockad mindre än en vecka efter Therese's försvinnande, något som stämde med Quicks berättelse
- *att* det inte hade framkommit något som tydde på att Quick skulle haft skäl att lämna ett falskt erkännande
- *att* det ansågs verklighetsfrämmande att Quick år 1988 skulle ha samlat detaljerad information om Therese och hennes försvinnande utan att ha med det att göra
- *att* rätten bedömde möjligheterna att Quick skulle ha kunnat få kännedom om sådana omständigheter som inte hade förekommit i medierna som i det närmaste obefintliga
- *att* Quicks psykiatriska diagnoser inte talade emot att han skulle vara kapabel att begå gärningen
- *och att* det mot bakgrund av vad som blev känt om minnet och minnesfunktioner inte var ägnat att minska tilltron till Quicks uppgifter att han några gånger hade ändrat sina uppgifter.

8. Bevisningen och ursprungssannolikheten

DEBATTEN HAR I praktiken till allra största del cirkulerat kring en fråga som inte ställs: Är Sture Bergwall skyldig till mordet eller till några eller något av dem? Det går inte att komma ifrån denna fråga. Och ändå bör den inte ställas offentligt. I stället bör den fråga ställas som verkligen är betydelsefull: har rättsväsendets aktörer begått svåra fel? I så fall är det ett utomordentligt allvarligt exempel på rättsröta i det svenska samhället, en rättsröta som måste få konsekvenser. Men om det inte är någon rättsskandal, ja, då är det naturligtvis helt andra slutsatser som ska dras. Därför är det absolut nödvändigt att komma till rätta med spörsmålet om huruvida åtalen och domarna mot Thomas Quick är en rättsskandal eller inte. Och det gäller även om man därmed kommer mycket nära skuldfrågan. Man kan inte utgå från att det var en rättsskandal bara för att slippa diskutera frågor som kommer nära den om Bergwalls eventuella skuld.

Hur är det då? Var det en rättsskandal eller inte? Så här inledningsvis ska jag försöka redovisa de viktigaste omständigheterna så sakligt som möjligt och hålla igen på argumentationen. Självfallet ligger det dock värderingar redan i urvalet av fakta och i sättet att presentera omständigheterna.

Jag kommer att redovisa de olika omständigheterna kort och punktvis, naturligtvis medveten om att somliga punkter är svaga som indicier, sett isolerade. Andra är desto starkare. Jag är självfallet också medveten om att det har funnits och finns invändningar mot många av punkterna. Delvis berör jag dessa invändningar i kapitel 15, där jag gör en särskild genomgång av huvudargumenten för att det var fel att åtala och döma Thomas Quick.

Här radar jag alltså upp den bevisning som faktiskt fanns. I viss mån blir detta en upprepning av redovisningen av domarna i föregående kapitel, men här finns bevisningen och övriga relevanta fakta i kondenserad form, och samlat för alla dödsfallen. Det bör göra det lättare att bedöma frågan om rättsskandalen i ett sammanhang.

Ursprungssannolikheten och bevisningen behandlas åtskilda. Med ursprungssannolikheten menar jag alltså de omständigheter – utan koppling till själva brottet – som vid tidpunkten för åtalet och domstolens bedömning talade för att Quick var gärningsman. Med bevisningen menar jag omständigheter med direkt koppling till själva brottet som vid tidpunkten för dessa bedömningar talade för hans skuld.

Ursprungssannolikheten

Följande omständigheter har inte direkt koppling till något visst mord av de åtta som Thomas Quick dömdes för. Men de är ändå omständigheter som var relevanta för åklagaren när han beslutade om åtal, och för domstolarna när de fällde Quick.

1. *Bakgrunden med övergrepp.* Thomas Quick hade en bakgrund med allvarliga övergrepp. Han dömdes för fyra sexuella övergrepp mot pojkar i slutet av 1960-talet, varav ett som av åklagaren rubricerades som dråpförsök, en bedömning som domstolen dock inte ställde sig bakom. Quick gjorde sig också skyldig till ett allvarligt knivöverfall år 1974. Han knivhögg en man (Lennart Höglund) i dennes lägenhet i Uppsala tolv eller tretton gånger, och det sågs som en tillfällighet att Höglund överlevde. Åklagaren meddelade åtalsunderlåtelse, det vill säga det blev inte någon rättegång. Anledningen var att det stod klart att Quick skulle komma att återföras till Sätters sjukhus för sluten psykiatrisk vård – oavsett om det blev någon dom eller inte. Vidare dömdes han år 1991, tillsammans med sin yngre kamrat M, för ett rån med inslag av kidnappning och allvarliga hot.
2. *Den psykiatriska diagnosen.* År 1970 uttalade läkaren i ett rättspsykiatriskt utlåtande att Thomas Quick var en sadistisk pedofil som

var utomordentligt farlig för annans säkerhet. Vid en rättspsykiatrisk undersökning i mars 1991 fick Thomas Quick den kliniska diagnosen personlighetsstörning på borderlinenivå kombinerad med allvarlig impulskontrollstörning och sexuellt perverterat beteende med sadomasochistiska drag.

3. *Nedlagda utredningar utan kvarvarande misstankar.* Under de år då Quick var ute från Säter, 1976–91, skedde många mord som var ouppklarade och där de aktiva polisutredningarna hade avslutats. Quick erkände att han hade begått åtminstone fjorton mord under dessa år, därtill ett par mord före år 1976 som inte heller hade klarats upp. Det rörde sig om personer som utan tvivel var mördade eller i några fall försvunna sedan många år. Det fanns vid tidpunkten för åtalerna ingen misstänkt till något av morderna, och det finns fortfarande inte någon rejält misstänkt. Beträffande Johan Asplund ska dock sägas att en annan man åtalades och dömdes i tingsrätten för att ha fört bort Johan. Han frikändes sedan i hovrätten.
4. *Nästan alla berörda var övertygade om att Quick talade sanning.* Under drygt tio år var nästan alla som arbetade med terapin och utredningarna övertygade om att Quick talade sanning. Om han ljög lyckades han lura nästan alla under många år och alltså framstå som trovärdig, trots de i så fall ganska omfattande lögnerna.
5. *Inga omständigheter talade mot hans skuld.* Han saknar alibi för alla de mord som han har erkänt, och det hade vid åtalerna och domarna inte kommit fram något som i egentlig mening talade för att han var oskyldig till dem. (Inte heller senare har det kommit fram något sådant.)
6. *Förundersökningen visar ett omsorgsfullt och skickligt polisarbete.* Om man studerar förhörprotokollen och förundersökningarna i övrigt finns det inte något som visar annat än att det rörde sig om ett omsorgsfullt och skickligt genomfört polisarbete. Det fanns inte något som i egentlig mening gav anledning till misstankar om att allt var lögn.
7. *Boken Kvarblivelse bör ha varit svår att ljuga ihop.* Thomas Quick skrev en bok, *Kvarblivelse*, som kom ut år 1998. Där väver han ihop berättelserna om de brott som han oomstritt har begått och

andra händelser i livet med berättelser – i många fall detaljerade – om de mord som han erkände. Det är svårt att läsa boken utan att få intrycket att även det som han berättar om morderna är sant. Och om det inte är sant bör det ha varit mycket svårt att skriva osanna berättelser på det sätt som han i så fall gjorde.

8. *Vem skriver grovt sexualsadistiska texter?* I sitt kollegieblock på Säter skrev Quick – efter att han hade börjat erkänna morderna – explicita detaljerade texter med sexuell njutning kopplad till poj-kars död, förtäring av kroppsdelar med mera. (Jag avstår från att citera ur texterna.)

Bevisning i form av unika omständigheter

Med unika omständigheter menar jag sådana fakta som hade direkt samband med ett visst mord, som pekade mot Thomas Quick som gärningsman och som knappast kunde ha sitt ursprung hos någon annan än honom själv. Längre fram (på sidan 130) nämner jag ett antal omständigheter som visserligen skulle kunna ha sitt ursprung i exempelvis en tidningsartikel som han läst eller från vad en polis-man har berättat för honom, men som ändå vid en samlad bedömning med viss styrka pekar mot Thomas Quick som gärningsman.

1. *Inristningen* (Therese Johannessen). Vid en bergsformation, som såg ut på det sätt som Quick hade beskrivit, hittade man en inristning i en björk som han i förhör om mordet på Therese Johannessen sa sig ha gjort vid tillfället. Det var Quick som började tala om inristningen. Först när han talade om den ritade han ett liggande Y i en fyrkant och angav en plats där ingen inristning hittades. När han fick beskedet att ingen inristning hade hittats gjorde han en skiss med bland annat en »kal sten« som låg i ett område i närheten men där polisen inte hade letat (se punkt 2 nedan). Med hjälp av skissen hittades (den 23 oktober 1996) en inristning, och när detta berättades för Quick ritade han en skiss som var påfallande lik. (I den senare delen är omständigheten inte unik eftersom Quick kan ha fått hjälp med skissens utseende.) Polisen fick inristningen daterad vid ett lantbruksuniversi-

tet i Norge. Bedömningen var att inristningen var gjord samma sommar som Therese försvann. Vid den plats där skissen hittades hade också en liksökhund markerat (se punkt 7 nedan).

2. *Klipputsprånget i Örjeskogen.* Quick berättade om ett näsliknande klipputsprång i Örjeskogen innan han vallades där. Han ritade en skiss där klippan benämns »kal sten«. Den skulle finnas längs en vägsträcka till vänster i en T-korsning, i en högerkurva med branta slänter vid sidan om vägen. Detta visade sig stämma. På Quicks skiss finns en liten cirkel på rätt sida om »Kal sten«. Där anträffades björken med inristningen. Skissen finns på hemsidan (www.goranlambertz.se), se också närmare i kapitel 14.
3. *Sågbladet i Örjeskogen.* Quick berättade att han hade använt en såg på Thereses kropp. Ett blad till en såg (en bågfil) anträffades där han hade berättat i ett förhör att den skulle finnas, mellan »bäcken« och vändplanen vid »Väg B/Torget«. Bladet hittades med metalldetektor dagen efter att han hade sagt var det skulle finnas.
4. *Bålplatsen vid Ringentjärn.* Thomas Quick pekade ut en specifik klippskreva intill Ringentjärn, där han sa att han hade hanterat kroppsdelar efter Therese Johannessen. Vid teknisk undersökning anträffades kolrester och en avhuggen smal stam från en ronn där. Snittet på ronnen daterades till sommaren 1988, året då Therese försvann.
5. *Vägbommen.* När Quick skulle visa den plats där han gjort sig av med kroppen efter Therese pekade han ut en skogsväg som var spärrad med en vägbom och ett hänglås. Han förklarade att man måste åka in där och att det hade gått bra i samband med mordet. I utredningen blev det klarlagt att bommen vanligtvis var stängd, men att den mycket väl kunde ha varit öppen den natt då Quick sa sig ha varit där. Det pågick nämligen just den natten arbete på en anläggning i området.
6. *Huset och häcken vid Haerland kyrka.* Ett av husen vid Haerland kyrka sa sig Quick inte känna igen vid vallningen. Det hade uppförts 1994, alltså sex år efter mordet på Therese. Vidare sa han att det hade funnits en häck invid kyrkan där han haft tankar på att gömma Therese. Häcken var borta vid vallningen. Norsk polis

kunde genom några gamla fotografier få bekräftat att det hade funnits en häck på den plats som Quick hade pekats ut. Även häckens utseende stämde med beskrivningen. Även i övrigt beskrev Quick på ett rättvisande sätt hur det såg ut vid Haerland kyrka och i Örjeskogen år 1988.

7. *Zamos och Oscars markeringar i Örjeskogen.* På flera av de platser där Thomas Quick sa sig ha hanterat döda kroppar markerade liksökhunden Zampo tydligt. Oftast gick det till så att Quick först pekade ut en plats. Sedan fick hunden söka utan att hundföraren (John Sjöberg) visste något om var Quick pekade. I Örjeskogen markerade hunden på två platser vid den första sökningen där. En av platserna var den klippskrevan där Quick hade sagt att han hanterade kroppen. Även vid andra tillfällen markerade Zampo på platser som Quick på olika sätt hade anvisat och endast någon enstaka gång på andra platser, dessutom så gott som aldrig – som det har hävdats – där det funnits döda djurkadaver och spår och rester efter människors vistelser i sökområdena. Beträffande mordet på Therese Johannessen är åtminstone ett par av sökningarna filmade. Hunden har testats av arkeologer i Stockholm. Den markerade bland annat på platser för tusenåriga utgrävda vikingagravar, där det nu fanns en golfbana.

Den pläd som Quick sa sig ha använt hittades vid sökning med en norsk liksökhund, Oscar. Vid undersökning blev resultatet att den hade blivit lagd på platsen någon gång åren 1987–89. Omkring ett halvår efter att norsk polis hade tagit bort pläden gjordes en ny sökning med samma hund. Den markerade på den plats där pläden hade legat, inte på något annat ställe.

8. *Brädorna.* Thomas Quick berättade spontant att det låg brädor i en slänt i bostadsområdet Fjell, där Therese Johannessen bodde, och han preciserade: »färskt virke 7–10 st. och en längd av ca 150 cm«. Uppgifterna stämde. På ett foto taget dagen efter att Therese försvann ser man att ett byggarbete med sådana brädor pågick. – Den kriminaltekniska utredningen efter Quicks erkännande visade att det fanns en bräda kvar i slänten. Längden var knappt 170 cm. Den var mossbevuxen och beräknades ha legat där mellan sju och femton år, vilket täcker tidsramen.

9. *Balkongerna*. Quick nämnde vid vallningen i bostadsområdet Fjell utanför Drammen, där Therese Johannessen bodde, på frågan om det fanns något i miljön som hade tillkommit eller blivit förändrat sedan 1988: »Jag skulle vilja ha det till vita balkongavlar.« Det stämde. De målades om från vitt till gult året efter att Therese hade försvunnit.
10. *Skissen över Fjell*. Före den första vallningen angående mordet på Therese Johannessen ritade Thomas Quick en skiss över Fjell som stämde väl med verkligheten.
11. *P-platsen vid vägen mot Fjell*. En parkeringsplats vid vägen mot Fjell var enligt Quick belagd med grus 1988, vid vallningen var det asfalt. Det stämde att den hade varit grusbelagd år 1988.
12. *Daghemmet och banken*. Quick sa att det hade funnits ett daghem vid p-platsen i Fjell och även en bank. Det stämde att de hade funnits när Therese försvann, men de hade lagts ner före tidpunkten för vallningen.
13. *Stängd väg till Fjell*. Vid vallningen anvisade Quick en väg som visade sig vara avstängd. Det framgick i utredningen att det vid tiden för Thereses försvinnande var en av flera möjliga uppfarter till Fjellområdet.
14. *Astmaandning*. Thomas Quick berättade om Thereses »astmaandning« i ett förhör när förhørsledaren frågade om hon gjorde motstånd när han tog henne. Det bekräftades av mamman att hon andades så ibland och att det hade samband med hennes atopiska eksem.
15. *Eksem*. Thomas Quick berättade att Therese Johannessen hade »en mindre färsk ärrbildning« på armen. Mamman höll i sitt förhör därefter det för »övervägande sannolikt« att Therese hade sår eller ärr på en eller båda armarna den dagen. Therese hade atopiskt eksem och hade samma sommar sökt läkarvård för detta. Quick beskrev det vid senare förhör så att det var »kraftiga hudrodnader«. Han nämnde detta utan att någon tidigare hade fört det på tal.
16. *Utvuxna framtänder*. Quick sa att Thereses framtänder hade vuxit ut längre än vad tidningsbilder visat. Det är korrekt i förhållande till vad hennes mamma sa i förhör och vid rättegången.

17. *Den krockade Mazdan.* Den Mazda som enligt Quicks berättelse användes i samband med mordet på Therese Johannessen visade sig ha krockats och därefter skrotats. Den utpekade medbrottslingen M hade enligt Quick kört bilen mot en tall.
18. *Metallbiten vid bålplats.* Vid en plats där Quick sa att han hade eldat upp delar av Therese Johannessens kropp hittades en metallbit som enligt en teknisk undersökning kunde vara en del av det nät eller galler som Quick sa att han hade använt. Det hittades också kol (se även punkt 4).

*

19. *Styckningsplatsen i Åvike* (Johan Asplund). Quick visade vid vallningen var han hade styckat kroppen efter Johan Asplund, i Åvikeområdet utanför Sundsvall. Platsen överensstämde väl med hur han i förväg hade beskrivit den, han angav bland annat att det skulle finnas en hög klippformation där. Platsen låg ett tiotal meter utanför beteshagen, som vid djurhållning hade varit avgränsad med taggtråd.
20. *Grönt hus.* Quick har i förhör berättat att det längs den väg han färdades mot Åvikeområdet låg ett hus med ljusgrön färg på vänster hand. Han kunde väl beskriva nyansen. Utredningen visade att det fanns en fastighet med en sådan färg på vänster hand längs den aktuella körsträckan.
21. *Inägan/beteshagen i Åvikeområdet.* Quick visade vid vallning och på en skiss under förhör var han parkerade sin bil inne på en inäga. Den platsangivelsen innebar att han hade ställt bilen omedelbart intill en gårdsgårdsgrind som inte fanns vid vallningen. Gårdsgården var vid den tidpunkten riven. Vid kontakt med markägaren beskrev denne var grinden hade funnits och uppgifterna stämde med Quicks.
22. *Zamos markeringar i Åvikeområdet.* Även i Åvikeområdet markerade liksökhunden Zampo tydligt där Quick sa sig ha hanterat den döda kroppen. Detta är inte filmat, men ett protokoll finns. Vid utredningen markerade hunden både på de utpekade platserna vid den angivna mordplatsen och på platser där Quick sa

sig ha gömt kroppsdelar (bland annat Främby udde, se nedanstående punkt).

23. *Zamos markeringar vid Främby udde.* Vid en sten i vattnet i sjön Runn där Thomas Quick hade sagt att han suttit och krossat ben efter Johan Asplund markerade liksökhunden Zampo tydligt. Först pekade Quick ut platsen och några dagar senare togs hunden dit. Den gjorde en mycket tydlig markering, från både långt och kort håll, mot stenen några meter ut i vattnet. Eftersom sjön Runn är reglerad kunde man ibland gå torrskodd till stenen, medan den ibland – som vid denna vallning – låg en bit ute i vattnet.
24. *Zamos markeringar på Vidåsberget i Sägmyra.* Quick ritade en skiss över något som han kallade en »levnadsstig« där han sa sig ha placerat ut fragment från en död kropp på sex platser som låg nära varandra i formen av en halv hästsko. Liksökhunden Zampo markerade för sex punkter på ett sätt som väl motsvarade Quicks skiss och inom det sökområde som hade angetts med utgångspunkt från Quicks berättelse.
25. *Fosfatkarteringen.* Man mätte upp fosfathalterna i marken där Quick sa att han hade varit med Johan Asplund. Fosfat bildas när organiskt material förmultnar och fosfathalten är högre ju mer som har förmultnat på platsen. (På fosfatkartor är kurvorna tätare ju högre halterna är.) Halterna var tydligt förhöjda på bland annat de ställen där Quick sa att han hade hanterat pojkens kropp. På så sätt samverkar resultaten av hundsökningarna med resultaten av fosfatmätningarna. Fosfathalten ger ett bättre begrepp än hundsökningen om storleken på det som har förmultnat. (På en plats där ett kadaver efter en kviga hade förmultnat gjordes ingen fosfatkartering, där låg benen helt synliga. På denna plats markerade inte hunden.)
26. *Mörk pojke.* Quick beskrev att han såg en mörk pojke skynda sig ut från en port nära den där Johan Asplund senare kom ut. I utredningen konstaterades att det på den angivna adressen hade funnits en pojke, Stefan Lövgren, vars utseende vid den aktuella tiden stämde väl med den beskrivning som Quick hade lämnat.
27. *Tröjan.* När Thomas Quick ombads att ge detaljer som visade att han hade varit på plats när Johan Asplund försvann, berättade

han om den pojke som nämns i punkt 26 ovan. Han berättade också att pojken hade en stickad tröja med ett karakteristiskt mönster. Quick gjorde en teckning. Tröjan hittades och mönstret stämde väl med teckningen.

28. *Ljudet som från en dieselmotor.* Quick nämnde i ett faxmeddelande till sin advokat angående mordet på Johan Asplund, innan det var känt på annat sätt, att det kom ett ljud som från en dieselmotor när han stod och väntade vid skolan i Johans bostadsområde. Det visade sig vid kontroll att det uppstod ett mycket speciellt »dieselliknade lokomotivljud« när fläktsystemet aktiverades ungefär klockan 07.45 på morgonen. Ljudet varade endast någon minut, tills fläkten kommit upp i varv. Quicks beskrivning av ljudet korresponderade med hur det beskrevs av skolans vaktmästare. De besök som Quick gjorde i området tillsammans med sin terapeut och i samband med utredningen skedde vid tidpunkter då ljudet inte kunde ha hörts. Han sa att han hade stått vid en vägg som saknade fönster när han hörde ljudet. Det fanns två sådana väggar i området, den ena omkring fem meter från luftintaget till den stora fläkten.
29. *Damen som ropade Lisa.* Quick sa i förhör att han såg två kvinnor varav den ena, som han beskrev som en parant kontorsdam, ropade Lisa eller Elisabeth till den andra. Vid undersökning kom man fram till att uppgifterna stämde på två kvinnor som arbetade i ICA-affären i området. Den ena hette Liisa (med den stavningen). Hon kom från rätt håll i förhållande till sin bostad. Hon visste också vem som kunde ha ropat till henne. (Det här är en av de fem punkter som Quick tog fram sedan åklagaren hade sagt att dit-tillsvarande uppgifter inte räckte till åtal, utan att han var tvungen att komma med ytterligare detaljer som kunde övertyga.)
30. *Slamsugningsbilen.* Quick sa att det hade funnits en brunaktig slamsugningsbil i området när han var där och tog Johan Asplund. Det framkom att det mycket väl kan ha varit så. Det var ganska frekvent just då att det var en slamsugningsbil i området. Det berodde på att en bäck hade svämmat över och vattenfylt källare på den väg som Quick angav. Den bil som användes var »konjaksbrun«.

31. *Johans födelsemärke och bråck.* Vid polisförhör beskrev Quick ett ärr och att det var något fel på Johan Asplunds pung. Polisen kände inte till dessa kännetecken på kroppen innan Quick nämnde dem. Vid ett senare förhör sa pojkens mamma, Anna-Clara Asplund, att Johan hade ett födelsemärke och att han också hade haft pungbråck, men att det var läkt vid den tidpunkt då han försvann. Hennes teckning av födelsemärket stämde väl med Quicks. Han ändrade sina uppgifter under förhören, men det var han som först nämnde dessa kännetecken. För tingsrätten redovisades noggrant hur uppgifterna växte fram och ändrades. Det skedde med overheadbilder där det angavs exakt när i tid uppgifterna lämnades av Thomas Quick respektive Anna-Clara Asplund och hur Quick ändrade sin berättelse över tid.

*

32. *Blodet på Yenon Levis undertröja.* Efter obduktionen och efter en första teknisk undersökning berättade Thomas Quick att han efter mordet på Yenon Levi hade kommit tillbaka och smekt kroppen innanför kläderna. Då ställdes en ny fråga till Statens Kriminaltekniska Laboratorium (SKL) om hur det blod hade avsatts som fanns på tröjan. I SKL:s utlåtande sägs: »På insidan av brynjan E3 iakttogs blodlika besudlingar som delvis har avsatts vid smetande kontakt med föremål eller liknande som varit besudlat med inte helt stelnat blod. Frågan om nämnda besudlingar har avsatts vid kontakt med en blodbesudlad hand lämnas öppen.« På fråga om likmaskar kunde ha orsakat smetningen svarade SKL nej. – Det rör sig alltså om ett tekniskt bevis som tillfördes utredningen av Quick själv, efter den tekniska undersökningen. (Den åklagare som hade hand om fallet efter resningsbeslutet ifrågasatte hos riksåklagaren om inte resningsbeslutet borde överklagas. Det skedde sedan åklagaren – Fredric Skoglund i Falun – hade fått kännedom om detta bevis, vilket hade missats av överåklagare Björn Ericson i resningsprocessen och därför inte varit uppe i hovrätten. RÅ sa dock nej.)

33. *Kniven av sameslöjd.* Yenon Levi hade skrivit till sin mamma att

han hade köpt ett par knivar i trä snidade på ett speciellt sätt. Enligt Quick fanns det en kniv i sameslöjd i Levis packning. Detta hade det inte stått något om i tidningarna.

34. *Olika sorters skog* (Yenon Levi och Charles Zelmanovits). Thomas Quick jämförde i tidiga förhör i Säter karaktären på skogen i Piteå respektive Rörshyttan. Han beskrev Piteåskogen med att det bland annat var glest mellan träden och att det luktade myr. Senare påpekade han, opåkallat, att skogen i Rörshyttan var mer »oskött« än den i Piteå. Uppgifterna stämde väl.
35. *Vägen till fyndplatsen*. När man skulle köra till fyndplatsen för Yenon Levi anvisade Quick vägen med stor säkerhet och på eget initiativ. Man körde förbi rätt avtagsväg vid två tillfällen och Quick sa då ifrån att man skulle vända tillbaka.

*

36. *Trine Jensens fyndplats*. Vid vallningen anvisade Quick en märkligt kraftig trädgren som riktmärke mot fyndplatsen, varefter denna lokaliserades. Grenen hade inte nämnts tidigare. Även i övrigt pekade han ut området vid fyndplatsen utan större tvekan. Han hamnade cirka 30 meter från den faktiska platsen, och ställena var mycket lika. (Det sagda framgår enligt domen av videofilmen från vallningen.) I förhör före vallningen visade han på skisser hur närmiljön kring Trine Jensens kropp såg ut. Det gäller bland annat markanta lutningsförhållanden, som man inte hade kunnat tillgodogöra sig från pressfoton.
37. *Vägen till fyndplatsen*. Vägnätet i Oslos utkanter var helt ombyggt vid vallningen, bland annat med en ny sträckning av E 18. Quick visade den gamla utfarten. Därifrån lotsade han under stundtals svår ångest vallningsteamet fram till fyndplatsen. Några hundra meter innan han tog av på den vägsträcka som ledde fram till rätt plats reagerade han med mycket starkt ångest när han såg vägkorsningen. De som var med i bilen sa att det var uppenbart att han visste var han skulle ta av. (Det sagda framgår enligt domen av videofilmen från vallningen.)
38. *Stopp på p-plats*. I förhör berättade Quick att han stannade till på

en p-ficka och snörde ihop Trines Jensens händer med handtagsremmen på hennes bag. Vid vallningen gjorde han spontant ett sådant stopp.

*

39. *Spontan reaktion om närhet till fyndplatsen* (Gry Storvik). I samband med vallning i Norge angående mordet på Trine Jensen pekade Quick oombedd ut fyndplatsen beträffande ett annat mord. Man kom i närheten eftersom Quick enligt sin berättelse körde i samma riktning som vid mordet på Trine Jensen. Ingen av de andra i bilen kände till Gryfallet. Händelsen medförde att utredningen om mordet på Gry Storvik sattes igång på nytt efter att flera år tidigare ha avslutats utan utredningsresultat.
40. *Bergsparti och kraftledningsstolpe vid fyndplatsen*. Vid den plats där Gry Storviks kropp hittades fanns ett bergsparti i den motsatta kanten av p-platsen och en kraftledningsstolpe vid utfarten. Dessa berättade Quick om, utan att de hade framgått av vad som hade publicerats i medierna.
41. *Byggtomt i prostitutionskvarter*. Quick sa att han träffade på Gry i ett område för prostituerade i Oslo och att han hade ställt bilen vid en byggarbetsplats. Gry och en väninna hade iakttagits av spanare i de kvarteren under den kväll då hon försvann. Hon hade även iakttagits på en salladsbar med väninnan i samma område. I området pågick en större byggverksamhet vid den tiden. Gry Storvik var prostituerad.

*

42. *Sågen i Piteåskogen* (Charles Zelmanovits). Thomas Quick berättade att han hade styckat Charles Zelmanovits kropp med en såg och en kniv. Han kom inte ihåg vad som hände med sågen. En fintandad bågsåg hittades i det aktuella begränsade området, vid reträttvägen från fyndplatsen enligt Thomas Quicks beskrivning. Sågen hittades med metalldetektor och var i varje fall inte markägarens. Den var täckt av mossa på ungefär samma sätt som

kroppsdelarna. Sågen finns i behåll i brottsutredningen.

43. *Mossa i Piteåskogen*. Det fanns en viss sorts mossa på fyndplatsen som Quick påvisade vid vallning i Säter.
44. *Fyndplatsen i Piteåskogen*. Quick hittade till platsen på ett påtagligt exakt sätt och tog en egen väg dit.
45. *Dikena i Piteå*. I skogen i Säter beskrev Thomas Quick ett speciellt dike som hade funnits i Piteå och som han letade efter. Han hittade inget sådant dike då. Men när han kom till Piteåskogen kommenterade han att »det var sådana här diken vi letade efter«.
46. *S*. Den person som enligt Quick var med vid mordet på Charles Zelmanovits, S, tog sitt liv någon tid efter mordet. Quick berättade att S var förtvivlad över mordet och hade sagt till Quick strax före sitt självmord att han inte orkade leva. Efteråt framkom att S hade levt ett homosexuellt liv i hemlighet. Familjen såg Quicks uppgifter som en förklaring till att S förändrades mycket det sista halvåret innan han tog sitt liv. Hustrun förde noggrann dagbok och hade noterat att S var borta den aktuella kvällen. Han var annars sällan borta.

*

47. *Skissen över tältplatsen* (Janni och Marinus Stegehuis). Quick ritade vid förhör långt före vallningen en skiss över tältplatsen, och framför allt över vägen dit, som stämde mycket väl förutom att tält och bil var felplacerade. Han ritade bland annat en slingrande väg som var karakteristisk.
48. *Cykeln i Jokkmokk*. Quick berättade att han stal en cykel som han åkte runt på och att den hade fel på en växel. Det fanns bara en cykel som var anmäld stulen vid den tidpunkten. Den anmäldes stulen den 16 juli och mordet skedde den 12–13 juli 1984. Cykelägaren bekräftade att det var fel på växelnävet. I förhör uppgav Quick att han trodde cykeln var en Crescent, vilket stämde.
49. *Mannen på Domus*. Quick sa att han hade sett en man vid namn Henry Lundmark på Domus, men att han aktat sig för att själv bli sedd. Han kände igen Lundmark från sin tid på folkhögskolan i Jokkmokk. Henry Lundmark säger att han mycket väl kan

ha varit på Domus vid det tillfället. Han hade varit i fjällen och kommit hem samma dag. Han hade ingen mat hemma och måste därför gå och handla. Det var annars ovanligt för honom att besöka Domus.

50. *Gällivare centralstation*. Quick berättade att han träffade konstnären Maj Doris Kristina Rimpi på Gällivare centralstation och att hon berättade att hon hade haft en utställning i Stockholm. Hon sa att hon träffade honom någon gång och att det mycket väl kan ha varit sommaren 1984. Hon är nästan säker på att det var på centralstationen i Gällivare. Hon kan ha nämnt en utställning i Stockholm eftersom hon hade en sådan i maj 1984.
51. *F*. Quick har angett *F* som medgärningsman i Appojaure. *F* har inget hållbart alibi. Han kan dock eventuellt ha varit på Södersjukhuset i Stockholm vid 23.00-tiden kvällen efter mordet. *F* muckade från ett fängelsestraff några dagar före mordet och sa då till sin kontaktperson att han skulle åka till Jokkmokk för att träffa släktingar. Quick beskrev i förhör att han var inne på ett kafé i Jokkmokk där han kom i kontakt med *F*. Utredningen visade att kaféet hade öppnat för säsongen några dagar tidigare. Det ter sig osannolikt att Quick skulle kunna träffa rätt såväl beträffande *F*:s frisläppande som när det gällde öppnandet av kaféet för säsongen.
52. *N*. Quick har i förhör berättat om en man *N* och ett besök i dennes bostad i samband med mordet i Appojaure. Quick har sagt att han hade lärt känna *N* under studietiden i Jokkmokk. Quick kunde beskriva relativt väl hur det såg ut i *N*:s bostad. (De kunde dock ha träffats i något annat sammanhang.)

Annan bevisning

1. *Pläden i Örjeskogen* (Therese Johannessen). Hösten 1996 fann norsk polis en pläd vid den plats som kallades Torget. Detta nämndes för Thomas Quick, som sedan beskrev pläden nöjaktigt och, enligt domen, med förvånansvärd exakthet pekade ut var den hade legat. På platsen hade Zampo gjort en markering. Att detta inte räknas som någon unik omständighet beror på att

Quick kunde ha fått se fotografier på pläden och fått veta var den hittades. (Se punkt 7 bland de unika omständigheterna ovan.)

*

2. *Polismännen och den skrämde pojken* (Johan Asplund). Två polismän i en polisbil såg en pojke i en bil samma morgon som Johan försvann. Johan försvann vid åttatiden på morgonen och observationen gjordes några timmar senare, vilket kan stämma med Quicks berättelse om vad som hände vid Stadsberget. Den polisman (Jonasson) som såg pojken bäst säger att pojken såg skräm ut, något som han särskilt lade märke till. Kvällen efteråt, när Johans bild visades på tv, ringde Jonasson till sin kollega (Karlsson) och sa att han hade känt igen pojken som den de såg på morgonen. Karlsson höll med om att det mycket väl kunde vara samma pojke.

*

3. *Skadebilden på Yenon Levi*. Quick beskrev två exakt lokaliserade och detaljbeskrivna huvudskador. Det var en skada till höger baktill på hjässan, en 1–2 cm glipande sårskada. Den andra var i vänster tinningregion, en skålformad intryckning som förorsakade en blödning ur vänster öra. Båda skadorna stämmer med rättsläkarutlåtandet.
4. *Blödningen ur vänster öra*. Rättsläkarutlåtandet (F 96-0671/9) beskriver att det fanns intorkat blod på Yenon Levis vänstra ansiktshalva. Det stämde med Quicks beskrivning av en skada i huvudet som han sa sig ha tillfogat Levi.
5. *Axelskadan*. Quick berättade att Yenon Levi ramlade och skadade sin högra axel. Rättsläkarutlåtandet (F 96-0671/7) beskriver skador på ovansidan av höger axel som motsvaras av Quicks beskrivning.
6. *Rebensskador och inre bukskador*. Quick beskrev trubbigt våld mot Yenon Levi med en träpåk i form av kraftiga »spearingsstötter« med änden av påken mot högra sidan av Levis bål. I rätts-

läkarutlåtandet (F 96-0671/8) sägs att Quicks uppgift stämmer med ett revbensbrott hos Levi. Quick beskrev vidare att han hade stampat mot Yenon Levis buk då denne låg på marken. I rättsläkarutlåtandet (F 96-0671/7–8) sägs att de inre konstaterade bukskadorna på Levi kan ha uppkommit på det sätt som Quick hade berättat.

7. *Ordningsföljden på skadorna.* Quick beskrev att Yenon Levi dog efter det andra slaget, som träffade vänster tinningregion. I rättsläkarutlåtandet (F 96-0671/9) sägs att Quicks beskrivning överensstämmer med att den döda kroppen efter Levi företett omedelbart dödande skador i den regionen.
8. *Levis matintag.* Quick sa att Yenon Levi inte åt något de sista fyra timmarna. I rättsläkarutlåtandet (F 96-0671/10) sägs att den nästan totala avsaknaden av magsäcksinnehåll överensstämmer med denna uppgift.
9. *Påk utan bark.* Quick sa att den påk han använde mot Yenon Levi var »trären«, alltså i avsaknad av bark. Det stämmer med fyndet på platsen. Uppgiften fanns inte i medierna, vilket noteras i domen.
10. *Glipa mellan byxor och tröja.* I förhör beskrev Quick att han lämnade Yenon Levi med en glipa mellan tröja och byxa. Den uppgiften stämmer med foto I6 i det tekniska protokollet.

*

11. *Kammen (Trine Jensen).* Thomas Quick sa att han hade lagt en kam på Trine Jensens kropp. Det återfanns en kam på hennes kropp när hon hittades.
12. *Väskremmen med strypsnaran.* Quick berättade att han ströp Trine Jensen med remmen till hennes väska och gjorde en snara av den. Det var en löpsnara som drogs åt och fixerades med ytterligare en knut. En sådan snara av en väskrem fanns vid hennes kropp. Den var karakteristisk, och efteråt gjorde Quick knutar som i väsentliga delar överensstämde med knutar på remmen.
13. *Skador på huvudet.* Quick beskrev hur han hade slagit Trines huvud hårt mot taket på bilen när de steg ur vid mordplatsen. Han

- beskrev också hur han senare när han bar henne hade slagit hennes huvud upprepade gånger mot trädstammar som han passerade. Rättsläkarna konstaterade skador på båda sidor om kraniet som kunde ha uppkommit på det sätt som Quick hade berättat.
14. *Trine avklädd på underkroppen.* Quick sa att Trine var avklädd på underkroppen när han lämnade henne. Hon återfanns på det sättet.
 15. *Framstupa sidoläge.* Quick sa att han lämnade Trine i framstupa sidoläge. Det var så hon låg när hon hittades.
 16. *Kvistar på Trines kropp.* Quick sa att han lade några få grenar över Trines överkropp när han lämnade henne. Det stämmer med fynden av enstaka grankvistar som täckte överkroppen.
 17. *Den röda bilen.* Flera vittnen hade oberoende av varandra sett en röd mindre bil med en man och en kvinna som bråkade med varandra under färd. Bilen framfördes vingligt och ett vittne såg den stanna till på en p-ficka. Ett annat vittne hade sett mannen trycka ner kvinnan mot golvet. Quick sa att han hade använt en röd mindre bil vid det här tillfället och att han stannade vid en parkeringsficka. Vid vallningen gjorde han spontant ett stopp just vid den parkeringsficka där vittnet hade sagt att den röda bilen stannat till. Vittnenas uppgifter stämde även tidsmässigt väl med Quicks berättelse.

*

18. *Kräkning (Gry Storvik).* Gry Storvik hade enligt rättsläkarutlåtandet kränts i samband med att hon dödades. Detta var inte känt för utredarna när uppgiften kom från Thomas Quick, och det hade inte heller omnämnts i medierna. Under denna utredning ville polisen komma ifrån anklagelser om otillbörlig påverkan, varför förhørsledaren inte fick ta del av den tidigare utredningen innan Quicks berättelse var slutlig. Seppo Penttinen visste alltså inget om den tekniska utredningen, exempelvis de rättsmedicinska fynden. (Quicks berättelse växte fram med ändringar och avvikelser på ungefär samma sätt som berättelserna beträffande övriga mord.) – Att detta inte tas upp bland de unika omständig-

heterna beror på att det är osäkert om Quick kan ha fått del av uppgiften innan han själv nämnde den. Bland annat en norsk journalist kan möjligen ha nämnt kräkningen.

19. *Grys huvudskada.* Quick sa att han hade använt baksidan av en yxa som han slagit mot Gry Storviks huvud. Rättsläkare konstaterade att den uppkomna krosskadan i Grys huvud var rätt lokaliserad, rätt beskriven och kunde ha uppkommit på det sätt som Quick berättat.
20. *Blåmärken/skrapsår i ryggslutet.* Quick sa att han bakband Grys armar och lade henne på rygg när han våldförde sig på henne. Blåmärkena kan enligt rättsläkaren förklaras av att hennes armbandsur åstadkommit märkena.
21. *Likfläckar.* Quick uppgav att han hade haft den döda kroppen efter Gry Storvik liggande på vänster kroppssida i sin bil, mellan fram- och baksätet, under ett antal timmar. Han sa vidare att han hade observerat blånader på hennes kropp när han senare placerade henne på parkeringsplatsen. Rättsläkare konstaterade utbredda likfläckar på den sida av kroppen som Quick hade angett (vänster). Och det konstaterades att de kunde ha uppkommit under det antal timmar som Quick nämnt.
22. *Blödning från näsan.* Vid obduktionen av den döda kroppen efter Gry Storvik kunde man se en blodstrimma från näsan. Blodet hade stelnat och runnit i motsatt riktning mot hur hon låg när hon påträffades. Det stämde med hur Quick berättade om hur han lagt hennes kropp mellan sätena.
23. *Presenning.* Quick sa att han använde en presenning som underlag när han dödade Gry Storvik. När den döda kroppen hittades var den naken och det fanns ingen växtlighet eller smuts på ryggsidan.
24. *Grys klocka.* Quick sa att Gry hade kvar sin klocka på armen när han lämnade henne. Det stämmer med hur hon hittades.
25. *Vitt intill kroppen.* Quick sa i förhör att han placerade kroppen efter Gry Storvik intill något som han upplevde som vitt och som kunde ha varit en sten. Intill kroppen fanns en vitaktig större sten.
26. *Hur kroppen låg vid fyndplatsen.* Quick sa i förhör att han mindes en lyktstolpe i närheten av och till vänster om kroppen efter Gry

Storvik, sedd från den plats där han ställde sin bil vid dumpandet av kroppen. Han sa också att han placerade kroppen med huvudet nära en mörk bil. Detta stämmer med undersökningen av platsen.

27. *Bilspår*: Quick visade på en skiss hur han körde med bilen på den grusbelagda parkeringsplatsen där han sa sig ha lämnat Gry Storvik. I den tekniska utredningen finns bilspår dokumenterade på det sätt som Quick angav.
28. *Christiansons kunskapstest* (Gry Storvik och Trine Jensen). En grupp om tio personer, varav två erfarna brottsutredare vid polisen, fick ta del av pressklipp från olika svenska och norska tidningar. Uppdraget var att de skulle svara på frågor om offren (såväl Trine som Gry), hur gärningarna hade utförts, fyndplatsen samt skadebilden. De skulle tänka sig att de var gärningsmannen. Svaren jämfördes med de uppgifter som Quick hade lämnat under förhör. Resultatet visade att Quick hade kunnat lämna avsevärt fler korrekta faktauppgifter än de som hade att utgå från sin egen föreställningsförmåga och vad som hade publicerats i tidningarna. Han kände till tio gånger fler okända fakta än vad försökspersonerna gjorde.

*

29. *Stenen i Piteåskogen* (Charles Zelmanovits). I förhör om mordet på Charles Zelmanovits beskrev Quick att kroppen hamnade intill en större sten, stor som en »gråsugga«. Det stämde väl med den plats där delar av kroppen återfanns.
30. *Kroppens placering*: Quick placerade figurantdockan näst intill identiskt med hur det redovisades i den tekniska utredningen att Charles Zelmanovits kropp hade återfunnits.
31. *Kroppsdelar*: Kroppsdelar efter Charles Zelmanovits hittades efter sju ton år i ett skogsområde, delvis gömda under mossan på samma sätt som Quick beskrev vid besök på platsen. Det var ett kranium och ytterligare en del skelettdelar. Quicks uppgifter om vilka kroppsdelar han tog med sig från mordplatsen stämmer relativt väl med vilka delar som saknades på fyndplatsen.

32. *Skon*. Quick sa att han var osäker på om båda skorna blev kvar i Piteå på fyndplatsen. Quick: »Båda vet jag inte, men åtminstone en.« Under den tekniska undersökningen anträffades bara en sko.
33. *Zelmanovits sinnesstämning och bråk med flickvännen*. Quick sa att Charles var ur gängorna och nedstämd. Det visade sig att han hade haft en konflikt med en flicka.
34. *Bältet och jeansen*. Quick sa att Zelmanovits hade jeans och ett läderbälte med ett spänne på. Detta stämde. Under något av polisförhören talade han dock om »finbyxor«. Spännet var av metall och utstuderat. Det borde ha hittats om Zelmanovits dog en naturlig död.

*

35. *Attacken i tältet och de karakteristiska skadorna i rättsläkarintyget* (paret Stegehuis). Quicks beskrivning av hur attacken gick till stämmer mycket väl med fynden på mordplatsen. Det finns en rad detaljer som stämmer. Bland annat rättade han sig när det gällde ett hugg rakt uppifrån, han hade rätt i att det hade använts flera olika knivar och han kände till en krosskada på mannen. Han sa också att det inte varit något motstånd när han högg i mannen men däremot när han högg i kvinnan. Det stämde med skadorna som träffade i hårda benpartier på kvinnan, bland annat i bröstkorgen. Vidare beskrev han ett speciellt hugg i halsen på mannen och att han tänkte skära av denne huvudet. När rättsläkaren fick höra detta reagerade han och sa att det förklarade varför det hugget hade en annan karaktär än de övriga. – Quick hade före rekonstruktionen berättat om överfallet på i huvudsak det sätt som han visade vid rekonstruktionstillfället.

*

36. *Cigarrettpaketet med könshår* (inte kopplat till något särskilt mord). Man hittade ett cigarrettpaket med avklippta könshår från två personer gömt bakom en vägg i ett hus i Korsnäs där Thomas

Quick tidigare hade bott. Cigarrettpaketet är från en tidpunkt som ligger efter den tid då han bodde i huset. Det går inte att DNA-bestämma könshåren, men det går att säga att de kommer från pojkar eller män. De hittades med hjälp av liksökhund. (Quick hade sagt att det kunde finnas något av intresse där.)

37. *Den norska kvinnan som kom undan* (inte i första hand kopplat till något särskilt mord, men i viss mån till morderna på paret Stegehuis). En kvinna i Norge blev utsatt för våld av Quick enligt vad hon har berättat, ungefär på samma sätt som Trine Jensen och Gry Storvik. Enligt sin berättelse lyckades hon komma undan eftersom den som överföll henne avbröts av att en pojke dök upp på en klippa i närheten. Hon berättade sedan att hon hade känt igen Thomas Quicks röst i samband med att hon tältade vid Appojaure vid den tidpunkt då morderna där begicks. Hennes dotter har bekräftat att de var i Jokkmokkstrakten vid tidpunkten för morderna på makarna Stegehuis.
38. *Kraniet efter Alvar Larsson och liknande bevisning* (inte kopplat till något av de mord som Thomas Quick dömts för). Thomas Quick har berättat om flera mord som han säger sig ha begått. De uppgifter han har lämnat stämmer väl med fynd som har gjorts. För att dessa uppgifter ska ha betydelse för bedömningen av bevisningen avseende de åtta mord som Quick dömdes för räcker det knappast med hans berättelser. Men i den mån en berättelse vinner starkt stöd av fynd kan den också anses ge stöd för hans berättande i allmänhet. Ett sådant exempel är fyndet efter Alvar Larsson. Hans kranium påträffades på en ö dit Thomas Quick berättat att han rodde Alvar och dödade honom. (Dock berättade han detta först efter att kraniet hade hittats, vilket skedde år 1982.)
39. *Quicks sätt att berätta om morderna och ge detaljer* (inte kopplat till något särskilt mord). Quicks berättelser var detaljerade och hemska. Många som deltog i utredningarna och rättegångarna ansåg att intrycket var att berättelserna var autentiska och framstod som mycket trovärdiga. Det handlade inte minst om det sammanhang som Quick satte in berättelserna i, med täta fantasier om våld och mord, särskilt på unga pojkar.

40. *Erkännandena* (samtliga mord). Erkännandena utgör långt ifrån full bevisning. Men de har ett visst bevisvärde, särskilt med hänsyn till att Quick kunde berätta så många detaljer som gav stöd för dem.

Övrigt

Så här långt har jag förtecknat sådant som kunde ligga till grund för en eller flera av de fällande domarna mot Thomas Quick. För egen del vill jag därtill lägga några omständigheter som kan bedömas ge ytterligare stöd för att åtalen och domarna var riktiga.

1. *Tillkommande berättelser*. Personer som deltog i utredningen och rättegångarna har berättat om olika delar av utredningen på ett sådant sätt och med sådana detaljer att det stärker en syn på utredningen, åtalen och domarna som i allt väsentligt riktiga.
2. *De personer som anklagas för manipulationer*. Christer van der Kwast och Seppo Penttinen skulle knappast medvetet ha manipulerat bevisningen för att uppnå fällande domar. Att exempelvis Seppo Penttinen på ett avgörande sätt skulle ha hjälpt Quick till rätta angående angreppet i tältet i Appojaure – något som har påståtts men som Penttinen bestämt förnekar – ter sig osannolikt. Penttinens uppgifter stämmer också med det faktum att Quick under tidigare förhör hade beskrivit sin attack mot tältet i stort sett så som han gick till väga efter pausen vid rekonstruktionen. Hade inte dessa förhörsuppgifter funnits, hade det enligt Seppo Penttinen aldrig blivit någon rekonstruktion av angreppet mot tältet.
3. *Mycket begränsade försök från Bergwall att få fram stöd för tidningsläsningen eller inläringen i övrigt*. Sture Bergwall säger att han lärde sig mycket om mordet genom att läsa tidningar, bland annat vid besök på Stadsbiblioteket i Stockholm. (Först sa han att det var Kungliga biblioteket.) Men han har veterligen inte gjort något försök att få fram uppgifter som skulle kunna stödja detta. När man beställer fram mikrofilm på Kungliga biblioteket registreras man med namn. På Stockholms stadsbiblioteks tidskrifts- och tidningsavdelning är sökmöjligheterna begränsade.

4. *Han hävdar inte själv att han haft minnen – bortträngda eller inte – av händelserna.* Sture Bergwall säger att han lärde sig mycket om morderna i tidningar och genom poliserna. Men Dan Josefssons bok *Mannen som slutade ljuga* går ut på att Thomas Quick i psykoterapin på Säter påverkades att ta fram bortträngda minnen av morderna, minnen som i själva verket var falska. Bergwall har visserligen sagt, sedan han återtagit sina erkännanden, att han beträffande något mord inte var säker på om han hade begått det eller inte. Men i allt väsentligt går hans berättelser ut på att han har hittat på berättelserna.
5. *Böckerna innehåller inte något som ger anledning till tvivel om domarnas riktighet.* Det finns inte någonting i vare sig Hannes Råstams eller Dan Josefssons böcker – eller för den delen i Pelle Svenssons eller Dan Larssons böcker – som enligt min mening innebär att det finns anledning till allvarliga tvivel beträffande domarnas riktighet. Allt som åberopas i böckerna har rimliga förklaringar.
6. *Min bror Thomas Quick.* I sin bok skriver Sten-Ove Bergwall att han kände på sig att det var Sture som hade mördat Johan Asplund när han fick höra att en man hade erkänt mordet. Detta mord var det första som Sture Bergwall erkände av de åtta som han dömdes för, och Sten-Ove Bergwall kunde därför inte gärna ha påverkats av andra erkännanden.
7. *Samtal och debatt med dem som hävdar rättsskandalen.* Jag har sedan sommaren 2012 debatterat eller talat med många av de personer som hävdar att Sture Bergwall dömdes oskyldig, eller som i varje fall menar att bevisningen mot honom var alltför svag för att motivera fällande domar. Ingen av dem har sagt något som har sått allvarligt tvivel hos mig. Alla utom Thomas Olsson, Björn Ericson, Jan Olsson och Pelle Svensson har gett intryck av att ha varit dåligt insatta i vilken bevisning som har funnits och hur domstolarna värderat denna.
8. *Gåtan Thomas Quick.* År 2002 kom Janne Mattsson ut med boken *Gåtan Thomas Quick*, som bygger på långa intervjuer med Quick. I stor utsträckning innehåller boken samma berättelser som Thomas Quicks egen bok, *Kvarblivelse*, men de är ordnade på ett betydligt mer läsvänligt sätt. Det kan tyckas att det bör ha

varit svårt för Quick att ljuga ihop de många detaljerade berättelser kring morderna som boken återger. (Eftersom denna bok kom först år 2002 kan den inte påverka bedömningen av åtal och domarna på annat sätt än att den bekräftar de berättelser som lämnades i utredningen och vid rättegångarna.)

9. *Många oförklarliga försvinnanden.* Av de nitton mord som Quick erkände var det så många som tio där personerna försvann oförklarligt. Från två eller tre av dessa personer har man hittat kroppsdelar. Övriga sju saknas helt sedan nu mellan tjugo och fyrtio år. Sture Bergwall berättade som Thomas Quick att han gjorde sig av med kropparna och att han ibland tog med sig kroppsdelar. Att så många oförklarliga försvinnanden alla kan ges samma förklaring, nämligen att Thomas Quick talade sanning, är i sig ett indicium för att domstolarna dömde rätt. Till det kommer att han i två böcker har skrivit, respektive berättat, om hur han gjorde och hur han tänkte. Det är svårt att finna några tydliga tecken på att berättelserna inte stämmer.
10. *Morderna kunde mycket väl passa med Quicks diagnos.* De mord som Quick erkände var av en särskild karaktär. Det var sålunda inte fråga om rånmord, uppgörelser bland kriminella, svartsjukemord eller liknande. Med ett par undantag var det – såvitt man hade anledning att tro – fråga om överfall på en okänd. Så till vida passade morderna in på Quicks psykiatriska diagnos.

*

Ovan har jag förtecknat drygt hundra omständigheter som ger större eller mindre stöd för att det inte var fråga om någon rättsskandal när Thomas Quick fälldes för de åtta morderna. Jag återkommer i kapitel 15 till bevisningen och ursprungssannolikheten. Där diskuteras också de huvudsakliga invändningar som har rests mot bevisningen, bland annat i resningsprocesserna.

9. Anklagelserna och debatten

DET HAR INTE varit bara ilska och klander i den debatt kring Quick-ärendet som började år 2012. Också en viss sakdebatt har förekommit, alltså en debatt i frågan huruvida främst åklagare och polis begick allvarliga fel i utredningarna och rättegångarna. I det här kapitlet ska en del av den debatten återges, inklusive en del av anklagelserna.

En hel del diskussion har det också varit kring mitt eget ställningstagande och agerande. Då har frågan framför allt gällt om det är acceptabelt att ett justitieråd säger att någon som är frikänd efter resning kan vara skyldig och även hävdar – som jag har gjort och gör – att tidigare fällande domar var riktiga.

Sent år 2013 och tidigt 2014 handlade debatten också om en tredje fråga: Vilken roll spelade teorin om bortträngda minnen för utredningen och domarna mot Thomas Quick? Den diskussionen uppstod efter att Dan Josefssons bok *Mannen som slutade ljuga* hade kommit ut i november 2013.

Anklagelserna

Anklagelserna mot de personer som ansvarade för polis- och åklagararbetet i Quickutredningarna kom igång tidigt. De förekom långt innan Sture Bergwall hade tagit tillbaka sina erkännanden. Förhørsledaren Seppo Penttinen påstods ha gett Quick information utanför protokollet så att han skulle kunna svara »rätt« på frågorna om mordet. När Penttinen vittnade inför domstolarna om hur förhören hade gått till begick han bland annat enligt Jan Guillou mened, det vill säga ett brott som normalt ger fängelse. *Aftonbladet* fälldes två gånger av Pressens Opinionsnämnd för det som Guillou hade skrivit.

Åklagaren Christer van der Kwast påstods ha dolt fakta som talade mot Quicks skuld och därigenom ha gett domstolarna en falsk bild av utredningsläget. Han kallades manipulatör, falskspelare och idiot av bland annat Leif GW Persson. Att han hade begått allvarliga tjänstefel framställdes som uppenbart. Tillsammans med Seppo Penttinen skulle han bland annat ha gömt undan förhören med Thomas Quicks syskon, som alla sa emot Quicks påståenden om att han hade utsatts för sexuella övergrepp av sina föräldrar. Enligt kritikerna skulle domstolarna ha förstått att Quick mycket väl kunde ljuga om mordet om de hade fått veta att han hade kommit med sådana oriktiga påståenden. Man hävdade också att Christer van der Kwast hade gjort karriär på Quickprocesserna. Det var nämligen dessa som hade förskaffat honom en så fin titel inom åklagarväsendet som överåklagare. Att han hade denna titel långt innan Quick blev aktuell nämndes då inte.

Men det var inte bara de ansvariga bland åklagare och polis som fick utstå allvarliga anklagelser. Advokaten Claes Borgström hade som försvarare inte brytt sig om Quicks rättssäkerhet och över huvud taget inte granskat de ihåliga utredningarna. Enligt Leif GW Persson hade Borgström, hans tidigare vän, tjänat storkovan på Quickprocesserna men försummat sina advokatplikter å det allra grövsta. De andra båda advokaterna som försvarade Thomas Quick slapp i stort sett undan kritik fastän de i allt väsentligt hade agerat på samma sätt som Borgström. Gunnar Lundgren i Falun var försvarare i de första båda målen, om mordet på Charles Zelmanovits och Yenon Levi, medan Sten-Åke Larsson i Växjö var försvarare i det sista målet, rörande Johan Asplund.

Även Quicks psykoterapibehandling ifrågasattes tidigt. Här var det främst psykologen Birgitta Ståhle som ansågs ha brutit mot sitt yrkes grundläggande regler. Hon hade lockat ur Quick erkännanden som inte var sanna, hjälpt till i polisutredningarna på ett sätt som gjorde att Quick kunde framstå som trovärdig och stöttat honom vid rekonstruktioner och liknande, så att motsägelser i berättelserna kunde gömmas undan.

Efter att Sture Bergwall hade återtagit sina erkännanden, den 18 september 2008, återkom anklagelserna i skarpare ord och i stor

omfattning. I de tre dokumentärer av Hannes Råstam som visades i SVT var budskapet tydligt: det fanns egentligen inte någon bevisning mot Thomas Quick vid sidan av hans erkännanden; det som i övrigt kom att tala mot honom i rättegångarna blev mer eller mindre fabricerat under utredningarnas gång.

Så småningom kom det att allmänt betraktas som ett faktum att det saknades bevis mot Quick och att de främst ansvariga – Penttinen, van der Kwast, Borgström och Ståhle – tillsammans hade arbetat fram falska bevis eller åtminstone avstått från att kritiskt granska de felaktiga påståenden som Quick gjorde om sina förehavanden. *Dagens Nyheter* skrev i sin huvudledare den 6 augusti 2012:

Efter att Sture Bergwall tagit tillbaka alla sina erkännanden, friats i flera fall och resningsansökan inlämnats i de återstående mordfallen framstår allt som pinsamt uppenbart: Massmördaren Quick fanns aldrig.

[...] I normala fall finns en tydlig rollfördelning mellan terapeut, minnespsykolog, polis, åklagare och försvarsadvokat. Men här kom de alla att delta i ett gemensamt projekt som handlade om att få en sjuk man att erinra sig sina brott och rättssystemet att döma honom för dem.

I förordet till Hannes Råstams bok *Fallet Thomas Quick – Att skapa en seriemördare* skrev Leif GW Persson:

För en gångs skull är det också så enkelt som att Råstam inte bara har skrivit en bok om det som faktiskt har hänt utan även var den som såg till att sanningen drogs fram i det ljus som strålade ut från de riktiga skurkar som hade skapat lögnen.

I en intervju i *Aftonbladet* den 6 september 2012 sa Persson, när han och Jan Guillou enligt tidningen hade planer på att finansiera en skadeståndstalan mot bland andra van der Kwast och Penttinen:

Jag är jävligt trött på de där figurerna. De har ställt till med ett jävla elände hos en massa människor. Men sannolika skäl talar för att de kommer att kunna gå vidare i livet med en klackspark. Det kan finnas skadeståndsgrundande historier som man kan jävlas mot dem med, om det

kniper satsar jag gärna några miljoner på att utreda det. [...] Jag är inte så långsint normalt, men de där figurerna har jag kroknat på. [...] Vi har ju några hundra miljoner tillsammans. Det vore lite kul.

Enligt Leif GW Persson skulle nog en skadeståndsprocess kunna inledas efter 2012 års slut. Jan Guillou förklarade att han skulle ställa upp:

Det är mest Leif som har tänkt i den här frågan, men jag är definitivt intresserad. Vi är ju bra på sånt här. Finanserna är inget problem.

Anklagelser kom även från andra håll, inte sällan i fräna tongångar. Det blev tydligt att det betraktades som klarlagt att polis, åklagare, advokat och terapeut hade varit inblandade i ett gemensamt projekt som handlade om att få en psykiskt sjuk man att erinra sig brott som han aldrig hade begått.

*

Även en av de journalister som hade bevakat Quickrättegångarna fick utstå från kritik efter att sanningen ansågs ha uppdagats. Till skillnad från andra fortsatte Gubb Jan Stigson på *Dala-Demokraten* att hävda den linje som så gott som alla andra numera hade övergett. Han hävdade att det fanns stark bevisning mot Thomas Quick och att de slutsatser som de flesta nu dragit om en rättsskandal var förhastade och förmodligen felaktiga.

Andra journalister ställde frågan hur enfaldig Stigson var. Såg han inte klart? Hur kunde han vara så dumdrigtig envis? Redan i december 2009 hade han av dåvarande chefredaktören Lennart Håkansson stoppats från att bevaka fallet i tidningen sedan han påpekat en miss i åklagararbetet i samband med resningen av domen angående mordet på Yenon Levi. Men han fortsatte tills vidare att blogga på tidningens sajt. Även detta satte dock cheferna stopp för. Det skedde sedan två av Hannes Råstams medarbetare, redaktören Mattias Göransson och researchern Jenny Küttim, hade hört av sig till tidningens redaktionschef Mats Larsson med ett mejl, den 7 juni 2012:

Hej Mats,

det var fascinerande att höra Gubb Jan Stigson på Studio Ett häromdagen, lite som att möta en zombie på gatan. Bildligt talat har han ju faktamässigt blivit både skjuten i huvudet, fått halsen kapad och hjärtat utslitet ur kroppen när det gäller Thomas Quick-skandalen; men ändå raglar han vidare som om ingenting har hänt. Att han numera är ensam om sin uppfattning har han till och med erkänt själv, under en debatt med Hannes Råstam för drygt två år sedan (som skedde inför publik, och filmades: vi skickar dig gärna en bildlänk till hela debatten – den är ganska sevärd, och visar hur Gubb Jan blir fullständigt pulvriserad och till slut, när alla sakargument är motsagda, landar i att han helt enkelt »vet« att Quick är skyldig).

Att landets mest komprometterade och i sammanhanget bortgjorda journalist själv fäktar vidare i något slags desperat försök att uppehålla fasaden må vara hans privatsak (alternativet vore ju att erkänna att han haft fel i långt över 300 artiklar). Det är mer svårbegripligt att du låter honom fortsätta genera Dala-Demokraten, framför allt på den blogg han driver under Dala-Demokratens flagg. [...]

Därför föreslår vi att du i vart fall omedelbart utför den självsanering som Dala-Demokraten borde ha utfört för länge sedan. Dessutom förtjänar Sture Bergwall en ursäkt från tidningen, gärna på framstående plats – men om du inte förmår det, åtminstone personligen.

Gubb Jan lär fortsätta ändå. Men gör han det istället på en egen blogg kommer det sedermera att bli ett stort nöje att få se hans pinsamma och skändliga värv utsatt för juridisk granskning.

[...] En parentes i sammanhanget är att den bok som publiceras i augusti, och som sett till förhandsbeställningarna ser ut att bli årets bäst säljande reportagebok, även rymmer en noggrann och med oavvisliga fakta välunderbyggd genomgång av det oetiska och generellt sett vansinniga i Gubb Jan Stigsons journalistik. Hur du än ser på saken har du alltså ett problem att lösa.

Hur stort det blir avgör du själv. Vår rekommendation, i all välmening, är att du slutar att skjuta det framför dig, och tar tag i saken redan nu. [...]

Redaktionschefen beslutade efter detta att Stigson inte skulle få skriva mer om Quickärendet i tidningen. Men inte bara det. Han fick

inte heller debattera frågan offentligt. Denna munkavle på en journalist är ett intressant vägmärke i svensk tidningshistoria. Den togs inte bort förrän den hade blivit allmänt känd och tidningen hade fått hård kritik för sitt ingrepp i yttrandefriheten.

*

Så småningom kom även psykologiprofessorn Sven Å Christianson att omfattas av skarp kritik. Redan i Hannes Råstams bok, sommaren 2012, omtalas han i nedsättande ordalag för sin roll i utredningarna och rättegångarna. Råstam gör det tydligt för läsaren att Christianson, med de kognitiva förhörsmetoder han förespråkade, i själva verket öppnade möjligheterna till bedrägeri i förhörssituationen på vid gavel. Ett exempel på detta finns på sidan 186 i Råstams bok: »Han blir ledd in i skogen och på videofilmen hör man Quick säga: 'Det ska vara lika långt som provsträckan jag fick gå med Sven Åke. Trehundra steg ...' De kognitiva förhörsmetoderna har återigen haft effekt.«

Christianson drabbades på allvar genom de anklagelser som framfördes mot honom i *Mannen som slutade ljuga* av Dan Josefsson. Samma anklagelser fanns i den tv-dokumentär som Josefsson gjorde om Margit Norell och de bortträngda minnenas roll i Quickutredningen (se kapitel 11). Josefsson framställer Christianson som den främste lärjungen till Margit Norell och därmed den viktigaste arkitekten bakom den enligt Josefsson förödande roll som en viss teori om bortträngda minnen kom att spela i utredningen. Josefsson skriver bland annat (sidan 423):

Allt detta hade naturligtvis varit gott och väl om Christiansons och Margits relation stannat i terapirummet. Men Christianson ställde upp som tingsrätternas expert och intygade att Margits idéer om Sture var vetenskapliga och att erkännandena inte var falska. I Appojaurerättegången intygade Christianson till och med skriftligen att Sture talade sanning. I sista meningen av hans osannolika expertutlåtande skrev han: »Samtliga former av falska erkännanden stämmer dåligt in på de betingelser som gäller för Thomas Quicks erkännande och berättelse angående Appojau-

remorden.« I verkligheten talade precis allt för att Sture erkände falskt. Men det sa inte Christianson, och Gällivare tingsrätt kunde ju inte veta att han var »Margits son«.

Beteckningen »Margits son« härrör från den omständigheten att Christianson i en intervju som Josefsson gjorde med honom (med dold kamera) hade betecknat Margit Norell som den under en period kanske viktigaste personen i hans liv. Ibland kunde han nästan känna att hon var som en mamma för honom.

På olika sätt uttrycker sig Josefsson förklenande och nedsättande om Sven Å Christianson, som bland annat »samlade girigt hans [Quicks] teorier till den stora boken som skulle göra honom till en världsberömd expert på seriemördare« (sidan 456).

Påståendena om Christiansons roll i Quickärendet kom av en bred allmänhet att accepteras som ett uttryck för sanningen. Även många av Christiansons kolleger stämde in i kritikerkören. Diverse föreläsningar som han skulle ha hållit på olika kurser ställdes in. En av hans böcker, *I huvudet på en seriemördare*, lyftes bort från kurserna i Rättspsykologi på hans universitetsinstitution i Stockholm och drogs in av förlaget.

Debatten

Den debatt som har förekommit de senaste åren kom igång på allvar genom en artikel som jag skrev på DN Debatt den 20 augusti 2012. Artikeln återges i sin helhet i extramaterialet på hemsidan (www.goranlambertz.se), här något förkortad:

Thomas Quick (nu Sture Bergwall) har dömts oskyldig för åtta mord. Om detta är alla numera övertygade. Utom de flesta som arbetade med ärendena i olika roller på 90-talet. Tusentals personer som har läst tidningar och böcker är säkra på att 40 personer som kunde och kan materialet har låtit sig luras, alternativt själva manipulerat och konspirerat.

Borde man inte bli fundersam redan där? Borde man inte i varje fall ha is i magen? [...]

All bevisning som övertygade domstolarna finns kvar väsentligen in-

takt, utom Bergwalls erkännande. Jag vill nämna bara fem av de många omständigheter som är svåra att förklara för den som tror att allt var påhittat. Eftersom det nu hävdas att polisen har gett honom alltför mycket information, har jag valt ut några uppgifter som Sture Bergwall lämnat och som inte kan ha sitt ursprung hos någon annan.

1. [vägbommen, kapitel 8, unik omständighet nr 5]
2. [sågbladet i Örjeskogen, kapitel 8, unik omständighet nr 3]
3. [tröjan, kapitel 8, unik omständighet nr 27]
4. [födelsemärket, kapitel 8, unik omständighet nr 31]
5. [oväntat utpekande, kapitel 8, unik omständighet nr 39]

Innan man betraktar Sture Bergwall som en osannolik sexmördare bör man betänka att han tidigare hade begått flera sexuella övergrepp mot pojkar och knivhuggit en person som nästan avled av skadorna. Av läkare har han bedömts lida av »höggradig sexuell perversion av typen pedofilia cum sadismus« och vara »under vissa förhållanden utomordentligt farlig för annans personliga säkerhet till liv och lem«. [...]

Det kan diskuteras om det är riktigt – som jag nu gör – att fortsätta peka på den starka bevisningen mot en person i ett läge där han är frikänd. Jag anser det riktigt i detta fall, och när utrymmet medger ska jag återkomma till saken.

Jag hoppas att det när processerna är över tillsätts en kommission, som flera har föreslagit. Det behöver klaras ut vad som gick snett, när och varför. Oavsett när felet har begåtts är det inträffade mycket allvarligt för rättsväsendet, och lärdomar måste dras.

Även jag bör ha is i magen. Men jag är mer än förvånad över de slutsatser som hittills har dragits.

Reaktionerna på min artikel var betydligt mer inriktade på personangrepp än på argumentation i sak. Jag har redan gett exempel på den kritik jag fick och den ilska jag mötte. Några manade visserligen till eftertanke, men de flesta som uttalade sig gick till angrepp. Många menade (1) att de friande domarna innebar att Sture Bergwall hade förklarats oskyldig. Andra sa att detta visserligen inte var de friande domarnas innebörd, men (2) att allt ändå visar – eller åtminstone tyder på – att Bergwall är oskyldig. I varje fall (3) borde det inte nu hävdas att han kan vara skyldig till mord som han har frikänts

från. Och i synnerhet (4) borde det inte hävdas av en domare i Högsta domstolen. Många av dem som tog till orda var tidningars ledarskribenter, kulturskribenter, kolumnister och krönikörer.

Här ska jag i huvudsak hålla mig till sakdebatten, även om det egentligen inte blev så mycket av den. Det gäller i varje fall om man med sakdebatt menar en debatt om vad som var rätt eller fel i själva Quickärendet. Vid det här laget hade Sture Bergwall fått resning och frikänts beträffande flera av morderna, och de flesta tycktes anse att det därmed inte fanns utrymme för någon diskussion. »Han är oskyldig, punkt slut«, sa hans nye advokat Thomas Olsson i ett tv-program där vi debatterade.

Det blev mer debatt i frågan om jag som domare i Högsta domstolen verkligen fick säga det jag sa. Fick jag ifrågasätta de friande domarna? Jag sa ju faktiskt att Bergwall kunde vara skyldig.

Dagens Nyheter tog emellertid för sin del på ledarsidan ett tydligt steg tillbaka jämfört med det som man hade slagit fast den 6 augusti 2012 (då det var »pinsamt uppenbart« att seriemördaren inte fanns). Det skedde tio dagar efter min artikel:

Det mesta tyder onekligen på att Thomas Quick-affären är en rättsskandal. Det är, för en lekman som följt de senaste veckornas debatt kring Hannes Råstams bok »Fallet Thomas Quick«, högst sannolikt att en oskyldig dömts för åtta mord. Detta efter en behandling, komplett med droger, styrda förhör och obskyra terapimodeller, som skulle dra skam över vilket rättssamhälle som helst.

Men ovanstående är inte en absolut sanning. Det är en teori som man kan ansluta sig till eller förkasta. Nu ansluter sig en nästan enig offentlighet till den. Men inte riktigt alla. Ett fåtal skeptiker, som Dala-Demokraternas reporter Gubb Jan Stigson, tvivlar fortfarande envetet på Quicks oskuld.

För denna i de flestas ögon absurda tes har han fått kopiösa mängder mothugg – och nu dessutom krav på munkavle. I ett mejl som uppmärksammades i SR-programmet »Medierna« skriver Mattias Göransson och Jenny Küttim, redaktör respektive researcher för »Fallet Thomas Quick«, till Dala-Demokraternas chefredaktör Mats Larsson att Stigsons skrivelser om Quick måste stoppas.

Mejlet, som också publicerats i nätmagasinet Paragraf, anklagar Stigson för förtal och innehåller flera oförsonliga formuleringar: »problemet är Gubb Jan. (---) Därför föreslår vi att du i vart fall omedelbart utför den självsanering som Dala-Demokraten borde ha utfört för länge sedan.«

Att mejlet skrevs är i sig anmärkningsvärt. Mattias Göransson är en framstående journalist och tidningsmakare, han om någon borde visa respekt för det fria ordet. Än märkligare är det att Mats Larsson och Dala-Demokraten valde att lägga sig platt för kraven. Enligt Paragraf förbjöds Stigson både att skriva om Quick i DD och dess blogg, debattera frågan externt och svara med en egen text i nätmagasinet.

En ansvarig utgivare har all rätt och plikt att styra innehållet i sin egen tidning. Men att belägga en medarbetare med yttrandeförbud är ett hån mot den journalistiska grundtanken, oavsett hur fel denna medarbetare eventuellt har.

Sedan kritiken mot DD tog fart tycks tidningen ha svängt en gång till. Nu får Stigson plötsligt tala om Quick igen. Opportunismen tycks vara en minst lika stark drivkraft i tidningshus i Falun som yttrandefriheten.

Quickdebatten visar dessutom på en journalistikens Göteborgsanda som inte är helt sund. SVT-programmet »Striptease«, föregångare till »Uppdrag granskning«, satte tonen: Man hittar en tes, driver den stenhårt, förtiger eller förminskar motargumenten och redigerar inslagen så att ens meningsmotståndare ter sig så enfaldiga som möjligt.

Hannes Råstam var tongivande på SVT Göteborg, Göransson och Küttim tycks arbeta med samma metoder. Denna journalistik har lett till viktiga avslöjanden – men den lämnar ofta läsaren eller tittaren med en bismak i munnen; vilka argument har ni ignorerat den här gången, vilken redovisning har ni valt att hoppa över?

Lägg därtill den svenska debattens ständiga strävan efter konsensus, där människor med avvikande meningar ska förlöjligas, förnedras och helst tystas fullständigt, om så krävs med maktmedel och hot.

Med stor sannolikhet är Quick-affären en skandal. Men den som verkligen eftersträvar rättssäkerhet bör inte vara den förste att kräva locket på.

Det fanns alltså en möjlighet att det hade blivit fel. Det fick i så fall skyllas på »journalistikens Göteborgsanda«.

*

I frågan om »rättsskandal eller inte« var det *Svenska Dagbladet* som gick mest aktivt till väga. Och där var det framför allt på nyhetssidorna som jag och mina meningsfränder fick mothugg. Tidningen har något som man kallar för »faktakoll«, och nu utsatte man de bevisomständigheter som jag hade fört fram för en sådan koll. Det var dels de fem omständigheter som jag hade nämnt i artikeln den 20 augusti, dels fem omständigheter som jag nämnde i en ny artikel i *Dagens Nyheter* den 31 augusti. Jag återger här först delar av min egen artikel.

Nedan nämner jag fem nya omständigheter som det inte gärna kan hävdas att Bergwall har fått från någon annan och som svårligen kan förklaras på något annat sätt än att han var på plats. Det är självfallet så att inte varje punkt bevisar att han är skyldig. Men vad omständigheterna visar är att det finns unika uppgifter som sammantaget innefattar starka bevis. Jag använder här nummer 6–10 eftersom punkterna i artikeln i DN den 20 augusti hade nummer 1–5.

Det bör nämnas att Svenska Dagbladet på nyhetsplats den 21 augusti försökte hitta brister i de fem indicier som jag tog upp i den tidigare artikeln. Bara på två punkter hävdades fel, och där var det tidningen som hade fel.

6. Vid en bergsformation som såg ut som Sture Bergwall hade beskrivit den hittade man en inristning i en björk som han i förhör om mordet på den nioåriga norska flickan sa sig ha gjort. Inristningen stämde illa med den skiss som Bergwall hade gjort innan man sökte efter den. Men senare gjorde han en korrekt skiss. Inristningen daterades vid ett lantbruksuniversitet som bedömde att den var gjord den sommar som flickan försvann. (Skissen finns bevarad, den är häpnadsväckande.)

7. Sture Bergwall berättade opåkallat att den nioåriga flickan hade »en mindre färsk ärrbildning« på armen. Mamman sa i sitt förhör därefter att flickan nog hade sår eller ärr på en eller båda armarna. Hon hade atopiskt

eksem. Bergwall beskrev det vid senare förhör så att det var »kraftiga hudrodnader«.

8. Angående mordet på den 11-årige pojken nämnde Bergwall för sin advokat, innan det var känt på annat sätt, att det kom ett ljud som från en dieselmotor när han stod och väntade i bostadsområdet för att ta en pojke. Det visade sig vid kontroll att det uppstod ett högt ljud när fläkt-systemet aktiverades vid en bestämd tid på morgonen. Ljudet varade endast någon minut tills fläkten kommit upp i varv. Bergwalls beskrivning av ljudet korresponderade med hur det beskrevs av vaktmästaren. Bergwall sa att han hade stått vid en vägg som saknade fönster när han hörde ljudet. Det fanns två sådana väggar i området, den ena ca 5 meter från luftintaget till fläkten.

9. SKL hittade blod på insidan av undertröjan efter ett mordoffer, den unge israelen. Efter att Sture Bergwall berättat att han efter mordet hade smekt kroppen innanför kläderna ställdes en fråga till SKL om hur blodet hade avsatts på tröjan. I utlåtandet sägs: »Besudlingarna har delvis avsatts vid smetande kontakt med föremål eller liknande som varit besudlat med inte helt stelnat blod. Frågan om nämnda besudlingar avsatts med hand lämnas öppen.«

10. Den unga norska kvinnan hade enligt rättsläkarutlåtandet kräkts i samband med att hon dödades. Detta kände inte förhørsledaren till när Bergwall nämnde att hon hade kräkts. Saken hade inte heller omnämnts i media. Under denna utredning ville polisen komma ifrån anklagelser om otillbörlig påverkan, varför förhørsledaren inte fick ta del av vad som hade kommit fram i bl.a. rättsläkarutlåtandet.

Omständigheter som dessa talar de tvärsäkra gärna tyst om. En av dem, Leif GW Persson, tror mer på diverse fantasifulla påståenden, som exempelvis att den nioåriga norska flicka som försvann år 1988 lever i Pakistan. Hon skulle alltså vara 33 år i dag och aldrig ha hört av sig till sin mamma. Hennes pappa är ju pakistanier hävdar Persson. I själva verket är han spanjor.

När *Svenska Dagbladet* utsatte dessa fem punkter för sin faktakoll – där man kunde få grönt, gult eller rött ljus av tidningen – skrev reportern så här:

SvD har med hjälp av förundersökningar och resningsbeslut kontrollerat Lambertz indicier och kommit fram till följande:

Påstående 1/mordet på Therese Johannesen [min text angående inristningen återgavs, se ovan]:

Faktakollen: Bergwall pratar om en symbol inristad på ett träd i ett så kallat minnessamtal med psykologen Sven-Åke Christianson. Utifrån ett telefonsamtal med Christianson gör sedan förhørsledaren Seppo Penttinen en skiss på inristningen. Något träd med en sådan inristning går inte att finna på platsen Bergwall pekat ut. Flera kilometer bort hittar man däremot senare en björk med en skrapskada, som enligt resningsansökan inte har någon som helst likhet med den påstådda inristningen. Skadan liknar inte heller den skiss som Bergwalls förhørsledare ritat av symbolen som Bergwall beskrivit. I ett förhör i förundersökningen ett halvår senare lyckas Bergwall med hjälp av sin förhørsledare rita en skiss som sägs överensstämma med björkfyndet.

Slutsats: Bevisvärdet har underkänts i resningsbeslutet. Bergwall är friad för detta mord. Faktakollen ger Lambertz rött ljus.

Påstående 2/mordet på Therese Johannesen [min text angående eksemet]:

Faktakollen: Bergwall har lämnat flera olika uppgifter i förundersökningsförhören om allt från fläckar och ärr till flammigheter på den ena av flickans armar. Enligt flickans mamma hade Therese atopiskt eksem på bägge armarna och i knäveckan, men hon var inte säker på att eksemet var aktivt när flickan försvann – även det framkommer i förundersökningen. Bergwall nämner bägge armarna först efter ledande frågor i förhören. Han påstår sig också ha styckat kroppen, men säger inget om några eksem i knäveckan. Uppgifterna som framkommer i tingsrätten överensstämmer inte med dem Bergwall lämnat i förhör.

Slutsats: Bevisvärdet har underkänts i resningsbeslutet. Bergwall har friats för detta mord. Faktakollen ger Lambertz rött ljus.

Påstående 3/mordet på Johan Asplund [min text angående dieselljudet]:

Faktakollen: Bergwall erkände mordet 1992, och vallades då i Bosvedjan av en av sina läkare på Säter – flera månader innan sjukhuset anmälde morderkännandet till polisen. Detta framkommer i förundersökningens första förhör. Han har också vallats flera gånger i området innan rättegången avslutades.

gången 2001 och haft god tid på sig att lära känna Bosvedjan. Uppgiften om det mullrande ljudet från ett diesellaggregat (felaktigt) som senare visade sig vara ett fläktsystem kom upp i ett förhör i förundersökningen något år innan rättegången. Att Bergwall skulle erkänt detta för sin advokat innan det var känt på annat sätt är alltså helt osannolikt.

Slutsats: Åklagaren underkänner bevisvärdet i resningsbeslutet, och Bergwall friades i somras för mordet på Johan Asplund. Faktakollen ger Lambertz rött ljus.

Påstående 4/mordet på Yenon Levi [min text angående det utsmetade blodet]:

Faktakollen: Yenon Levi hade enligt kriminalteknikerna fått sina kläder genomsökta och flera av hans tillhörigheter hade försvunnit. Det fanns blodspår på platsen och på mordvapnet. Bergwall sade i förhören i förundersökningen att han smekt kroppen och upptäckt att Levi var väldigt behårad på bröstkorgen. Detta stämde inte, Yenon Levi var helt hårlös på överkroppen. Bergwall talade aldrig om att han genomsökt kläderna i förundersökningen, och han misslyckades i två rekonstruktioner med att träffa rätt på när det gällde vad som egentligen inträffat på platsen. Han gissar på ett otal olika vapen innan han bestämmer sig för ett vedträliknande föremål – något som heller inte stämmer överens med den träpåk som påträffades på platsen. SKL lämnar också frågan om besudlingen utförts med hand öppen.

Slutsats: Bevisvärdet är underkänt i resningsbeslutet. Bergwall är friad för detta mord. SvD ger Lambertz rött ljus.

Påstående 5/mordet på Gry Storvik [min text angående kräkningen]:

Faktakollen: En norsk journalist har i förhör som återfinns i förundersökningsmaterialet medgett att han berättat för Bergwall att Gry Storvik kräkts innan uppgiften kom fram i förhören. Journalisten berättade detta när han intervjuade Bergwall på Säter. Tilläggas kan att Gry Storvik hade sperma i kroppen som härrör från en annan person. I åklagarens yttrande kring resningsbeslutet framgår att Sture Bergwall inte tidigare varit aktuell i denna, eller någon av de andra utredningarna och genomgående saknas teknisk bevisning eller vittnesbevisning som binder honom till brottsplatserna.

Slutsats: Enligt det beviljade resningsbeslutet hade Bergwall sannolikt inte dömts i tingsrätten om de omständigheter som redovisas i res-

ningsbeslutet kommit fram. Men eftersom fallet fortfarande inte är nedlagt ger Faktakollen Göran Lambertz gult ljus.

Till SvD:s faktakoll återkommer jag också något i kapitel 20, om mediernas ansvar.

*

En av de medieföreträdare som länge drivit en mycket tydlig linje i Quickärendet är Jan Guillou. Att han har en kraftfull röst i opinionen är ovedersägligt, och han har drivit i huvudsak samma linje från första början. Den 11 augusti 2013 skrev han så här när han återigen tog upp Quickärendet i sin spalt i *Aftonbladet*:

Det finns nu två sanningar om rättsskandalen Thomas Quick, den inofficiella journalistiska sanningen och den juridiskt statliga sanningen. Den journalistiska sanningen ser ut ungefär så här:

I början av 90-talet hamnade en mentalpatient vid namn Sture Bergwall i klorna på en klåpare till psykolog på Sätters fasta paviljong. Hon var entusiastisk anhängare av den tidens, numera som humbug avfärdade, modeteori om »bortträngda minnen«, det vill säga föreställningen att människan skulle ha en tendens att glömma bort svåra upplevelser, särskilt från barndomen. Men en skicklig psykolog kunde med olika seanser återskapa dessa minnen.

Med hjälp av generös tilldelning av narkotiska preparat skapade hon ett inneboende monster i Sture Bergwall, som nu bytte till artistnamnet Thomas Quick, kannibal, sadist och en av historiens värsta seriemördare. Quick var mycket samarbetsvillig och erkände undan för undan över 30 mord. Psykologen på Säter hoppades att hennes vetenskapliga genombrott skulle göra henne världsberömd.

Polis och åklagare tillsattes för att inleda förundersökning. Men ett omedelbart problem visade sig däri att Quick, eftersom han inte begått något mord, alltid hade käpprätt fel i alla väsentliga detaljer han bekände. Ny vetenskaplig expertis sattes på fallet och förklarade att när Quick ljög så var det egentligen sanning, men att han måste få hjälp med att komma fram till den sannare sanningen.

Det fick han. Under åratals förhör hjälpte polisen honom att rätta till ursprungliga fel så att han till slut, i fall efter fall, kände till sådana detaljer som bara mördaren kunde ha kunskap om.

Eftersom polis och åklagare, snart även försvarsadvokaten, var övertygade om Quicks skuld började de hjälpa rättvisan på traven, bland annat genom att förvanska bevisning, i polisens fall, och överse med eller icke observera saken i åklagarens fall. I mål efter mål lyckades de därför invagga domstolarna i föreställningen att Quick kunnat bekänna utan polisassistans. Vad som såg ut som vattentät bevisning var alltså i själva verket lösan sand. Men det kunde ju inte domarna ens i sin vildaste fantasi föreställa sig. Därför dömde de i och för sig helt korrekt.

Genom journalisten Hannes Råstams tv-program och bok avslöjades hela historien in i minsta detalj. När advokaten Thomas Olsson inledde en serie i resningsansökningar kunde utgången bara bli en, låt vara efter fyra års arbete. Quick friades för samtliga mord han dömts för och återtog, numera avgiftad, sitt gamla namn Sture Bergwall. Så långt den inofficiella journalistiska sanningen.

Den statliga, juridiska sanningen är mer diffus. Ungefär så här:

Sant är att Quick/Bergwall dömdes felaktigt för åtta mord. Det var en sorts olyckshändelse för vilken ingen enskild person kan lastas. Nu gäller det, enligt justitieminister Beatrice Ask, »inte att leta syndabocker, men dra lärdom för framtiden«. Lärdomen skall inte handla om enskilda personer, utan om »strukturer«. Eller som riksåklagaren Anders Perklev mer distinkt formulerade saken vid den presskonferens som satte punkt för hela resningsproceduren: »Mer än tio år har förflutit sedan den senaste lagföringen. Därför är eventuella tjänstefel och brott preskriberade och det vore oriktigt att peka ut någon.«

Den brottslighet han syftar på utöver tjänstefel är mened. Det finns flera misstänkta personer.

För det är ju inte så att den grupp av inte mindre än tio åklagare som, säkert knotande av obehag, gått igenom den förvanskade eller undermåliga bevisningen är omedvetna om vad som skett. Lika lite som domarna i de två hovrätter som stått för de formella frikännandena. Men alla dessa jurister tar betäckning bakom ett för allmänheten obegripligt juridiskt språk som bygger på underdrifter. När Svea hovrätt skriver »... sätts i fråga om de bearbetade versionerna ger ett tillräckligt underlag för de

bedömningar tingsrätten gjort« – så betyder det på ren svenska att domstolen fördes bakom ljuset med hjälp av förfalskad bevisning (»bearbetad«). När en av åklagarna skriver att Quick fått »en svårförklarlig hjälp« av sin förhållare så betyder det att förhållaren manipulerat förhållaren.

När åklagare Håkan Nyman skriver att »det är uppenbart att Bergwalls uppgifter klarnat vartefter han fått mer information«, så betyder det samma sak. När chefsåklagare Björn Ericsson skriver att domstolarna »inte fått tillräckligt underlag« betyder det att domstolarna undanhållits väsentligheter som talar emot åtalen.

Juristernas dom mot van der Kwast och Seppo Penttinen är sakligt sett stenhård, för den som kan läsa och förstå deras jargong. Men deras ovilja att tala klarspråk har en sympatisk sida.

Den eventuella brottslighet som van der Kwast och Penttinen kan ha gjort sig skyldiga till är preskriberad. Det finns minst ett förfärligt exempel på vad som kan hända om rättsväsendet pekar ut någon för brott när det inte längre går att värja sig: de två oskyldiga läkarna i den andra stora rättsskandalen i modern tid, styckmordsåtalet, som friades för mord men utpekades för preskriberat brott mot griftefriden.

Därför kommer ingen av Beatrice Asks eventuella utredningar att hänga de skyldiga. Där blir bara allmänt svammel om »strukturer«, som skandalen absolut inte handlade om. Allmänheten hänvisas härmed till den inofficiella, journalistiska sanningen. [...]

Jag kommenterar denna text i det extramaterial till boken som finns på hemsidan, www.goranlambertz.se, under rubriken Journalistiskt tricksande.

*

Debatten i frågan om mitt eget agerande var livlig. Om jag nu bortser från ilskan och hånfullheten (se kapitel 6) hade den definitivt ett intresse. För en utgångspunkt är utan tvekan att en person i min ställning inte bör ifrågasätta friande domar och antyda att den som har friats ändå kan vara skyldig.

Men här var det nödvändigt. Mitt centrala budskap var ju att det inte hade varit fråga om någon rättsskandal och att detta i varje fall

inte hade blivit fastslaget genom den rättsprocess som hade ägt rum. Min bedömning var att det inte fanns någon annan väg än att peka på den starka bevisningen. Under lång tid hade det talats om att det inte fanns någon bevisning vid sidan av Quicks erkännande. Det hade slagits fast att all sådan bevisning var »pulvriserad« genom resningsprocesserna och Råstams efterforskningar. Om jag bara skulle säga att domstolarna dömde rätt utifrån den bevisning som hade presenterats, skulle reaktionen säkert bli »ja, men än sen då, det visade sig ju att det fanns omständigheter som gjorde det klart att bevisningen inte hade något värde«. Och då hade jag genast blivit tvungen att gå närmare in på den bevisning som faktiskt fanns. Annars kunde jag inte effektivt försvara de personer som jag ansåg vara felaktigt anklagade, och jag kunde över huvud taget inte effektivt driva linjen att det inträffade faktiskt inte var någon rättsskandal.

Till själva bevisbedömningen – vilket bevisvärde de anförda omständigheterna faktiskt hade – återkommer jag i kapitel 15.

Jag fick åtskilliga gånger svara på frågan om jag som domare i Högsta domstolen verkligen fick säga som jag gjorde. Den frågan ställdes av Tomas Ramberg i Ekots lördagsintervju (den 6 oktober 2012) och av Petter Ljunggren i Uppdrag Granskning (sändes första gången den 5 december 2012). Och den ställdes i åtskilliga andra intervjuer, inte minst mot bakgrund av kritik som hade förts fram av bland andra Advokatsamfundets generalsekreterare Anne Ramberg, förre överåklagaren Sven-Erik Alhem och pensionerade professorn Madeleine Leijonhufvud, personer som för övrigt hörde till mina flitigaste kritiker även när jag var justitiekansler. Så småningom kom även politiker som Morgan Johansson (S) och Lena Olsson (V) att stämna in i kritiken, liksom jurister som lagmannen Per Kjellsson (ordförande i Sveriges domareförbund), lagmannen Ralf G Larsson och rådmannen Anders Alenskär (ordförande i Juseks domarsektion).

Statsvetarprofessorn Ulf Bjereld skrev på sin blogg ungefär så som jag tror att många i detta läge tänkte:

Att utifrån en sådan position och under pågående rättsprocesser offentligt spekulera kring en rättsligt friad persons »faktiska skuld« är omdömeslöst, på gränsen till oanständigt. Jag vidhåller min tidigare framförda

uppfattning: Göran Lambertz har tappat så mycket trovärdighet i sin domargärning att han borde avgå från sin post som justitieråd i Högsta domstolen.

Jag försvarade mig mot angreppen med att en domare visserligen normalt inte bör ifrågasätta en friande dom, men att detta var ett undantagsfall. Det är nämligen ännu viktigare, menade jag, att en domare inte stillatigande hör allvarliga anklagelser riktas mot oskyldiga personer. Och en domare borde enligt min mening inte heller acceptera att en grovt felaktig historieskrivning slår rot i ett viktigt rättsärende. Om man agerar i syfte att motarbeta allvarliga orättvisa anklagelser och en grovt felaktig historieskrivning, då kan man få godta att det innefattar ett påpekande om att en frikänd person faktiskt kan vara skyldig.

Några personer försvarade min rätt att säga min mening. Men märkvärdigt få tog upp den principiella, och enligt min mening viktiga och intressanta, frågan om det ibland kan finnas en moralisk förpliktelse som bryter igenom en princip som normalt annars gäller.

10. Resningar och frikännanden

NEDAN REDOVISAR JAG kortfattat resningsprocesserna. Jag återger det viktigaste ur resningsbesluten, där hovrätterna förklarar vad de ansåg motiverade en ny prövning av Bergwalls skuld. Jag avstår från att redovisa det som advokaterna och åklagarna därutöver anförde som skäl för resning, liksom det som anfördes av åklagarna som skäl för att lägga ner åtalen. Det beror främst på att det finns anledning att utgå från att hovrätterna redovisade det viktigaste ur resningsansökningarna. Det är också mitt intryck att så skedde, även om ett par av ansökningarna var mycket långa och innehöll åtskilligt mer.

Liksom i redovisningen av domarna (kapitel 7) återger jag offrens verkliga namn när resningsbesluten citeras. Beträffande några andra personer som namnges i besluten anger jag bara en initial.

Till innehållet i åklagarnas yttranden över resningsansökningarna och nedläggningsbesluten återkommer jag något i kapitel 16, där jag granskar själva resningsprocessen.

*

Den första resningsansökan för Sture Bergwall lämnades in till Svea hovrätt av Bergwalls advokater Thomas Olsson och Martin Cullberg den 20 april 2009. Det var sju månader efter att Bergwall hade tagit tillbaka sina erkännanden inför Hannes Råstam. Resningsansökan, som avsåg mordet på Yenon Levi, var mycket omfattande, sjuttiotre sidor lång.

Åklagaren, överåklagare Björn Ericson, motsatte sig inte resning.

Den 17 december 2009 beslutade Svea hovrätt om resning av domen om mordet på Yenon Levi. Beslutet motiverades så här i de

viktigaste delarna, under rubriken Hovrättens bedömning (sidan 15f.):

Det aktuella målet rör ett mord som inträffat för mer än 20 år sedan. Förundersökningen avseende Sture Bergwalls inblandning i mordet inleddes närmare nio år efter det att offret påträffats. Det var fråga om en omfattande och relativt långvarig utredning. Sture Bergwall var vid denna tid och tidigare föremål för utredningar angående andra mord.

Tingsrätten har prövat målet efter en muntlig förhandling, där Sture Bergwall erkände det mord han åtalades för. Vid förhandlingen hördes, förutom Sture Bergwall, ett antal vittnen. Domen grundas dock i allt väsentligt på Sture Bergwalls uppgifter.

Det ligger i sakens natur att förutsättningarna för att i efterhand och inom ramen för en i grunden skriftlig process av det slag som resningsförfarandet utgör göra en ny bedömning av tillförlitligheten och trovärdigheten av muntliga utsagor som avgetts under huvudförhandlingen är starkt begränsade. Detta gäller inte minst i detta mål, med tanke på den tid som förflutit och med beaktande av den komplexa bevisbild som förelåg. Domstolens avgörande kan ha påverkats av olika faktorer och nyanser i utsagorna och i annat som förekommit under huvudförhandlingen som inte till alla delar låtit sig beskrivas i domskälen.

En utgångspunkt för prövningen av resningsfrågan är också att det i resningsförfarandet inte ska göras någon ny bevisvärdering av det material som domstolen grundat sitt avgörande på. Detta följer av att det i princip krävs nya omständigheter eller nya bevis för att resning såväl enligt huvudregeln som enligt tilläggsregeln ska kunna beviljas.

Indirekt kan dock domstolens bevisvärdering, såsom den återges i domen, ha stor betydelse för bedömningen av resningsfrågan på det sättet att ju mer övertygande den ursprungliga bevisningen framstår, desto mer krävs för att resning ska beviljas. På motsatt sätt gäller att ju svagare den ursprungliga bevisningen framstår, desto mindre av nya omständigheter kan fordras för att resning ska beviljas.

Det i resningsärendet åberopade materialet består i inte obetydliga delar av uppgifter som förelåg redan vid tidpunkten för den tidigare rättegången, men som inte redovisades vid tingsrätten. [...]

Den helt övervägande delen av det nya material som åberopats i resningsärendet har inte någon direkt bevisbetydelse för gärningspåståendet. Generellt kan sägas att vad som åberopas i resningsärendet inte på något tydligt sätt kastar något nytt ljus över händelseförloppet. Det nya materialets betydelse består i stället främst av att det kan

påverka värderingen av styrkan i den utredning som låg till grund för den fällande domen. Vid bedömningen av vilket värde det nya materialet ska tillmätas kan konstateras att frågan om Sture Bergwalls uppgifter var tillförlitliga var avgörande för tingsrättens ställningstagande att han skulle dömas för gärningen. Det saknades helt stödbevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brottet.

Den omständigheten att Sture Bergwall erkände gärningen vid huvudförhandlingen torde av naturliga skäl ha påverkat hur utredningsmaterialet presenterades under huvudförhandlingen. I resningsärendet framgår att vissa delar av utredningsmaterialet, som i belysning av att han nu förnekar gärningen kan bedömas vara av relevans, inte kom att beröras under huvudförhandlingen. Detta är förklarligt mot bakgrund av Sture Bergwalls inställning.

Av tingsrättens dom framgår dock att tingsrätten utgick ifrån att Sture Bergwalls erkännande av gärningen inte var tillräckligt för en fällande dom. Tingsrätten prövade i domen om de uppgifter som Sture Bergwall lämnat, jämförda med vad som kommit fram under polisutredningen och med viss hänsyn till vad som varit känt för allmänheten, tillsammans med erkännandet utgjorde tillräcklig bevisning för en fällande dom. Stor vikt synes ha fästs vid att vissa uppgifter uppenbarligen bedömdes vara sådana att i stort sett bara gärningsmannen kan ha känt till dem. Tingsrätten kände vid prövningen till att Sture Bergwall var allvarligt psykiskt sjuk och att han medicinerade. Enbart den omständigheten att Sture Bergwall nu återtagit sitt erkännande utgör mot denna bakgrund inte skäl för resning.

Detta förhållande måste emellertid anses vara ägnat att minska den allmänna tilltron till Sture Bergwalls uppgifter. I samma riktning talar, som åklagaren anført, de uppgifter som Sture Bergwall lämnat om mord på två pojkar som var försvunna i Norge och som, enligt vad som framgått, inte var kända för tingsrätten.

Av särskild betydelse blir vid detta förhållande tillförlitligheten av vad Sture Bergwall i tingsrätten anført om de centrala delarna av händelseförloppet. Hovrätten gör i detta avseende följande bedömning.

Sture Bergwall lämnade under utredningen olika och motstridiga uppgifter om det mord han erkände, som mordplats, mordvapen och tillvägagångssätt. Som också åklagaren anført kan det dock inte anses framgå av tingsrättens dom och protokoll att Sture Bergwalls olika uppgifter redovisades för tingsrätten i en sådan utsträckning att tingsrätten, vid bedömningen av tillförlitligheten av hans uppgifter, fullt ut hade möjlighet att beakta hur dessa uppgifter utvecklats och förändrats under utredningens gång. Det innebär att det kan antas

att tingsrättens tillförlitlighetsbedömning skulle ha kunnat påverkas av ytterligare information om Sture Bergwalls olika uppgifter i dessa avseenden under förundersökningen. Detsamma måste, som också åklagaren påpekat, antas gälla information om hur Sture Bergwalls berättelse om den inledande kontakten med Yenon Levi och hur dennes packning hanterades växt fram och ändrats.

Hovrätten tar därutöver särskilt fasta på följande omständigheter.

Av vad som framkommit i resningsärendet får anses framgå att den av tingsrätten redovisade uppfattningen att Sture Bergwall med hög grad av tillförlitlighet beskrivit Yenon Levis klädsel inte är en rättvisande sammanfattning av Sture Bergwalls uppgifter om denna under förundersökningen. I ljuset av vad åklagaren anfört framstår Sture Bergwalls uppgift om en kniv i sameslöjd, vilken tingsrätten särskilt beaktat, som mindre betydelsefull än vad tingsrätten utgått ifrån.

Eftersom tingsrätten uttryckligen beaktade att Sture Bergwall pekade ut ett armbandsur som var snarlikt det verkliga, måste det antas att tingsrättens bedömning hade kunnat påverkas om tingsrätten fått reda på att Sture Bergwall under hela förundersökningen beskrivit klockan på ett helt annat sätt än den han valde vid konfrontationen.

Enligt hovrättens bedömning utgör vidare den omständigheten att det rättsmedicinska utlåtandet den 17 november 1996 inte redovisades i förundersökningen eller ens överlämnades till försvaret ett förhållande som, åtminstone i efterhand, kan kritiseras (jfr 23 kap. 4 § rättegångsbalken och JO 2007/08 s. 100 och 134). Utlåtandet kunde ha haft betydelse för tingsrättens bedömning, åtminstone på det sättet att de båda utlåtandena tillsammans illustrerar att man, beroende på hur man tolkar de skilda uppgifter Sture Bergwall lämnat under förundersökningen, kan komma till olika slutsatser.

Även om slutsatser av detta slag, som ovan angivits, måste göras med försiktighet måste vad som framkommit i resningsärendet sägas leda till att den allmänna tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter och särskilt tillförlitligheten av uppgifterna om de centrala delarna av händelseförloppet påverkats negativt. Med beaktande av det bevisläge som förelåg i målet är vad som framkommit sammantaget sådant att det enligt hovrättens mening väcker tvivel om Sture Bergwalls skuld till det brott som han dömts för. Med hänsyn också till att Sture Bergwall dömts för ett mycket allvarligt brott får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om ansvar för brottet. Resning bör därför beviljas.

Ett resningsbeslut i hovrätten innebär att målet ska tas upp på nytt av tingsrätten, i det här fallet Falu tingsrätt. (Det var Hedemora tingsrätt som dömde Thomas Quick för mordet, men den tingsrätten är numera nedlagd.) Den 28 maj 2010 beslutade emellertid chefsåklagaren Eva Finné vid City åklagarkammare i Stockholm att lägga ned åtalet mot Bergwall beträffande Yenon Levi. Enligt henne präglades Sture Bergwalls berättelse i sådan grad av motsägelser och ändrade uppgifter att en fällande dom inte kunde förväntas.

Återstoden var därmed en formalitet. Den 3 september 2010 meddelade tingsrätten utan egen prövning en frikännande dom, sedan Sture Bergwall yrkat detta genom sina advokater. Någon domstolsprövning av bevisningen kom alltså inte till stånd. Saken avgjordes genom åklagarens bedömning att bevisningen inte räckte för att hålla fast vid åtalet.

*

Den andra resningsansökan lämnades in våren 2010, även i detta fall av advokaterna Thomas Olsson och Martin Cullberg. Den gällde mordet på Therese Johannessen. Åklagaren, överåklagaren Björn Ericson, förklarade att han inte motsatte sig resning.

Svea hovrätt beslutade den 24 september 2010 om resning i detta mål. I de avgörande delarna var beslutet formulerat enligt följande.

Det aktuella målet rör ett mord som skulle ha ägt rum för mer än 20 år sedan. Den förundersökning som gjordes är omfattande. Tingsrätten har prövat målet efter en muntlig förhandling, där Sture Bergwall erkände och medgav ansvar för det mord han åtalats för. Domen grundas i allt väsentligt på Sture Bergwalls uppgifter.

Det ligger i sakens natur att förutsättningarna är starkt begränsade att i efterhand och inom ramen för en i grunden skriftlig process av det slag som resningsförfarandet utgör, göra en ny bedömning av trovärdigheten och tillförlitligheten av muntliga utsagor som avgetts under huvudförhandlingen. En utgångspunkt för prövningen i resningsfrågan är också att det i resningsförfarandet inte ska göras någon ny bevisvärdering av det material som domstolen grundat sitt avgörande

på. Detta följer av att det i princip krävs nya omständigheter eller nya bevis för att resning såväl enligt huvudregeln som enligt tilläggsregeln ska kunna beviljas.

Indirekt kan dock domstolens bevisvärdering, såsom den återges i domen, ha stor betydelse för bedömningen av resningsfrågan på det sättet att ju mer övertygande den ursprungliga bevisningen framstår, desto mer krävs för att resning ska beviljas. På motsatt sätt gäller att ju svagare den ursprungliga bevisningen framstår, desto mindre av nya omständigheter kan fordras för att resning ska beviljas.

Det som åberopas i resningsärendet kastar inte något tydligt nytt ljus över händelseförloppet. Betydelsen av vad som framkommit torde mera ligga i att det kan påverka värderingen av styrkan i den utredning som låg till grund för den fällande domen. Som nämnts erkände Sture Bergwall gärningen vid huvudförhandlingen. Hans uppgifter synes ha varit helt avgörande för tingsrättens ställningstagande att han skulle dömas för gärningen. Det saknades helt stödbevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brottet. Det hade inte heller genom utredningen i övrigt varit möjligt att fastslå vad som hänt målsäganden.

Av tingsrättens dom framgår att tingsrätten utgick från att Sture Bergwalls erkännande inte var tillräckligt för en fällande dom. Tingsrätten prövade i domen om de uppgifter som Sture Bergwall lämnat, bl.a. genom en jämförelse med vad som kommit fram under polisutredningen och vad som varit känt för allmänheten, kunde tillsammans med erkännandet utgöra tillräcklig bevisning för en fällande dom. Enbart den omständigheten att Sture Bergwall nu återtagit sitt erkännande utgör inte skäl för resning (NJA 1995 s. 187).

Tingsrätten har i domen antecknat att åtskilliga polisförhör hållits med Sture Bergwall och tingsrätten synes ha uppfattat det så att Sture Bergwall först berättat en torftig berättelse som genom många förhör successivt byggts på till en mera fullödig berättelse. Åklagaren har efter en analys av förundersökningsmaterialet anfört att han inte anser att detta är en korrekt bild av utredningen utan att det i stället förhåller sig på det sättet att Sture Bergwall lämnat torftiga berättelser som efterhand ändrats och anpassats till utredningsläget utan att för den skull bli fylligare; det är inte fråga om en berättelse som utvecklas utan om en som ständigt ändras. Enligt åklagaren har Sture Bergwall inte på ett tillförlitligt sätt kunnat redogöra för hur han rövade bort målsäganden. Åklagaren menar vidare att Sture Bergwall inte kunnat lämna en sammanhållen och spontan beskrivning av hur målsäganden var klädd vid försvinnandet och inte heller på ett trovärdigt sätt kunnat berätta vad han gjort med kvarlevorna.

I sistnämnda hänseende har tingsrätten fäst avseende bl.a. vid förkolnat material som säkrats vid en platsundersökning. Som berörts ovan fanns ingen objektiv bevisning om vad som hänt målsäganden men enligt ett utlåtande kunde det förkolnade materialet vara rester från ett barn. Tingsrätten ansåg att vad som framkommit talade med betydande styrka för att rester efter en ung människa påträffats i området och tingsrätten gjorde bedömningen att förekomsten av det nämnda materialet, även om det inte kunde binda Sture Bergwall till målsäganden, ändå i någon mån talade för att Sture Bergwalls berättelse var riktig.

Sedan förundersökningen återupptagits har Statens Kriminaltekniska Laboratorium (SKL) fått i uppdrag att på nytt undersöka de aktuella fynden. SKL:s slutsats, som redovisas i ett utlåtande den 31 mars 2010, är att materialen inte utgörs av ben. Åklagaren har gjort bedömningen att det inte i dag går att göra gällande att det är fråga om rester efter en människa som påträffats.

Vid tiden för den påtalade gärningen drev Sture Bergwall en kiosk tillsammans med B. Enligt en kassadagbok har Sture Bergwall fört in dagskassor från kiosken från den 1 juli t.o.m. den 4 juli 1988 men av misstag på samma upplägg som för juni månad, något som B uppmärksammat och fört över siffrorna till ett nytt upplägg för juli månad. Åklagaren har anfört att intrycket av bokföringen är att Sture Bergwall befann sig hemma i Grycksbo och deltog i kioskarbetet vid tiden för den påstådda gärningen (den 3 juli 1988) och att han följaktligen då inte samtidigt kan ha varit i Norge och mördat målsäganden.

Att dessa förhållanden varit kända i utredningen framgår av en anträffad promemoria som dock inte finns redovisad i förundersökningen. I förundersökningen redovisades i stället en annan promemoria. I den anges med hänvisning till det av B rättade dagboksbladet att B manuellt fört in dagskassan i bokföringen från den 1 juli till den 6 juli. Något formellt förhör hölls inte med B under förundersökningen men polisen synes ha visat upp det aktuella dagboksbladet för henne och hon ska ha uppgett att man inte av kassadagboken med säkerhet kan avgöra vem som arbetat i kiosken en viss dag. Åklagaren har anfört att det hade varit angeläget att försöka utreda alibifrågan i grunden, i vart fall genom ett ingående förhör med B. Enligt åklagaren har tingsrätten inte i tillräcklig grad haft möjlighet att pröva bevisvärdet av ovan nämnda anteckningar, vilka som nämnts kan ge intrycket av att Sture Bergwall befann sig i Grycksbo vid gärningstillfället.

Enligt hovrättens mening är ovan berörda omständigheter sedda i ljuset av det bevisläge som förelåg i målet ägnade att väcka tvivel om Sture Bergwalls skuld till det brott som han dömts för. Med hänsyn

också till att Sture Bergwall dömts för ett mycket allvarligt brott får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om ansvar för brottet. Resning bör därför beviljas.

Resningsbeslutet innebar att målet skulle tas upp igen i Falu tingsrätt. Men även i detta mål beslutade åklagaren att lägga ned åtalet. Åklagarens beslut fattades denna gång av extra åklagaren Olle Sohlberg, huvudsakligen med motiveringen att det fanns bevisning som talade emot Bergwalls skuld medan det fanns betydande tveksamheter beträffande sådant som talade för att han var skyldig. Nedläggningsbeslutet fattades den 29 mars 2011, och en frikännande dom följde strax därefter utan någon prövning i domstolen.

*

Nästa resningsansökan gjordes i slutet av år 2011, även nu av advokaterna Olsson och Cullberg. Den avsåg Johan Asplund och gjordes till Hovrätten för Nedre Norrland. Åklagaren, överåklagaren Björn Ericson, motsatte sig inte resning. Hovrättens beslut om resning meddelades den 18 januari 2012 och formulerades enligt följande i de huvudsakliga delarna.

Det aktuella målet rör ett mord som skulle ha ägt rum hösten 1980. Förundersökning avseende Sture Bergwalls delaktighet i Johan Asplunds försvinnande inleddes år 1993 varefter åtal väcktes år 2001. Förundersökningen är omfattande och innefattar bl.a. 27 förhör med Sture Bergwall och 6 vallningar. Tingsrätten har prövat målet efter en muntlig förhandling. Domen grundas i allt väsentligt på Sture Bergwalls uppgifter.

En utgångspunkt för prövningen i resningsfrågan är att det i resningsförfarandet inte ska göras någon ny bevisvärdering av det material som domstolen grundat sitt avgörande på. Detta följer av att det krävs nya omständigheter eller nya bevis för att resning såväl enligt huvudregeln som enligt tilläggsregeln ska kunna beviljas. Den bevisvärdering som domen grundas på kan dock ha betydelse för bedömningen av resningsfrågan på det sättet att ju mer övertygande den ursprungliga bevisningen framstår, desto mer krävs för att resning ska beviljas och tvärtom.

Tingsrättens dom grundades i princip på Sture Bergwalls erkännande sammantaget med att hans uppgifter fick visst stöd av övrig utredning och att det inte hade framkommit någonting i utredningen som visade att hans berättelse beträffande de avgörande delarna var osann. Det saknades helt bevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brottet eller ens visa att han hade varit i Bosvedjan vid den aktuella tidpunkten. Det hade inte heller genom utredningen i övrigt varit möjligt att fastslå vad som hänt Johan Asplund. Sture Bergwalls uppgifter har således varit helt avgörande för tingsrättens ställningstagande.

Enbart den omständigheten att Sture Bergwall numera återtagit sitt erkännande utgör emellertid inte skäl för resning (se NJA 1995 s. 187). Betydelsen av vad som framkommit i resningsärendet ligger i huvudsak i att det kan påverka värderingen av styrkan i den utredning som låg till grund för den fällande domen.

Det förhållandet att Sture Bergwall i andra ärenden bl.a. erkänt mord som inte inträffat, liksom uppgifterna om hans sjukdom och medicinering, har ingen direkt betydelse för bedömningen av Sture Bergwalls olika uppgifter i detta mål men naturligtvis för bedömningen av hans allmänna trovärdighet och tillförlitligheten av hans uppgifter.

Vad som har mer direkt betydelse är enligt hovrättens mening i huvudsak följande omständigheter.

Av tingsrättens dom framgår att både åklagaren i sin sakframställning och polisens utredningsman i sitt vittnesmål uppgav att Sture Bergwall under utredningens gång ändrat sina uppgifter men att han i de centrala delarna hållit fast vid sin berättelse. Tingsrätten har i domen angett att Sture Bergwall beträffande vissa detaljer ändrat sina uppgifter under utredningen. Det förhållandet att Sture Bergwall under en lång tid av utredningen utpekade en medgärningsman, varvid händelseförloppet avvek i en mängd hänseenden från det som han berättade vid tingsrätten, kan enligt hovrättens mening inte anses enbart utgöra en ändring av detaljer. Sture Bergwalls olika uppgifter under förundersökningen om hur han agerat gentemot Johan Asplund synes dock inte ha redovisats för tingsrätten i en sådan utsträckning att tingsrätten haft möjlighet att beakta hur uppgifterna beträffande det centrala händelseförloppet utvecklades och förändrades under utredningens gång.

Tingsrätten godtog inte Sture Bergwalls uppgift om lån av bil men fann att det av domar i andra mål framgick att Sture Bergwall färdats långa sträckor i bil. Sture Bergwall har i två av dessa mål emellertid därefter beviljats resning och frikänts från ansvar samt i övriga mål

utom ett har åklagaren hittills beslutat att återuppta förundersökningen.

Enligt tingsrättens dom hade Sture Bergwall lämnat uppgifter om specifika kännetecken på Johan Asplunds kropp innan dessa uppgifter ens förekom i förundersökningen. Detta torde ha varit ett av de starkare stöden för att Sture Bergwalls berättelse var sann. Sture Bergwall hävdar nu att uppgifterna fanns i förundersökningen innan han berättade om dem medan åklagaren uppger att det inte går att få klarhet i denna fråga. Dock är klart att Sture Bergwall inledningsvis beskrev det som slutligen blev födelsemärket på ryggen som ett operationsärr på buken och hydrocelet som indragen pung. Sture Bergwalls ursprungliga beskrivning av två kroppsegenheter hade således egentligen väldigt litet gemensamt med den slutliga beskrivningen.

Resultatet av sökningarna med hund och de förhöjda fosfathalterna på platser som Sture Bergwall pekat ut har av tingsrätten bedömts ge stöd åt Sture Bergwalls uppgifter. Mot bakgrund av vad som framkommit i resningsärendet framstår det som osäkert hur långtgående slutsatser som kan dras av dessa uppgifter.

Hovrätten har i resningsärendet ingen möjlighet att göra en bedömning av trovärdigheten och tillförlitligheten av de vid tingsrätten hörda vittnena och deras då muntligen lämnade uppgifter. De berörda omständigheterna sammantaget med det bevisläge som förelåg i målet vid tingsrätten väcker emellertid tvivel om Sture Bergwalls skuld till det mycket allvarliga brott som han dömts för. Med hänsyn härtill får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om hans ansvar för brottet.

Som synes hänvisade hovrätten beträffande sökningarna med hund till »vad som framkommit i resningsärendet«. Det som sägs om detta i beslutet är följande.

Sture Bergwall anförde: Enligt uppgift från Per-Erik Karlsson vid Rikskriminalpolisen, Polishundtjänsten i Karlsborg, markerar sökunder på ämnet kadaverin, som utsöndras från proteinet i döda kroppar från både människor och djur. Av detta följer enligt Per-Erik Karlsson att en markering från en sökhund inte kan läggas till grund för en slutsats om vilken typ av kropp som utsöndrat kadaverin och att det endast genom en teknisk undersökning kan kontrolleras om markeringen varit korrekt eller inte. – Samma sökhund hade använts för sök vid 17 av de 23 tekniska undersökningar och utgrävningar som skett

på platser där han sagt sig ha hanterat kroppar efter mördade personer. På samtliga platser har hunden gjort en eller flera markeringar utan att några fynd har gjorts vid utgrävningarna och har till och med vid en utgrävning markerat på fyra platser, trots att de påstådda offren senare visat sig vara vid liv. Vidare framgår av ett test som genomfördes i april 1997 att hunden markerade vid bland annat ett tomt hål och träkol. Dessa omständigheter är ägnade att väcka allvarligt tvivel om hundens förmåga att söka efter döda kroppar.

Åklagaren anförde: Angående sökhundens egenskaper kan konstateras att under den långa utredningen har ingenting av värde hittats på de platser hunden markerat.

Den 17 augusti 2012 frikändes Sture Bergwall från ansvar för mordet på Johan Asplund. Det skedde sedan åklagaren hade återkallat sin talan, det vill säga lagt ned åtalet. En ganska omfattande genomgång av bevisningen slutade med att denna inte kunde anses räcka för fällande dom. Åklagare i detta mål var chefsåklagare Jonas Almström, Internationella åklagarkammaren i Göteborg.

Någon domstolsprövning skedde inte heller denna gång. Genom att åklagaren lade ned åtalet meddelades automatiskt frikännande dom när Bergwall genom sina advokater begärde detta.

*

Efter ansökan av Sture Bergwall, företrädd av advokaterna Thomas Olsson och Martin Cullberg, beslutade Svea hovrätt den 5 april 2012 om resning av domen beträffande mord på Gry Storvik och Trine Jensen. Åklagare i resningsmålet var t f chefsåklagare Bo Lindgren. Han medgav resningsansökningen. Hovrättens beslut motiverades i de avgörande delarna på följande sätt:

Allmänna utgångspunkter

[...]

Det aktuella målet rör två mord som ägde rum för mer än 25 år sedan. De förundersökningar som gjordes var omfattande. Tingsrätten har prövat målet efter en muntlig förhandling, där Sture Bergwall erkände och medgav ansvar för de mord han åtalats för. Domen grundades i allt väsentligt på Sture Bergwalls uppgifter.

Det ligger i sakens natur att förutsättningarna är starkt begränsade att i efterhand och inom ramen för en i grunden skriftlig process av det slag som resningsförfarandet utgör, göra en ny bedömning av trovärdigheten och tillförlitligheten av muntliga utsagor som avgetts under huvudförhandlingen. En utgångspunkt för prövningen i resningsfrågan är också att det i resningsförfarandet inte ska göras någon ny bevisvärdering av det material som domstolen grundat sitt avgörande på. Detta följer av att det i princip krävs nya omständigheter eller nya bevis för att resning, såväl enligt huvudregeln som enligt tillägsregeln, ska kunna beviljas. Hovrätten konstaterar i detta sammanhang att nyhetskravet i resningsbestämmelsen är att uppfatta på det sättet att nyhetsvärdet av en viss omständighet upphör endast om den presenterats vid rättegången (se Cars, Om resning i rättegångsmål, 1959, s. 170).

Indirekt kan dock domstolens bevisvärdering, såsom den återges i domen, ha stor betydelse för bedömningen av resningsfrågan på det sättet att ju mer övertygande den ursprungliga bevisningen framstår, desto mer krävs för att resning ska beviljas. På motsatt sätt gäller att ju svagare den ursprungliga bevisningen framstår, desto mindre av nya omständigheter kan fordras för att resning ska beviljas. Enbart den omständigheten att Sture Bergwall nu återtagit sina erkännanden utgör dock inte skäl för resning (se NJA 1995 s. 187).

Det som åberopas i det aktuella resningsärendet kastar inte något nytt ljus över de åtalade händelseförloppen. Betydelsen av vad som framkommit torde mera ligga i att det kan påverka värderingen av styrkan i den utredning som låg till grund för den fällande domen. Som nämnts erkände Sture Bergwall båda gärningarna vid huvudförhandlingen. Hans uppgifter synes ha varit helt avgörande för tingsrättens ställningstagande. Det saknades helt stödbevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brotten.

Hovrätten övergår här efter till att pröva bärigheten av det underlag på vilket tingsrätten i huvudsak grundat sin bedömning av Sture Bergwalls uppgifter.

Allmänt om Sture Bergwalls uppgifter

Av huvudförhandlingsprotokollet framgår att tingsrätten som underlag för sin bedömning av Sture Bergwalls uppgifter haft dels de berättelser som han lämnat vid huvudförhandlingen, dels av åklagaren upprättade sammanställningar av hans slutliga ståndpunkter under förundersökningarna med utvalda citat från olika förhör. Av protokollet framgår vidare att sammanställningarna föredragits i anslutning till förhören med honom.

Sture Bergwalls uppgifter, som de har återgetts i domen, ger intryck av att vara relativt entydiga och sammanhängande. Sture Bergwall har gjort gällande att den bild man får av hans berättelser, som de har återgetts i de av åklagaren åberopade sammanställningarna, inte ger en korrekt bild av hur berättelserna lämnats under förundersökningen. Inte vid något tillfälle har han lämnat så detaljerade och sammanhängande redogörelser som sammanställningarna ger intryck av. I stället är det så att han lämnat ett flertal oriktiga och sinsemellan motstridiga uppgifter rörande centrala förhållanden, något som helt utelämnats i åklagarens sammanställningar.

Enligt åklagaren är det genomgående för samtliga förundersökningar som återupptagits att Sture Bergwall lämnat torftiga berättelser som efterhand ändrats och anpassats till utredningsläget utan att för den skull bli mer fullödiga. Det är enligt åklagaren inte fråga om berättelser som har utvecklats, utan om berättelser som ständigt har ändrats.

Hovrättens bedömning.

Av tillgängligt material framgår att Sture Bergwall under nu aktuella utredningar lämnat olika och motstridiga uppgifter om de mord han erkänt, bl.a. i fråga om mordvapen och tillvägagångssätt. Det framgår emellertid inte att tingsrätten fått materialet presenterat för sig i sådan utsträckning att det varit möjligt för tingsrätten att fullt ut bedöma omfattningen och karaktären av de ändrade uppgifterna. Tingsrätten synes med andra ord inte ha haft möjlighet att göra en fullständig analys av Sture Bergwalls uppgifter.

Vallningar

Under utredningen av mordet på Trine Jensen genomfördes en vallning. Avsikten med den var att låta Sture Bergwall visa vägen till fyndplatsen för Trine Jensens kvarlevor, men också att på plats låta honom närmare beskriva hur mordet gick till. Även i utredningen beträffande Gry Storvik genomfördes en vallning. Vallningarna spelades in på video. Vid huvudförhandlingen spelades dock redigerade versioner av vallningarna upp med en pålagd speakerröst. Av domen framgår att tingsrätten med utgångspunkt från dessa redigerade versioner fann att Sture Bergwall *dels* utan större tvekan på några meter när kunnat vägleda polisen m.fl. till den plats där Trine Jensens kvarlevor påträffats, *dels* reagerat med stor upprördhet när bilen kom nära nedfarten till den parkeringsplats där kvarlevorna efter Gry Storvik påträffats.

Enligt såväl Sture Bergwall som åklagaren har de slutsatser som tingsrätten dragit inte varit möjliga att göra med utgångspunkt i det ursprungliga filmmaterialet. Av det materialet framgår, enligt Sture

Bergwall, nämligen att han trots hjälp från medföljande poliser haft stora svårigheter att hitta fram till den plats där kvarlevorna efter Trine Jensen påträffats och att han vid två tillfällen också anvisat fel väg. Sture Bergwall har även pekat på att den del av vallningen som genomfördes på platsen för mordet på Trine Jensen helt saknas i den redigerade versionen.

Hovrättens bedömning.

För att en domstol ska få möjlighet att bilda sig en egen uppfattning om vilka slutsatser som kan dras på grund av visst filmmaterial, t.ex. från en vallning, bör utgångspunkten normalt vara att återoplat filmmaterial förevisas i oredigerat skick. Det kan dock i vissa fall, t.ex. om materialet är mycket omfattande, vara godtagbart att endast en bearbetad version spelas upp. En förutsättning är då att den bearbetade versionen ger en rättvisande bild av det ursprungliga materialet.

Vid en jämförelse med det ursprungliga filmmaterialet kan det sättas i fråga om de bearbetade versionerna av vallningarna ger ett tillförlitligt underlag för de bedömningar som tingsrätten har gjort.

Sture Bergwalls uppgifter om fyndplatsen (Gry Storvik)

I tingsrättens dom redovisas som särskilt anmärkningsvärt att Sture Bergwall under förundersökningen lämnat vissa specifika uppgifter som inte publicerats i media rörande *dels* omgivningarna vid och i närheten av fyndplatsen för Gry Storviks kropp, *dels* kroppens placering på fyndplatsen. Bl.a. omnämns placeringen av kroppen vid en mörk bil samt förekomsten av en kraftledningsstolpe, ett bergsmassiv och en lyktstolpe i närheten av fyndplatsen.

Enligt Sture Bergwall har han inte, på det sätt som tycks ha framgått av vittnesförhöret vid huvudförhandlingen med Pål Bjelland, spontant under förundersökningen lämnat de påstådda uppgifterna. I själva verket var det, enligt Sture Bergwall, först sedan han hade förevisats fotografier från fyndplatsen som han kommenterade vissa omständigheter. Vissa av de påstådda uppgifterna har han över huvud taget inte lämnat.

Hovrättens bedömning.

Av innehållet från nu aktuella förhör från förundersökningen framstår det som om Sture Bergwall lämnat nu aktuella uppgifter först sedan han förevisats fotografier från fyndplatsen. Det framgår också av förhören att han inte velat kännas vid alla uppgifter, bl.a. förekomsten av kraftledningsstolpen. Tingsrätten synes emellertid vid huvudförhandlingen ha bibringats uppfattningen att Sture Bergwall lämnat alla nu aktuella uppgifter och därtill spontant. Det går under alla förhållanden inte att utläsa av domen att tingsrätten varit medveten om

under vilka omständigheter som Sture Bergwall omnämnt uppgifterna. Även i nu berörda avseenden synes det alltså föreligga brister i det underlag som tingsrätten grundat sitt avgörande på.

Rättsmedicinskt utlåtande (Gry Storvik)

Vid tingsrätten åberopades ett rättsmedicinskt utlåtande, som bl.a. grundades på en obduktion av Gry Storvik. Av tingsrättens protokoll framgår inte annat än att utlåtandet åberopats i sin helhet och att det föredrogs i samband med förhöret med rättsläkaren Kari Ormstad. Om eller i vilken utsträckning Kari Ormstad lämnat andra uppgifter i sitt förhör vid tingsrätten än som framgår av utlåtandet och domen är inte känt.

Enligt Sture Bergwall innehåller det rättsmedicinska utlåtandet felaktiga slutsatser eftersom det i flera avseenden grundas på felaktiga antaganden om centrala sakförhållanden, t.ex. vems blod och sperma som anträffats på och i Gry Storvik. Han har vidare gjort gällande att nämnda sakförhållanden, såvitt framkommit, heller aldrig berördes vid huvudförhandlingen i tingsrätten. Han har därutöver anfört att förekommande alternativa slutsatser rörande tidpunkten för Gry Storviks död och som motsäger Sture Bergwalls uppgifter om händelseförloppet, inte heller synes ha berörts vid huvudförhandlingen.

Hovrättens bedömning.

Av tillgängliga uppgifter framgår att det vid tidpunkten för huvudförhandlingen var känt att det blod som hade påträffats på Gry Storvik inte var hennes eget och att den sperma som hade påträffats i hennes underliv inte kom från Sture Bergwall. Med kunskap om nämnda förhållanden framstår ett par av de slutsatser som följer av rättsutlåtandet som orimliga, nämligen *att* förekomsten av blod på Gry Storvik skulle vara förenligt med Sture Bergwalls uppgifter om det våld han utsatt henne för och *att* förekomsten av spermier i Gry Storviks underliv skulle kunna få sin förklaring av de uppgifter som Sture Bergwall lämnat om sitt sexuella övergrepp på henne.

Av det rättsmedicinska utlåtandet framgår vidare att det inte varit möjligt att dra någon säker slutsats om tidpunkten för Gry Storviks död. Av tillgängliga uppgifter från ett samrådsmöte mellan bl.a. rättsmedicinsk expertis från Oslo Universitet och Rättsmedicinalverket i Umeå, som föregick det rättsmedicinska utlåtandet, framgår emellertid att en uppskattning gjorts beträffande tidpunkten för Gry Storviks död och att den angetts till kl. 12.30 ± 3 timmar eller något tidigare. Sture Bergwalls uppgifter, som de kommit att nedtecknas i domen, går dock ut på att Gry Storvik skulle ha bragts om livet strax efter klockan ett på natten.

Av tillgängligt underlag framgår inte om eller i vilken utsträckning ovan nämnda frågor rörande blod, sperma och tidpunkten för Gry Storviks död berördes vid huvudförhandlingen i tingsrätten. Det står emellertid klart att nu nämnda uppgifter är av central betydelse för bedömningen av tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter.

Sammanfattande bedömning

Vad som framkommit ovan medför sammanfattningsvis att tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter och då särskilt beträffande de centrala delarna av händelseförloppen kan ifrågasättas. Med beaktande av det bevisläge som förelåg kan det ifrågasättas om det skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten, om vad som framkommit i resningsärendet hade varit känt för tingsrätten. Med hänsyn också till att de brott Sture Bergwall dömts för är mycket allvarliga får det anses föreligga synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen.

Den 24 september 2012 lade f d statsåklagaren Bo Ericsson ned åtalet beträffande dessa båda mord. Han gick ett steg längre än kollegerna i sin bedömning av bevisningen och uttalade:

Jag har ej anledning att kommentera trovärdigheten i Sture Bergwalls nya uppgifter i samband med resningsansökan. Helt klart är emellertid att hans tidigare uppgifter inklusive erkännande inte haft sådan trovärdighet att de kunde ligga till grund för åtal.

Frikännande dom följde strax därefter utan någon prövning i domstolen.

*

De båda sista resningsbesluten meddelades av Hovrätten för övre Norrland den 1 februari 2013 och gällde morddomarna beträffande makarna Stegehuis (Appojaure) och Charles Zelmanovits.

När det gällde Appojauremorden var det åklagaren, chefsåklagaren Kristian Augustsson vid Riksenheten för polismål, som var sökande. Det betyder att åklagaren nu ansåg sig böra ta initiativ till resning, inte bara gå med på advokaternas begäran.

Hovrättens beslut motiverades så här:

Det aktuella målet rör ett mord som inträffade för 28 år sedan. Förundersökningen avseende Sture Bergwalls inblandning i det eventuella mordet inleddes först efter det att han under november 1994 började prata om att han eventuellt kunde vara inblandad i Appojauremorden. Det var fråga om en relativt omfattande utredning och Sture Bergwall var vid denna tid även föremål för utredningar angående andra mord.

Tingsrätten prövade målet efter huvudförhandling, där Sture Bergwall erkände och medgav ansvar för morderna han åtalats för. Förutom Sture Bergwall hördes ett antal vittnen. I sina överväganden konstaterade Gällivare tingsrätt först att Sture Bergwall erkänt gärningarna. Tingsrättens bevisvärdering, såsom den återges i domen, byggde till stor del på hans egna uppgifter och erkännandet vid huvudförhandlingen. Det fanns också viss stödbevisning i form av vittnesiakttagelser och rättsmedicinska utlåtanden.

Den omständigheten att Sture Bergwall erkände gärningen vid huvudförhandlingen måste ha påverkat hur utredningsmaterialet presenterades under huvudförhandlingen. I resningsärendet framgår att vissa delar av utredningsmaterialet, som i belysning av att han nu förnekar gärningen kan bedömas vara relevant, inte förebringades under huvudförhandlingen.

Av förhör och annan utredning under förundersökningen framgår att Sture Bergwall inledningsvis och senare lämnade olika, felaktiga och sinsemellan motstridiga uppgifter om händelseförloppet. Det framgår också att uppgifter om morderna publicerades i olika media och att Sture Bergwall hade möjlighet att ta del av sådana uppgifter.

Från förhöret i tingsrätten med Seppo Penttinen har bl.a. refererats att han berättat att Sture Bergwalls minnesbilder växte fram under förundersökningen, att Sture Bergwall inte från början berättade sammanhängande samt vid efterföljande förhör korrigerade någon tidigare lämnad uppgift. Enligt Seppo Penttinens redovisade uppfattning var Sture Bergwalls minnesbilder dock klara och distinkta vad gäller de centrala delarna i en händelse. Däremot var mer perifera omständigheter, exempelvis avseende resor till och från en plats, tämligen diffusa i Sture Bergwalls berättelser. Tingsrätten antecknade att uppgifterna lämnades spontant och att det enligt Seppo Penttinen inte fanns någon skillnad mellan det som Sture Bergwall berättade under förundersökningen och vid huvudförhandlingen.

Det framgår inte av domen att Sture Bergwalls inledningsvis och under utredningens gång lämnade felaktiga eller förändrade uppgifter

redovisades för tingsrätten på sådant sätt att rätten hade möjlighet att beakta hur dessa utvecklats och förändrats under utredningens gång.

Om Sture Bergwalls olika uppgifter i större utsträckning hade varit kända för tingsrätten, hade detta kunnat påverka tingsrättens bedömning av tillförlitligheten av de uppgifter Sture Bergwall lämnade. Detsamma gäller för uppgifterna om att Sture Bergwalls mentala och intellektuella förmåga kan ha varit kraftigt nedsatt till följd av den suggestiva terapiformen i kombination med tilldelning av narkotiska läkemedel.

Av det rättspsykiatriska utlåtandet av den 31 mars 2009 framgår att risken för falska erkännanden är förhöjd hos en person som under påverkan av de aktuella preparaten genomgår en suggestiv psykoterapi vars syfte är att väcka bortträngda minnen, i synnerhet om de genomförs hos en sårbar tvångsvårdad person som lider av en allvarlig psykisk störning. Vidare framhålls att bensodiazepiner är kända för psykiska biverkningar i form av depersonalisation, förvirring och hallucinationer.

Sture Bergwall dömdes under åren 1994–2001 vid sex tillfällen för totalt åtta mord. Efter ansökan från Sture Bergwall har resning hittills beviljats i fyra fall (Svea hovrätts beslut 2009-12-17 i mål Ö 3147-09, Svea hovrätts beslut 2010-09-24 i mål Ö 3293-10, Hovrättens för Nedre Norrlands beslut 2012-01-18 i mål Ö 889-11 samt Svea hovrätts beslut 2012-04-05 i mål Ö 3085-11). I dessa fall har de mot Sture Bergwall inledda förundersökningarna lagts ned. Detta förhållande äger viss relevans för trovärdigheten av Sture Bergwalls uppgifter allmänt sett.

För det fall att det som nu har framkommit i resningsärendet och här har redovisats hade varit känt för tingsrätten, är det sannolikt att det inte skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen. Med hänsyn till att saken inte kan anses vara uppenbar ska målet återupptas i tingsrätt.

Den 21 maj 2013 lade åklagaren ned åtalet beträffande Appojauremorden. Beslutet fattades av extra åklagaren Jörgen Lindberg vid Åklagarkammaren i Luleå. En frikännande dom följde strax därefter, utan någon prövning i domstolen.

*

Hovrätten för Övre Norrlands resningsbeslut avseende domen för mord på Charles Zelmanovits meddelades alltså också den 1 februari 2013. Det var även i detta fall åklagaren som hade ansökt om resning, närmare bestämt chefsåklagaren Bengt Landahl vid Riksenheten för polismål. Hovrätten motiverade beslutet enligt följande.

Det aktuella målet rör ett försvinnande som inträffade för 36 år sedan. Förundersökningen avseende Sture Bergwalls inblandning i det eventuella mordet inleddes först efter det att kvarlevorna efter Charles Zelmanovits påträffats 1994. Det var fråga om en relativt omfattande utredning. Sture Bergwall var vid denna tid även föremål för utredningar angående andra mord. Tingsrätten prövade målet efter huvudförhandling, där Sture Bergwall erkände och medgav ansvar för det mord han åtalats för. Förutom Sture Bergwall hördes ett antal vittnen. Domen grundades i allt väsentligt på Sture Bergwalls uppgifter.

Den omständigheten att Sture Bergwall erkände gärningen vid huvudförhandlingen måste ha påverkat hur utredningsmaterialet presenterades under huvudförhandlingen. I resningsärendet framgår att vissa delar av materialet, som i belysning av att han nu förnekar gärningen kan bedömas vara relevant, inte förebringades under huvudförhandlingen. Detta är förklarligt mot bakgrund av Sture Bergwalls inställning men det finns dock flera skäl att ifrågasätta den berättelse som Sture Bergwall lämnade vid tingsrätten.

Hovrätten konstaterar att Sture Bergwall under utredningen lämnade olika och motstridiga uppgifter om mordplats, mordvapen och tillvägagångssätt. Av de förhör som hölls med honom framgår att han anpassade sina uppgifter allt eftersom och att hans berättelse växte fram successivt. Detta är ägnat att reducera bevisvärdet av hans utsaga. Det framgår varken av tingsrättens dom eller protokoll att Sture Bergwalls olika uppgifter redovisades för tingsrätten i en sådan utsträckning att tingsrätten, vid bedömningen av tillförlitligheten av hans uppgifter, fullt ut hade möjlighet att beakta hur dessa uppgifter utvecklats och förändrats under utredningens gång.

Vid bedömningen av vilket värde det nu åberopade materialet ska tillmätas kan konstateras att frågan om tillförlitligheten av Sture Bergwalls uppgifter var avgörande för tingsrättens ställningstagande att han skulle dömas för gärningen. Tingsrätten slog också fast att det inte fanns någon teknisk bevisning som band Sture Bergwall vid brottet. Som såväl åklagaren som Sture Bergwall påpekat saknas bevisning i form av vittnesiakttagelser, tekniska undersökningar eller biologiska spår som visar att ett brott har begåtts. I dessa för målet centrala delar

var tingsrätten hänvisad till enbart de uppgifter som Sture Bergwall lämnade om händelseförloppet. I resningsärendet har åklagaren och Sture Bergwall pekat på omständigheten att det av det rättsmedicinska utlåtandet framgår att det inte finns någon teknisk bevisning som visar på att Charles Zelmanovits bragts om livet. Parterna har också ur förundersökningsmaterialet lyft fram omständigheter som tyder på att den av Sture Bergwall utpekade medgärningsmannen (bilföraren) inte var närvarande vid tillfället.

Sture Bergwall har under förhören varit kraftigt påverkad av narkotikaklassade mediciner och andra läkemedel. Av det rättspsykiatriska utlåtandet av den 31 mars 2009 framgår att risken för falska erkännanden är förhöjd hos en person som under påverkan av de aktuella preparaten genomgår en suggestiv psykoterapi vars syfte är att väcka bortträngda minnen, i synnerhet om de genomförs hos en sårbar tvångsvårdad person som lider av en allvarlig psykisk störning. Vidare framhålls att bensodiazepiner är kända för psykiska biverkningar i form av depersonalisation, förvirring och hallucinationer.

Nya uppgifter rörande Sture Bergwalls person och uppväxt gör att sakkunnigvittnenas utlåtanden måste ses i ett nytt perspektiv. Utlåtandena baserades på de uppgifter om hans barndomsförhållanden som då var kända. Efter det att Sture Bergwall dömts för mordet på Charles Zelmanovits har, med anledning av de andra förundersökningar mot honom som pågick, under perioden 1995–2001 förhör hållits med Sture Bergwalls syskon angående förhållandena i hemmet under hans uppväxt. I dessa förhör framtonar en annan bild av hemförhållandena än den som Lars Lidberg lämnat och som redovisats i domen. Det finns därför anledning att ifrågasätta bevisvärdet av såväl Lars Lidbergs som Sven-Åke Christenssons uttalanden.

Sture Bergwall dömdes under åren 1994–2001 vid sex tillfällen för totalt åtta mord. Efter ansökan från Sture Bergwall har resning hittills beviljats i fyra fall (Svea hovrätts beslut 2009-12-17 i mål Ö 3147-09, Svea hovrätts beslut 2010-09-24 i mål Ö 3293-10, Hovrättens för Nedre Norrlands beslut 2012-01-18 i mål Ö 889-11 samt Svea hovrätts beslut 2012-04-05 i mål Ö 3085-11). I dessa fall har de mot Sture Bergwall inledda förundersökningarna lagts ned. Detta förhållande äger viss relevans för trovärdigheten av Sture Bergwalls uppgifter allmänt sett.

För det fall att det som nu har framkommit i resningsärendet och här har redovisats hade varit känt för tingsrätten, är det sannolikt att det inte skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen. Med hänsyn till att saken inte kan anses vara uppenbar ska målet återupptas i tingsrätt.

Den 31 juli 2013 lade chefsåklagaren Håkan Nyman, Åklagarkammaren i Luleå, ned åtalet beträffande mord på Charles Zelmanovits. Han uttalade i samband med sitt beslut att han trodde att Charles Zelmanovits förirrat sig ut i skogen och där fryst ihjäl.

Den 4 november 2013 meddelades frikännande dom i målet utan någon domstolsprövning. Sture Bergwall hade därmed blivit frikänd från ansvar beträffande alla de åtta mord som han hade dömts för.

*

Finns det anledning till någon kritik beträffande resningsförfarandet, de nedlagda åtalen och de frikännande domarna? Gjorde resningsåklagarna och domarna i resningsmålen det som ankom på dem eller förekom det brister i utredningarna och domstolsprocesserna? Om det brast någonstans, vilka är det i så fall som ska klandras?

Dessa frågor ska diskuteras i kapitel 16.

11. Bortträngda minnen

I NOVEMBER 2013 publicerades Dan Josefssons bok *Mannen som slutade ljuga – Berättelsen om Sture Bergwall och kvinnan som skapade Thomas Quick*. Josefssons huvudtes i boken är att det som han ibland benämner »hypotesen om bortträngda minnen«, ibland »tron på« och någon gång »teorin om« sådana minnen spelade stor roll för de erkännanden som Sture Bergwall (Thomas Quick) avgav. Jag talar i fortsättningen om teorin om bortträngda minnen.

Under psykoterapin på Sätters sjukhus, efter återintagningen av Bergwall år 1991, tillämpades enligt Josefsson en särskild terapimetod som går ut på att få patienten att återhämta så kallade bortträngda minnen. Josefsson menar att metoden ledde till att Quick kunde »minnas« och berätta om händelser som han i verkligheten inte hade varit med om, bland annat de åtta mord som han så småningom dömdes för. Det rörde sig alltså om falska minnen. Problemet med bortträngda minnen är enligt Josefsson just att det finns en betydande risk för att de inte har någon grund i verkligheten utan är framsuggererade och falska.

Dan Josefsson beskriver i boken hur terapeuterna på Sätters sjukhus var starkt influerade av Margit Norell, en psykoanalytiker i Stockholm med järnhård vilja och stor auktoritet (hon avled år 2005). Josefsson skriver att hon var en stark företrädare för teorin om bortträngda minnen och drev den hårt. Det innebar, enligt Josefsson, att även terapeuterna på Säter tillämpade teorin i sitt arbete, något som alltså enligt Josefsson fick fatala konsekvenser i Quickutredningarna. Det som hände i utredningarna och rättegångarna mot Thomas Quick var enligt Josefsson århundradets största rättsskandal. Sture Bergwall var oskyldig.

Teorin om bortträngda minnen

Tankar om att händelser som människor är med om kan trängas bort från medvetandet och orsaka störningar och märkliga symtom utvecklades i Paris och Wien i slutet av 1800-talet. Neurologer som forskade på kvinnorna som hölls fångna på det ökända sinnessjukhuset La Salpêtrière kom fram till att kvinnorna bar på erfarenheter som de inte var medvetna om. Läkarna började inse att människan har ett under- eller omedvetet. Kvinnorna led av svåra symtom som de inte kunde kontrollera. Minnen av erfarenheterna och tecken på symtom kunde lockas fram med hjälp av hypnos.

En av de läkare som kom till Paris och följde forskarnas arbete på La Salpêtrière var Sigmund Freud. Freud tog även emot kvinnor på sin privata praktik i Wien, kvinnor som inte ville utsätta sig för hypnos utan som i stället fick terapi av Freud utifrån en metod som han kallade för fri association. Det innebar att patienten fick berätta fritt, och det många kvinnor berättade om var sexuella övergrepp, ofta begångna av pappan.

Freud trodde sig ha hittat orsaken till det psykiska sjukdomstillstånd som länge hade kallats hysteri. Denna term användes för en typ av psykiska störningar som ansågs drabba särskilt kvinnor. Freud förde nu fram teorin att vissa psykiska sjukdomstillstånd kunde framkallas av sexuella övergrepp i barndomen som personen trängde undan från sitt medvetande. När de undanträngda minnena ville komma fram från det omedvetna för att bli bearbetade och integrerade i personens psyke, uppstod tvångstankar, depressioner och andra psykiska problem. Detta såg läkarna som studerade fenomenet som en avvärjnings- eller försvarsmekanism som det var mycket svårt att ta sig förbi. Minnena kunde lockas fram genom psykoterapi, där patienten i fördjupade samtal med terapeuten fick kontakt med det smärtsamma som låg gömt i det omedvetna. Att patienten lyckades frammana de bortträngda minnena kunde enligt Freud vara ett viktigt led i en psykologisk läkningsprocess.

Sedan psykoanalysens barndom har bortträngning som fenomen varit föremål för en rad olika teorier. Alla teorierna om bortträngda minnen – och det finns alltså flera olika sådana – har det gemensamt

att minnena av smärtsamma händelser i barndomen, särskilt sexuella övergrepp, avvärjs kraftfullt från medvetandet. Det leder till större eller mindre psykiska problem. Dessa kan botas genom att de bortträngda minnena manas fram och görs medvetna i psykoterapi. Minnena kan vara antingen äkta, sanna på en symbolisk nivå eller falska. Om terapin sker på ett riktigt sätt och får stöd i objektiva fakta anses det inte fel att som terapeut stödja patienten i att det som han eller hon berättar är sant.

Det kan vara nästan omöjligt att avgöra om det som patienten berättar är sant eller inte. Att minnen som kommer fram i terapin ibland är falska, alltså är något som har skapats utifrån interna (självgenererade) eller externa (utifrån kommande) källor, finns det åtskilliga exempel på.

Under 1980- och 1990-talen blev debatten om bortträngda minnen starkt polariserad. I takt med att kvinnorörelsen stärkte sina positioner och började tala om våld mot kvinnor började allt fler offer för sexuella övergrepp berätta öppet om vad de varit med om. En del sökte också upprättelse rättsligt. Analytikerna å sin sida gick tillbaka till Freuds och andra psykoanalytikers tidiga teorier, som kopplade övergrepp till psykisk ohälsa, och byggde vidare på dessa. En av de personer som introducerade denna nya psykoanalytiska rörelse i Sverige var Margit Norell.

I USA pågick under 1990-talet något som brukar kallas The Memory Wars, en omfattande debatt med åtskilliga minnesforskare som deltagare. Bland praktiker och forskare har det funnits flera olika skolor. På den ena kanten har det funnits de som har menat att minnen som tas fram i psykoterapi ofta med stor sannolikhet är äkta. På den andra har man varnat för en sådan syn och menat att det inte går att sätta någon som helst tilltro till det som berättas utifrån minnen av händelser som man inte haft vetskap om innan.

*

Bortträngda minnen och deras betydelse har alltså tidvis aktualiserats i rättsliga sammanhang. Berättelser om återuppväckta minnen av sexuella övergrepp i barndomen har ibland använts som mer eller

mindre avgörande bevis i rättegångar. På 1990-talet hände det, framför allt i USA, att ett stort antal domar om sexuella övergrepp baserades på sådana minnen. En bakgrund till många av rättegångarna var att målsägandena genom psykoterapi hade blivit övertygade att de mindes sexuella övergrepp från barndomen, något som tolkades som orsak till de psykiska och andra problem som kvinnorna hade. Senare visade det sig att dessa återhämtade »bortträngda« minnen i en del fall var falska och att oskyldiga fäder hade dömts till långa fängelsestraff. I andra fall ansågs bevisningen, vid en granskning, ha varit för svag och domarna revs upp.

Även i Sverige har det förekommit fällande domar för våldtäkt och andra sexuella övergrepp som helt eller nästan helt har grundats på sådan bevisning. Domar har i flera fall rivits upp sedan det visat sig att berättelserna om övergreppen bedömts inte vara tillförlitliga.

Inte minst den amerikanska professorn Elizabeth Loftus har medverkat till att öka medvetenheten om risken för att falska minnen tas för sanna i rättsliga sammanhang. Hon har även visat i experiment att det är mycket lätt att suggerera fram falska minnen hos den som är mottaglig. Det bör dock påpekas att dessa experiment har rört förhållandevis neutrala händelser och inte sexuella övergrepp eller andra potentiellt traumatiserande upplevelser. Bland forskarna anses Loftus inta en ytterkantsposition så till vida att hon är mer skeptisk till bortträngda minnen än de flesta andra, och hon har också flitigt utnyttjats som sakkunnig på försvararsidan i rättegångar om sexuella övergrepp, speciellt där frågan om bortträngda minnen har berörts.

Numera torde det vara en ganska allmän inställning i det svenska rättsväsendet att det är högst tveksamt om man kan fästa någon större juridisk vikt vid berättelser som har sitt ursprung i minnen som sägs ha varit bortträngda. Sådana berättelser tillmäts därför i regel liten betydelse som bevis i brottsutredningar – om det inte finns betydande stödbevisning. Att frågan fortfarande skapar problem visar dock ett uppmärksammat mål år 2014, där en fällande dom i Göteborgs tingsrätt mot en pappa för sexuellt utnyttjande av dottern ändrades till friande av Hovrätten för Västra Sverige. I tingsrätten hade pappan fått tre års fängelse.

Hur ligger det då till med »bortträngning«?

År 1997, när debattens vågor gick som högst, publicerade ett antal experter en bok om forskningsläget i fråga om bortträngda minnen. Den heter *Recovered memories and false memories*, och författarna är några av världens främsta experter på området. Frågan om minnet av verkliga händelser kan trängas undan och försvinna helt för att sedan återhämtas – och under vilka betingelser det i så fall kan ske – diskuteras från bland annat psykologiska, psykoterapeutiska och neurovetenskapliga utgångspunkter. Även om det finns mycket osäkerhet om vad som egentligen sker i hjärnan och hur vanligt det är att verkliga minnen försvinner, tycks forskarna vara någorlunda överens i de mest grundläggande frågorna.

Och hur ligger det då till? Förekommer det »bortträngning« av minnen? Hur ska man se på minnen som »återhämtas« efter att ha varit försvunna? Kan man över huvud taget lita på dem, eller är de genomgående falska?

Minnesfunktionerna är mycket komplicerade och långt ifrån klarlagda. Men man tycks inom vetenskapen vara hyggligt överens om följande, som bland annat berör frågan om bortträngda och återhämtade minnen:

- Man skiljer mellan explicita och implicita minnen. Explicita minnen är medvetna hågkomster av tidigare händelser eller erfarenheter. Implicita minnen är omedvetna följder av handlingar i samband med tidigare händelser och erfarenheter.
- Minnet, när det görs medvetet, är en »berättelse« som kan vara mer eller mindre sann. Hjärnan kan rekonstruera det som har hänt, men den kan också konstruera något som aldrig har hänt.
- Ett minne kan vara sant i den meningen att det helt korrekt återspeglar en självupplevd händelse, eller osant i den meningen att det inte har någon motsvarighet i den egna verkligheten.
- Ett minne som i grunden är sant kan innehålla detaljer som är felaktiga, ibland många och viktiga sådana.
- Man minns på olika sätt från olika åldrar. Småbarnsminnen skiljer sig i betydelsefulla hänseenden från vuxenminnen.
- Det är ofta svårt att veta vad som är verkligt i minnena. Det gäller särskilt minnen från de första levnadsåren. Alla vuxna har

vad man kallar barndomsglömska, *infantile amnesia*, för omkring de första två åren av sina liv. Vi börjar forma självbiografiska (explicita episodiska) minnen från 2-årsåldern. Innan dess kan vi dock ha implicita minnen i form av aversion mot vissa företeelser, vilket vi visar genom känslor och kroppsspråk.

- Ju mer information man har om en händelse, desto större är risken att man tror sig faktiskt ha upplevt den, även om så inte är fallet.
- Vi avvärjer gärna känslor, tankar och minnen av obehagligheter, sådant som exempelvis stör den egna självbilden eller samvetet.
- Minnet av traumatiska händelser kan i vissa fall vara helt eller delvis bortspjälkat från det medvetna tänkandet och av ett annat slag än minnet av vanliga händelser, även om vi oftast minns de traumatiska händelserna väl.
- Övertygande falska minnen låter sig mycket lätt framsuggeras. Det finns tydliga belägg för att man kan skapa falska minnen genom olika tekniker, och även till exempel genom upprepade frågor.
- Man vet att minnen är mycket sårbara för påverkan av olika slag.
- Vetenskapliga test tyder på att vissa erfarenheter av sexuella övergrepp i barndomen, särskilt sådana som innehåller enstaka händelser från tidig ålder, kan glömmas under en tid för att sedan återvända till minnet.
- Det är mycket osannolikt att en serie traumatiska händelser under en följd av år, exempelvis sexuella övergrepp, kan glömmas helt för att senare återhämtas till minnet.
- Hos psykiskt sjuka eller labila personer är sannolikheten större än hos helt friska att traumatiska händelser trängs bort från minnet. Psykisk sjukdom har i sig ofta samband med en inre splittring, med dissociativa processer och bortträngning.
- Det är många gånger svårt att veta upphovet till ett minne och därför ofta svårt att veta om det härstammar från en verklig händelse eller exempelvis något man hört berättas eller läst, alternativt tänkt på eller drömt om.

- Det är inte avgörande för i vad mån man kan lita på ett minne hur säker personen är eller hur livligt minnet framstår.
- Det är långt ifrån säkert att man kan använda symtom hos en person och dennes uppträdande som klara belägg för att personen har varit med om något traumatiskt.
- När man ska bedöma sannolikheten för att ett återhämtat bortträngt minne stämmer med verkligheten, måste man ta hänsyn till alla enskildheter kring berättelsen, exempelvis minnet som sådant, omständigheterna när minnet återvände, innehållet i minnet (bland annat hur sannolikt det framstår när man tar hänsyn till andra faktorer) och personens karaktärsdrag.
- Om en person säger sig ha detaljerade och personliga minnen av en traumatisk händelse är det troligare att minnena överensstämmer med verkligheten än om uppgifterna saknar detalj och personlig prägel.
- Forskning visar att traumatiska händelser ibland kan leda till minnesförlust, inte bara av händelsen som sådan utan också av tidsperioder före och efter händelsen. Ibland kan minnet komma tillbaka. Forskning tyder på att framplöckningen av genuina minnen underlättas genom olika slags ledtrådar eller alternativa sökvägar i minnet (så kallad kognitiv intervjumetodik).
- Begränsade minnesförluster är relativt vanliga hos personer som begår allvarliga våldsbrott. I flera studier har mellan 25 och 65 procent av gärningsmännen hävdats att de inte alls minns brott som de har begått, och i några fall tyder undersökningarna på att minnesförlusterna är helt eller delvis verkliga.

*

Utifrån detta tycks man kunna konstatera att det sannolikt inte är korrekt att säga att bortträngning över huvud taget inte existerar, inte heller att berättelser om bortträngda minnen som kommer tillbaka i psykoterapi aldrig avspeglar verkliga händelser. Men det är samtidigt absolut inte så att bortträngda minnen som har återhämtats i psykoterapi alltid kan antas avspegla verkliga händelser.

Det kan alltså vara så att ett minne som har varit borta och sedan

återhämtats i terapi avspeglar en verklig händelse. Men det kan också vara tvärtom. Och det tycks inte finnas något säkert sätt att veta hur det förhåller sig i ett enskilt fall, åtminstone inte så att det håller för en rättslig prövning.

En sak är dock säker: I rättsliga sammanhang kan man knappast någonsin förlita sig på enbart bortträngda och återhämtade minnen som bevis; en berättelse som bygger på sådana minnen måste få rejält stöd av annan bevisning för att kunna ligga till grund för en fällande dom.

Dan Josefssons beskrivning

Dan Josefssons analys av Quickutredningen tar avstamp i Hannes Råstams bok *Fallet Thomas Quick*. Josefsson utgår från att Sture Bergwall blev oskyldigt dömd och söker en förklaring till hur det kunde gå som det gjorde.

Boken inleds med en dråplig beskrivning av en vallning i Örjesko-gen i Norge med anledning av mordet på Therese Johannessen. Beskrivningen får bilda fond för den fortsatta berättelsen, och läsaren får ända från början klart för sig att det som Quick berättar är lurendrejerier. Åklagare, polis och terapeuter är ömsom pinsamt godtrogna, ömsom ytterst angelägna att Quicks omöjliga berättelse ska gå ihop, trots allt som inte stämmer. Quick får så mycket narkotika han vill för att allting ska fungera, och alla dansar efter hans pipa. De mord han kontinuerligt erkänner hittar han själv på, sedan han läst om dem. Första gången han fick en sådan idé var när han läste en artikel i *Expressen* den 20 september 1992 om ouppklarade mord och försvinnanden. Och sedan fortsatte det. Läsaren ges intrycket att det handlade om rent humbug.

Josefsson driver tesen att psykoanalytikern Margit Norell, som han presenterar omsorgsfullt och på ett stundtals nedgörande sätt, var nestor som förespråkare för teorin om bortträngda minnen. Han visar hur flera av de terapeuter som var verksamma på Sätters sjukhus medan Sture Bergwall befann sig där stod under Margit Norells inflytande och därmed – enligt Josefsson – själva arbetade efter teorin. Denna tillämpade de också på Thomas Quick, något som innebar

att denne »fick hjälp att« återhämta bortträngda minnen från såväl barndomen som vuxna år.

Såvitt jag har kunnat finna beskriver Josefsson inte närmare hur det ska ha gått till när Quick skapade falska minnen av de mord som han sedan kom att erkänna. Och inte heller klargör Josefsson om det var fråga om falska minnen eller om rena påhitt. Men utan tvivel ska boken förstås så att Quick i varje fall i huvudsak hittade på sina berättelser med hjälp av det som han fick veta genom terapin. Det är svårt att se beskrivningarna på något annat sätt. Hur detta går ihop med teorin om bortträngda minnen ska vi återkomma till.

De största delarna av boken ägnar författaren åt två berättelser. Det är för det första en redogörelse för Margit Norells liv, hennes karriär och idéer samt hennes inflytande över några yngre psykologer, en del av dem verksamma vid Sätters sjukhus. Och det är för det andra en berättelse om Sture Bergwall och hans liv, med särskild tonvikt på tiden i terapi på Säter samt utredningarna och rättegångarna angående de mord han erkände. En central person i boken är Sven Å Christianson, som sägs vara Margit Norells lärjunge och kanske närmast ansvarig för att Thomas Quick kom att betraktas som seriemördare. Det var enligt Josefsson i hög grad Christiansons förklaringar som gjorde att Quick blev trodd när han påstod att han hade begått mordet.

Hur det ska ha gått till när Quick fick falska minnen av mordet och kunde lära sig en rad fakta om dem behandlas inte i boken. Men författarens tanke måste rimligen vara att detta skedde i terapin och att det som Quick fick veta där om mordet kom till användning när han sedan skulle berätta och lära sig mer om dem. Huruvida det ingår i Josefssons scenario att Quick fyllde på sina kunskaper om mordet genom tidningsstudier med mera framgår inte klart. Men viktigare är att det inte heller framgår om Quick faktiskt ska ha haft *minnen* av mordet – om än falska – eller om det för Quicks del handlade om rena påhitt.

Reaktionerna

Dan Josefsson har hyllats för sin bok och för sin tv-dokumentär. Han har fått åtskilliga priser, bland annat som »Årets folkbildare« år 2013

samt »Guldspaden« samma år. Påföljande år fick han Natur & Kulturs Johan Hansson-pris samt tillsammans med Jenny Küttim tv-priset »Kristallen« för Årets granskning, för dokumentären »Kvinnan bakom Thomas Quick«. År 2014 fick han även Stora Journalistpriset för Årets avslöjande, också tillsammans med Jenny Küttim. Och dessutom nominerades han till Augustpriset år 2013 i fackboksklassen.

Sedan boken kom ut har Dan Josefsson anlåtits för åtskilliga anföranden om teorin om bortträngda minnen och dess betydelse för de fällande domarna mot Thomas Quick. Han har då berättat att polis och åklagare kom att bilda ett slags sekt tillsammans med Sätters psykoterapeuter, med Margit Norell som informell ledare. Tron på bortträngda minnen var stark och psykoterapin levererade mer eller mindre färdiga berättelser ur Thomas Quicks mun till polisen för vidare utredning, allt med målet att uppnå fällande morddomar.

Att Christer van der Kwast och Seppo Penttinen hävdade att man inte kan förlita sig på bortträngda minnen som bevis i en rättegång, och att teorin enligt dem inte över huvud taget var aktuell i utredningarna, spelade inte någon roll för Josefsson. Det kan vara så att det närmast bekräftade att de två ingick i sekten.

Svenska Psykologförbundet har tagit till sig Josefssons kritik mot Quickutredningen genom att på olika sätt demonstrera sin kritiska hållning till Sven Å Christianson. Även dennes kolleger vid Stockholms universitet har på olika sätt visat sitt avståndstagande. Som vi sett har kurser ställts in och böcker stoppats. Utan tvivel har Christiansons professionella verksamhet påverkats starkt negativt.

*

Jag och Sven Å Christianson framhöll i en artikel på DN Debatt i februari 2014 att domarna mot Thomas Quick över huvud taget inte utgick från att Quick skulle ha haft bortträngda minnen av mordet. I stället berodde de fällande domarna på att Quick hade erkänt, berättat om mordet på ett för serievåldtäktsmän och seriemördare realistiskt sätt och kunnat presentera detaljer som inte rimligen kunde komma från någon annan än antingen gärningsmannen eller någon

som hade haft turen att gissa väldigt många rätt. Vår artikel tog dock inte skruv. Dan Josefsson svarade i en artikel främst med att försöka leda i bevis att Christianson vurmata mycket för teorin om bortträngda minnen. Men han menade också att det framgick att domarna byggde på att Quick hade haft bortträngda minnen av morderna. Han hänvisade till en passus i en av domarna som enligt hans mening var ett uttryck för detta (se vidare kapitel 17).

Journalisten Kristina Hultman skrev något senare en artikel på DN Kultur där hon var kritisk till Josefssons bok och även framförde uppfattningen att domarna mot Thomas Quick inte hade handlat om bortträngda minnen. Två representanter för SVT, Linus Brohult på vetenskapsredaktionen och redaktionschefen Anna Schytt, argumenterade emot. De pekade på samma avsnitt i en av domarna som Josefsson, och drog samma slutsats: domarna mot Thomas Quick byggde i hög grad på att Quick hade återhämtat bortträngda minnen.

Bortträngda minnen i resningsansökningarna

I advokaternas resningsansökningar diskuteras »uppkomstbetingelserna« för Quicks erkännanden. Hans psykiska sjukdom behandlas, liksom medicineringen och hans upplevelse av att få bekräftelse och betydelse när han berättade om de olika morderna. Frågan om bortträngda minnen berörs kort. Mest utvecklad är diskussionen i resningsansökan avseende morderna på Gry Storvik och Trine Jensen.

Enligt resningsansökningarna hade Thomas Quick inte några minnen av morderna när han började erkänna dem i psykoterapin. I början rörde det sig mest om fantasiliknande redogörelser, och han visste länge inte om han hade begått några mord eller inte. Ibland kunde han suggerera sig själv till att i stunden tro på sina berättelser. Och så småningom gjorde terapin att hans fragmentariska minnesbilder formades till sammanhängande berättelser vars stabilitet ökade i polisförhören.

Advokaterna hänvisar till journalanteckningar från terapin enligt vilka Thomas Quick när han erkände inte visste om hans mordfantasier var riktiga eller inte. Men han hade fått dem bekräftade och förstärkta i psykoterapin. Han återgestaltade minnena och vävde ihop

dem med hemska händelser i barndomen. Så småningom förstod han, enligt journalanteckningarna, att minnena var verkliga. Tidigare hade han inte vetat om det var han som hade begått mordet. Det var en lång process i terapin innan han hade förstått att han hade gjort sig skyldig till brotten.

I resningsansökningarna sägs också att Quick lärde sig detaljer om de olika mordet genom att studera tidningar från tiden för mordet och genom att lyssna av förhørsledarna och andra poliser.

Här finns alltså samma oklarhet som i Josefssons bok. Vad säger Bergwall egentligen att han hade minnen av, om än falska, och vad hittade han bara på? Antingen har man väl ett minne, eller också har man det inte?

Nej, fullt så enkelt är det inte ändå. För det är inte ovanligt att personer är osäkra på om vissa saker som de har i huvudet är minnen eller inte. Bergwall säger numera att det delvis är på det sättet för hans del.

Men en sak bör man kunna vara överens om: Det som man är säker på att man bara har hittat på, det kan man inte samtidigt ha minnen av, vare sig säkra eller osäkra, vare sig verkliga eller falska.

Frågorna

För denna bok är det i första hand de bortträngda minnenas betydelse för Quickrättegångarna som är av intresse. Det som påstås om detta väcker, som vi har sett, ett antal frågor:

1. Menar Josefsson och andra att det som skedde i psykoterapin på Sätters sjukhus var att Thomas Quick – som han ju då kallade sig – fick *minnen* av de mord som han sedan dömdes för, liksom av ett antal andra mord som han erkände? Eller fick han bara hjälp med faktaunderlag om mordet för att kunna *hitta på* en berättelse om dem?
2. Om han faktiskt fick minnen av mordet, och det var dessa som låg till grund för hans berättelser, varför säger han då inte detta själv? Vad han i allt väsentligt säger är att han hittade på berättelserna, och fick hjälp med fakta i terapin, polisförhören, gamla tidningar med mera.

3. Om berättelserna bara var *påhitt*, hur kunde då terapin hjälpa honom med berättelserna? Och vilken betydelse hade i så fall teorin om bortträngda minnen?
4. Om det var fråga om återskapade minnen av sådant som Quick hade trängt undan och varit omedveten om, varför finns det då inte något om detta i *domarna*? Där framställs det hela så att Quick genomgående själv började berätta om mordet och sedan tillhandahöll allt fler detaljer om dem.

*

I extramaterialet till denna bok, på hemsidan www.goranlambertz.se, har jag tagit in ett par korta beskrivningar dels av den så kallade objektrelationsteorin, dels av Margit Norells förhållande till den förening som hon spelade en stor roll i, Holistiska föreningen. I sin bok fäster Dan Josefsson viss vikt vid dessa båda ämnen. De har dock, enligt min mening, inte någon större betydelse för Quickärendet.

12. Medierna

MEDIERNAS BEHANDLING AV Quickärendet är ett huvudärende i den här boken, och jag har redan varit inne på ämnet i flera kapitel. Det finns ett värde i att ge en kort och någorlunda samlad beskrivning av mediernas förhållningssätt, inte minst som underlag för den analys och kritik som jag återkommer till i kapitel 20.

Före Råstam

Under de cirka sju år Quickrättegångarna pågick (åren 1994–2001) var mediebevakningen ofta intensiv. Bevakningen utgick nästan genomgående från att det var en seriemördare som åtalades och dömdes. Endast enstaka skribenter förde fram misstankar om att allt inte stod rätt till. Av personer som märktes var det framför allt Jan Guillou, som redan från början var skeptisk till Quicks erkännanden och hävdade att de var falska. I sina krönikor i *Aftonbladet* angrep han flera gånger brottsutredningen och de personer som ansvarade för den.

På Guillous sida fanns bland andra journalisten Dan Larsson, som skrev en bok år 1998 om det som han menade var en rättsskandal, *Mytomanen Thomas Quick*. Där fanns även advokaten Pelle Svensson.

Efter några år fick Guillou sällskap av Leif GW Persson, som tidigare hade vacklat inför frågan om Quick var skyldig eller oskyldig. I en intervju i *Dala-Demokraten* den 19 september 1996 sa han om fallet Thomas Blomgren, ett mord som inträffade i Växjö år 1964 och som Thomas Quick erkände att han hade begått: »Där har han berättat saker som han rimligen inte borde ha känt till. Och där kan han heller inte ha fått det av förhørsledarna, för dom har nog heller inte fattat innebörden av det. Det är giftigt, alltså.« Om Thomas Quick säger

Persson i samma intervju så här: »Det finns vissa egenskaper hos Quick som man inte enkelt kan avfärda. Egenskaper hos honom som person som gör att han ligger bra till för den här typen av gärningar. Sen är det då vissa saker som han påstås ha sagt som gör ett bestickande intryck.«

Men så småningom hade alltså Leif GW Persson ändå blivit säker på att Quick var oskyldigt dömd. Han annonserade nu att han och psykiatern Ulf Åsgård höll på att skriva en bok som skulle komma att slutligt avslöja rättsröten i Quickaffären.

Leif GW Persson och Jan Guillou, tidigare vapendragare innan de kom på kant med varandra, skrev i varsin kvällstidning och hade många läsare. De är skickliga i sin argumentation, och man kan utgå från att många tog intryck av deras skepsis. Jag gjorde det i viss mån själv. Intrycket var att Quicks erkännanden var i stort sett det enda bevis som fanns. Och hur mycket var ett erkännande egentligen värt om det handlade om en psykiskt sjuk person som ville gå till historien som en av de värsta seriemördarna som funnits?

År 2006 anmälde advokaten Pelle Svensson Quickärendet till Justitiekanslern, som var jag. Det blev en hel del publicitet kring detta, både när anmälningen gjordes och när jag en vecka senare presenterade mitt beslut att inte gå vidare med granskningen (se kapitel 2). Pelle Svensson var starkt kritisk till mitt beslut, medierna i huvudsak neutrala. Några år senare gav Pelle Svensson ut en bok, *Quick – den stora rättsskandalen*, där han argumenterade mot mitt beslut och för påståendet att Quickärendet är en rättsskandal.

Hannes Råstams tv-dokumentärer och hans bok

Journalisten Hannes Råstam började arbeta med fallet Quick våren 2008. Det var inför honom och SVT:s kameror som Sture Bergwall den 18 september 2008 sa att han hade ljugit om alla mordet. Råstam gjorde tre dokumentärer som visades av SVT, dels i december 2008, dels våren 2009. Han skrev även en bok, *Fallet Thomas Quick*, som kom att få mycket stor betydelse för utvecklingen av ärendet och debatten om det. Boken kom ut i augusti 2012, strax efter att Hannes Råstam hade avlidit i cancer.

Råstams dokumentärer gav en tydlig bild av rättsröta. Det intryck som förmedlades var att Quick inte visste något om de mord som han erkände. Allteftersom lärde han sig fakta om dem genom de frågor och den information han fick av förhørsledaren, Seppo Penttinen, och genom psykoterapin. Vid rekonstruktioner på mordplatserna visste han knappt vad som var höger eller vänster, och han gissade ständigt fel på frågor om mordvapen, offrens klädsel, eventuella kroppskännetecken och liknande. Den som såg dokumentärerna kunde inte gärna tvivla: här handlade det om en kvalificerad skandal där terapeuter, poliser, åklagare och advokater ställde sig bakom Thomas Quicks önskan att bli ihågkommen som en seriemördare. Någon bevisning fanns inte, men det fixade man till i en process där alla hade som gemensamt mål att bevisningen skulle räcka för att övertyga domstolarna. Huruvida Quick verkligen var skyldig saknade betydelse för dem som arbetade med utredningarna.

Före augusti 2012

Efter att den första resningsansökningen hade bifallits, i december 2009, var vägen utstakad. Tidningar, radio och tv beskrev nu i allt säkrare ordalag Quickärendet som en rättsskandal. När *Dagens Nyheter* på sin ledarsida den 6 augusti 2012 skrev att det var »pinsamt uppenbart« att seriemördaren aldrig hade funnits, var det knappast någon som reagerade. Det hade etablerats en ny sanning.

I samband med publiceringen av Hannes Råstams bok planerade redaktionen för programmet Studio Ett på Sveriges Radio ett specialprogram. Det skulle sändas den 21 augusti. Som jag tidigare har beskrivit var det inför detta som jag började läsa in mig ordentligt på ärendet. I programmet, som alltså sändes dagen efter min första »motartikel« den 20 augusti, kom flera personer till tals som bekräftade bilden av en rättsskandal. Det fanns inte någon som helst tvekan om att redaktionen ställde sig bakom denna bild. Frågor av typen »hur är det möjligt att något sådant kan hända?« och »varför förstod ingen att han ljög?« ställdes flera gånger.

Mina första artiklar och reaktionerna

Jag insåg snart att åtskilliga medier och många andra hade dragit alltför långtgående slutsatser av Bergwalls återtagna erkännande och resningsprocesserna. I själva verket talade allt för att domarna mot honom var riktiga. Jag bestämde mig för att detta var något som måste sägas. Jag visste att diskussionen i Studio Ett den 21 augusti skulle utgå från att det hade varit fråga om en rättsskandal och ville därför få en artikel publicerad på framträdande plats före programmet. Jag skrev till DN Debatt och fick löfte därifrån att publicering skulle ske senast den 20 augusti. I artikeln pekade jag inte bara på den felaktiga slutsats som många hade dragit, utan också på den omständigheten att det faktiskt fanns mycket stark bevisning mot Bergwall när han dömdes för mord. Och jag lade fram fem omständigheter för att illustrera detta.

Anledningen till att jag valde att även peka på bevisläget var att jag hade kommit till insikt om att bevisningen – även bortsett från erkännandena – var stark. I vissa delar var den nästan helt omöjlig att komma runt. Styrkan i bevisningen bekräftades av att den norske riksåklagaren hade begärt lagföring i Sverige i de tre norska fallen.

Jag ansåg att det skulle vara mycket olyckligt om det slogs fast en gång för alla att det blivit klarlagt att Sture Bergwall var oskyldigt dömd och att det därmed hade varit fråga om en rättsskandal. För att motverka detta var det nödvändigt att ta upp bevisläget i debatten.

Åtskilliga tidningar angrep mig med argumentet att jag som domare i Högsta domstolen inte borde säga att en person som hade frikänts ändå kunde vara skyldig. Särskilt kritiserades de fem bevisomständigheter som jag hade fört fram i min artikel, och det hävdades att de var omintetgjorda som bevis genom att de hade prövats i resningsprocesserna. Det anfördes också att man inte kunde dra någon slutsats av sådana omständigheter som det var fråga om (en låst vägbom som troligen hade varit öppen just vid mordet, en liten såg som hade hittats efter Bergwalls anvisningar, en påtagligt exakt beskrivning av en tröja, ett oprovocerat påpekande att ett mordoffer hade ett kroppsmärke under naveln och ett plötsligt utpekande av en fyndplats utan att någon frågat eller letat). *Svenska Dagbladet* konstaterade i sin »faktakoll« att ingen av punkterna kunde tillmätas någon betydelse som bevis.

Effekten blev väsentligen densamma när jag i en ny artikel på DN Debatt den 31 augusti argumenterade vidare och presenterade fem nya punkter med omständigheter som talade för Bergwalls skuld. *Svenska Dagbladet* gav i en ny »faktakoll« rött ljus för fyra av de nya punkterna på den grunden att Bergwall numera var frikänd för de mord som punkterna avsåg (en inristning i en björk som hittades efter Bergwalls anvisningar, en ärrbildning hos ett av mordoffren som Bergwall plötsligt nämnde, ett karakteristiskt ljud som Bergwall identifierade och som hördes vid skolan i bostadsområdet just vid den tidpunkt då ett av offren försvann samt utsmetat blod som hade hittats efter en uppgift av Bergwall). En punkt fick gult ljus för att målet i fråga ännu inte var omprövat (en kräkning hos ett av offren som Bergwall nämnde, sannolikt utan att han fått information om den i förväg).

I de fyra stora stockholmstidningarna angreps jag personligen på olika sätt, och flera skribenter menade att jag borde avgå som domare i Högsta domstolen. I en söndagskrönika i *Dagens Nyheter* den 26 augusti menade Peter Wolodarski att jag bland annat försökte rättfärdiga mitt beslut som justitiekansler 2006, att jag försvarade det som redan vuxit till en rättsskandal, att jag som ledamot av Högsta domstolen borde hålla mig för god för att kommentera en pågående rättsprocess, och att mitt agerande visade att jag inte hade förstått min roll. I *Aftonbladet* menade Åsa Linderborg att jag inte borde få vara kvar som domare och Eva Franchell att jag var hjärtlös eftersom jag hade nämnt en pojkes kroppsliga åkommor. Även i *Expressen* och *Svenska Dagbladet* framfördes att jag borde avgå. Av krönikörer som Leif GW Persson och Jan Guillou – som alltså båda under många år drivit linjen att Bergwall var oskyldigt dömd – fick jag epitet som »formidabel fåne«, en »Sveriges Bagdad Bob« och diverse annat.

I *Expressen* den 23 september skrev Leif GW Persson så här: »För manliga tillkortakommanden av mer betydande slag finns det tre bildliga beskrivningar som i vart fall inte drabbar kvinnor: Man kan fastna med skägget i brevlådan, med pitten i svängdörren eller med brallorna nedhasade till fotknölna. I en rent praktisk, fysisk och mänsklig mening skall det naturligtvis och i princip vara omöjligt att samtidigt uppnå dessa tre resultat. Icke förty så har numera även

Göran Lambertz, tidigare Justitiekansler och nu domare i högsta domstolen, lyckats med detta akrobatnummer.« Inlägget illustrerades med en bild där jag stack upp mitt huvud ur en brevlåda.

På ledarplats i *Dagens Nyheter* skrev Peter Wolodarski den 27 september att »fram träder bilden av ett justitieråd som saknar basala spärrar«. Det skrev han när det hade »avslöjats« att jag också engagerat mig angående Palmeutredningen. Detta kallade Wolodarski för »privatspaning«, och han lade ihop det med mina försök att ta reda på fakta om bevisningen i Quickärendet som han kallade för »tvivelaktiga och genanta mejlspaningar, som syftar till att stämpla Thomas Quick som seriemördare, trots resningar och frikännanden«.

Angreppen blev särskilt hårda sedan jag i en tv-intervju i början av september 2012 hade sagt att det inträffade var ett journalistiskt haveri. Jag pekade dels på att det hade dragits allvarligt felaktiga slutsatser, dels på att personangrepp fått ersätta en diskussion i sak. Efter detta inledde *Expressen* – som dittills legat ganska lågt – en intensiv kampanj där det var tydligt att man ville få mig att på olika sätt »se dålig ut«. Man begärde ut de mejl som jag skrivit och fått i Quickärendet från och till min e-postlåda i Högsta domstolen, varefter man den 19 september 2012 »avslöjade« den kommunikation som hade förekommit mellan mig, Christer van der Kwast, Seppo Penttinen, journalisten Gubb Jan Stigson och Claes Borgström. Att jag då för länge sedan hade sagt som svar på frågor att jag hade kommunicerat med just dessa personer nämndes inte.

De många mejlen lades ut på internet och kommunikationen klandrades. I sak var det värsta att jag hade skrivit i ett mejl att jag kände att Råstam i sin bok mer eller mindre hade pulveriserat flera av »våra« bevis, fastän jag senare hävdade att bevisningen mot Bergwall var mycket stark. Till saken hör att mejlen inte var allmänna handlingar, något som jag påpekade för *Expressen* när jag lät lämna ut dem. Jag överlämnade publiceringsbeslutet till tidningen. Jag och mina meddebattörer hade bestämt oss för att lämna ut mejlen för att det inte skulle kunna hävdas att vi hade något att dölja.

Sakdiskussionen angående Quickärendet uteblev däremot så gott som helt. Den centrala frågan – om man kan dra slutsatsen att Bergwall hade dömts oskyldig och att det därför hade skett en

rättsskandal – diskuterades nästan inte alls. Den diskussion som må ha förekommit doldes i hög grad bakom de personangrepp som riktades mot mig.

Ett par av tidningarna, som *Dagens Nyheter* och *Upsala Nya Tidning*, tog dock ett steg tillbaka och menade att saken kunde behöva övervägas på nytt. Men DN valde i det sammanhanget (den 2 september 2012) att försvara sig med att »journalistikens Göteborgsanda« kunde ha medfört att man hamnat fel (se kapitel 9). Man kunde möjligen inte lita på Hannes Råstam och hans kolleger. »Man hittar en tes, driver den stenhårt, förtiger eller förminskar motargumenten och redigerar inslagen så att ens meningsmotståndare ter sig så enfaldiga som möjligt.« Den sortens journalistik lämnar enligt DN ofta läsaren eller tittaren med en bismak i munnen. »Med stor sannolikhet« är Quick-affären en skandal, skrev tidningen, men den som verkligen eftersträvar rättssäkerhet bör inte vara den förste att lägga locket på.

Även andra blev försiktigare i hur de uttalade sig, men flera visade genom sina ordval att de fortsatte att utgå från att det hade varit fråga om en rättsskandal.

*

Mitt inhopps i debatten fick alltså en viss effekt, bland annat så att *Dagens Nyheter* lämnade sin tidigare linje och blev mer försiktig. Men i huvudsak stod alla medier kvar på samma ståndpunkt. Både på nyhetsplats och i ledare försvarades den intagna positionen att det hade rört sig om en rättsskandal.

Diskussionen år 2012 började avta i september och var i stort sett över i oktober. Det är svårt att veta, men mitt intryck var att de allra flesta då hade godtagit mediebildens av att Quickärendet var en stor rättsskandal. Många hörde visserligen av sig till mig och sa att de inte alls trodde på den nya bilden av Bergwall som snö vitt oskyldig. Och om många hörde av sig fanns det rimligen åtskilligt fler människor som tänkte detsamma, utan att höra av sig. Så gott som alla medier av någon betydelse fortsatte att hävda rättsskandalen. I regel gjordes inga reservationer i den frågan.

Sveriges Televisions hållning

Som har nämnts tidigare sändes tre dokumentärer av Hannes Råstam i SVT sent år 2008 och tidigt 2009. Det var inte någon tvekan om vilket dokumentärernas budskap var: Quickärendet var en rätts-skandal. SVT gjorde inte några försök att balansera denna bild av det inträffade. Inte heller under de närmaste åren därefter gjordes några sådana försök.

På hösten 2012, efter att mediedebatten hade kommit igång på allvar, gjorde SVT:s Uppdrag Granskning ett »porträtt« av mig. Petter Ljunggren var reporter. Porträttet var ganska elakt, men ändå inte någon nidbild. Petter Ljunggren är en skicklig reporter och det kändes att han var intresserad av sanningen. Men det var också tydligt vilket uppdrag han hade: att få mig att se ensam och hopplös ut.

Det sista åklagarbeslutet att lägga ned åtal mot Sture Bergwall kom den 31 juli 2013. I Aktuellt samma kväll påannonserades ett nyhetsinslag med orden »det var innan det stod klart även för andra att seriemördaren Thomas Quick bara var en enda stor rättsskandal«. Att SVT visste vad man ansåg, och vilken linje man ville driva, stod alltså helt klart.

Det nyssnämnda inslaget i Uppdrag Granskning repriserades sommaren 2013, delvis omgjort. Det kunde inte råda något tvivel om vilket budskap redaktionen ville förmedla till tittarna: Quickärendet var en rättsskandal, och här porträtterades en man som var så envis att han inte ens kunde erkänna detta uppenbara. Avslutningen innehöll ändå en liten öppning. Programledaren Karin Mattisson frågade reportern Petter Ljunggren om jag fortsätter att hävda att Bergwall kan vara skyldig. Hon fick ett jakande svar, och de båda såg lite fundersamma ut. Där slutade programmet.

Mediehanteringen 2013

Debatten satte fart igen i november 2013, efter att Dan Josefssons bok *Mannen som slutade ljuga* hade kommit ut. Bokens påståenden om en sekt på Sätters sjukhus, som hade lockat fram bortträngda men falska minnen ur Sture Bergwall, vann starkt gehör. Även nu hakade såväl radio och tv som tidningar på. Berättelsen om rättsskandalen

bet sig fast, om möjligt ännu hårdare än 2012. Mina försök att klargöra att Dan Josefsson inte hade visat något samband mellan psykoterapins bortträngda minnen och Quicks erkännanden tycktes gå spårlöst förbi. Josefsson fick som vi sett pris efter pris för sin bok, och i medierna ifrågasattes inte hans slutsatser. I en tv-dokumentär i anslutning till ett program i serien *Veckans brott* klargjorde Josefsson hur det hade gått till när en galen psykoterapeutisk idé fick fäste på Sätters sjukhus. Även åklagare och poliser i Quickärendet anslöt sig till den informella sekten och trodde blint på de bortträngda men återhämtade minnena.

Även Vetenskapens värld drogs in i Quickärendet. Tillsammans med psykologen Richard S Sjöberg förklarade Dan Josefsson för programledaren Victoria Dyring vad teorin om bortträngda minnen innebar och hur den hade verkat i Quickärendet. Någon tveksamhet om det vetenskapligt riktiga i påståendena märktes inte.

Sture Bergwall hade visserligen själv inte talat om några bortträngda minnen efter att han hade tagit tillbaka sina erkännanden. Han sa i stället att han hade hittat på alltihop. Hans förklaring måste rimligen betyda att han i sin nya version inte hade några minnen av de påhittade mordena. Denna komplikation var det dock inte någon som belyste. Jag och Sven Å Christianson pekade på den tydliga motsägelsen i en debattartikel i *Dagens Nyheter*, men ingen tycktes intresserad. Dan Josefsson svarade visserligen, men utan att låtsas om problemet.

Tonen mot mig som motståndare till majoritetsbilden blev hårdare nu än ett år tidigare. Den 26 november 2013 twittrade exempelvis Emanuel Karlsten, krönikör på *Dagens Nyheter*: »Det är helt otroligt att Lambertz sitter i högsta domstolen och knappt ens kan avsättas. Vilken fruktansvärd rättsröta.« Tweeten fick många medhållande kommentarer som i huvudsak gick ut på att jag måste vara galen.

Medierna hittade nu några jurister som sa att jag borde avgå på grund av mitt ihärdiga förnekande av rättsskandalen; det innebar ju att jag misstänkliggjorde en frikänd. Nyhetsredaktioner och ledarredaktioner enade sig mot mig. Det var alldeles klart var den stora majoriteten av medier i Sverige stod. Quickärendet var en rättsskandal, det fanns inte utrymme för någon annan uppfattning.

Den här gången fanns det dock även enskilda motröster i medierna. *Dagens Industri* varnade i ett par ledare för alltför snabba slutsatser och försvarade min rätt att framföra en annan uppfattning än majoritetens. I *Sundsvalls Tidning* skrev den gamle kulturredaktören Curt Bladh en artikel på samma tema. Och i *Corren* – som tidigare hade varit skarpt kritisk till mina inlägg i debatten – skrev chefredaktören Charlotta Friberg en söndagskrönika med rubriken: »Tänk om Lambertz har rätt.«

År 2014

I november 2013 tillsatte regeringen den så kallade Bergwallkommissionen, som fick i uppdrag att granska rättsväsendets och vårdens agerande i fallet Sture Bergwall. Kommissionens uppdrag beskrivs närmare i kapitel 13. Med tillsättandet av denna utredning blev det naturligt att debatten om den eventuella rättsskandalen lades på is.

Så blev det också. Under år 2014 förekom det inte någon medie-debatt att tala om i Quickärendet. Det mesta som rapporterades handlade om Sture Bergwalls psykiatriska vård, ifall den skulle upphöra. Då och då refererades dock till »rättsskandalen«, inte minst i *Dagens Nyheter*. Och i tidskrifter fördes en viss diskussion om de bortträngda minnenas eventuella roll.

Det finns ingen anledning att tro något annat än att så gott som samtliga medier stod kvar vid sina ställningstaganden från 2013: Quickärendet var ett sorgligt exempel på svensk rättsröta. Några oärliga rättstjänare hade kommit undan lagens långa arm genom att deras brott hade hunnit preskriberas innan det blev klarlagt hur falskt och manipulativt de hade agerat. En som hade hjälpt polis och åklagare att slippa undan det straff som de hade förtjänat var den dåvarande justitiekanslern.

Filmprojekt

Den 11 december 2012 rapporterade *Svenska Dagbladet* att Sture Bergwalls liv skulle bli film. Manus skulle bygga på Hannes Råstams bok och huvudrollen spelas av David Dencik. Denne och filmprodu-

centen Helena Danielsson skulle svara för filmatiseringen. De båda hade tillsammans med journalisten Mattias Göransson och den litterära agenten Leyla Belle Drake just startat processen. Enligt Den-cik är Thomas Quick en drömroll för vilken skådespelare som helst. Man tänkte sig att projektet skulle kunna utmytna i såväl en spelfilm som en tv-serie. Budgeten sades vara 50–80 miljoner kr:

Det är ett otroligt lustfyllt projekt som nu ska få växa fram organiskt. Vi börjar nu med att ta fram synopsis och förvandla det fantastiska materialet till en dramatiserad historia. Det är »beyond Swedish crime«, säger Helena Danielsson.

Enligt planerna, som de presenterades hösten 2009, skulle inspelningen starta någon gång vid årsskiftet 2014/15.

Quickärendet är även föremål för ett brittiskt filmprojekt hos Century Films med den i England mycket respekterade regissören Brian Hill och producenten Katie Bailiff som huvudansvariga. Enligt planerna ska filmen ha premiär våren 2015. Av medlemmarna i Quicklaget medverkar jag och Gubb Jan Stigson i intervjuer, medan Christer van der Kwast, Seppo Penttinen och Sven Å Christianson har avböjt att medverka, huvudsakligen med motiveringen att de inte vill legitimera ett projekt som inte kan förväntas ge en rättvisande bild av Quickaffären. Även Claes Borgström har sagt nej till att medverka.

Hur ska man se på medierapporteringen?

Det som jag framför allt har velat belysa i det här kapitlet är att i stort sett alla medier i landet samfällt tog ställning för att Quickärendet var en rättsskandal. När jag förde fram en annan uppfattning gick medierna till angrepp mot mig personligen. Det stod klart att medierna inte bara hade tagit ställning, utan i flera fall också hade gjort det på ett sådant sätt att de hade blivit parter i målet.

I kapitel 20 diskuterar jag mediernas ansvar för att Quickärendet tog den vändning som det gjorde. Jag går särskilt in på frågan vad det innebär när många medier får en partsställning som de försvarar.

13. Granskningarna

QUICKÄRENDET OCH DESS inblandade personer har i olika sammanhang varit föremål för granskningar av ett flertal myndigheter, liksom av Pressens opinionsnämnd och Advokatsamfundets disciplinnämnd. I det här kapitlet refererar jag de viktigaste av dessa granskningar i korthet. Jag redovisar också de uppdrag som har getts i Sverige och Norge att inom vissa ramar utreda Quickärendet.

JK:s granskning år 2006

Jag har flera gånger nämnt Justitiekanslerns beslut i november 2006 då JK (jag själv) inte inledde någon förundersökning mot Christer van der Kwast och Seppo Penttinen, som anmälarna hade önskat, och inte heller i övrigt vidtog någon åtgärd i ärendet. Det var Johan Asplunds föräldrar och Charles Zelmanovits bror som stod bakom anmälan, vilken hade utarbetats och lämnats till JK av advokaten Pelle Svensson.

I anmälan påstods att åklagaren och polisen hade agerat felaktigt vid genomförandet av de förundersökningar och rättegångar som hade lett fram till att Thomas Quick hade åtalats och sedermera dömts för åtta fall av mord. Enligt anmälan fanns det allvarliga systemfel inom rättsväsendet som hade medfört att Quick hade dömts för flera mord som han inte hade begått. Anmälarna menade att Christer van der Kwast och Seppo Penttinen hade gjort sig skyldiga till grova tjänstefel och menedsbrott.

Efter en genomgång av de sex domarna och en del av det övriga materialet kom, som vi sett, jag och mina medarbetare fram till att det inte fanns anledning att inleda någon förundersökning eller att

fortsätta granskningen av ärendet på något annat sätt. En del av beslutet har citerats i kapitel 2.

Riksåklagarens beslut år 2009

År 2008 gjordes en anmälan till Riksåklagaren (RÅ) av ungefär samma slag som den som gjordes till Justitiekanslern. Vid det här laget hade Sture Bergwall tagit tillbaka sina erkännanden, och saken hade därför hamnat i ett nytt läge. RÅ beslutade att inte inleda någon förundersökning mot Christer van der Kwast eller Seppo Penttinen, och överlämnade samtidigt frågan om vad som borde ske med anledning av de återtagna erkännandena till Riksenheten för polismål, som leddes av överåklagaren Björn Ericson.

RÅ motiverade sitt beslut på följande sätt.

1. De brottspåståenden som jag nu har att ta ställning till avser till den alldeles övervägande delen sådant som har utspelat sig för mer än tio år sedan. Därmed är frågan om brott preskriberad även om gärningarna skulle vara att bedöma som grovt tjänstefel eller mened. De övriga brottspåståendena avser gärningar som har inträffat för mer än fem år sedan. Preskription har därmed inträtt för det fall gärningarna är att bedöma som tjänstefel. Endast om dessa gärningar är att bedöma som grovt tjänstefel har preskription inte inträtt. Detsamma gäller om gärningarna är att bedöma som mened.

Preskription är inte endast ett hinder för att väcka åtal för gärningarna, det hindrar också att en förundersökning inleds för utredning av de preskriberade brotten. Redan på formella grunder saknas det därför rättsliga förutsättningar att inom ramen för en brottsutredning granska de förundersökningar och rättegångar mot Thomas Quick som har avslutats före år 1999. Detta preskriptionshinder gäller merparten av de brottspåståenden som Justitiekanslern prövade i november 2006, och hindret gäller alla de påståenden om brott som programmen kan anses innehålla.

Den återstående frågan är alltså om det finns förutsättningar att inleda förundersökning för att utreda en eventuell misstanke om grovt tjänstefel eller mened som hänför sig till tiden mars 1999 och därefter. Den anmälan jag har att ta ställning till är i denna del densamma som Justitiekanslern tog ställning till 2006 i sin roll som särskild åklagare. Justitiekanslern fann då efter en grundlig genomgång att en förun-

dersökning inte skulle inledas då det bl.a. inte fanns anledning att anta att åklagaren hade brutit mot objektivitetsprincipen eller att det hade begåtts några andra allvarliga felaktigheter från åklagarens eller polisens sida.

Med hänsyn till inblandade parter och till stabiliteten i rättslivet bör utgångspunkten vara att ett beslut att inte inleda förundersökning ska stå fast om det inte ändras av en högre åklagare i samband med överprövning av beslutet eller nya omständigheter tillkommer som ger skäl till en annan bedömning.

Det kan i detta sammanhang noteras att Justitiekanslern i sin roll som extraordinärt tillsynsorgan bl.a. har till uppgift att granska allmänna åklagares, inklusive riksåklagarens, handläggning av ärenden. I de delar där kompetensområdena sammanfaller är Justitiekanslern, Riksdagens ombudsmän och riksåklagaren dock likställda åklagare. Jag har därför inte någon möjlighet att överpröva Justitiekanslerns beslut.

Då det i detta fall inte heller har framkommit några nya omständigheter av betydelse för bedömningen av om det finns anledning att inleda förundersökning för grovt tjänstefel eller mened finns det inte skäl för mig att göra en förnyad prövning av om förundersökning ska inledas. Jag beslutar därför att inte inleda förundersökning med anledning av den aktuella anmälan.

2. Fråga är då om det som kommit fram ger anledning att inleda ett särskilt tillsynsärende eller vidta någon annan åtgärd inom ramen för min tillsyn.

Ett särskilt tillsynsärende inleds när det behövs för riksåklagarens rättsliga styrning av åklagarorganisationen genom vägledande uttalanden. Ärendena rörande Thomas Quick är av mycket speciell karaktär och ligger dessutom långt tillbaka i tiden. Det saknas därför intresse av att ge vägledning till åklagarorganisationen med dessa ärenden som utgångspunkt. Ett särskilt tillsynsärende ska därför inte inledas av den anledningen.

Vidare inleds ett särskilt tillsynsärende hos riksåklagaren när det behövs för att ge underlag för en anmälan till Statens ansvarsnämnd om att meddela åklagare disciplinpåföljd. De fel som Christer van der Kwast påstås ha gjort sig skyldig till ligger så långt tillbaka i tiden att de inte kan föranleda disciplinpåföljd. Det finns därför inte heller skäl att inleda ett särskilt tillsynsärende för att ge underlag för en anmälan till Statens ansvarsnämnd om att meddela disciplinpåföljd.

Slutligen inleds ett särskilt tillsynsärende när det finns oklarheter som måste belysas för att riksåklagaren ska kunna ta ställning till de

nämnda frågorna eller för att kunna ta ställning till någon annan fråga. Det som kommit fram i detta ärende är inte av sådant slag att det i övrigt ger anledning att inleda ett särskilt tillsynsärende eller vidta någon annan åtgärd inom ramen för min tillsyn.

3. Som tidigare nämnts har anmälarna begärt att Åklagarmyndigheten ska granska handläggningen av förundersökningarna och rättegångarna mot Thomas Quick och ta ställning till om det som kommit fram ger anledning för myndigheten att initiera ett resningsförfarande angående de aktuella domarna. Sådana ärenden kan, beroende på omständigheterna, behandlas antingen hos riksåklagaren eller hos annan åklagare.

Ärenden som rör frågor om resning av en tingsrättsdom ska normalt handläggas av den åklagarkammare där tingsrätten finns. I detta fall är flera olika åklagarkammare berörda. Ärendet bör dock i sin helhet handläggas på ett ställe. Då åklagare och polis har ifrågasatts är det lämpligt att ärendet handläggs vid den nationella åklagarkammare som normalt handlägger ärenden om brott av åklagare och polis, dvs. vid Riksenheten för polismål. Ärendet ska därför i nämnda del överlämnas dit för handläggning.

Det viktigaste i riksåklagarens beslut var *att* han hänvisade till att eventuella ordinära brott av tjänstemännen var preskriberade, *att* det inte fanns tillräcklig anledning att ompröva det som Justitiekanslern tidigare hade kommit fram till när det gällde möjliga grövre brott *och att* Quickärendena var av så speciell karaktär att det inte fanns skäl att inleda ett särskilt tillsynsärende för att ge vägledning till åklagarorganisationen med dessa ärenden som utgångspunkt. Resningsfrågan skulle hanteras av den särskilda Riksenheten för polismål i stället för att – som normalt sker – läggas ut på åklagarkamrarna på de orter där de aktuella tingsrätterna fanns.

Granskningsnämndens beslut år 2011

Granskningsnämnden för radio och tv fick år 2010 en anmälan mot SVT som rörde den tredje av Hannes Råstams dokumentärer. Anmälan gällde ett påstående i dokumentären om att Piteå tingsrätt i domen i Zelmanovitsmålet hade skrivit att Quick hade blivit utsatt

för övergrepp av fadern och modern. Något sådant konstaterande av tingsrätten fanns inte i domen, bara en redovisning av uttalanden i ett sakkunnigutlåtande. Granskningsnämnden fällde programmet på denna grund och skrev:

Nämnden konstaterar att domen från Piteå tingsrätt citerades på ett felaktigt sätt i programmet och att den anmälda uppgiften därmed var missvisande. Med hänsyn till uppgiftens art och betydelse i sammanhanget medför detta att programmet strider mot kravet på saklighet.

PON:s granskningar

Seppo Penttinen har anmält *Aftonbladet* två gånger till Pressens opinionsnämnd (PON) för det som Jan Guillou har påstått om honom i sina krönikor. Guillou har bland annat skrivit att Penttinen fabricerade bevismaterial och att han ljög inför rätta. Båda gångerna – senast den 24 januari 2012 – fann Pressens Opinionsnämnd efter förslag från Pressombudsmannen (PO) att tidningen hade brutit mot god publicistisk sed genom sina påståenden. Nämnden konstaterade, liksom PO, att det inte är acceptabelt att utan tillräckligt stöd påstå att en person är kriminell. Och något stöd för sina påståenden hade tidningen inte kunnat visa.

Advokatsamfundets disciplinnämnd 2013

Disciplinnämnden i Sveriges Advokatsamfund tog upp en anmälan mot Claes Borgström, gjord av samfundets styrelse. Anmälan gällde frågan huruvida Claes Borgström hade brutit i sin lojalitetsplikt mot Sture Bergwall i samband med att jag gav mig in i debatten till försvar för rättsprocesserna. Det skulle ha skett genom att Borgström hade uttryckt sitt stöd för mig i vår privata mejlkorrespondens. Borgström invände bland annat att samfundet inte hade anledning att ha synpunkter på vad han skrev privat till en annan person.

Disciplinnämnden kommenterade inte Borgströms invändning att hans mejl till mig hade varit privata. Men man friade honom ändå och med denna motivering:

Claes Borgström har uppgivit att han, när han i sina mail till Göran Lambertz uttryckte sitt gillande över Göran Lambertz artikel och intervjuer, avsåg att instämma i Göran Lambertz åsikt att utredningarna och lagföringen av Quick (numera Bergwall) inte är någon rättsskandal. Det saknas anledning att ifrågasätta detta. Mot denna bakgrund är det inte visat att Claes Borgström brustit i sin lojalitetsplikt mot sin tidigare klient.

En minoritet bestående av tre av nämndens ledamöter (Lena Frånstedt Lofalk, Eva Eriksson och Anne Ramberg) menade att Borgström borde tilldelas en varning. Motiveringen löd:

En advokats främsta plikt är att tillvarata klientens intressen på bästa sätt och efter bästa förmåga. Lojalitetsplikten är långtgående. Claes Borgström har genom de kontakter som förevarit med Göran Lambertz allvarligt brustit i lojalitet mot sin tidigare klient Sture Bergwall.

Därutöver har Claes Borgström, genom att inte efterkomma Advokatsamfundets begäran om att inkomma med uppgift om huruvida ytterligare mailkorrespondens förekommit i samma ärende, försvårat Advokatsamfundets tillsyn. Även härigenom har Claes Borgström allvarligt åsidosatt sina plikter som advokat.

Claes Borgström kommenterade ärendet i en artikel i Advokatsamfundets tidskrift *Advokaten*. Han skrev följande efter att ha redogjort för handläggningen, beslutet och den skiljaktiga meningen.

Ärendets handläggning och minoritetens beslut väcker många frågor och har i vissa delar ett innehåll som är värt allvarlig kritik. Varför ombads jag att yttra mig över en tidningsintervju med Lambertz? Varför ombads jag att yttra mig över Thomas Olssons, i SvD framförda uppfattning, att jag ingick i en sammansvärjning mot Bergwall? Vem hittade på att jag skulle yttra mig över innehållet i drygt 200 mail där jag varken var avsändare eller mottagare.

Hur kan minoriteten föreslå att jag ska tilldelas en varning med anledning av »de kontakter som förevarit med Göran Lambertz«? Jag har visat beslutsförslaget för en hovrättslagman som uttryckte att ingen domare skulle sätta sitt namn under en sådan motivering. Avser minoriteten

samtliga kontakter? Betyder det att jag över huvud taget inte får diskutera »Quickaffären« med någon annan människa eller gäller det bara Lambertz? Och om man inte syftar på alla kontakter, vilka gäller det då och vad i innehållet i dessa kontakter är i så fall illojalt mot min förre klient?

Det är ett grundläggande rättssäkerhetskrav att ett för individen negativt beslut motiveras så hon eller han förstår vad som har bedömts som klandervärt.

Men ännu allvarligare är följande. Att jag inte inkom med uppgift om huruvida det förekommit ytterligare mailkorrespondens i samma ämne ska enligt minoriteten föranleda en varning. Mitt svar till Advokatsamfundet, att jag inte fann anledning att besvara frågan, var noga genomtänkt. Det är en grundläggande rättsprincip att ingen under hot om sanktioner ska förmås att kompromettera sig själv eller avtvingas »bevisning« som kan användas mot en själv.

[...]

I boken »Advokatetik« – En praxisgenomgång (Sveriges Advokatsamfund 2010) skriver Claes Peyron, ordförande i Disciplinnämnden 1992–2008, (s. 180) att de uppgifter advokaten lämnar ska vara sanningsenliga och fortsätter: »Det finns dock inte längre – det gjorde det enligt tidigare vägledande regler – ett krav på att lämnade uppgifter är fullständiga. Ett sådant krav står knappast i samklang med grunderna för Europakonventionens krav på rättvis rättegång. En advokat skall inte för att uppfylla god advokatsed vara tvungen att yttra sig och lämna uppgifter, som kan läggas honom till last.«

Advokatsamfundet ska i alla relevanta sammanhang framhålla att förekomsten av principer som är ägnade att garantera rättssäkerhet utgör en förutsättning för ett rättssamhälle värt namnet.

Det är uppseendeväckande att Advokatsamfundets generalsekreterare och Disciplinnämndens ordförande hävdar en uppfattning som står i strid med grundläggande rättsprinciper. Deras inställning väcker frågan om de är lämpliga att företräda Advokatsamfundet. Men än allvarligare är att de undergräver förtroendet för Advokatsamfundets förmåga att driva grundläggande rättssäkerhetsfrågor.

I ett svar i tidskriften hänvisades till minoritetens motivering. Man framhöll alltså dels advokatens lojalitetsplikt, dels skyldigheten att

inte försvåra disciplinnämndens granskning. Något svar på den specifika kritik som Borgström hade framfört lämnades inte.

Justitieombudsmannens beslut avseende resningsåklagarna

Två gånger, i augusti och november 2011, anmälde Christer van der Kwast överåklagaren Björn Ericson till Justitieombudsmannen (JO) för hanteringen av resningsärendena beträffande dels Gry Storvik och Trine Jensen, dels Johan Asplund. Den första anmälan omfattade även t f chefsåklagaren Bo Lindgren. Anmälningarna gick väsentligen ut på att åklagarna genomgående hade tonat ner den bevisning som hade funnits mot Quick, avstått från att förhöra honom angående vissa avgörande omständigheter och även avstått från att ställa frågor till van der Kwast om vad som hade förekommit vid exempelvis rättegångarna.

Justitieombudsmannen (Hans-Gunnar Axberger) meddelade sitt beslut (ärende 4356-2011) den 7 maj 2012. JO skrev i sin bedömning:

Sture Bergwall har dömts för mord i flera fall där resning senare beviljats. Anmälaren var förundersökningsledare och åklagare i de ordinarie rättsprocesserna. Han har nu framställt klagomål mot två åklagare som varit delaktiga i handläggningen av resningsärendena. Anmälaren är som framgått starkt kritisk till deras insatser. Han har bl.a. anfört att de systematiskt ägnat sig åt att nedvärdera tidigare framlagd bevisning och antytt att de låtit sig påverkas av medieuppgifter.

Att det som efter ingående rättsliga processer befunnits ställt bortom rimligt tvivel senare, på det sätt som skett i detta fall, bedöms helt annorlunda, reser grundläggande frågor om tillförlitligheten i den brottsutredande processen som helhet. En mer allmän utvärdering av de rättsliga förfarandena gentemot Thomas Quick/Sture Bergwall ter sig mot den bakgrunden angelägen. Vad anmälaren har vänt sig mot begränsar sig emellertid till åklagarhandläggningen av resningsärendena. I det hänseendet kan jag inte, bl.a. med tanke på de ganska vida bedömningsramar som måste gälla i sammanhanget, ansluta mig till den kritik som anmälaren framfört.

Vid ställningstagandet till om anmälan bör tas upp till mer ingående utredning hos JO beaktar jag vidare att den för JO centrala uppgiften är att övervaka att enskildas grundläggande fri- och rättigheter respekteras i den offentliga verksamheten. Denna anmälan gäller i

grunden hur brottsutredande myndigheter ska förhålla sig när en enskild som anser sig oskyldigt dömd söker rättelse. De ska då självfallet iaktta opartiskhet och saklighet. Huruvida de inom den ramen tenderar att se alltför positivt på den enskildes begäran om ny prövning är något som det är mindre angeläget för JO att granska. Det är en sak för Åklagarmyndigheten respektive den berörda polismyndigheten att övervaka och utvärdera. Jag vill i det sammanhanget understryka att det är domstol som beslutar om resning. Det är således rätten, inte åklagaren, som är ansvarig för att det beslut som fattas är rättsenligt.

Anmälan föranleder mot denna bakgrund inte några ytterligare utredningsåtgärder från min sida.

JO Axberger menade alltså att det inträffade reser grundläggande frågor om tillförlitligheten i den brottsutredande processen som helhet och att en mer allmän utvärdering av Quickärendena därför var angelägen. Mot bakgrund av de vida bedömningsramar som en resningsåklagare bör ha i fall som detta kunde JO inte ansluta sig till Christer van der Kwasts kritik mot Björn Ericson. Vidare framhölls det att JO i första hand har att se till att enskildas grundläggande fri- och rättigheter respekteras, snarare än att övervaka att brottsutredande myndigheter inte tenderar att se alltför positivt på den enskildes begäran om en ny prövning. Det senare är mindre angeläget för JO att granska.

JO såg alltså inte anledning till någon kritik mot Björn Ericson.

*

I oktober 2012 anmälde Seppo Penttinen chefsåklagaren Kristian Augustsson till Justitieombudsmannen för hanteringen av Appojau-eresningen (dnr 5354-12). Hans klagomål var i det väsentliga av samma slag som van der Kwasts. JO, Hans Ragnemalm, meddelade sitt beslut den 27 augusti 2013. Anmälningen avskrevs utan motivering.

JO:s granskning av Seppo Penttinen 2013

Seppo Penttinen anmäldes av Therese Johannessens mamma, Inger-Lise Johannessen, till Justitieombudsmannen i slutet av år 2012.

Anledningen var att Penttinen hade ringt Inger-Lise Johannessen och ställt frågor angående Hannes Råstams bok och det som Råstam hade refererat i boken av samtal som han sa sig ha haft med henne. Råstam hade bland annat skrivit att hon till honom hade lämnat andra uppgifter angående Thereses tänder än hon hade gjort i rättegången, något som tydligt minskade bevisvärdet hos det som Thomas Quick hade berättat i rättegången. När Seppo Penttinen ringde var emellertid Inger-Lise Johannessen oförstående. Det hade inte ringt någon svensk journalist, och inte någon annan heller som hade ställt frågor om Thereses tänder.

Så här skrev JO i en sammanfattning av beslutet, den 13 november 2013:

En polisman kontaktade målsäganden i en avslutad förundersökning för att kontrollera en uppgift i en bok. Polismannen uppgav att han tog kontakt som privatperson i syfte att freda sig mot anklagelser om brister i utredningen. Utrymmet för en polis att som privatperson ta direkt kontakt med en målsägande angående uppgifter i en förundersökning som polisen har deltagit i måste vara ytterst begränsat. En enskild har i allmänhet små möjligheter att uppfatta skillnaden mellan en kontakt i tjänsten och en kontakt utanför tjänsten. I många fall skulle kontakter av det slaget också innebära ett kringgående av de regler som gäller för en brottsutredning. Polismannen kritiseras för sitt agerande.

Granskningsnämnden år 2014, angående Veckans brott

Två personer anmälde ett inlägg i Veckans brott som sändes den 13 november 2013 och där jag bland annat hade debatterat bortträngda minnen med Dan Josefsson och Leif GW Persson. Anmälarna menade i huvudsak att Persson inte blivit tillräckligt ifrågasatt, att programledaren gjort mycket partiska uttalanden och tagit direkt ställning mot mig samt att jag hela tiden blivit avbruten och inte fått tala till punkt.

Nämnden friade programmet i ett beslut den 23 juni 2014 och skrev i sin bedömning så här:

Granskningsnämnden konstaterar att kriminologiprofessorn [Leif GW Persson] är Veckans brotts återkommande expert. Hans personligt präglade ställningstaganden i de aktuella inslagen medför inte i sig att SVT har åsidosatt kravet på opartiskhet. Granskningen av inslagen ger enligt nämndens mening inte anledning till granskning av tidigare sända avsnitt i serien.

Kriminologiprofessorn riktade i inslagen allvarlig kritik mot utpekade personer. SVT har uppgett att dessa gavs möjlighet att delta i direktsändningen eller via en bandad intervju, men att de avböjt medverkan. Programmet strider därför inte mot opartiskhetskravet i detta avseende.

Nämnden konstaterar att justitierådet genom sin medverkan i Veckans brott special gavs möjlighet att bemöta den kritik som riktades mot honom och redogöra för sin syn på de aktuella rättsprocesserna. Ämnet behandlades därför inte ensidigt. Nämnden kan vidare inte finna att programledarens uttalande om justitierådet som vapendragare eller programledarens förhållningssätt i övrigt innebär att Veckans brott special strider mot kravet på opartiskhet.

Nämnden kan inte heller finna att vad som anförts i övrigt medför att Veckans brott special strider mot kravet på saklighet.

Granskningsnämnden år 2014, angående Josefssons dokumentär

Sven Å Christianson och Cajsa Lindholm, bland andra, anmälde SVT till Granskningsnämnden för Dan Josefssons dokumentär »Kvinnan bakom Thomas Quick«, som sändes den 26 november 2013 samt för ett inslag i Vetenskapens värld, som sändes dagen före. De menade att programmen brast i opartiskhet, saklighet och respekt för privatlivet. Det huvudsakliga budskapet i programmet var att bland annat Christianson och Lindholm stod för en teori om bortträngda minnen som innebär att en patient i psykoterapi kan få att återskapa bortträngda minnen av övergrepp under barndomen. Tillämpningen av denna teori ledde enligt programmet till att man trodde på »minnen« som Thomas Quick återskapat angående de mord som han skulle ha begått, minnen som emellertid var falska. Därför kom framför allt Christianson att verksamt bidra till de felaktiga fällande domarna.

Sven Å Christianson anförde, enligt referatet i beslutet, bland annat följande i sin anmälan:

SVT har gett stor spridning åt en totalt felaktig bild av vad Christianson står för vetenskapligt, vilket på ett allvarligt sätt undergräver hans trovärdighet som forskare och sakkunnig expert. – Han har i en mängd föreläsningar, skrifter och rättsfall påtalat raka motsatsen till bortträngning, det vill säga att vi minns övergrepp och andra potentiellt traumatiserande händelser mycket väl över tid. Att det däremot kan vara svårt att öppet berätta om dem, speciellt i en offentlig kontext, torde vara trivialt, men det handlar inte om bortträngning i vetenskaplig mening utan om bristande vilja eller förmåga att uthärda offentligheten. – SVT:s problemformulering om bortträngda minnen och Christiansons ansvar för de fällande domarna var absurd och det finns ingen grund för det. Teorin om bortträngda minnen saknade betydelse för domstolarnas överväganden i skuldfrågan [...]. De logiska stegen mellan hur Christianson upplevt Margit Norell och de fällande domarna mot Thomas Quick såsom anfördes av SVT var fullständigt felaktiga och orimliga.

[...] SVT utgår ifrån att de sex morddomarna mot Sture Bergwall var felaktiga. Detta är osakligt och SVT vilseleder allmänheten med sitt påstående. – I *Dokument inifrån* intervjuades den amerikanska minnesforskaren Elizabeth Loftus som redovisade forskningsläget beträffande bortträngda minnen på ett sakligt sätt. Christianson och hon hade ett forskningssamarbete under 1980- och 1990-talen och har publicerat ett tiotal vetenskapliga arbeten tillsammans, med budskapet att människor minns starkt känsloladdade händelser, speciellt med avseende på central detaljinformation, men att detaljminnen även kan förvrängas och glömmas bort, speciellt perifer detaljinformation. Den amerikanska minnesforskaren blev därför självklart förvånad när hon konfronterades med reporterns uppgifter om att Christianson skulle ha ändrat uppfattning och anslutit sig till teorin om bortträngda minnen. Både Christianson och hon hävdar att falska minnen kan skapas av övergrepp och andra händelser, vilket båda regelbundet föreläser om, inte minst i rättssammanhang.

Granskningsnämnden gjorde i sitt beslut den 23 juni 2014 följande bedömning, efter att ha gått igenom omständigheterna och parternas argumentation. Christianson benämns A i beslutet, Cajsa Lindholm B och Margit Norell D. Här skriver jag ut deras namn för att

underlätta läsningen. En person C, vårdare på Säter, fick aldrig sin identitet avslöjad i programmet, och även jag benämner därför vederbörande C nedan.

Det ingår inte i granskningsnämndens uppgifter att pröva omständigheterna kring tillkomsten av ett program eller inslag. Att i ett program visa ett inslag inspelat med dold kamera utan den inblandades samtycke är en programetisk fråga som inte regleras i radio- och tv-lagen eller i SVT:s sändningstillstånd. Anmälarnas kritik i dessa delar lämnas därför utan åtgärd av nämnden. Det ingår inte heller i nämndens uppdrag att pröva frågor om förtal.

Delar av anmälarnas kritik är riktad mot argument och påståenden som SVT fört fram i sina yttranden. Nämndens bedömning begränsas till de förhållanden som skildrades i programmen och de uppgifter som lämnades där.

Granskningsnämnden konstaterar att SVT och Christianson har olika uppfattning i fråga om vilken inverkan Christianson hade på de fällande domarna i fallet Thomas Quick. Det ankommer inte på nämnden att pröva hur exempelvis Christianson, polismyndigheter, åklagare eller domstolar agerade i fallet Thomas Quick. Eventuella oklarheter om vem eller vilka instanser som bär ansvaret för hur rättsprocessen hanterades lämnas därför utan åtgärd. Nämnden prövar inte heller den del av Christiansons kritik mot *Vetenskapens värld* som handlar om huruvida teorin om bortträngda minnen fått genomslag i svenskt rättsväsende eller inte.

Frågan om opartiskhet och saklighet

Nämnden konstaterar att *Dokument inifrån* hade en kritisk infallsvinkel och fokuserade på hur det kunde komma sig att Thomas Quick kunde fällas för åtta mord, för att senare, när han tog tillbaka sina erkännanden, frias. Nämnden anser att en sådan infallsvinkel ligger väl i linje med SVT:s uppdrag att granska, kommentera och belysa händelser och skeenden samt stimulera till debatt. Dokumentärens utgångspunkt medför därför inte i sig att programmet strider mot kravet på opartiskhet. Nämnden beaktar också att dokumentären ramades in av *Veckans brott* och *Veckans brott special* där olika åsikter om rättsprocesserna fördes fram (granskningsnämndens beslut i ärende 13/02774). Ämnet behandlades därmed inte ensidigt i strid med opartiskhetskravet.

Anmälarna har fört fram kritik mot hur *Dokument inifrån* presenterade teorin om bortträngda minnen. Nämnden anser att dokumentären

visserligen hade vunnit i tydlighet på en mer nyanserad bild av forskningsläget men att en förenklad beskrivning kan tillåtas i en dokumentär av det nu aktuella slaget. Fokus i programmet var att forskare under 20 års tid har varnat för att det finns risker förenade med den typen av terapi eftersom patienten kan komma att skapa falska minnen. Mot den angivna bakgrunden kan nämnden inte finna att programmet strider mot kraven på opartiskhet och saklighet i den delen. Nämnden anser inte heller att valet av medverkande i *Vetenskapens värld* medför att det programmet strider mot kravet på opartiskhet.

De liknelser vid en sekt som gjordes i *Dokument inifrån* uttalades av tillfälligt medverkande personer för vilka kraven på opartiskhet och saklighet kan ställas lägre än på företrädare för programföretaget. Vad anmälarna anfört i denna del medför inte att programmet strider mot kraven på opartiskhet och saklighet. Nämnden anser inte heller att trailern i detta avseende strider mot kraven.

Det riktades allvarlig kritik mot Christianson, Lindholm och C i de sändningar där de förekom. Nämnden anser dock att de gavs tillräckliga möjligheter att bemöta kritiken. Sändningarna strider därför inte heller på den grunden mot kravet på opartiskhet.

Nämnden anser att vad anmälarna i övrigt anfört inte medför att *Vetenskapens värld*, *Dokument inifrån* eller trailern strider mot kraven på opartiskhet och saklighet.

Frågan om intrång i privatliv

Nämnden anser att framställningen var av intrångskaraktär i de delar där Christianson, Lindholm och C pekades ut som involverade i förhållanden som bidrog till att Thomas Quick blev felaktigt dömd. Samtidigt konstaterar nämnden att ett så uppmärksammat fall som det som behandlades, där allmänintresset är mycket stort, måste kunna granskas kritiskt även om det kan komma att påverka personer som på olika sätt varit involverade. Genom Christiansons centrala roll i fallet Thomas Quick får intrånget därför anses vara motiverat. I den mån det också uppkom ett intrång i hans privatliv genom hans egna uppgifter om sin relation till Margit Norell får även detta anses försvarligt.

Mot bakgrund av att uppgifterna om Lindholm hade en stark koppling till hennes yrkesroll med anknytning till Sätters rättspsykiatriska klinik får även intrånget i hennes fall anses vara motiverat av allmänintresset.

När det gäller C konstaterar nämnden att SVT hade vidtagit åtgärder för att avidentifiera henne, även om beskrivningen av den snäva krets hon förekom i innebar brister i anonymitetsskyddet. I programmet fanns uppgifter om C som var i hög grad privata och av

stark intrångskaraktär. Nämnden anser dock att även uppgifterna om C hade en tydlig koppling till hennes yrkesutövning vid Sätters rättspsykiatriska klinik och att det, i detta speciella fall, fanns ett stort allmänintresse att på det sätt som skedde illustrera den betydelse teorin om bortträngda minnen hade i den miljön.

Inslagen strider därför inte mot bestämmelsen om respekt för privatlivet.

Justitiekanslerns beslut år 2014

Hösten 2014 begärde Sture Bergwall genom sin advokat Thomas Olsson skadestånd av staten för att jag som domare i Högsta domstolen hade bedrivit vad som sågs som en kampanj mot honom som frikänd. Jag hade flera gånger framställt honom som skyldig till de åtta mord som han dömts för, och därtill antytt att han kunde vara skyldig till ytterligare mord. Därmed hade jag som representant för staten agerat i strid med oskuldspresumtionen (se kapitel 22).

Justitiekanslern fattade beslut i ärendet den 24 november 2014. Sture Bergwalls anspråk avslogs med motiveringen att jag inte hade uttalat mig inom ramen för min tjänsteutövning. Uttalandena kunde därför inte tillskrivas staten på ett sådant sätt som krävs för att oskuldspresumtionen ska aktualiseras.

Justitiekanslern hänvisade till att Riksdagens ombudsmän (JO) hade gjort motsvarande ställningstagande, bland annat i ett beslut den 4 september 2012.

*

Sedan Sture Bergwall frikänts i samtliga mål tillsattes två utredningar med huvudsakligt syfte att dra lärdom av det inträffade. Det var dels en svensk kommission tillsatt av regeringen, dels en norsk arbetsgrupp som lyder under Riksadvokaten (Norges riksåklagare).

Bergwallkommissionen

Regeringen beslutade den 28 november 2013 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att redovisa och analysera rättsväsendets och

vårdens agerande i fallet Sture Bergwall (direktiv 2013:107). Till utredare utsågs den fd professorn i statsvetenskap Daniel Tarschys. Vid sin sida fick han bland andra den tidigare chefen för Socialstyrelsen Kjell Asplund, lagmannen Mari Heidenborg, straffrättsprofessorn Petter Asp och den norske specialrådgivaren Tor Langbach.

Utredningsuppdraget bestod av två huvuddelar. För det första skulle utredaren enligt sina direktiv granska och redovisa rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de brottmålsprocesser som ledde fram till att Sture Bergwall blev dömd för åtta mord. För det andra skulle utredaren analysera om det hade förekommit strukturella brister i rättsväsendets och vårdens agerande i samband med de aktuella brottmålsprocesserna. Om så bedömdes vara fallet skulle utredaren ta ställning till om det var nödvändigt att genomföra förändringar i något hänseende och i så fall lämna åtgärdsförslag.

Utredningen skulle enligt de ursprungliga direktiven redovisa sitt uppdrag senast den 29 januari 2015. Tiden förlängdes emellertid i november 2014 till senast den 5 juni 2015.

*

Jag träffade kommissionen den 1 september 2014. Samtalet varade i en och en halv timme och alla i kommissionen var på plats. De lyssnade noga och ställde en hel del frågor. Särskilt Daniel Tarschys och Kjell Asplund var aktiva. Mitt intryck var att de båda var övertygade om att det hade varit fråga om en rättsskandal. Jag berättade att jag just då höll på med en bedömning av den bevisning som fanns mot Sture Bergwall och att jag ansåg ett sådant arbete nödvändigt för att kunna effektivt slå hål på föreställningen att det rörde sig om rättsröta, att bevisningen var pulvriserad och att de närmast ansvariga personerna hade gjort sig skyldiga till mycket allvarliga missgrepp. Jag ville att kommissionen skulle få höra detta. Om möjligt ville jag få dem att förstå att de inte borde utgå från att skandalpåståendet stämde.

Kommissionen har haft tillgång till ett ofärdigt manuskript till denna bok. Det överlämnades vid årsskiftet 2014/15.

Den norska utredningen

Den 11 mars 2014 tillsatte den norska Riksadvokaten (Norges riksåklagare) en arbetsgrupp med uppgift att granska i första hand de tre norska utredningarna (gällande morderna på Therese Johannessen, Trine Jensen och Gry Storvik) i framför allt ett erfarenhetsöverförings- och lärandeperspektiv. I gruppens direktiv betonades att arbetet skulle anpassas till den svenska granskningen så att onödigt dubbelarbete undveks.

För den norska genomgången var det enligt utredningsdirektiven centralt att klarlägga vilken information norsk polis fick, och eventuellt inte fick, av de svenska myndigheterna, bland annat angående Bergwalls psykiska hälsotillstånd. De norska myndigheternas handläggning skulle granskas, särskilt ansvarsförhållandena i samarbetet med de svenska. Det skulle göras en beskrivning och värdering av beslutsunderlaget i de tre ärendena, bland annat utifrån frågan om man var tillräckligt kritisk från norsk sida. Gruppen skulle om möjligt lämna praktiska tips på hur de lärdomar som man drog kunde implementeras i framtida norskt polisarbete. Utredningen, som bestod av sex personer från polis- och åklagarväsendet, skulle vara färdig med sitt arbete strax efter den svenska kommissionen. Tiden för rapportering förlängdes till den 3 juli 2015.

Även den norska arbetsgruppen har haft tillgång till manuset till denna bok.

Vi har nu kommit till slutet av del 1 i boken. Berättelsen har så här långt i huvudsak handlat om:

- nitton mord
- Sture Bergwall och Thomas Quick
- domarna för åtta mord
- resningsprocesserna
- mediebehandlingen och reaktionerna
- bortträngda minnen
- granskningarna.

Det är nu dags att gå över till analys, synpunkter och reflektioner. Vad är sannolikt och mindre sannolikt? Vad var egentligen bevisningen mot Thomas Quick värd? Hur ska man se på resningsprocessen och de bortträngda minnenas betydelse? Vems är ansvaret för att det gick som det gjorde? Vad får man egentligen säga om den som är frikänd, och vad betyder oskuldspresumtionen? Varför blev det som det blev? Kommer det att kunna hända igen?

Innan vi går över till del 2 vill jag också säga några ord om hur det ser ut framöver när det gäller Quickärendet.

Läget när jag skriver detta, kring årsskiftet 2014–2015, är att Sture Bergwall är frikänd för de åtta mord som han dömdes för. Enligt hans advokat Thomas Olsson är domarna mot Thomas Quick »uppenbarligen den största svenska rättsskandalen någonsin«, och även ur ett internationellt perspektiv har ärendet enligt Olsson »dimensioner som man aldrig sett maken till tidigare«.

Sture Bergwall är ute från Sätters sjukhus, sedan den slutna psykiatriska vården omvandlats till öppen vård. Vid en prövning i oktober 2014 beslutade Förvaltningsrätten i Falun att den öppna psykiatriska vården skulle fortsätta. Den frågan kommer upp till förnyad prövning under våren 2015.

Under tiden arbetar som vi sett den så kallade Bergwallkommissionen, som ska avge sin rapport till regeringen senast den 5 juni 2015. Och strax därefter ska den norska arbetsgruppen avlämna sin rapport till den norska Riksadvokaten.

Vad händer därefter? Den skadeståndsprocess som Leif GW Persson har ställt i utsikt mot Christer van der Kwast och Seppo Penttinen (se kapitel 9) har ännu inte kommit igång. Och detsamma gäller – i varje fall när jag skriver detta – inspelningen av den film om Quickaffären som planerats (se kapitel 12).

Rättsligt är saken med största sannolikhet utagerad. Resning till nackdel för den tilltalade – alltså att en frikännande dom rivs upp – förekommer visserligen, men ytterst sällan. Det fordrar att det kommer fram något nytt bevis som sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade hade fällts om det hade funnits tillgängligt redan vid frikännandet. Och det fordrar dessutom att åklagaren inte hade möjlighet

att åberopa beviset i samband med den rättegång som ledde till frikännandet, eller hade giltig ursäkt för att inte åberopa det.

Av de mord som Sture Bergwall erkände under sina år som Thomas Quick, och som inte gick till åtal och dom, är det ett som inte är preskriberat. Det kommer inte heller att preskriberas. Det gäller ett mord i Sigtuna år 1993, som Quick sa att han hade begått under frigång från Sätters sjukhus. Den person som då försvann, Örjan Sellin, är fortfarande borta.

DEL 2

Hur kunde det hända?

14. Troligt, otroligt och några bevisfakta

Inledning

Så här långt har jag berättat om det som har hänt, så sakligt som möjligt och utan att alltför mycket blanda in egna argument eller personligt tyckande. I den här delen av boken blir det annorlunda. Här vill jag visa att Quickaffären inte är någon rättsskandal. Jag kommer att diskutera hur det kunde gå som det gjorde och vilka lärdomar vi kan dra av det. Och jag för fram mina skäl, bedömningar och synpunkter.

Jag vill först klara ut några saker som är grundläggande för en bedömning av Quickärendet. Det är för det första sådant som handlar om *sannolikheten* för det ena eller andra scenariot. Det rör framför allt Sture Bergwalls bakgrund och dess betydelse för förståelsen. Tanken är att läsaren utifrån några ganska enkla fakta ska kunna skaffa sig en bild som någorlunda väl motsvarar den som polis, åklagare, advokater och domstolar hade när Sture Bergwall, då Thomas Quick, erkände åtminstone nitton mord.

För det andra innehåller kapitlet en genomgång av några av de *bevis som är särskilt omdiskuterade* och kontroversiella. Det gäller dels den kunskapsundersökning som Sven Å Christianson gjorde i ett av mordmålen, det mål som handlade om mordet på Gry Storvik och Trine Jensen, dels de sökhundar som används när man letar spår efter döda människor. Därutöver tar jag upp den ask med könshår som inte har kopplats till något särskilt mord och som inte spelar någon större roll som bevis, men som har funnits med i bilden i flera av utredningarna och lett till diskussion.

Slutligen går jag igenom ytterligare fyra intressanta bevisomstän-

digheter, nämligen de som *Svenska Dagbladet* gav rött ljus i sin fak-takoll i den artikel som jag återgav i kapitel 9. Hur rätt eller fel hade tidningen?

Troligt och otroligt – vem var den Sture Bergwall som började erkänna mord?

Det var år 1991 som Sture Bergwall kom tillbaka till Säter och började berätta om sina fjorton år i frihet. Ja, inte bara om dessa fjorton år egentligen, utan även om de tidigare. Men det är från denna period som de åtta omtvistade morden härrör. När han började berätta, vad fanns det då egentligen för anledning att lyssna? Varför tog man inte bara hans berättelser för det som många nu menar att det var fråga om, fria fantasier? Hur var det egentligen? Vem var mannen som kom tillbaka till Sätters sjukhus år 1991?

Den del av hans tidigare liv som rimligen är oomtvistlig på grund av domar och berättelser finns noggrant beskriven i Janne Mattssons bok *Gåtan Thomas Quick*. Bergwall och Mattsson tillbringade många tiotals timmar tillsammans på Säter. Bergwall berättade. Mattsson lyssnade, läste domar, rättspsykiatriska undersökningar, vittnesberättelser och annat. Och han skrev.

Sture Bergwalls liv före 1991 finns också beskrivet i Sten-Ove Bergwalls *Min bror Thomas Quick*, i Sture Bergwalls egen bok *Kvarblivelse* och i en av Sven Å Christiansons texter om Bergwall/Quick i boken *I huvudet på en seriemördare*. Liksom Janne Mattsson tillbringade Christianson åtskilliga timmar med Bergwall på Säter.

*

Bergwall berättade för Janne Mattsson om märkvärdiga händelser under barndomen. Vid ett tillfälle eldade han upp en levande näbbmus och gömde den bakom en sten där han ristade några streck. En annan gång slog han ihjäl familjens katt, som han hade tyckt om, och spikade upp den i ett träd.

Sture Bergwall fantiserade i pojkåren ofta om att ge sig på andra pojkar. Fantasierna var inte sällan av sexuellt slag, och han satte dem

också i verket redan i tidiga ungdomsår. Han tog stryptag på kamrater samtidigt som han gjorde sexuella närmanden. Som 10-åring lekte han stryplekar med småpojkar, och han beskriver den kusliga spänning och sexuella lust som lekarna innehöll. Själv försökte han skoja bort dessa händelser efteråt, men kamraterna blev skrämde. Senare ordnade han och en vän skoldanser och han tog med sig yngre pojkar till ett förråd i källaren för att hämta läsk, samtidigt som han närmade sig dem sexuellt. Genom pengar och hot försökte han få dem att inte säga något. En av pojkarna berättade ändå för sin lärare, som gick vidare till rektorn. Denne anmälde händelsen till barn- och ungdomspsykiatrien på Falu lasarett.

När Bergwall efter grundskolan fick arbete på Handelsbanken i Falun fick han ansvar för blankettförrådet i källaren. Dit lockade han pojkar. En av pojkarna anmälde att han hade blivit antastad. Åklagaren kopplades in, men Bergwall nekade och utredningen lades ned. Bergwall uppvisade dock även öppet ett beteende där han höll fast kamrater och försökte få till en sexuell beröring eller mer. I senare rättspsykiatriska undersökningar konstaterades att det rörde sig om ett tydligt avvikande sexuellt beteende av tvångsmässighet och övergreppshandlingar.

Under en intervju berättade han om en händelse i Falun. Det var medan han arbetade på Handelsbanken och var 16 år gammal. Han vandrade runt i Stadsparksområdet, där han visste att många ungdomar gick från en del av staden till en annan. Han väntade ut ett offer och fick syn på en ung kvinna. Då hade han blivit frustrerad över att det inte hade dykt upp någon pojke. »Och där förvandlas jag så att säga till någon slags mordmaskin, en stark destruktiv 'henne ska jag döda' och så kommer det upp en massa okvädningsord så att säga. Denna vidriga varelse, det här kvinnliga könet. Så jag genskjuter henne, ser vart hon är på väg, och så överfaller jag henne och tar ett kraftigt strypgrepp.« Kvinnan skrek och kom loss. Dagen efter läste Bergwall en rubrik i ortstidningen, »Kvinna nära dödad« eller något liknande.

När man långt efteråt försökte leta fram denna händelse i ortspresen hittades en artikel i *Dala-Demokraten* från lördagen den 22 oktober 1966 med rubriken »Flicka överfölls av okänd i Falun«,

om en 18-åring som utsattes för ett överfall: »Flickan kom strax efter midnatt promenerande mot sin bostad. Under promenaden märkte hon att någon gick efter henne. Just när hon kom upp på trappan till den fastighet i vilken hon bor sprang ynglingen fram och tog ett kraftigt grepp med båda händerna kring hennes hals. När flickan ropade på hjälp tryckte ynglingen hårdare kring halsen samtidigt som han drog flickan bort från trappan. När flickan fortsatte att skrika, samt lyckades få ett kraftigt bitt med sina tänder kring ynglingens tumme, slog förövaren ett knytnävsslag i magen på flickan varvid han kom loss och kunde springa från platsen.«

När Bergwall var 17 år började han på Fjellstedtska skolan i Uppsala. Han började missbruka bland annat amfetamin och gjorde upprepade sexuella närmanden mot andra pojkar på skolan. Rektorn, Allan Parkman, avbröt hans studier redan den första terminen och kontaktade barn- och ungdomspsykiatri i Uppsala. Under tiden Bergwall var inlagd på sjukhuset noterade man att han gjorde närmanden mot andra pojkar på avdelningen, vilket ledde till oro.

Han flyttade hem till Falun år 1968 och fick arbete som sjukvårdsbiträde på långvården. För Janne Mattsson berättade han hur han »kunde fara ruskigt illa fram med de här gamla människorna. De som hade sondmatning råkade värst ut«. Hans pedofila böjelser och våldsfantasier blev allt starkare under den här tiden, och år 1969 begick han en rad övergrepp mot pojkar. Han tog in en 10-årig pojke på en gård och kysste honom och onanerade. Han tvingade sig på en 13-årig pojke som han kysste och berörde sexuellt. Han tog tag i en annan 13-årig pojkes hals och tvingade ner honom i ett dike samtidigt som han hotade att något skulle hända om pojken inte höll sig lugn. Och han tog sig in till en 8-årig pojke som låg på sjukhuset (där Bergwall arbetade), rörde honom sexuellt och tog sedan ett kraftigt strypgrepp när pojken gjorde motstånd. Bergwall sa efteråt att han trodde att han hade dödat pojken och åtalades för försök till dråp. Det ansågs dock inte bevisat att han hade haft uppsåt att döda, så han dömdes inte för dråpförsök. Men i övrigt dömdes han för de fyra nämnda övergreppen.

Läkaren Erik Brunnander, som hade undersökt Bergwall på Akademiska sjukhuset i Uppsala, lämnade ett utlåtande i samband med

rättegången. Han skrev att Bergwall hade en dragning till makabra fantasiupplevelser och att han i alkoholpåverkat tillstånd hade svårt att kontrollera sina impulser. »Bergwall är mycket naiv och hans personlighetsutveckling är djupt störd«, skrev Brunnander. En annan läkare, Otto Brundin, gjorde den rättspsykiatriska undersökningen i målet. Han skrev (i mars 1970): »Bergwall lider av en konstitutionellt betingad höggradig sexuell perversion av typen pedofilia cum sadismus. [...] Bergwall är inte bara farlig utan under vissa förhållanden utomordentligt farlig för annans personliga säkerhet till liv och lem.«

Angående detta yttrande avgav en annan läkare, Yngve Holmstedt, i sin tur ett utlåtande. Det huvudsakliga i det var en bedömning av om Bergwall kunde antas ha haft uppsåt att döda den 8-årige pojken på lasarettet. Det hade Brundin menat, men Holmstedt var av en annan uppfattning: »Troligen – och överensstämmande med erfarenhet från andra mer eller mindre liknande fall – har det rört sig om en panikreaktion att tysta pojken, just att få tyst på hans skrik och gråt, inte alls något därutöver. Att ett s.k. sadistiskt inslag finns med i Bergwalls agerande vid hans perversionsceremoniel – i den mening som att ritualen är en tvångsmässig sexualångestbetingad försvarsakt samtidigt som utövandet minskar ångestspänningen – innefattar också en sadomasochistisk komponent. Att denna skulle vara större hos Bergwall än hos andra sexuellt perverterade finns ej belägg för. Allt tal om 'lustmordförsök' torde därför sakna grund.« Som tidigare har sagts ansåg också rätten att det inte var styrkt att det hade varit fråga om ett dråpförsök.

Hösten 1971 angrep Sture Bergwall en kamrat på Jokkmokks folkhögskola. Kamraten anmälde inte överfallet då, men berättade om det i ett vittnesförhör 1995 i samband med utredningen av mordet i Appojaure. I förhørsprotokollet refereras: »C berättar att Sture blev som helt 'förbytt' och tog ett kraftigt strupgrepp på honom. C lyckades dock slita sig loss från Stures grepp, och han säger vidare, att vid det här tillfället blev Sture som ett djur.«

Våren 1973 kom Bergwall på nytt till Uppsala och började på vuxengymnasium. Från den tiden har han berättat i samtal: »Jag

vandrade ofta i Uppsala och sökte offer. Jag kunde ta pendeln från Uppsala till Stockholm och därifrån till någon förort för att söka rätt på ett offer. Jag kunde ta bussen till Enköping där jag vandrade för att hitta ett offer. Jag strök förbi biografen, ungdomslokaler och idrottsanläggningar i Uppsala för att jag ville hitta ett offer. Jag levde i misär.»

På kvällen den 6 mars 1974 var Sture Bergwall på gayklubb och träffade en åtta år äldre man, Lennart Höglund, som han följde med hem. Bergwall har senare berättat att han bestämde sig för att döda Höglund. När de hade kommit till lägenheten och Höglund kom ut från toaletten gav Bergwall honom ett hårt slag i huvudet med en stekpanna, högg honom besinningslöst tolv eller tretton gånger med en kniv och försvann. Höglund klarade livet med nöd och näppe.

I senare intervjuer har Lennart Höglund berättat om händelsen: »Väl hemma hos mig gick jag på toaletten. Jag glömmer aldrig hans ansiktsuttryck när jag kom ut därifrån. Blicken var helt vild och jag får fortfarande kalla kårar när jag tänker på den. Han kom emot mig och stack kniven i mig om och om igen. [...] Jag satt där och höll på att dö. Då började han att torka av fingeravtryck. Han gav sig tid till det! Sen torkade han av kniven, stoppade den i innerfickan och gick hem. Han såg inte ens på mig, han bara lämnade mig att dö.»

Sture Bergwall har själv beskrivit händelsen så här: »Jag tycker alltså att den här mannen, han kanske är i samma ålder som mig, det kommer jag inte ihåg, men jag tycker han är fruktansvärt obehaglig. Och att jag absolut inte vill ha sex med honom. Det är vad jag minns. Och att det finns en tanke på att kanske hugga ihjäl honom. Inte strypa honom. Det var han för obehaglig för så att säga.»

Vid den här tiden var Bergwall försöksutskrivnen från Säter. Överläkaren där konstaterade att brottet hade begåtts under inflytande av grav själslig abnormitet och att man fick räkna med slutna psykiatrisk vård under avsevärd tid framåt. Detta gjorde att åklagaren avstod från att väcka åtal och i stället meddelade åtalsunderlåtelse, något som hade varit otänkbart i dag när det gäller ett så allvarligt brott. Bergwall togs åter in på Säter. Detta var alltså på våren 1974.

Redan åtta månader efter knivöverfallet mot Lennart Höglund blev Bergwall på nytt försöksutskrivnen. I maj 1976 började sedan en längre försöksutskrivning och han flyttade hem till sina föräldrar i

Falun. Han blev definitivt utskriven i juni 1977. Från sjukhusets sida gjordes då bedömningen att han kunde kontrollera sitt beteende.

*

Tidigt en morgon tretton år senare, i december 1990, begav sig Sture Bergwall i bil tillsammans med den mycket yngre M hem till familjen Lövgren i Vika utanför Falun. Bert Lövgren arbetade på bank i Grycksbo. Bergwall visste att det den dagen fanns mycket pengar på banken eftersom lönerna vid Grycksbo pappersbruk skulle betalas ut. De ringde på, och när Bert Lövgren öppnade trängde de sig in i huset under hot. Båda var maskerade, men Lövgren kände igen Bergwalls röst efter ett tidigare besök på banken. Bergwall skrek att det var allvar, att de var desperata, att de inte var några vanliga brottslingar, att de dödade för pengar, att han hade aids och kanske bara hade ett år kvar att leva och att han därför inte hade någon respekt för liv. Om inte rånarnas plan var genomförd före klockan kvart i åtta på morgonen skulle familjen mördas.

Bergwall föste ner Lövgren på golvet, sparkade honom upprepade gånger och körde kniven i väggen och i madrassen på en av sängarna. Medan M tog med sig Lövgren till banken för att hämta pengar stannade Bergwall kvar i huset och höll hustrun och den 10-årige sonen som gisslan. Kvinnan berättade att hon försökte få det till att M skulle stanna i huset i stället, eftersom Bergwall var så våldsam. Men han röt att han skulle stanna kvar. Kvinnan berättade att hon trodde att han skulle ha ihjäl henne och sonen. De satt sedan fångna under knivhot i flera timmar. Sonen låg bredvid henne och skakade av rädsla. Efteråt vågade de inte larma polisen förrän de var säkra på att rånarna inte skulle komma tillbaka.

*

Mellan knivdådet mot Lennart Höglund och det våldsamma rånet mot familjen Lövgren gick det drygt sexton år. Under de två första av dessa var Bergwall för det mesta inlåst på Säter. Vad ägnade han sig åt under de fjorton åren därefter? Läkaren Göran Fransson på Sä-

ters sjukhus skrev i sitt § 7-intyg inför rättegången om rånet 1990, att de brott som Bergwall hade begått i slutet av 60-talet och början av 70-talet »visar tecken på en grav sexuell perversion där upprepningsrisken vanligtvis är betydande, varför det förefaller anmärkningsvärt att han inte åtalats på nytt för sådana brott«.

Hur var det då, hade Bergwall begått några sådana brott eller inte?

Vi vet att han under de första sju åren stod utanför arbete och utbildning, att han de tre åren därefter drev en butiksrörelse tillsammans med sin bror Sten-Ove och att han under drygt ett av de följande fyra åren drev en kiosk tillsammans med M:s mamma. Tidvis bar han också ut tidningar om morgonen. Det var alltså sammanlagt fjorton år under vilka han varit i arbete knappt hälften av tiden.

Vad gjorde han i övrigt, under dessa utåt sett lugna fjorton år? Enligt de berättelser han lämnade i början av 90-talet begick han minst elva mord. Av dessa dömdes han så småningom för åtta. Han berättade successivt om de elva mordena som han erkände, och om ytterligare ett antal som han sa sig ha begått före 1976. Dessutom berättade han om ett mord år 1993, under en permission från Sätters sjukhus. Berättelserna kom stötvis och ofta under stor vända. Han började oftast berätta i psykoterapin, varefter polisen kontaktades och inledde en brottsutredning. Han sa fel, förväxlade och mindes dåligt. Ibland kom han inte ihåg någonting. Han betedde sig ofta egendomligt och fick ibland styras genom förhören. Förhørsledaren fick ofta börja förhöret med att påminna Bergwall om var de avslutat samtalet gången innan, vilket innebar att fakta från föregående och tidigare förhör togs upp igen. Ibland blev frågorna också ledande. Till sist fick han ihop alla berättelserna mer eller mindre. Många uppgifter han lämnade var »unika« i den meningen att han inte hade haft någon möjlighet att få kunskap om dem genom tidningar eller genom hjälp från förhørsledarna eller terapeuten.

Numera säger Bergwall att han lärde sig detaljerna om mordena genom att »läsa av« förhørsledaren Seppo Penttinen och de andra poliserna. Han lärde sig också detaljer om mordena genom att söka i Stockholms stadsbiblioteks tidningsarkiv. Att några större sådana möjligheter inte fanns i detta arkiv står dock klart.

En del minnen hämtades enligt Bergwall fram i terapin. Huruvida det då skulle röra sig om verkliga minnen eller påhitt är oklart.

*

För bedömningen av sannolikheten av att det var en rättsskandal när Sture Bergwall som Thomas Quick dömdes för de åtta mordena är det viktigt att ställa sig de här frågorna:

Vilket bevisvärde ligger i omständigheten att Bergwall hade den bakgrund han hade när han kom ut från Säter år 1976, med tydligt sexualsadistiska drag som barn och våldsamt farlig så sent som två år dessförinnan, att han begick ett nytt våldsamt brott år 1990 och att han efter återintagningen på Säter erkände åtminstone nitton mord, varav elva under de fjorton år då han varit ute? Och vilket bevisvärde ligger i att mordena var ouppklarade både när han började berätta och när han dömdes, att han berättade om mordena på ett förhållandevis begripligt och så småningom alltmer detaljerat sätt, att han stod fast vid sina erkännanden och berättelser genom sex rättegångar, att berättelserna höll ihop väl i sin slutliga form och att de då var fria från motsägelser?

Vilken betydelse hade det vidare att ett stort antal personer – domare, nämndemän, åklagare, poliser, terapeuter och advokater – trodde på honom? Bland de poliser som trodde på hans erkännanden fanns inte bara förhørsledaren Seppo Penttinen och de närmast honom, utan också kriminalkommissarien Jan Karlsson på Riksmordkommissionen och ett tiotal norska poliser. Och bland de advokater som trodde på Quicks berättelser fanns inte bara hans tre offentliga försvarare (Gunnar Lundgren, Claes Borgström och Sten-Åke Larsson), utan dessutom de norska advokaterna Henning Hoff Wikborg (målsägandebiträde åt Trine Jensens mor Marie Jensen) och Benedict De Vibe (målsägandebiträde åt Gry Storviks anhöriga) samt den svenske advokaten Krister Finnson (målsägandebiträde åt Charles Zelmanovits anhöriga). Alla tre uttalade offentligt att de ansåg att bevisningen mot Quick i deras respektive mål var mycket stark och att det knappast kunde finnas något tvivel i skuldfrågan.

Till saken hör också att Thomas Quick höll fast vid sina erkän-

nanden i ytterligare sju år efter den sista domen. Vidare ska det noteras att han under många år skrev mycket, bland annat boken *Kvarblivelse*, där han berättade om morderna, vådorna kring dem, barndomen, livet på Säter, självmordstankar med mera.

Det går knappast att hävda annat än att det var stor sannolikhet för att det som han berättade i psykoterapin och för polisen var sant, särskilt som morderna ju utan tvivel hade begåtts och ingen tidigare hade kunnat dömas för dem. I de flesta fall fanns det inte ens någon rejält misstänkt. Till det kom att det inte hade framkommit någon omständighet som i betydande utsträckning talade emot Quicks berättelser.

*

Mot detta ska man ställa sannolikheten för att han under de fjorton åren utan synbar brottslighet levde ett i huvudsak lugnt liv i Falun och Grycksbo, för att sedan återfalla i brott år 1990. Han ska efter återintagningen på Säter ha bestämt sig för att – trots det lugna liv han hade levt så länge – ta reda på så mycket han kunde om ett mycket stort antal mord eller försvinnanden där den gemensamma nämnaren var att polisen hade misslyckats med att finna gärningsmannen. Han skulle ta på sig dessa mord genom att allteftersom erkänna och berätta om detaljer han lärt sig. Beträffande de mord som han bestämde sig för att lära sig allt om förblev gärningsmannen okänd, och ingen misstänkt person hade hittills dykt upp. Trots omfattande medicinering förmådde Quick lära sig så mycket om dessa mord att han övertygade sina terapeuter, övertygade polisen, övertygade sina försvarare, övertygade de sakkunniga, övertygade domstolarna, övertygade medierna och aldrig kunde avslöjas som en falsk bekännare.

Självklart kan ingen dömas för mord på grund av sannolikhetsövervikt. Det fordras att det är ställt utom rimligt tvivel att man har begått brottet. Men när man ställer sig frågan om det finns ett rimligt tvivel gör man också en bedömning av sannolikheten för och emot. Och då spelar sådant som bakgrund, psykiatrisk farlighetsdiagnos, erkännanden, berättelsens karaktär, omständigheter som talar mot personens skuld och graden av misstankar mot andra möjliga gär-

ningsmän en stor roll. Rör det sig om många brott av samma karaktär spelar allt detta ännu större roll.

En fråga som man, enligt min mening, måste ställa sig, med den kännedom man har om Sture Bergwall som person, är denna: Hur kunde man hävda – med den huvudsakliga motiveringen att Thomas Quick ändrade sig massor av gånger, anpassade sina berättelser, fick ledande frågor, ibland inget visste, åt massor av medicin och tidvis betedde sig psykotiskt eller åtminstone förvirrat – att Thomas Quick måste ha ljugit när han berättade om mordet?

Några kontroversiella bevisfakta

Kunskapsundersökningen

När det gäller två av mordet – de på Gry Storvik och Trine Jensen – lät man göra en undersökning av Quicks detaljkunskaper. Undersökningen genomfördes av professor Sven Å Christianson på Stockholms universitet. Med hjälp av protokoll från tidigare genomförda förhör noterade polisen Thomas Quicks svar på ett antal frågor om detaljer rörande mordet. Det gällde sådant som polisen kände till efter de spaningsinsatser som hade gjorts och genom brottsplatsundersökningarna. Det kunde exempelvis handla om kontakten mellan offer och gärningsman, en beskrivning av offret samt uppgifter om fordon, transport, platsen där offret hade anträffats, området däromkring och offrets skador.

Efter att Quicks svar på frågorna hade förtecknats av polisen och lämnats till Christianson, fick tio personer i en kontrollgrupp frågor om samma detaljer, dels om sådant som hade varit känt genom tidningarna, dels om detaljer som inte hade blivit kända på det sättet. Innan de svarade på frågorna hade försökspersonerna, som testades en och en, fått var sin uppsättning kopior av tidningsurklipp och instruerats att med ledning av dessa försöka gå in i rollen som gärningsman. Testet tog sex timmar att genomföra för kontrollgruppen.

Sedan försökspersonerna hade lämnat sina svar jämfördes dessa med de uppgifter som Quick hade lämnat under förhören. Svaren delades in i två kategorier. Antalet svar som var riktiga i jämförelse med fakta jämfördes med antalet svar som var riktiga i jämförelse med

korrekta pressuppgifter. Anledningen var att man ville se hur många rätt de olika personerna hade beträffande dels kända faktauppgifter, dels okända sådana. Försökspersonerna hade i genomsnitt 26,2 rätt rörande Trine och 26,6 rätt rörande Gry när det gällde fakta. Och de hade i genomsnitt 23,9 rätt beträffande Trine och 25,4 rätt beträffande Gry när det gällde sådana fakta som också hade återgetts i pressen. De hade alltså – och detta var en siffra som framhölls av åklagaren – i genomsnitt 2,3 respektive 1,2 rätt beträffande sådana fakta som inte hade återgetts i pressen.

Motsvarande resultat för Thomas Quick var att han hade 41 rätt beträffande Trine och 35 rätt beträffande Gry när det gällde fakta samt 18 respektive 25 rätt när det gällde fakta som också hade återgetts i pressen. Han hade alltså 23 respektive 10 rätt beträffande sådana fakta som inte hade återgetts i pressen, ungefär tio gånger fler rätt än försökspersonerna. När det gäller det totala antalet fakta hade han beträffande Trine tio fler rätta svar (41 mot 31) än den av försökspersonerna som fick flest rätt. Motsvarande siffra för Gry var fyra (35 mot 31). När det gäller uppgifter som hade funnits i pressen hade han lika många rätt som den genomsnittliga försökspersonen beträffande Gry, sex mindre beträffande Trine.

*

Testet kritiserades under resningsprocessen av docenten Richard S Sjöberg, som anlätades av advokat Thomas Olsson. Kritiken har återgetts i en artikel av Joacim Jonsson på Vetenskap och Folkbildnings hemsida (www.vof.se/folkvett/ar-2013/nr-3/pseudovetenskapen-quick-malen/). Den har också återgetts i valda delar i en artikel i *Uppsala Nya Tidning* av Martin Rundkvist, ordförande i Vetenskap och Folkbildning, och Fredrik Julihn, ordförande i Vetenskap och Folkbildnings Uppsalaavdelning. Enligt de båda sistnämnda gör kritiken det »pseudovetenskapliga« testet »ogiltigt«.

Kritiken bestod av i huvudsak följande:

1. Quick svarade inte på samma frågeformulär som de andra.
2. Quick hade 700 gånger längre tid på sig att sätta sig in i rollen som gärningsman.

3. Bedömningen av testet gjordes utan avdrag för felaktiga svar. Därmed kunde Quick få fler rätt genom att chansa.
4. Vilka svar av Quick användes? Troligen gjorde man ett urval baserat på vilka svar som var »bäst«.
5. Quick fick besöka brottsplatserna och kunde då ha fått information som han kunde använda.
6. Frågorna valdes efter att Quicks svar var kända.
7. En del svar krävde specialkunskaper och Christianson tog hjälp av Rättsmedicinalverket för att bedöma Quicks svar, medan något motsvarande inte skedde med försökspersonernas svar.
8. Ingen rättningsmall fanns innan testet genomfördes, varför man kunde tolka svaren individuellt och på ett gynnsamt sätt.
9. Försöksledaren kände till vilka som svarade och kunde därmed omedvetet snedvrیدا svaren och analysen på grund av sina förväntningar.
10. Det saknades »referensstandard« i form av ett erkänt objektivt test som man kunde jämföra undersökningen med.
11. Det finns tecken på att Quicks svar användes som facit. Ett exempel är att Christianson skrev att Quick var den ende som angav strypning med snara som primär dödsorsak för Trine Jensen och menade att detta stämde. Men i domen stod att dödsorsaken inte kunde fastställas.
12. Ingen rättningsmall fanns när det gällde uppgifterna i norska tidningar. Ingen anonymisering skedde.
13. Det fanns inte någon motivering till hur urvalet av pressklipp gjordes, och det angavs inte i metodbeskrivningen vilka pressklipp som deltagarna fick.
14. Vissa bedömningar av svaren var otydliga eller godtyckliga. Vissa uppgifter fanns helt eller delvis i tidningarna, utan att det angavs i testet.
15. För att undvika slumpeffekter brukar man göra signifikanstester vid statistiska tester. Det gjordes inte här.

Kritiken kan sägas gå ut på tre saker, *dels* att Quicks svar lämnades under helt andra förutsättningar än kontrollgruppens (punkterna 1, 2, 3, 5, 6 och 7), *dels* att vissa åtgärder som normalt vidtas för att und-

vika fel i statistiska test försumrades (punkterna 10, 12 och 15) och dels att det fanns utrymme för Christianson och andra att mer eller mindre medvetet styra resultaten (punkterna 4, 8, 9, 11, 13 och 14).

Det är givet att förutsättningarna skilde sig åt när frågorna ställdes och svaren gavs. Det kan kanske ha påverkat resultatet något, men i så fall knappast mer än marginellt. Och skillnaderna kunde inte gärna undgås när förutsättningarna var som de var: Quick hade lämnat ett antal uppgifter och dessa skulle jämföras med svaren från en kontrollgrupp. Det är att märka att Christianson inte gjorde någon »bedömning« av Quicks svar, varför det som sägs i punkt 7 bland invändningarna är fel. Christianson fick helt enkelt de färdiga svaren på sina frågor från polisen och förde in dem i svarsformuläret, utan någon egen värdering.

Det är vidare att märka att Quick lämnade sina svar i så kallade dialogförhör, det vill säga där allt som sades spelades in och nedtecknades. Det kan när som helst studeras i detalj när och hur svaren gavs. Det finns visserligen inte någon garanti för att Quick inte lärde sig vissa av uppgifterna från polismännen, men studerar man förhørsprotokollen kan man inte se några tecken på det.

Den kritik som gäller de statistiska förutsättningarna för testet framstår, enligt min mening, som ganska sökt. Situationen var som den var, med Quick som hade lämnat ett antal svar under polisförhöret och en önskan om att undersöka hur dessa svar om kända fakta förhöll sig till svar som lämnades av en kontrollgrupp. Att det inte kunde finnas någon »referensstandard« för ett test som detta (punkt 10 bland invändningarna) är självklart. Lika självklart är att det inte kunde göras något signifikantest (punkt 15). Det är en statistisk metod att testa vetenskapliga hypoteser. Hypotesen förkastas om verkligheten avviker osannolikt mycket från vad hypotesen förutsäger. Här handlade det uppenbarligen inte om något sådant.

Efter att Sjöberg hade kommit med sin kritik diskuterade Sven Å Christianson testmetoden med en kollega på Stockholms universitet, en professor i statistik, som menade att de förutsättningar under vilka testet utfördes var fullt godtagbara.

Även den kritik som handlar om möjlig personlig påverkan på resultaten måste ses mot bakgrund av hur svaren gavs. Quick lämnade sina svar i polisförhören, och i den mån han hade gett ett besked om en faktauppgift noterades detta som hans svar. Läser man förhören ser man att de uppgifter det handlar om lämnades på ett sådant sätt att det knappast var någon tvekan om vad som var hans svar. När det gällde mordet på Gry Storvik kände förhørsledaren Seppo Penttinen inte heller till något om detaljerna i utredningen, en medveten strategi från norsk polis sida för att undvika läckage från polisen till den förhörde. Där hade Penttinen alltså inte ens en teoretisk möjlighet att föra över information. Han bedyrar att han inte heller i övrigt gav Quick information som inte framgår av förhørsprotokollen. Visst är det möjligt att Quick ändå kan ha fångat upp något, men det finns inget i materialet som tyder på att det i så fall rörde sig om information av betydelse. Man kan aldrig veta, men vad finns det egentligen för anledning att misstänka det?

Påståendet att det saknades en rättningsmall (punkt 8 bland invändningarna) är direkt felaktigt. En rättningsmall fanns. Påståendet att Christianson kände till vilka som svarade och därmed omedvetet kunde snedvrیدا svaren och analysen på grund av sina förväntningar (punkt 9 bland invändningarna) är orimligt med hänsyn till hur testet genomfördes. Angående punkt 11 bland invändningarna (tecken på att Quicks svar användes som facit), se nedan.

Jag menar att man kan vara rimligt säker på att Quicks svar var riktiga, i den meningen att de i allt väsentligt motsvarade vad han visste eller trodde sig veta om de olika detaljerna. Försökspersonernas svar var inte manipulerbara eftersom de lämnades på uttryckliga frågor som nästan alltid hade färdiga och tydliga svar.

Det är alltså svårt att se att det finns några felkällor av betydelse i testet. Och även om så vore, måste resultatet rimligen anses så utslagsgivande att det inte kan råda något tvivel om att Thomas Quick *antingen* kände till *eller* gissade rätt beträffande åtskilligt fler okända fakta om de båda mordena (alltså sådana fakta som inte var kända genom tidningarna) än personerna i kontrollgruppen. Det är näst intill orimligt att tänka sig att skillnaderna har en slumpmässig förklaring. Det betyder att de rimligen bara kan förklaras av att Quick faktiskt

kände till betydligt fler detaljer om de båda mordena än personer som fick hjälp på traven i form av tidningsartiklar. Och det kan i sin tur ha någon av två förklaringar: *antingen* var han gärningsman, *eller också* hade han skaffat sig kunskaperna från förhørsledaren (Seppo Penttinen), eller andra personer som av någon anledning satt inne med kunskaperna. Och då finns det återigen anledning att påminna om att Seppo Penttinen undanhölls uppgifter från utredningen om mordet på Gry Storvik, just för att det inte skulle finnas grund för några misstankar om att han berättade saker för Quick vid sidan av protokollet.

*

Jag menar att det är tydligt att kritiken mot testet har sin grund i en beställning som gick ut på att så långt som möjligt skjuta det i sank. Alla inblandade parter kunde se att testet, om det inte neutraliserades, var ett starkt bevis för att Thomas Quick var skyldig. Därför var det mycket viktigt att få det att framstå som ovetenskapligt.

Ett exempel på att granskningen var ensidig är påståendet att Quicks svar ibland användes som facit. Som ett tecken på detta angavs att Christianson skrev att Quick varit den ende som angett strypning med snara som primär dödsorsak för Trine Jensen, en uppgift som Christianson menade stämde. I domen stod att dödsorsaken inte kunde fastställas. Men Trine Jensen hade hittats med en strypsna vid sidan om halsen (huvud och hals var starkt förruttnade), och det avgörande från bevissynpunkt är naturligtvis att Quick var den ende som hade rätt i fråga om denna detalj och beträffande uppgiften att remmen kom från Trines väska. I själva verket är detta redan i sig ett starkt indicium mot honom. Vilken var den rimliga förklaringen till att han kände till denna omständighet, och därtill kunde visa relativt väl under förhandlingen hurdan knuten på snaran hade varit? När man noterar att han dessutom prickade in en rad liknande omständigheter, är den enda rimliga slutsatsen att han *antingen* visste och kom ihåg *eller också* hade lärt sig på något otillbörligt sätt.

*

Den kritik som har riktats mot testet bygger i hög grad på samma sorts misstankar som i övrigt omger Quickutredningarna: polis, åklagare, terapeuter, sakkunniga och advokater manipulerade mer eller mindre medvetet bevisning och fakta. Det finns anledning att ställa sig frågan vad som blir kvar av kritiken om man i stället utgår från det betydligt mer sannolika, nämligen att de inblandade personerna agerade i huvudsak hederligt. Svaret är: I stort sett ingenting.

Detta borde stämma även den mest fundamentalistiska påhejare av rättsskandalen till försiktig eftertanke. Om påståendet om en rättskandal står och faller med förutsättningen att åtskilliga personer i det svenska rättsväsendet gjorde sig skyldiga till manipulationer och andra allvarliga fel, och därtill samtidigt och oberoende av varandra utan att det läckte till ärliga personer, hur troligt är då i själva verket påståendet om rättsskandalen? Vilket faktaunderlag bygger det på?

Testets värde som bevis kan inte avgöras en gång för alla på ett sådant sätt att det finns ett objektiva »facit«. Men var och en som vill försöka bedöma bevisvärdet kan själv gå igenom förutsättningarna, kritiken och resultaten och därefter hederligt och samvetsgrant väga argumenten mot varandra.

Zampo och andra hundar

Det andra beviset som det finns anledning att se närmare på i detta kapitel är sökhundarna eller, som de ibland kallas, liksökhundarna. De användes vid utredningarna av två av de mord som Thomas Quick dömdes för. Det ena var mordet på Johan Asplund, det andra mordet på Therese Johannessen. Dessutom användes de vid utredningen av mordet på den norska flickan Marianne Rugaas Knutsen, som försvann år 1981. Även detta mord erkände Quick. I alla dessa tre fall är kropparna efter barnen borta än i dag.

Låt oss först se på hur sökhundsbevisningen behandlades i domstolarna, dels i rättegångarna och dels i resningsbesluten.

I domen som gällde mordet på Therese Johannessen skrev tingsrätten bland annat att hunden Zampo markerade på flera ställen som visade sig vara eldplatser. Quick hade märkt ut sådana på en skiss, alltså platser där han sa sig ha eldat upp delar av den dödade flickan.

Tingsrätten tycks inte ha fäst någon avgörande vikt vid just denna omständighet, den nämns inte i domstolens sammanfattning av de viktigaste bevisen för Quicks skuld.

I den andra domen, den angående mordet på Johan Asplund, skrev tingsrätten så här i den del som rörde sökningarna med hunden:

Vid sökning med hunden Sampo har denna markerat på de platser Quick uppgivit att han lagt ut, grävt ner eller på annat sätt hanterat Johans kvarlevor. Av den i målet åberopade utredningen angående fosfathalt i jordprover och sakkunnigförhöret med geologen Kjell Persson framgår att ansamlingar av organiskt material funnits på den plats i Åvikeområdet där Quick angivit att han lämnat rester av Johans kropp. Vad som härigenom framkommit ger stöd för de uppgifter Quick lämnat angående hur han förfarit med Johans kropp.

I resningsbeslutet avseende Johan Asplund skrev hovrätten att det var osäkert vilka slutsatser som kunde dras av sökningarna med hund med hänsyn till »vad som framkommit i resningsärendet« (se kapitel 10). Det som finns i resningsbeslutet i övrigt i detta hänseende är referat av vad advokaten respektive åklagaren hade anfört, enligt följande:

Sture Bergwall anförde: Enligt uppgift från Per-Erik Karlsson vid Rikskriminalpolisen, Polishundtjänsten i Karlsborg, markerar sökhundar på ämnet kadaverin, som utsöndras från proteinet i döda kroppar från både människor och djur. Av detta följer enligt Per-Erik Karlsson att en markering från en sökhund inte kan läggas till grund för en slutsats om vilken typ av kropp som utsöndrat kadaverin och att det endast genom en teknisk undersökning kan kontrolleras om markeringen varit korrekt eller inte. – Samma sökhund hade använts för sök vid 17 av de 23 tekniska undersökningar och utgrävningar som skett på platser där han sagt sig ha hanterat kroppar efter mördade personer. På samtliga platser har hunden gjort en eller flera markeringar utan att några fynd har gjorts vid utgrävningarna och har till och med vid en utgrävning markerat på fyra platser, trots att de påstådda offren senare visat sig vara vid liv. Vidare framgår av ett test som genomfördes i april 1997 att hunden markerade vid bland annat ett tomt hål och träkol. Dessa omständigheter är ägnade att väcka allvarligt tvivel om hundens förmåga att söka efter döda kroppar.

Åklagaren anförde: Angående sökhundens egenskaper kan konstateras att under den långa utredningen har ingenting av värde hittats på de platser hunden markerat.

I resningsbeslutet beträffande mordet på Therese Johannessen berördes inte hundbevisningen över huvud taget.

Vid resningen i Johanfallet tycks hovrätten alltså ha fäst avgörande vikt vid att det inte hade påträffats några lämningar av död människa på de platser där hunden hade markerat. Det torde också ha haft betydelse att sökhundarna såvitt framkommit inte kunde skilja mellan lukt av död människa och lukt av dött djur.

Zamos eller andra hundars förmåga att skilja mellan människa och djur kommenterades inte i någon av de båda domarna. Detta framstår som förklarligt. I den fällande domen beträffande mordet på Johan Asplund tog domstolen fasta på att hunden Zampo hade markerat på de platser där Quick hade pekat och sagt att han hade hanterat pojkens kvarlevor. För värdet av den bevisningen torde det ha saknat betydelse om hunden kunde skilja mellan människa och djur eller inte.

*

Jag tog kontakt med Per-Erik Karlsson på polisens sökhundstjänst, alltså den polisman som åberopades i resningsmålet beträffande mordet på Johan Asplund. Han skrev följande i ett mejl:

När det gäller ämnet kadaverin så har jag fått dessa uppgifter från en befattningshavare på SKL, Nils Pålsson. Så diskuterade vi på den tiden efter vad vi då trodde var riktigt. Idag försöker vi efterlikna lukten från en avliden människa så gott det går och träna hundarna på dessa lukter. Det vill säga vi tränar hundarna på hår, tänder, blod och kläder från avlidna människor, kriminalsökhundarna tränas även på att söka efter sperma för att kunna användas vid sök på brottsplats där det kan ha begåtts exempelvis våldtäkt. Eftersom kriminalsökhundarna fungerar väl på detta sätt att träna så har vi ej funnit någon anledning att träna på enbart kadaverin. – Vi tränar våra hundar för att söka efter lukt från avliden människa och

absolut inte att söka efter lukt från dött djur. Men vi tränar också med störning av dött djur i sökområdet för att försöka lära hunden att det endast är lukten från avliden människa som hunden ska markera för. Möjligtvis kan den enskilde hundföraren se skillnad på om hunden markerar för avliden människa eller dött djur. – Jag vill också förtydliga att vi använder hunden som ett redskap, på samma sätt som polisens tekniker använder sig av exempelvis ett förstöringsglas. När hundarna markerar på en plats krävs att polisens tekniker hittar något spår på platsen för att markeringen ska vara värd någonting. Hunden är ett djur och hundens markering är inte 100 % träffsäker, därför måste polisens tekniker hitta något fysiskt spår på platsen där hunden markerat. Därför vidhåller jag att det måste till en teknisk undersökning på platsen där hunden markerat för att kontrollera om det finns något spår från avliden människa eller ej.

Per-Erik Karlssons uppfattning är alltså att man inte kan vara säker på att en hunds markering på en plats innebär att det finns spår efter en död människa där. Säker kan man bara vara om man vid en teknisk undersökning på platsen hittar något sådant spår. Karlsson håller dock öppet för att den enskilde hundföraren kan se skillnad på om hunden markerar för död människa eller dött djur. Om så är fallet betyder det förstås också att hunden i fråga kan skilja mellan människa och djur.

*

Hur ska man då se på sökhundsbevisningen? Vilken vikt kan man tillmäta den omständigheten att Zampo markerade på platser som Quick hade pekats ut? Kan hundarna skilja mellan lukt efter döda människor och lukt efter döda djur? Vilken betydelse har det om de kan det eller inte?

För det första ska sägas att det vid några tillfällen faktiskt hittades föremål där hundarna markerade. Det hittades kolrester på platser där Quick sa att han hade eldat upp kvarlevor efter Therese Johannesen och där hunden markerade. På en av de markerade eldplatserna hittades också ståltråd som var av ett slag som enligt en teknisk undersökning motsvarade den typ av ståltråd som Quick hade beskrivit

i en skiss av ett ståltrådsnät som han sa sig ha använt vid bränning av kroppsdelar.

Vidare hittades en pläd, som Quick sa sig ha använt efter mordet på Therese Johannessen, på en plats där en norsk polishund markerade. Hunden markerade sedan även vid ett tillfälle, långt efter det att pläden hade tagits bort, på den plats där den hade legat.

Det här är naturligtvis inte detsamma som om man hade hittat kroppsdelar, men det talar med viss styrka för att det fanns spår av död människa, dels på eldplatserna, dels på pläden. Något säkert samband finns dock inte mellan Thomas Quick och pläden förutom att han sa att pläden var hans och att han hade använt den när han sönderdelade kroppen. Han hade inte pekat ut denna plats innan den hittades med hundens hjälp.

För det andra bestod den viktigaste bevisningen med hundarna av en jämförelse mellan Quicks berättelse och hundsökningarna. Hunden Zampo användes oftast på så sätt att Quick först pekade ut en plats där han hade hanterat en död kropp, varefter hunden togs till området och fick söka. Flera gånger sökte den sig fram till just den plats som Quick hade pekat ut, antingen på en skiss över området eller vid vallning.

Ett exempel, som jag har nämnt tidigare, är en sökning på Främby udde utanför Falun i oktober 2000. Där hade Quick sagt att han hade suttit på en sten en bit ut i sjön och knackat sönder ben efter Johan Asplund. När hunden kom till platsen markerade den mycket tydligt just i vattenområdet invid stenen. Hundföraren John Sjöbergs protokoll från tillfället lyder så här:

Efter rekognosering och anvisning av sökområdet påbörjade vi arbetet. Efter cirka 20 minuters patrullering vindmarkerade Zampo i riktning mot sjön. Han visade tydligt att han ville avvika från sökmönstret och jag beslöt därför att följa efter honom ner mot sjön. Cirka 100 meter från sjön började han skallmarkera och denna markering var ihållande ända ner till strandkanten. När vi nått fram till sjön simmade Zampo ut cirka 10 meter och började skallmarkera igen. Han sökte sig sedan in mot strandkanten i cirklar med hög intensitet. Efter ett par minuter avbröt vi sökandet för en kortare vilopaus. Vi återupptog sökandet straxt utanför sökområdet och när vi kom in i vindkonen från

det tidigare intressanta området markerade Zampo ånyo. Efter att ha märkt ut avgränsningar fullföljde vi det tidigare planerade sökandet av det anvisade området utan att erhålla några fler markeringar.

Sammanfattning: Markeringarna under detta sök var mycket kraftiga och intensiva. Vid jämförelse med erfarenhet från tidigare sök har jag en känsla av att dessa markeringar utgår från ett terrängparti nära stranden eller i vattenbrynet. Zampo markerade ingen specifik plats på land men cirklade inom ett specifikt vattenområde. Detta beteende liknar tidigare sök med vittring i vattnet eller utspridd över en större yta.

Ett annat exempel är från september 1998, då Quick vid Sågmyra utanför Falun pekade ut vad han kallade en »levnadsstig« där han sa sig ha begravt fragment av kroppar vid sju platser på kort avstånd från varandra. Han ritade också en skiss med sju markerade punkter i form av en halv hästsko. Hunden Zampo markerade vid sex specifika punkter inom samma område. Hundföraren John Sjöberg skrev i protokollet från sökningen (daterat 1998-10-20):

Sammanfattning: Zampo visade inget intresse för någon speciell plats under huvuddelen av sökandet. Avslutningsvis sökte vi av en liten myr som låg utanför det ordinarie sökområdet. Vid detta sök blev Zampo som förbytt och han markerade på 6 platser i en hästskoform på myren. Han nosar intensivt över hela myren och är väldigt energisk i sitt sök.

På den här punkten råder det viss osäkerhet i frågan om skissen ritades före hundsöket, eller om det möjligen var tvärtom. Klart är i varje fall att John Sjöberg och Zampo innan sökningen skedde inte visste något om Quicks utmarkerade punkter. Enligt Penttinen är det vidare en självklarhet, för det fall hundmarkeringarna låg före skissen i tiden, att Quick inte fick veta något om hur hunden hade markerat.

Flera liknande resultat erhöles vid sökningar som gjordes med Zampo och andra hundar under utredningarna om mordet på Johan Asplund och Therese Johannessen.

Ytterligare ett exempel på Zamos förmåga att hitta platser som Thomas Quick pekat ut finns från utredningen om Marianne Rugaas Knutsens försvinnande. Quick erkände att han hade dödat flickan, inte långt från den plats där han sa sig ha dödat Therese Johannesen. Någon vallning med Quick skedde inte i denna utredning. Men från förhørsrummet i Säter beskrev han ett skogsparti i närheten av Klunds kyrka i Örje i södra Norge. Hans vägbeskrivning var så tydlig i förhållande till kyrkan att det var lätt att hitta den plats han beskrev. Där markerade också såväl Zampo som norska liksökhundar. Inga fynd gjordes förutom kolrester. Att det söktes med olika hundar var ett led i en kvalitetssäkring.

*

Med Zampo gjordes ett test för att undersöka om hunden kunde skilja mellan död människa och dött djur. Testet genomfördes i Norge av professor Per Holck den 1 november 1997 och protokollet från testet (daterat 1997-11-04) finns i förundersökningen. Vid ett första försök kunde hunden inte göra tydlig skillnad mellan spår efter människa och spår efter djur. Men i ett andra test gjorde den tydlig skillnad.

På en plats där Zampo användes i samband med utredningen av mordet på Johan Asplund – i Åvikeområdet – fanns bland annat kadavret av en kviga i en beteshage. Zampo passerade förbi detta och genom hela beteshagen utan att markera. Hunden rörde sig i stället mot den plats, utanför beteshagen, där Quick sagt att han hade hanterat pojakens döda kropp. Där markerade hunden. I resningsärendet påstods att Zamos markering berodde på det kadaverin som finns i resterna efter döda såväl människor som djur. Men hundens markering gjordes tio meter utanför beteshagen, trots att hagen ingick i det sökområde som hade anvisats.

På ett annat ställe passerade hunden förbi skelettet av en hare utan att markera.

Det test som gjordes med Zampo ger stöd för att hunden kunde skilja mellan död människa och dött djur, även om det inte kan ses som ett säkert bevis för detta. Att Zampo gjorde skillnad mellan människa och djur får dock ytterligare stöd av de sökningar då

hunden passerade platser där man visste att det fanns döda djur och markerade ordentligt först på de platser som Quick hade pekat ut eller senare kom att peka ut. Vid döda djur nosade hunden lite extra, men skällde inte. Vid spår som kunde antas vara efter död människa markerade den tydligt, bland annat genom att skälla.

I ett protokoll från en sökning i Falun den 1 augusti 1996, där hunden markerade tydligt inom ett område på cirka 10 x 5 meter, säger hundföraren i sammanfattningen:

Hunden är avdresserad på att markera djurlämningar vilket tydligt visade sig i detta sök. Enligt mitt bedömande är den markering hunden gjort klar och tydlig. Någonting i detta område avger människovittning.

Det är naturligtvis så att hundar som används i polisutredningar är olika skickliga och olika dresserade. Just Zampo, tillsammans med sin förare John Sjöberg, ägde en förmåga som många andra sökhundar inom polisen saknar. I förundersökningen finns flera protokoll över sökningar som Zampo hade gjort tillsammans med John Sjöberg, där hunden bland annat hade hittat en drunknad person som inte tidigare kunnat återfinnas.

*

Det avgörande för hundsökningarnas bevisvärde är inte hundens förmåga att skilja mellan människa och djur, utan de faktiska resultaten av de sökningar som gjordes i utredningarna. Och då kan man konstatera att Zampo vid åtminstone tre tillfällen markerade mycket tydligt på de platser där Thomas Quick hade pekat, och inte någon annanstans i närheten.

Jag kan inte se hur det är möjligt att förklara hundarnas (och särskilt Zamos) markeringar på något annat sätt än att Quick *antingen* visste var döda kroppar hade hanterats *eller* lyckades gissa rätt. Om han gissade rätt gjorde han det flera gånger. Hur skulle det vara möjligt att lyckas med detta när det handlade om så stora markområden?

Låt oss göra ett experiment med oss själva för att förstå innebörden av detta slags bevis. Anta att du ombeds säga var du har hanterat en död kropp, trots att du aldrig har varit i närheten av kroppen. Hur ska du då lyckas peka ut en plats där en sökhund senare kommer att markera? Eller omvänt, för det fall att hunden har varit där före dig: Hur ska du lyckas hitta, och inför polisen peka ut, platsen eller platserna där hunden har markerat?

Hur ska man då se på argumentet att inga fynd gjordes på de platser där hundarna markerade? I de fall där Quick berättade att han hade exempelvis »knackat sönder ben med en hammare mot en sten« (som vid Främby udde utanför Falun) eller hade »tömt kroppen och tagit med sig delarna« (Åvikeområdet utanför Sundsvall) är det naturligtvis inte konstigt att inga kroppsdelar återfanns. Det hade rentav varit egendomligt om de hade hittats. Argumentet att inga fynd gjordes saknar därför relevans. Däremot borde man kunna förvänta att det ska finnas en förhöjd fosfathalt på platsen, något som också var fallet där hundarnas markeringar och Quicks utpekanden överensstämde.

Den som granskar resningsbeslutet i Johanmålet kan konstatera att det som där kom fram inte alls minskade värdet av hundmarkeringarna. Det kan också konstateras att resningsåklagaren tydligen på ett mycket allvarligt sätt missade det värde som hundmarkeringarna hade som bevis i rättegången. Hans uttalande om att »ingenting av värde hittats« framstår som helt irrelevant. Hovrätten för Nedre Norrland uttalade i målet att det med hänsyn till vad som framkommit i resningsärendet var osäkert vilka slutsatser som kunde dras av sökningarna med hund. Det är tydligt att det kanske viktigaste beviset mot Sture Bergwall upplöstes utan att någon – utom möjligen försvararna – hade förstått dess betydelse.

*

Enligt min mening innebar resultaten av hundsökningarna utomordentligt stark bevisning mot Thomas Quick. Det gäller särskilt vid rättegången om mordet på Johan Asplund.

De avklippta könshåren i cigarettasken

Här finns också anledning att beröra ytterligare ett bevis som har varit särskilt omdiskuterat, nämligen cigarettasken med de avklippta könshåren. Detta bevis har inte tillnärmelsevis samma betydelse som de tidigare nämnda (kunskapstestet och hundsökningarna) Men jag berör det ändå på grund av den diskussion som har förekommit.

Cigarettasken med avklippta könshår hittades gömd bakom en mellanvägg i ett vindsutrymme i ett hus i Korsnäs, utanför Falun, där Thomas Quick tidigare hade bott. Håren kom från två personer, och vid en teknisk undersökning kom man fram till att det rörde sig om hår från två manspersoner som båda var under 40 år gamla. Cigarettpaketet var från en tidpunkt som låg efter den tid då Quick bodde i huset, men han sa att han hade haft tillgång till utrymmet även efter det att han hade flyttat därifrån. En del av hans tillhörigheter fanns kvar i ett rum som han hade disponerat, i direkt anslutning till den mellanvägg där fynden gjordes. Quick bekräftade under den tid då han erkände mordet att han hade lagt asken på platsen. Det gick inte att DNA-bestämma könshåren. De hittades med hjälp av en sökhund.

Könshårens värde som bevis har varit omstritt sedan en person år 2006 sa till *Aftonbladet* att en kamrat till honom hade berättat att det var han som hade lagt cigarettasken på platsen och att könshåren kom från hans flickvän. Kamraten var dock alltför generad för att träda fram.

Enligt min uppfattning har asken med könshåren ett visst värde som bevis, om än inte stort. Den hittades på en plats där man letade med anledning av Quicks berättelser, och det fanns knappast någon anledning att betvivla hans uppgift om att han hade disponerat utrymmet i fråga vid en tidpunkt då asken kunde ha lagts dit. Berättelsen i *Aftonbladet* framstår som svag som motbevisning med hänsyn framför allt till att uppgiften om flickvännen inte stämmer med den tekniska undersökningen.

Svenska Dagbladets faktakoll

I detta avsnitt ska jag konfrontera den del av *Svenska Dagbladets* »faktakoll« som jag har berört tidigare (kapitel 9) och som måhän-

da ser övertygande ut vid ett första påseende. Som läsaren kanske minns återgav jag där en av mina debattartiklar med bland annat fem bevisomständigheter som jag lyfte fram som argument för att domarna mot Quick var riktiga, och därefter en nyhetsartikel i SvD med faktakoll. Fyra av de fem bevisomständigheterna fick »rött ljus« av tidningen. Jag nöjer mig här med att gå igenom dessa fyra.

Inristningen i björken

Min beskrivning i artikeln den 31 augusti 2012 såg ut så här:

Vid en bergsformation som såg ut som Sture Bergwall hade beskrivit den hittade man en inristning i en björk som han i förhör om mordet på den nioåriga norska flickan [Therese Johannessen] sa sig ha gjort. Inristningen stämde illa med den skiss som Bergwall hade gjort innan man sökte efter den. Men senare gjorde han en korrekt skiss. Inristningen daterades vid ett lantbruksuniversitet som bedömde att den var gjord den sommar som flickan försvann. (Skissen finns bevarad, den är häpnadsväckande.)

Svenska Dagbladets faktakoll löd:

Bergwall pratar om en symbol inristad på ett träd i ett så kallat minnesamtal med psykologen Sven-Åke Christianson. Utifrån ett telefonsamtal med Christianson gör sedan förhørsledaren Seppo Penttinen en skiss på inristningen. Något träd med en sådan inristning går inte att finna på platsen Bergwall pekat ut. Flera kilometer bort hittar man däremot senare en björk med en skrapskada, som enligt resningsansökan inte har någon som helst likhet med den påstådda inristningen. Skadan liknar inte heller den skiss som Bergwalls förhørsledare ritat av symbolen som Bergwall beskrivit. I ett förhör i förundersökningen ett halvår senare lyckas Bergwall med hjälp av sin förhørsledare rita en skiss som sägs överensstämma med björkfyndet.

Faktakollen invände alltså på några punkter och lämnade ett par saker okommenterade. Låt oss se hur det förhöll sig.

1. *Hur kom man att tala om inristningen/skadan?* Det var Thomas Quick som nämnde den utan att någon hade frågat.
2. *Vem ritade den första skissen av märket?* Det var kriminalinspektören Anna Wickström som gjorde skissen, efter att Quick hade beskrivit den för henne på telefon. Han beskrev, och Anna Wickström ritade, ett liggande Y i en fyrkant. Han angav också först en plats där ingen inristning hittades.
3. *Var, när och hur hittades björken med inristningen/skadan?* Quick ritade i oktober 1996 en skiss över en väg och en »kal sten«. Där i närheten ritade han också en rund ring med en ifylld fyrkant, utan att säga något om vad detta var. Härefter hittade norsk polis med hjälp av skissen björken med inristningen/skadan på precis den plats där Quick hade ritat ringen. Quicks teckning över platsen kan ses bland denna boks extramaterial, www.goranlambertz.se.
4. *Var det en inristning eller en skrapskada?* Experter uttalade att någon hade gjort märket i barken med en kniv eller en yxa. Björken med inristningen hittades i oktober 1996. En bild av trädstammen återfinns på bokens hemsida, www.goranlambertz.se.
5. *När tillkom den skiss som liknade den verkliga inristningen i björken?* Den tillkom i maj 1997. Quick beskrev att märket i stammen var 15–17 cm långt, cirka 3 cm djupt. Det var i brösthöjd, och stammen var i samma tjocklek som Quicks lår. Quick ritade märket och hans teckning återfinns på bokens hemsida, www.goranlambertz.se.
6. *Ritades den andra skissen »med hjälp av förhållaren?»* Enligt Seppo Penttinen hade Quick inte sett bilden på den återfunna stammen innan han ritade skissen, och inte heller fick han någon hjälp att rita den.
7. *Hur långt bort från den först utpekade platsen fanns björken?* Cirka 2–3 kilometer.
8. *Markerade hunden vid trädet?* En liksökhund markerade precis vid björken. Det var det enda stället i närområdet där hunden markerade. Vid en senare vallning på platsen, den 11 juni 1997, sa Quick att han hade grävt ner ena handen från Therese Johannesen där. Någon hand eller några andra rester av människa hittades dock inte.

9. *Hur var det med dateringen av inristningen?* Tillfrågade biologer kom fram till att inristningen hade tillkommit år 1988.

Det var alltså Quick som började tala om inristningen. Han ritade en verklighetstrogen skiss över den plats där en björk med en inristning sedan återfanns. Ristningen var gjord med yxa eller kniv, och den var gjord omkring den tidpunkt, cirka nio år tidigare, då flickan försvann. Vid björken markerade liksökhunden. Senare ritade Quick en skiss över inristningen som stämmer väl med hur denna såg ut.

Hur stark bevisning var detta? Med mina bedömningsnormer var det näst intill uteslutet att Quick kunde ha hittat på berättelsen om det välliknande märke som hittades i en björk på den plats som han hade beskrivit och ritat. Därtill fick hans berättelse stöd av dateringen och hundens markering. Inte ens om förhørsledarna manipulerade förhören maximalt kunde de ha fått till berättelsen om inristningen. Således utgjorde detta ett utomordentligt starkt bevis.

Man frågar sig vilket intresse *Svenska Dagbladet* hade av att tona ned värdet av detta bevis på det sätt som man gjorde.

Eksemet

Min beskrivning:

Sture Bergwall berättade opå kallat att den nioåriga flickan [Therese Johannessen] hade »en mindre färsk ärrbildning« på armen. Mamman sa i ett förhör därefter att flickan nog hade sår eller ärr på en eller båda armarna. Hon hade atopiskt eksem. Bergwall beskrev det vid senare förhör så att det var »kraftiga hudrodnader«.

Svenska Dagbladets faktakoll:

Bergwall har lämnat flera olika uppgifter i förundersökningsförhören om allt från fläckar och ärr till flammigheter på den ena av flickans armar. Enligt flickans mamma hade Therese atopiskt eksem på bägge armarna och i knäveckan, men hon var inte säker på att eksemet var aktivt när flickan försvann – även det framkommer i förundersökningen. Bergwall nämner bägge armarna först efter ledande frågor i förhören. Han påstår sig också

ha styckat kroppen, men säger inget om några eksem i knäveckan. Uppgifterna som framkommer i tingsrätten överensstämmer inte med dem Bergwall lämnat i förhör.

Faktakollen invände alltså på några punkter och lämnade ett par saker okommenterade. Så här var det:

1. *Vem började prata om eksemet? Leddes Quick in på det?* Det var Thomas Quick som själv nämnde eksemet i form av en avvikelse i huden, utan att någon hade lett in honom på det. Det ser man i förhörprotokollet.
2. *Hur fel var Quicks uppgifter och hur mycket ändrade hans sig?* Thomas Quick sa först att Therese hade »en mindre färsk ärrbildning« på armen. I senare förhör beskrev han det så att det var »kraftiga hudrodnader«. Däremellan kallade han det ibland för röda fläckar och ibland för flammighet eller ärr.
3. *Hur säkert var det att hon hade eksem/rodnader?* När Thereses mamma tillfrågades, sedan Quick först nämnt saken, höll hon det enligt förhörprotokollet för »övervägande sannolikt« att Therese haft sår eller ärr på en eller båda armarna den dagen hon försvann. Hon berättade att Therese hade atopiskt eksem, vilket bekräftades av läkare.
4. *Spelar det någon roll att Quick inte nämnde knäveckan?* Det hade stärkt bevisningen ytterligare om han hade nämnt även eksemet i knäveckan, men det kan knappast anses försvaga beviset att han inte nämnde detta.
5. *Stämmer inte uppgifterna i tingsrätten med det som Quick sa i polisförhören?* I tingsrätten sa han att hon hade »ärr efter eksem – flammigheter – i armveckan«. Uppgifterna stämde alltså väl.

Svenska Dagbladets faktakoll gav rött ljus åt denna omständighet? Var måhända sanningen mindre viktig än tidningens prestige?

När Quick nämnde eksemet var uppgiften okänd för polisen. Det är visserligen en sak som han kunde ha gissat sig till, och bevisvärdet är därför inte i nivå med värdet av den nyss berörda inrättningen. Men ett ganska betydande bevisvärde har ändå omständigheten.

Dieselljudet

Min beskrivning:

Angående mordet på den 11-årige pojken [Johan Asplund] nämnde Bergwall för sin advokat, innan det var känt på annat sätt, att det kom ett ljud som från en dieselmotor när han stod och väntade i bostadsområdet för att ta en pojke. Det visade sig vid kontroll att det uppstod ett högt ljud när fläktsystemet aktiverades vid en bestämd tid på morgonen. Ljudet varade endast någon minut tills fläkten kommit upp i varv. Bergwalls beskrivning av ljudet korresponderade med hur det beskrevs av vaktmästaren. Bergwall sa att han hade stått vid en vägg som saknade fönster när han hörde ljudet. Det fanns två sådana väggar i området, den ena cirka 5 meter från luftintaget till fläkten.

Svenska Dagbladets faktakoll:

Bergwall erkände mordet 1992, och vallades då i Bosvedjan av en av sina läkare på Säter – flera månader innan sjukhuset anmälde morderkännandet till polisen. Detta framkommer i förundersökningens första förhör. Han har också vallats flera gånger i området innan rättegången 2001 och haft god tid på sig att lära känna Bosvedjan. Uppgiften om det mullrande ljudet från ett diesellaggregat (felaktigt) som senare visade sig vara ett fläktsystem kom upp i ett förhör i förundersökningen något år innan rättegången. Att Bergwall skulle erkänt detta för sin advokat innan det var känt på annat sätt är alltså helt osannolikt.

I faktakollen invände alltså tidningen på flera punkter. Följande detaljer är värda att kommentera:

1. *Kan Quick ha lärt sig detta vid besöket med läkaren 1992? Vid någon av vallningarna?* Ljudet uppstod cirka kl. 07.45 på morgonen, när fläktsystemet satte igång. Det var strax efter denna tidpunkt som Johan Asplund försvann. Besöket med läkaren i Bosvedjan och vallningarna skedde senare på dagen.
2. *Hade han fel beträffande ljudet?* Han beskrev ljudet på ett sätt som stämde väl med skolvaktmästarens sätt att beskriva det. Det var

- ett ljud »som från en dieselmotor«, vilket var en god beskrivning.
3. *Är det »helt osannolikt« att Quick skulle ha berättat om dieselljudet innan det var känt på annat sätt?* Åklagaren hade gett beskedet att bevisningen inte räckte för åtal för mordet på Johan Asplund. Då lämnade Quick fem nya uppgifter om bostadsområdet Bosvedjan till sin advokat Sten-Åke Larsson. Uppgiften om dieselljudet var en av dessa fem uppgifter. Tidningens påstående om det osannolika i att uppgiften är ny är därför helt felaktigt.
 4. *Stämde platsen?* Den plats där Quick beskrev att han hade stått när han hörde ljudet stämde väl med den plats där det lätt kunde höras. Han sa att han hade stått vid en vägg som saknade fönster när han hörde ljudet. Det fanns två sådana väggar i området, den ena cirka 5 meter från luftintaget till den stora fläkten.

SvD:s faktakoll, som gav denna bevisomständighet rött ljus, är generande för tidningen. En annan sak är att bevisvärdet av denna omständighet inte ska överdrivas. Att Quick kunde korrekt beskriva ett ljud på platsen i bostadsområdet var i sig bara ett indicium på att han begick mordet, en omständighet som gav stöd åt hans samlade berättelse.

Det utsmetade blodet

Min beskrivning:

SKL hittade blod på insidan av undertröjan efter ett mordoffer, den unge israelen [Yenon Levi]. Efter att Sture Bergwall berättat att han efter mordet hade smekt kroppen innanför kläderna ställdes en fråga till SKL om hur blodet hade avsatts på tröjan. I utlåtandet sägs: »Besudlingarna har delvis avsatts vid smetande kontakt med föremål eller liknande som varit besudlat med inte helt stelnat blod. Frågan om nämnda besudlingar avsatts med hand lämnas öppen.«

Svenska Dagbladets faktakoll:

Yenon Levi hade enligt kriminalteknikerna fått sina kläder genomsökta och flera av hans tillhörigheter hade försvunnit. Det fanns blodspår på

platsen och på mordvapnet. Bergwall sade i förhören i förundersökningen att han smekt kroppen och upptäckt att Levi var väldigt behårad på bröstkorgen. Detta stämde inte, Yenon Levi var helt hårlös på överkroppen. Bergwall talade aldrig om att han genomsökt kläderna i förundersökningen, och han misslyckades i två rekonstruktioner med att träffa rätt på när det gällde vad som egentligen inträffat på platsen. Han gissar på ett otal olika vapen innan han bestämmer sig för ett vedtråliknande föremål – något som heller inte stämmer överens med den träpåk som påträffades på platsen. SKL lämnar också frågan om besudlingen utförts med hand öppen.

I sin faktakoll berörde alltså SvD ett antal detaljer som visserligen inte rörde den bevisomständighet som jag hade tagit upp, men som ändå handlade om Levifallet. Låt oss se hur det förhöll sig med tidningens invändningar:

1. *Hur var det med behåringen på bröstet?* Det är riktigt att Yenon Levi inte hade något hår på bröstet. Men just detta påpekade Quick i polisförhör. Han sa att Levi »hade nästan inget hår alls« på bröstet, men däremot vid naveln. Det var en korrekt beskrivning av kroppen. I ett annat förhör sa han: »Det är i det avseendet att, ja jag känner på hans ... känner på hans fotankel, jag känner också på hans smalben och han, jag upplever det som om men det kan vara en detalj som jag kanske ska nämna jag upplever som hans bröst inte har just något hår men upp till naveln och kring naveln finns hår då.«
2. *Nämnde Quick att han hade sökt igenom kläderna?* Han sa att han hade känt innanför kläderna och han beskrev Yenon Levis klädsel väl, bland annat att denne hade tre lager kläder på överkroppen. Hur det var i övrigt med »genomsökning« av kläderna vet jag inte. Rimligen kan det inte spela särskilt stor roll om han nämnde detta eller inte.
3. *Misslyckades Quick i två rekonstruktioner?* Vad SvD avser är sannolikt att Quick dels visade fel sida om skogsvägen när han skulle peka ut den plats där Yenon Levi hittades, dels inte kunde beskriva mordvapnet utan att säga fel flera gånger. Men han hittade

påfallande rätt under bilfärden mot den plats där Levi återfanns, och den plats han pekade ut var bara cirka 5 meter från den rätta. Vid ett tidigare förhör hade han angett rätt sida om vägen. Tingsrätten fäste stor vikt vid att Quick »med så stort mått av säkerhet utpekade platsen«.

4. *Hur var det med Quicks uppgifter om mordvapnet?* Quick hade fel flera gånger angående mordvapnet innan han sa att det var en träpåk. Att det var en träpåk var dock en omständighet som hade nämnts på flera håll i tidningarna, varför Quick på den här punkten inte tycks ha gjort vad han kunnat för att få sin berättelse att stämma med tidningsuppgifter. I tidningarna hade det dock inte funnits någon uppgift om att påken var »trären«, alltså utan bark. Detta nämnde Quick själv, utan att någon hade frågat.
5. *Hur var det då med det utsmetade blodet?* Det var just så som jag skrev i min artikel. När Quick efter obduktionen och efter en första teknisk undersökning berättade att han efter mordet hade smekt kroppen innanför kläderna, skickades tröjan på nytt till SKL för undersökning. I sitt utlåtande svarade SKL i sak på det sätt som jag citerade (se nedan). Det är sant, som SvD skrev, att SKL lämnade öppet om besudlingarna hade avsatts med hand eller inte.

Här rörde det sig alltså om ett tekniskt bevis som tillfördes utredningen av Quick själv efter den tekniska undersökningen. Omständigheten måste anses ha ett förhållandevis högt bevisvärde. Det framstår som slumpartat i överkant att Quick skulle ha gissat sig fram till att det fanns en utsmetad blodfläck på insidan av tröjan.

För att rätt ska vara rätt måste jag dock korrigera mitt citat från utlåtandet. När jag i efterhand har kontrollerat lydelsen visar det sig för det första att den är något annorlunda än jag skrev, och för det andra att det i själva verket gjordes två utlåtanden, där SKL ändrade sin formulering något i det andra. Uttalandet i det första yttrandet (1997-01-07) löd ordagrant så här:

På insidan av brynjan E3 iaktogs blodlika besudlingar som delvis har avsatts vid smetande kontakt med föremål eller liknande som varit

besudlat med inte helt stelnat blod. Frågan om nämnda besudlingar har avsatts vid kontakt med en blodbesudlad hand lämnas öppen.

Och uttalandet i det andra yttrandet (1997-01-15), som ersatte det första i denna del, löd så här:

På insidan av brynjan E3 iaktogs blodlika besudlingar som delvis har avsatts vid smetande kontakt med föremål eller liknande som varit besudlat med smetande ämne, såsom inte helt stelnat blod. Skäl talar för att åtminstone en av besudlingarna (E3f) utgörs av blod. Frågan om övriga besudlingar utgörs av blod lämnas öppen. – Frågan om nämnda besudlingar har avsatts vid kontakt med en blodbesudlad hand lämnas öppen. Det kan uteslutas att blodlika besudlingar på brynjans E3 insida har avsatts av flugor eller andra insekter. Det bedöms inte vara möjligt att närmare bedöma hur besudlingarna har avsatts.

Som synes ändrades inte bevisvärdet nämnvärt genom de justeringar som gjordes i det andra yttrandet. Det viktiga var dels att man inte absolut säkert kunde säga att besudlingarna utgjordes av blod, även om »skäl talade för« att så var fallet med åtminstone en av dem, dels att det uteslöts att besudlingarna hade avsatts av insekter.

SvD:s faktakoll var även på denna punkt generande för tidningen. Inte bara undvek man den fråga som beviset i fråga handlade om. Man ägnade dessutom mesta delen av »faktakollen« åt andra spörsmål. Detta är argumentation med icke giltiga skäl.

Ställer sig tidningens ledning bakom den sortens argumentation i det som tidningen kallar »faktakoll«? Jag misstänker att så är fallet. Det kan i varje fall konstateras att tidningen på ledarsidan (Benjamin Katzeff Silberstein) återanvände grundfelet i faktakollens argument den 31 augusti 2012:

Man kan även ifrågasätta själva grunden till Lambertz artikelskrivande. Han hävdar själv att han sitter inne på så mycket relevant kunskap i fallet att det är hans plikt att dela med sig av den, men i den förra artikeln visade sig hans fakta vara minst sagt tunna. Även många av de bevis han tar upp i dagens artikel har bedömts ohållbara av åklagare och hovrättsdomare.

Summering och avstamp

I följande kapitel gör jag en förhållandevis omsorgsfull genomgång av den bevisning som fanns mot Thomas Quick när han dömdes. Då får de sju bevis som har behandlats här ovan en viss betydelse. Det gäller särskilt kunskapstestet, sökhundsbevisningen och inristningen, vilka alla tre enligt min mening har mycket stor vikt.

Även eksemet och det utsmetade (sannolika) blodet har enligt min mening ett betydande bevisvärde. Könshåren har något mindre betydelse, liksom dieselljudet.

Ännu större betydelse än enskilda bevisomständigheter har det som handlar om vad som är troligt respektive mindre troligt i en berättelse om Sture Bergwall. Det som har anförts i den första delen av kapitlet måste tillmätas stor vikt vid den bedömning som man ska göra, som en del av bevisbedömningen, av ursprungssannolikheten för att Thomas Quick var den gärningsman som han utgav sig för att vara.

15. Vad var bevisat?

Inledning

Det uppstår en märklig kontrast mellan dem som hävdar att bevisningen i målen mot Thomas Quick är »pulvriserad« sedan han återtog sina erkännanden och dem som menar att det inte alls är så, att bevisningen var mycket stark och att den bedömningen inte påverkas särskilt mycket av hans återtagna erkännanden och det som har förekommit i övrigt. Man kan undra över anledningen till den kontrasten. Men viktigare är hur det faktiskt låg till.

Hur ska man bedöma den bevisning som först har bedömts räcka för fällande dom och sedan har ansetts inte ens räcka för åtal?

Man måste börja med att skilja mellan tre olika frågor:

1. Vad är det som har blivit fastslaget genom resningsprocessen och de friande domarna? Har det blivit fastslaget att Sture Bergwall är oskyldig? Att han sannolikt är oskyldig? Eller att det inte finns tillräcklig bevisning för att få honom fälld?
2. Hur stark var bevisningen när Thomas Quick åtalades och dömdes? Var den så stark att det var riktigt att åtala och fälla honom?
3. Hur har bevisningen mot Sture Bergwall förändrats fram till i dag?

Den första frågan är snabbt avklarad, medan de två följande fordrar en hel del analys och överväganden. Det kan inte komma i fråga att nu gå igenom alla fallen och göra en ny bevisbedömning. Jag ska nöja mig med att peka på det viktigaste och lämnar det sedan åt var och en att i mån av tid och lust använda sitt eget huvud.

Det skymtar naturligtvis också en fjärde fråga i bakgrunden: Är Sture Bergwall skyldig till de åtta mordena eller inte?

Som jag har sagt tidigare avstår jag från att diskutera den frågan här. Den saknar i princip betydelse sedan Sture Bergwall har frikänts. Han ska betraktas som oskyldig. Vad detta betyder i verkligheten ska jag avhandla i ett följande kapitel, men det betyder åtminstone att det inte finns skäl att diskutera själva skuldfrågan offentligt. Det är inte heller lämpligt, om det går utöver vad som är nödvändigt för att man ska komma till insikt i frågan om det var en rättsskandal eller inte när han dömdes. En annan sak är att frågorna 2 och 3 naturligtvis i hög grad tangerar skuldfrågan. Eftersom de avser den historiska domen över Quickärendet och några inblandade personers heder och yrkesskicklighet, bör de trots detta avhandlas även offentligt.

Vad är det som har blivit fastslaget?

Genom de sex *resningsbesluten* slog hovrätterna fast att det fanns skäl att pröva Sture Bergwalls skuld till de åtta mordena på nytt. Det berodde i huvudsak på att han hade tagit tillbaka sina erkännanden och att den nya genomgång av bevisningen som advokaterna och åklagarna hade gjort, och som hovrätterna kan sägas i princip ha ställt sig bakom, väckte tvivel i frågan om Bergwall verkligen var skyldig.

Något annat slogs inte fast genom resningsbesluten. Hovrätterna sa inte att Bergwall sannolikt var oskyldig, inte ens att mycket talade för att han var oskyldig. Vad de ansåg i denna fråga kan vi inte veta. Hovrätten för Övre Norrland gjorde dock ett litet medskick i sista meningen i motiveringen till sina båda beslut (angående mordena i Appojaure och fallet Zelmanovits). Där skrev hovrätten: »Med hänsyn till att saken inte kan anses vara uppenbar ska målet återupptas i tingsrätt.« Det måste nog ses som en fingervisning om att hovrättens bedömning var att mycket talade för att Bergwall var oskyldig. Annars hade man knappast nämnt att saken inte kunde anses »uppenbar«. De andra hovrätterna sa inte något liknande.

Genom de sex *frikännande domarna* slog sedan tingsrätterna fast att Bergwall ska anses oskyldig och inte framöver kan åtalas för mordena.

I och med att åklagarna lade ned åtalen var frikännandena en formalitet. Om åklagaren lägger ned åtalet och den åtalade begär att bli frikänd, ska domstolen meddela en frikännande dom utan att pröva bevisningen. Därmed slipper personen misstankarna, i den mening som ska betraktas som oskyldig och inte kan bli åtalad på nytt. Ett nedlagt åtal är alltså i praktiken detsamma som ett frikännande, men utan att domstolen tar ställning på något sätt. Det ställningstagande som sker är att åklagaren gör bedömningen att bevisningen inte räcker för en fällande dom.

Det slogs alltså inte fast genom de frikännande domarna att Bergwall faktiskt *är* oskyldig. Han ska betraktas som oskyldig och ska i alla hänseenden behandlas som oskyldig av det allmänna. Huruvida en person faktiskt är oskyldig kan man inte veta efter en frikännande dom. Normalt blir det inte heller någon diskussion om den saken. Man konstaterar oftast bara att personen blev frikänd.

*

Frågan om bevisningen mot Bergwall var tillräcklig för att fälla honom blev alltså inte prövad, vare sig genom resningsbesluten eller genom de friande domarna. Det närmaste man kom en prövning av den saken var i *åklagarnas nedläggningsbeslut*. Där kom åklagarna fram till att bevisningen inte längre kunde motivera ett åtal. Man kan säga att de genom sina beslut slog fast att bevisningen inte räckte för åtal och därmed inte heller för fällande dom.

Däremot slog åklagarna naturligtvis inte fast att Bergwall är oskyldig. Om de tror att det är på det sättet vet vi inte, och vi lär inte få veta det. Förmodligen har de olika uppfattningar om saken. Vad vi kan utgå från är att alla som har tagit beslut om nedläggning av åtal anser att bevisningen inte räcker för fällande dom. Bevisningen räcker alltså inte för att slå fast att det är ställt utom rimligt tvivel att Bergwall är skyldig.

Detta är åklagarnas uppfattning, och den kan diskuteras. Men det står klart att åklagarna för sin del har slagit fast att bevisningen numera inte räcker för fällande dom. Och då är det detta som gäller juridiskt, rätt eller fel.

En helt annan fråga är den om rättsskandalen, alltså frågan huruvida bevisningen faktiskt var tillräcklig när Thomas Quick åtalades och fälldes. Den frågan ska jag diskutera nu.

Bevisningen när Quick åtalades och dömdes

Hur stark var bevisningen när Thomas Quick åtalades och dömdes? När man ställer frågan om Quickärendet var en rättsskandal eller inte, är det just bevisläget vid åtal och dom som är avgörande. Om bevisningen räckte för åtal och fällande dom, var det inte någon rättsskandal. Det gäller även om det begicks diverse fel under processen. Sådana kan ha varit allvarliga i och för sig, men om det var rätt att åtala och döma kan man inte rimligen tala om en skandal. Det förutsätter alltså att det verkligen var, objektivt sett, ställt utom rimligt tvivel att Quick var skyldig till mordet både vid åklagarens prövning och domstolens.

Så hur var det? Till att börja med måste man säga att ingen utom Sture Bergwall själv och möjligen ytterligare någon eller några kan *veta* hur det var med Quicks skuld. Vi andra kan alltså inte veta om han är skyldig eller inte. Men det är inte det som frågan gäller, utan bevisläget vid tidpunkten för åtal och dom.

Vad kan vi då veta om bevisläget? Här kommer frågan i ett annat läge än när det gäller frågan om Bergwalls skuld. Bevisläget – huruvida det var ställt utom rimligt tvivel eller inte att Quick var skyldig – är en bedömningsfråga. Den kan därmed inte vara föremål för vetande i egentlig mening. Redan därför är det rimligt att säga att vi inte kan *veta* om det var ställt utom rimligt tvivel att han var skyldig när han åtalades och dömdes. Samtliga domare *bedömde* visserligen att det var ställt utom rimligt tvivel, vilket normalt också innebär att de inte heller kände något tvivel som de uppfattade som rimligt. Samtliga domare (inklusive nämndemännen) var alltså *övertygade* om Quicks skuld. Det rörde sig om åtta olika yrkesdomare som var för sig kom fram till detta. Men det betyder inte att man kan *veta* att detta var en riktig bedömning.

Sammanfattningsvis så här långt: 1. Alla de domare som dömdes Quick var övertygade om hans skuld och bedömde utifrån

bevisningen att det inte fanns något rimligt tvivel om hans skuld. 2. Vi kan aldrig *veta* om denna bedömning var riktig.

Att samtliga domare ansåg Quicks skuld vara ställd utom rimligt tvivel är naturligtvis i sig ett starkt skäl för att också i dag säga att det utifrån den bevisning som fanns tillgänglig inte var något rimligt tvivel om skulden. Åtta olika yrkesdomare och arton nämndemän kom fram till detta, det är ett gott skäl att utgå från att de hade rätt.

Men det räcker ändå inte som svar. Domarna kan ha haft förutfattade meningar eller varit förledda på något sätt. Och vad som är aktuellt i Quickmålet är ju framför allt möjligheten att de blev förledda av (förutom Quick) polis och åklagare. Det skulle ha skett genom att det bevismaterial som presenterades var delvis ofullständigt och kanske vilseledande.

Vi måste därför titta närmare på den bevisning som *faktiskt existerade*. Och det måste vi göra mot den bakgrunden att en viktig förutsättning har ändrats: Sture Bergwall har tagit tillbaka sina erkännanden. Saken befinner sig därmed i ett helt annat läge än den gjorde under åren 1994–2001, när han fälldes. Även om erkännandena inte räckte för att fälla honom – det sägs i alla domarna med stor emfas – är det givet att såväl åklagaren som domstolarna påverkades, i mer eller mindre grad, av att han erkände och faktiskt ville bli fälld. Men man ska komma ihåg att erkännandena var en förutsättning för rättegångarna; hade han inte erkänt hade de inte kommit till stånd över huvud taget.

Jag har talat med en av de åtta yrkesdomare som dömde Thomas Quick, rådmannen Lennart Furufors vid Värmlands tingsrätt. Han var ensam yrkesdomare i Levimålet och dömde tillsammans med lagmannen Mats Friberg i Theresemålet. Jag frågade honom hur han och kollegan såg på erkännandenas betydelse. Han säger att risken för falska erkännanden var i hög grad levande i rättegångarna och diskuterades av både åklagare och försvarare. Själva erkännandet kunde därför inte tillmätas någon större betydelse. Målen handlade i hög grad om att uttröna om det fanns annan bevisning som gav stöd för åtalet.

Till saken hör att åklagaren, Christer van der Kwast, länge sa nej

till åtal beträffande ett av morderna, det på Johan Asplund. Han hade underrättat Quick och övriga berörda om att han inte ansåg sig kunna väcka åtal, eftersom han ansåg att den bevisning som fanns till stöd för erkännandet inte räckte.

*

Vi ska titta närmare på den bevisning »som faktiskt existerade«. Det måste understrykas att det då är *bevisningen* som ska granskas, inte de fel som kan ha begåtts av polis, åklagare, advokater, terapeuter eller domstolar. Det saknar betydelse vid bedömningen (i dag) av bevisläget (då) om åklagaren exempelvis lät bli att berätta vad Quicks syskon hade sagt om förhållandena under deras barndom, liksom det saknar betydelse (för bedömningen av den bevisning som faktiskt fanns) om försvararen gjorde de invändningar mot bevisningen som han borde ha gjort. Det avgörande vid bedömningen i dag av bevisningen är just bevisningen, ingenting annat.

Och med »bevisningen« måste vi här mena allt som var relevant för bedömningen av skuldfrågan. Bevisprövningen är fri, och även sådant som ofta inte räknas till bevisning i strikt mening ska därför beaktas. Det gäller till exempel ursprungssannolikheten (se kapitel 8), vilken benägenhet Quick hade visat tidigare för att tillgripa våld eller göra sig skyldig till sexuella övergrepp, hur hans psykiatriska status hade bedömts och i vad mån det fanns andra personer misstänkta för något av morderna.

Det finns bara ett bra sätt att gå till väga om man så rättvisande som möjligt ska försöka bedöma bevisningen när Quick åtalades och dömdes. Man måste granska bevisningen punkt för punkt, som den faktiskt såg ut. Och man måste göra detta mot den bakgrund som gällde då. Det innebär bland annat att det måste ske mot bakgrund av att Quick erkände. Det var ju så bevisläget såg ut när åklagaren och domstolarna gjorde sin prövning. Men man måste samtidigt ta med i beräkningen den risk som fanns för att Quicks erkännanden var oriktiga, att han av någon anledning ville bli fälld fastän han inte var skyldig. Och på den punkten vet vi mer i dag än man gjorde då.

Genom att han har tagit tillbaka sina erkännanden har risken för att erkännandena var oriktiga ökat.

Vid den bedömning som vi ska göra i dag av den bevisning som fanns då, inklusive risken för att erkännandena var felaktiga, måste vi alltså ta hänsyn till det som vi vet i dag. Vad ger oss de återtagna erkännandena för upplysningar om faktorer som åklagaren och domstolarna möjligen borde ha beaktat redan då?

Det här låter ganska komplicerat. Och det kan kompliceras ytterligare. Vilka hänsyn ska man exempelvis ta till att det handlade om åtta olika mord, sju olika händelser och sex olika domar? Får fakta från ett mord förstärka, eller försvaga, fakta från ett annat? Talar en mycket viktig bevisomständighet rörande mordet på Therese Johannessen över huvud taget för Quicks skuld även beträffande de andra morderna? Om sådant kan man fundera länge, och i den juridiska bevisvetenskapen har man i viss mån gjort det.

Det grundläggande med fri bevisprövning är att man ska ta hänsyn till alla de *omständigheter som är relevanta* för att bedöma den fråga som är föremål för prövning. Om det som ska prövas är om en åtalad person har slagit en annan person i ansiktet ska man därför ta hänsyn till exempelvis det som de båda personerna själva säger, vad vittnen säger sig ha sett och sår eller märken på den som påstås ha blivit slagen. Men man ska också ta hänsyn, om än oftast i mindre mån, till exempelvis vilka motiv som kan ha funnits, vad som har berättats om händelsen i efterhand och vad man vet om den åtalades benägenhet att slåss.

*

När vi i efterhand ska analysera bevisläget som det var när domstolarna dömde bör vi först ställa oss frågan vad det egentligen är vi vill ha svar på. Och utifrån den grundläggande frågan »var det en rätts-skandal eller inte att Thomas Quick åtalades och dömdes för ett stort antal mord«, vill vi framför allt veta om det fanns tillräcklig bevisning för just detta: att åtala och döma honom för ett stort antal mord. Det betyder att man inte kan analysera bevisläget utan att ta hänsyn till samtliga de omständigheter som är relevanta för bedömningen av

just detta. Och det betyder i sin tur att man måste väga samman alla bevisomständigheter från alla mordena, såväl de som talar för Quicks skuld som de som talar emot. Att exempelvis hundmarkeringarna i utredningen av ett av mordena talar för att han var skyldig till detta mord får betydelse för den samlade bedömningen av hans skuld. På samma sätt får det betydelse för den samlade bedömningen om han vid utredningen av ett av mordena hade mycket svårt att hitta fram till mordplatsen. Detta är inte konstigare än att man vid den samlade bedömningen också tar hänsyn till såväl hans eventuella benägenhet för sexuella övergrepp och våld som medicinernas inverkan på hans trovärdighet.

Någon kommer att invända att det inte är så som bevisprövning går till när man ska avgöra om det är bevisat att en person har begått ett brott. Då bakar man inte ihop bevisningen för detta brott med den bevisning som kan finnas för att personen har begått även andra brott. Den invändningen är riktig. Men det som är viktigt är att man vid prövningen av bevisningen för ett enda brott ska ta hänsyn till *allt som är relevant* för denna prövning. Och det betyder att även omständigheter kring andra brott, eller för den delen omständigheter kring händelser som inte är brott, kan få betydelse. Att en person är dömd för en våldtäkt kan till exempel ibland ha ett visst bevisvärde när man ska bedöma om han har begått även en annan våldtäkt som han är åtalad för. Det gäller särskilt om tillvägagångssättet har varit likartat. Självklart får dock bevisvärdet inte överdrivas.

Sammanfattningsvis kan sägas att jag försöker analysera den bevisning som fanns för att »Thomas Quick talade sanning när han sa att han hade mördat«. Det var naturligtvis inte så frågan ställdes i rättegångarna. Men något förenklat är det så den ställs nu i efterhand. Och viktigare: det är ungefär så frågan måste ställas om man ska kunna göra en fullständig bedömning av bevisningen för varje mord för sig. Då kan man alltså inte bortse från att Quick också erkände och berättade om en rad andra mord. Detta är en självklarhet, men det kommer ofta bort i diskussionen om bevisläget.

Det sagda innebär dock samtidigt att jag gör mig skyldig till en förenkling. Den innebär att jag utgår från att bevisningen är i huvudsak

lika stark för alla mordena. Det gör jag utifrån den utgångspunkt som kan sägas gälla nu: antingen ljög Quick då, eller också ljuger han nu.

För att kunna genomföra en sådan prövning på ett någorlunda genomskinligt sätt måste vi förenkla en del. Vi måste framför allt ta bort omständigheter som sammantaget har begränsad betydelse. Jag har försökt göra det, både när det gäller omständigheter för och omständigheter mot. Självfallet blir såväl urval som sätt att beskriva omständigheterna subjektivt. Men jag har gjort mitt bästa för att sammanställningen ska bli rimligt rättvis.

Omständigheter som talade för Quicks skuld

Här följer en uppräknings av sådana omständigheter som vid en tänkt samlad prövning av åtal och dom beträffande samtliga sju händelser, åtta påstådda mord, talade för Quicks skuld. Den som vill ha mer kött på benen när det gäller de olika omständigheterna hänvisas till kapitel 8, där de beskrivs utförligt. I kapitel 14 har jag gått igenom några av de viktigaste eller mest kontroversiella omständigheterna ytterligare något.

Det finns mer eller mindre tungt vägande invändningar mot de uppräknade omständigheterna. Uppräkningen här är avsedd att vara förenklad och kort, varför jag inte nu kommer in på invändningarna. Jag återkommer dock till dem.

1. Sture Bergwall hade en bakgrund med sexuella övergrepp och allvarligt våld.
2. Han hade en psykiatrisk diagnos som bland annat sa att han kunde vara mycket farlig för andra människor.
3. Under de år då Bergwall var ute från Säter skedde många mord som var ouppklarade och betraktades som »kalla«. Det fanns vid tidpunkten för åtal och dom inte någon annan misstänkt beträffande något av mordena, möjligen med undantag för fallet Johan Asplund.
4. Inga konkreta omständigheter talade med styrka emot att han var skyldig.
5. Inristningen i björken (Therese Johannessen).

6. Sågbladet i Örjeskogen (Therese Johannessen).
7. Zampos och andra sökhundars korrekta markeringar sedan Quick pekat ut platser (Therese Johannessen och Johan Asplund). – Fosfatkarteringar som skedde i samband med hundsökningarna (Johan Asplund).
8. Quicks kunskaper om en rad detaljer i bostadsområdet Fjell (Therese Johannessen).
9. Quick nämnde på eget initiativ specifika kroppsliga detaljer hos ett par av offren (astmaandning, eksem och utväxta framtänder hos Therese Johannessen, ärr och pungbräck hos Johan Asplund).
10. Den skrotade Mazdan (Therese Johannessen).
11. Quicks kunskaper om en rad detaljer i bostadsområdet Bosvedjan (Johan Asplund).
12. Det utsmetade blodet på Yenon Levis undertröja.
13. Kniven av sameslöjd (Yenon Levi).
14. Quick hittade utan problem vägen till fyndplatserna (Yenon Levi, Trine Jensen, Gry Storvik, Charles Zelmanovits).
15. Sågen i Piteåskogen (Charles Zelmanovits).
16. Den man som enligt Quick var med när Charles Zelmanovits mördades, S, begick självmord strax efteråt och under omständigheter som Quick berättade trovärdigt om.
17. Cykeln i Jokkmokk (paret Stegehuis).
18. Kvinnan på Gällivare centralstation (paret Stegehuis).
19. Kammen på Trine Jensens kropp.
20. Väskremmen med strypsnaran (Trine Jensen).
21. Kvistarna på Trine Jensens kropp.
22. Likfläckarna på Gry Storviks kropp.
23. Blödningen från Gry Storviks näsa.
24. Sven Å Christiansons kunskapstest (Gry Storvik och Trine Jensen).
25. Charles Zelmanovits kroppsdelar. Quick sa vilka han hade tagit med sig och uppgifterna stämde i huvudsak.
26. Attacken i tältet och de karakteristiska skadorna, beskrivna i rättsläkarintyget (paret Stegehuis).
27. Cigarettpaketet med könshåren.

28. Quicks sätt att berätta om mordet och att ge många detaljer som stämde väl med verkligheten. Berättelserna höll ihop i sina slutliga versioner och var i stort sett fria från motsägelser.
29. Erkännandena.
30. Nästan alla involverade uppfattade att han i huvudsak talade sanning. Det saknas grundad anledning att misstro denna deras uppfattning.

Omständigheter som talade emot

Här följer en uppräknig av sådana omständigheter som vid en tänkt samlad prövning av åtal och dom beträffande samtliga händelser minskade värdet av bevisningen och därför talade emot Quicks skuld. Den som vill ha mer information bör läsa i kapitlet om resningsbesluten och de friande domarna (kapitel 10) samt nedan, under rubriken "Motbevisningen" (sidan 276).

1. Bergwall har tagit tillbaka erkännandena. Det minskar bevisvärdet av hans erkännanden och av hans uppgifter över huvud taget.
2. Han var psykiskt sjuk. Det minskar hans allmänna trovärdighet även om det inte behöver säga något om trovärdigheten beträffande en enskild uppgift.
3. Han gick på droger och var stundtals förvirrad. Det minskar hans allmänna trovärdighet. Inte heller detta behöver emellertid säga något om trovärdigheten beträffande en enskild uppgift.
4. Han sa fel mängder av gånger angående mordplatser, mordvapen, tillvägagångssätt med mera. Det minskar hans trovärdighet. Det innebär också att man måste vara försiktig med att dra slutsatser av de uppgifter som var riktiga.
5. Han fick många ledande frågor och ändrade sig ofta så att uppgifterna blev rätt.
6. Han hade haft vissa möjligheter att lära sig en mängd fakta om mordet av polisen, vid terapin, genom tidningsläsning och av journalister som intervjuade honom.
7. Han sa att han hade mördat en svart pojke, möjligen ytterligare en, och han pekade ut den han skulle ha mördat vid en fotokonfrontation. Det visade sig att den utpekade levde.

8. Det fanns ett rättsmedicinskt utlåtande i Levimålet som inte presenterades i rättegången och som innehöll en del som kunde anses tala emot Quick som gärningsman.
9. Tingsrätten ansåg att »de rester av organiskt material« som enligt experter var bitar av ben från människa »i någon mån« talade för att Quicks berättelse var riktig. Enligt en ny undersökning var det inte ben som hittades.
10. Bokföringen för kiosken kan i viss mån anses tala för att Quick var i Grycksbo när mordet på Therese Johannessen begicks.
11. Det kan i någon mån sättas i fråga om Quick var kapabel att köra bil de långa sträckor som ibland fordrades.
12. Quick sa först fel beträffande Johan Asplunds kroppskännetecken.
13. Inga fynd har gjorts där sökhundarna har markerat.
14. Gry Storvik hade sperma från en annan man i sin kropp.
15. Den beräknade tidpunkten för mordet på Gry Storvik stämmer inte med Quicks uppgifter.
16. Det är inte bevisat att Charles Zelmanovits blev mördad. Det är möjligt att han frös ihjäl och att hans kropp sönderdelades av djur.
17. Det finns bevisning som talar för att förhållandena i Quicks hem inte var sådana som han själv sa när han förklarade hur han kunde utvecklas till mördare.
18. Beträffande flera av morden angavs medgärningsmän som inte åtalades och inte heller hördes i rätten.

Diskussion, utgångspunkter

När man ska diskutera bevisläget i målen sådant det var när åtal väcktes och domarna meddelades måste man värdera de olika omständigheterna. Normalt gör domstolen så att den resonerar om olika bevisfakta och värderar dem mot varandra utan att kvantifiera bevisvärdet i siffror. Men att resonera utifrån siffervärden kan ibland underlätta förståelsen.

Om en person som har erkänt ett inbrott och togs på bar gärning utanför lägenheten med stöldgodset i en kasse samt dessutom har lämnat DNA-bestämt blod i lägenheten, är bevisvärdet för hans skuld

normalt 100 procent. Det gäller i varje fall om det inte finns några särskilda omständigheter som talar emot personens skuld. Detsamma är fallet om en person har förnekat att det är han som har utfört en misshandel, men har blivit tagen på bar gärning och med säkerhet igenkänd av målsäganden och flera trovärdiga vittnen. I många mål är värdet av bevisningen i realiteten 100 procent, man kan vara helt säker på att den misstänkte är skyldig.

Om man teoretiskt tänker sig att det finns två misstänkta personer (A och B) till ett mord som båda förnekar, men där det står hundra procentigt klart att det måste vara någon av dem, är den sammantagna sannolikheten för de bådas skuld 100 procent. Är bevisningen lika stark mot båda är sannolikheten 50 procent beträffande var och en av dem. Då kan ingen av dem fällas; 50 procent är uppenbarligen långt ifrån vad som fordras. Lite förenklat brukar man säga att »bortom rimligt tvivel« motsvarar ungefär 98 procent. Det kan visserligen diskuteras om det över huvud taget går att sätta en sådan siffra på ett bevisvärde, men man gör det ändå ibland för att försöka åskådliggöra på ett ungefär vad det handlar om.

Bevisvärdet kan naturligtvis rent matematiskt aldrig ligga över 100 procent. I verkligheten kan det dock finnas så mycket bevisning att man når upp till 100 procent »flera gånger om«, exempelvis om det som i exemplet ovan med inbrottet tillkommer en mängd fingeravtryck och åtskilliga vittnen som känner igen personen. Ett sådant fall kan användas för att illustrera hur svårt det är att sätta en siffra på värdet av en viss omständighet. Om man redan har kommit upp till 100 procent, har »överbevisning« i form av ett vittne knappast något tillkommande mätbart bevisvärde, medan samma vittne en annan gång kan vara helt avgörande och innebära kanske 50 procent eller mer. Att på något rättvisande sätt försöka ge varje bevisomständighet ett siffervärde är därför i praktiken omöjligt. Och det är inte heller så som domstolarna arbetar.

Trots detta tycker jag det är av intresse att försöka illustrera bevisläget genom att, så gott det går, värdera bevisningen i Quickmålen med hjälp av siffror. Jag är fullt medveten om att ett sådant försök kan mötas med precis hur mycket kritik som helst, såväl samlat som

i enskildheter. Men jag gör det ändå, för överskådlighetens och diskussionens skull.

Dessförinnan bör dock motbevisningen ägnas särskild uppmärksamhet. Den är nämligen särskilt svår att värdera, och vi behöver därför diskutera den i viss detalj.

Motbevisningen

Det finns anledning att först, innan vi kommer till siffrorna, stanna upp vid de omständigheter som minskade tillförlitligheten i Thomas Quicks erkännanden, och som i efterhand har gett anledning till tvivel om hans skuld. Det är dessa omständigheter som i hög grad har varit avgörande för den bedömning som de flesta människor har gjort sedan han återtagit erkännandena: nämligen att erkännandena var falska. Vilken betydelse har dessa omständigheter vid den samlade bevisbedömningen?

Jag vill på nytt betona att det självfallet är så att uppgifter av olika slag har olika bevisvärde. När någon exempelvis lämnar den korrekta uppgiften att en bil var röd har det inte samma värde som bevis för att personen har sett bilen som om han eller hon berättar korrekt och detaljrikt om bilens olika karakteristika. Och när någon lämnar en svävande eller osäker uppgift har det ett mindre bevisvärde än om personen lämnar en exakt uppgift som han eller hon säger sig vara helt säker på.

När domstolen har att pröva bevisning i brottmål handlar det normalt om att den som är åtalad förnekar att det har gått till på det sätt som åklagaren påstår. Domstolens uppgift är då att värdera den bevisning som anförs för respektive mot åklagarens påstående. Det kan vara en målsägandes eller ett vittnes uppgifter om vad som har hänt, vad som kan ses på en film eller en bild, innehållet i ett dokument eller den tilltalades egen berättelse. Det speciella i detta fall var att den åtalade erkände att det hade gått till som åklagaren påstod, men att det kunde ifrågasättas om erkännandena var riktiga, och att domstolen därför hade att pröva bevisvärdet av erkännandet med tillhörande uppgifter. I en sådan situation måste domstolen bedöma i vilken mån de uppgifter som den åtalade har lämnat stödjer erkännandet eller minskar tilltron till det.

Om utgångspunkten som här är att den åtalade antingen talar

sanning eller ljuger, blir domstolens uppgift att bedöma dels *den åtalades trovärdighet*, dels *uppgifternas tillförlitlighet*. Om en person bedöms – och faktiskt också är – trovärdig, kan det ändå vara så att hans uppgifter inte är tillförlitliga. Det kan bero exempelvis på att han tror sig tala sanning därför att han tror att hans minne är riktigt, fastän det i själva verket är oriktigt. Att en person är »trovärdig« betyder alltså i det här sammanhanget att han inte talar medvetet osant. Vi bortser då från att medvetandet är komplicerat och att det inte alltid går att avgöra vad som är medvetet och vad som inte är det.

På motsvarande sätt kan det vara så att en person som inte är trovärdig kan lämna tillförlitliga uppgifter. Med »tillförlitliga« avses här att man kan förlita sig på det som personen säger och att hans uppgifter dessutom är riktiga. Att en icke trovärdig person kan lämna sådana uppgifter kan exempelvis bero på att han ljuger ibland och talar sanning ibland, så att han i grunden inte är trovärdig, men att hans uppgifter kan kontrolleras mot fakta. Om det då visar sig att en uppgift är riktig kan det bero på tre saker. Det kan bero på (1) att den åtalade har talat sanning beträffande just den uppgiften. Det kan också bero på (2) att han helt enkelt har råkat säga rätt, vilket i sin tur kan bero på att han har trott sig veta eller har gissat. Slutligen kan det bero på (3) att uppgiften visserligen är riktig, men inte är ett uttryck för den åtalades minne eller kunskaper. Han kan exempelvis ha fått informationen på ett sätt som inte ger uttryck för hans egna relevanta kunskap eller minne. Någon kan ha informerat honom, eller han kan ha skaffat sig informationen på omvägar.

Om riktigheten beror på att den åtalade har talat sanning (1) är uppgiften tillförlitlig. Beror riktigheten på att den åtalade bara har råkat säga rätt (2) är uppgiften inte tillförlitlig. Det är den inte heller om den (3) är riktig, utan att vara ett uttryck för den åtalades minne eller relevanta kunskaper i övrigt. Hur ska man då veta om det är (1) som gäller, det vill säga om den åtalade har talat sanning så att uppgiften är tillförlitlig? Det får man försöka ta reda på genom ett slags uteslutningsmetod. Man får undersöka i vilken mån det kan vara fråga om (2) eller (3), alltså om den tilltalade kan ha råkat säga rätt, på grund av att han har gissat rätt, eller om han kan ha fått informationen på något »felaktigt« sätt, exempelvis genom tidningar eller polisen.

Utgångspunkten vid bedömningen av Thomas Quicks uppgifter måste vara att det inte går att förlita sig på honom. Man kan alltså inte utgå från att han är trovärdig, utan måste tvärtom räkna med att allt han säger kan vara fel. Vad det handlar om är därför att bedöma om och i vad mån hans uppgifter är tillförlitliga samt om och i vad mån de uppgifter som är tillförlitliga – tillsammans med den bevisning som finns i övrigt – styrker åtalet mot honom. Vid den bedömningen är det uppenbart att de uppgifter han lämnade som visade sig felaktiga inte var tillförlitliga. Att ingen av alla dessa uppgifter gav stöd för åtalet är självklart. Frågan är i vilken mån de felaktiga uppgifterna också inverkar på så sätt att de ändrade förutsättningarna för bedömningen av de uppgifter som var riktiga.

Frågan är alltså: Innebär en felaktig uppgift att det finns större skäl att anta att en uppgift som visserligen är riktig ändå inte är tillförlitlig? Anta att den åtalade säger att »bilen var en gul Volvo V40« och det visar sig att det i själva verket var en gul Volvo S40. Medför då den felaktiga angivelsen av bilmodell att uppgiften om färgen blir mindre tillförlitlig – tillförlitlig i betydelsen verkligen sann, ett uttryck för det som den åtalade lade märke till vid den relevanta tidpunkten – än den skulle ha varit om båda uppgifterna hade varit korrekta? Ja, det måste man säga. I varje fall i någon mån påverkar en felaktig uppgift tillförlitlighetsbedömningen av andra uppgifter som har lämnats.

Att ett fel påverkar tillförlitlighetsbedömningen i övrigt blir uppenbart om den åtalade har sagt fel beträffande en mycket viktig uppgift och rätt beträffande en mindre viktig uppgift som hör ihop med den viktiga. Så kan det exempelvis vara om han har sagt att det var bara någon dag före jul han gjorde inbrottet, han minns att det fanns en julgran inne i huset. Om det sedan visar sig att inbrottet begicks en månad före jul, påverkas tillförlitligheten när det gäller uppgiften om julgranen i hög grad av felet beträffande tiden.

Men inte alla felaktiga uppgifter inverkar på tillförlitlighetsbedömningen beträffande de uppgifter som har visat sig vara riktiga. Om det av olika skäl finns all anledning att förlita sig på en riktig uppgifts tillförlitlighet, påverkas inte detta av att en uppgift om något helt annat visar sig vara otillförlitlig. Om den åtalade exempelvis säger att han begick inbrottet före jul (vilket stämmer med verkligheten), och

om han kan hänvisa till kalenderuppgifter och minnen, blir inte den uppgiften mindre tillförlitlig för att han felaktigt säger exempelvis att dörren till villan var brun fastän den i verkligheten var gul.

Det avgörande är i princip hur viktig den felaktiga uppgiften är och vilket samband som finns mellan den och den uppgift vars tillförlitlighet är ifrågasatt. Tillförlitligheten i Quicks uppgift att Therese Johannessen hade eksem på armen påverkas exempelvis inte mer än möjligen marginellt av hans något svävande tidsuppgifter kring händelsen. Tillförlitligheten i hans uppgift om Johan Asplunds födelsemärke påverkas betydligt mer av att han först sa att märket var på framsidan av kroppen fastän det i verkligheten var på baksidan.

*

Låt oss se närmare på de omständigheter som främst talade mot att Thomas Quicks erkännanden var riktiga.

Att Sture Bergwall har *tagit tillbaka sina erkännanden*, att han var *psykiskt sjuk* och att han gick på *droger* och var stundtals *förvirrad* minskar bevisvärdet av hans erkännanden, sådant detta värde framstår i dag. Det beror framför allt på att hans trovärdighet vid erkännandena minskar. Men detta spelar i sig ganska liten roll när man ska bedöma tillförlitligheten hos en stor del av hans uppgifter. Om det exempelvis står klart att en uppgift är riktig och det inte finns någon anledning att tro att Quick fick kännedom om uppgiften på annat sätt än genom egen förstahandskunskap, är uppgiften i princip fullt ut tillförlitlig. Annorlunda förhåller det sig med en uppgift som inte kan kontrolleras. Den är vanligtvis att betrakta som helt otillförlitlig.

Den omständigheten att Sture Bergwall var psykiskt sjuk, gick på droger och stundtals var förvirrad påverkar alltså hans trovärdighet, men inte i någon avsevärd mån tillförlitligheten av de uppgifter som han lämnade och som visade sig vara riktiga.

Det kan tilläggas att en av de få psykoterapeuter som skrivit om Quickärendet, psykoanalytikern och barnpsykiatern Magnus Kihlbom, i en artikel i tidskriften *Psykoterapi* skriver att Josefssons och Råstams tes att Bergwalls fabulerande skulle ha orsakats av

medicineringen »inte övertygar«. Kihlbom undrar över hur denna tes går ihop med att en tungt medicinerad Thomas Quick skulle ha förmått att memorera så mycket material från tidningar som har påståtts och återberätta detta under terapisaftalen.

*

Vilken betydelse har det då att Quick sa fel mängder av gånger angående mordplatser, mordvapen, tillvägagångssätt med mera. Självfallet minskar felet hans trovärdighet, och de felaktiga uppgifterna är lika självfallet helt otillförlitliga. Men hur är det med tillförlitligheten hos de uppgifter som visade sig vara riktiga? I vad mån påverkas den av de felaktiga uppgifterna?

Här måste man för det första göra skillnad mellan å ena sidan uppgifter angående de förhållanden där det först lämnades en felaktig uppgift (jag kallar dessa »rättade uppgifter«) och å andra sidan uppgifter som inte har med de felaktiga uppgifterna att göra (»oberoende uppgifter«).

Tillförlitligheten hos de rättade uppgifterna är oftast nästan noll. Om Quick exempelvis först sa att mordvapnet var en domkraft och sedan ändrade sig och sa att det var en träpåk, finns det normalt inte något som helst bevisvärde i uppgiften om påken, även om den i sak är riktig. Och om han pekade ut fel väg vid en vallning och sedan rättade sig sedan en polis undrat om de verkligen nu var på rätt väg, har det nästan inget bevisvärde att han sedan pekade ut en annan väg som visade sig vara riktig. Annorlunda kan det vara exempelvis om vägen var felaktig, men Quick rättade sig själv och sedan utan hjälp ledde in sällskapet på rätt väg. Då kan i själva verket den rättade uppgiften ha ett väl så starkt bevisvärde som om han hade lämnat den utan att först göra fel. En »självrättelse« talar ju för att han själv upptäckte felet och också förstod att det var fel. Det förutsätter dock att det verkligen är fråga om en självrättelse och att han inte i stället har kunnat läsa av andra personer och förstått av deras reaktioner att en rättelse var motiverad.

Hur är det då med de oberoende uppgifterna? Inverkar Quicks fel beträffande mordvapen, vägar, märken på ett mordoffers kropp och

liknande på tillförlitligheten i uppgifter som han lämnat beträffande andra saker, exempelvis en helt annan väg än den som beskrivits felaktigt, ett hus någon annanstans, en person som begått självmord eller en bil som skrotats? Nej, i princip inte. I den mån tillförlitligheten hos en uppgift är oberoende av hans trovärdighet påverkas den, som vi har sett här ovan, inte heller av att tillförlitligheten är noll eller mycket låg beträffande en uppgift om någonting helt annat. Tillförlitligheten hos uppgiften om den skrotade Mazdan i Falun (punkt 10 ovan) påverkas exempelvis inte alls av de felaktiga uppgifterna om mordvapnet i Leviutredningen.

*

Den som är expert på förhör med personer som misstänks för allvarliga brott skulle dock säga, angående det resonemang jag nyss har fört, att *det är förenklat*. För det behöver inte alls vara så att den som ändrar sig flera gånger saknar trovärdighet. Åtskilliga förhørsledare säger sig ha mött våldsverkare som ger undflyende svar i ett försök att dämpa den ångest som det kan innebära att tala rent ut. Det är ett slags försvarsmekanism. De tillåter sig att ljuga och förändra sin berättelse »på sin väg mot sanningen«. Thomas Quick sa själv att han måste använda »medvetna avvikelser« ibland när det blev för smärtsamt att säga precis som det var.

Att exempelvis dra in medgärningsmän i förloppet kan vara ett sätt att tillfälligt lindra vandan, att avlasta den egna skuldbördan. Det blir inte fullt så svårt att berätta om någon annan deltar i det onda och utför en del av det.

Om det förhåller sig på detta sätt kan en person som ideligen säger fel och rättar sig vara trovärdig när han har kommit fram till en berättelse som han håller fast vid. Seppo Penttinen och Jan Axell hör till de erfarna poliser som menar att många personer som hörs om allvarliga brott uppträder på detta sätt.

För att förenkla den siffermässiga kalkylen nedan, och för att inte överskatta bevisvärdet, väljer jag ändå här att bortse från den nu nämnda aspekten och betraktar sålunda Thomas Quick som i princip helt icke trovärdig i sina berättelser. Det betyder att det alltid behövs

bekräftelse i någon form på hans uppgifter för att de ska ges något positivt bevisvärde.

*

Att Quick fick många *ledande frågor* och ofta ändrade sig, inte sällan så att uppgifterna blev rätt, hur påverkar det bevisvärdet i det som han berättade? Betydelsen av att uppgifterna ändrades har jag nyss diskuterat. Att det ibland skedde efter ledande frågor har knappast någon betydelse i sig. Det medför bara att uppgifterna blir otillförlitliga. En annan sak är att ledande frågor ofta kan kritiseras just därför att de sänker, och ofta helt förstör, bevisvärdet på de uppgifter som lämnas. Andra gånger är ledande frågor tvärtom värda beröm, exempelvis om de ger förhörspersonen en ingång till en självständig berättelse som är i princip oberoende av den ledande frågan. Ytterligare en annan sak är att man dock givetvis måste vara försiktig med bedömningen av en sådan berättelse. Den kan ju vara frukten av att förhørsledaren har »tryckt på en knapp« som underlättar för förhörspersonen att komma ihåg något som han har lärt in.

*

En viktig fråga är hur bevisvärdet hos Quicks berättelser påverkas av den omständigheten att han hade haft möjlighet att lära sig många fakta om mordet av polisen, vid terapin, genom tidningsläsning och av journalister som intervjuade honom. För att man ska kunna tackla denna fråga på ett riktigt sätt kan det vara lämpligt att utgå från två tänkta exempel som var för sig är av helt olika slag.

Anta för det första att en person, A, berättar för polisen att han har begått ett mord på en liten flicka som hittades mördad för cirka tio år sedan. Han lämnar trettio sakuppgifter som visar sig vara riktiga, exempelvis om flickans klädsel, om den plats där hon hittades, om tidpunkten för mordet och om tillvägagångssättet. På frågor som gäller annat än de trettio sakuppgifterna lämnar han felaktiga eller tvekanande svar, exempelvis om det bostadsområde där flickan försvann,

om hennes skor, om vädret den aktuella dagen och om hennes cykel (som hade hittats i ett dike). Han kan inte heller säga om flickan var avklädd när han lämnade henne eller om han lämnade något föremål på mordplatsen (ett karakteristiskt föremål hade hittats där). Polisen tycker att berättelsen verkar inlärd och gör husrannsakan hemma hos mannen. Där hittar man tidningar med artiklar om mordet. De trettio uppgifterna finns nämnda i artiklarna, och de är förstrukna. De uppgifter som A inte har kunnat lämna korrekta besked om finns inte nämnda i tidningarna.

I det andra exemplet berättar en person, B, för polisen att han har begått ett mord på en liten flicka som hittades mördad för cirka tio år sedan. Han lämnar trettio sakuppgifter som visar sig vara riktiga, exempelvis om flickans klädsel, om den plats där hon hittades, om tidpunkten för mordet och om tillvägagångssättet. När han får följdfrågor som gäller annat än de trettio sakuppgifterna lämnar han ibland korrekta, ibland felaktiga och ibland tvekande svar. De är i huvudsak korrekta beträffande det bostadsområde där flickan försvann, om flickans cykel (som hade hittats i ett dike) och om hur hon lämnades efter mordet. Men de är felaktiga när det gäller hennes skor och tvekande beträffande vädret den aktuella dagen. På särskild fråga säger han att han lämnade en kam på platsen, och det visar sig att en kam hittades där. Polisen tycker att berättelsen verkar i huvudsak tillförlitlig, men man gör en husrannsakan hemma hos B för att se vad den kan ge. Där hittar man inget som kan tala för att berättelsen är felaktig. När en utredare hos polisen studerar tio år gamla tidningar med artiklar om mordet på bibliotek kan han konstatera att många av de uppgifter som B lämnat finns nämnda i tidningarna men att ungefär lika många är onämnda. Utredaren granskar också de ganska färska protokollen från förhören med B och kan se hur uppgifterna växt fram där. Han kan se exempelvis att frågan »Kom hon och gick när du tog henne, eller satt hon där någonstans?» besvarades »Hon kom och cyklade och jag bad henne stanna, vilket hon gjorde.«. Såvitt framgår av protokollen kommer många av de från tidningarna okända uppgifterna spontant från B. När utredaren frågar kollegerna om B kan ha fått information om cykeln, kammen och en del annat från dem säger de att det är otänkbart.

Av dessa båda tänkta fall kan man ganska lätt utläsa att situationerna skiljer sig åt. Det går självfallet inte att döma A enligt hans erkännande, hur hårt han än håller fast vid det och påstår att han läst om mordet i tidningarna utifrån ett intresse av att se vad som skrevs. Med B är det annorlunda. Att han kan ha lärt sig saker i tidningarna och av polisen minskar inte tillförlitligheten i hans uppgifter i någon större mån. Det beror främst på att han har kunnat lämna ett antal unika uppgifter, sådana som han inte kan ha fått från någon annan. Möjligheten att förhørsledaren har berättat en del för honom vid sidan om protokollet måste beaktas, men det finns ingen anledning att ta några sådana hänsyn när det gäller uppgifter som förhørsledaren inte känner till. Det faktum att många uppgifter funnits i tidningar måste också beaktas, men självfallet inte beträffande sådan information som inte funnits där.

Hur ska man förhålla sig om B ändrar sig och senare – kanske just före rättegången – säger att han faktiskt fick de flesta uppgifterna genom att läsa i tidningar, att han gissade sig till en del och att han lärde sig resten genom att lyssna av förhørsledaren och andra poliser? I ett sådant läge måste utredningen gå vidare och uppgifterna kontrolleras. När och var läste han tidningarna? Finns det någon som kan ge stöd åt påståendet att han var där? Gjorde han några anteckningar som han kan visa upp? Hur kunde han berätta om sådant som inte stod i tidningarna och som ingen polis kände till? Och så vidare.

Det står klart att Thomas Quick liknar B i exemplet ovan, men däremot inte A. I en sådan situation kan det inte sägas inverka mer än marginellt på tillförlitligheten hos hans uppgifter att han hade vissa möjligheter att få information på annat sätt än genom egna minnen.

Till saken hör också att det förekom ett antal faktafel i tidningarna. Dessa fel upprepade Thomas Quick aldrig. Ett exempel är en tidning som hade angett fyndplatsen för de små föremål som i en av rättegångarna antogs vara benbitar. Quicks kommentar till uppgifterna var att de i så fall borde ha hittats på ett helt annat ställe, vilket stämde. Ytterligare ett exempel är hans kommentar till en tidningsuppgift om att Yenon Levis kropp hade stjälpits av vid sidan av vägen. Quick invände att det inte alls hade varit fråga om någon

slarvig dumpning, utan att han hade varit försiktig när han lade kroppen på plats i terrängen. Detta stämde med hur kroppen låg när den hittades.

Slutligen bör påpekas att Sture Bergwall inte försökt göra det sannolikt att han inhämtade uppgifter om mordet i gamla tidningar. Han började med att säga att han hade läst tidningar på mikrofilm på Kungliga biblioteket i Stockholm. Sedan ändrade han sig och sa att det i stället var på Stadsbiblioteket. Det är känt att man på Kungliga biblioteket registrerar personer som begär fram mikrofilm. Det är också känt att man på Stadsbiblioteket inte sparar landsortstidningar någon längre tid.

*

Nästa fråga är hur det inverkar på bevisvärdet av Quicks berättelser att han sa sig ha mördat två pojkar, de så kallade Norgepojkarna, och även vid en fotokonfrontation pekade ut en av dem, en svart flyktingpojke från Östafrika, som senare visade sig leva. Den andre pekades aldrig ut, även om detta många gånger har påståtts. Quick visade visserligen intresse för en annan pojke vid en fotokonfrontation, men han pekade aldrig ut denne. Och över huvud taget var hans uppgifter om den andre pojken svävande. Ibland sa han sig ha dödat en pojke, ibland två.

En viktig första fråga är förstås om Quick ljög om pojkarna eller inte. Om det inte var lögn att han hade mördat en flyktingpojke inverkar det naturligtvis inte på bevisvärdet, tvärtom. Och det fanns en del som talade för att uppgifterna var helt eller delvis riktiga. Det var bland annat så att en annan svart pojke försvann från samma flyktingförläggning i Norge (»Skullerud«) som den som Quick pekade ut, och han har inte återfunnits. Han var mycket lik den utpekade, enligt personalen på förläggningen kunde de använda varandras id-kort. Bergwall har också skrivit i sin bok *Kvarblivelse* om en »Dusjka« som han säger sig ha mördat och som skulle kunna vara den försvunne pojken.

När liksökhunden Zampo togs till en plats invid en idrottsplats i Lindesberg, där Quick dessförinnan hade sagt att han hade grävt ner

en pojke men senare grävt upp honom, markerade hunden tydligt. (Ibland sa Quick att han hade grävt ner två pojkar där.) Något fynd gjordes inte på platsen, förutom att Zampo markerade där för död människa. Och som alltid när det gäller sökhundarnas markeringar kan frågan ställas hur det är möjligt att peka ut en plats där en hund senare ska komma att markera.

Vidare vallades Quick vid den flyktingförläggning där pojkarna bodde. Den var inte lätt att hitta, men Quick lyckades.

Det finns alltså ett visst stöd för Quicks uppgift om att han hade mördat en svart pojke från flyktingförläggningen, möjligen två. Och om det var sant inverkar uppgiften självfallet inte negativt på tillförlitligheten i hans uppgifter i övrigt. Men om vi i stället antar att det var en lögn från Quicks sida. Ja då finns det naturligtvis en hel del som talar för att han har ljugit om även andra mord. Varför skulle han tala sanning om vissa och ljuga om andra? Någon kan kanske säga att han skulle kunna göra så för att få just det att hända som faktiskt har hänt, nämligen att han har blivit trodd när han har sagt att han ljugit om allt. Det är visserligen en möjlighet, men den teorin ter sig ovanligt spekulativ och inte särskilt sannolik.

Finns det någon annan möjlighet än att han antingen talade sanning eller ljög om de två pojkarna? Tänkbart är att han hade fantasier om något som inte hade hänt. Kanske var det rentav fråga om bortträngda, men falska minnen, något som han i terapin fick för sig att han hade varit med om, men som inte hade hänt? Från försvarets sida har det ju hävdats att sådant skedde i terapin. Och då är det kanske troligare att de falska minnena avsåg mord som aldrig hade inträffat än att de avsåg sådana mord som faktiskt hade skett.

Vi har alltså fyra möjligheter, mer eller mindre plausibla:

1. Quick talade sanning.
2. Han ljög medvetet om detta och mycket annat.
3. Han ljög för att skaffa sig en reträttväg.
4. Han hade falska minnen eller fantasier om mordet.

Om påstående 1 eller 3 är riktigt sänker uppgiften inte bevisvärdet av övriga erkännanden, i varje fall inte påtagligt. Om 2 är riktigt sän-

ker det bevisvärdet av erkännandena rejält. Och detsamma gäller om 4 är riktigt, i varje fall om det rör sig om falska minnen. Sammantaget betyder detta att det är svårt att värdera uppgiften från bevis-synpunkt när man inte vet mer än man gör, men att den ändå får anses ha ett visst värde som indicium för att Quicks erkännanden var oriktiga.

*

Nästa punkt avser det *icke åberopade rättsmedicinska utlåtandet* i Levimålet. Ett utlåtande från november 1996 ersattes med ett från februari 1997 och gjordes inte tillgängligt för försvaret. Det utlåtande som åberopades inför domstolen var mer positivt för åklagaren än det som inte visades upp. Underlaget för den jämförelse som utlåtandet innehåller – mellan Levis skador och Quicks uppgifter om hur han skadat Levi – begränsades i olika hänseenden, med den effekten att det blev mer övertygande som bevis. Underlaget för utlåtandet vad gällde Quicks berättelse begränsades till en vallning i oktober 1996 och ett slutförhör i december, medan det första utlåtandet hade baserats på alla de förhör som hade hållits utom det sista och på de båda vallningarna. Det innebar att en hel del av de tveksamheter och fel som Quick haft angående händelseförloppet försvann som jämförelsematerial. Det åberopade utlåtandet begränsade sig också i huvudsak till sådana skador som kunde förklaras av Quicks berättelse. Men även en skada på den så kallade tarmbensvingen, som i resningsärendet ansågs tala emot Quick, nämns. Den betecknas i utlåtandet som ett »höftbensbrott«.

Det råder knappast något tvivel om att åklagarens bevisläge förstärktes av att det andra utlåtandet åberopades i stället för det första, och det är möjligt att åklagaren förtjänar viss kritik för att det första yttrandet inte åtminstone visades för försvaret. Åklagaren har en objektivitetsplikt som innebär att han ska ta tillvara även sådana omständigheter i utredningen som är till den misstänktes fördel.

Enligt åklagaren var det dels den förste läkarens missuppfattningar av Quicks frågesvar, dels bristande överensstämmelse med obduktionsprotokollet som motiverade att det första yttrandet inte kunde

användas. Den förste läkaren hade bland annat missat en huvudskada som Quick hade beskrivit detaljerat.

Att det första utlåtandet ersattes torde man inte kunde kritisera, däremot möjligen att åklagaren inte var öppen med det som skedde. Men även om åklagarens agerande i någon mån kan kritiseras, har inte detta någon betydelse för bevisläget sådant det faktiskt var. Och det är ju bevisläget vi diskuterar nu. Det avgörande i det hänseendet är vilken styrka bevisningen faktiskt hade. Rättsutlåtandet hade förhållandevis liten betydelse för den fällande domen (se kapitel 7), och Quicks uppgifter om skadorna utgör inte några unika omständigheter (se kapitel 8). Bevisningen tycks i detta hänseende ha sett lite bättre ut för domstolen än den faktiskt var, i det får man nog instämma i det som hävdas i Bergwalls resningsansökan där advokaterna trycker hårt på detta. Men annan bevisning hade mycket större betydelse för den fällande domen, och den skillnad som det skulle ha inneburit om det första utlåtandet hade åberopats i stället var i sammanhanget rätt marginell.

*

Vi går vidare i genomgången av omständigheter som talar emot att Thomas Quicks erkännanden var riktiga. Nästa punkt gäller »benbitarna«.

Tingsrätten hade anledning att utgå från att det hade hittats benbitar efter en ung person och att de kunde vara från Therese Johannessen. Tingsrätten var dock påtagligt försiktig i sin bedömning och framhöll att bitarna kunde komma från någon annan. Slutsatsen var att de bitar av organiskt material som hade påträffats »i någon mån« talade för att Quicks berättelse var riktig.

Enligt en ny undersökning var det inte ben utan något annat material, kanske trä. Hur påverkar detta bedömningen av bevisningen?

Tingsrätten gjorde inte någon stor affär av benbitarna, men dessa nämndes i domen och tingsrätten kan rimligen inte ha varit opåverkad av att experter hade yttrat sig på ett sådant sätt att det fanns viss anledning att räkna med att benbitarna kunde komma från Therese.

Den norske expert som uttalade sig till förmån för att det var fråga

om benbitar från en människa hävdar fortfarande att så var fallet och att SKL – som gjorde den nya undersökningen – inte har tillräcklig expertis. I det läge som har uppstått är det ändå rimligt att utgå från att bitarna inte har något värde som bevis mot Quick.

Här kan man dock förledas att dra slutsatsen för långt, och många tycks ha gjort det när benbitarna framställs som en avgörande pusselbit. För det är ju inte så att den omständigheten att det inte var fråga om ben talar emot Quick som gärningsman. Det enda som denna omständighet medför är att bitarna har förlorat sitt bevisvärde för hans skuld. Om det finns mycket stark bevisning mot honom ändå, saknar »benbitarna« nästan all betydelse vid den samlade bedömning som ska göras.

*

Det har hävdats att *bokföringen för kiosken* ger Bergwall alibi för mordet på Therese, nämligen på så sätt att bokföringen visar att han var i Grycksbo när Therese försvann på kvällen söndagen den 3 juli 1988. Hur ligger det till med det?

Av bokföringen framgår att Bergwalls kollega B skrev in noteringarna för den 1–4 juli 1988 på »juli-bladet«. Men det framgår också att hon hade strukit över samma siffror, skrivna av Sture Bergwall, mot slutet av juni-bladet. Detta ger intrycket – även om han skrev siffrorna på fel blad – att Bergwall arbetade den 3 juli och att han därmed har alibi. Men det framgår också att B *efter* posterna på juni-bladet för den 1–4 juli har infört poster från den 30 juni, möjligen även från något tidigare datum. Det kan ge intrycket att Bergwalls införing av juliposterna gjordes senast den 30 juni, men det kan också vara så att siffrorna för den 30 juni infördes i efterhand, kanske i samband med att siffrorna för julidagarna flyttades till rätt blad.

B (som inte bara var Bergwalls kollega utan också M:s mamma) berättade i ett polisförhör den 15 november 1996 att hon hade flyttat julinoteringarna till rätt blad och att det kanske skedde i samband med att hon skrev in siffrorna från den 30 juni i efterhand. Hon hade inte något bestämt minne av det, men berättade att det oftast var Bergwall som skötte bokföringen, liksom att denne »gjorde en hel

del märkliga transaktioner«. Själv hade hon inte något riktigt grepp om bokföringen.

För en samlad bedömning kan man även tillfoga att Bergwalls bror Örjan, som ibland hjälpte till i kiosken, enligt bokföringen fick betalt för två eller tre dagar helgen efter mordet på Therese Johannessen, trots att han den helgen bara arbetade en dag. Det skulle kunna uppfattas som ett tecken på att han arbetade föregående helg, alltså mordhelgen.

Om man ska försöka summera detta kan man säga att ett första intryck är att Bergwall arbetade den aktuella dagen men att ett annat – och ganska bestämt – intryck är att det inte var någon riktig ordning på bokföringen. En tänkbar möjlighet skulle kunna vara att Bergwall försökte skaffa sig alibi genom att göra noteringarna för julidagarna i efterhand men att han gjorde dem där noteringarna i övrigt slutade, det vill säga i slutet av junibladet.

Något alibi innebär inte noteringarna, men de väcker ändå en viss tvekan om riktigheten i Bergwalls erkännande.

*

Det har ifrågasatts om Bergwall var *kapabel att köra bil* de långa sträckor som ibland fordrades för att ta sig till de platser där, enligt hans berättelser, offren mördades. Han hade inte körkort, det fick han först den 27 mars 1987. Att han ändå kunde köra och även gjorde det har han dock, såvitt jag vet, aldrig förnekat, även om han har sagt att han körde mycket dåligt. Enligt min bedömning saknar denna omständighet i allt väsentligt betydelse för den samlade bevisvärderingen. Det står klart att körförmågan avhandlades vid så gott som alla rättegångarna och då inte ansågs medföra något tvivel om Quicks skuld till de mord som han hade erkänt.

*

Vidare har det framhållits att det *inte har gjorts några fynd efter människor* på de platser där Zampo och andra hundar har markerat. Dessa markeringar har därför, enligt den uppfattning som framförts, mycket liten betydelse som bevis.

Vi har gått igenom värdet av hundbevisningen ganska omsorgsfullt i kapitel 14. Här gör jag därför bara en kort sammanfattande redogörelse.

Poängen med den bevisning som sökhundarnas markeringar utgör är att de i stor utsträckning stämmer överens med de uppgifter som Bergwall lämnade, och som han ofta lämnade i förväg. Han sa sig ha hanterat döda kroppar på en plats, och därefter markerade Zampo, eller ibland någon annan hund, på just denna plats. Så skedde visserligen inte alltid, men det finns i protokollen mig veterligen inte något exempel på att Zampo någon gång markerade tydligt fel.

Värdet av hundbevisningen ligger alltså i att markeringarna stämde mycket väl med Thomas Quicks berättelser. Det bevisvärdet kan givetvis inte förringas av att det inte gjordes några fynd av delar av människor på de platser där hundarna markerade.

Det bör också framhållas att andra fynd gjordes. En pläd hittades exempelvis vid en plats där Quick sa sig ha hanterat delar av Therese Johannessens döda kropp, och Quick identifierade pläden som hans. Därtill kom man i undersökningar fram till att pläden hade hamnat på platsen någon gång åren 1987–89, kring det år då Therese Johannessen dödades (1988) och ganska många år innan pläden hittades (1996).

Vidare hittades rester efter eldning på platser där Quick sa att han hade bränt kroppsdelar. I Örjeskogen (där Quick sa att han hade eldat upp Therese Johannessens kroppsdelar) var marken full med träkol. Ändå markerade Zampo bara på de begränsade ytor som Quick hade angett. På en av bålplatserna hittade polisen också ståltråd som bedömdes kunna komma från ett finmaskigt ståltrådsnät som Quick sa sig ha använt när han eldade.

*

Utredningen efter mordet på Gry Storvik visade att hon hade *sperma från en annan man* än Sture Bergwall i sin kropp. Vilken betydelse har detta som bevis eller indicium för att Bergwalls erkännande av mordet är felaktigt?

Rättsläkaren Kari Ormstad sa vid rättegången att spermafyndet

bara visade att Gry Storvik hade haft samlag med en annan man någon av dagarna före sin död. Hon var prostituerad, varför detta inte var konstigt. Och Thomas Quick hade sagt att han fått utlösning utanför hennes kropp.

Oavsett detta måste man säga att spermafyndet, om än i mindre utsträckning, talar emot Bergwall som gärningsman.

*

När det gäller Gry Storvik finns det också en tveksamhet vad gäller *tidpunkten för mordet*. I hovrättens resningsbeslut sammanfattas denna tveksamhet på följande sätt: »Av det rättsmedicinska utlåtandet framgår vidare att det inte varit möjligt att dra någon säker slutsats om tidpunkten för Gry Storviks död. Av tillgängliga uppgifter från ett samrådsmöte mellan bl.a. rättsmedicinsk expertis från Oslo Universitet och Rättsmedicinalverket i Umeå, som föregick det rättsmedicinska utlåtandet, framgår emellertid att en uppskattning gjorts beträffande tidpunkten för Gry Storviks död och att den angetts till kl. 12.30 ± 3 timmar eller något tidigare. Sture Bergwalls uppgifter, som de kommit att nedtecknas i domen, går dock ut på att Gry Storvik skulle ha bragts om livet strax efter klockan ett på natten.«

Av detta får man intrycket att tidpunkten är fel med åtminstone åtta timmar. Men enligt anteckningar som Gubb Jan Stigson gjorde vid huvudförhandlingen sa rättsläkaren Kari Ormstad på fråga angående tidpunkten, »enligt vår bedömning efternatten, morgonkvisten, 3–4–5-nånting«. Och enligt vittnesmål från centrala Oslo ska Gry Storvik ha varit där så sent som 01.30 på natten, och då tillsammans med andra personer. Om man utgår från dessa uppgifter står det klart att den berättelse som Thomas Quick lämnade mycket väl kan stämma med tidpunkten för Gry Storviks död. Det bör också noteras, dels att det enligt det rättsmedicinska utlåtandet inte gick att dra någon säker slutsats om tidpunkten, dels att det mot bakgrund av uppgifterna om likfläckar på Gry Storviks kropp måste ifrågasättas om den nämnda uppskattningen av tidpunkten kan vara riktig.

Sammantaget förringar inte denna omständighet på något påtagligt

sätt värdet av Thomas Quicks erkännande och hans berättelse om mordet.

*

Beträffande fallet Charles Zelmanovits har det sagts att det *inte ens är klarlagt att han blev mördad*. När beslutet fattades om att lägga ned åtalet sa den ansvarige åklagaren rentav att han trodde att Charles hade frusit ihjäl. Att kroppen var sönderdelad skulle då ha berott på att djur hade slitit sönder den.

Att det finns andra möjliga dödsorsaker än den som Thomas Quick berättade om är inte i sig någon omständighet som inverkar på något avgörande sätt på värderingen av den bevisning som finns för att erkännandet var riktigt. Bara i den mån det på grund av omständigheterna finns anledning att särskilt beakta den möjligheten inverkar det påtagligt på bevisläget. Beträffande Charles Zelmanovits ska då sägas att den plats där han hittades inte låg på vägen om han promenerade hemåt, nästan tvärtom. Det ska också sägas att det är utomordentligt ovanligt att 15-åriga pojkar går ut i skogen och fryser ihjäl. Därmed framstår den möjligheten, enligt min mening, som påtagligt osannolik, särskilt om man beaktar den omständigheten att kroppen var sönderdelad.

Jag kan inte se annat än att förfrysningshypotesen ger mycket svagt underlag för tveksamheter om Thomas Quicks berättelse.

*

Bland de omständigheter som jag har sett särskild anledning att nämna finns slutligen den bevisning som talar för att *förhållandena i Bergwalls hem* inte alls var sådana som han själv sa när han skulle förklara hur han kunde utvecklas till mördare. Här har man särskilt tagit fasta på den omständigheten att de aktuella förhören återfanns i den så kallade slasken. Med detta har man velat framhålla att polis och åklagare försökt gömma undan bevisning av betydelse.

Som jag tidigare har sagt spelar det inte någon roll för värderingen av den bevisning som faktiskt finns om polis och åklagare har

agerat felaktigt i försök att förbättra bevisläget. Det kan dock vara klandervärt, i vissa fall mycket klandervärt. Och det kan ha påverkat domstolen när den har värderat den bevisning som har presenterats. Men det ändrar alltså inte bevisläget i och för sig – om man håller sig till den bevisning som faktiskt fanns.

Frågan om Bergwalls hemförhållanden under barndomen saknade i princip all betydelse för domstolarnas bevisvärdering. Något annat vore också orimligt, att en person har haft en viss sorts barndom har inte något värde som bevisning, om än möjligen som förklaring och – marginellt – för bedömningen av ursprungssannolikheten.

Vid en bedömning i efterhand av den samlade bevisning som fanns mot Thomas Quick saknar det, enligt min mening, all betydelse vad hans syskon och andra har berättat om hans barndom. Det betyder också att det saknar all betydelse att det som Sten-Ove Bergwall berättar om hemförhållandena i sin bok *Min bror Thomas Quick* är långt ifrån en beskrivning av en idyll.

*

Beträffande flera av morden angav Quick *medgärningsmän* som inte åtalades. Vilken betydelse har detta för bedömningen av bevisningen mot honom?

Den omständigheten att det inte väcktes något åtal mot de påstådda medgärningsmännen har inte i sig någon betydelse för bedömningen av den samlade bevisningen mot Quick. För att åtal ska väckas måste åklagaren kunna förvänta sig en fällande dom. Om en påstådd medgärningsman förnekar, fordras det därför att Quicks utpekande utgör tillräcklig bevisning, eventuellt tillsammans med andra bevis eller indicier som kan finnas mot den andra personen. Här fanns i stort sett bara Quicks utpekande, och det var helt naturligt att detta inte räckte för åtal. Quick sa för övrigt tydligt ifrån att han inte ville agera åklagare i förhållande till M när det gällde morden på Yenon Levi och Therese Johannessen.

En annan fråga är om utpekandena förringar Quicks trovärdighet och tillförlitligheten i hans uppgifter i övrigt. Det som i första hand har betydelse för den bedömningen är huruvida uppgifterna var

sanna eller inte, något som vi inte vet. För polisen stod det klart att flera av de utpekade personerna hade sådana kopplingar till Quick att uppgifterna om deras mer eller mindre aktiva medverkan inte omedelbart kunde avfärdas. Det gällde särskilt de personer som hade pekats ut beträffande mordet på Charles Zelmanovits (där den utpekade mannen för övrigt inte alls var någon medgärningsman enligt Quicks berättelse), Therese Johannessen, Yenon Levi och makarna Stegehuis.

Om uppgifterna var sanna påverkas naturligtvis inte bevisningen negativt. Men var de felaktiga sänker det bevisvärdet på samma sätt som andra felaktiga uppgifter som Thomas Quick lämnade. Eftersom det inte finns något sätt att veta hur det förhöll sig, är omständigheten svårvärderad. Men för tillförlitligheten i de oberoende uppgifterna torde den helt sakna betydelse. Sammantaget gör jag bedömningen att betydelsen av denna omständighet är marginell.

*

Hur ser det ut om vi försöker göra en samlad bedömning av de genomgångna bevisomständigheterna? Vilken betydelse har de vid en samlad värdering av bevisningen mot Thomas Quick om man i efterhand ska göra en sådan värdering baserad på den bevisning som fanns då? Med mitt sätt att se det kommer man fram till detta:

Följande omständigheter har *relativt stor betydelse*:

- de återtagna erkännandena, den psykiska sjukdomen, missbruket och förvirringen (inverkar främst på trovärdigheten)
- de många felaktiga, ändrade och svävande uppgifterna (inverkar på tillförlitligheten beträffande rättade uppgifter men inte när det gäller oberoende uppgifter).

Följande omständigheter har *viss betydelse*, men inte särskilt stor:

- sperman från en annan man i Gry Storviks kropp
- erkännandet av mord på två svarta pojkar (svårvärderat, beror på hur det faktiskt var)
- bokföringen för kiosken i Grycksbo.

Följande omständigheter har *marginell betydelse*:

- det faktum att Quick hade möjlighet att lära sig av polisen, i terapin och av tidningsartiklar
- det icke åberopade rättsmedicinska utlåtandet i Levimålet
- Bergwalls förmåga att köra bil
- tveksamheten beträffande tidpunkten för mordet på Gry Storvik
- utpekandet av medgärningsmän som inte kunde åtalas.

Och följande omständigheter *saknar (så gott som) all betydelse* för bevisvärderingen:

- den omständigheten att det ställdes många ledande frågor (påverkar bara bedömningen av svaren)
- det fyndmaterial som numera inte anses vara ben
- bristen på fynd av människa där likhundarna markerade
- möjligheten att Charles Zelmanovits frusit ihjäl
- förhållandena i Bergwalls hem när han var barn.

Bevisvärdering i siffror

En siffervärdering av bevisningen innebär som vi sett att de olika bevisomständigheterna ges ett sannolikhetsvärde som tänks svara på frågan: Hur sannolikt är det på grund av enbart denna omständighet att den åtalade personen är skyldig? Det är sannolikt omöjligt, till och med för två skickliga personer, att komma överens om sådana siffror. Jag vill ändå göra ett försök, väl medveten om att det alltid handlar om närmevärden som därtill kan ifrågasättas. För tydlighetens skull presenterar jag värderingen i en tabell.

I tabellen nedan står hundra (100) för hundra procentig sannolikhet, vilket i praktiken ofta är detsamma som faktisk vetskap. Jag sätter noll (0) för ingen sannolikhet alls. Femtio (50) innebär att man gör bedömningen att omständigheten i sig innebär att sannolikheten är 50 procent för att personen är skyldig (se exemplet med de båda misstänkta, A och B, på sidan 275). Tio (10) betyder på motsvarande sätt att man gör bedömningen att omständigheten i sig innebär att sannolikheten är 10 procent för att personen är skyldig.

Hur ska man då göra med »överbevisning«? Eller med andra ord:

Kan man komma över sannolikheten 100 när man lägger ihop de olika bevisomständigheterna? Egentligen inte, men för att olika fall ska bli jämförbara måste man tillåta detta. Hundraprocentigt säker DNA-bevisning utan någon som helst motbevisning ger alltid sannolikhetsvärdet 100, även om det skulle finnas utsagor från tio vittnen som var och en också innebär full bevisning.

Och hur värderas motbevisning? Den ges en minussiffra. Hundraprocentigt säker alibibevisning eller hundraprocentigt avvärjande DNA-bevisning ger i normalfallet värdet minus 100. Ett fullt trovärdigt vittne som är »nästan säker« på att hon såg den misstänkte någon annanstans än vid brottsplatsen kan få – beroende på omständigheterna i övrigt – bevisvärdet minus 50 till minus 80.

När jag har värderat bevisningen på detta sätt har jag försökt ta hänsyn till de invändningar som har förts fram, och skulle kunna föras fram, mot de olika omständigheternas bevisvärde.

Siffrorna bygger på de utförliga beskrivningar av de olika omständigheterna som finns i kapitel 8. Där finns också alla de omständigheter som jag avstår från att ta med i den här kondenserade bedömningen. Ovan är omständigheterna nämnda i största korthet i punktform. Punkterna har de nummer som anges i tabellen.

Med alla reservationer som kan göras om förenkling och möjliga felkällor vill jag då beskriva och värdera bevisläget i Quickmålen enligt följande:

<i>Omständighet</i>	<i>Bevisvärde</i>
Erkännandena + berättelserna som sådana + bakgrunden med övergrepp + den psykiatriska diagnosen (punkterna 29, 28, 1 och 2).	60
Morden ouppklarade, inga rejält misstänkta (punkt 3).	15
Mycket få konkreta omständigheter talade mot hans skuld (punkt 4).	10
Nästan alla involverade uppfattade att Quick i huvudsak talade sanning. Det saknas grundad anledning att misstro deras uppfattning (punkt 30).	10
Inristningen i björken i Örjeskogen (punkt 5).	10
Sågbladet i Örjeskogen (punkt 6).	10
Zamos och andra sökhundars markeringar (punkt 7).	20
Fosfatkarteringarna (punkt 7).	2
Quicks kunskaper om detaljer i Fjell (punkt 8).	5
Quick nämnde på eget initiativ fem kroppsliga detaljer (punkt 9).	10
Den krockade Mazdan (punkt 10).	3
Quicks kunskaper om detaljer i Bosvedjan (punkt 11).	5
Det utsmetade blodet på Yenon Levis undertröja (punkt 12).	5
Kniven av sameslöjd (punkt 13).	1
Inga problem hitta till fyndplatserna (punkt 14).	10
Sågen i Piteåskogen (punkt 15).	10
S begick självmord (punkt 16).	3
Cykeln i Jokkmokk (punkt 17).	5
Kvinnan på Gällivare C (punkt 18.)	3
Kammen på Trine Jensens kropp (punkt 19).	2
Väskremmen med strypsnaran (punkt 20).	2
Kvistar på Trine Jensens kropp (punkt 21).	2
Likfläckarna på Gry Storviks kropp (punkt 22).	2
Blödningen från Gry Storviks näsa (punkt 23).	2

<i>Omständighet</i>	<i>Bevisvärde</i>
Sven Å Christiansons kunskapstest (punkt 24).	15
Charles Zelmanovits kroppsdelar, vissa bortförda (punkt 25).	5
Attacken i tältet och skadorna (punkt 26).	5
Cigarrettpaketet med könshåren (punkt 27).	2
Övriga omständigheter, schablonvärde.	20
<hr/>	
Samlat positivt bevisvärde	254
<hr/>	
Tagit tillbaka erkännandena, psykiskt sjuk, medicinerade, möjlighet lära sig (punkterna 1, 2, 3, 6).	- 20
Sa fel, ändrade och anpassade sin berättelse, ledande frågor (punkterna 4, 5, 12).	- 15
Sa sig ha dödat två svarta pojkar (punkt 7).	- 3
Rättsmedicinskt utlåtande i Levimålet (punkt 8).	- 1
Ben var inte ben (punkt 9).	0
Bokföringen för kiosken (punkt 10).	- 3
Kapacitet att köra bil? (punkt 11).	- 2
Inga fynd där sökhundarna markerat (punkt 13).	0
Gry Storvik hade sperma från annan man (punkt 14).	- 3
Tidpunkten för mordet på Gry Storvik (punkt 15).	- 2
Inte bevisat att Charles Zelmanovits blev mördad (punkt 16).	0
Bevisning om förhållandena i hemmet (punkt 17).	0
Utpekandet av medgärningsmän (punkt 18).	- 2
Övriga omständigheter, schablonvärde.	- 20
<hr/>	
Samlat negativt bevisvärde	- 71
Övervärde (positivt minus negativt)	183

Med denna bedömning blir bevisvärdet 100 procent. Sannolikheten för att Quick var gärningsman var alltså enligt min bedömning 100 eller näst intill, så som åklagaren och domstolarna då hade anledning att se det. I så fall fanns det inte skäl att hysa något tvivel alls.

Då bör det emellertid åter nämnas vad bevisvärdet egentligen avser när vi har klumpat ihop alla gärningarna på det sätt som har gjorts här. Vad som avses är i princip frågan om Thomas Quick/Sture Bergwall mördade *i enlighet med sina erkännanden* eller inte. Frågan som ställs är därmed om han ljög då, eller om han ljuger nu. Återigen ska betonas att det naturligtvis inte är så frågan ställs i en verklig rättegång. Men det är så den oftast ställs nu i efterhand, och det är så den bör ställas om man ska försöka göra en rättvisande bedömning av frågan om det skedde ett rättsövergrepp när rättsväsendet trodde på Thomas Quicks erkännanden.

*

Anta att vi ändå vill göra en bevisvärdering av varje mord för sig, om än med vetskap om alla de övriga. Då kan en tabell se ut ungefär så här, om vi väljer mordet på Therese Johannessen som exempel:

<i>Omständighet</i>	<i>Bevisvärde</i>
Erkännandena + berättelserna som sådana + bakgrunden med övergrepp + den psykiatriska diagnosen (punkterna 29, 28, 1 och 2).	60
Morden ouppklarade, inga rejält misstänkta (punkt 3).	15
Mycket få konkreta omständigheter talade mot hans skuld (punkt 4).	10
Nästan alla involverade uppfattade att Quick i huvudsak talade sanning. Det saknas grundad anledning att misstro deras uppfattning (punkt 30).	10
Inristningen i björken i Örjeskogen (punkt 5).	10
Sågbladet i Örjeskogen (punkt 6).	10
Zamos och andra hundars markeringar (punkt 7).	15

Quicks kunskaper om detaljer i Fjell (punkt 8).	5
Quick nämnde på eget initiativ tre kroppsliga detaljer (punkt 9).	5
Den krockade Mazdan (punkt 10).	3
Övriga omständigheter, schablonvärde.	5
<hr/>	
Samlat positivt bevisvärde	153
<hr/>	
Tagit tillbaka erkännandena, psykiskt sjuk, medicinerade, möjlighet att lära sig (punkterna 1, 2, 3, 6).	- 20
Sa fel, ändrade och anpassade sin berättelse, ledande frågor (punkterna 4, 5, 12).	- 15
Sa sig ha dödat två svarta pojkar (punkt 7).	- 3
Ben var inte ben (punkt 9).	0
Inga fynd där sökhundarna markerat (punkt 13).	0
Bevisning om förhållandena i hemmet (punkt 17).	0
Utppekandet av medgärningsmän (punkt 18).	0
Övriga omständigheter, schablonvärde.	- 5
<hr/>	
Samlat negativt bevisvärde	- 43
<hr/>	
Övervärde (positivt minus negativt)	110

Även här blir alltså bevisvärdet 100, men med betydligt mindre marginal. När marginalen är så liten är det över huvud taget vanskligt att använda siffervärden på bevisningen; man kan uppenbarligen ha olika syn på vilket det korrekta värdet är. Bedömer man varje mord för sig bör man därför använda sig av traditionell bevisvärdering.

Oavsett vilka värden som sätts på bevisningen lär även skeptiska bedömare hålla med om att värdet är så högt att det inte rimligen går att hävda att det var en rättsskandal att Thomas Quick åtalades och dömdes. Och det är framför allt rättsskandalfrågan som denna

exercis handlar om. Den handlar inte om att slå fast att Thomas Quick var skyldig. Därför är inte heller det exakta värdet på varje bevisomständighet avgörande. Det viktiga är i stället att se att det samlade bevisvärdet är så högt att man kan lägga all diskussion om en rättsskandal bakom sig.

*

Vi ska nu undersöka om de bedömningar man har anledning att göra utifrån siffervärden stämmer med den bedömning som man bör göra om man lägger undan siffrorna och värderar bevisningen utifrån ett mer traditionellt resonemang.

Traditionell bevisvärdering

Om jag år 2001 hade suttit i en domstol med uppgift att samlat värdera bevisningen i fråga om alla de åtta erkända mordena, skulle jag naturligtvis inte ha resonerat i siffror utan på traditionellt domstolsvis. De olika bevisen skulle ha diskuterats vart och ett för sig, i varje fall de viktigaste.

Jag har nedan försökt formulera en sådan bevisbedömning ungefär på det sätt som en domstol kunde ha gjort. Dock avviker jag i några hänseenden från det som är normalt för en domstol. Jag för bland annat ett par förhållandevis långa allmänna resonemang som domstolar normalt inte gör. Men framför allt värderar jag *i ett sammanhang* bevisningen beträffande flera mord på ett sätt som normalt inte förekommer i domstolar. Här är detta motiverat, dels som en förenkling, men dels och framför allt för att operationen på så sätt blir mer realistisk och rättvisande. Bedömningen av innehållet i en berättelse om en viss händelse påverkas utan tvivel av innehållet i berättelser om andra liknande händelser. En enda berättelse som har begränsat stöd i faktiska omständigheter har inte i sig något avgörande bevisvärde även om den inte kan falsifieras. Men lämnar vederbörande många och likartade berättelser, där ingen av dem kan falsifieras och där vissa omständigheter ger stöd för att de är riktiga, ökar bevisvärdet påtagligt.

Frågan vid den värdering som ska göras kan alltså sägas vara: Är det ställt utom rimligt tvivel att Thomas Quick talar sanning när han erkänner de åtta mordena och berättar om dem?

En bevisbedömning kunde då ha sett ut ungefär enligt följande.

Tingsrätten gör följande bedömningar i skuldfrågan.

Utgångspunkter för bevisvärderingen

Thomas Quick har erkänt de åtta mordena och berättat om dem från början till slut på ett sätt som för domstolen har framstått som klart och på sitt sätt följdriktigt. Berättelserna har varit sådana att det i varje fall som utgångspunkt är svårt att tänka sig att de har kunnat lämnas av någon som inte själv har varit med, eller har fått uppgifterna av någon annan person. Sålunda är det som utgångspunkt svårt att föreställa sig att någon utomstående av ren fantasi hittar på och lägger fram så många detaljer beträffande vart och ett av mordena som Thomas Quick har berättat om. Otänkbart är det dock inte.

Under brottsutredningen var Quick inledningsvis betydligt mer knapphändig i sina berättelser än han blev senare under utredningen och har varit vid huvudförhandlingen. Åtskilliga gånger lämnade han också uppgifter som senare visade sig inte stämma. Han fick ofta ledande frågor som han i regel besvarade på »rätt« sätt. Detta kan väcka frågan om hans erkännanden är felaktiga och om han har valt att ta på sig mord som han inte har begått. Anledningen skulle kunna vara att han vill uppnå något slags ryktbarhet, att han trivs med rollen som en uppmärksam centralfigur, att han så länge han berättade fick narkotiska läkemedel i den omfattning som han önskade och/eller att han kände sig trygg och bekväm på Sätters sjukhus och i den terapi som han fick genomgå där. Thomas Quick är uppenbarligen psykiskt sjuk, och det ter sig i varje fall möjligt att han har fabricerat erkännandena utifrån sådana överväganden som nu har sagts.

Bevisningen i målet måste prövas mot den bakgrund som nu har redovisats. För att Thomas Quick ska kunna fällas fordras därför, särskilt eftersom det rör sig om ytterst allvarliga brott, att bevisningen är mycket hållfast. Liksom annars krävs det att det inte finns något rimligt tvivel om hans skuld. I ett mål där han har erkänt allt som läggs honom till

last måste detta innebära att det inte får finnas något som helst rimligt utrymme för tvivel om att hans erkännanden är riktiga. Det får alltså inte finnas något utrymme för vare sig att han har hittat på sina berättelser eller att han på något sätt har fått en felaktig uppfattning om att han är skyldig.

Den direkta bevisningen

Att Thomas Quick har erkänt mordet och berättat om det på ett sätt som för domstolen har framstått som helt trovärdigt är den enskilt viktigaste bevisomständigheten i målet. Det sammanhänger också med att berättelserna var så detaljerade och utan motsägelser att det bör ha varit svårt för vem som helst att lämna dem. Men för att risken för falska erkännanden ska vara tillförlitligen undanröjd fordras att det står helt klart i målet att bevisningen i övrigt är tillräcklig för fällande dom. Eftersom det nästan helt saknas teknisk bevisning fordras i praktiken att Quick har lämnat sådana detaljuppgifter om mordet som inte rimligen kan komma från någon annan än gärningsmannen.

Vid den bedömningen måste hänsyn tas till de möjligheter som funnits för Thomas Quick att få kännedom om omständigheter kring mordet på andra sätt än genom eget gärningsmannaskap. De möjligheter som har framkommit är dels att han har tagit reda på fakta kring mordet genom medierna, dels att han allteftersom terapin och utredningarna pågått har lärt sig detaljerade fakta kring mordet genom de poliser som förhört honom och genom utredningsmaterialet.

Det han i så fall skulle ha lärt sig om mordet för att kunna inleda erkännandeprocessen måste han ha inhämtat genom medierna. Med hänsyn till att personerna försvann mellan fyra och sexton år innan han började erkänna mordet, måste han antingen ha planerat sina erkännanden redan när fallen var aktuella i medierna eller också ha bestämt sig långt senare för att erkänna och då inhämtat de nödvändiga kunskaperna genom att läsa tidningar i arkiv och bibliotek. Till saken hör då också att han under brottsutredningarna har erkänt även flera mord som begicks långt tidigare, det första redan år 1964.

Att Sture Bergwall redan när mordet begicks skulle ha planerat framtida erkännanden och därför lagt detaljer om mordet på minnet ter sig så utomordentligt osannolikt att möjligheten kan avfärdas. Något mind-

re osannolikt ter det sig att han skulle ha planerat erkännandena sedan han tagits in på Sätters sjukhus år 1991. Det står klart att han har vistats utanför sjukhuset i relativt stor utsträckning och att han därför har haft åtminstone teoretisk möjlighet att låna gamla nyhetstidningar i bibliotek och arkiv.

Om Quick planerade falska erkännanden fordrade det flera besök på bibliotek eller arkiv, noggrant planlagda och genomförda från hans sida. Några spår av en sådan verksamhet har inte framkommit i utredningen. Att märka är också att den, om den har förekommit, måste ha avsett fler än de åtta mord som han är åtalad för. Såvitt framkommit i målet är det i varje fall ytterligare elva mord som han har erkänt och berättat om.

Helt otänkbart kan det ändå inte anses vara att det faktiskt har gått till på det nu angivna sättet. Att det som utgångspunkt kan framstå som mindre troligt är något som visserligen i någon mån kan påverka den samlade bedömningen av bevisningen, men som inte innebär att möjligheten kan avfärdas.

Avgörande för en slutlig bedömning av den direkta bevisningen är därför om Quick har lämnat uppgifter om morderna som inte varit kända genom tidningarna och som han inte heller kunde ha lärt sig genom psykoterapi, i polisutredningen eller på annat sätt.

När det gäller två av morderna – de på Gry Storvik och Trine Jensen – har polisen låtit göra *en undersökning av Quicks detaljkunskaper*. Han har fått frågor om olika detaljer som polisen kunnat kontrollera och hans svar har noterats i förhørsprotokoll. Härfter har tio personer i en kontrollgrupp fått förberedda frågor, dels om fakta som var kända genom tidningarna, dels om detaljer som inte hade blivit kända på det sättet. Försökspersonerna hade fått var sin uppsättning kopior av tidningsurklipp och instruerats att med ledning av dessa försöka gå in i rollen som gärningsman. Testet tog sex timmar att genomföra. Försökspersonernas svar jämfördes med de uppgifter som Quick hade lämnat under förhör. Resultatet visade att Quick svarade rätt beträffande tio gånger fler okända fakta än försökspersonerna gjorde. När det gäller uppgifter som hade nämnts i tidningarna hade han lika många rätta svar som den genomsnittliga försökspersonen beträffande Gry Storvik, sex mindre beträffande Trine Jensen.

Den enda någorlunda rimliga förklaringen till testresultatet, om det

inte beror på att han talar sanning, är att Quicks antal riktiga svar under förhören överskattades. Det kan ha skett genom att han först har varit osäker och därefter blivit säkrare, exempelvis sedan han fått någon ledande fråga av förhørsledaren. Det kan också ha skett genom att han har fått kunskap om de rätta svaren »under bordet«, alltså på så sätt att förhørsledaren (Seppo Penttinen) berättade hur det var utan att notera detta i protokollet. Till saken hör då emellertid, dels att Seppo Penttinen under ed försäkrat att han inte gett Quick några sakuppgifter vid sidan om förhören, dels att Penttinen i fråga om mordet på Gry Storvik hade undanhållits fakta just för att det hade förekommit påståenden om att han berättade detaljer för Quick. Rätten anser, inte minst mot bakgrund av det intryck som Penttinen har gett vid förhandlingen och av den omständigheten att han var okunnig om mycket från utredningen om mordet på Gry Storvik, att det är näst intill uteslutet att han har manipulerat bevisningen genom att falskeligen berätta saker för Quick som denne inte fick ges kunskap om.

En annan tänkbar möjlighet är att Quick kunnat »förbättra« sina svar genom att omsorgsfullt »lyssna av« förhørsledaren eller på annat sätt lura till sig kunskap. Utifrån den genomgång som gjorts vid huvudförhandlingen av förhørsprotokollen har rätten emellertid kunnat konstatera att svaren har fallit på ett sådant sätt att även denna möjlighet framstår som helt oralistisk.

Det har invänts mot undersökningen att förutsättningarna inte var desamma när Quick svarade på frågorna som när kontrollgruppen gjorde det och att han bl.a. fick betydligt längre tid på sig att svara. Vidare har det invänts att det inte fanns något sätt att säkerställa att inte Quicks svar »tolkades positivt« och därmed ibland på ett missvisande sätt i enskildheter. Tingsrätten kan dock inte finna annat än att förutsättningarna för testet var i allt väsentligt godtagbara utifrån omständigheterna. Även om resultatet kan vara något missvisande till följd av det sätt som testet genomfördes på, ger det utan tvivel en bild av skillnaden mellan Quicks kunskaper och försökspersonernas.

Mot den angivna bakgrunden ger resultatet av undersökningen mycket starkt stöd för att Thomas Quicks erkännanden är riktiga när det gäller mordet på Gry Storvik och Trine Jensen. Och om dessa erkännanden är riktiga utgör det i sig ett starkt stöd för att även övriga erkännanden är det.

På flera av de platser där Thomas Quick sagt sig ha hanterat barns döda kroppar har *sökhundar* använts för att kontrollera uppgifterna. Ofta har undersökningarna gått till så att Quick pekat ut en plats och att hunden sedan fått söka inom ett större område utan att hundföraren fått kunskap om var Quick pekat. Så gick det till exempelvis vid Främby udde i utkanten av Falun, där Quick sagt sig ha krossat ben efter Johan Asplund mot en sten. Några dagar efter att han pekat ut platsen togs hunden Zampo dit. Efter en stund gjorde den en mycket tydlig markering, från långt håll, i riktning mot den sten en liten bit ut i vattnet som Quick sagt att han hade suttit på. På ungefär motsvarande sätt gick det till i Åvikeområdet utanför Sundsvall, där Quick sa sig ha hanterat den döda kroppen efter Johan Asplund. På Vidåsberget i Sågmyra utanför Falun gjorde hunden Zampo sex tydliga markeringar på en myr där Quick tidigare hade vallats och indikerat att något skulle finnas på myren. Quick ritade också, utan att ha kännedom om hundmarkeringen, en skiss i en halv hästskoform med sju punkter där han sa sig ha placerat ut fragment av mordoffers kroppar i en »levnadsstig«.

I Örjeskogen, vid efterforskningar sedan Quick erkänt mord på Therese Johannessen, markerade Zampo på två platser vid den första sökning som gjordes med hunden där. En av platserna var en klippskreva där Quick hade sagt att han hade sönderdelat kroppen. Vidare hittades vid sökning med en norsk liksökhund en pläd som Quick sa sig ha använt i samband med mordet. Vid teknisk undersökning blev resultatet att pläden hade blivit lagd på platsen någon gång under åren 1987–89. Ca ett halvår efter att norsk polis hade tagit bort pläden gjordes en ny sökning med samma hund i området. Hunden markerade på nytt på den plats där pläden hade legat.

Det har hävdats att sökhundarna inte är helt tillförlitliga och att de ibland markerar fel, exempelvis för djurspillning och djurkadaver. Beträffande Zampo visar dock utredningen att hunden var kapabel att göra sådan åtskillnad. Och även om den inte skulle ha klarat detta ger resultaten av sökningarna vid Främby udde, i Åvikeområdet, i Sågmyra och i Örjeskogen mycket tydliga indikationer på att hunden hittade platser där Quick sa sig ha hanterat döda kroppar.

Det är svårt att förklara dessa resultat på något annat rimligt sätt än att det faktiskt hade funnits lukt av döda människor på de platser som

Thomas Quick pekade ut. Slumpen kan inte förklara detta resultat. Inte heller finns det någon annan rimlig förklaring än att Thomas Quick kände till var sådan lukt fanns.

På några av de platser där sökningar gjordes med sökhundar mättes också *fosfathalten* i marken i de områden som Thomas Quick hade pekat ut. Det förekom tydligt förhöjda fosfatvärden på flera av de platser där Quick sa att han hade hanterat mänskliga kroppsdelar. Sådana förhöjda värden förekom också på andra platser, exempelvis där man visste att en död kviga hade förmultnat. På sådana platser markerade inte sökhundarna.

Även sökningarna med hundar utgör ett mycket starkt bevis för att Thomas Quick talar sanning, i varje fall att han gör det när det gäller de befarade mordena på Johan Asplund och Therese Johannessen. Det finns i det sammanhanget anledning att notera att motsvarande sökningar har gjorts i fråga om en annan försvunnen flicka i Norge. Hon hette Marianne Rugaas Knutsen, försvann år 1981 och har inte återfunnits. Även där har hundar markerat tydligt på platser som Quick pekat ut, i detta fall utan att han besökt platserna under utredningen.

Angående två av mordena har Quick berättat att han använt sågar för att sönderdela kropparna och att han lämnat kvar (beträffande Therese Johannessen) eller kan ha lämnat kvar (beträffande Charles Zelmanovits) sågbladet resp. sågen i terrängen. Sedan han berättat om detta i polisförhör har polisens spanare begett sig till de båda platserna och sökt med metalldetektor. I båda fallen har sågblad resp. såg hittats och stämt väl med de beskrivningar som Quick lämnat. Markägarna har tillfrågats och sagt att de inte känner igen sågarna.

Att sågar hittades på de platser som Quick hade angett utgör ett starkt stöd för att han talar sanning när han säger att han varit på plats och gjort sig skyldig till gärningarna. Det är svårt att se att båda sågarna skulle ha hamnat på de av Quick anvisade platserna av en tillfällighet. Någon indikation på att han skulle ha placerat sågarna där för att det skulle ge stöd åt senare erkännanden av de båda mordena finns inte.

När det gäller fallet Therese Johannessen har Quick berättat att han gjorde en *inristning i en björk* i närheten av den plats där han sa sig ha sönderdelat flickans kropp. Efter att norsk polis först misslyckats med att hitta inristningen ritade Quick en skiss över ett område som låg en dryg

kilometer bort från det ursprungliga sökområdet. På den plats där han ritat en ring och en fylld fyrkant hittade man en björk med en inristning i brösthöjd. Det visade sig efter undersökning att inristningen sannolikt hade gjorts år 1988, det år som Therese försvann. Experter uttalade också att inristningen hade gjorts med yxa eller kniv. Det rörde sig alltså inte om exempelvis ett skrapmärke. Vid ett senare förhör ritade Quick en skiss med ett märke som var påtagligt likt den inristning som polisen hade hittat.

Det har hävdats att björken var mindre än Quick beskrivit den, och det har framhållits att det märke som han först beskrev såg annorlunda ut. Björken stämde dock väl i storlek. Att det märke Quick först beskrev inte stämde utseendemässigt kan förklaras exempelvis med att han då inte mindes eller att han, som han själv förklarar att han ibland gjorde, höll ifrån sig den fulla sanningen på grund av det starka obehaget att berätta.

Sammantaget utgör inristningen ett mycket starkt bevis för att Thomas Quicks berättelse är riktig. Att någon annan skulle ha gjort en nästan likadan inristning i en nästan likadan björk på det ställe som Quick anvisade ter sig så osannolikt att det kan uteslutas. Också möjligheten att Quick själv skulle ha varit på platsen det aktuella året och gjort inristningen utan att det hade samband med det mord som han har erkänt framstår som mycket osannolikt.

I samband med flera av morderna har polisen genomfört vallningar. Thomas Quick har då utan särskilt mycket hjälp *kunnat visa vägen till de aktuella platserna*. Det gäller morderna på Trine Jensen, Gry Storvik, Yenon Levi och Charles Zelmanovits. Av de filmer som visats och av det som förhörspersonerna berättat framgår att han hittat utan större problem. Han har alltså vetat var de fyra personerna hade hittats döda. Vid några tillfällen då man hade kört fel har han på eget initiativ avbrutit färden och angett rätt riktning. Andra gånger har han varit mer eller mindre vilsen. Att han ibland hittade rätt utan problem skulle kunna förklaras med att han hade klart för sig vart man skulle, och att han också fick viss ledning av de andra i gruppen. Att han inte alltid hittade kan dock naturligtvis bero på att det inte alltid är så lätt att hitta till en plats där man har varit någon enstaka gång. Och att han skulle ha hittat så väl som han gjorde på grund av den hjälp han fick i förväg, eller under själva färden, framstår som mycket osannolikt.

Även den nu angivna omständigheten måste därför tillmätas ett högt bevisvärde för att Quick talar sanning när han säger att han har begått mordet.

Också i övrigt har Quick uppvisat anmärkningsvärda *detaljkunskaper*. Det gäller inte minst de båda aktuella bostadsområdena, Fjell i Drammen och Bosvedjan i Sundsvall. Han har beträffande Fjell sagt att det fanns en bank och ett daghem i området som var borta när vallningen efter mordet skedde. Han har sagt att det fanns brädor i en sluttning, att en parkeringsplats inte var asfalterad och att en väg gick att åka som man senare hade stängt av. Uppgifterna har vid kontroll visat sig stämma eller kunnat stämma. Han ritade också under brottsutredningen en korrekt skiss över Fjell. Beträffande Bosvedjan har han på ett riktigt sätt beskrivit en pojke som bodde i huset bredvid Johan Asplund liksom ljud som liknande ljudet från en dieselmotor och en vägg utan fönster där han sagt sig ha stått. Även i övrigt har han lämnat detaljuppgifter som visat sig stämma, eller kunna stämma, från de båda områdena. Vidare har han på eget initiativ lämnat uppgifter om karakteristiska detaljer på Johan Asplunds och Therese Johannessens kroppar som visat sig riktiga eller nästan riktiga.

Det ter sig osannolikt att Thomas Quick skulle ha kunnat lämna uppgifterna om bostadsområdena om han inte hade varit i Fjell resp. Bosvedjan vid de aktuella tidpunkterna. De uppgifter han lämnat om kännetecken på barnens kroppar ger också ett betydande stöd för att han träffade Therese resp. Johan.

På motsvarande sätt har Quick lämnat en rad andra uppgifter som han inte rimligen har kunnat skaffa sig på annat sätt än genom att han varit på plats.

Att Quick varit i trakten av Appojaure vid tidpunkten för mordet där får stöd av hans uppgift om en *cykel* i Jokkmokk som han tog. Det visade sig att en enda cykel hade anmälts försvunnen vid den aktuella tidpunkten och att den stämde väl med Quicks beskrivning. Att han var på plats får också stöd av det vittne som säger sig ganska säker på att hon i anslutning till en utställning i Stockholm träffade honom på *Gällivare järnvägsstation*. Hans erkännande angående Appojaure får också stöd av den berättelse han har lämnat om *attacken i tältet* och de karakteristiska skadorna i rättsläkarintyget. Visserligen gjorde han vid rekonstruktionen

först ett i stora delar »felaktigt« utfall mot tältet. Men efter en paus kunde han visa med stor exakthet hur attacken, särskilt av rättsläkarintyget att döma, hade gått till. Den enda förklaring som kan finnas till att han kunde göra detta, om han inte var på plats vid mordet, är att Seppo Penttinen under pausen berättade för honom hur det måste ha gått till och hur han borde visa. Penttinen har dock försäkrat att han inte berättade något sådant, och det finns inte någon anledning att misstro honom på den punkten.

När det gäller Charles Zelmanovits har Quick berättat att han tog med sig vissa *delar av kroppen* innan han begravde Charles under mossan. Uppgiften har visat sig stämma på så sätt att dessa kroppsdelar saknades när Charles Zelmanovits återfanns (två händer och ett lårben). Det talar med betydande styrka för Quicks erkännande, även om det finns en viss begränsad möjlighet att han genom polisen hade fått kännedom om vilka kroppsdelar som hade hittats och vilka som saknades.

Redan den nu diskuterade bevisningen är tillräcklig för ett konstaterande att det inte finns någon anledning att realistiskt räkna med möjligheten att Quicks erkännanden är falska. Härtill kommer bevisning i form av:

- en bil som på det sätt Quick berättade hade krockats efter mordet på Therese Johannessen
- utsmetat blod på Yenon Levis undertröja, vilket mycket väl kan stämma med en uppgift som Quick lämnat om en smekande rörelse
- en kniv »av sameslöjd« som kan ha varit den som Yenon Levi berättat om i brev till sin mamma
- omständigheten att en påstådd medgärningsman, S, tog sitt liv strax efter att Charles Zelmanovits försvann
- en kam som hittades på Trine Jensens kropp
- kvistar som också hittades på hennes kropp
- en väskrem med strypsnara som Quick enligt egen uppgift använde när han ströp Trine Jensen
- likfläckarna på Gry Storviks kropp som stämde med hur hon enligt Quicks uppgift låg i bilen
- blödnigen från Gry Storviks näsa som också stämde med hur hon låg, enligt Quick
- klipputsprånget i Örjeskogen som stämde med Quicks uppgifter

- bålplatsen vid Ringentjärn i Örjeskogen som stämde med Quicks uppgifter
- en vägbom som var stängd vid vallningen men som, i enlighet med Quicks uppgifter, kunde ha varit öppen när Quick sa sig ha passerat den
- det nytillkomna huset och häcken vid Haerland kyrka som stämde med Quicks berättelse
- beskrivningarna av platser utanför Sundsvall, utanför Oslo och i Piteå där Quick har sagt att han var med sina offer
- beskrivningarna av fyndplatsen efter Gry Storvik och det område i Oslo där hon befann sig innan hon försvann
- den skiss som Quick ritade över tältplatsen vid Appojaure och vägen dit
- den pläd som hittades där Therese Johannessen enligt Quick ska ha styckats, en pläd som han sa att han använde
- de polismän som sagt sig ha sett en skrämnd pojke i Sundsvall den morgon då Johan Asplund försvann, om än vid en tidpunkt som inte stämmer helt, och som de på grund av tv-bilder sa sig känna igen som Johan
- skadebilden på Yenon Levi som i många delar stämde väl med Quicks uppgifter
- den påk utan bark som hittades vid Yenon Levis kropp och som Quick beskrev
- skadorna på Trine Jensens huvud som stämde med hur Quick, enligt sina egna uppgifter, hade skadat henne
- Trine Jensens och Gry Storviks placering på marken och avklädning, som stämde med hur Quick berättat
- vittnesuppgifter om en röd bil och bråk mellan en man och en kvinna, som stämde med Quicks uppgifter om Trine Jensens försvinnande
- Gry Storviks kräkning, som stämde med Quicks uppgifter
- Gry Storviks huvudskada, skrapsår i rygglutet samt hennes rygg utan smuts, vilket stämde med Quicks uppgifter om tillvägagångssätt
- klockan på Gry Storviks arm när hon återfanns
- placeringen av Charles Zelmanovits kroppsdelar
- Charles Zelmanovits ena sko som hittades i överensstämmelse med Quicks berättelse

- Charles Zelmanovits sinnesstämning, där Quicks uppgifter stämde med vad som hade hänt
- cigarrettpaketet med könshår från två män som, efter Quicks anvisningar, hittades på en vind som han hade disponerat.

Förhållanden som kan sänka bevisvärdet

Mot det som nu har sagts om den bevisning som talar för att Quick är sanningsenlig när han erkänner mordet kan hävdas att *hans uppgifter ibland har varit felaktiga* och många gånger svävande och oprecisa. Vilken betydelse har detta vid värderingen av bevisningen?

När domstolen har att pröva bevisning i brottmål handlar det normalt om den situationen att den som är åtalad förnekar att det har gått till så som åklagaren påstår. Domstolens uppgift är då att värdera den bevisning som anförs för respektive mot åklagarens påstående. Det speciella och mindre vanliga i detta fall är att den åtalade erkänner att det har gått till som åklagaren påstår men att det kan ifrågasättas om erkännandet är riktigt och att domstolen därför har att pröva bevisvärdet av erkännandet med tillhörande uppgifter. I en sådan situation måste domstolen bedöma i vilken mån de uppgifter som den åtalade har lämnat stödjer erkännandet eller minskar tilltron till det.

Om utgångspunkten som här är att den åtalade antingen talar sanning eller ljuger, blir domstolens uppgift att bedöma dels *den åtalades trovärdighet*, dels *uppgifternas tillförlitlighet*. Om en person bedöms och faktiskt också är trovärdig, kan det ändå vara så att hans uppgifter inte är tillförlitliga. Det kan bero exempelvis på att han tror sig tala sanning därför att han tror att hans minne är riktigt fastän det i själva verket är oriktigt. På motsvarande sätt kan det vara så att en person som inte är trovärdig kan lämna tillförlitliga uppgifter. Det kan bero exempelvis på att han ljuger ibland och talar sanning ibland, så att han i grunden inte är trovärdig, men att hans uppgifter kan kontrolleras mot fakta.

Utgångspunkten vid bedömningen av Thomas Quicks uppgifter bör vara att *det inte går att räkna med att han är trovärdig*. Vad det handlar om är därför att bedöma om och i vad mån hans uppgifter är tillförlitliga samt om och i vad mån de uppgifter som är tillförlitliga – tillsammans med den bevisning som finns i övrigt – styrker åtalet mot honom. Vid den här bedömningen är det uppenbart att de uppgifter han har lämnat som

visat sig felaktiga inte är tillförlitliga. Frågan är i vilken mån de felaktiga uppgifterna också verkar på så sätt att de ändrar förutsättningarna för bedömningen av de uppgifter som är riktiga.

Det avgörande härvidlag är i princip hur viktig den felaktiga uppgiften är och vilket samband som finns mellan den och den uppgift vars tillförlitlighet är ifrågasatt. Det innebär att tillförlitligheten i Quicks uppgifter visserligen måste anses i någon mån påverkas av de felaktiga uppgifter som han samtidigt lämnade, men att graden av denna påverkan beror på uppgifternas betydelse och karaktär. Att han inledningsvis sa fel beträffande Charles Zelmanovits byxor, beträffande det föremål han sagt sig ha använt vid mordet på Yenon Levi och beträffande Therese Johannessens hårfärg kan exempelvis inte påverka tillförlitligheten i hans uppgifter beträffande detaljerna i bostadsområdena Fjell och Bosvedjan eller hans uppgifter om sågarna i Örjeskogen och skogen utanför Piteå.

Det säger sig självt att de felaktiga uppgifter som Quick ibland lämnade inte heller påverkar bevisvärdet av exempelvis liksökhundarnas markeringar eller det test som genomfördes avseende hans kunskaper om detaljer rörande morderna på Gry Storvik och Trine Jensen.

Sammantaget kan varken de fel som Quick gjorde eller den osäkerhet som han ibland visade anses på något betydande sätt påverka värdet av den bevisning som har redovisats tidigare till stöd för åtalet.

En särskild fråga är i vilken mån uppgiften om *medgärningsmän* vid vissa av morderna påverkar bedömningen av tillförlitligheten i Quicks uppgifter i övrigt. Att åklagaren inte ansåg Quicks uppgifter räcka för åtal mot dessa personer är inte i sig anmärkningsvärt. Mot bakgrund av bevisläget i övrigt framstår det inte som annat än naturligt att några sådana åtal inte väcktes. Men frågan nu är om uppgifterna påverkar bevisläget beträffande Thomas Quicks egen skuld.

Det får anses helt och hållet oklart i vad mån de utpekade medgärningsmännen deltog vid Quicks eventuella brott eller inte. Om Quicks uppgifter är riktiga påverkas naturligtvis inte bevisläget negativt.

Men vad gäller om uppgifterna är felaktiga? Det visar i så fall att Quick inte är trovärdig på den punkten. Men berättelserna är inte i sig beroende av medgärningsmännen. En möjlig förklaring till att berättelserna skulle kunna vara fel på denna punkt, en förklaring som har förts fram under rättegången, är att Quick låtit berättelserna om morderna utvecklas

på ett sätt som inneburit att han först förringat sin egen skuld för att sedan gradvis närma sig den verkliga skulden. Skälet skulle kunna vara att en sådan process har underlättat smärtsamma erkännanden.

Utgångspunkten för domstolens bedömning är i alla händelser att det inte över huvud taget går att utgå från att Quick är trovärdig, utan att hans uppgifter måste bedömas utifrån en granskning av i vilken mån de visat sig stämma med verkligheten. Tillförlitligheten av de uppgifter han lämnat påverkas endast på det sätt som har sagts tidigare; graden av påverkan på tillförlitligheten beror på uppgifternas betydelse och karaktär. När det gäller de avgörande bevisuppgifterna i målet, såsom de har redovisats ovan, kan bedömningen av dem i bevisvärdehänseende inte påverkas nämnvärt även om uppgifterna om medgärningsmän var felaktiga.

Samlad värdering av den direkta bevisningen

Sammantaget gör tingsrätten bedömningen att bevisningen mot Thomas Quick är sådan att det inte finns något rimligt tvivel om hans skuld. Hans erkännanden omfattar alla de åtta mordena, och erkännandena ger enligt vad som tidigare har sagts stöd åt varandra. Berättelserna är likartade, och det finns beträffande samtliga mord bevisomständigheter som ger starkt stöd för erkännandena. Det finns därför inte skäl att göra en annan bedömning beträffande något av mordena.

Till det nu anförda kommer det som kan sägas om ursprungssannolikheten för att Thomas Quick har begått mordena. En bedömning utifrån ursprungssannolikheten handlar om annat än det som har direkt betydelse som bevisning i de enskilda fallen. Men den har likväl betydelse vid den fria bevisprövning som ska göras.

Ursprungssannolikheten

Thomas Quick hade tidigare gjort sig skyldig till flera övergrepp med inslag av våld och sexualitet. Han dömdes år 1970 för fyra sexuella övergrepp mot pojkar. Under en försöksutskrivning från Sätters sjukhus hade han år 1974 besinningslöst huggit en man i Uppsala med kniv. Han utdelade tolv eller tretton hugg och lämnade därefter den lägenhet där de båda befann sig. Mannen var enligt läkare mycket nära att dö av sina skador.

I psykiatriska utlåtanden har Quick bedömts vara i vissa sammanhang utomordentligt farlig och i uppenbart behov av sluten psykiatrisk vård.

Den nu angivna bakgrunden får anses visa att Thomas Quick är en av sannolikt mycket få personer som har varit i stånd att begå de mord som han har erkänt. Bakgrunden innebär också att det som utgångspunkt framstår som fullt möjligt att hans berättelser om morderna är i det väsentliga riktiga. Man ska därvid komma ihåg att flera av morderna måste ha gått till i stort sett på det sätt som han har berättat samt att den omständigheten att två barn är borta kan ha en rimlig förklaring i det som Thomas Quick har berättat.

Till frågan om ursprungssannolikheten hör också *att* morderna begicks under de år då Thomas Quick var ute från Sätters sjukhus, 1976–1991, *att* han inte har alibi för något av dem *och att* det inte heller i övrigt finns några konkreta omständigheter som med styrka talar emot hans skuld. Vidare hör till saken *att* morderna var ouppklarade och betraktades som »kalla« när han erkände dem, *att* det såvitt framkommit inte fanns anledning till allvarliga misstankar mot någon annan person *och att* det inte heller nu finns någon sådan anledning till allvarliga misstankar.

Vidare måste det beaktas att ett stort antal personer har deltagit i utredningarna mot Thomas Quick, inte bara i Sverige utan även i Norge. Han har haft tre olika advokater som alla har trott på och stöttat hans erkännanden. Såvitt framkommit är det bara två av de många poliser som har deltagit som har fått klara misstankar om att erkännandena kunde vara falska, medan övriga medverkande fått uppfattningen att Quick i det väsentliga talat sanning. Om han hade hittat på sina berättelser skulle det sannolikt ha lyst igenom på ett sådant sätt att fler hade fattat misstankar. Det gäller särskilt som det under en stor del av processen har förekommit skeptiska kommentarer i bl.a. medierna.

I vissa delar är bevisningen sådan att den knappast kan ha någon annan rimlig förklaring, om inte Thomas Quick berättat vad han faktiskt varit med om, än att förhørsledaren, åklagaren och advokaterna varit införstådda med att bevisläget skulle manipuleras. Att dessa personer, alla på en gång, skulle ha varit beredda att handla bedrägligt, samtidigt som andra inblandade inte skulle ha upptäckt det, framstår som så ytterst osannolikt att möjligheten kan lämnas därhän.

Vad som nu har sagts om ursprungssannolikheten för att Thomas

Quicks erkännanden är riktiga utgör tillsammans med hans berättelser om de åtta mordena stark bevisning för hans skuld även bortsett från enskilda bevisomständigheter kring de olika dåden.

Slutsats

Allt sammantaget är bevisningen mot Thomas Quick sådan att det inte finns något rimligt tvivel om att det har gått till väsentligen så som han har berättat och att han sålunda är skyldig till de åtta mord som åtalet gäller.

*

Så långt alltså den traditionella bevisvärderingen sådan den i huvudsak hade kunnat se ut i en dom där alla åtta mordena hade prövats i ett sammanhang. Det finns anledning att även säga några ord om hur en traditionell bevisvärdering ser ut om man gör den för ett mord i taget.

En sådan bevisvärdering gjorde tingsrätterna i de sex rättegångarna. Alla sex domarna ger uttryck för en mycket omsorgsfull och skickligt gjord prövning. När jag nu efteråt har satt mig och funderat över vad som möjligen kunde ha gjorts annorlunda av domstolarna är det inte mycket som jag kan komma på. Det är enligt min mening en helt orimlig tanke att åklagaren genom att undanhålla vissa fakta och förvränga andra skulle ha kunnat lura domstolarna att döma på det sätt som de har gjort. De sex domarna innefattar åtskilliga garantier mot detta. Det kan var och en som läser dem kritiskt och noggrant konstatera (se kapitel 7, där de huvudsakliga delarna återges).

Om jag nu hade skrivit sex olika tänkta domar utifrån den tillgängliga bevisningen, i stället för bara en, hade de blivit något mindre övertygande än den som finns här ovan, men de hade utan minsta tvivel lett till samma resultat. Anledningen är framför allt dels att ursprungssannolikheten har ett mycket stort bevisvärde i samtliga fall, dels att det också i samtliga fall fanns unika omständigheter som starkt pekade mot Quick som gärningsman.

Summering och påpekanden

Jag har gått igenom bevisläget sådant det såg ut när Quick fälldes för de åtta mordena. Såväl vid en sifferbedömning som vid en mer traditionell domstolsbedömning har jag kommit fram till att bevisningen mot Sture Bergwall sammantaget var mycket stark och att det sålunda var rätt att åtala och fälla honom.

Den genomgång som Christer van der Kwast gör i sin bok *Bortom rimligt tvivel* understryker i hög grad det nu sagda. Av hans redogörelse framgår att han var omsorgsfull och ställde höga krav på bevisningen i de olika utredningarna. Det ska också än en gång framhållas, vilket van der Kwast understryker, att flera högt kvalificerade norska åklagare instämde i hans åtalsbedömningar i de tre norska fallen.

Jag vill på nytt understryka att jag inte i dag säger något uttryckligen i frågan om Sture Bergwall är skyldig till de mord som han erkände. Vad jag säger är att bevisningen räckte för att åtala honom och fälla honom. Det rörde sig därför inte om någon rättsskandal. Men det inverkar inte på den omständigheten att han är frikänd i samtliga fall och ska av samhället betraktas som oskyldig. Vad människor tror och tänker är, precis som vid andra frikännanden, en annan sak.

Är bevisläget annorlunda i dag?

Jag har gått igenom bevisläget sådant det såg ut när Thomas Quick fälldes för de åtta mordena. Den genomgången har jag försökt göra i ljuset av att han i dag har tagit tillbaka sina erkännanden. Det är komplicerat att göra en sådan analys, men i princip är det möjligt. För den som betraktar ärendet i dag är det emellertid också viktigt hur bevisläget ter sig nu. Har det ändrats på något sätt? Blir bedömningen annorlunda om vi försöker analysera bevisläget som det ser ut i dag?

En första fråga är förstås i vilken mån bevisläget har förändrats genom det som har blivit känt på grund av Sture Bergwalls återtagna erkännanden, resningsprocesserna, Hannes Råstams bok *Fallet Thomas Quick* och hans tre tv-dokumentärer, Dan Josefssons bok *Mannen som slutade ljuga*, om bland annat bortträngda minnen, och hans tv-

film »Kvinnan bakom Thomas Quick« samt det som har förekommit i medierna och i övrigt.

En annan fråga är i vilken mån bevisläget har förändrats genom det som skedde under, i slutet av och efter rättsprocesserna, men före de återtagna erkännandena. År 1998 kom Sture Bergwall – medan han ännu hette Thomas Quick – ut med sin bok *Kvarblivelse*. Såvitt jag förstår togs den inte upp i de rättegångar som ägde rum efter publiceringen. Vidare berättade Bergwall, i huvudsak efter rättsprocesserna, för Janne Mattsson och Sven Å Christianson om det som låg till grund för deras böcker *Gåtan Thomas Quick* respektive *I huvudet på en seriemördare* (där ett kapitel och ett flertal anonymiserade intervjuer bygger på samtal med Quick). Brodern Sten-Ove Bergwall kom ut med sin bok *Min bror Thomas Quick* redan 1995, medan utredningen och rättegångarna pågick. Senare, efter de återtagna erkännandena, kom Sture och Sten-Ove Bergwall tillsammans ut med boken *Thomas Quick är död*.

Men bevisläget kan väl inte påverkas av böcker? Jo, det kan det faktiskt. Vi har fri bevisprövning i Sverige, i princip allt som är relevant kan föras in i en rättegång. Om Sture Bergwall hade fått genomgå nya rättegångar hade därför såväl åklagaren som advokaten bland annat kunnat hänvisa till böckerna.

En viktig omständighet är naturligtvis att det inte är aktuellt med någon mer rättegång för Sture Bergwall och att någon domstolsprövning av bevisningen sådan den nu ser ut därför inte kommer att ske. Bevisläget sådant det nu är kommer därför inte att bli föremål för prövning. Och eftersom den uppgift jag anser mig ha är att visa att det inte var fråga om en rättsskandal när Thomas Quick fälldes, utan att åtalen och domarna var riktiga, har jag inte anledning att gå närmare in på bevisläget i dag. Men det finns trots allt anledning att diskutera det, i den mån det som har blivit känt påverkar bedömningen av bevisläget när domarna kom.

*

Att varken resningsbesluten eller de friande domarna i sig påverkar bevisläget i Quickärendet torde numera stå klart för de flesta. Visser-

ligen gjorde åklagarna bedömningen att bevisningen inte räckte för nya fällande domar. Men det påverkar inte bevisningen som sådan. Endast det som har kommit fram av direkt betydelse för bevisläget kan ha någon sådan påverkan.

Självfallet kan inte heller dokumentärer, böcker eller debatt påverka bevisläget i och för sig. Endast det som sägs däri som faktiskt tillför något till bevisningen eller kastar ljus över den kan få betydelse.

Med den utgångspunkten tycker jag att det är angeläget att hålla fram Sture Bergwalls egen bok, *Kvarblivelse*. Den kom ut år 1998 och innehåller flera olika berättelser från Bergwalls liv. Han redogör bland annat för många av de mord som han då hade erkänt, och väver ihop dessa berättelser med reflektioner, brev han skrivit, information och redogörelser för helt andra saker. Den som läser boken måste rimligen fundera över om det är möjligt att skriva så om en central del av berättelsen är uppdiknad. Omöjligt är det säkert inte, men det fordrar en avsevärd kompositionsförmåga och en skicklighet i att hålla ihop berättelsen så att den framstår som trovärdig, även i de delar som är lögnaktiga. Enligt min mening framstår boken som i huvudsak trovärdig.

Det är vidare svårt att läsa Janne Mattssons *Gåtan Thomas Quick* på något annat sätt än att den redovisar en ärlig berättelse. Författaren, som samtalade med Bergwall vid åtskilliga tillfällen och i många timmar, gör stora ansträngningar att förstå honom. Han anser sig komma så långt att han kan göra bedömningen att de väsentliga delarna av Bergwalls berättelse är sanna, och han anser att försöken att misstänkliggöra berättelsen är inte bara illa grundade utan också oansvariga. Han är mycket kritisk mot att utredningarna om de övriga mord som Quick hade erkänt fick läggas ned.

På väsentligen samma sätt förhåller det sig med Sven Å Christiansons *I huvudet på en seriemördare*. Där spelar ett kapitel om Thomas Quick en central roll, och även Christianson samtalade vid åtskilliga tillfällen med denne. Inte heller han fick något intryck av att Bergwalls berättelse var delvis uppdiknad, och i sin bok jämför han Quick med kända seriemördare och försöker förklara hur sådana personer fungerar. Quick passar väl in i bilden.

Den enskilt viktigaste händelsen efter domarna när det gäller bevisningen är annars självfallet *de återtagna erkännandena*. De innebär i sig att det finns anledning att se med betydligt större skepsis på erkännandena än när Bergwall stod fast vid dessa. Samtidigt ska återtagna erkännanden inte omedelbart accepteras som ett uttryck för sanningen. Normalt gör också polis och åklagare en ordentlig granskning, där den som har ändrat sig sätts på prov.

En sådan granskning skulle ha inrymt frågor rörande de bevisomständigheter som fällde Quick i rättegångarna. Hur fick han exempelvis idéerna om sågarna, inristningen i björken, kroppskännetecknen, de speciella förhållandena i de båda aktuella bostadsområdena och de saknade kroppdelarna i Piteåskogen? Hur kunde han hitta så väl till många fyndplatser och rentav välja en egen väg vid något tillfälle? Var han i Jokkmokk respektive Gällivare eller inte? Hur gick det till när han pekade ut de platser där hundarna senare markerade, eller i något fall redan hade markerat? Hur förklarar han att han kände till så många fler fakta om mordet på Gry Storvik och Trine Jensen än kontrollgruppen gjorde? Och så vidare.

En granskning skulle också ha tagit upp frågor om vissa påståenden som han gjorde, exempelvis angående alibi. Varför nämnde han i polisförhör 1993 att han kom ihåg mordet på Thomas Blomgren eftersom han konfirmerades den helgen? Varför sa han till Hannes Råstam att han hade varit rädd att polisen skulle upptäcka att han hade konfirmerats den aktuella helgen och därför hade alibi för mordet, när han ju faktiskt hade berättat att han hade konfirmerats och anfört det som ett skäl till att han mindes när mordet begicks?

Frågor skulle också ha ställts kring de sätt som Sture Bergwall hade inhämtat sin information om mordet. Kunde han på något sätt göra det sannolikt, eller åtminstone möjligt att anta, att han hade besökt Stadsbiblioteket i Stockholm och beställt fram tidningar och mikrofilmer? Hur och var läste han artiklar i de tidningar som inte fanns sparade i Stockholm? Varför sa han först att det var Kungliga biblioteket han besökte? Kunde det finnas någon på biblioteket som hade känt igen honom? Hur gick det till när han fick falska minnen av mordet genom terapin? Hade han faktiskt minnen, om än falska,

eller hade han hittat på allt och lärt sig så mycket han kunde ur tidningar och liknande?

När sådana frågor inte ställdes betyder det att vi inte vet något om hur Sture Bergwall skulle ha svarat.

Det som i övrigt har framkommit genom resningsprocesserna och frikännandena är sådant som jag menar mig ha kunnat ta hänsyn till inom ramen för den granskning av bevisningen som jag har gjort ovan. Något har jag förmodligen missat, men det lär i så fall vara av marginell betydelse i sammanhanget. Något rejält nytt bevis har inte framkommit och inte heller några nya omständigheter av avgörande betydelse.

Slutligen bör det sägas att de fällande domarna mot Thomas Quick naturligtvis i sig är en viktig omständighet för att bedöma bevisläget mot honom nu, några år senare. Ett antal domare – varav åtta professionella juristdomare – kom i sex rättegångar fram till att det inte fanns något rimligt tvivel om hans skuld. Och det gjorde de i full medvetenhet om att erkännandena var ifrågasatta. De advokater som fungerade som målsägandebiträden åt offrens anhöriga förklarade vidare med ett undantag (Kerstin Koorti) att de inte ansåg det finnas någon tvekan i skuldfrågan.

Men om man säger detta måste man också konstatera att ett stort antal åklagare och domare nu har kommit fram till att domarna måste omprövas på grund av det nya läget. Och därefter har ett stort antal åklagare kommit fram till att bevisningen inte håller för åtal. En av dem uttalade dessutom (gällande målet angående mordet på Gry Storvik och Trine Jensen) att Quicks erkännanden saknade all trovärdighet. Detta måste självfallet beaktas som ett uttryck för en säkerligen genomtänkt uppfattning.

Däremot finns det inte anledning att beakta tingsrätternas frikännande domar. Dessa var en formalitet sedan åklagarna hade bestämt sig för att lägga ned åtalen.

Detta är vad som i huvudsak kan sägas om bevisläget i dag. Vid sidan av de återtagna erkännandena har det, enligt min mening, inte hänt något efter domarna åren 1994–2001 som på något avgörande sätt har ändrat bevisläget sådant det såg ut då.

*

Vad säger oss den genomgång av bevisningen mot Thomas Quick som har gjorts i det här kapitlet? Vilka slutsatser kan man dra, och vilka kan man inte dra?

Den viktigaste slutsatsen är i mina ögon att det står alldeles klart att det fanns mycket gott fog för åtalen och de fällande domarna mot Thomas Quick. En genomgång av bevisningen sådan den var vid åtalen och rättegångarna visar detta med mycket stor tydlighet. En översiktlig granskning av bevisningen sådan den ser ut i dag jävar inte på minsta sätt detta påstående.

Och ändå har de allra flesta i Sverige fått uppfattningen att det har klargjorts att Sture Bergwall dömdes oskyldig, eller på alldeles för svag bevisning. Hur är det möjligt? Jag ska återkomma till den frågan. Nu ska jag bara konstatera att ett påstående att det har klarlagts att det rörde sig om en rättsskandal är så felaktigt som ett påstående rimligen kan vara.

Då uppkommer förstås frågan hur man ska se på den fortsatta processen, där Sture Bergwall frikändes. Är det den som är en rättskandal? Den frågan ska jag diskutera i följande kapitel.

16. Resningsprocessen – en rättsskandal?

SOM VI HAR sett i kapitel 10 såg resningsprocessen ut så här:

1. Resningsansökan inlämnades. I fyra av målen (fem av mordnen) var det advokaterna som sökte resning. I två av målen (tre mord) var det åklagarna. Även i de fyra mål där advokaterna själva sökte resning var åklagarna med på det.
2. Respektive hovrätt beslutade om resning. Det skedde ibland efter en lång och ingående motivering, ibland efter en mycket kort sådan. Svea hovrätt hade tre av målen, Hovrätten för Övre Norrland två och Hovrätten för Nedre Norrland ett. Målen skickades sedan tillbaka till den aktuella tingsrätten för prövning av åtalet.
3. En annan åklagare än den som deltagit i resningen fattade beslut om att lägga ned åtalet. Genom sina advokater begärde Sture Bergwall frikännande dom.
4. Respektive tingsrätt beslutade slutligen om frikännande dom. Det skedde utan någon prövning av bevisningen. Så går det till när åklagaren lägger ned åtalet.
5. Den första resningsansökningen lämnades in den 17 december 2009 (Levimålet). Den sista frikännande domen kom den 4 november 2013 (Zelmanovitsmålet).

Sammanlagt var nio åklagare inblandade i resningsmålen och nedläggningsbesluten. I alla sex resningsbesluten medverkade tre hovrättsdomare. Tre av dem var med om två beslut, övriga om ett. Sammanlagt var alltså femton domare med och beslutade om resning.

Som jag hoppas att läsaren har kunnat se av det föregående kapitlet var bevisningen mycket stark mot Thomas Quick när han åtalades

och dömdes för mordet. Den räckte gott och väl för åtal och fällande dom. Vid en traditionell bevisvärdering – avseende alla åtta mord i ett sammanhang eller varje mord för sig – måste domstolarna, enligt min mening, komma fram till att Thomas Quick utom rimligt tvivel var skyldig. Vid en otraditionell siffermässig bevisvärdering, där jag försökte värdera de olika bevisen i form av siffervärden på sannolikheten, kom jag fram till att sannolikheten för skuld när domstolarna prövade åtalen var 100 procent eller näst därtill.

Hur kunde det då bli resning och frikännande dom? Ingenting hade ju skett efter de fällande domarna förutom att Sture Bergwall hade tagit tillbaka sina erkännanden och att bevisningen hade omprövats av åklagare och då ansetts ha ett betydligt mindre värde än den hade när Quick åtalades och dömdes. Hovrätterna instämde i att den nya situationen motiverade resning. Men det handlade alltså om en ren omprövning efter återtagna erkännanden, ingen ny bevisning.

En fråga man ställer sig är: Vad var det egentligen som hände? Hur kunde bevisningen omprövas så radikalt att sex fällande morddomar, grundade på mycket stark bevisning, omvandlas till sex frikännanden? Var det helt i sin ordning? Eller var det något som brast hos åklagarna eller domstolarna?

I det följande diskuterar jag de olika insatserna i tur och ordning: advokaterna, åklagarna i resningsmålen, hovrätterna (som agerade resningsdomstolar), de åklagare som lade ned åtalen och tingsrätterna (som meddelade frikännande domar). Därefter sammanfattar jag mina slutsatser.

Advokaterna

Sture Bergwall hade i samtliga mål advokat Thomas Olsson som ombud. Även advokat Martin Cullberg var med i början. Advokaterna ansökte gemensamt om resning i fyra mål (Yenon Levi, Therese Johannessen, Johan Asplund samt Gry Storvik och Trine Jensen). I övriga två mål var det åklagarna som ansökte om resning, och advokat Olsson hade inte någon invändning.

Bergwalls advokater gjorde mycket omfattande genomgångar av bevisningen och pekade på en rad svagheter i enskildheter. De

koncentrerade sig också i hög grad på sådana omständigheter som kunde ge skäl att misstro bevisningen, exempelvis:

- att Quick fick ledande frågor under polisförhören
- att Quick visade begränsad kunskap om mordet från början
- att åklagaren inte gav domstolarna all information
- att sakkunniga var inblandade i utredningen och
- att förhørsledaren enligt dem gav vilseledande svar i vittnesmål.

De ägnade i stort sett ingen uppmärksamhet åt ursprungssannolikheten, det vill säga åt de sannolikhetsöverbäganden som kunde göras utifrån vad som var känt om Sture Bergwall som person och vissa omständigheter i övrigt som kunde knytas till de olika mordet. Det gällde exempelvis Quicks bakgrund med sexualbrott och våldsbrott, de psykiatriska diagnoser som hade ställts, Quicks erkännanden och detaljerade berättelser, den omständigheten att mordet var ouppklarade och att inga andra starkt misstänkta fanns eller det faktum att det inte fanns något alibi eller några andra omständigheter som på allvar talade mot Sture Bergwalls skuld. Inte heller berörde advokaterna, såvitt jag har kunnat se, den omständigheten att en förutsättning för påståendet om felaktiga polisutredningar och åklagarbeslut var att det ganska osannolika hade inträffat att åklagare, förhørsledare och tre olika advokater *samtidigt* hade bestämt sig för att låta en person bli fälld för flera mord, fastän de i så fall åtminstone måste ha anat att han var oskyldig.

Det är naturligtvis inte något märkligt med att advokater avstår från att ta fram sådana omständigheter som talar till deras huvudmans nackdel. Tvärtom vore det konstigt om de gjorde det.

Utifrån förutsättningarna måste advokaterna sägas ha gjort ett mycket gott arbete.

Resningsåklagarna

Åklagarna gjorde, enligt min mening, fyra allvarliga fel när de valde att gå med på resning eller – i två fall – att själva ansöka om resning.

Det första allvarliga felet var att *de bedömde varje mordmål för sig* och inte insåg att det allra viktigaste bevisvärdet fanns i de omständigheter som band ihop målen. Beträffande alla de åtta mordena hade polisen mer eller mindre gett upp när Quick erkände dem. Bara i ett av fallen (Johan Asplund) hade det funnits en annan starkt misstänkt, även om vissa hade sett det annorlunda när det gällde mordet på paret Stegehuis och Yenon Levi. Ingen misstänkt hade heller dykt upp under de över femton år som gått sedan Quick började erkänna. Detsamma gällde beträffande ytterligare elva mord som han hade erkänt, en omständighet som utan tvivel kunde åberopas som ett starkt indicium även för de åtta mord som målen gällde.

Bergwall var därtill en person som hade begått flera sexualbrott och våldsbrott och som hade diagnostiserats som mycket farlig för andra människor. När en person med den bakgrunden och diagnosen hade erkänt en rad mord med dessförinnan nedlagda polisutredningar, och när han hade lämnat berättelser som i samtliga fall var fullt möjliga och med bevisning av viss styrka, då var ursprungssannolikheten för hans skuld mycket hög.

För att domarna skulle vara felaktiga fordrades därtill allvarliga missförhållanden under polisutredningarna och rättegångarna, bland annat att polis och åklagare hade manipulerat bevisningen och att tre advokater hade åsett detta utan att reagera. Flera inblandade yrkespersoner måste alltså ha begått mycket allvarliga fel.

Även om de ansåg det nödvändigt att bedöma ett mord i taget borde de ha pekat på den nu nämnda bevisningen och dess betydelse för vart och ett av målen.

*

Det andra stora felet var att åklagarna *inte grundligt förhörde Bergwall* efter hans återtagna erkännanden. När någon tar tillbaka ett erkännande av ett allvarligt brott som han har dömts för ingår det i ett självklart rutinarbete för polis och åklagare att noggrant undersöka om det finns anledning att lita på den nya uppgiften. Varför erkände han från början, och varför hade han ändrat sig? Fanns det några särskilda omständigheter som gjorde att det fanns anledning att misstro

återtagandet? Något särskilt som gjorde att man hade anledning att tro på det utan ytterligare kontroller?

Här borde man från den utgångspunkten ha ställt frågor exempelvis med anknytning till Bergwalls bakgrund och psykiatriska diagnos. Bland annat borde man ha frågat om och i så fall hur Bergwall hade lyckats hålla sig borta från att sexuellt antasta pojkar, från våld och från missbruk efter tidigare erfarenheter av sådant. Och man skulle inte bara ha nöjt sig med första bästa svar, utan pressat honom på det sätt polisen alltid gör i sådana sammanhang. Man borde ha frågat Bergwall hur han hade lärt sig alla detaljer om mordet, särskilt om vilka bibliotek han hade besökt och vilka tidningar han hade läst för att få en så ingående kunskap som han hade. Och man borde ha frågat om han hade haft falska minnen av de åtta mordet, eller om det var fråga om rena påhitt. Naturligtvis borde man också ha ställt frågor om de olika bevisen, exempelvis hur han kunde peka ut platser där sökhunden skulle komma att markera, hur han kunde känna till sågarna i Örjeskogen och Piteåskogen innan de ens hade hittats, hur han kunde känna till inristningen i björken innan denna hade hittats och liknande. Några sådana frågor ställdes inte, än mindre frågor där man försökte snärja honom eller få honom att säga emot sig själv.

Såvitt jag vet förekom bara ett enda polisförhör med Bergwall under resningsprocessen. Det genomfördes den 10 juni 2010 på Sätters sjukhus. Då ställde kommissarien Kjell-Åke Wendt och chefsåklagaren Bo Lindgren ett antal frågor till Bergwall i närvaro av Thomas Olsson. Frågorna handlade i huvudsak om varför han tog på sig mordet, vilka risker han tog genom att erkänna mord som han inte hade begått, hur terapin och förhören gick till, hur han lärde sig fakta om mordet, hur rekonstruktionerna gick till, hur han fick tillgång till narkotikaklassade mediciner och hur denna tillgång så småningom ströps och hur detta invercade på honom, hur det gick till när han hittade till mordplatserna, hur Christiansons kunskapstest gick till, hur hans tidigare advokater arbetade, vilka förväntningar han kände på sig, varför han drog in medgärningsmän, hur hans uppväxt var och vilken roll vissa händelser som han berättat om spelade, hur det gick till när poliser och andra berättade för honom om mordet och hur de

kontakter han hade med Hannes Råstam och andra journalister och författare invercade på hans förhållningssätt.

Det är tydligt av protokollet från förhöret att de som ställde frågorna inte var överdrivet skeptiska till Bergwalls nya uppgifter. Christer van der Kwast skriver i *Bortom rimligt tvivel* att »Bergwalls uppgifter togs emot med största välvilja«. Det får nog anses vara ett träffande sätt att uttrycka det på. Det rådde knappast något tvivel om att de personer som ansvarade för förhöret välkomnade sådana inslag i den nya berättelsen som medverkade till att den skulle hålla. Något direkt motstånd fick inte Bergwall. Ett citat från ett par sidor i protokollet ger en bild av karaktären på förhöret (SB är Sture Bergwall, W är förhørsledaren Kjell-Åke Wendt och BL är åklagaren Bo Lindgren). Det som citeras är hämtat från sidorna 27–30. Den förhørsintresserade läsaren kan träna sin egen förmåga att ställa svåra frågor genom att fundera över vad som kunde ha frågats mellan de frågor som faktiskt ställdes.

Citatet inleds med en fråga från Wendt om Marianne Rugaas Knutsen.

W: Marianne försvann ju från en ort som heter Risör, tror jag den heter?

SB: Ja, just det, det stämmer. Apropos videofilmen, får nämna det medan jag kommer ihåg det. I Appojaurefallet till exempel innan rättegången så var Seppo med och så tittade vi på dom videofilmer som skulle visas under rättegången på rekonstruktionen så där. Och då tittade vi, han och jag och Birgitta Ståhle, alltså sådana visningar också inför rättegångsvisningar.

W: Mm jag återkommer till Marianne Knutsson här, den orten som det hände, kände du till den, har du varit i den orten?

SB: Nej nej, men däremot så fanns det i en ... tänk jag tror det var en norsk ordbok, sådant lånade jag också på det tidigare biblioteket här. Ordböcker på norska, och i norsk, jag tror det var i en ordbok av alla böcker så var det en bild på Risör, vita hus invid havet åt havet till. Och utifrån den bilden kunde jag alltså berätta om miljön.

W: Mm kunde du ta till dig miljön i övrigt på något vis?

SB: Ja det gavs ju också lite vinkar, alltså när jag slog upp Risör i ett foto ... hade då ett fotouppslagsverk och läste lite i en notis som fanns där om Risör. Och vad den miljöinformation jag fick och som räckte

också på nått vis. Där fick jag ju beskrivet via Seppos frågor i det fallet att hon hade bott på någon slags sluttning eller något sådant strax utanför Risör, jag tror att det var så.

W: Du har beskrivit orten väldigt detaljerat i förhöret.

SB: Ja ja och det är utifrån dom här, den här lilla bilden, jag tror som sagt att det var i en ordbok.

W: Mm.

SB: Varför en ordbok har en bild på Risör, det är det jag inte får ihop nu.

[...]

W: Har det skett vid fler tillfällen att du har blivit förevisad filmer på det viset som i detta fallet?

SB: Ja ja.

W: Kan du nämna några?

SB: Det är så svårt att komma ihåg, det är det. Men det hände alltså. Jag får återkomma om inget annat.

W: Ja.

SB: Ja.

W: Du var inne på Appojaure, vad är din minnesbild av rekonstruktionen i Appojaure?

SB: I själva verket är den klen, minnesbilden. Jag var så pass påverkad under den rekonstruktionen. Och det är svårt att veta vad jag minns och vad jag nu i efterhand har sett då.

W: Mm.

SB: Men jag minns ju alltså, jag minns det väldigt tydligt just det här, hur ska det här gå. Jag har ingen aning, ingen susning och det tror jag man kan se i andra rekonstruktionsfilmer och vallningsfilmer, alltså hur jag, för att klara mig ur situationen så gjorde jag ju ofta så att jag lät bensodiazepinerna liksom spela mig själv ett spratt. Och så reagerade jag med förtvivlan, med stark ångest och så vidare. Då visste jag ju att vi kan inte fortsätta den här förhörsdelen i den här vallningen, om jag får den här reaktionen. Och det var ju ett vanligt sätt att komma undan den akuta situationen när jag skulle visa på någonting.

W: Mm nu pratar du vallningsdel här ja.

SB: Ja ja.

W: Och samma situation kunde väl uppstå i vanligt förhörsrum?

SB: Oh ja absolut, oh ja.

W: Att du hamnar i en omöjlig situation?

[...]

W: Hur var din egen inställning vid den här tiden, du berättar här i inledningen av förhöret att, allt startade med att under den här badutflykten nämnde att du kunde ha begått något grovt brott.

SB: Mm ja, ja.

W: Och sedan för att ta dig ur den situationen så berättade du om Thomas Blomgren?

SB: Ja ja.

W: Och sedan växer det.

SB: Sedan växer det.

[...]

W: Har du något Bosse?

BL: Jag hade faktiskt tappat bort en fråga som jag tänkte avsluta med för min del och det handlar om Trine-delen, och där hanteras vissa uppgifter beträffande ett band av textilmaterial som består av viss information du skulle ha lämnat. Känner du igen det och har du någon kommentar till det?

SB: Ja inte annat än att, ställ frågan en gång till?

BL: I domen hanteras det på sidan tolv, stycke tre, ett band av textilmaterial som har en viss knut på?

SB: Ja.

BL: Och med utgångspunkt är om du har, om har haft några uppgifter att lämna om dom, om det bandet och den knuten?

SB: Nej, det det är den typen av information som jag har tagit del av. Och just det här med som jag minns det då, med det här jag har för mig att jag fick uppgifterna att det var ett rött band men.

BL: Den information du har lämnat det är ett sådant exempel på där du själv har inhämtat?

SB: Ja absolut.

BL: Ja men om du fördjupar dig, kan du fördjupa det på något sätt, omständigheten och några detaljer runt?

SB: Jag har två vaga minnen kring det här, det är just det här mingelmötet där jag får, och det är just Anders Eriksson som berättar att hon tydligen har blivit strypt med någon form av band. Sedan i själva rekonstruktionen på plats alltså vid vallningen, så är det alltså intill den plats där hon hittades, alldeles vid den. Och specifikt på den platsen så får jag den här, »ja och så kan du ju berätta om den här väskremmen« säger, om det nu är Viggo Lundamo eller Seppo Penttinen. Och där går det upp ett »aha«, där fick jag nästan en »aha«-upplevelse, »aha« det är så hon har dödats. Där faller det på plats, på platsen.

BL: Minns du om det har diskuterats något särskilt om någon knut på remmen eller?

SB: Jaja det var det, oh ja.

BL: Och detaljerna runt det i så fall?

SB: Nej inte hur detaljerna, själva detaljen kom. Men jag minns att det diskuterades ju kring den här om det var en råbandsknop eller inte.

BL: Det man är nyfiken på det är att om du har lämnat information, och hur du i så fall har skaffat dig den.

SB: Ja ja ja.

BL: Det återkommer ju ständigt som tema. Så då hoppas jag att jag inte har glömt något mer.

*

Det tredje allvarliga felet var att Sture Bergwalls uppgifter accepterades okritiskt av resningsåklagarna. Det handlade om hur förhören och rekonstruktionerna gick till, hur han hade kunnat lära sig detaljer av poliserna och andra, och hur materialet presenterades vid rättegångarna. Sålunda *ställdes inte frågor till berörda tjänstemän* om exempelvis förhören, rekonstruktionerna och rättegångarna. Frågor borde ha ställts till åtminstone Seppo Penttinen, Christer van der Kwast och de norska poliser som deltog aktivt i tre av utredningarna, men även till Birgitta Ståhle, rättsläkaren Anders Eriksson, kommissarien Jan Karlsson och andra som Bergwall hänvisade till. De borde ha tillfrågats om de hade gjort alla de otillåtna saker som Bergwall beskyllde dem för. I någon mån hade uppgifterna då kunnat kontrolleras. Resningsansökningarna innehåller påståenden om att det exempelvis var osäkert i vilken mån åklagaren klargjorde för rätten hur Thomas Quicks uppgifter hade växt fram under utredningen. Hur det förhöll sig hade man kunnat få en uppfattning om genom att fråga Christer van der Kwast, varefter man kunde ha konsulterat de detaljerade tidningsreferat där dennes uppgifter ibland kunde bekräftas.

Den kanske allvarligaste försummelsen av detta slag var att man inte undersökte så långt det gick vad som hände vid rekonstruktionen om mordet vid Appojaure. Angående denna har den pensionerade kriminalteknikern, kommissarien Jan Olsson i medier och i samband med resningsprocessen gjort tydliga antydningar om att Seppo Penttinen i en paus gav Thomas Quick sådan information om hur mordet i tältet hade gått till att Quick efter pausen kunde beskriva det i stor detalj. Detta är också Sture Bergwalls förklaring till att han lyckades så bra vid rekonstruktionen, han hade fått den

information han behövde av Penttinen. I sin resningsansökan skrev chefsåklagaren Kristian Augustsson att Quick först gjorde allt fel i rekonstruktionen, men att han »efter en paus med enskild överläggning med Penttinen, gjorde allt rätt enligt förhör med Jan Olsson«. Och längre fram i resningsansökan skrev Augustsson (sidan 14): »Enligt Olsson samtalade därefter Penttinen och Bergwall för sig själva rätt länge. När rekonstruktionen sedan gjordes om, visade Bergwall helt rätt tillvägagångssätt enligt vad man kommit fram till om troligt händelseförlopp baserat på gjorda undersökningar.«

Det som enligt Seppo Penttinen hände under pausen – sedan han hade fått brotta ner Quick på grund av dennes våldsamma beteende när angreppet mot tältet skulle visas – var följande. Quick togs om hand av vårdpersonal och fördes till den vallningsbuss som användes. Där förde han samtal med vårdpersonalen, sin terapeut Birgitta Ståhle och Sven Å Christianson. Jan Olsson och de övriga i utredningsteamet gick ner till sjön Appojaures strand, där man tände en brasa för att skydda sig mot myggplågan. Liksom vid andra rekonstruktioner eller vallningsresor med Quick tog Penttinen själv inte någon kontakt med Quick under den tid han vårdades, och han förde inte heller samtal med Birgitta Ståhle och Sven Å Christianson. Det var hela tiden en oskriven regel att han inte avlyssnade vad som pågick i vården eller terapin.

Enligt Penttinen förklarade Quick efter en stund att han ville göra om rekonstruktionen. Han beskrev att han hade drabbats av svår ångest när han såg en exakt kopia av tältet. Sven Å Christianson gav Penttinen några råd inför fortsättningen. Christiansons roll var att förklara hur minnet fungerar när man försöker spela upp en händelse på nytt. Därefter förde Penttinen ett samtal med Quick strax innan del två av rekonstruktionen påbörjades. Det samtalet omfattade inga instruktioner för fortsättningen. Att det skulle ha förekommit någon form av vägledning om hur brottet begicks är enligt Penttinen helt uteslutet. Han gjorde sig aldrig skyldig till något sådant och är förvånad över att Jan Olsson antyder detta. Det Jan Olsson kanske inte har förstått, enligt Penttinen, är att Quick redan i tidigare förhör hade beskrivit det scenario som han uppvisade i den andra delen av rekonstruktionen.

Det är viktigt att notera detta. Quick hade alltså redan i polisförhör på Sätters sjukhus beskrivit ungefär hur angreppet i tältet gick till.

Det borde, enligt min åsikt, ha varit självklart för resningsåklagaren att fråga ut såväl Bergwall och Olsson som Penttinen om denna sak. Vad fanns det för anledning att utan sådana frågor tro på Bergwalls uppgifter och Olssons förmodanden, i stället för på Penttinens försäkran, särskilt om Penttinens uppgifter fick stöd av förhørsprotokoll?

Behovet av att ställa frågor måste rimligen ha varit särskilt stort, med hänsyn till hur Jan Olsson hade förhållit sig. Under rättegången mot Quick vittnade han med stor tydlighet och med synbar övertygelse om att Quick hade agerat exakt och mycket trovärdigt under rekonstruktionen. Då framförde han inga tvivel som skulle gå ut på att Quick kunde ha varit försedd med otillbörlig information. Tingsrätten skrev så här om hans vittnesutsaga: »Utöver det nu redovisade må beaktas att Quick, såvitt framkommit av Jan Olssons vittnesmål, vid förhör och rekonstruktioner kunnat lämna uppgifter, som i alla väsentliga delar stämmer överens med fynd och iakttagelser vid brottsplatsundersökningen och som, enligt vad som får anses utrett, till stora delar inte varit kända för allmänheten.«

Hur såg då Olsson egentligen på saken under rättegången? Trodde han på Quick, eller var han misstänksam? Om han hade en känsla av att Quick bluffade, varför sa han då inte det? Bland annat dessa frågor borde Olsson ha fått från resningsåklagaren.

Åklagarna i resningsprocessen befann sig i ett läge där de hade att ta ställning till frågan om de skulle bidra till att sex domar för mord kom att rivas upp. Då hade de anledning att undersöka det material som fanns med stor omsorg. Och de hade anledning att noggrant konsultera de personer som var med när det begav sig.

*

Det fjärde allvarliga felet var att *inte bjuda advokaterna motstånd vid prövningen av de olika bevisomständigheterna*. Det finns en rad exempel på att åklagarna, om de hade velat motsätta sig resning, hade kun-

nat argumentera mot det som advokaterna anförde. När det gäller exempelvis kunskapstestet i målet om mordet på Gry Storvik och Trine Jensen är det tydligt att åklagaren inte försökte använda betydelsen av detta test för att argumentera mot advokaternas linje. I resningsbeslutet nämns inte testet över huvud taget, och följaktligen inte heller åklagarnas hållning till det. Advokaterna hade åberopat ett sakkunnigutlåtande för att visa att testet inte hade den betydelse som tingsrätten förutsatt. Som framgår av genomgången i kapitel 14 var det en allvarlig försummelse om åklagaren valde att godta resultatet av detta utlåtande som grund för att testet saknade betydelse som bevis.

Det kanske allvarligaste exemplet på försummad motargumentation från resningsåklagarnas sida är behandlingen av bevisningen med sökhundar. Den var aktuell i målen om mordet på Therese Johannessen och Johan Asplund. I resningsbesluten spelar denna bevisning, som var i stort sett den enda tekniska bevisningen i målen, en mycket undanskymd roll. Enligt resningsbeslutet beträffande Johan Asplund sa åklagaren bara: »Angående sökhundens egenskaper kan konstateras att under den långa utredningen har ingenting av värde hittats på de platser hunden markerat.« Ett sådant konstaterande måste anses innebära att åklagaren antingen inte alls hade förstått innebörden och värdet av bevisningen, eller också av någon anledning valde att bortse från det. Som vi såg i kapitel 14 var det helt irrelevant att inga rester av kroppar hade hittats på de platser där hunden markerade. Det hade tvärtom varit egendomligt om några sådana rester hade hittats.

Det råder knappast något tvivel om att resningsåklagaren tappade bort det värde som hundmarkeringarna hade på ett sätt som måste anses innefatta en allvarlig försummelse. Om åklagaren hade diskuterat saken med exempelvis Seppo Penttinen, hade felet kunnat undgås.

*

Åklagarnas vårdslöshet när det gäller kunskapsundersökningen och resultaten av hundsökningarna är svår att förstå sig på. Hur kunde man missa värdet av dessa bevis? Hade de bestämt sig för att det

borde bli resning och därför gjorde det som var enklast när det gällde den riktigt starka bevisningen? Nämligen att mer eller mindre gömma undan den. Så kan det rimligen inte ha varit, men för mig är försummelserna en gåta.

Det förekom även andra svårförståeliga försummelser från resningsåklagarnas sida. Jag nöjer mig med två exempel, båda gäller mordet på Johan Asplund.

Det första exemplet avser viktiga uppgifter som överåklagare Björn Ericson tappade bort ur Thomas Quicks berättelse i en central del av utredningen. Det gällde det som Quick hade berättat om hur han sönderdelade pojken kropp, lämnade vissa delar på platsen och tog med sig andra. Ericson skrev i sitt yttrande över resningsansökan:

Vad jag kunnat se har Sture Bergwall berättat om deponering på platsen först vid vallningen 00-09-09, alltså långt efter det att hunden markerat platsen, platsundersökningen genomförts och fosfatprover tagits och analyserats.

I verkligheten var det så att Quick hade lämnat uppgifter om detta redan vid en vallning den 13 mars 1993 (då han visade på en plats där han sa sig ha avskilt huvudet och lämnat kvar det under stenar intill klippväggen) samt i ett förhör den 21 april 1993 (då han sa att han styckade kroppen, lämnade huvudet och tog med sig bålen, ben, armar och händer, kroppsdelar som han alla placerade i kartonger och tog med sig).

Det andra exemplet gäller en uppgift om att en beteshage enligt markägaren sannolikt hade använts till ungtjurar vid den tidpunkt då Johan Asplund försvann (år 1980). Detta sägs i resningsansökan ha stor betydelse eftersom djurens avföring innehåller fosfor som i sin tur ger förhöjda fosfatvärden i marken. Att detta sägs beror på, anför det i resningsansökan, att det på den plats där Quick sagt att han styckat kroppen hade noterats fosfathalter som enligt analys tydde på »deponering av organiskt material«. I ansökan sägs också att den omständigheten att marken användes som beteshage var en ny omständighet som tingsrätten inte kände till. Resningsåklagaren, Björn Ericson, godtog denna beskrivning.

I verkligheten var det så att hundföraren, John Sjöberg, inte fick veta något om var i området Thomas Quick hade pekat. Hunden Zampo sprang in i beteshagen och ställde sig högst upp på en ditfraktad gödselhög, utan att markera. Hunden markerade över huvud taget inte i beteshagen. Däremot markerade den mycket tydligt utanför hagen, just på den plats där Quick hade pekat.

De nu nämnda båda felen var av ett sådant slag att de mycket lätt kunde ha undvikits om resningsåklagaren hade frågat Seppo Penttinen om hur det egentligen låg till. Penttinens berättelse kunde ha kontrollerats i förhörprotokollen och hundsökprotokollen. På så sätt kunde man enkelt ha kvalitetssäkrat dessa delar av arbetet under resningsprocessen. Varför skedde det inte?

*

Sammantaget kan man inte gärna komma till någon annan slutsats än att resningsåklagarnas insats var, för att uttrycka det milt, professionell och mycket svag. Frågan måste trots allt ställas om de hade bestämt sig i förväg och hade svårt att byta riktning när de insåg svårigheterna med den ståndpunkt de hade intagit. Sannolikt påverkades deras inställning av att de inledningsvis hade blivit övertygade om att Sture Bergwall nu talade sanning. Det kan i så fall vara en förklaring. Men det kan aldrig försvara den okvalificerade hanteringen.

Hovrätternas resningsbeslut

Hovrätterna hade att bedöma resningsfrågan utifrån regler i rättegångsbalken. Vad som gäller är att domen ska resas (omprövas) »om någon omständighet eller något bevis, som inte tidigare har förebringats, åberopas och dess förebringande sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade frikänts«. Resning ska också beslutas om det vid en samlad bedömning »finns synnerliga skäl att på nytt pröva frågan om den tilltalade har förövat det brott, för vilket han dömts«. Om det finns anledning att nu värdera den bevisning som presenterades i rättegången annorlunda, brukar det vara den sistnämnda resnings-

grunden – den så kallade tilläggsregeln – som tillämpas. Så var det också i fyra av de sex resningsbesluten i Quickmålen.

I de två sista resningsbesluten, angående mordet på Charles Zelmanovits och paret Stegehuis, gick hovrätten ett steg längre. Där skrev man så här:

För det fall att det som nu har framkommit i resningsärendet och här har redovisats hade varit känt för tingsrätten, är det sannolikt att det inte skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen. Med hänsyn till att saken inte kan anses vara uppenbar ska målet återupptas i tingsrätt.

Som framgår av redovisningen i kapitel 10 är hovrätternas skäl i allt väsentligt inriktade på de bevisomständigheter som advokaterna hade fört in i målet. Åklagaren förde nästan inte alls in egen bevisning, och försökte inte heller i någon betydande mån argumentera emot advokaternas påståenden. Liksom i rättegångarna, där Quicks skuld skulle bedömas, var det alltså i det avseendet »spel mot ett mål«; företrädarna på båda sidor hade samma ambition.

Men det fanns en viktig skillnad jämfört med rättegångarna. För att Thomas Quick skulle kunna fällas för mordet måste tingsrätterna självständigt komma fram till att det var ställt utom rimligt tvivel att han var skyldig. De kunde inte nöja sig med att parterna var överens. Domstolarna har ett eget ansvar för att ingen oskyldig döms för brott. Det är också tydligt att domstolarna gjorde en samvetsgrann prövning av skuldfrågan och kom fram till en självständig bedömning.

I resningsmålen var situationen en annan. Visserligen ligger även i sådana fall avgörandet hos domstolen. Men om åklagaren går med på att resning beviljas till förmån för en person som är dömd, är det så gott som otänkbart att domstolen säger nej. För det första kan man i ett sådant fall utgå från att åklagaren presenterar fallet på ett sådant sätt att domstolarna inte ser skäl till någon invändning mot åklagarens ståndpunkt. För det andra förekommer det ytterst sällan att domstolarna intar en ståndpunkt som är mindre förmånlig för den dömd eller tilltalade än åklagarens. Domstolen har att bevaka den enskildes rätt mot åklagarens påståenden om hans skuld, men den ser det inte

som en viktig angelägenhet att bevaka statens eller någon annans rätt mot den dömdes och åklagarens samfällida önskan att han ska få resning. Även om de flesta domare nog säger att de gör en självständig prövning, anses det i praktiken närmast otänkbart att vara hårdare mot den som står inför rätta än vad åklagaren är.

Visserligen kan det diskuteras om domstolen alltid bör följa åklagarens linje när denne är med på resning till den tilltalades fördel. Quickärendet visar detta. Men det är svårt att vara särskilt kritisk mot de domare som beviljade resning. De som instämde i behovet av resning hade naturligtvis inte något problem. Och de som såg att det i själva verket fanns problem som gjorde att resningsfrågan var tveksam befann sig i en rävsax. Det var nästan otänkbart att de skulle säga nej.

Därför var det i realiteten orimligt att tänka sig att domstolarna skulle låta bli att bevilja resning när åklagarna ville det. Och det är sannolikt svårt att komma ifrån denna reella låsning för domstolarna. Rollerna blir otydliga och olämpligt ordnade om domstolen intar en strängare ståndpunkt än åklagaren. Det är nästan som om domstolen skulle kunna fälla en person för något som åklagaren inte påstår att han eller hon har gjort sig skyldig till, och detta är förvisso inte möjligt.

Därmed finns det inte anledning att kritisera hovrätterna för att de beviljade resning.

*

På två punkter finns det dock anledning att vara kritisk mot hovrättsdomarna. Den första gäller en del passager i resningsbesluten som inte håller för en kritisk granskning. Mot den tidigare angivna bakgrunden – att utgången var i praktiken given när åklagaren hade bestämt sig – ser jag inte tillräckliga skäl att gå på djupet med detta. Men jag vill ge ett exempel på vad jag menar. Jag hämtar det från resningsbeslutet avseende mordet på Therese Johannessen. Där bestod bevisningen i den rättegång där Quick fälldes i huvudsak av följande (se kapitel 7 och 8):

- Quicks erkännande
- Quicks berättelse, som ansågs trovärdig

- inristningen i björken
- klippetsprånget i Örjeskogen («kal sten«)
- sågbladet i Örjeskogen
- bålplatsen vid Ringentjärn
- benbitarna
- vägbommen
- huset och häcken vid Haerland kyrka
- två hundars markeringar i Örjeskogen
- bräderna i Fjell
- balkongerna i Fjell
- skissen över Fjell
- vägen mot Fjell
- daghemmet och banken
- den tidigare stängda vägen mot Fjell
- Thereses astmaandning
- Thereses eksem
- Thereses utvuxna framtänder
- den krockade Mazdan
- metallbiten vid bålplatsen
- pläden i Örjeskogen.

I resningsbeslutet skriver Svea hovrätt så här:

Som nämnts erkände Sture Bergwall gärningen vid huvudförhandlingen. Hans uppgifter synes ha varit helt avgörande för tingsrättens ställningstagande att han skulle dömas för gärningen. Det saknades helt stödbevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brottet. Det hade inte heller genom utredningen i övrigt varit möjligt att fastslå vad som hänt målsäganden.

Efter detta konstaterande gör hovrätten en genomgång av fyra olika frågor (se kapitel 10), nämligen:

- ändringarna i Quicks berättelse
- fel i Quicks berättelse (Thereses klädsel)
- »benbitarna« som visat sig inte vara av ben, och
- noteringarna i kiosken som kunde ge alibi.

Hovrätten konstaterar i huvudsak att genomgången visar att bevisningen mot Quick har försvagats.

I resningsbeslutet nämns inte övriga cirka tjugo bevisomständigheter (se ovan). Vad man då får konstatera är att meningen »det saknades helt stödbevisning i form av vittnesiakttagelser eller teknisk bevisning som kunde binda honom till brottet« är rejält vilseledande – om än inte formellt felaktig – som ett uttryck för den bevisning som faktiskt fanns i målet. Huruvida detta ska ses som ett fel av hovrätten eller bör sättas på resningsåklagarens konto lämnar jag därhän.

*

Den andra punkten där det finns anledning att vara kritisk mot hovrättsdomarna gäller Hovrättens för Nedre Norrlands motivering till resningsbesluten beträffande mordet på Charles Zelmanovits och paret Stegehuis i Appojaure. Som vi har sett motiverade hovrätten sina beslut så här:

För det fall att det som nu har framkommit i resningsärendet och här har redovisats hade varit känt för tingsrätten, är det sannolikt att det inte skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten. Resning bör därför beviljas i ansvarsdelen. Med hänsyn till att saken inte kan anses vara uppenbar ska målet återupptas i tingsrätt.

Därmed gick man ett steg längre än de andra hovrätterna, som motiverade resningsbesluten med att det fanns »synnerliga skäl« att pröva Bergwalls skuld på nytt.

Jag ska inte diskutera hovrättens bedömning att det var »sannolikt att det inte skulle ha förelegat tillräcklig bevisning för att fälla Sture Bergwall till ansvar för brotten« om det som nu hade framkommit i resningsärendet hade varit känt redan för tingsrätten när den dömdes i målet. Men jag kan inte underlåta att kommentera den sista meningen; »Med hänsyn till att saken inte kan anses uppenbar ska målet återupptas i tingsrätt.« Det innebär att hovrätten prövade om det var »uppenbart« att bevisningen mot Sture Bergwall inte räckte.

Hovrätten kom visserligen fram till att så inte var fallet. Men jag vill ifrågasätta om man kan ha satt sig in ordentligt i de båda målen och läst domarna.

Åklagarnas nedläggningsbeslut

När målen hade återförvisats till tingsrätterna för nya prövningar i skuldfrågan – alltså frågan om bevisningen räckte för att Sture Bergwall skulle fällas på nytt – ankom det på åklagarna att ta ställning till om det fanns anledning att åter driva målen eller inte. Mot bakgrund av den inställning som deras kolleger hade intagit i resningsmålen måste det ha varit mycket svårt för de nya åklagarna att driva skuldfrågan i ett nytt mål. Kollegerna hade ju sagt att bevisläget nu var ett annat, att det fanns skäl att nu på nytt se samlat på bevisningen. Hovrätterna hade uttalat att det var osäkert om bevisningen nu höll.

De nya åklagarna hade visserligen i princip att självständigt ta ställning till frågan ifall den samlade bevisningen räckte för fällande dom. Och enligt min bedömning hade den utan tvivel räckt för att få Bergwall fälld på nytt – om det hade gjorts en självständig och fullständig prövning där bevisningen hade presenterats på ett så skickligt sätt som möjligt. Jag baserar detta omdöme på det som framkommer i kapitel 7, 8, 14 och 15 ovan.

I det uppkomna läget var det ändå begripligt att de nya åklagarna valde den väg som de gjorde. Det måste ha tagit emot rejält att gå emot strömmen.

Vad som dock är anmärkningsvärt är att ett par av de nya åklagarna gjorde uttalanden med innebörden att bevisningen enligt deras mening var mycket svag. Möjligen berodde dessa uttalanden på ett slags majoritetseufori, och sannolikt hade åklagarna inte tillräckligt beaktat de omständigheter som kopplade ihop de olika målen, inklusive de tidigare erkännandena och Thomas Quicks berättelser. Det är sannolikt att de bedömde varje enskilt mål isolerat, det vill säga med hänsyn tagen enbart till den bevisning som fanns just i det målet. Om så var fallet var det visserligen inte riktigt, men det var ändå någorlunda försvarligt, sett till omständigheterna. Uttalandena

om mycket svag bevisning måste dock betraktas som direkt felaktiga och därmed klandervärda.

Tingsrätternas frikännande domar

När åklagarna lade ner åtalen och Sture Bergwall krävde frikännande, fanns inte något annat att göra för tingsrätterna än att meddela en sådan dom. Någon självständig prövning kunde de inte göra i detta läge. Det finns därför inte något att säga om de frikännande domarna.

Riksåklagaren

Riksåklagaren (RÅ) hade ett övergripande ansvar för åklagarnas hantering av resningsprocessen. Åklagarna fattar dock beslut självständigt, och riksåklagaren kan därmed inte kritiseras för enskilda ställningstaganden. Med kännedom om att riksåklagaren var aktivt involverad i processen kan man dock tycka att de allra största felen borde ha kunnat undvikas. Att Sture Bergwall över huvud taget inte förhörde på riktigt, att Christer van der Kwast och Seppo Penttinen inte fick berätta för åklagarna om helt grundläggande omständigheter kring utredning och rättegångar, att den viktigaste bevisningen tappades bort under resningsprocessen och att åklagarna inte förstod det basala för den bevisvärdering som nu skulle göras, nämligen att alla mordena och misstankarna måste värderas samlat, framstår som så amatörmässigt att det är svårt att begripa sig på. Felen måste sägas stänka en del på riksåklagaren.

Riksåklagaren, Anders Perklev, måste vidare, enligt min mening, klandras för det han sa, och i viss mån underlät att säga, vid presskonferensen efter det sista nedläggningsbeslutet. Då lät han tydligt förstå att det kunde ha funnits anledning att åtala Christer van der Kwast, Seppo Penttinen och kanske andra om inte deras brott hade varit preskriberade. Hur hans budskap uppfattades framgår bland annat av det som Jan Guillou skrev i *Aftonbladet*:

Eller som riksåklagaren Anders Perklev mer distinkt formulerade saken vid den presskonferens som satte punkt för hela resningsproceduren: »Mer än

tio år har förflutit sedan den senaste lagföringen. Därför är eventuella tjänstefel och brott preskriberade och det vore oriktigt att peka ut någon.«

Den brottslighet han syftar på utöver tjänstefel är menad. Det finns flera misstänkta personer.

Jag kan förstå att RÅ kände den politiska och mediala pressen att säga som han gjorde. Men han borde åtminstone ha lagt till att det inte gick att veta om någon befattningshavare verkligen hade begått allvarliga fel. Nu valde han att åka med i den fors som böcker, medieuppmärksamhet och resningsprocess hade skapat. Han måste ha förstått att det var mycket osäkert om det verkligen fanns något att klandra åklagaren och förhørsledaren för. Och ändå sa han som han gjorde. Det var antingen alltför fejt (om han förstod det verkliga läget) eller alltför svagt rent professionellt (om han inte förstod).

Summering

De allvarliga fel som begicks under resningsprocessen svarade de fyra resningsåklagarna för.

Det kan ligga nära till hands att vilja dra slutsatser av den omständigheten att dessa åklagare hörde till samma enhet, Riksenheten för polismål, och att Björn Ericson var chef för de övriga. Det skulle kunna vara så att detta gjorde det svårt för dem att bedöma resningsfrågorna självständigt. Jag tror ändå inte att detta – även om det kan ha spelat in – hade avgörande betydelse för besluten. Det var mycket lätt att ta till sig tanken att återtagna erkännanden från Sture Bergwall borde medföra – inte minst mot bakgrund av hur omdiskuterade domarna hade varit – att hans fall omprövades. Jag minns att jag själv tänkte, och även sa, att det tedde sig mer eller mindre självklart att domarna borde prövas på nytt, mot bakgrund av den nya bevissituationen.

Även om jag alltså tycker att resningsåklagarna agerade oprofessionellt, vill jag inte hävda att de gjorde sig skyldiga till mycket allvarliga fel. Åklagarnas beslut var efter omständigheterna någorlunda begrippliga, och om man börjar med inställningen att det ska bli resning kan det vara väldigt svårt att pröva sin förutbestämda inställning ordentligt.

Det finns inte anledning att sätta någon etikett på de samlade fel som begicks under resningsprocessen. Huruvida det finns skäl att kalla det för en rättsskandal eller inte när Sture Bergwall fick resning och frikändes är sålunda mindre intressant. Det viktiga är att konstatera att flera allvarliga fel begicks.

Det ska också sägas att det sällan finns anledning att tala om »skandal« när en person frikänns, även om det skulle vara så att personen faktiskt är skyldig. Det händer hela tiden att skyldiga personer inte kan lagföras och dömas. Det är visserligen många gånger mycket olyckligt och beklagligt, men det är sällan som man därför har anledning att använda ett ord som skandal.

Jag kan dock inte låta bli en reflektion utifrån en jämförelse mellan det arbete som gjordes under brottsutredningarna och rättegångarna och det som gjordes under resningsprocessen: Arbetet i det första skedet var utomordentligt svårt och utfördes enligt min bedömning mycket väl, medan arbetet under resningsprocessen i grunden var väldigt lätt och utfördes mycket illa.

17. Bortträngda minnen och Dan Josefsson

Lögner eller minnen?

Dan Josefssons bok *Mannen som slutade ljuga* kom ut i november 2013. Som vi har sett menar Josefsson att Thomas Quicks erkännanden i allt väsentligt baserades på lögner. En liten »sekt«, med framför allt terapeuterna på Säter, psykologiprofessorn Sven Å Christianson, förhørsledaren Seppo Penttinen och överåklagaren Christer van der Kwast, hade alla utgått från att Quick berättade något som han hade upplevt. I varje fall önskade de detta så hett att de sköt undan alla tvivel som borde ha funnits. Det Quick berättade var enligt »sekten« sanningen, medan det enligt Dan Josefsson bara var fråga om påhitt från Quicks sida.

Eller också, menar Josefsson och andra, var det faktiskt, helt eller delvis, fråga om minnen. Alltså något som Quick mindes, fastän minnena var falska. Det klargörs aldrig i boken vilken författarens uppfattning om detta är. Det framgår dock att han håller öppet för möjligheten att det delvis rörde sig om minnen. I alla händelser var berättelserna i det väsentliga påhittade.

I samband med att Dan Josefsson i oktober 2014 bad att få intervjua mig för en artikel i tidskriften *Filter* passade jag på att ställa några frågor till honom. Genom en av frågorna ville jag få klarlagt hur det enligt hans mening förhöll sig med Quicks eventuella falska minnen. Jag frågade: »Menar du att det som Sture B har berättat om mordet är påhitt från hans sida eller ett uttryck för falska minnen som han har 'återhämtat' i psykoterapin och sedan byggt ut genom vad han kunnat lära sig om mordet?«

Josefsson svarade så här:

Sture Bergwall har i många olika sammanhang förnekat att han själv skulle ha trott på sina »mordminnen« förutom under kortare stunder då han tappade verklighetskontakten på grund av medicinering och suggestiva terapimetoder, men det är klarlagt att *gruppen runt Bergwall* var övertygad om att hans mordminnen varit bortträngda och återskapats i psykoterapi på Säterkliniken. Att gruppen trodde på detta bekräftas exempelvis av Sven Å Christiansons och Margit Norells egna texter, Birgitta Ståhles journalanteckningar och expertvittnesmål samt av intyganden som Bergwalls första terapeut Kjell Långbergs (tidigare Persson) gjorde i förhören. Följande exempel är från det första förhöret (1993-03-01, min kursivering):

[Bergwall]: Det här, den här händelsen som vi har pratat om alltså, har varit *helt dolt för mig själv*. Det har funnits rester av händelsen i ett medvetet minne då. Sen har jag och min terapeut hållit på väldigt länge och intensivt. *Vi träffas 3 gånger i veckan och efterhand, så har de här, den här, de här spärrarna, den här förträngningen, har ju lossat* och att, vad skall vi kalla det, *till 80% har jag då vetat att jag har dödat Johan*, men jag har haft en lucköppning öppen alltså att det här osannolika kan inte vara sant. [...]

Ja, och det här har alltså varit en lång process mellan terapeuten och mig då så att säga, hur det här har vuxit fram och jag tror ju själv, om jag minns rätt, så har Johans namn så att säga dykt upp nån enstaka gång i den här processen.

[Kjell Långbergs]: Till att börja med mera som fantasier.

[Bergwall]: Ja, precis.

Jag fick alltså min uppfattning från boken bekräftad. Enligt Josefsson rörde det sig om påhitt från Quicks sida, bortsett från kortare stunder då han tappade verklighetskontakten på grund av medicinering och suggererande terapimetoder. Vid dessa korta stunder kunde han tro att han hade dödat, men i övrigt trodde han inte detta, utan hittade på mordberättelserna.

Det var dock enligt Josefsson (och nu är vi tillbaka i hans bok) fråga om berättelser som Quick fick en hel del hjälp med att hitta på. Hjälpen fick han i psykoterapi, i polisförhören och i gamla tidningar där han läste om mordet. Genom allt som han lärde sig om mordet

kunde han till sist berätta om dem så trovärdigt att domstolarna i sex mål ansåg det ställt utom rimligt tvivel att han var skyldig. Det fanns alltså enligt domstolarna inget tvivel, bara i så fall ett orimligt sådant. Josefsson påstår aldrig något annat än att detta var domstolarnas ärliga uppfattning. Det gör inte heller Hannes Råstam i sin bok *Fallet Thomas Quick*.

Dan Josefssons påstående är alltså att Thomas Quick i psykoterapin på Sätters sjukhus fick hjälp »att återhämta bortträngda minnen«. Det handlade dels om barndomen, dels om alla mord som han så småningom kom att erkänna. Quicks terapeuter – läkaren Kjell Persson (senare Långbergs) och psykologen Birgitta Ståhle – fick Quick att minnas saker som han hade förträngt. Det var bara det att allt var påhitt. Det förekom inga sexuella övergrepp i barndomen, och Quick hade inte begått några mord. Det handlade om konstruerade – falska – minnen, eller om rena påhitt.

Avgörande är enligt Josefsson att personerna i »gruppen runt Bergwall« var övertygade om att hans mordminnen varit bortträngda och hade återskapats i psykoterapin.

Hur hänger egentligen detta ihop?

Låt oss se lite närmare på den linje som Dan Josefsson driver.

Å ena sidan säger han, liksom Råstam, att Quick ljög ihop sina berättelser och att han bland annat gjorde det med hjälp av terapin. Möjligen trodde Quick sig ibland minnas en del, men i allt väsentligt rörde det sig om påhitt, om berättelser som han medvetet konstruerade för att de skulle bli trovärdiga. Hans avsikt var att övertyga alla om att han var en seriemördare. Han mindes inte några mord, utan visste mycket väl att det rörde sig om lögner.

Å andra sidan går kritiken i Josefssons bok ut på att Sätters terapeuter, under ledning av Margit Norell, tillämpade en teori om bortträngda minnen på Thomas Quick. Enligt denna teori kan traumatiska upplevelser, framför allt i barndomen, leda till att offret utlöser ett mentalt försvar som medför att minnet av upplevelserna går helt eller delvis förlorat. Minnena är inte åtkomliga för medvetandet, men det personen har upplevt och som kroppen »minns«

(till exempel sexuella övergrepp) gör ändå att personen kan få olika symtom, fysiska och/eller psykiska. Minnena kan ibland återhämtas med hjälp av psykoterapi, det vill säga personen fås att minnas också på ett medvetet plan, där det sätts ord på händelsen som han eller hon har varit med om.

Enligt kritikerna – till vilka Josefsson sällar sig – är detta ovetenskapligt och spekulativt. Det finns en mycket stor risk att de återhämtade bortträngda minnena inte är några verkliga minnen utan konstruktioner. En risk alltså för falska minnen.

Det är uppenbart att detta inte hänger ihop. Dan Josefsson hävdar å ena sidan att Quick *hittade på* sina berättelser, medan han å andra sidan säger att det riktigt stora felet var att terapeuter, polis, åklagare, advokater och domstolar litade på Thomas Quicks *minnen*. Detta var enligt Josefsson ett stort fel, eftersom dessa minnen i själva verket var falska.

Hur skulle teorin om bortträngda, återhämtade och i själva verket falska minnen kunna orsaka att personen ljuger? Teorin handlar ju inte alls om det, utan om minnen som påstås vara verkliga men som i själva verket kan vara konstruktioner skapade i terapi. Hur skulle då *teorin* kunna vara orsak till att man tror på *lögn*? Problemet med teorin är ju – och det är även enligt min mening ett verkligt och ett allvarligt problem, särskilt i rättsliga sammanhang – att man litat på att personens minnen är verkliga, fastän de i själva verket mycket väl kan vara falska.

Vad spelar det då för roll om personerna i »gruppen runt Bergwall« var övertygade om att mordminnena hade varit bortträngda och återskapats i psykoterapi? Detta är ju tydligen avgörande, enligt Josefsson. Men i så fall var väl problemet bara att terapeuter, poliser och andra trodde på det som i själva verket var lögnaktiga berättelser och dessutom trodde att Quicks minnen hade växt från nästan noll (»bortträngda«) till ganska fullständiga berättelser. Jag tror det står klart för de flesta att detta *inte har något alls med teorin om bortträngda minnen att göra*. Teorin går ut på att minnen kan trängas undan från medvetandet och sedan återskapas samt att det går att sätta tilltro till

minnen som har väckts i en terapeutisk process. Den säger självfallet ingenting alls om att man kan förlita sig på det som i själva verket är lögner.

Jag vet inte om det är så att Dan Josefsson alldeles har missförstått teorin om bortträngda minnen och de problem som finns med den, eller om han faktiskt har förstått den, men försöker slå blå dunster i ögonen på sin publik. Det sistnämnda ter sig otroligt, för i så fall borde han ha förstått att han förr eller senare skulle bli avslöjad. Och då måste slutsatsen bli att det rör sig om det första: i en bok som handlar nästan helt och hållet om teorin om bortträngda minnen har författaren missförstått själva teorin. Och det har lett honom till slutsatser som hade varit omöjliga att komma fram till om han hade förstått den.

En särskild fråga är om Josefsson menar att också de berättelser som Quick lämnade direkt i polisförhören, alltså utan att de först hade förekommit i terapin, byggde på falska minnen. Hur var det exempelvis med de mord som han kom med antydningar om i polisförhören, utan att utredningarna kunde fullföljas? Många gånger rörde det sig om bara några ord, ofta hastigt uppdykande, som knappast hade växt fram i terapi. Hade Quick just beträffande dessa – sannolikt de flesta av de mord som inte blev färdigutredda – byggt erkännandena på enbart påhitt, medan han beträffande de övriga byggde helt eller delvis på minnen?

Jag påstår inte att detta är enkelt. Och jag inser mycket väl att saken kompliceras av att det ibland inte är tydligt för den som försöker minnas om det som finns där i huvudet på något obestämt sätt är verkliga minnen eller inte. Så kan det mycket väl ha varit för Thomas Quick, och så är det utan tvivel för många personer som försöker minnas i terapi. Därför skulle det finnas större anledning att ta kritiken på allvar om Bergwalls nuvarande uppgifter gick ut på att han berättade det som han ibland trodde var minnen, ibland inte, och att han är osäker på vad som var verkligt och vad som inte var det. Men nu är det ju inte så. Han är i stället alldeles tydlig med att han har lärt sig stora mängder fakta genom tidningar, genom bilder i böcker, genom att »lyssna av« Seppo Penttinen och liknande. Några minnen av mordet har han inte alls numera.

Till detta kommer alla de unika omständigheterna och bevisningen i övrigt. Hur kan den som har falska minnen av mordhändelser hitta på hundratals detaljer om dessa händelser som stämmer med verkligheten och som ingen tidigare hade nämnt något om, och i många fall inte ens kände till?

Men om vi bortser från Josefsson?

Den naturliga invändningen är då förstås att det inte spelar någon roll om Josefssons linje håller ihop eller inte. Det viktiga är om terapin *faktiskt* fick till följd att Quick antingen kom att minnas saker som inte hade skett eller också fick lära sig en massa saker om mordet som gjorde det lätt för honom att hitta på berättelser om dem.

Själv har Sture Bergwall efter de återtagna erkännandena sagt att det ibland kunde hända att han inte visste hur det var, att han ibland nästan kunde tro att han hade begått något av mordet. Men hans egen berättelse är i övrigt densamma som den Josefsson återger: det handlade om påhittade berättelser, inte om sådant som han tyckte sig komma ihåg.

När Bergwall inte ens själv påstår att det skulle ha rört sig om falska minnen finns det knappast någon anledning att utforska den möjligheten ytterligare. Det gäller särskilt som det inte tycks finnas någon annan heller som hävdar att det rört sig om falska hägkomster.

*

Fyra omständigheter bör tilläggas angående teorin om bortträngda minnen och dess roll i Quickärendet.

Det första som bör tilläggas är att teorin om bortträngda och återhämtade minnen så gott som genomgående i rättsliga sammanhang har aktualiserats i sexualbrottmål som har handlat om minnen – eller falska minnen – från *barndomen*. I Quickärendet har även den sortens minnen varit aktuella, och det är mycket möjligt att det i den delen verkligen har rört sig – helt eller delvis – om återhämtade minnen som i realiteten har varit falska. Det vet jag inte, och det spelar inte någon roll för frågan huruvida Quick åtalades och dömdes felaktigt

eller inte. Det som spelar någon roll är om det handlade om bortträngda minnen när det gällde tiden för mordet, det vill säga från ett antal år då Bergwall var vuxen och då det inte alls var fråga om att han hade utsatts för sexuella övergrepp. Jag känner inte till att teorin om bortträngda minnen tidigare skulle ha tillämpats på den sortens situation, inte heller att Margit Norell eller hennes lärjungar faktiskt hävdade att den kunde tillämpas så. Sven Å Christianson är för sin del, i sina utlåtanden, mycket tydlig med att framhålla att seriemördare tvärtom minns brotten mycket väl, även om de har svårt att berätta om dem.

Det andra som bör tilläggas är att problemet med bortträngda minnen brukar aktualiseras beträffande ett möjligt *brottsoffers* minnen av övergrepp. Frågan är då om man kan lita på minnen som en person har fått tillbaka av övergrepp som han eller hon själv har varit utsatt för. I fallet med Thomas Quick skulle de bortträngda minnena i stället finnas hos *gärningsmannen*. Den sortens bortträngning har inte varit i fokus när man har diskuterat svårigheterna att skilja mellan äkta och falska minnen. Det beror sannolikt framför allt på att det är ovanligt att frågan uppkommer. Det står i alla händelser klart att den teori om bortträngning av minnen av övergrepp som patienten själv har råkat ut för, och som Margit Norell och hennes lärjungar omfattade, inte kunde tillämpas på Quicks eventuella minnen av mord som han hade begått. Dan Josefsson behandlar inte denna komplikation i sin bok.

Det tredje som bör tilläggas är att problemet när det gäller teorin om bortträngda minnen är att avgöra om de minnen som personen säger sig ha återhämtat är verkliga eller falska. I de fall då denna fråga har ställts på sin spets i rättsliga sammanhang har minnena av sexuella övergrepp oftast varit *den enda bevisning* som har funnits, och frågan har varit om man kan lita på dem som bevisning eller inte. Det är mycket ovanligt att man har gott om stödbevisning i dessa fall, såsom fallet var i Quickmålen. Även om man hävdar att Quick faktiskt »min-des« morden, men att minnena var falska, och att de var bortträngda före terapin men återhämtades under denna, är alltså situationen en helt annan än när frågan om hur man ska se på bortträngda minnen i en domstol verkligen ställs på sin spets.

Det fjärde som bör tilläggas är att det i de sex *domarna* mot Thomas Quick inte finns något som talar för att man förlitade sig på teorin

om bortträngda minnen, eller att teorin på något annat sätt hade betydelse i rättegångarna. När jag sa detta i en tv-debatt med bland andra Dan Josefsson hävdade han att jag ljög. Så låt oss se lite närmare på den saken.

Vad innehöll egentligen domarna om bortträngda minnen?

Det som domstolarna finner värt att hålla fram som motivering för en fällande dom i ett brottmål brukar återfinnas under ett avsnitt i domen där domstolen redovisar sin bedömning i skuldfrågan. Om det spelade någon roll för domstolarna hur Thomas Quick mindes mordet – till exempel om det hade gått till så att han först hade glömt dem och sedan hade kunnat fås att minnas dem efter terapi – borde domstolarna definitivt ha sagt något om detta och gått in på en bedömning av vad det betydde för hur berättelserna skulle värderas. Men domarna innehåller inte något om det.

Vad innehåller de då? Vad är det som gör att man kan tro att teorin om bortträngda minnen har funnits med i bilden?

Det närmaste någon av domarna kommer en hänvisning till bortträngda minnen är en sekvens i en dom från år 1998. Där sägs: »Sven-Åke Christianson har testat Thomas Quicks minnesfunktioner, vilka befunnits vara normala. Denne har berättat att planerade och traumatiska händelser bevaras väl i minnet, men att det kan finnas skyddsmekanismer som omedvetet verkar för att förtränga minnesbilderna.«

Detta handlar inte om något annat än normala minnesfunktioner. Vi förtränger gärna det som är obehagligt i den bemärkelsen att vi undviker att tänka på det, kanske låtsas som om det aldrig har hänt, eller i alla fall inte just på det obehagliga sättet. Detta har inte alls med teorin om bortträngda minnen att göra.

När Dan Josefsson i februari 2014 svarade på en artikel i *Dagens Nyheter* som Sven Å Christianson och jag hade skrivit i frågan, tog han fram ett annat exempel som han menade visade att teorin om bortträngda minnen hade haft betydelse i Quickmålen. Exemplet kom från domen angående mordet på Therese Johannessen. Enligt domstolens referat av vad Sven Å Christianson hade sagt intygade

denne att »det kan finnas skyddsmekanismer som omedvetet verkar för att förtränga minnesbilderna«. Vad är detta om inte en beskrivning av minnets funktioner som ter sig fullt rimlig för var och en? Den har också starkt stöd i etablerad minnesforskning och klinisk praktik.

Det som är problematiskt med teorin om bortträngda minnen är att man förlitar sig för mycket på en berättelse som har återhämtats i psykoterapi och låter den utgöra det enda – eller åtminstone det viktigaste – beviset för ett skeende. Det är däremot inte det minsta konstigt att det uttalas, eller att domstolen utgår från, att det finns skyddsmekanismer som verkar för att vissa minnesbilder förträngs. Tvärtom vore det egendomligt om man inte tog hänsyn till detta. Och i Quickmålen fanns gott om annan bevisning. Domstolarna underströk i samtliga fall att man inte kunde bygga fällande domar mot Quick på hans erkännanden.

I en artikel i *Dagens Nyheter* våren 2014 angrep journalisten Kristina Hultman SVT för dålig faktagranskning av Dan Josefssons dokumentär om Quickärendet och för att bland annat ha godtagit dennes påstående att teorin om bortträngda minnen låg till grund för domarna mot Thomas Quick. Två representanter för SVT, varav den ene på vetenskapsredaktionen, svarade så här:

Både redaktörer och reportrar har givetvis gått igenom underlaget grundligt, inte minst de sex domar där Quick/Bergwall dömdes för åtta mord. Frågan är dock hur Hultman själv läst dessa domar. Hon påstår tvärsäkert att »teorin om bortträngda minnen aldrig låg till grund för några morddomar mot Thomas Quick«.

Så hur kommer det sig då att vi andra kan läsa just domstolarna motivera sina domar mot Quick/Bergwall med resonemang om hans minnesfunktion. Detta står att läsa svart på vitt, i alla sex domar. Redan i den första domen påpekas att teknisk bevisning saknas. Man bygger i stället domen helt på Quicks/Bergwalls i terapi frammanade minnesbild; alltså att han har fått hjälp att återuppväcka minnen av påstått verkliga händelser. Psykologen Sven Å Christianson är den som i domen får gå i god för att denna minnesteori är riktig: »Vad Christianson uppgivit om Quicks minnesfunktioner talar med styrka för att de uppgifter Quick lämnat är riktiga.«

I domen som gäller fallet Therese kan man också läsa att psykologen Christianson för domstolen berättat att »traumatiska händelser bevaras väl i minnet, men det kan finnas skyddsmekanismer som omedvetet verkar för att förtränga minnesbilderna«. Liknande resonemang om Quicks/Bergwalls »förträngda« minnen återkommer löpande i domarna.

Att då som Hultman påstå att teorin om bortträngda minnen »aldrig låg till grund för några morddomar« är svårt att begripa. Kanske är det mer en semantisk fråga – att själva begreppet »bortträngda minnen« inte använts i domarna? Men det är ju ändå precis detta som domarna tar upp, att Quick/Bergwall skulle ha »återfått« något slags förträngda mordminnen genom terapin.

Sven Å Christianson och jag bad att få svara på denna artikel, men DN sa nej. Vårt svar gick i huvudsak ut på att SVT:s påstående att domarna mot Thomas Quick »bygger helt på« att denne »fått hjälp att återuppväcka minnen av påstått verkliga händelser« var felaktigt. Domarna bygger, som alla som läser dem kan konstatera, på vanlig bevisvärdering av faktauppgifter som Quick hade lämnat och som enligt domstolarna endast en gärningsman kunde känna till.

Vad SVT också bortsåg från – eller förmodligen inte tänkte på – var det som är helt centralt i kritiken mot teorin om bortträngda minnen. Kritiken mot teorin går ut på att bortträngda minnen som återhämtas i terapi *kan* vara falska. Det har veterligen aldrig ifrågasatts att minnen i och för sig kan vara mer eller mindre undangömda, försvunna under en längre tid eller till och med helt bortträngda. Men man kan inte förlita sig på enbart sådana minnen i en domstol, utan man måste se till att de har stöd av annan bevisning. Bara den omständigheten att vissa minnen har varit bortträngda kan självfallet inte tas till intäkt för att något har varit fel.

Vidare tycks SVT ha bortsett från – eller möjligen inte tänkt på – att den ifrågasatta teorin handlar om *minnen*, och risken för att sådana är falska, medan Sture Bergwalls påstående är att han inte hade några minnen som var falska. I stället hittade han på berättelserna. Vad har då teorin med saken att göra?

Här gjorde alltså SVT, ett företag vars verksamhet bygger på ett saklighetskrav, påståenden som var både långt från de verkliga

förhållandena och i sammanhanget irrelevanta. Utifrån detta är det inte svårt att förstå att SVT föll pladask för Hannes Råstams och Dan Josefssons teorier om Quickärendet.

Men då hjälpte väl terapeuterna ändå Quick att ljuga?

Det framstår alltså som orimligt att hävda att den »teori om bortträngda minnen« som vissa terapeuter sägs arbeta utifrån kunde ha legat till grund för de fällande domarna i Quick-målen. Påståendet faller redan av den anledningen att Bergwall säger att han ljög om mordet, inte att han hade falska minnen av dem.

Något rimligare ter sig möjligheten att Quick bland annat i terapin fick hjälp att medvetet konstruera osanna berättelser. Då befinner man sig visserligen långt bort från teorin om bortträngda minnen, men det hindrar inte att möjligheten finns. Har man då anledning att räkna med att terapin hade en sådan effekt i utredningen?

Ja, det ter sig fullt möjligt, i varje fall som utgångspunkt. Man skulle kunna tänka sig att det gick till så här:

Thomas Quick lärde sig grundfakta om ett mord genom att läsa något i en tidning eller genom att snappa upp det på ett annat sätt. Han nämnde sedan saken i terapin och fick hjälp att bygga ut en berättelse. Sedan tog han med sig uppgifterna till polisförhören, där han lyssnade av de poliser som förhörde honom. Vidare talade han ibland med journalister om mord som hade förblivit ouppklarade. Historien byggdes ut genom ytterligare terapisessioner och polisförhör, där förhørsledaren mer eller mindre medvetet förmedlade fakta om mordet till Quick. Ibland reste han dessutom till Kungliga biblioteket i Stockholm för att fylla ut sina berättelser så att de skulle bli tillräckligt trovärdiga.

Ett påstående att det var så det gick till är inte orimligt som utgångspunkt, förutsatt att tidningarna i fråga fanns på det bibliotek som Quick besökte. Men det är här bevisningen kommer in.

Den som läser polisförhören ser att många karakteristiska uppgifter om mordet kom från Thomas Quick själv, uppgifter som han inte rimligen kunde ha lärt sig i terapin. Inget talar för att terapeuterna hade lärt sig detaljerade fakta om mordet och fört dem vidare till

Quick. Såvitt jag har sett har detta inte ens påståtts.

Då återstår två möjligheter, nämligen att förhørsledaren gav Quick uppgifterna »utanför protokollet« eller att Quick lyckades få många rätt genom att chansa. Om förhørsledaren skulle ha gett Quick uppgifterna under bordet hade det varit ett mycket allvarligt tjänstefel. Han hade också varit tvungen att antingen dölja hanteringen för andra kolleger som arbetade med utredningen eller inviga dem i manipulationerna. Detsamma hade han behövt göra i förhållande till åklagaren.

Den som känner svenska åklagare och poliser inser att sannolikheten är mycket liten för att de skulle komma överens om att manipulera utredningen på det sättet. I praktiken skulle de också behöva inviga advokaten, vilket naturligtvis ytterligare minskar sannolikheten.

Nästan ännu mer orimligt ter det sig att utgå från att förhørsledaren har fört kollegerna och åklagaren bakom ljuset genom att berätta viktiga saker för Thomas Quick, men undanhålla detta för de andra som arbetade med utredningarna. Enligt min mening finns det inte någon som helst anledning att räkna med att det har gått till så.

Den andra möjligheten då? Att Quick chansade och lyckades pricka in ett antal unika fakta? Det rörde sig, som vi sett, bland annat om två sågar, en stängd bom som kunde ha varit öppen, tre kroppsdelar som var försvunna från en återfunnen kropp, kroppsmärken på två personer, karakteristiska förhållanden i två bostadsområden, en inristning i en björk, en kam och kvistar på en kropp, karakteristiska skador efter knivar och påkar, en kniv av ett visst slag som Levi hade skrivit hem om, en bil som skrotades vid »rätt« tidpunkt, en man som begick självmord vid en annan »rätt« tidpunkt, den enda cykeln som hade stulits i Jokkmokk den sommaren, konstnären på Gällivare järnvägsstation med mera. Omöjligt är det väl inte att Quick lyckades pricka in allt detta, han hade ju fel på en del annat. Men det framstår naturligtvis som ytterst osannolikt.

*

Jag tror man kan vara rimligt säker på att terapeuterna inte spelade någon väsentlig roll i tillskapandet av lögnaktiga mordberättelser från Thomas Quick. Och det finns inte något mer än spekulationer som skulle tala för att det var så det gick till.

Fanns det då någonting i övrigt som tydde på att Quick kontinuerligt lärde sig fakta om mordet för att kunna svara rätt på alla frågor och till sist bli trovärdig? Jag kan inte finna något. Och det är att märka att han åtskilliga gånger svarade fel på detaljfrågor, även om sådant som han inte skulle ha missat om han hade läst tidningarna eller lyssnat ordentligt på polisen. Ett par exempel finns från Levifallet, där Quick redan under brottsutredningen sa att han hade läst tidningar. På fråga om mordvapnet var han mycket svävande och nämnde domkraft, fälgkors, yxa, sten och kanske ytterligare något innan han fastnade för en träpåk. Men i tidningarna hade det tidigt stått att Levi troligen dödades med en påk som hittades på platsen och som beskrevs ganska noggrant. Vidare skrev flera tidningar att Levi hade blivit skjuten, något som Quick aldrig var inne på. På fråga från Seppo Penttinen om Quick reagerade mot något i de beskrivningar som hade funnits i tidningarna svarade han att det inte var riktigt, som det hade stått någonstans, att Levi hade »dumpats direkt från bilen«. Och på den punkten hade han rätt.

Man kan också – återigen – fråga sig hur Thomas Quick bar sig åt för att få ett avsevärt bättre resultat än kontrollpersonerna på det test som Sven Å Christianson lät göra i utredningarna om mordet på Gry Storvik och Trine Jensen. Testet har visserligen utsatts för kritik, men som vi har sett i kapitel 14 kan denna kritik inte gömma undan den omständigheten att Quick faktiskt fick ett avgjort bättre resultat än kontrollpersonerna. Och det gällde båda mordet. Domstolen hade anledning att fråga sig hur detta rimligen kunde förklaras.

På samma sätt hade domstolarna anledning att fråga sig vilken rimlig förklaring som kunde finnas till att liksökhundarna markerade på just de ställen där Quick hade pekat, eller skulle komma att peka. Hur förklarar man detta?

När domstolarna hade den sortens bevisning vid sidan av de i och för sig rimliga berättelserna, fanns det enligt min mening ingen anledning att räkna med möjligheten att berättelserna var lögnaktiga.

Och det bör påpekas ytterligare en gång: Även om det skulle vara så att Quick hittat på sina berättelser har det inte alls med teorin om bortträngda minnen att göra. Den »sekt« som enligt Josefsson omhuldade denna teori trodde i realiteten bara på den väl förankrade minneskunskap som säger att mycket av det man gjorde för många år sedan inte sällan har sjunkit undan i minnet och kan komma tillbaka när man pratar om det, tänker efter ordentligt och är beredd att möta det man tidigare försökt avvärja för att skydda sig mot skam och känslomässig smärta.

Hur kom då Dan Josefsson fram till sin ståndpunkt?

Granskar man Dan Josefssons resonemang i boken ser man att han ända från början utgår från att Sture Bergwall är felaktigt dömd och att en allvarlig skandal har inträffat. Han anstränger sig sedan åtskilligt för att hitta en rimlig förklaring till att det gick så fel. Däremot anstränger han sig inte för att undersöka vilka belägg som fanns för att det faktiskt var fel, inte heller för att undersöka vad som kunde tala för att han själv hade fel.

Josefsson tyckte sig få belägg för sin utgångspunkt när han upptäckte teorin om bortträngda minnen. Att denna teori, som Josefsson definierar den, är klart diskutabel som utgångspunkt för en fällande dom i brottmål instämmer jag i. Det gäller om den ges en så radikal innebörd som tycks ha varit fallet ibland, nämligen att bortträngda och återhämtade minnen av sexuella övergrepp kan antas svara direkt mot verkliga skeenden. Att vissa minnen kan trängas undan och komma tillbaka, i exempelvis psykoterapi, är dock inte i strid med modern minnesforskning, tvärtom.

Oavsett hur man ser på teorin om bortträngda minnen saknas det koppling mellan denna teori och Quickutredningarna. Det kan visserligen ha varit så att de personer som gav Thomas Quick terapi hade en alltför stark tro på sanningshalten i de uppgifter som Quick lämnade. Men att så verkligen var fallet finns det egentligen inte något stöd för. Och även om så var fallet slutar relevansen där. Domarna bygger på traditionell bevisvärdering.

Jag tror att det stora problemet för Josefsson var att han inte

föreställde sig att Råstam kunde ha fel i sin bok. Sture Bergwall var oskyldig, det var en utgångspunkt som inte kunde ifrågasättas. En förklaring till det inträffade måste uppbringas. Med en sådan utgångspunkt är det lätt att man springer fel.

Det finns ibland tecken i boken på att Dan Josefsson är en annan sanning på spåren. Han frågar sig till exempel hur det egentligen var med Sture Bergwalls minnen. Han måste ha insett att något var konstigt; kritiken mot teorin om bortträngda minnen bygger ju på ett ifrågasättande av de *minnen* som påstås bli återhämtade. Och då måste det väl ha funnits några minnen att ifrågasätta? Det gjorde det inte. Josefsson måste ha undrat hur det låg till när han frågade Bergwall hur det egentligen var och dennes svar var att han hade väldiga minnesluckor från tiden mellan 1997 och 2001. Ibland hade Quick också tyckt sig ha suddiga minnen av mordet, sa han. Nästan så att han trodde ibland att han hade dödat någon (sidan 449).

Josefssons bok

När jag under skrivandet har läst Dan Josefssons bok en andra gång har jag än tydligare än första gången kunnat konstatera att den brister påtagligt i noggrannhet och stringens. Men allvarligare är att den, som det verkar, syftar till att vilseleda. Detta är en allvarlig anklagelse, och jag har smakat länge på orden innan jag bestämt mig för att de bör sättas på pränt. Ibland är nämligen felet i boken så allvarliga, och av sådan karaktär, att de inte rimligen kan ha begåtts i god tro.

Jag har redan diskuterat det allra allvarligaste felet, det som handlar om huvudtesen att Thomas Quick dömdes som en följd av teorin om bortträngda minnen och hur den tillämpades i psykoterapi på Säter och i brottsutredningarna. De fällande domarna hade över huvud taget inte med teorin om bortträngda minnen att göra. Teorin går, som vi sett, ut på att minnen kan trängas undan och återskapas. Den säger ingenting om att man kan förlita sig på det som i själva verket är *lögn*. Och enligt Sture Bergwall var hans berättelser om mordet i allt väsentligt påhittade. Ibland var han visserligen förvirrad och inte riktigt säker på hur det låg till. Men att han skulle ha klara minnen av mordet, minnen som hade återskapats i psykoterapi, har inte ens

han själv påstått. Jo, han påstod detta medan han erkände mordet. Men det avgörande är naturligtvis vad han säger nu.

Men det räcker alltså inte med detta kardinalfel, som genomsyrar hela boken. Låt mig peka på ytterligare ett antal fel i de delar av boken som jag har haft anledning att granska närmare. Övriga delar, till exempel de ganska långa berättelserna om Margit Norell, hennes »lärjungar« och den holistiska förening som hon och andra bildade, har jag inte granskat mer än översiktligt. Även där har jag dock, med viss hjälp av andra, kunnat konstatera några betydelsefulla brister. Dessa framgår av det avsnitt i extramaterialet på hemsidan www.goranlambertz.se som har rubriken »Margit Norell och Holistiska föreningen«.

Nedan följer tio allvarliga fel i de delar av boken som direkt berör Quickärendet.

1. *Berättelsen var det enda beviset.* Josefsson skriver att Quick fälldes för mordet på Therese Johannessen »med sin egen trovärdiga berättelse som enda bevis« (sidan 21). Och han tillägger: »Samma sak gällde alla de åtta mord han dömdes för mellan 1994 och 2001.«

I själva verket fanns det, som vi har sett i framför allt kapitel 15, en omfattande bevisning i Theresemålet, liksom i övriga fem mål. Quick hade berättat en rad detaljer om bostadsområden, mordvapen, kroppsliga detaljer, efterlämnade föremål med mera, som domstolarna bedömde ha stort värde som bevis. Dessa uppgifter kom visserligen till stora delar från Quicks berättelser, så i den meningen är Josefssons påstående riktigt. Men dessutom hade liksökhundar på flera platser markerat just där Quick hade sagt att han hade hanterat kroppar eller kroppsdelar. Han hade visat sig kunna tio gånger fler okända detaljer om två av mordet än en kontrollgrupp. Man hade hittat två sågar med metalldetektor på platser som Quick hade angett. Man hade hittat en björk med en inristning som stämde mycket väl med en skiss som Quick hade ritat. Och så vidare.

Josefssons påståenden är inte bara felaktiga. De är så felaktiga och vilseledande att de bedrar läsaren. Jag kan inte förstå annat än att detta måste ha varit Josefssons syfte.

2. *De nya åklagarnas uppfattning om bevisningen.* Josefsson skriver att alla åklagare som granskade resningsansökningarna kom fram till samma resultat, »Sture Bergwall hade fällts på djupt felaktiga grunder« (sidan 30). Och han skriver (sidan 31) att det var en lång rad erfarna åklagare »som inte hittade några bevis« mot Quick.

Detta är inte något annat än en allvarlig osanning. Skälet till att åklagarna gick med på resning och i två fall ansökte om resning var att bevissituationen hade förändrats på ett sådant sätt att det fanns anledning att pröva Sture Bergwalls skuld på nytt. Och skälet till att åklagarna sedan lade ner åtalen utan att få dem prövade på nytt var att de bedömde att bevisningen inte räckte för fällande dom. Det är en mycket stor skillnad mellan det som åklagarna faktiskt uttalade och den uppfattning som Josefsson tillskriver dem. Ingen av åklagarna yttrade såvitt jag kan se att Quick hade fällts »på djupt felaktiga grunder« eller att man »inte hittade några bevis«. Två av de åklagare som beslutade om nedläggning uttalade sig dock på ett sätt som låg ganska nära; de får sägas ha avfärdat bevisningen (se kapitel 16). Men det gällde inte de övriga.

Varför vilseleder Josefsson läsarna på en så central punkt? Jag kan inte förstå annat än att det är för att förmedla intrycket att det i och med de återtagna erkännandena inte fanns någon bevisning kvar, vilket i sin tur ger intrycket att processerna mot Thomas Quick hade varit helt förfelade.

3. *Sture Bergwall ljög sig in på Säter.* Efter en redogörelse för det rån som Bergwall och M begick i december 1990 och den rättspsykiatriska undersökning som gjordes före domen skriver Josefsson (sidan 234): »I rättegången som följde lyckades Sture alltså med konststycket att dömas till rättspsykiatrisk vård för ett dumt bankrån utan personskador. Den 29 maj 1991 transporterades han från Huddinge till Regionvårdsenheten vid sjön Ljusterns strand i Dalarna. Sture hade ljugit sig in på Säter.«

Bankrånet var alltså det som har beskrivits i mitt kapitel 1.

Påståendet att Bergwall ljög sig in på Säter bygger på ett resonemang (på sidorna 232–234) där Josefsson utan att generera sig »klargör« vissa saker för läsaren. Nämligen att den främst ansvarige läkaren var

lättlurad och inte förstod exempelvis vad som låg bakom rånet och hur Sture numera hade det med intresset för småpojkar och drogberoende. Därför lät sig läkaren luras att tro att Bergwall var i behov av rättspsykiatrisk vård. Josefsson anser sig helt enkelt kunna slå fast att han själv förstår Bergwalls person och eventuella vårdbehov bättre än man gjorde i den omfattande rättspsykiatriska undersökningen, där flera experter deltog.

4. *På Säter resonerade man hur galet som helst.* Dan Josefsson för ett resonemang om hur man på Säter reagerade när Thomas Quick tog avstånd från sina egna berättelser. Han skriver då här (sidan 263):

Sture hade inte lyckats komma ur den knepiga position han försatt sig i. Göran Fransson hyste en alldeles för stark tro på att det gick att tränga bort minnen av mord för att han ens skulle överväga möjligheten att Sture ljög. Att tvivla vore ju dessutom enligt klinikens ideologi att begå ett övergrepp mot patienten. Att Sture själv värjde sig mot sina egna historier sågs också som naturligt. I sin refuserade artikel om incestterapi hade ju Margit 1989 förklarat att det främsta beviset för äktheten hos patienternas »incestupplevelser« är ett »starkt motstånd från patienten«.

Ju mer Sture tog avstånd från sina berättelser, desto säkrare blev Säter således på att hans historier var äkta. Margits slutna, självbekräftande tankesystem hade slagit igen som en fälla. Nu var polisen på väg.

Josefsson påstår alltså att man på Säter blev säkrare på att Thomas Quicks berättelser var äkta ju mer han själv tog avstånd från dem. Och det bygger han på att Margit Norell hade skrivit, angående berättelser om incestupplevelser, att det främsta beviset för äktheten är ett starkt motstånd från patienten. Man blev alltså allt säkrare på äktheten i Quicks mordberättelser ju mer han tog avstånd från dem. Kan någon tro att man resonerade på det viset? Det är Dan Josefssons egen slutsats. Han tillskriver personerna på Säter ett slags galenskap.

Det här är bara ett exempel på hur Josefsson drar egna slutsatser om hur »sekten på Säter resonerade«. Han tar sig helt enkelt friheten att mer eller mindre idiotförklara de berörda personerna utifrån en berättelse som han själv styr och som får dem att verka riktigt dumma.

5. *Ingen aning om att han hade dödat Johan Asplund.* Dan Josefsson skriver (sidan 255), angående mordet på Johan Asplund, att Quick innan han erkände »under tolv års tid inte haft en aning om att det var han som var mördaren«.

Det finns inte något som helst stöd för detta påstående i den kringliggande texten eller i boken i övrigt. Av vad som framgår av förhörprotokoll och annat material sa Quick aldrig på det sättet. Han skrev i ett brev till sin terapeut att »bilden av hur Johan dödades har vuxit fram under de senaste dagarna«. Men detta är något annat än att han inte haft en aning om att han var mördaren.

I det enda förhör som hölls med Bergwall under resningsprocessen berättade han att han kom att tänka på namnet Johan Asplund när han första gången berättade, under en badutflykt, att han kanske hade begått mord. Därför valde han Johan Asplund som den han skulle berätta om.

Syftet med att skriva på detta sätt framstår som tydligt. Josefsson vill ge intrycket att Quicks minnen – inte bara av barndomen utan också av mordet – var helt borta och att de återskapades i terapin. Allt för att stödja grundtesen i boken. Hur påståendet om återskapade minnen av mordet stämmer med Sture Bergwalls grundhållning att han hittat på sina mordhistorier berörs inte.

6. *Christer van der Kwast ljög.* Josefsson skriver (sidorna 311–312) om ett samtal han hade hemma hos sig själv med Christer van der Kwast om bland annat mordet på Thomas Blomgren i Växjö år 1964. Detta var ett av de mord som Quick hade erkänt och som han skulle ha begått redan när han var 14 år. Åklagare van der Kwast hade sagt till tidningarna att han ansåg att mordet var uppkänt genom Quicks erkännande och att han skulle ha väckt åtal om mordet inte hade varit preskriberat. Josefsson skriver så här:

Jag hade redan gett upp. Men då svängde plötsligt van der Kwast. Kanske var det för att jag nämnde bilen, vilket bör vara en känslig fråga för honom. Han lutade sig tillbaka i stolen, såg en smula plågad ut och sa med en självkritik som jag tidigare aldrig sett ett spår av hos honom.

»Det enda olyckliga uttalandet som jag kan tillskriva mig själv, det var

att jag i ett trött läge någon gång sa att jag hade åtalat om det inte hade varit preskriberat. Men det är inte sant. På det sättet att ... hade jag haft den utgångspunkten så hade jag ju slutfört utredningen på ett helt annat sätt. Så det ångrar jag verkligen att jag sa. För det var bara en halvsanning så att säga. I ett sånt där trött läge. Det var dumt sagt. <

Christer van der Kwast satt där i mitt kök och erkände att Hannes Råstam haft rätt om Blomgrenmordet. [...]

Helt klart är dock att van der Kwast ljög och att han upprepade lögnen om och om igen i årtal. Resultatet var att det efter presskonferensen 1993 blev en självklar sanning att Sture varit mördare redan som 14-åring. Det var som om Sture dömdes för mord utan rättegång.

Josefsson skriver alltså att van der Kwast erkände att Råstam hade haft rätt om mordet på Thomas Blomgren. Det måste betyda att han menar att van der Kwast nu gav Råstam rätt i att Sture Bergwall inte kunde ha mördat Thomas Blomgren. Men varifrån får han detta? Något sådant tycks ju inte van der Kwast ha antytt. Han sa bara att han ångrade att han sa att han skulle ha åtalat om brottet inte hade varit preskriberat. Den naturliga tolkningen av detta är väl att van der Kwast tyckte att han i stunden hade sagt för mycket. Det bestryks ju också av hans förklaring, att han i så fall borde ha slutfört utredningen på ett annat sätt än som skedde. Så här skriver också van der Kwast i *Bortom rimligt tvivel* (sidan 38):

Blomgrenfallet blev snabbt intressant för media och jag fick vid något tillfälle frågan om hur jag såg på bevisläget och svarade då oförsiktigt att jag skulle ha åtalat Quick om det funnits möjlighet. Det var ett felaktigt svar eftersom utredningen inte var fullständigt genomförd. Det var nog enda gången under hela den långa Quickutredningen som jag sa något utåt som jag inte hade täckning för.

Josefssons slutsats framstår som påhittad för hans egna syften. Vad man kan undra är hur han ansåg sig ha råd att påstå något som för alla någorlunda insatta måste ha tett sig uppenbart fel. Och det kunde ju dessutom lätt kollas med van der Kwast vad han hade menat.

Vidare skriver Josefsson att van der Kwast ljög när han sa att han

ansåg mordet på Thomas Blomgren uppklarat genom Quicks erkännande. För mig är detta alldeles obegripligt. Christer van der Kwast tycks ju ha ansett just detta, att mordet i praktiken var uppklarat. Skulle han då ha ljugit genom att säga som han sa? Även om van der Kwast skulle ha blivit tveksam om bevissituationen kan man väl knappast kalla det för en lögn om han även i fortsättningen säger att han anser mordet vara uppklarat?

7. Antalet erkända mord. Fantasier eller inte? Josefsson skriver att Sture Bergwall erkände sammanlagt 39 mord (sidan 316). Och han räknar upp alla personerna så som Quick benämnde dem. Sedan skriver han: »Om han inte hade blivit av med sina droger 2001 så hade det säkert blivit fler. Varför skulle han sluta?»

I Josefssons lista finns några sannolika dubbelräkningar och en rad osäkerheter. Där finns till exempel »Norsk pojke«, »Norgepojke 1« och »Norgepojke 2«. Quick sa tydligt att han hade dödat en pojke i Norge, men var mycket svävande i frågan om det handlade om ytterligare någon. Att även den andre pojken hamnade på listan berodde på att polisen noterade även sådana »möjliga mord«. Den »Duska« som också finns på listan är troligen identisk med »Norgepojke 1«. Och »Magnus Nork«, som är ett namn på listan, är sannolikt identisk med »Bilpojken«. – Tar man bara med de namngivna personer som är säkert identifierade som döda eller försvunna, och i de flesta fall med stor sannolikhet mördade, blir antalet nitton (se mitt kapitel 1). I övrigt finns det sjutton osäkra erkännanden, medan tre tycks vara dubbleringar. Hur det förhåller sig med de sjutton vet vi inte. En möjlighet är att det rörde sig om rena påhitt från Quicks sida, en annan att det handlade om personer som faktiskt döddes, men som man trott dött genom olyckor eller på något annat naturligt sätt (så var fallet med två av de nitton som har nämnts i kapitel 1 ovan). En tredje möjlighet är att det rör sig om ouppklarade mord som har blivit avskrivna utan att polisutredningen i Quickärendena fick kännedom om det. Dessutom kan det röra sig om ytterligare någon eller några dubbleringar.

En fråga man har anledning att ställa sig med anledning av den långa listan är denna: Om Quick ville bli dömd för ett antal mord

som han räknade med att kunna berätta om på ett sådant sätt att han blev bedömd som trovärdig, varför hittade han då inte bara på mord som faktiskt var begångna, utan också sådana som var rena fantasier? Såvitt jag vet har den frågan inte ställts till Bergwall. Den har i varje fall inte protokollförts.

Josefssons syfte med att nämna siffran 39 är sannolikt att förmedla ett intryck av något omöjligt. Han vill att läsaren ska tänka »oj, vilka omöjliga fantasier, hur kunde någon tro på det?«. Med den utgångspunkten är det bra att siffran är hög. Men hur tänkte Josefsson när han skrev de sista båda meningarna: »Om han inte hade blivit av med sina droger 2001 så hade det säkert blivit fler. Varför skulle han sluta?« Menar Josefsson att Quick erkände en massa fantasimord, sådana som aldrig hade blivit begångna? Eller menar han att det rörde sig om mord som han återhämtade minnen av i psykoterapin? Hur skulle detta i så fall gå till, och hur skulle det kunna leda till fällande domar, om det handlade om fantasier, om brott som inte hade blivit begångna? Vilket är egentligen Josefssons påstående när det gäller »fantasimorden«, och hur förhåller sig hans påstående till hans tes att Quick återhämtade bortträngda minnen av mordet?

Josefsson säger vidare att det var de indragna drogerna som var anledningen till att Quick slutade delta i mordutredningarna. Själv hänvisade Quick/Bergwall till den misstro han mötte från personer som försvårade hans fortsatta erkännanden genom att kalla honom mytoman.

8. *Liksökhundar markerar även för döda djur.* Josefsson skriver att »likhundar inte bara markerar för döda människor, utan också för döda djur« (sidan 440). Han avfärdar därför liksökhundarnas markeringar som bevis. Han gör det kort och utan närmare resonemang. Men han passar på att vara försmädlig mot Seppo Penttinen (sidan 441): »En markering i en skog betyder ingenting förrän polisen hittat kroppen man letar efter. Men det där bortsåg Seppo helt ifrån. Han litade på hunden. Det fanns dock en märklighet till. När jag kom hem från Sundsvall letade jag upp hundförarens rapport i förundersökningen. Det visade sig att sökningen med hund gjordes nio dagar efter vallningen. [...] Elva meter från studs till slutlig nedslagsplats alltså. Om

Seppos hypotes var korrekt så hade Johans huvud studsat iväg som en välpumpad fotboll över kalhygget. Det var både fascinerande och sorgligt att Seppo velat ta med mig ut i skogen för att berätta en sådan historia. « På detta nedlåtande sätt fortsätter berättelsen.

Den som känner till hur liksökhundarna användes i utredningen vet att själva bevisvärdet låg i att de markerade på de platser där Bergwall hade visat att han hade hanterat döda kroppar (se kapitel 14). Det spelade därför inte någon roll om de kunde göra skillnad mellan människor och djur eller inte. Till saken hör visserligen att den hund som oftast användes, Zampo, enligt test kunde göra tydlig skillnad mellan lukt av död människa och lukt av dött djur. Och hunden visade många gånger att den inte brydde sig om rester av döda djur. Men det är som sagt inte avgörande för bevisvärdet. Det avgörande är att hunden markerade på just de platser där Thomas Quick pekade och sa att han hade hanterat rester efter döda människor.

Att hunden kom till platsen nio dagar efter vallningen är precis enligt instruktionsboken. När Josefsson framställde detta som »en märklighet till« förstod han sannolikt inte att han därmed avslöjade att han inte förstod vad innebörden av detta bevismedel var.

9. *Bevisningen hade slagits i småbitar.* I samband med att han redogör för en intervju med Claes Borgström skriver Josefsson (sidan 480): »Han var dåligt påläst och alla indicier han pekade på hade utan undantag slagits i småbitar under resningsprocesserna.«

Den som läser resningsbesluten kan själv konstatera att påståendet över huvud taget inte stämmer. Visserligen sägs i besluten beträffande flera av bevisen att de fick antas ha ett mindre värde än det som tingsrätterna hade antagit när Quick fälldes. Men det enda indicium som kunde sägas ha »slagits i småbitar« var fyndet av det man trodde var ben efter Therese Johannessen. Statens Kriminaltekniska Laboratorium (SKL) hade under resningsprocessen funnit att det inte rörde sig om ben. Den professor i Norge som hade gjort den ursprungliga analysen höll visserligen fast vid sin bedömning, men som bevis hade dessa små bitar förlorat allt värde.

Josefsson gör sitt påstående i ett sammanhang där läsaren ska få intrycket att den stackars advokaten inte har förstått något av det som

pågår. Han (Borgström) fortsätter att klamra sig fast vid den omöjliga berättelsen. Det är bara Josefsson som förstår att alla de gamla bevisen »utan undantag hade slagits i småbitar«. Läsaren av denna bok vet vid det här laget att det var Borgström som hade rätt och Josefsson som hade fel. Josefsson kan möjligen ha svävat i samma villfarelse som *Svenska Dagbladet*, när tidningen gjorde sin »faktakoll« av de uppgifter som jag hade nämnt i en artikel. Man trodde helt enkelt att *detta* var vad resningsprocessen innebar: att bevisen var sönderslagna.

10. *Morden hade inga gemensamma drag.* Josefsson skriver att »det enda som utmärkte Thomas Quicks påstådda mord var att det inte fanns några gemensamma drag« (sidan 512). Han gör det i ett sammanhang där han försöker påvisa min okunnighet sedan jag i en artikel hade skrivit att de åtta morden var »av likartad karaktär«. Josefsson skriver: »För alla som var det minsta insatta i Quickutredningarna avslöjade Lambertz här att han var förbluffande okunnig. Det enda som utmärkte Thomas Quicks påstådda mord var att det inte fanns några gemensamma drag.«

Nu förhöll det sig i verkligheten så att fyra av de åtta morden hade barn eller ungdomar som offer, och att sex av de åtta hade tydliga sexuella övertoner. Samtliga handlingar var överfallsmord mot personer som Quick inte kände, han hade enligt sin berättelse över huvud taget inte träffat dem förrän vid tidpunkten för mordet. I sex fall av åtta berättade han att han letade efter någon att förgripa sig på, och i tre fall styckade han enligt sin egen berättelse den döda kroppen. I alla de åtta fallen lämnade han kropparna eller delar av dem på relativt ödsliga platser. Och samtliga mord innehöll sadistiskt eller starkt överdrivet våld. Det enda mordet som i någon avsevärd mån skilde sig från de andra var det på makarna Stegehuis i tältet vid sjön Appojaure. Det liknade å andra sidan knivöverfallet 1974 på Lennart Höglund.

Av alla mord som begås är de flesta »relationsmord« i den meningen att offret känner gärningsmannen. Andra typer av mord som är relativt vanliga är sådana som begås i samband med uppgörelser i den kriminella världen. Och ytterligare ett slags mord som inte är ovanliga är uppsåtligt dödande i samband med rån och stölder. Inget av de åtta mord som Thomas Quick dömdes för var av något av dessa

tre slag. De var med all sannolikhet överfallsmord där offret var okänt för gärningsmannen. Det gäller oavsett om Quick var gärningsman eller inte. Och i flera fall fanns det alltså ett sexuellt inslag, och flera av offren var barn och ungdomar.

I en jämförande undersökning som gjordes av de mord som Quick hade erkänt tog polisen hjälp av det så kallade ViCLAS (Violent Crime Linkage System). Enligt detta system hade alla mord som Quick blev dömd för betydande likheter med varandra, med undantag för Appojauremorden som inte hade någon tydlig "Quickstämpel". En beskrivning av ViCLAS-resultaten finns i förundersökningen. Dan Josefssons påstående att »det enda som utmärkte Thomas Quicks påstådda mord var att det inte fanns några gemensamma drag« innebär enligt min mening ett allvarligt vilseledande av läsaren.

*

Det finns rader av andra fel i Dan Josefssons bok. Tältet vid Appojaure var enligt honom silverfärgat, fast det var brunt och gult. Claes Borgström sägs ha varit med under en rekonstruktion av Johanmordet, fastän det då var Sten-Åke Larsson som var Quicks advokat. Könshåren i cigarrettpaketet sägs vara från en flicka, fastän det var fastslaget att de kom från två manspersoner. Läkaren Yngve Holmstedt kallas av Josefsson för Yngve Holmberg. Och så vidare. Med anledning av alla detaljfel måste man ställa sig frågan om Josefsson verkligen har grävt så djupt i materialet som han gör gällande.

Viktigare än detaljfelen är dock bristen på problematisering kring Sture Bergwall som person. Om detta skriver psykoterapeuten Cajsa Lindholm i en artikel i tidskriften *Psykoterapi*, 2014:

Texten är full av tendentiösa, förenklade, felaktiga och förvrängda slutsatser. Den allvarligaste förvrängningen är bagatelliseringen och förnekandet av Sture Bergwalls farlighet. [...]

Janne Mattsson [...] beskriver [i *Gåtan Thomas Quick*] en pojke som redan som tioåring lekte stryplekar med småpojkar, lekar som innehöll en kuslig spänning och en sexuell lust. Han återger berättelsen om hur Sture eldar upp en levande näbbmus och därefter gömmer den bakom

en sten där han ristar några streck. Han beskriver ensamheten och misären som fick pojken att slå ihjäl familjens katt och spika upp den på ett träd. Känslor som Thomas Quick erinrar sig under intervjuerna och som fortfarande finns kvar i hans kropp, säger han och beskriver det som en hunger och tomhet.

Sadism hos barn är en viktig markör; den tyder både på traumatisering och pekar också mot framtida destruktivitet. Förståelsen av sådana sammanhang blir avgörande för hur vi möter våra patienter. Hur kommer det sig att Josefsson förbigår och ignorerar den mycket svåra barndom som finns skildrad av både Thomas Quick själv i *Kvarblivelse* och av Janne Mattsson i intervjuboken. [...]

Dan Josefsson problematiserar aldrig det han beskriver. Om det finns någon sanning i Janne Mattssons intervju med Thomas Quick om hans förhållande med pojken »Patrik« är det rimligt att fråga sig vad samvaron med Quick och det som den innefattar hade för konsekvenser för pojkens liv. Mannen som det handlar om är i dag drygt fyrtio år.

Antalet exempel på Josefssons undvikande och förnekande av Thomas Quicks destruktivitet, pedofili och farlighet är många. Ett av de vanligaste sätten att avsluta eller bryta kontakten med det monstruösa som ibland skildras, är att styra läsarens intresse och fokus med hjälp av kommentaren: »Nu blev Margit nöjd.« I stället för att reflektera och ställa självklara frågor om det material som på olika sätt presenteras gör Josefsson ideliga lappkast; bort från fördjupning till den, i hans tankevärld, verkliga förövaren, handledaren Margit Norell. I en total identifikation med Sture Bergwall som offer sker den psykologiskt avskiljande rörelsen från det uppenbart galna, sadistiska och grymma innehållet som skildras, till karaktärsmordet på Margit Norell.

*

Dan Josefssons bok är fylld av sakfel, fula vinklingar, ohederliga glidningar, obehagliga antydningar, elakheter, hånfulla epitet, felaktiga brottsanklagelser och orimliga slutsatser. Tryckfriheten ger honom rätt att skriva sådant inom vissa gränser. Men går han över gränsen för bedrägeri gör han sig skyldig till brott. Det gäller trots att uppgifterna finns i en bok, ett alster som skyddas av tryckfriheten.

Bedrägeri ingår nämligen bland de brott som i förarbetena till tryckfrihetsförordningen (TF) nämns som exempel på brott som inte omfattas av grundlagens tillämpningsområde. Det beror på att brottet inte ansågs beröra »tryckfrihetens innebörd och syfte«.

Det är inte min sak att avgöra om Dan Josefsson har gjort sig skyldig till bedrägeri genom sina vilseledanden, men det finns ändå anledning att se vad som fordras för att ett sådant brott ska anses vara begånget. Brottbeskrivningen finns i 9 kapitlet 1 § brottsbalken:

Den som medelst vilseledande förmår någon till handling eller underlåtenhet, som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den vilseledde eller någon i vars ställe denne är, dömes för bedrägeri till fängelse i högst två år.

Frågan är alltså om Josefsson har »genom vilseledande förmått« någon till en handling som innebär vinning för honom och skada för den som har vilseletts. Vad som aktualiseras är då framför allt de priser som han har fått och de rättigheter som han har sålt. Att detta har inneburit vinning för honom står klart. Men har det blivit en skada för dem som har delat ut priserna och köpt rättigheterna? Ja, i varje fall när det gäller priserna är det knappast något tvivel om det. Då återstår frågan om Josefsson har »genom vilseledande förmått« de prisutdelande företagen och organisationerna att ge honom priserna.

Det är en fråga som är ganska komplicerad och som inrymmer i varje fall fyra frågor: Är det ett *vilseledande* i lagens mening? Är det i så fall ett *uppsåtligt* vilseledande? Är det vilseledandet som har *förmått* prisutdelarna att ge honom pris, eller är det något annat? Och kan de prisutdelande företagen och organisationerna anses ha vilseletts när de utan större problem *själva borde ha upptäckt* lurendrejerierna?

Det är knappast självklart hur frågan ska besvaras. Många vill nog hävda att Josefsson i varje fall knappast kan ha vilselett uppsåtligt, eftersom han säkert trodde på det han skrev. Men kan han verkligen ha trott att Quicks egen berättelse var det enda beviset mot honom, att de nya åklagarna »inte hittade några bevis«, att Quick år 1991 »ljög sig in på Säter«, att liksökhundarna var värdelösa som bevis och att det enda som utmärkte de åtta mordnen var att de inte hade några gemensamma drag? Och kan han verkligen ha trott på det som

genomsyrar hans bok, nämligen att bevisningen var mer eller mindre konstruerad och att polis, åklagare och domstolar trodde på Quicks återhämtade bortträngda minnen? Det är ju faktiskt det som han försöker få läsarna (inklusive prisutdelarna och eventuella spekulanter på rättigheter till boken) att tro, och som han också i stor utsträckning lyckas med.

Jag lämnar frågan åt andra att bedöma slutligt. Vad som står klart är, oavsett om det skedde genom ett brottsligt förfarande eller inte, att Dan Josefsson har skrivit en bok som visserligen ibland är intressant, men som i grunden är ohederlig.

*

Tidigt i boken kommenterar Josefsson problemet med Sture Bergwalls bristande trovärdighet. Han skriver att hans utgångspunkt under halvtannat års många och långa intervjuer var att inte lita på något som Bergwall sa, och att i boken inte återge någon uppgift utan mycket ingående källkontroll. Därefter återger han, genom hela boken, Bergwalls berättelser utan några kommentarer. Hur många läsare som har tagit del av ovanstående genomgång tror att Josefsson har ägnat dessa Bergwalls berättelser »mycket ingående källkontroll«?

Slutsatser och en reflektion

- Dan Josefssons bok *vilsleder läsaren* på ett mycket allvarligt sätt beträffande utredningarna, rättegångarna och bevisningen mot Thomas Quick.
- Den viktigaste slutsatsen är att det *inte finns något spår i morddomarna av teorin om bortträngda minnen*. Domarna är det viktigaste dokumentet för att förstå vad som förekom vid rättegångarna. Det finns därför inte någon anledning att tro att teorin spelade någon roll för att Thomas Quick fälldes för de åtta mordena.
- Det finns inte heller något spår i *det som Bergwall nu säger* av någon »teori om bortträngda minnen«. Hans berättelse är nu i allt väsentligt att han hittade på mordena utifrån fakta som han fick lära sig, inte att han hade falska minnen av dem.

- Inte heller någon annanstans *i utredningarna eller rättegångarna* finns det, såvitt jag har kunnat upptäcka, något spår av en teori om bortträngda minnen. Kanske hade synen på bortträngda minnen betydelse för hur man förhöll sig till det som Quick berättade om sin barndom. Det är möjligt, kanske rentav troligt. Men det spelade i så fall inte någon roll för åtalen eller för de fällande domarna.
- Det finns i Josefssons bok *inte något som ger stöd för att Sture Bergwalls berättelser om mordet var påhittade*. Josefssons påståenden om bortträngda minnen är i själva verket motsatsen till ett sådant stöd.

*

I *Dagens Nyheter* den 13 december 2014 fanns en nyhetsartikel med rubriken »Bortträngda minnen håller inte längre som bevis i rätten«, skriven av kriminalreportern Stefan Lisinski. I artikeln berättas om ett rättsfall där en pappa nyligen hade friats av hovrätten från anklagelser om sexuella övergrepp på dottern. Flickan hade efter många år berättat att pappan, ända från det att hon var 4 år gammal, hade våldtagit henne, och på andra sätt utsatt henne för allvarliga övergrepp. Pappan fälldes i tingsrätten, men friades nu av hovrätten.

Jag vet inget närmare om fallet. Att jag nu vill peka på artikeln beror på DN:s förhållningssätt till problemet. Halvvägs in i artikeln sägs följande:

Liknande teorier låg bakom de fällande morddomarna mot Thomas Quick, numera Sture Bergwall. Att han ständigt kom med felaktiga uppgifter om hur offren såg ut, hur och var han hade mördat dem och var han hade gömt kropparna, ansågs bara naturligt. Minnena var så fruktansvärda att han höll dem på avstånd.

Under arbetet med att fria Sture Bergwall från domarna har teorierna granskats och förkastats. Dels är det osannolikt att en person som råkat ut för fruktansvärda övergrepp skulle lyckas glömma detta, hur mycket han eller hon än vill glömma.

Dels är risken stor att terapeuter i stället skapar falska minnen. Tera-

pi och hypnos är suggestiva behandlingar och behandlingen ges ofta till sköra personer med allvarliga problem.

På nyhetsplats påstår tidningen alltså att »liknande teorier låg bakom de fällande morddomarna mot Thomas Quick«, att det ingår i dessa teorier att det bara är naturligt att personen »ständigt kom med felaktiga uppgifter« och att teorierna har »granskats och förkastats [...] under arbetet med att fria Sture Bergwall från domarna«.

En viktig fråga är hur en tidning ska ta sig ur ett förhållnings-sätt som innebär att man gör felaktiga påståenden till fakta på sina nyhetssidor. Detta är knappast ett problem bara för den enskilde reportern. Det kan givetvis vara svårt för en journalist att överge en föreställning som han har intagit och som han slåss för inför läsarna, och säkert även inför tidningens ledning. Men det är framför allt ett problem för tidningen – och det gäller inte bara *Dagens Nyheter* – att man på nyhetsplats för fram påståenden som man har fastnat i, men som inte har någon täckning i verkligheten.

Hur ska medierna ta sig ur något sådant? Jag tror att det finns en risk att detta blir så svårt att man kommer att försöka dölja fe-len genom att på något sätt låtsas att de inte har begåtts. Jag ska återkomma till detta i kapitel 20.

18. Hannes Råstams bok

Boken *Fallet Thomas Quick – Att skapa en seriemördare* – var avslutningen på Hannes Råstams långa arbete med Quickärendet, ett arbete som bland annat också inrymde tre dokumentärer för SVT. I boken går Råstam igenom de mord som Thomas Quick dömdes för, liksom utredningarna och rättegångarna. Han berättar också om Sture Bergwalls bakgrund och tillvaro fram till återintagningen på Säter 1991. Vidare beskriver han ganska ingående sitt eget arbete med ärendet från det att han satte igång med det år 2008.

Råstam anser sig ha avslöjat en allvarlig rättsskandal och han pekar på en rad omständigheter som enligt hans mening visar att det begicks allvarliga fel i utredningarna. Han framhåller Quicks okunskap om detaljer och hur denne ändrar sina uppgifter gång på gång. Ändringarna framställs så att det intryck som ges är att förhållaren mer eller mindre tydligt önskar vissa svar, och att Quick lämnar de svar som han allteftersom förstår är de riktiga. Även när det gäller rekonstruktionerna efter morderna är intrycket som ges i boken att polis och åklagare »beställer« och Quick »levererar«. Ingenstans i boken ser det ut som om avgörande uppgifter kommer från Thomas Quick själv utan att denne dessförinnan haft möjlighet att ta reda på vad han borde säga för att kunna bli dömd.

Det råder inte något tvivel om att intrycket av boken är att terapeuter, polis och åklagare »skapar en seriemördare« genom sitt sätt att arbeta. Att det blir fällande domar beror på att Quick har en önskan att medverka till ett sådant resultat och att advokaterna inte bryr sig om att ta tillvara sin klients verkliga behov av att bli avslöjad som lögnare.

*

Det finns anledning att granska boken närmare, framför allt av den anledningen att den spelade en särskilt stor roll för människors uppfattning att Quickärendet var en rättsskandal.

Som jag nämnt blev jag också själv inledningsvis starkt berörd av Råstams bok. Jag drogs med. Och då visste jag ändå en hel del genom att jag till skillnad från de flesta människor hade läst domarna och en del annat material. Det visar att framställningen är mycket övertygande. Den kan mycket väl vara en viktig förklaring till att så många i grunden kloka personer trodde att Råstam och andra hade rätt: att det verkligen var fråga om allvarlig rättsröta.

*

Råstams bok är till största delen en beskrivning av hur »rättsskandalen« växte fram. Den tar upp åtskilliga detaljer som ger stöd för detta och beskriver delar av utredningen på ett sådant sätt att intrycket blir att det är tydligt att det var en oskyldig man som blev fälld. Bevisningen mot honom sägs vara så gott som helt konstruerad.

Boken innehåller emellertid påtagligt många fel och vilseledanden. För att ge en bild av vad det handlar om, och därmed en bild av boken, vill jag nämna fyrtio exempel. De är av vitt skilda slag. I vissa fall är det fråga om direkta osanningar. I andra fall handlar det om mer eller mindre tydliga vilseledanden. Och ibland rör det sig helt enkelt om dåliga kontroller och slarvfel. Alla felen går tydligt i samma riktning: meningen är att läsaren ska få intrycket av utredningarna mot Thomas Quick att polis och åklagare var i stort sett så fel ute som kunde vara möjligt.

På bokens hemsida, www.goranlambertz.se, återger jag ytterligare ett antal fel. Listan där kan komma att fyllas på.

*

1. *Rekonstruktionen med påken*. På sidan 41 skriver Råstam angående en passus i rekonstruktionen i Leviärendet: »Ser du någonting som

längdmässigt överensstämmer? frågade Penttinen, samtidigt som han måttade ungefär en meter med sina händer. Quick gick då omedelbart och plockade upp en påk av ungefär samma längd, och som lägligt nog låg i närheten.«

Det som syns i videoavsnittet är att Penttinen måttade ett kortare avstånd än en meter mellan sina utsträckta händer och att Bergwall därpå plockade upp en smal gren från marken. Men Råstam undviker – liksom för övrigt resningsåklagaren angående samma fråga – att säga att Bergwall cirka tio minuter längre fram i rekonstruktionen helt på egen hand, utan att någon fråga ställs om brottsverket, gick in i terrängen och kom ut med en trädgren som mycket väl motsvarade den verkliga påken.

Här vilseleds läsaren i hög grad att tro att rekonstruktionerna var riggade på det sätt som har blivit den allmänna bilden. Det är i själva verket stor skillnad mellan den bild som Råstam ger i boken och verkligheten.

2. *Sperman*. På sidan 50 skriver Råstam: »Kriminaltekniker hade säkrat spår av sperma i Gry Storvik, och Thomas Quick erkände att han haft samlag med henne i samband med mordet, trots sin renodlat homosexuella läggning sedan 13-årsåldern. [...] Genom DNA-analys kunde man utesluta att sperman var Thomas Quicks, men inte heller detta väckte någon större uppmärksamhet.« På sidan 311 sägs att DNA-analysen inte åberopades i rätten samt att Quick inför rätten påstod att han inte fick utlösning under våldtäkten, trots att han i förhör hävdade motsatsen.

Om spermafyndet sa rättsläkaren Kari Ormstad vid huvudförhandlingen att det bara visade att Gry Storvik hade haft vaginalt samlag någon av sina sista dagar i livet. Gry var prostituerad. Vad Thomas Quick sa var att han hade våldtagit den döda kroppen efter mordet, men att han fick utlösning utanför kroppen och fångade upp sädes-tömningen i sina egna klädesplagg. Någon förhörsuppgift kring sädesavgång i Gry Storviks slida finns inte i utredningsmaterialet. Vad gäller DNA-bevisningen finns det i förundersökningsmaterialet ett protokoll från Rettsmedisinsk institutt i Oslo. Överingenjören Bente Mevaag vid detta institut hördes muntligen i rätten om analysen, som

avhandlades i rätten under nästan två dagar. Tingsrätten nämnde dock inte sperman i sina överväganden i domen. Enligt min mening var detta inte annat än naturligt.

Råstam ger alltså i sin bok en helt annan bild av spermafyndets betydelse än den verkliga. Samtidigt förmedlar han intrycket att åklagaren vill undanhålla denna del av utredningen.

3. *Rånet*. På sidan 68 sägs angående rånet år 1990: »Rånet var faktiskt gåtfullt i sin enfald. Sture var kund hos banken som låg vägg i vägg med hans tidigare tobaksaffär. På morgonen den 14 december 1990 trängde rånarna sig in hemma hos bankens kamrer och tog familjen som gisslan. De hade maskerat sig med tomtemask och rånarluva. För säkerhets skull bröt Sture på finska, vilket han dock glömde efter en stund i familjens villa. Båda två hade naturligtvis blivit igenkända och greps av polis omedelbart efter rånet.«

Det som hände var att rånarna trängde sig in hos offren vid 05.30-tiden på morgonen. De höll sedan familjen gisslan till 08.45, då Bergwall lämnade huset efter att ha fått veta av medbrottslingen M att denne hade pengarna (250 000 kronor). Hustrun i familjen var mycket rädd och sonen vettskrämd under en lång stund. De vågade inte slå larm förrän en bekant en timme senare sökte upp dem. Larmet till polisen kom 09.55. Den rånade mannen sa till polisen att han var »till 95 procent säker« på att en av rånarna var Sture Bergwall. Den andre var okänd. Varken hustrun eller sonen kände igen någon av de båda rånarna. Bergwall hämtades till förhör 17.15 samma dag, M hämtades 17.25. Det hade då gått över sju timmar sedan rånet hade avslutats. De hade hunnit gömma bytet, och delar av det kom aldrig till rätta.

Tingsrätten såg mycket allvarligt på rånet och bedömde det som grovt. Det är tydligt att Råstam avsevärt tonar ner rånets allvar när han bland annat kallar det för »gåtfullt i sin enfald«.

4. *Tidpunkten för Therese Johannessens försvinnande*. På sidan 76 i boken sägs: »Therese försvann tjugo över åtta på kvällen.«

Den sista säkra iakttagelsen var cirka 19.30 när Therese lämnade butiken i området där hon hade handlat. Senare iakttagelser, gjorda av exempelvis vittnet Bendiksen, är osäkra.

Detta fel är förhållandevis betydelselöst i sak men kan tyda på att Råstam ville förlägga försvinnandet till en så sen tidpunkt som möjligt, dels för att göra Quicks första uppgift om »vid middagstid« särskilt orimlig, dels för att få uppgiften att passa med tidpunkten för mammans sökande från balkongen (se punkt 7 nedan).

5. *Telefonsamtalet*. På sidan 77 skriver Råstam att han ringde upp Inger-Lise Johannessen, Therese Johannessens mamma. Han fick bekräftat av henne att Thereses tänder inte hade börjat växa ut vid den tidpunkt då flickan försvann. Quick hade därför helt fel. Han hade ju sagt att hon hade stora framtänder, inte alls den stora glugg i överkäken som det sista fotografiet av henne visade.

Här var det dubbelfel. Som vi har sett tidigare säger Inger-Lise Johannessen att ingen svensk journalist har ringt henne och frågat om Thereses tänder. Och precis som hon sa i rättegången hade tänderna till stor del växt ut.

Luras Råstam medvetet? Är det Inger-Lise Johannessen som har glömt? Eller är det hon som luras? Är det möjligen någon annan än Råstam som har skrivit detta? Mattias Göransson avslutade ju arbetet med boken sedan Råstam avlidit.

Något svar på dessa frågor lär vi inte få. Men den omständigheten att mammans svar var »rätt« från bokens synpunkt och »fel« för dem som vill hävda att allt gick rätt till tyder på att mamman talar sanning, och också minns vad hon har sagt eller inte sagt.

6. *Norgepojkarna*. På sidan 78 skriver Råstam angående de båda så kallade Norgepojkarna: »Ture Nässén [polisman] fick besked om att de två mordoffer som polisen letade efter visat sig vara vid liv. Båda hade tagit sig vidare till Sverige där den ene bosatt sig. Den andre levde i Kanada. Två av Thomas Quicks norska mord fanns plötsligt inte längre.«

Thomas Quick hade bara pekat ut som sitt offer en av de två pojkar som hade ringats in på en bild av 27 pojkar som fotograferats vid en flyktingförläggning. Den andre visade han inget intresse för. Av de 27 försvann tre och är såvitt bekant ännu spårlöst borta. En av de tre var enligt personal på förläggningen till förväxling lik den utpekade

pojken. Sedan Quick hade konfronterats med uppgiften om att den utpekade pojken levde, vidhöll han påståendet att han hade mördat en eller möjligen två pojkar i Norge.

Norgepojkarna har fått stor betydelse i den allmänna opinionen som ett exempel på att Quick tog på sig mord som han inte hade begått. Sakligt sett blev det därför allvarligt att läsarna inte fick den fullständiga bilden.

7. *Therese Johannessens mamma på balkongen.* Råstam skriver på sidan 79 att Therese Johannessens mor sagt att »hon stått på balkongen och spanat efter flickan hela tiden«.

Detta har Inger-Lise Johannessen veterligen aldrig sagt. I ett förhör den 4 juli 1988 (dagen efter försvinnandet) sa hon att hon höll på med tvätt i källaren fram till cirka 20.00. Strax efteråt var hon ute på balkongen och såg tre barn som var på väg till en närliggande butik. Therese var inte med. Inger-Lise Johannessen tog sedan hissen ner för att leta efter Therese, men fann henne inte.

Det går inte att veta varifrån Råstam fått sin uppgift om att Inger-Lise Johannessen skulle ha stått på balkongen hela tiden. I förundersökningen finns den inte. Möjligen har han fått den direkt från henne, men hon har sagt att hon inte över huvud taget talat med Råstam.

8. *De möjligen utlånade VHS-bandet.* På sidan 80 i boken skriver Råstam att han träffat Ole-Thomas Bjerknes, norsk utredare och lärare vid Polishögskolan i Oslo. Bjerknes och Råstam hade besökt Haerland kyrka och Örjeskogen. Bjerknes hade enligt Råstam undervisat samma dag på Polishögskolan och »råkade ha med sig tre videoband med råmaterialet från vallningarna med Quick«. Råstam hade frågat om han fick låna banden. »Till min förvåning räckte han fram dem till mig. Jag tog emot de eftertraktade VHS-bandet och lovade att han skulle få tillbaka dem innan jag lämnade Norge.«

Ole-Thomas Bjerknes säger att han aldrig har lämnat några videoband till Råstam. Han bekräftar att han åkte runt med Råstam vid Haerland kyrka och till Örjeskogen. För att vara helt säker på hur den tekniska utredningen hade dokumenterats hade han tagit med sig

en pärm med kriminaltekniska undersökningsresultat och kartmaterial, men inga videoband. Pärmens glömde han kvar i Råstams bil. Vid telefonkontakt med Råstam lovade denne att återlämna pärmens till länsmanskontoret i Örje i samband med sin återfärd till Sverige. Pärmens är dock fortfarande borta.

Vem ska man tro på angående detta? Varför skulle Bjercknes ljuga? Å andra sidan: varför skulle Råstam ljuga om detta, han tycks ju verkligen ha sett banden? Eller har han inte det? Det mesta tyder på att han sneddade över ett sanningshorn beträffande telefonsamtalet med Inger-Lise Johannessen (se ovan). Gjorde han på samma sätt med uppgiften om banden? Det blir kvar ett frågetecken.

9. *En rekonstruktion.* På sidan 89 säger Råstam: »Jag var förhäxad av det jag sett på filmerna: en delegation svenska statstjänstemän som lät sig ledas runt av en neddrogad psykopatient som uppenbart inte visste var han befann sig.«

Vid den aktuella rekonstruktionen ledde Thomas Quick utredarna in på vägarna till ett område som han hade kunnat beskriva ganska väl. Han beskrev vägbommar i båda ändarna, liksom att den där de passerade vid rekonstruktionen hade varit öppen vid tillfället, något som visade sig kunna stämma. Han beskrev vidare en ombyggd vägkorsning och gjorde en skiss av något som i utredningen har kallats »kal sten«, vilket stämde väl med verkligheten. På platser där han sagt sig ha hanterat mänsklig kvarleva markerade sökhundarna.

Råstam tonar ned omständigheter som gjorde att rekonstruktionen var meningsfull och gav en del resultat av betydelse för utredningen. Han vill uppenbarligen ge ett alldeles förödande intryck av rekonstruktionen, och därmed av utredningen i dess helhet.

10. *Konfirmationen.* På sidan 102 skriver Råstam att Thomas Quick plötsligt berättade att han hade alibi för mordet på Thomas Blomgren pingsthelgen 1964. Han hade nämligen konfirmerats just den helgen. Quick citeras: »Och jag var hela tiden orolig för att de skulle upptäcka det här med konfirmationen. Mina syskon visste ju om det! Och mina konfirmationskamrater. Det hade ju inte varit så svårt att ta reda på.« – På sidan 152 står sedan att en av konfirmandkamraterna sa till Råstam

att själva konfirmationen var på lördag eftermiddag och att det var förhör med en massa frågor till konfirmanderna. Råstam skriver: »Jag blir förbluffad. Thomas Quick har just fått alibi för det kanske viktigaste mordet av alla.« – På sidan 327 skriver Råstam i ett referat från ett samtal med Christer van der Kwast: »Jag lyssnar och nickar för att visa att jag förstår hur de arbetade, samtidigt som jag får bita mig i tungan för att inte berätta att Quick har alibi för detta mord.«

Quick hade redan i det första förhör som hölls med honom kopplat mordet till just sin konfirmation. På fråga från förhørsledaren (Jörgen Persson) om han kunde säga vilket år mordet begicks svarade han att det var i samband med hans konfirmation. Det är därför ologiskt att han skulle ha varit rädd för att sambandet mellan mordet på Thomas Blomgren och konfirmationen skulle upptäckas.

Att konfirmationen skulle vara ett alibi är dessutom inte riktigt. *För det första* var det så att enligt etablerad ritual i Falun gick konfirmanderna i förhör på lördagsförmiddagen, inte på eftermiddagen. Härefter fullgjordes konfirmationen genom nattvardsgång i samband med söndagens högmässa, för Sture Bergwalls del klockan 12. Om detta var fallet även år 1964 hade Bergwall alltså bortåt ett dygn på sig att vara borta från Falun om han ville. Och han hade fått tillåtelse från föräldrarna att vara borta på natten. *För det andra* fanns det tid att åka till Växjö tur och retur, även om förhören hölls på lördageftermiddagen, resan tog cirka arton timmar.

Råstam var sannolikt okunnig om det förhör där Quick tidigare hade berättat om konfirmationen. Att han skulle ha vetat om det men låtit bli att dra rätt slutsats av det ter sig inte troligt. Men det betyder i så fall att han var ganska illa insatt i utredningen om mordet på Thomas Blomgren. I alla händelser hade uppgiften till Råstam från Bergwall inte den betydelse som han utgick ifrån när han skrev boken. Vidare presenterade han uppgiften som ett alibi, fastän det hade varit relativt lätt att ta reda på att det inte var något verkligt sådant.

11. *Biblioteket i Stockholm*. På sidan 144 skriver Råstam att Quick besökte Kungliga biblioteket i Stockholm den 22 september 1993 och beställde fram gamla tidningar för att läsa om mordet på Thomas Blomgren.

Numera säger Sture Bergwall att det inte var Kungliga biblioteket han besökte utan Stadsbiblioteket. Såvitt jag vet har det inte ställts någon fråga till honom om varför han ändrade sig på denna punkt.

Det här behöver inte vara något fel hos Råstam, om nu Sture Bergwall faktiskt sa till honom att det var Kungliga biblioteket han besökte, och att han gjorde det den angivna dagen. Men i sak är det fel, eftersom Bergwall inte gjorde något sådant besök som sägs i boken. Han besökte ju tydligen inte Kungliga biblioteket. Till detta kan läggas att Råstam gör uppgiften till sin, utan minsta försök till kontroll eller antydning till reservation.

12. *Thomas Blomgrens nässkada*. På sidan 148 skriver Råstam angående Thomas Blomgren: »Quick hade berättat om Thomas näsblod som runnit över hans högra hand och att han sedan känt på pojken bröst utanpå undertröjan. Teknikerna hade funnit ett blodigt handavtryck just där, som om mördaren förvässat sig om att hjärtat verkligen slutat slå.«

En av de viktigaste bevisomständigheterna i Blomgrenutredningen var att Quick hade gett en förklaring till ett sår uppe i offrets näsborrar genom att berätta att han av misstag fått upp sina fingrar i näsan när offret kvävdes. Den omständigheten nämns inte i boken.

Råstam utelämnar påfallande ofta omständigheter som har ett relativt starkt bevisvärde. Detta är ett sådant exempel. Det hade annars varit naturligt att nämna hur blodflödet på handen hade uppstått enligt Thomas Quick.

13. *Förhören med E*. Råstam berättar på sidorna 153–154 om den man, E, som enligt Quick var med honom i Växjö när han mördade Thomas Blomgren. E var ovillig att berätta något för Råstam, men sa att polisen hade hållit tre förhör med honom. Enligt Råstam undanhöll polisen dessa förhör. Bland annat hade Gubb Jan Stigson försökt få tag i protokollen men inte lyckats. På sidan 154 skriver Råstam: »För mig hade Sixten Eliasson [det namn som Råstam använder på mannen] nu givit en senkommen förklaring till hela rabaldret – Christer van der Kwast ville helt enkelt på inga villkor avslöja för Stigson, eller någon annan, att den utpekade mannen hade förhörts tre gånger

och övertygande kunnat bevisa att Quick beljugit honom.«

Förhören med E hölls den 23 mars, 28 september och 9 november 1993. Seppo Penttinen var förhørsledare. I det första protokollet anges att det hör samman med Johan Asplundärendet, i det andra sägs inte i vilken utredning det ingår, men i det tredje anges att det hör till Blomgrendelen. Att förhørsprotokollen finns står klart, Bergwalls resningsadvokat hade för övrigt tillgång till dem i Leviärendet där resningsansökan ingavs år 2009. I förhören nekar E till att ha varit med Sture Bergwall i Växjö. Men protokollen ger inte något stöd för Råstams påstående att E »övertygande bevisar« att Quick beljugit honom. Däremot framgår det att E berättade att han skjutsat Bergwall i sina bilar under ganska lång tid och att han säger sig ha bevittnat ett övergrepp av Bergwall mot en minderårig liftare. Quick berättade att de brukade plocka upp yngre liftare för att han skulle få utnyttja dem sexuellt i utbyte mot sex med E. Denne bekräftade att han och Bergwall hade haft en sexuell relation.

Råstam påstår alltså dels att polis och åklagare undanhöll förhören med E, dels att dessa förhör övertygande bevisade att Sture Bergwall ljugit och att åklagaren gjorde vad han kunde för att undanhålla detta. Det är allvarliga anklagelser som det helt saknas stöd för. Med facit i hand kan man också förstå varför polis och åklagare inte i onödan ville berätta utåt om förhören med E. Det som hade framkommit i dessa om E:s samöre med Bergwall, övergrepp i E:s bil med mera kunde uppenbarligen vara besvärande för E.

14. *Bågsågen i Piteåskogen*. På sidan 179 skriver Råstam angående utredningen om mordet på Charles Zelmanovits att Quick sagt att han vid styckningen av kroppen använde en bågsåg av det slag som man använder för att kapa ved.

Råstam nämner inte att polisen vid sökning med metalldetektor anträffade en motsvarande såg i skogen under mossan längs den sträckning där Thomas Quick berättade att han kunde ha kastat den. Sågen anträffades först efter det att Quick fört den på tal.

Här framstår det tydligt att Råstam avstår från att nämna en av de bevisomständigheter som måste anses ha mycket stor betydelse. Detta är naturligtvis ett slags vilsledande. När det gäller de allra

viktigaste bevisen i målet är det antingen så att Råstam över huvud taget inte nämner dem eller spelar ner dem så att de i boken förlorar sin betydelse.

15. *Vädret i Piteå*. Råstam skriver på sidan 183 att Quick sagt att det var snö i Piteå när han mördade Charles Zelmanovits. Enligt Råstam hade det i verkligheten regnat i flera dagar, och det var barmark.

På tidningsfoton från skallgången i anslutning till försvinnandet kan man se att det fanns snö kvar i lägre terräng. Av SMHI:s klimat-tabell, som ingår i utredningsmaterialet, framgår att det dagarna före försvinnandet var 2–7 grader kallt och ett snödjup upp till 11 cm. Fredagen den 12 november, då Charles Zelmanovits försvann, var det minus 6,2 grader och »långt snödrev«.

Detta är en av många uppgifter som Råstam lämnar för att ge intrycket att Quick är fel ute med sakuppgifter.

16. *Stegräkning*. På sidan 184 redovisar Råstam Thomas Quicks uppgift om hur Sven Å Christianson skulle ha räknat stegen i samband med en rekonstruktion i Säter. Det handlade om hur långt Quick skulle ha burit Charles Zelmanovits i skogsterräng. Christianson skulle enligt Quick ha sagt »nu är vi framme« när Bergwall gått 300 steg.

Enligt Penttinen och Christianson, som båda var med vid tillfället, gick det inte alls till som Råstam skriver. Det var Quick som själv bestämde avståndet. Sedan konstaterades detta motsvara ett visst antal steg. Stegantalet visade sig också vara i det närmaste korrekt i förhållande till den sträcka som Quick enligt sin berättelse gick i Piteåskogen, från bilen till fyndplatsen.

Detta ser ut som ett exempel på att Råstam i alltför hög grad har förlitat sig på Sture Bergwalls uppgifter. Fanns det egentligen någon anledning att tro på just Bergwalls uppgifter?

17. *Diken i Säter och Piteå*. Råstam skriver på sidan 186 (det första som citeras är Quicks uttalande vid en rekonstruktion i Piteåskogen, det andra Råstams egen kommentar):

– Såna här diken letade vi efter i samband med att vi var ute och gjorde en vallning i Säter, säger han.

Där kom det – beviset på att det gått till exakt som Sture berättat för mig. En enda förflugen kommentar under timmar och åter timmar av vandringar i Piteskogen, fullständigt obegriplig för alla utom de allra närmast inblandade, och därmed så försvinnande enkel att missa.

Råstam vill påvisa att utredarna hade berättat för Quick i förväg vilket slags dike han skulle leta efter för att kunna göra ett trovärdigt intryck. I själva verket var det så att Quick vid vallningen i Sätertrakten, inför den förestående i Piteåskogen, sa att inget av de diken som fanns där liknade det som han letade efter. Att han letade efter ett speciellt dike berodde på att han ville berätta om hur diket i Piteåskogen såg ut.

Här är det fråga om en felaktig slutsats som möjligen inte är medveten från Råstams sida, men som får den effekten på läsaren att denne förleds att tro att utredarna hade preparerat Quick på ett oärligt sätt inför rekonstruktionen i Säter. Råstams text ger en helt och hållet förvrängd bild av verkligheten.

18. *Vägen till fyndplatsen i Piteåskogen.* Råstam relaterar på sidan 186 vad Bergwall berättat för honom angående vallningen i Piteåskogen: »När de kommit till diket närmast fyndplatsen ser Quick att det bildats en stig efter alla poliser och kriminaltekniker som undersökt platsen de senaste veckorna.«

Den väg som användes när man vid rekonstruktionen gick in till fyndplatsen i skogen var en annan än den som poliserna tidigare hade använt. Quick valde en egen väg in i skogen som låg cirka 100 meter från den väg som poliserna använde. Flera poliser bekräftar detta, bland andra Seppo Penttinen och kriminalteknikern Björn Jonasson.

Detta är en av de uppgifter som inte är fel i den meningen att det är Råstam själv som begår felet. Att uppgiften är fel beror i stället på att han har förlitat sig på Sture Bergwalls berättelse. Sådana sakfel finns det väldigt många av i Råstams bok. Jag har i regel avstått från att notera dem här, även om en journalist ansvarar för att i möjlig utsträckning kolla sina källor.

19. *Antalet knivhugg i Appojaure.* Råstam skriver på sidan 202, sedan han relaterat Quicks osäkerhet i utredningen om antalet knivhugg och hans slutliga uppgift, att det var »fler än tio«: »Beträffande antalet knivhugg är Quick inte bara vag utan dessutom väldigt långt ifrån det rätta svaret. Makarna Stegehuis mördades med ett femtiotal knivhugg var, varav flera enskilda varit dödande.«

Mannen träffades i verkligheten av 28 knivhugg, kvinnan av 21. Dessutom krossades mannens överkäke med ett tungt föremål.

Råstams uppgift om antalet knivhugg är ungefär lika felaktig som han skriver att Quicks uppgift var. Även detta fel i boken vilseleder läsaren att tro att Quick hade mycket mer fel än han verkligen hade.

20. *Skissen över platsen i Appojaure.* På sidan 205 skriver Råstam: »Penttinen bad Quick att rita en skiss över tältplatsen. Han placerade tältet närmast sjön och bilen längst bort. Det skulle vara tvärtom.«

Detta påstående är i sig riktigt. Men Råstam utelämnar en viktig omständighet när det gäller skissen, nämligen att den i övrigt var påfallande korrekt. Quick ritade exempelvis vägen till platsen slingrande genom terrängen på ett sätt som stämde bra med verkligheten. Det var i själva verket Quicks skiss som fick de tidigare skeptiska utredarna i Gällivare att börja ta hans erkännande på allvar. Att tältet och bilen placerades omvänt på skissen jämfört med verkligheten kunde vidare inte ha någon större betydelse från bevissynpunkt, eftersom det sedan länge var känt genom bilder i tidningen hur den verkliga placeringen hade varit.

Råstam ger intrycket att Quicks skiss var alldeles fel. Detta är starkt vilseledande för läsaren.

21. *Knivarna i Appojaure.* På sidan 209 skriver Råstam att det är utslutet att breda knivklingor »kan ha gett upphov till de sårkanaler som huggits i offrens kroppar. De har förorsakats av en kniv med betydligt smalare blad, högst 20 mm. Just ett sådant mordvapen, parets filékniv, har återfunnits på mordplatsen. Obduktionsprotokollet slår fast att den kan ha orsakat samtliga skador.« På sidan 258 skriver

han: »Det enda mordvapnet som med säkerhet användes mot paret Stegehuis var deras egen filékniv.«

Det framgår av rättsläkarutlåtandet att det hade använts minst två olika knivar mot paret Stegehuis. Rättsläkaren beskriver skadorna som uppkomna med olika knivar, med bladbredder under respektive över 20 mm.

Råstam vill med sitt påstående om den enda smala kniven visa att Quicks uppgift om att han även hade använt en bredbladig kniv var felaktig. Råstam vilseleder därmed läsaren.

22. *Förhören med syskonen.* I ett avsnitt om förhören med Bergwalls syskon, på sidorna 218–221, skriver Råstam på sidan 221: »Vad hände då med utskrifterna av förhören med syskonen Bergwall? [...] Såvitt jag kan förstå utvärderades de aldrig. Och såvitt jag kan förstå lästes de inte av någon annan än de som genomfört förhören, Seppo Penttinen och Christer van der Kwast.«

Vid varje rättegång redogjordes det översiktligt för de närståendes inställning, bland annat vad gällde Thomas Quicks körförmåga. Det var alltså inte så att man gömde undan det som syskonen hade sagt. Uppgifterna hade dock inte sådan betydelse för utredningen att de fanns med i förundersökningsprotokollet. I stället torde samtliga utskrifter ha lagts i den så kallade slasken.

Det ter sig helt uppenbart att det var riktigt att lägga dessa förhör i slasken. De hade inte sådan betydelse för mordutredningen att de hörde hemma i förundersökningsprotokollet. Råstam antyder att hanteringen innebär att Penttinen och van der Kwast försökte gömma undan förhören med syskonen, och läsaren får utan tvivel det intrycket. Men hanteringen framstår som helt korrekt.

23. *Kognitiva förhörsmetoder.* Råstam beskriver på flera ställen, bland annat på sidan 222, Sven Å Christiansons »kognitiva förhörsmetoder« i förklenande ordalag.

De metoder som Christianson förespråkade används i stor utsträckning av polisen och är allmänt accepterade.

Råstam vill förmedla intrycket till läsaren att de metoder som användes var amatörmässiga och osäkra. Det överensstämmer med hans

sätt att genomgående vilja beskriva polisutredningen som okvalificerad och föga fackmannamässig. Och det stämmer med den bild han vill ge av Christiansons medverkan, att den var skadlig.

24. *F:s alibi.* På sidorna 243 och 249 sägs att den av Quick utpekade medhjälparen till mordet i Appojaure, F, har »vattentätt alibi« för mordet. I boken ges en målande beskrivning av flickvännens minnen av händelsen och det sägs att F berättade på precis samma sätt när han blev påmind.

Morden begicks den 12 juli 1984. F:s flickvän sa i ett förhör år 1995 att han var med henne på Södersjukhuset på kvällen den 13 juli. Men hon togs in för »snedtändning« (psykos) och sa sig i polisförhör sakna egna minnen av tillfället. Det har därför ansetts osäkert om det verkligen var F som var med henne. Flickvännens journal visar att hon inkom till sjukhuset den 13 juli 22.30 »med pojkvän och två kamrater«. Av kamraterna är en död, den andre minns inget av händelsen. Numera är även F död. I nio förhör sa flickvännen, innan hon lämnade uppgiften att F hade varit med henne den 13 juli, att de båda hade skilts den 30 juni och sedan inte träffats igen förrän den 27 juli. F:s övervakare sa i polisförhör att F hade bett honom ljuga för skyddskonsulenten så att F »skulle kunna åka till Norrland« under den aktuella tiden.

Beskrivningen i boken ger en helt annan bild av verkligheten än polisförhören med F och flickvännen. Det ska också noteras att det hade varit möjligt att ta sig från Appojaure till Stockholm på det dygn som förlöpte mellan mordet och händelsen på sjukhuset. Något alibi hade knappast F, i varje fall inte ett »vattentätt« sådant.

25. *Tidningsläsning.* På sidan 262 skriver Råstam: »Utredarna var medvetna om att Quick läste tidningar dagligen, men intresserade sig inte för vilken information han fick den vägen.«

I verkligheten var frågan om Quicks möjligheter att hämta uppgifter från tidningar något som ägnades stor uppmärksamhet under utredningen. Det finns hela pärmar med pressmaterial, och polisens utredare vittnade i domstol om hur de gick till väga för att kartlägga vad som hade funnits omskrivet i tidningarna. Christiansons

kunskapstest (se kapitel 14) genomfördes till stor del av den anledningen att det från vissa håll påstods att Quick lärde sig fakta om mordet från tidningar.

Den bild Råstam ger är här, som på många andra håll i boken, en helt annan än den verkliga.

26. *Uppgiften om att Levi hostat blod.* På sidan 268 skriver Råstam att Quick inte hade sagt något under rekonstruktionen efter Levimordet om att Yenon Levi hade hostat blod. Han framställer det så att Penttinen är den som först nämner denna uppgift.

Det Råstam beskriver finns att läsa på sidan 14 i vallningspromemorian. Men redan på sidan 13 säger Quick, när han redogör för blodflödet: »Från skallen, sen kräks han också blod, eller hostar, kräks.«

Detta är en av många små felaktiga uppgifter där felet synbarligen är ämnat att ge läsaren intrycket att Quick fördes framåt under förhör- en med hjälp av uppgifter som inte härstammade från honom själv, utan från Penttinen.

27. *Levis behåring.* På sidan 269 skriver Råstam i berättelsen om en rekonstruktion i Leviärendet: »Quick säger att han förde in sin hand under Levis tröja och kände behåringen på magen och bröstet. – Yenon Levy hade inget hår alls på bröstet, tänker Jan Olsson. Han gör en notering i sitt anteckningsblock, men avslöjar inte med en min sina tankar.«

Vad Quick ordagrant sa vid tillfället är följande: »Vad jag gör, det är att, känner, följer nyckelbenen, den vägen med mina fingrar på det här viset alltså, och lika på den sidan. Jag sticker in handen under tröjorna och för handen uppåt och sen vid håren, på magen, och i viss mån på bröstet.« I ett tidigare förhör hade han dessutom poängterat att Levi saknade hår på bröstet: » – – – det kanske är en detalj som ska nämnas jag upplever som hans bröst inte har just något hår – – –.« – Råstam utelämnar också den omständigheten att påståendet om smekningarna av kroppen under kläderna ledde till ny teknisk undersökning och fynd av tidigare oupptäckt blod, något som hade ganska stor betydelse som bevis i rättegången.

Råstam ger alltså i sin bok Quicks uttalande en helt annan betydelse än det hade. Och han underlåter att nämna ett i sammanhanget viktigt bevis.

28. *Uppgiften om att Levi var med »Ben Ali«*. En man som Råstam kallar Ben Ali var misstänkt för mordet på Yenon Levi. En väninna till mannen tillfrågades om hon kände igen Levi och sa att hon gjorde det. På sidan 272 i boken refereras hennes svar: »Den killen har jag sett. Den näsan kommer jag ihåg, sa en av kvinnorna när polisen visade ett foto av Levi. – Enligt kvinnan hade han suttit med 'Ben Ali' i vardagsrummet och tittat på TV.«

Men kvinnan skulle ha gjort sin iakttagelse sommaren 1988. Vid den tidpunkten var Yenon Levi redan död.

Råstam återger berättelsen om förhöret utan att tala om för läsaren att förhöret saknade värde i utredningen. Han ger ett intryck av att det var klart att Levi hade varit med Ben Ali, och han vilseleder därmed läsaren.

29. *Det ändrade rättsläkarintyget*. I en framställning på sidan 275 relaterar Råstam hur ett rättsläkarintyg i Leviärendet ändrades. Han återger vad kriminalkommissarien Jan Olsson sa: »Christer van der Kwast begärde att Anders Eriksson, som var chef och professor i Umeå, skulle ändra på intyget, berättar Olsson.« Olsson förvånades över att »Eriksson böjde sig för van der Kwasts önskemål«.

Såväl Christer van der Kwast som Anders Eriksson ger en helt annan bild av det inträffade. Enligt Anders Eriksson var det en självklarhet att ett nytt rättsläkarintyg måste skrivas. Det intyg som hade utfärdats, av en annan läkare, saknade bland annat en viktig uppgift från obduktionsprotokollet om en uppläkt huvudskada baktill på höger sida av Levis hjässa som överensstämde med Quicks beskrivning av attacken. Eriksson är i dag upprörd över Jan Olssons sätt att beskriva händelsen.

Råstams beskrivning får det att se ut som om utredningsmaterialet manipulerats. Det nya rättsläkarintyget var bättre från åklagarens synpunkt, men det var också enligt rättsläkaren i överensstämmelse med verkligheten.

30. *Inristningens plats.* Råstam nämner på sidan 291 att norsk polis hade hittat ett träd med en markering på stammen och att markeringen var ett tungt vägande bevis mot Quick. Råstam skriver att Quick var osäker på var trädet fanns i Örjeskogen.

Innan han vallades i området hade Thomas Quick på en skiss ritat och även i detalj beskrivit omständigheter kring ett vägavsnitt med en speciell klippformation som han kallade »kal sten«. På den skissen hade han med en rund ring markerat någonting, och det var just där som trädet med inristningen anträffades. Quicks beskrivning av vägavsnittet och den markanta klippformationen överensstämde på ett påfallande sätt med verkligheten, något som också tingsrätten noterade och beaktade. Skissen finns i utredningsmaterialet, det är enligt min mening svårt att missförstå den.

Råstam berättar inte hela sanningen om platsen för inristningen. Det måste anses tydligt att den skiss där Quick ritade inristningen utgjorde ett mycket starkt bevis mot honom, och att skissens likhet med verkligheten knappast kan ha någon annan förklaring än antingen att Quick var på plats och gjorde inristningen eller att någon kände till platsen och talade om för Quick hur han skulle rita. Emellertid hittades platsen och trädet efter det att Quick hade ritat sin skiss.

31. *Medgärningsman som vittne?* På sidan 293 sägs vidare: »Efter att ha tagit del av dessa uppgifter kallade Furufors till sig Christer van der Kwast och Claes Borgström. Han undrade varför inte Patrik [av Quick utpekad medhjälpare, av Råstam kallad Patrik, av mig kallad M] var kallad som vittne. – van der Kwast och Borgström avvisade bestämt varje sådan tanke, och med detta besked lät sig Lennart Furufors nöja. – Anmärkningsvärt nog har varken van der Kwast eller Borgström varit intresserade av att höra något av Quicks påstådda vittnen eller någon av medgärningsmännen inför rätta.«

Lagmannen Mats Friberg kallade till sig åklagaren och försvararen. De förklarade att det inte fanns några bevis för att M hade deltagit i mordet, men att han inte heller kunde redogöra för vad han hade gjort under den aktuella tiden. Därför ansåg ingen av dem att det fanns anledning att kalla honom som vittne. Detta hade inte Friberg någon invändning mot.

Av Råstams text får säkert en läsare som inte är insatt i brottmålsprocessen intrycket att åklagaren och försvararen vill gömma undan bevisning som kunde avslöja att Quick Ljög. Detta är en av många allvarliga anklagelser som riktas mot dessa personer. I själva verket hade det varit mycket anmärkningsvärt om någon av åklagaren eller försvararen hade valt att kalla M som vittne i målet. Ingen kunde vinna något på det, och om M hade kallats hade det kunnat innebära att han halvt om halvt hade ställts till svars i sin egenskap av vittne för ett allvarligt brott som åklagaren inte hade funnit tillräcklig bevisning mot honom för. Om han hade hörts hade det därför i själva verket kunnat föranleda kritik från JO eller JK.

32. *Inristningens utseende.* På sidan 296 skriver Råstam att man hittade ett träd som hade »någon form av skada eller markering« och att: »Den uppbar inte några som helst likheter med den symbol Quick beskrivit.«

I tingsrättens dom står att läsa att inristningen i trädet »var lik« den som Quick ritat. Det är inte någon tvekan om att så var fallet. En omständighet som Råstam inte berör är att inristningen av en professor i botanik daterades till att ha uppkommit sommaren 1988.

Det är tydligt att Råstam allvarligt vilseleder läsaren genom att säga att skadan i trädet inte hade »några som helst likheter« med Quicks beskrivning. Han spelar också ner bevisets värde genom att inte nämna det faktum att inristningen daterades i tiden.

33. *Brädorna i Fjell.* Råstam skriver på sidan 297 att Quick berättat att han sett ett upplag av brädor i bostadsområdet Fjell, där Therese Johannessen försvann, men att brädorna hade levererats »först dagarna efter Thereses försvinnande«.

Norsk polis utredde leveranserna. Det är klarlagt att brädor hade levererats till ett pågående lekplatsbygge innan Therese försvann. Det finns också vittnesmål som styrker att brädorna fanns där innan Therese försvann. Råstam nämner inte att Quick berättade att han hade sett ett antal brädor i den slänt dit han drog ner Therese, att längden på brädorna enligt Quick var cirka 150 cm och att de levererade brädorna hade denna längd. Inte heller nämner han att

vaktmästaren i området var irriterad eftersom barnen drog ner brädor i slänten, eller att det vid den kriminaltekniska undersökningen anträffades en mossbelupen bräda i slänten just där Quick beskrivit att de hade funnits, dessutom med rätt längd. Det kunde konstateras att denna bräda sannolikt hade legat på platsen ungefär så många år som hade gått sedan Therese försvann.

Antingen har Råstam inte satt sig in i denna bevisomständighet, eller också försöker han dölja att den har ett helt annat värde än han tillmäter den. Sannolikt lutar han sig mot en faktura för brädorna som hade skickats efter leveransen. Att man fakturerar efter leverans är naturligtvis inte konstigt. I boken ger Råstam intrycket att detta är ytterligare en punkt där det efteråt har kunnat avslöjas att beviset i själva verket inte hade något värde.

Varför påstår Råstam något som efter en enkel sökning i polisutredningen kan avslöjas som ett uppenbart fel?

34. *Eksemet.* I boken sägs på sidan 297 att Therese Johannessen hade böjveckseksem i armvecket, men att modern när hon hördes i rätten sa att hon inte visste om Therese hade eksem eller ärr i armvecket när hon försvann.

I domen står att Thereses mor i förhör berättat att Therese »besvärades av böjveckseksem, något som behandlades med salva och som förbättrades sommartid även om ärren syntes«.

Åter en felaktig uppgift som är ägnad att vilseleda läsaren »i rätt riktning«.

35. *Hundsökningarnas bevisvärde.* Råstam skriver på sidan 302 att Zampo vid ett tillfälle testades genom att det i ett skogsområde grävdes sex gropar med olika innehåll: tre med material från människa, en med bränt djurben, en med träkol och en tom grop. Enligt Råstam markerade Zampo för lik vid samtliga gropar, utom vid den med bränt djurben. »Den höga felfrekvensen borde ha stämt till eftertanke, men hundens ägare förklarade att spaden förmodligen smittat de andra groparna med doftmolekyler. Sålunda viftades testresultatet bort, och någon ytterligare prövning av Zamos träffsäkerhet gjordes inte.«

Zampo hade alltså rätt på fyra ställen av sex men fel på den grop som innehöll träkol och den som var tom. De felaktiga markeringarna förtar naturligtvis inte de riktiga. Det gäller särskilt om det fanns en rimlig förklaring till felen, och enligt hundföraren John Sjöberg kunde mycket små mängder av molekyler följa med spaden vid grävningen och orsaka fel. Men det kunde naturligtvis också vara så att hunden faktiskt tog fel. Vad Råstam inte nämner är att det fanns en sjunde grop, som hade grävts för hand och där Zampo inte markerade. Råstam nämner inte heller att det av samma testprotokoll (den 4 november 1997) framgår att norsk polis hade gjort ytterligare ett test med Zampo. Då hade den norske polismannen Håkon Grøttland grävt fyra gropar. I tre av dem fanns olika sorters kött från djur, i den fjärde träkol. Zampo markerade inte på något av dessa ställen.

Det har gjorts stor sak av dessa två felmarkeringar och antagits att de visar att man inte kunde förlita sig på Zampo. Tänker man efter var det samlade resultatet av testet ganska bra. Och till detta kommer det väsentliga: Hunden användes framför allt för att man skulle få en jämförelse mellan platser där Quick pekat och platser där hunden markerade. Som har framgått i kapitel 14 var överensstämmelsen därvidlag påfallande. Råstam skriver om testet på ett sådant sätt att läsaren närmast får intrycket att testet visade hundens otillförlitlighet, och att man gjorde vad man kunde för att därefter inte ta risken att testa hunden. Genom detta avfärdar Råstam i praktiken hundsökningarna som bevis och läsaren får detta intryck. Det är ett förrädiskt och vilseledande sätt att framställa saken på.

36. *Listan på mördade personer*: I boken sägs på sidan 362 angående att åklagaren visade tingsrätten en lista på mord som Thomas Quick hade erkänt: »Frågan är hur tingsrätten dömt i målet om morderna på Trine Jensen och Gry Storvik om de i stället informerats om att flertalet av morderna på listan bevisligen var fantasifoster.»

Vid presentationen av listan klargjorde åklagaren att flera av namnen inte kunde härledas till något specifikt känt fall. Samtidigt påtalades att det trots detta inte kunde uteslutas att det kunde finnas relevans i vad Quick hade sagt. Det var anledningen till att även

dittills oidentifierade eller vagt identifierade fall hade behållits på listan tills vidare; tanken var att något kunde hända som gjorde att ett eller flera av ärendena blev intressanta.

Råstam skriver att »flertalet av mordena på listan bevisligen var fantasifoster«. Det är ett påstående som det definitivt inte finns något stöd för, men som ger läsaren intrycket att det stod klart att Quick hade hittat på det allra mesta av det som han hade erkänt. Det är ett allvarligt vilseledande.

37. *Citat från samtal med Stigson.* På sidan 368 citeras en replikväxling mellan Råstam och Gubb Jan Stigson angående en bok av Göran Elwin som skulle getts till Quick. Stigson citeras på följande sätt: »Det är som han säger att jag gett honom den här boken [...].«

Vad Stigson i själva verket sa var: »Det här som han säger, att jag gett honom den här boken [...].« Härefter fortsatte Stigson med att säga att han inte visste hur det var. Om han verkligen hade gett Elwins bok till Bergwall eller inte. Repliken finns inspelad på band.

Genom att göra om ett ord – »här« blev »är« – gjorde också Råstam om ett ifrågasättande till en bekräftelse.

38. *Uttrycket antasta.* I kronologin på sidan 403 konstateras att Sture Bergwall år 1969 »antastade fyra småpojkar«.

I domen från 1970 beskrivs vad som hände och vad Sture Bergwall dömdes för, se mitt kapitel 3. I ett fall var det fråga om ett mycket allvarligt brott där Sture Bergwall sa att han var säker på att han hade dödat pojken i fråga.

Att använda uttrycket »antasta« innebär att betydelsen av händelsen tonas ner på ett vilseledande sätt. Vidare nämns inte den rad fall då Bergwall som riktigt ung gör närmanden mot pojkar och där ordet »antasta« kunde ha varit motiverat.

39. *Utelämnade omständigheter i kronologin.* På sidan 403 i boken saknas uppgiften att Sture Bergwall i mars 1989 tog kontakt med Säterers sjukhus för samtal sedan han sagt sig ha »blivit intresserad av en yngre pojke och var rädd att inte kunna behärska sig«. Samtalen avbröts i augusti 1989 men återupptogs 1990 och varade till tio dagar

före gripandet för det grova rånet den 14 december 1990. På sidan 404 utelämnas den omständigheten att det i ett rum som Quick disponerade på sjukhuset hittades »en säck« med barnpornografiska filmer år 1994.

Det är tydligt att Råstam utelämnar många uppgifter som kan tala emot den tes han driver.

40. *Även annat av stor vikt utelämnas.* På flera ställen i boken skriver Råstam att Quick för att bli trovärdig anpassade sig till vad han hade fått veta genom tidningsuppgifter. Men Råstam nämner inte att det finns flera exempel på motsatsen. När det till exempel gäller den påk som Yenon Levi dödades med framgick det tidigt av tidningsuppgifter att det rörde sig om en träpåk som såg ut som ett basebollträ, 118 cm lång. Detta anpassade sig inte Quick till, utan talade om alla möjliga sorters mordverktyg: en sten, en järnbit, en domkraft och ett fålgkors. Om detta skrev tingsrätten: »I massmedia beskrevs tidigt att Yenon Levi misshandlats till döds med en träpåk. Hade Thomas Quick haft avsikten att vilseleda genom att oriktigt påta sig ansvaret för gärningen, hade han sannolikt inte tvekat att tala om en träpåk i stället för sten, kofot och domkraft.«

Ett annat sådant exempel finns i ett förhör den 27 november 1996. Seppo Penttinen frågar hur Quick reagerade på pressuppgifter strax efter mordet på Yenon Levi. Quick svarade enligt protokollet: »Däremot vet jag att jag reagerade mot så att säga och reagerade på, det var som om han dumpats ur bilen och sedan lämnats. Det är min minnesbild av tidningsrapporteringen och det är ju en sådan bild som inte stämmer med verkligheten.«

I samma förhör frågade Penttinen om Quick mindes vad det skrivits om Levis skador i pressen, och Quick svarar enligt protokollet: »Nej, det är vanskligt att ge sig in i såna tankebanor, det kan blanda ihop min egen vetskap och så vidare, nej...«

En liknande kommentar gjorde han under utredningen om mordet på Trine Jensen. Det var strax efter att *Dala-Demokraten* hade publicerat en intervju med den man som hade hittat kroppen. Bergwall kommenterade detta med att det var tur att man hann valla honom på platsen innan artikeln publicerades, så att han kunde hålla ordning

på vad som var hans egna minnen utan att de hade förorenats av vad han hade läst.

Angående Levi skrevs allra först att han hade skjutits. I någon tidning skrevs att han var misshandlad till oigenkännlighet. Inget av dessa fel hakade Quick på.

På samma sätt var det med många felaktiga uppgifter som hade funnits i pressen i Johanfallet. Quick tog aldrig med dem i sina egna berättelser.

Råstam utelämnar eller förminskar också flera av de tyngsta bevisen. Hundsökningarna har redan nämnts, liksom sågen i Piteåskogen och inristningen i björken. Detsamma gäller exempelvis kunskaps-testet och sågen i Örjeskogen.

*

Hur ska man se på detta? Boken är utan överdrift bemängd med fel som nästan alla pekar i samma riktning: Råstam vill ge läsarna en annan bild än den verkliga. Han vill ge bilden av en uppenbar rätts-skandal. Han för inte ett resonemang där han väger för och emot. Inte någonstans är han på allvar fundersam, prövande eller ifråga-sättande. När han har bestämt sig för vilken linje han ska driva finns det inte utrymme för tvivel eller nyanser. Han serverar en bild som är så övertygande som möjligt. Och inte bara det: han lurar läsaren på punkt efter punkt.

Det går faktiskt inte att säga det på något annat sätt, fastän det känns ojuste när Råstam inte kan försvara sig. För det är inte små-saker vi talar om. Råstam lyckades faktiskt få de flesta av Sveriges samlade medier att haka på. Och han bidrog sannolikt starkt till att resningsåklagarna agerade som de gjorde. Råstam fick med sig nästan hela det svenska samhället på sin berättelse. Skulden är naturligtvis inte bara hans, utan han får dela den med alla som läste honom så okritiskt som de gjorde. Men ett betydande ansvar har han.

Under ett skede trodde jag att Hannes Råstam utsatte svenskarna för ett slags practical joke. Han måste ha vetat att han förvred verk-lighetsbilden, och han måste ha förstått att det kunde bli svårt att motstå hans budskap när han paketerade det som han gjorde. Hans

tre dokumentärer hade fått stor positiv uppmärksamhet, nu skulle han skriva sin bok. Han visste att hans tid var utmätt, cancern växte i hans kropp. Kan han ha tänkt att »nu ska jag dra på så mycket jag kan, så får vi se hur långt det bär, hur mycket mitt kära Sverige klarar av att hantera«? Jag trodde nästan det ett tag. Men jag gör det inte längre. Råstam hade gjort sina filmer med väsentligen samma budskap som boken. Även filmerna är starkt ensidiga. Han fullföljde nog bara ett uppdrag som han i någon mening trodde på. Det hade skett en rättsskandal, menade han, och han ville få människorna att förstå det helt säkert.

Var det möjligen som *Dagens Nyheter* skrev i en ledarkommentar några dagar efter min första artikel i augusti 2012? Då talade man om »en journalistikens Göteborgsanda«:

Quickdebatten visar dessutom på en journalistikens Göteborgsanda som inte är helt sund. SVT-programmet »Striptease«, föregångare till »Uppdrag granskning«, satte tonen: Man hittar en tes, driver den stenhårt, förtiger eller förminskar motargumenten och redigerar inslagen så att ens meningsmotståndare ter sig så enfaldiga som möjligt.

Hannes Råstam var tongivande på SVT Göteborg, Göransson och Küttim tycks arbeta med samma metoder. Denna journalistik har lett till viktiga avslöjanden – men den lämnar ofta läsaren eller tittaren med en bismak i munnen; vilka argument har ni ignorerat den här gången, vilken redovisning har ni valt att hoppa över?

Lägg därtill den svenska debattens ständiga strävan efter konsensus, där människor med avvikande meningar ska förlöjligas, förnedras och helst tystas fullständigt, om så krävs med maktmedel och hot.

Några år senare kan jag tänka att detta var ganska pricksäkert. För egen del vet jag inte om det finns en sådan »journalistikens Göteborgsanda« som *Dagens Nyheter* beskriver. Det är säkert något som medierna själva är bäst förtrogna med.

Vad man i varje fall kan konstatera med närmast isande klarhet är att Råstam måste ha glömt bort den föresats som han presenterar för läsaren på sidan 103 i sin bok:

I hjärtat vet jag att han talar sanning. Jag vet det. Men av ren självbevarelsesdrift är jag fast besluten att misstro allt han säger. [...] Jag inser att jag kommer att bli tvungen att granska – och förkasta – vartenda bevis.

Någon redovisning av en sådan granskning finns inte i boken. Och jag tillåter mig att påstå att den aldrig ägde rum. Jag tillåter mig också att påstå att Råstam inte, enligt sin fasta föresats, misstrodde allt som Sture Bergwall berättade för honom.

*

Hannes Råstams bok är en mycket kraftfull plädering för att Quick-ärendet är ett exempel på allvarlig rättsröta. Han framställer polisens, åklagarens, advokaternas och terapeuternas arbete som inriktat på en enda sak: att få Thomas Quick fälld för ett antal mord som han hade erkänt. Att få honom fälld var det viktiga, inte om han var skyldig eller inte. Ansträngningarna visste inga gränser, och man drog sig inte för manipulationer och rena förfalskningar av verkligheten. I boken framställs det som tydligt att Quick i själva verket inte var skyldig till något av morderna, men att detta var något som polis och åklagare inte brydde sig om.

Boken är emellertid ett mycket tydligt exempel på vilseförande journalistik där läsaren i slutänden är den som drabbas. Som vi har sett innehåller den en mycket stor mängd rena faktafel eller glidningar, nästan alla inriktade på samma sak. Därtill undanhåller eller förminskar den de viktigaste bevisomständigheterna. I stort sett hela berättelsen är mycket tydligt vinklad.

Min gissning är som sagt att Hannes Råstam blev övertygad om att allt som såg konstigt ut i utredningen var tecken på manipulationer, falskspel och/eller en väldig godtrogenhet och naivitet. När han fick Bergwalls nya berättelse stämde den med hans misstankar. Detta, tillsammans med viljan att göra ett riktigt stort scoop, missledde honom till ett tunnelseende som förvrängde verkligheten. Att han vilseförde sina läsare behöver man inte granska bevisningen mot Thomas Quick för att förstå. Det räcker att gå igenom de fyrtio exempel på fel eller vilseledanden som redovisas i det här kapitlet.

Hannes Råstams bok går inte att lita på som en beskrivning av utredningarna och rättegångarna mot Thomas Quick. Det är tråkigt att behöva konstatera. Men kanske finns det också något komiskt i det. Jag vill trots allt inte helt utesluta att boken innehåller en blinkning från Hannes Råstam till det Sverige som han var på väg att lämna.

*

Möjligen kan andra känna större anledning till besvikelse än jag, kanske rentav upprördhet. Det är inte avundsvärt att höra till den ganska stora gruppen i Sverige som valde att förlita sig på Hannes Råstams bok som en beskrivning av sanningen om utredningarna och rättegångarna mot Thomas Quick. Möjligen borde Leif GW Persson ångra det sätt på vilket han gick i god för boken i det förord han skrev till den:

För en gångs skull är det också så enkelt som att Råstam inte bara har skrivit en bok om det som faktiskt har hänt utan även var den som såg till att sanningen drogs fram i det ljus som strålade ut från de riktiga skurkar som hade skapat lögnen. [...]

Sammanfattningsvis och mycket enkelt: En bok som berättar om hur det gick till när svenska poliser, åklagare, advokater och domare – med benäget bistånd av diverse läkare, psykologer, en så kallad minnesexpert och alldeles för många journalister och vanliga kulturpersonligheter – förädlade en psykiskt sjuk mytoman till »kriminalhistoriens värste seriemördare«.

Det är hemskt, det är sant och det är fullkomligt fenomenal läsning.

En eller annan kan kanske undra vad detta säger om Leif GW Perssons egna kunskaper om Quickärendet, och om hans förhållningssätt till sanningen. Den som undrar kan även betänka följande:

- Leif GW Persson säger att Therese Johannessens pappa är från Pakistan. I själva verket är pappan spanjor.
- Han säger att Sture Bergwall »inte är sjukare än någon annan«, fast Bergwall flera gånger i rättspsykiatriska undersökningar har bedömts vara en sadistisk pedofil som var mycket farlig för

andra människor, fast han har knivskurit en man nästan till döds och fast han har begått flera sexualbrott och våldsbrott.

- Han hävdar att hundsökningarna saknar värde i mordutredningarna »eftersom hunden inte kan känna skillnad mellan människor och djur«, fastän hunden aldrig markerade för döda djur men däremot på just de platser där Quick sagt att han hade hanterat rester efter döda människor.
- Han kallar de brott som Sture Bergwall hade begått innan han började erkänna mordet för »patetiska småbrott, svårslagna i sin enfald«. Bland de brott som han då inbegrep fanns ett mycket allvarligt sexuellt övergrepp där Bergwall sa att han trodde sig ha dödat offret, ett överfall med tolv eller tretton knivhugg och ett grovt rån med våldsamma hot mot en mamma och hennes son.
- Han skriver exempelvis om mig att jag »bara sitter och ljuger rakt upp och ner« och kastar även i övrigt elaka omdömen omkring sig som om de vore sanningar.

Man kan undra hur en person kan komma undan med sådant och ändå av många ses som en seriös debattör. I en av sina kolumner år 2012 skrev Leif GW Persson att Quickutredningen var en unikt dålig brottsutredning. Och han fortsatte:

Jag har ägnat ett par tusen timmar åt att gå igenom förundersökningarna om Thomas Quick och mer än halva mitt yrkesliv på fyrtio år till att studera grova våldsbrott. Under de år som passerat har jag bland annat läst hundratals mordutredningar. Bra och dåliga om vart annat, till och med en och annan där det har varit riktigt illa i den rent yrkesmässiga och polisiära meningen. Alldeles oavsett hur illa det nu kan ha varit vill jag samtidigt göra klart att jag aldrig någonsin har sett något som är ens i närheten av utredningarna om Thomas Quick. Inte i den där professionella meningen som handlar om total avsaknad av professionalism och där jag som granskare av det som hänt under långa stunder fruktat för mitt eget förstånd.

Vem litar på hans omdöme om »en unikt dålig utredning«? Vem litar på hans påstående om »ett par tusen timmar«? Jag gör det inte. Den som ägnar så många timmar åt Quickutredningarna förstår.

Vid ett tillfälle ville Expressen-TV ordna en debatt mellan mig och Leif GW Persson om Quickärendet. Jag tackade ja och trodde att det nu äntligen skulle bli debatt om sakfrågorna. *Expressen* är ju hans tidning och jag antog att man hade talat med honom. Men ett par dagar senare fick jag beskedet att det »inte passade« Leif GW Persson. Jag förstår honom.

Även Aftonbladet TV och Sveriges Radio har försökt ordna debatter om sakfrågorna i Quickärendet. Jag har tackat ja även vid dessa tillfällen, men inga motståndare har gått att uppbringa.

*

Mattias Göransson har skrivit ett väldigt fint efterord till Hannes Råstams bok. Där berättar han om Råstams ovanliga karriär som gitarrist åt bland andra Björn Afzelius, som journalist först vid 37 års ålder och som en av de allra bästa och framgångsrikaste »grävarna«, med många stora viktiga jobb och kanske fler prestigefyllda priser än någon annan samtida svensk journalist. Råstam arbetade med Osmo Valloärendet, Göteborgskravallerna, falska erkännanden efter en storbrand i Falun, Fallet Ulf och mycket mycket annat. Han var envis, noggrann och orädd, väjde inte för något. Så kände jag honom också.

Det är onekligen lite sorgligt att sätta punkt för det här kapitlet. Jag hade verkligen inte någon önskan att peta Hannes Råstams gloria på sned. Kunde jag inte ha skrivit denna bok utan att avslöja att Hannes Råstams bok faktiskt är ett halvt bedrägeri?

Tanken har slagit mig ett par gånger att jag skulle lyfta bort detta kapitel från boken. Men är man ute efter öppenhet och sanning kan man inte göra så. Många av de personer som mer eller mindre har satt sin yrkesheder eller privatheder i pant på tolkningen av Quickärendet har gjort det i förlitan på att Hannes Råstam hade gjort sitt sista jobb rätt.

Men om det nu faktiskt var så att Hannes Råstams sista grävjobb

blev ett magplask, hur är det då egentligen med samhällsnyttan av detta jobb? Med sina tre dokumentärer och sin bok om Quickaffären satte Råstam framför allt de svenska medierna på prov. Och det visade sig med stor tydlighet att de inte bestod provet. Det kanske inte var någon tokig sista granskning, trots allt?

Det finns faktiskt goda förutsättningar, tror jag, att Hannes Råstams sista jobb så småningom visar sig ha varit ett av de allra nyttigaste. För han drog med sig Sveriges samlade medier (med några undantag) in i en riktigt mäktig blåsning. Den har lett till att en klart osund utveckling hos svenska medier har blivit avslöjad. Rimligen måste utvecklingen nu vända.

Många personer i det svenska samhället får visserligen skämmas för att de inte hade tillräckligt med is i magen och inte höll huvudet kallt. Men det innebär också att ovanligt många har fått anledning att tänka igenom sina förhållningssätt i kniviga situationer. Ibland ställs saker på sin spets, då prövas man lite extra. Här var det en lockande rättsskandal med diverse sensationella avslöjanden som stod emot en tråkig historieskrivning där alla jämngöra människor som vanligt hade gjort i stort sett det som de skulle. Nästa gång något liknande händer kanske fler står rustade att tänka efter lite bättre.

I så fall har Hannes Råstam lärt det svenska samhället en sista viktig läxa. Han kanske inte hade tänkt sig att det skulle bli så. Men den som läser Mattias Göranssons efterord kan ändå känna att Hannes Råstam därmed, trots allt, gjorde en ganska stilenlig sorti.

19. Juristernas ansvar

NÄR ETT RÄTTSÄRENDE blir så uppmärksammat och får så vittgående konsekvenser som Quickärendet är det uppenbart att juristernas roll är central. Det gäller de jurister som deltog i utredningarna och rättegångarna när Thomas Quick fälldes för åtta mord under åren 1994–2001: åklagare, advokater och domare. Det gäller också de jurister som deltog i resningsprocesserna: åklagare, advokater och domare. Och det gäller slutligen de jurister som har deltagit i eller bara observerat debattdelen av Quickärendet, särskilt den debatt som kom igång på sommaren 2012 och som ännu pågår, med större eller mindre intensitet.

Utredningarna och rättegångarna

Den roll som spelades av de jurister som deltog i utredningarna och de sex rättegångarna tänker jag inte beröra närmare här. Den har avhandlats ingående genom den redovisning som jag har gjort i tidigare kapitel, och det står klart för läsaren vilken min uppfattning är. Såvitt man kan se av domarna och dokumentationen i övrigt gjorde de ett i allt väsentligt bra arbete.

Åklagaren Christer van der Kwast gjorde säkert en eller annan felbedömning, och kanske borde han ibland ha gett domstolarna mer information än han gjorde. Men jag kan inte se att han gjorde något väsentligt fel. Och i varje fall var det knappast något som hade betydelse för utgången av utredningarna eller rättegångarna. I själva verket klarar han den hårda granskning han utsätts för betydligt bättre än många åklagare i en motsvarande position nog skulle göra. Han var envis i den roll som åklagaren har i en brottsutredning, och han

såg till att det fanns tillräckliga bevis mot Quick innan åtal väcktes. Flera gånger gjorde han poliserna och Quick själv förtvivalde genom sina höga krav på bevisningen. Och han var, såvitt man kan förstå vid en läsning av de fällande domarna och vad han har berättat, noga med att klargöra hur Quicks berättelser växte fram. Nämligen att det ofta började med nästan inga detaljer alls, och att Quick åtskilliga gånger sa fel. Det kan alltid hävdas att åklagaren ska berätta ännu mer om sådant som kan sätta åtalet i tvivel, men van der Kwast tycks ha varit mer ansvarskännande på den punkten än åklagare ofta är.

När det gäller åklagarbedömningarna är det också att märka att van der Kwast beträffande de tre norska fallen fick stöd för bedömningen att det fanns grund för åtal av flera norska åklagare. Den norske Riksadvokaten var aktivt inblandad i de bedömningar som gjordes på den norska sidan.

Det finns också skäl att här nämna att inte heller *poliserna* tycks ha gjort något som ger anledning till allvarligt klander. Tvärtom var utredningarna genomgående av hög kvalitet. De inblandade poliserna gjorde ett noggrant och energiskt arbete för att få fram sådana unika omständigheter som medförde att Quicks erkännanden var ordentligt säkrade. Det gjorde att åklagarens bevisning höll för domstolarnas prövning. Och det finns inte något stöd – förutom spekulationer och påståenden – för att de utredande poliserna skulle ha undanhållit något viktigt för åklagaren eller för domstolarna.

När det gäller de tre *advokaterna* gjorde de alla bedömningen att bevisningen mot Thomas Quick var övertygande och att deras arbete därför borde inriktas på att försvara honom utifrån den utgångspunkten att han hade gjort det som han erkände. Allt talar också för att den samlade bevisningen var sådan att det knappast går att invända mot deras bedömning. Under de förutsättningar som gällde tycks de i det väsentliga ha gjort vad de skulle.

Det är att märka att ingen av advokaterna har uttalat i efterhand att de ser några allvarliga fel i utredningarna eller att de numera anser Sture Bergwall vara oskyldig. Man kan tycka att redan detta borde stämma till viss eftertanke hos de personer som hävdar att det står

klart att det inte fanns bevisning mot Quick när åtalen väcktes och domarna fälldes.

Att en advokat gör en för klienten ödesdiger felbedömning av den bevisning som finns mot klienten är naturligtvis möjligt. Men att tre välmeriterade advokater skulle göra det närmar sig faktiskt det otänkbara.

Här är också att märka att advokater har att följa de advokatetiska reglerna. Om deras klient först döms och sedan hävdar att han dömdes oskyldig, får de enligt dessa regler inte arbeta mot klientens intressen. Det betyder att de inte får säga att »han säkert ändå är skyldig« eller något liknande. Claes Borgström har skrivit och sagt att han inte anser sig ha medverkat till någon rättsskandal. Längre än så kan han inte gärna gå, även om han skulle vara övertygad om att domarna var riktiga. Detsamma gäller de båda andra advokaterna, Gunnar Lundgren i Falun och Sten-Åke Larsson i Växjö. Såvitt jag vet har de i huvudsak tigit under debatten. Enligt ett tidningsreferat har dock Gunnar Lundgren sagt vid ett tillfälle att han tror att Quick var skyldig i de mål där Lundgren själv var försvarare, men oskyldig i övrigt.

Vad slutligen gäller *domarna* (personerna, inte dokumenten) i de fem domstolar som dömde Thomas Quick kan det knappast riktas någon anmärkning mot deras bedömningar. Alla sex domar visar att åtalen prövades samvetsgrant och omsorgsfullt. Domarna redovisade sin prövning på ett ovanligt bra sätt. Avgörandena inger stort förtroende, och det råder inte något tvivel om att den bevisning som presenterades vid rättegångarna – om man utgår från att den redovisades i huvudsak korrekt – gav underlag för bedömningen att det var ställt utom rimligt tvivel att Quick hade begått de åtalade gärningarna.

Resningsprocessen

Resningsåklagarnas arbete har jag gått igenom och bedömt i kapitel 16. Mina slutsatser är i huvudsak att åklagarna borde ha varit betydligt mer omsorgsfulla innan de tog ställning för att resning borde sökas eller medges. De borde ha hållit noggranna förhör med Sture

Bergwall för att testa de återtagna erkännandena. De borde ha ställt en rad frågor om de unika omständigheterna och de borde ha kollat upp hans påståenden om hur han hade lärt sig fakta om mordet.

Det är min bedömning att resningsåklagarna gjorde ett dåligt arbete. De hade ett ansvar för ett av landets viktigaste rättsärenden, och de lyckades inte axla detta ansvar. Därmed bidrog de till att människor lurades att tro att Quickärendet är en av landets största rättsskandaler någonsin.

Efter hovrätternas resningsbeslut skulle *nya åklagare* avgöra om det fanns skäl att gå vidare med målen. Skulle de stå fast vid åtalet när målen hade skickats tillbaka till tingsrätterna? I alla sex målen gjorde åklagaren bedömningen att bevisningen nu inte räckte för fällande dom, och åtalen lades alltså ned. Min slutsats är att de mot bakgrund av den uppkomna situationen inte kan klandras för att de lade ned åtalen. Utifrån den inställning som deras kolleger, resningsåklagarna, hade intagit, hade det varit nästan omöjligt att driva skuldfrågan i ett nytt mål. Bevisningen var mycket stark och borde utan tvivel ha räckt för att få Bergwall fälld på nytt, om det hade gjorts en självständig och fullständig prövning. Men genom resningsprocessen hade den möjligheten i praktiken förstörts. Av de nya åklagarna är det därför bara de båda som gjorde uttalanden av innebörd att bevisningen mot Thomas Quick när åtal väcktes var alldeles för svag som förtjänar klander.

Vad kan då sägas om de *domare* som var inblandade i resningsprocessen? Även detta har jag diskuterat i kapitel 16. Min slutsats är att hovrättsdomarna visserligen ibland resonerade på ett sätt som ter sig märkligt, men att de ändå inte kan klandras för resningsbesluten. Det beror främst på att situationen i samtliga mål var den att åklagaren antingen hade gått med på resning eller själv hade ansökt om det. Att domstolen skulle välja en mer åklagarvänlig linje än åklagarna själva är orealistiskt. Domstolarna har visserligen att göra en självständig prövning, men det är fullt begripligt om de ansluter sig till åklagarens linje om denne förespråkar resning.

Vilken var då domarens roll i det följande skedet, när det meddelades frikännande domar? Saken var ju den att åklagarna lade ner åtalen sedan målen hade återvänt till tingsrätterna och att Sture

Bergwall genom sin advokat begärde frikännande dom. I ett sådant läge har domaren inte något annat att göra än att ogilla åtalet, alltså frikänna. Det följer enligt lagen med automatik, och självfallet kan domarna inte klandras när de följer lagen.

Granskningarna

Jag har i kapitel 13 redovisat de flesta av de granskningar som myndigheter och andra har gjort i anslutning till Quickärendet. För mig är det uppenbart att ett par av granskningsorganen inte har motsvarat de krav som bör ställas på dem.

Det nu sagda gäller särskilt Advokatsamfundets styrelse. Disciplinnämndens majoritet gjorde vad den skulle när den friade Claes Borgström. Men styrelsens åtgärd att anmäla Borgström för det som han hade skrivit i privata mejl till mig är uppseendeväckande. Ännu mer anmärkningsvärd är uppmaningen till Borgström att avslöja om det fanns någon mer kommunikation oss emellan. Möjligen förleddes styrelsen av förutfattade meningar. Generalsekreteraren, Anne Ramberg, hade i augusti 2012 på sin blogg klargjort hur det låg till: »Det är redan idag med två friande domar, utan överdrift, en rättsskandal där samtliga inblandade har ett ansvar. [...] I detta fall synes det vara så att det fanns övertygande bevisning för att Quick i själva verket var oskyldig.«

I övrigt nöjer jag mig nu med att uppmana dem som är intresserade av saken att tänka en stund på denna fråga: Hur hade prövningen i de olika granskningsorganen utfallit om man hade förstått att hela rättsskandalen var en villfarelse?

Debatten och reaktionerna i övrigt

Från rättsväsendets synpunkt är det naturligtvis viktigast att juristerna klarar sin uppgift när de sätts på prov inom det område som är deras eget. Därför är det juristernas hantering i första hand i utrednings- och rättegångsskedet och i andra hand i resningsskedet som är viktigast.

Men i Quickärendet kommer även juristernas roll i det tredje

skedet i fokus, alltså i den efterföljande debatten. Och det är detta som jag främst intresserar mig för här. Vad *får* jurister säga i en debatt som rör ett i princip avslutat rättsärende? Och vad *bör* de möjligen säga? Har jurister rentav ett ansvar som sträcker sig längre än det som gäller för andra?

När det gäller mitt eget agerande har jag redan tidigare i boken flera gånger förklarat varför jag tagit ställning på det sätt som jag har gjort. Det handlar om att jag försöker se till att en felaktig bild av ett av landets mest uppmärksammade och viktigaste rättsärenden inte blir bestående. Och det handlar om att försvara de tjänstemän och advokater som har utsatts för mycket allvarliga felaktiga beskyllningar. Enligt min mening är detta så viktigt att det inte råder något tvivel om att man i ett sådant läge bör ta ställning i debatten, även till priset av att den som har frikänts från brott misstänkliggörs. Det gäller i varje fall om personen under många år har erkänt brotten.

I kapitel 22 ska jag återkomma lite noggrannare till dessa frågor. Vad ligger egentligen i kravet att friande domar ska respekteras?

*

Vilken är då andra juristers roll i en situation som den här? Det är en fråga som är central för mig och som borde vara det för alla jurister. Den handlar framför allt om ansvarstagande. Och ansvarstagande bör vara en viktig del av juristers professionella identitet.

Låt mig först på nytt måla upp den bild som ska värderas och bedömas utifrån frågan hur jurister i allmänhet bör förhålla sig:

I ett mycket uppmärksammat rättsärende ifrågasätts från flera håll och under många år de sex fällande morddomarna, gällande åtta mord. Ett par av landets starkaste medieröster hävdar att det är fråga om en rätts-skandal. En grävande journalist tar sig an ärendet och undersöker om det faktiskt kan stämma som vissa hävdar. Kan det vara så att den person som har dömts för åtta mord i själva verket är oskyldig?

Fjorton år efter det första erkännandet och sju år efter den sista domen säger den dömda inför den grävande journalisten att han har ljugit. Han har inte begått något av de åtta mordena, inte heller något annat av

de många mord som han har erkänt. Journalisten gör tre tv-dokumentärer om fallet, och skriver en bok. Filmerna och boken går ut på att den dömda personen är oskyldig och har utsatts för en rättsskandal där polis, åklagare och advokater har misskött sig mycket allvarligt. Avgörande lögnen och manipulationer har förekommit.

I medierna blir bilden ganska snart att domarna är felaktiga och att den dömdes erkännanden har varit falska. Förhørsledare och åklagare ville få den misstänkte dömd och anpassade sitt agerande efter detta. De styrde utredningen och manipulerade när det behövdes. De var ointresserade av sanningen, det viktiga var att få fällande domar. I flera fall höll åklagaren inne med viktig information, som därför inte kom domstolarna till del. Och polisens förhørsledare ledde förhören på ett sådant sätt att den misstänkte så småningom lärde sig tillräckligt mycket om morden för att kunna erkänna dem på ett trovärdigt sätt. Denna bild ges i artikel efter artikel, i program efter program.

Och vidare: Inför domstolarna berättade inte förhørsledaren sanningen. I stället sa han att den tilltalades berättelse visserligen växte fram från i stort sett ingenting men i det väsentliga var konsekvent och fri från motsättningar. Advokaterna spelade med. Antingen förstod de att klienten var oskyldig, eller också ansåg de sig bara inte ha tillräcklig anledning att ifrågasätta erkännandena. Domstolarna kom därför att vilseledas och dömda den tilltalade för åtta mord på grundval av bevisning som i praktiken var helt fabricerad.

De allra flesta människor i landet tror obetingat att denna bild överensstämmer med verkligheten.

Den dömda får en advokat som arbetar fram en resningsansökan beträffande ett av morden. Samtidigt arbetar åklagare med fallen. Så småningom ansöker advokaten om resning, och åklagaren har inte någon invändning mot att resning beviljas. Hovrätten beslutar om resning, och kort senare beslutar sig en åklagare för att lägga ned åtalet i stället för att driva målet på nytt i tingsrätten; det finns enligt åklagaren inte tillräcklig bevisning för att hävda att personen är skyldig. Tingsrätten beslutar om frikännande dom, vilket är en formalitet om advokaten begär en sådan dom.

På i huvudsak samma sätt går det med de övriga fem domarna. Advokaten ansöker om resning och åklagaren går med på det. Hovrätten be-

slutar om resning. En ny åklagare lägger ned åtalet och tingsrätten meddelar frikännande dom. I två av fallen är det åklagaren själv som ansöker om resning.

I debatten är alla överens om att det är fråga om en rättsskandal. De personer som var inblandade i skandalen säger visserligen emot, men något annat kan väl inte förväntas. Dock säger ytterligare en person emot, en domare i Högsta domstolen som tidigare var justitiekansler och då vid ett tillfälle hade uppgiften att granska om polis och åklagare i ärendet hade begått allvarliga fel. Han ansätts hårt av medier, juristkolleger och andra men framhärdar i att det inte har varit fråga om någon rättsskandal. De fällande domarna var, menar han, korrekta. Och i varje fall har många missuppfattat den rättsliga situationen. Det har inte genom resningsprocessen, eller på något annat sätt, blivit fastslaget att det inträffade är en rättsskandal. Man har dragit en felaktig slutsats i den frågan.

Sådan var situationen i augusti 2012 i Quickdebatten. Hur borde juristerna ha förhållit sig? Hade de anledning att ta ställning på något sätt? Kunde de avgöra vem som hade rätt i frågan om rättsskandalen, så att de utifrån en initierad ståndpunkt kunde ta ställning i den frågan? Kunde de veta något annat som borde sägas? Fanns det anledning att klandra mig utifrån vad de kunde observera? Eller fanns det tvärtom anledning att säga något till stöd för min ståndpunkt?

*

Man kan slå fast fyra viktiga utgångspunkter när man frågar sig hur jurister får och bör agera i en situation som denna:

1. *En rätt att normalt tiga:* Ingen jurist som inte redan är rejält insatt kan förväntas ta ställning i själva sakfrågan, alltså frågan huruvida det var en rättsskandal när Thomas Quick dömdes. Det är för mycket arbete, och det tar för mycket tid att komma fram till en tillräckligt initierad ståndpunkt.
2. *En plikt att inte bidra till vilseledande:* Ingen jurist som inte redan är rejält insatt bör offentligt ge uttryck för en ståndpunkt i själva sakfrågan utan att ha tillräckligt underlag för det. Ingen borde

därför ha sagt utan tillräcklig egen kunskap vare sig att det var tydligt att en rättsskandal hade inträffat eller att det var riktigt att åtala och döma Thomas Quick. Om man offentligt ger uttryck för en slarvig ståndpunkt i en viktig sakfråga, gör man sig skyldig till en osaklighet som jurister bör avhålla sig från.

3. *Någon bör rätta till allvarliga missförstånd:* Rättsväsendet spelar en viktig roll i alla länder, inte minst i demokratiska rättsstater som Sverige. Någon bör känna ett särskilt ansvar för att bilden av rättsväsendet är saklig och rättvisande, och därmed för att allvarliga missförstånd om rättsväsendet och rättsreglerna rättas till.
4. *Ett ansvar i speciella situationer:* I vissa situationer har vi alla ett ansvar att ingripa och säga vår mening. Det kan handla om konflikter, orättvisor eller besvärliga dilemman som vi av någon särskild anledning är berörda av. Om exempelvis en granne anklagas för ett allvarligt brott och vi vet att han är oskyldig, har vi ett ansvar att försöka ställa till rätta. Detta ansvar har jurister likaväl som andra.

En rätt att normalt tiga

Att de allra flesta jurister avstod från att säga något alls om Quick-affären offentligt var ingenting annat än naturligt och bra. För de flesta fanns det inte någon anledning att öppet ta ställning. En annan sak är att ärendet rymmer många intressanta frågeställningar för den som är jurist, och att det därför kunde finnas anledning att fundera närmare över det och diskutera det med kolleger och vänner. Inte minst för dem som kunde ha anledning att känna någon form av ansvar fanns det skäl att reflektera kring frågeställningarna och den egna rollen.

En plikt att inte bidra till vilseledande

Flera jurister som inte var tillräckligt insatta i Quickärendet för att förstå dess komplexitet och många bottenar gjorde tvärsäkra offentliga uttalanden om det. Enligt min uppfattning är ett sådant agerande inte tillräckligt ansvarsfullt om man har en position som gör att många lyssnar på vad man säger. Att som vissa väl etablerade jurister, med en röst i offentligheten, ge intryck av att saken var klar, att det hade skett en rättsskandal, är inte godtagbart. De kan inte ha varit

tillräckligt insatta för en sådan bedömning, och de borde ha förstått att det fanns en risk att medier och allmänhet drog slutsatser av deras uttalanden som det inte fanns stöd för. Har man en sådan position som de, får man vara noga med vad man säger i viktiga frågor. Hade de i stället sagt det som alla jurister kunde ha sagt – att det inträffade inte gav stöd för någon slutsats i frågan om huruvida en rättsskandal hade inträffat eller inte – hade sannolikt den villfarelse som nu drabbade landet kunnat undvikas.

Huvudproblemet var sannolikt i detta fall att många antog att det var säkert att inta den position som majoriteten hävdade. Det verkade helt klart att det hade skett en rättsskandal. Risken för att hamna fel var liten. När alla säger samma sak är det sällan fel att ansluta sig. Jag kan tänka mig att flera av de jurister som uttalade en bestämd uppfattning tänkte ungefär så.

Men så går det faktiskt inte an att resonera. Det finns åtskilliga exempel i historien på att majoriteten har haft fel, ja, rentav att majoritetsuppfattningen har varit farlig. Har man en position i offentligheten måste man ta det ansvar som positionen för med sig. Nu bidrog några jurister till att vilseleda svenska folket. Jag hoppas att de, och andra, lär sig något av detta.

*

Men inte heller den som nöjde sig med att säga att frikännande domar ska respekteras, och att Bergwall därför inte borde misstänkliggöras genom ett påstående att åtalen och domarna var riktiga, går enligt min mening fri från kritik. Med hänsyn till de hårda angrepp som riktades mot framför allt fem personer som hade arbetat med ärendena, borde man lätt ha kunnat förstå en sak: Om kritiken var felaktig var det högst rimligt att personerna försvarades. I ett sådant läge bör man tänka efter. Om någon misstänkliggör en frikänd (här Sture Bergwall) som ett nödvändigt led i ett försvar av dem som anklagas (här van der Kwast, Penttinen, Borgström, Ståhle och Christianson), är då misstänkliggörandet befogat om anklagelserna är felaktiga? Jag tror inte att någon samvetsenligt kan svara nej på den frågan. Men det innebär också att man inte automatiskt kan stämma in i en kör

som hävdar att det är fel att säga att en frikänd kan vara skyldig.

Den nu nämnda kritiken drabbar många jurister. Jag nämner Morgan Johansson och Anders Alenskär som exempel, eftersom de uttryckligen sa att jag borde avgå. Det innebar att de inte hade tänkt efter ordentligt. De hade inte förstått komplexiteten i det dilemma som fanns. Att uttala att någon bör avgå som domare i Högsta domstolen, utan den eftertanke som rimligen måste fordras innan man gör det, innefattar enligt min mening en allvarlig brist på ansvarstagande. Den som är domare eller ordförande i justitieutskottet – som Morgan Johansson var på den tiden – bör tänka efter bättre än så. Däremot innebär det inte att man har anledning att avgå från sitt ämbete. Alla kan göra fel.

Någon bör rätta till allvarliga missförstånd

I Quickärendet uppkom tidigt ett allvarligt missförstånd. Människor trodde att det genom resningsprocessen och frikännandena var fastslaget att Sture Bergwall var oskyldig. Det var naturligtvis inte särskilt konstigt när medierna och andra agerade som de gjorde. *Dagens Nyheter* skrev ju på sin ledarsida att det var »pinsamt uppenbart« att seriemördaren Thomas Quick aldrig hade funnits.

Alla jurister förstod rimligen att det som DN och andra skrev inte var sant, eller att det åtminstone var fråga om en alldeles för långtgående slutsats. Frågan är då hur jurister bör agera i ett sådant läge.

Enligt min mening är det viktigt att vi jurister gör vad vi kan för att rätta till allvarliga missförstånd om rättsväsendet. I det här fallet försökte jag göra det. Men jag fick knappast något stöd alls från andra företrädare för rättsväsendet. När medierna attackerade mig fick de snarare hjälp av juristerna än motsatsen. I ett sent skede uttalade visserligen några domare och advokater att det var riktigt som jag hade sagt, men juristvärlden i stort var minst sagt motvillig.

Detta är förvisso inte någon lätt sak. Det är långt ifrån önskvärt att någon representant för rättsväsendet hoppar fram och rättar varje gång en tidning drar för långtgående slutsatser. Särskilt orimligt skulle detta vara om det sker på ett sätt som innebär att man genomgående misstänkliggör personer som har frikänts. Nej, i de allra flesta fall bör rättsväsendets besked stå fast som det som gäller, och inga reservationer bör göras av fristående uttolkare. En annan ordning skulle riskera

förtroendet för domstolars avgöranden och skapa ett oönskat kaos.

Men ibland inträffar undantagssituationer. Quickärendet var en sådan. När det blir tydligt att rättsväsendet utifrån felaktiga premisser beskylls för allvarliga missgrepp och kanske fusk, finns det behov av någon företrädare som går in och rättar. Det kan i regel ske på ett försiktigt sätt, utan att man desavouerar det avgörande som misstolkas.

I en situation där det diskuteras öppet vad som gäller bör det finnas någon som förklarar. Diskuteras det vad en resningsprocess innebär, eller för den delen en vanlig domstolsprocess, och det sprids felaktiga föreställningar om detta, bör någon känna ett ansvar.

I Quickärendet blev jag i början så gott som ensam om att tala om vad resningsprocesserna och frikännandena faktiskt innebar. Hade andra ställt upp och sagt det uppenbara, hade feltolkningarna sannolikt fått en mycket mindre utbredning. Jag är kritisk mot mina kolleger som hukade i stormvinden och inte sa som det var. Läget var visserligen sådant att det inte var särskilt attraktivt att kasta sig in i debatten på »fel« sida, men för den som har ett ansvar bör obehag vara en oväsentlig faktor.

Vi bör enligt min mening se till att det finns personer som tar ett ansvar för att rätta till allvarliga felaktigheter som riskerar att få allmän spridning. Frågan är dock hur det ska ske. Nu är vi beroende av att enskilda jurister gör det efter eget gottfinnande. Jag tror att regeringen bör överväga om någon form av ansvar bör tilldelas exempelvis Justitiedepartementet, Justitiekanslern eller Domstolsverket.

Ett ansvar i speciella situationer

Vilket ansvar har människor i allmänhet att agera? Det är i grund och botten en mycket svår fråga. Självklart har vi inte någon plikt att ingripa i varje sammanhang där vi kan konstatera felaktigheter eller orättvisor. Men lika tydligt är att vi ibland har ett moraliskt ansvar som vi inte kan komma ifrån. Vi måste till exempel ingripa för att hjälpa ett barn som misshandlas, om vi har möjlighet. Är vi ensamma om att se en person utsatt för en överhängande fara, måste vi försöka göra något. Om en kamrat i skolan trakasseras har vi ett ansvar att försöka få stopp på det.

Men när uppkommer en sådan moralisk förpliktelse?

Vi jurister har ända sedan våra universitetsstudier ställts inför ett konstruerat etiskt dilemma som rör gränserna för juridiken och de krav som moralen ställer. I olika varianter ser detta dilemma ut ungefär så här:

Sverige ockuperas av en främmande makt som ändrar lagarna på ett sätt som tjänar ockupationen syften. Bland annat införs dödsstraff för ett antal brott, av vilka ett är »allvarlig ohörsamhet mot staten«. En domare vägrar att döma ut dödsstraff för ett våldsbrott enligt de nya lagarna. Hon ställs då i sin tur inför rätta för allvarlig ohörsamhet mot staten. Åklagaren har funnit sig i ockupationsregimen och följer dess lagar. Han yrkar dödsstraff, alternativt ett mycket långt fängelsestraff, för den ohörsamma domaren. Frågan man ställs inför är: Om man är domare i detta mål, dömer man då kollegan, eller vägrar man med alla de risker det innebär för den egna säkerheten? Och om man fäller kollegan, dömer man henne till döden eller till fängelse?

Det moraliskt riktiga handlandet är uppenbarligen att vägra döma, trots att lagen säger något annat. Möjligen är det lite bättre att döma till fängelse än till döden, men även en fängelsedom innebär att man har accepterat en uppenbart orättfärdig lag. Kan man då ändå försvara en fällande dom med att man befinner sig i ett hopplöst dilemma? Ungefär så här: Någon kommer ju ändå att döma domaren. Varför då inte jag? Vägrar jag, kommer ju även jag själv att dömas. Det tar aldrig slut.

Så länge det bara handlar om den egna säkerheten finns det knappast något annat att göra för den som vill handla moraliskt rätt än att vägra döma. Svårare blir det om en vägran drabbar även andra än en själv. Hur gör man till exempel om man får beskedet att fångar kommer att ställas upp på rad och skjutas en efter en så länge man vägrar att döma efter ockupationslagarna? Ibland blir det moraliska dilemma olösligt.

Men att det kan vara svårt att hantera problem som detta innebär inte att man kan undandra sig ansvaret att fatta moraliskt riktiga beslut. Står ingenting annat på spel än den egna bekvämligheten eller populariteten, är man moraliskt skyldig att fatta det etiskt riktiga beslutet.

*

Det går att rada upp etiska dilemman av större eller mindre vikt och svårighet. Innan vi går vidare i diskussionen kring frågan om vilket ansvar man har i vissa situationer vill jag påminna om att dilemmat i princip avser två olika frågor:

1. Vilket handlande av flera möjliga är det rätta?
2. Har man en skyldighet att handla?

Jag har redan diskuterat min egen roll i Quickärendet. För mig är det självklart att det hade varit moraliskt fel att instämma i rättsskandalkören eller – med den bakgrund jag hade som någorlunda kunnig om Quickmålen och explicit tillfrågad om min synpunkt – att avstå från att avge en åsikt. Med hänsyn till de anklagelser som hade riktats mot framför allt Christer van der Kwast, Seppo Penttinen, Claes Borgström, Birgitta Ståhle och Sven Å Christianson fanns bara ett möjligt alternativ: jag måste säga som det var.

Men intressantare nu är vilket ansvar som andra jurister måhända hade. Kan någon av dem anses ha haft en plikt att i just denna situation gå emot majoriteten och ge mig och de anklagade stöd? Hade någon åtminstone ett ansvar att säga det uppenbara: att utgången av resningsprocessen inte innebar att det hade slagits fast att det var en rättsskandal?

Även denna fråga sönderfaller i två:

1. Hade någon eller några en plikt att säga lika mycket som jag, nämligen att det inte var en rättsskandal när Thomas Quick dömdes, utan att han faktiskt åtalades och dömdes helt korrekt?
2. Hade någon ett ansvar för att säga att rättsprocessen var missförstådd, att rättsskandalen inte var fastslagen och att det inte var klarlagt genom det rättsliga förfarandet att Sture Bergwall var oskyldig?

När det gäller den första frågan kan man till en början undra vilka personer som i så fall skulle ha protesterat mot bilden av en rätts-

skandal dirigerad av manipulerande åklagare, poliser och advokater. Svaret är: Om någon skulle ha uttalat sig på det sättet skulle det ha varit domarna i de sex målen, andra poliser än Seppo Penttinen och/eller de både advokater som försvarade Quick förutom Claes Borgström.

För min del anser jag att i varje fall påståendena om brott från Penttinens och van der Kwasts sida borde ha föranlett någon domare att upphäva sin stämma till försvar. Men det förutsätter förstås att de var rimligt säkra på sin sak. Och även i övrigt är detta en tiotusen-kronorsfråga. Vilket ansvar har man egentligen? Någon anklagas för brott. Man är helt säker på att anklagelserna är falska. Säger man sin mening eller inte? Jag anser att det moraliska ansvaret beror på vad som står på spel. Står ingenting annat på spel än egen bekvämlighet, är det enligt min mening ingen tvekan om att man bör agera.

Den andra frågan (om den missförstådda rättsprocessen) är lättare. Jag anser att det inte råder något tvivel om att flera personer hade en moralisk skyldighet att upphäva sin stämma och säga som det var. Att rättsprocessen var missförstådd och att det inte hade slagits fast att Quickdomarna var en skandal. Ett problem är visserligen att det, som tidigare sagts, inte finns någon som har ett tydligt sådant ansvar, alltså ett ansvar för att rätta till felaktigheter i tolkningen av det som händer i rättsväsendet. Men det hindrar inte att några bör känna det ansvaret. Priset för att rätta den felaktiga uppfattningen är lågt, priset för ett bestående missförstånd högt.

*

Låt oss återvända ett ögonblick till frågan om någon möjligen hade ett ansvar för att säga detsamma som jag sa: att det inte var en rättskandal när Thomas Quick dömdes. Jag har sagt att man åtminstone kunde kräva att vissa personer tog brottsanklagade, som Seppo Penttinen, i försvar. Jag har också sagt att det inte kan finnas någon plikt att uttala sig för den som inte är tillräckligt insatt. Tvärtom bör sådana personer avstå från att ta ställning.

Men hur är det då med förhållningssättet till den som faktiskt tar ordet och säger sin mening? Om en domare som deltog i en av

Quickrättegångarna exempelvis hade sagt att han var säker på att anklagelserna mot Seppo Penttinen för mened var felaktiga, hur borde hans kolleger ha ställt sig till detta? Enligt min mening finns det inte någon tvekan. Om domaren säger sig vara säker på sin sak och uttalar sig till stöd för Penttinen, därför att denne har angripits hårt och inte fått något stöd från andra, då är domarens uttalande inte bara korrekt utan också bra. Om kollegerna kritiserar domaren gör de fel.

Utifrån den nu angivna synpunkten är jag kritisk till de jurister som hoppade på mig för att jag försvarade de angripna i Quickrättegångarna och hävdade att det inte var fråga om rättsröta. De hade inte stöd för att misstro mig när jag sa att jag var säker på min sak. Med den utgångspunkten borde de efter lite tankemöda ha förstått att det hade varit fel av mig att tåga. De borde ha insett att den som är säker på sin sak inte bör acceptera att ett viktigt rättsärende felaktigt etiketteras som en av Sveriges största rättsskandaler och att de inblandade anklagas för allvarliga fel.

De kritiska juristernas fel var större ju mer de kritiserade mig. Men redan att inte respektera det jag sa var enligt min mening klandervärt. Det förvånar mig att så många hade svårt att hitta moraliskt rätt i debatten med de konflikter och dilemman som den blottade.

Särskilt allvarligt är det att försöka få stopp på den som vill ta sitt ansvar. Jag är därför särskilt kritisk mot de personer, bland andra några kolleger i Högsta domstolen, som agerade mot mig på det sättet eller som visade ett tydligt missnöje med mitt agerande.

Jag tycker att det är bekymmersamt att många jurister inte hade en tillförlitlig kompass i Quickärendet. Åt vilket håll kommer deras kompassnål att peka när insatsen är ännu högre?

På hemsidan med extramaterial till denna bok, www.goranlambertz.se, finns ett kort kapitel om juristernas agerande under debatten.

20. Mediernas ansvar

I DET HÄR kapitlet ska jag behandla mediernas roll i Quickärendet från september 2008, då Sture Bergwall tog tillbaka sina erkännanden. Jag diskuterar vad som var ett rimligt förhållningssätt i olika skeden och vilket ansvar medierna bär för den förvillelse som uppstod. Jag koncentrerar mig på dessa fyra frågor:

1. Vad ska man säga om att medierna drog slutsatsen att Quickärendet är en rättsskandal?
2. Vad ska man säga om att medierna höll fast vid slutsatsen efter ifrågasättandet av om underlaget var hållbart?
3. Hur ska man analysera mediernas agerande? Vilka drivkrafter fanns, och varför blev det viktigt att angripa dem som gav en annan bild?
4. Finns det anledning att hoppas på ett bättre förhållningssätt framöver?

Som ett led i en liten undersökning av mediernas förhållningssätt bad jag några redaktioner att besvara fem frågor. Syftet var framför allt att försöka förstå hur redaktionerna hade resonerat i frågan om man kunde utgå från att påståendet om en rättsskandal var riktigt, men också att höra hur de förhöll sig till det egna ansvaret för att rätta eventuella fel.

Var det försvarligt att dra slutsatsen »rättsskandal«?

Som framgår av kapitel 12 drog medierna snabbt slutsatsen efter Sture Bergwalls återtagna erkännanden och de igångsatta resnings-

processerna att Quickärendet hade varit en stor rättsskandal. De ansvariga anklagades för att ha misskött sina åligganden allvarligt. Påståenden om manipulation av bevisning, lögner inför domstol med mera florerade. Det förekom också anklagelser mot Claes Borgström, som försvarade Thomas Quick i tre av de sex rättegångarna, för att ha försummat sin mest grundläggande plikt som försvarare, den att försöka få en oskyldig klient frikänd. Han hade i själva verket inte brytt sig om klienten utan bekymrat sig mer om sig själv. Ofta gjordes uttalanden som innebar att det ansågs självklart att Sture Bergwall var oskyldig till de åtta mord som han hade erkänt och dömts för.

Var det försvarligt av medierna att dra dessa slutsatser av det som hade förekommit? Jag tror att de flesta i dag – när jag skriver denna bok – svarar ja på den frågan. Det gäller inte minst för att det var så många som kom till samma resultat. Och utan tvivel var det en slutsats som var lätt att dra. Det hade under många år funnits misstankar om att allt inte hade gått rätt till i utredningarna och rättegångarna. Mäktiga röster hade argumenterat för detta på ett kraftfullt och övertygande sätt. I tre tv-dokumentärer år 2008 och 2009 visade Hannes Råstam hur det hade gått till. Man fick se ledande frågor till en person som inget verkade veta. En drogad och oförstående Thomas Quick var ute på vilsna promenader i skogen och gav felaktiga svar på i stort sett alla frågor som ställdes till honom. En sammansvetsad grupp med företrädare för rättsväsende och psykiatri var besjälad av en enda sak: att få Quick fälld. Om han blev berömd som seriemördare skulle det innebära att de själva hade varit med om att lösa ett av Sveriges största kriminalfall någonsin. Där fanns berömmelse att hämta, kanske även pengar att tjäna. Någon bevisning vid sidan om de helt otillförlitliga erkännandena fanns inte.

År 2009 tog sig advokaten Thomas Olsson an Sture Bergwalls fall och ansökte om resning i målet om mordet på Yeno Levi. Till sammans med sin kollega Martin Cullberg skrev han en mycket omfattande inlaga där han sade sig avslöja allvarliga felbedömningar och missförhållanden hos polis och åklagare. Bevisningen hade inte alls den vikt som hade hävdats inför tingsrätten vid rättegången år

1997. Resningsåklagaren motsatte sig inte resning, och Svea hovrätts beslut den 17 december 2009 blev att målet skulle resas, det vill säga prövas på nytt.

Vid det laget var det nog inte många som trodde något annat än att det var en rättsskandal som var på väg att rullas upp. Så det var i grunden inte konstigt att medierna utgick från det antagandet.

Sedan fick slutsatsen om skandalen och de manipulerande tjänstemännen nästan tre år på sig att fastna i allas medvetande. Det var innan någon på allvar sa emot.

Så på sitt sätt var det försvarligt att medierna drog den slutsats man gjorde. Det fanns en oerhört kraftfull psykologi i processen, nästan oemotståndlig. Jag vet, för jag höll själv på att fastna.

Och ändå tycker jag, sammantaget, att mediernas slutsats inte var försvarlig. I själva verket var den långt ifrån försvarlig.

Naturligtvis var det rimligt att utgå från att *mycket talade för* att det skedda var en rättsskandal. Men därifrån till en nästan säker slutsats är det långt. Och ännu längre är det till ett konstaterande att det hade *blivit fastslaget* att det rörde sig om en skandal. För det fanns ju faktiskt ganska mycket som talade emot att allt hade blivit fel, sådant som var lätt att observera för den som tänkte efter:

1. Fem domstolar hade i sex domar funnit att det var *ställt utom rimligt tvivel* att Quick hade begått de åtta mord som han hade erkänt. Hur troligt är det att så många domstolar låter sig luras av åklagaren och dömer så fundamentalt fel så många gånger?
2. En förutsättning för påståendet om en rättsskandal var att tre personer som var ledande i utredningen (van der Kwast, Penttinen och Borgström) *samtidigt* hade bestämt sig för att låta en person bli fälld för flera mord, fastän de förstod eller i varje fall anade att han var oskyldig. Hur troligt är det att tre personer på olika sidor i rättsväsendet, som aldrig tidigare har gjort sig kända för fusk eller dylikt, samtidigt får för sig att göra något så oerhört fel?
3. Ytterligare en förutsättning för påståendet om en rättsskandal var att de tre huvudansvariga under cirka åtta år hade *lyckats lura ungefär fyrtio personer* med viktiga positioner i rättsväsendet att Quick var skyldig och att utredningen sköttes korrekt. Det rörde

- sig om psykoterapeuter, poliser, norska åklagare, domare, nämndemän och flera andra advokater. Hur troligt är det?
4. Ägnade man sex timmar åt att läsa de sex domarna kunde man omedelbart konstatera att *det fanns åtskillig bevisning mot Quick* utöver erkännandena. Mycket som han berättade var oförklarligt om han inte var gärningsman, om man inte utgick från att polisen i lönnedom hade sett till att Quick fått kännedom om mängder av specifika detaljer kring mordet. Hur troligt var det att flera poliser skulle samverka om ett sådant bedrägeri i flera viktiga mordutredningar?
 5. Beträffande alla de åtta mordet hade polisen mer eller mindre gett upp när Quick erkände dem. Bara i ett av fallen hade det funnits någon annan starkt misstänkt person. Och ingen misstänkt hade dykt upp under de nästan tjugo år (1992–2012) som gått sedan Quick började erkänna. Detsamma gällde beträffande ytterligare elva mord som han hade erkänt. Man hade alltså en situation där en person hade erkänt en rad mord med kalla polisutredningar och lämnat berättelser som i samtliga fall var möjliga, delvis trovärdiga och ackompanjerade av bevisning av viss styrka; hur sannolikt var det då att erkännandena var falska?
 6. Det fanns inte någonting i det nya materialet som gav Sture Bergwall alibi för något av mordet, inte heller något som på allvar talade emot att han var gärningsman.

Det var när jag gjorde denna genomgång sommaren 2012, och därtill läste handlingar ur förundersökningarna, som jag insåg att mina tankar hade halkat snett. Jag hade förts med i samma fors som alla andra och inte insett hur mycket som faktiskt talade för att den bevisning som fanns i rättegångarna var robust och stark, att sålunda väldigt mycket talade för att åtalen och domarna var riktiga. Det var i varje fall så mycket, det kunde jag lätt konstatera, att det inte gick att dra den motsatta slutsatsen.

Jag menar att även andra borde ha gjort en sådan kritisk granskning. Åtminstone borde några enstaka journalister ha gjort det. Då hade de upptäckt att det förvisso inte var möjligt att utgå från att allt hade varit fel. Det fanns anledning att titta närmare på saken.

Alldeles uppenbart var det för alla som ville informera sig att det inte någon gång hade blivit fastslaget att det hade varit fråga om en rättsskandal. Resningsprocesserna och de frikännande domarna var i realiteten i första hand ett uttryck för att resningsåklagarna hade bestämt sig för att inte gå emot advokatens och Sture Bergwalls påstående att han var oskyldigt dömd.

Det står därför enligt min mening klart att det *inte* var försvarligt att behandla Quickärendet som ett säkert fall av en rättsskandal. Det var i grund och botten inte ens försvarligt att behandla det som ett *troligt* fall av rättsröta.

Visserligen var det förståeligt att den som måste arbeta snabbt förlitade sig på det som alla andra sa, och därmed också trodde. Men det var likväl inte försvarligt för medier med kvalitetsambitioner att gå i fällan och föra budskapet vidare. Och det var definitivt inte försvarligt för de medier som är ålagda krav på saklighet, kvalitet och objektivitet att fastna i det nät som hade spunnits kring Quickärendet.

Var det försvarligt att stå fast vid slutsatsen?

Om det inte var försvarligt att dra slutsatsen att Quickärendet var en rättsskandal, då var det naturligtvis inte heller försvarligt att stå fast vid denna slutsats sedan den hade blivit ifrågasatt och omdiskuterad. Men låt oss utgå från att det var befogat, på grund av allt som tydde på det, att i förstone – medan så gott som alla trodde det – räkna med att det var fråga om en rättsskandal. Hur ska man under den förutsättningen se på den omständigheten att de allra flesta medier stod fast sedan främst jag hade påpekat att resningsprocessen förvisso inte innebar att Bergwalls oskuld var fastslagen, och sedan jag också hade skrivit och sagt i flera sammanhang att det fanns åtskillig bevisning mot honom?

För mig är detta svårt att förstå. Jag kan visserligen se hur det kunde ske, men det är ändå mycket svårt att förstå. Hur kunde man i det nya läget låta bli att sätta sig in mer i fallet och analysera sannolikheterna för den ena resp. den andra möjligheten? Hur kunde man hålla fast vid att det var mer eller mindre klarlagt att Quick hade blivit oskyldigt dömd? Nu hade man ju alla de omständigheter som med stor kraft talade för att domarna var riktiga, och man hade dessutom

en domare i Högsta domstolen (jag) som sa sig efter en genomgång av stora delar av materialet vara helt säker på att det inte hade inträffat någon rättsskandal. Hur resonerar man då när man kommer fram till att man ändå ska hävda att det var en skandal? Det kan knappast vara helt sakliga överväganden, för sådana måste rimligen leda till den andra slutsatsen, eller till att saken är oklar. Frågan är vad det då var som gjorde att man ändå höll fast.

Jag återkommer till den diskussionen. Men jag noterar att kvarhållandet vid den faktiskt orimliga slutsatsen skedde utan att man resonerade öppet om sakfrågorna. Det enda som jag såg i den vägen var *Svenska Dagbladets* så kallade faktakoll (se kapitel 14), och motsvarande okvalificerade avfärdande från några andra. Rimligen måste man ha funderat mer på saken bakom stängda dörrar. Men varför inte föra en öppen diskussion? Var det angeläget att inte bli påkommen med att ha haft fel? Är detta angeläget för medierna?

*

Dagens Nyheter vidtog tidigt åtgärden att lägga ut alla domar och resningsbeslut på sajten dn.se, för att människor själva skulle kunna undersöka saken. Det var naturligtvis bra. Men man kommenterade åtgärden med att den visade att polis och åklagare hade »manipulerat viktig bevisning«, ett orimligt påstående för den som känner till hur rättegångar i brottmål går till. Därtill är det naturligtvis en mycket allvarlig anklagelse.

Frågan i rubriken måste besvaras med ett klart nej. Det var inte försvarligt att hålla fast vid slutsatsen om en rättsskandal sedan denna hade blivit ifrågasatt.

Enkäten till nio medieföretag

Jag ställde några frågor om mediernas förhållningssätt till nio medieredaktioner. Det var Sveriges Television (SVT), Sveriges Radio (SR), TV 4, *Dagens Nyheter* (DN), *Svenska Dagbladet* (SvD), *Aftonbladet*, *Expressen*, *Göteborgs-Posten* (GP) och *Sydsvenskan*. Så här löd frågorna:

1. Anser ni att [ert företag] sedan juli 2012 har förhållit sig i huvudsak objektivt till frågan om det skedde en rättsskandal när Sture Bergwall dömdes för åtta mord åren 1994–2001? (Med »skedde en rättsskandal« avses här att Bergwall/Quick i åtminstone något fall dömdes oskyldig, eller att den bevisning som faktiskt fanns mot honom – alltså oavsett hur den presenterades i domstolen – var alldeles för svag för att räcka till fällande dom.)

2. Anser ni att det har funnits skäl att från juli 2012 i nyhetsrapportering och redaktionella kommentarer utgå från att det skedde en rättsskandal när Sture Bergwall dömdes?

3. Anser ni att det har funnits anledning att från juli 2012 hålla öppet i nyhetsrapportering och redaktionella kommentarer för möjligheten att det var riktigt i samtliga fall att Bergwall/Quick åtalades och dömdes? (Med »riktigt« avses här att den bevisning som faktiskt fanns mot honom – alltså oavsett hur den presenterades i domstolen – i samtliga fall var tillräcklig för fällande dom.)

4. Anser ni att det finns skäl för en medieredaktion att öppet medge att man har dragit en klart felaktig slutsats i en viktig sakfråga (alltså inte begränsat till Quickärendet), om det skulle visa sig så småningom att allt talar för att så är fallet?

5. Anser ni att det är ett ansvar för redaktionen att vid tydliga indikationer undersöka om det kan förhålla sig så att man har dragit en klart felaktig slutsats i en viktig sakfråga (alltså inte begränsat till Quickärendet)?

Jag bad de tillfrågade att svara JA eller NEJ på frågorna, samt att kommentera därutöver om de så önskade. Endast Sveriges Television och Sveriges Radio svarade. TV4 och de sex tidningarna hörde inte av sig.

Så här löd svaren och kommentarerna, något förenklat:

	1. Anser ni att ni förhåller er objektivt?	2. Fanns det skäl utgå från att det var en rättsskandal?	3. Var det skäl hålla öppet för att åtal och dom var riktiga?	4. Är det skäl för medier att öppet medge fel?	5. Är det ett ansvar för medier att undersöka om man kan ha tagit fel?
SVT	Ja	Ej svar	Ej svar	Ja	Ej svar
SR	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ja	Ja
TV 4	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar
DN	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar
SvD	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar
Aftonbladet	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar
Expressen	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar
GP	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar
Sydsvenskan	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar	Ej svar

De som besvarade frågorna kommenterade dem i huvudsak enligt följande.

SVT: De delar av SVT:s bevakning som Granskningsnämnden för radio och tv har haft anledning att titta på har inte ansetts ensidiga, osakliga eller i strid mot kravet på opartiskhet. Det var SVT:s granskning av Quickutredningarna som utgjorde grunden till resningsprocessen. De missförhållanden i mordutredningarna som vi redovisat har i allt väsentligt bekräftats av den granskning som gjorts av åklagarna och hovrätterna under resningsprocessen. Vi tycker att vi har gjort ett gott journalistiskt arbete. – Om det görs felaktiga bedömningar ska vi naturligtvis rätta till detta samt ge spridning åt dessa korrigeringar.

SR: En utgångspunkt har efter resningsbesluten varit det underkännande av bevisningen som blev resultatet av den prövningen. De parter som har kritiserats för sitt agerande under utredningarna har erbjudits att bemöta kritiken. Därutöver har de som kritiserat hanteringen av resningsärendena fått stort utrymme för sina bedömningar

och argument. SR har haft som utgångspunkt att ge publiken en allsidig bild. Sakfel och missuppfattningar förtydligas och rättas. Publiceringarna kan prövas av Granskningsnämnden för radio och tv.

*

Jag förstod tidigt att mina frågor väckte ont blod hos tidningarna. Medier ställer frågor, de svarar inte på frågor. Säkert fattade man tidigt ett gemensamt beslut att ignorera min enkät. I sak kan jag förstå dem, för det hade varit svårt att svara på frågorna. Den arrogans som enligt min mening ligger i att inte ens svara att man avböjer har jag dock svårt att förstå mig på.

Nå, svaret på mina frågor blev ändå ganska tydligt genom SVT:s och SR:s svar och genom de övrigas tystnad. Man förstod rimligen efter en tid att det inte hade funnits skäl att utgå från att Quickärendet var en rättsskandal. Och då blev de andra frågorna nästan omöjliga att besvara.

Analys av mediernas agerande

Medierna har enligt min mening gjort sig skyldiga till tre stora och grundläggande fel i Quickärendet. De har för det första gjort ett *sakligt fel*, för det andra ett *relevansfel* och för det tredje ett *moraliskt fel*. Låt mig förklara och illustrera.

Sakliga fel

Det viktiga sakliga fel som medierna gjorde var det som har diskuterats ovan. Man drog slutsatsen inte bara att det hade skett en rättskandal när Thomas Quick dömdes för åtta mord, utan dessutom att detta hade slagits fast genom rättsprocessen. Man angrep häftigt personer som skulle ha gjort sig skyldiga till allvarliga fel. Det fanns som sagt inte tillnärmelsevis tillräckligt stöd för att konstatera att Sture Bergwall var oskyldig, inte heller att det av någon annan anledning var en rättsskandal att han dömdes för åtta mord. Ursprungssannolikheten och en hel del bevisning talar emot honom i samtliga fall (se genomgången i kapitel 15).

Visserligen kan omständigheterna kring terapin och polisutredningen, inklusive det faktum att han i början i många fall inte kunde berätta mer än fragment om mordet, tala för att det var en bluff. Men det står helt klart att man inte hade underlag för att beskylla åklagaren Christer van der Kwast, förhørsledaren Seppo Penttinen och advokaten Claes Borgström för allvarliga försummelse. Det finns definitivt inte stöd för att säga att de genom svåra fel medverkade till en rättsskandal. Att påstå detta när man är en tidning eller en radio- eller tv-kanal är inte bara djupt oetiskt, utan en mycket allvarlig förlöpning.

Ett annat exempel på ett sakligt fel är det som *Svenska Dagbladet* begick när tidningen påstod sig göra en faktakoll av de bevispunkter som jag nämnde i mina båda inledande artiklar i augusti 2012. Tidningen gav exempelvis i sin faktakoll »rött ljus« för fyra av de fem bevispunkterna i den andra artikeln. Det gjorde man på den grunden att Bergwall numera var frikänd för de mord som punkterna avsåg (en inristning i en björk som hittades efter Bergwalls anvisningar, en ärrbildning hos ett av mordoffren som Bergwall plötsligt nämnde, ett karakteristiskt ljud som Bergwall identifierade och som hördes i bostadsområdet i nära anslutning till den tidpunkt då ett av offren försvann och utsmetat blod som hittats efter en uppgift av Bergwall). En punkt fick gult ljus eftersom målet i fråga ännu inte var prövat (en kräkning hos ett av offren som Bergwall nämnde, sannolikt utan att han känt till den i förväg).

Denna »faktakoll« var inget annat än direkt osaklig. Den var dessutom ohederlig, eftersom den gav läsarna ett bedrägligt intryck. Alla de tio fakta som jag hade angett i mina båda artiklar stämde och stämmer, och beskrivningarna var korrekta ord för ord. Att bevispunkterna förlorar sin verkan för att Bergwall är frikänd för mordet i fråga är nonsens. Frågan var ju om det fanns *bevisning när han fälldes* eller inte.

Varför ägnar sig en seriös tidning åt så pass ohederlig journalistik? Rimligen gjorde man det mot bättre vetande. Men varför?

Relevansfel

Den andra stora typen av fel var relevansfelen. Enligt min mening är dessa ännu allvarligare än de sakliga felen, därför att de innebär ett

viktigt avsteg från de principer som rimligen måste gälla för fria medier: de ska inte dölja viktiga fakta, och de ska inte försöka spela bort korten. Men här var det så att tidningarna (i varje fall de som jag förmodade bevaka någorlunda) i två omgångar gick till personangrepp i stället för att diskutera de viktiga sakfrågor som finns i Quickärendet.

Jag har i kapitel 12 gett några exempel på personangreppen. Det var avgångskrav i de fyra stora stockholmstidningarna. Det var påståenden på DN:s ledarsida att jag bara försökte rättfärdiga mitt beslut som JK år 2006, att jag försvarade det som redan hade vuxit till en rättsskandal, att jag som ledamot av Högsta domstolen borde hålla mig för god för att kommentera en pågående rättsprocess, att mitt agerande visade att jag inte hade förstått min roll, att jag saknade basala spärrar och att jag ägnade mig åt »tvivelaktiga och genanta mejlspaningar, som syftar till att stämpla Thomas Quick som seriemördare, trots resningar och frikännanden«. Det var epitet som hjärtlös och »en domare som fyller mig med fasa« på *Aftonbladets* ledarsida. Och i *Expressen* var jag en formidabel fåne, en Sveriges Bagdad Bob och mycket annat fult och elakt.

Jag har svårt att förstå mig på detta. Varför vill man vara så elak? Och varför vill man förse en meningsmotståndare med fula epitet? Vad är det för mening med den sortens debatt? Vad var det för »tvivelaktigt« med de »mejlspaningar« som inte var något annat än mejl mellan mig och de andra i Quicklaget om hur vi skulle bemöta all hånfull kritik mot oss och alla osakliga ståndpunkter? Varför inte diskutera sakfrågan i stället? Att man börjar känna att man sannolikt har gjort rejäla fel bör inte vara en ursäkt för att försöka stoppa undan sakfrågan, i varje fall inte om man är en seriös och viktig tidning.

Tidningarna borde ha förstått, i varje fall när jag påpekade det, att de faktiskt hade missförstått rättsprocessen och gjort ett grundläggande felsteg. Detta borde då inte ha varit så svårt att erkänna, alla kan göra fel. Att i stället gå till hånfulla och elaka personangrepp vittnar om inte bara dålig journalistisk kvalitet utan också dålig moral. Varför är det intressantare att försöka få den som säger emot den egna uppfattningen att framstå i dålig dager än att försöka spegla ärendet balanserat och korrekt? Vad är det för fel med att föra debatten på ett vanligt hyggligt sätt med respekt för debattmotståndaren?

Moraliskt fel

Det tredje felet som medierna gjorde sig skyldiga till var det moraliska felet. Då avser jag framför allt vilseledande rapportering. Ett tydligt exempel på sådant var det som gällde mitt arbete i Lagrådet sent på hösten 2013 och våren 2014 (se prologen). *Dagens Nyheter* skrev till exempel på måndagen den 2 december i en fet rubrik »Lambertz lämnar Högsta domstolen«. Texten innehöll ingen täckning för påståendet. Nästa dag (tisdag) gjorde man ett »förtydligande« och skrev att rubriken var fel eftersom jag skulle arbeta i Lagrådet. Men man lät intrycket vara kvar att jag hade förflyttats till Lagrådet på grund av kritiken. Att detta inte var riktigt visste man redan dagen innan. Och några dagar senare ställde tidningen under rubriken »Kritikstorm« frågan i sin nutidstest vilken myndighet jag hade flyttats till: »Enligt spekulationer beror det på den hårda kritik hans hanterande och uttalanden i Thomas Quick-fallet fått.«

Ytterligare någon månad senare, när alla som var insatta förstod att min flytt till Lagrådet inte hade något med kritiken att göra, redovisades min roll i Quickaffären i Rapports årskrönika i SVT. Efter en redogörelse för kritiken sa berättarrösten: »I början av december kommer beskedet att Göran Lambertz tillfälligt flyttas från Högsta domstolen till Lagrådet.« Budskapet lär inte ha undgått någon.

Uppenbarligen använde sig de nämnda medierna medvetet av vilseledande texter och rubriker för att uppnå en effekt. Jag kan förstå om tabloidpressen ägnar sig åt sådant. Men *Dagens Nyheter*, *Svenska Dagbladet* och SVT? Varför är det angeläget att sprida falsk information? Jag antar att det i detta fall beror på att man betraktade mig som en motståndare. Men tycker man verkligen på medieredaktionerna att sådan nyhetsrapportering är acceptabel? Lär man ut sådant till unga journalister? Anser SVT att det är i överensstämmelse med dess public service-uppdrag?

Som jag nämnde i prologen svarade SVT:s programdirektör Robert Olsson på min fråga om årskrönikan: »Vi påstår alltså inte att det fanns ett samband, men jag kan förstå om du tycker att det i det sammanhang detta beskrivs möjligen kan uppfattas så.« Han antyder alltså att det var ett misstag att intrycket »möjligen« blev som det blev. Och dessutom tycks han mena att det i SVT:s värld räcker att

man inte »påstår« att det finns ett samband. Då går man fri fastän tittaren inte kan undgå intrycket att nyheten är just att sambandet finns.

Vem har gett SVT i uppdrag att tricksa och glida på detta sätt? Att inte vara öppna och ärliga? Om man har gjort ett fel bör man erkänna det när man har ett public service-ansvar.

En medial trend?

Mediernas tillkortakommanden fordrar ytterligare några kommentarer. Kan felen och bristerna antas vara enstaka sådana, eller handlar det om en trend?

Det sakliga fel som medierna gjorde när man drog felaktiga slutsatser om »rättsskandalen« kan nog ses som ett olycksfall i arbetet. Det är sällan man ser allvarliga fel av det slaget i medierna, och det var många omständigheter som samverkade till att det uppkom. Framför allt tycks det ha berott på att man feltolkade resningsprocessen och trodde att den innebar att domstolarna konstaterade att Bergwall inte var skyldig till mordet. Därmed kom slutsatsen om en stor rättsskandal ganska naturligt. Jag hade själv underskattat de svårigheter som kunde finnas i att tolka rättsprocessen och trott att det skulle gå lätt att förklara missuppfattningen och få förståelse för att slutsatsen hade blivit fel. Inte desto mindre var naturligtvis den slutledningsförmåga som många tidningar gav prov på intellektuellt bristfällig.

Felet fick mycket allvarigare verkningar än ett sakfel normalt får. Det berodde *dels* på att alla medier gick på samma linje, så att människor lurades att tro att det självklart var så att Bergwall hade utsatts för en stor rättsskandal, *dels* på de allvarliga anklagelser som riktades mot några personer.

Som ett sakligt fel har jag även räknat *Svenska Dagbladets* egenomliga faktakoll. Det framstår som ett beställningsverk utan kvalitetskontroll. I min värld var detta ovanligt oansvarigt. Kanske borde *Svenska Dagbladet* ställa upp några säkra kriterier för sina faktakontroller för att inte riskera att agera ohederligt.

När det gäller relevansfelet – den bristande öppenheten för kritik och benägenheten att gå till personangrepp i stället för att ta en sak-

diskussion – är jag osäker på om detta är ett normalt beteende för medier. I min värld – juridiken – skakar man på huvudet åt sådant och säger: håll dig till saken. Att gå till personangrepp när det finns en sakfråga att diskutera är något som trängda barn ibland ägnar sig åt, eller omogna vuxna. Medier borde inte göra det.

Så onekligen blir man fundersam. Att omständigheterna var så speciella som de var kan möjligen tala för att det inte går att dra några generella slutsatser av mediernas beteende. För min del tycker jag dock att ett par av tidningarna förtjänar mycket allvarlig kritik för sitt förhållningssätt, och att alla fyra stora stockholmstidningar har anledning till allvarlig självrannsakan. Det borde inte vara svårt att ta ett steg tillbaka, erkänna att man har tänkt fel och börja från början med en öppen och ärlig attityd. För min del tycker jag att det journalistiska uppdraget fordrar detta. Om man inte förstår det, och agerar därefter, är jag rädd att problemet är mer än tillfälligt.

När det gäller det moraliska felet, i form av vilseledande text och rubriker, står det klart att inte ens de seriösa tidningarna numera drar sig för sådant. Och ibland blir frestelsen för stor även för public service-medierna. Det är ganska sorgligt. Är det verkligen nödvändigt, och i så fall varför? Vems syfte tjänar det att inte vara seriös, att bedra och luras? Varför vill man ge publiken ett falskt intryck?

Hur illa var det som hände?

Quickärendet är en medial härdsmläta, ett journalistiskt haveri. Och det är på allvar.

Det var riktigt illa det som hände. Inte för att det drabbade mig personligen, inte ens för att det ganska hårt drabbade några personer som numera är mina vänner. Utan framför allt för att det utvecklades till ett försök att lura svenska folket. När man började förstå att man kanske var fel ute, försökte man inte rätta till det som man hade orsakat, utan man försökte skylla över det. Och medierna gjorde detta tillsammans, i full medvetenhet om vad de gjorde. De försökte komma bort från den sakdiskussion som var besvärlig och kanske farlig. I stället gick de till personangrepp för att på så sätt försöka få

stopp på den besvärliga diskussion som – så måste de väl ha uppfattat det – hotade deras ställning och goda rykte.

Genom sitt agerande ignorerade medierna den påtagliga risken för att de kom att felaktigt beskylla ett antal hederliga och skickliga personer för allvarliga fel i yrkesutövningen. De ignorerade det faktum att dessa personer kunde komma att få leva resten av sina liv som förnedrade och utskämda. Människor tog till sig omdömet att Seppo Penttinen var »Sveriges sämsta polis«, en man som inte drog sig för att ljuga inför domstol. Epitetet kan kanske vara komiskt på sätt och vis, eftersom han av dem som känner honom betraktas som en av de bästa. Men det är faktiskt allvarligt.

När de handlade som de gjorde bortsåg medierna vidare från den tydliga risk som fanns att svenska folket skulle råka ut för en allvarlig villfarelse. Människor riskerade, på grund av medierna, att få leva i den felaktiga föreställningen att Quickärendet var ett tecken på rättsröta. Nå, kan man kanske säga, det gör väl inte så mycket. Nej, det gör det väl inte i och för sig. Men det är i princip djupt otillfredsställande, om inte annat, att människor ska bli lurade i en viktig samhällsfråga av sina medier. Redaktionerna måste lära sig det samhällsansvar som ligger i deras uppgift. De måste arbeta för sanning och öppenhet, inte för att sanningen ska döljas.

Men värre är att medierna förlorade kampen om sin egen heder, om sitt eget goda rykte. Det är inte lätt för den som på nytt läser *Aftonbladets*, *Expressens*, *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladets* hänfulla ledarsidor från den aktuella tiden, och som har förstått hur det faktiskt låg till när de skrevs, att känna respekt för dessa tidningar. Den som har allvarligt fel i sak och tar sig an problemet genom att hoppa på den som har rätt, den gör sig skyldig till ett större fel.

Medierna drog en slutsats i Quickärendet som var grovt felaktig. Det var begripligt och nästan ursäktligt, men deras agerande därefter, när de kom att ifrågasättas, var av ett slag som rimligen skapar seriöst tvivel om deras hederliga avsikter. Det var ovärdigt och pinsamt. Medierna kommer för lång tid att få bära det ok som de har skaffat sig genom sitt beteende i Quickärendet.

Men, det vore fel att skära alla medier över en kam. Några tidningar uppträdde föredömligt, som *Dagens Industri*. Några avstod för det mesta

från elakheter och hänfullheter, som Sveriges Television och Sveriges Radio. Några gjorde alldeles rätt genom att tänka efter och genom att avstå från att ta ställning i sakfrågan, som *Uppsala Nya Tidning*.

*

Hur illa är det egentligen när Sveriges kanske viktigaste tidning, *Dagens Nyheter*, skriver på nyhetsplats att teorier om bortträngda minnen »låg bakom de fällande morddomarna mot Thomas Quick« (se kapitel 17)? Påståendet är så felaktigt som det kan vara, och ändå framställs det som en del av en nyhet. Det är inte bra.

Dagens Nyheter tycks ha tappat kontrollen över sitt förhållningssätt till Quickärendet. Det har man i och för sig inte varit ensam om, men jag tror inte att andra medier – möjligen med undantag för SVT – har varit lika ihärdiga och bestämda i sina felaktiga påståenden.

Varför för man på nyhetsplats fram påståenden som lätt kan avslöjas som felaktiga? Har de minskade resurserna hos tidningarna fått till följd att det inte sker någon kvalitetssäkring av nyhetsmaterialet? Borde man inte förstå att en nyhetsreporter inte bör uttrycka högst kontroversiella uppfattningar på nyhetsplats, utan att det åtminstone övervägs om det finns tillräcklig grund för dem?

Det är rimligen bekymmersamt för en tidning som har satt sig i en sådan situation att man har gjort upprepade tvärsäkra uttalanden som är felaktiga. Hur löser man detta? Det enda rimliga måste enligt min mening vara att man erkänner öppet att man vilseledde sina läsare på nyhetsplats. Det vore knappast ett värdigt beteende om man skulle låtsas som om inget hade hänt.

Blir det bättre?

Man får förstås hoppas att det blir bättre framöver så att något liknande inte händer i mediearbetet i Sverige. Jag ska vara så förmänten att jag tillåter mig att ge framför allt de statustyngda tidningarna några råd. Det handlar i själva verket om några enkla grundregler för mänskligt beteende. Jag tycker att de i fortsättningen ska vara öppna och prövande i sakdiskussioner, vara beredda att erkänna fel

och inte försöka släta över. Jag tycker också att de ska hålla sig till det som är relevant i en diskussion och inte gå till personangrepp när det finns en sakdiskussion att föra. Och de bör genomgående hålla sig till sanningen och inte bluffa om det inte av någon anledning tjänar ett viktigt syfte. De bör också visa respekt för sina debattmotståndare, avstå från billiga poänger, vara renhåriga och inte utnyttja sin makt-position på ett oetiskt sätt.

Om medierna följer dessa grundregler kan situationen förbättras snabbt. Men vi måste ha mogna ledare inom mediavärlden. Medierna är en av de allra viktigaste samhällsfunktionerna, de får inte förlora fästet och moralen på det sätt som de gjorde i Quickärendet. Att en ledarskribent skriver sådana saker som Eva Franchell gjorde borde föranleda reflektioner på den egna tidningen. Vad hon och andra måste tänka på är att det skadar människor om de är hånfulla och elaka. Det kan inte vara värt priset att skada enskilda på det sätt som man riskerar att göra när man agerar utan en god etisk ledstjärna.

En viktig princip för tidningarna borde kunna vara att inte uppträda onödigt elakt. Även om raka elakheter är populära i vissa läsargrupper, och därmed säljer lösnummer, bör man avstå från sådant. Också tidningar som har en ansträngd ekonomi bör fundera över sin roll. Jag inser att den ekonomiskt svåra situationen är påfrestande. Men varför vill man överleva genom att vädja till människors sämsta sidor? De flesta uppskattar den som är juste, hygglig och hjälpsam mer än den som är hånfull, elak och självisk.

Avslutande reflektioner

Min dotter Hanna frågade tidigt under Quickdebatten: »Varför vill man vara en tidning om man inte är intresserad av hur det verkligen är?« Jag tror att dagens tidningsmakare borde ställa sig just frågan om de vill »vara en tidning« och vilka krav det i så fall ställer.

Det är också nyttigt att då och då fundera över var man har sin lojalitet. Det gäller för oss alla. Men inte minst för tidningarna, som ska berätta om samhället för oss andra. När mediastormen kring mig själv ven som värst fick jag ett telefonsamtal från en man i Bohuslän som ville ge mig lite stöd: »Åh! Tidningarna braskar på för fullt med

sina svarta rubriker, men på kvällen har vi dom till att slå in fisk.«

Det är uppenbarligen olyckligt om det uppstår en situation där medierna tillsammans blir part i ett ärende och där det därför blir en automatisk obalans. Så blev det i Quickaffären. Medierna behövs för att spegla *den andra sidan* av saken. Ett samhälle behöver sina medier, men de måste fungera. När alla står på ena sidan i en debatt finns det ofta anledning för någon att dra i nödbromsen och fråga: kan det vara så att det finns en annan sanning?

Det viktigaste av allt när det gäller medierna är, tror jag, att få stopp på den utveckling som innebär att man helt släpper saklighetsambitionen och blir propagandamakare. Det har ett samhälle inte råd med. Jag har inte gjort någon undersökning som ens gränsar till vetenskap, men för mig verkar det som om även tidningar som *Dagens Nyheter* och *Svenska Dagbladet* är på väg utför när det gäller kvalitet och etik. Hur ska man stoppa den tråkiga resan? Det är en fråga av betydligt större dignitet än den som handlar om tidningarnas ekonomi. Jag inser att frågorna är sammankopplade, men jag är samtidigt övertygad om att man inte kan spara sig ur krisen genom att ge avkall på grundläggande tidningsvärden. Möjligen kan man spara lite genom bristande kvalitet, men inte genom förlorad etik och integritet. Och inte genom att med näbbar och klor försvara sig själva.

Allra viktigast är naturligtvis saklighetskravet när det gäller public service. I Quickärendet bestämde sig både SVT och Sveriges Radio tidigt för en ståndpunkt och trummade sedan ut sitt budskap med katastrofala effekter. SVT visade grovt vilseledande dokumentärfilmer utan försök till balansering, och man gjorde intervjuer som var uppenbart partiska. Råstams och Josefssons dokumentärer hade behövt balanseras med något som beskrev en annan möjlig sanning. Det var ett allvarligt fel av ett av Sveriges viktigaste medieföretag att i stället utsätta svenska folket för en förvillelse. Säkert var det inte med avsikt, för man trodde nog på Råstams och Josefssons teorier. Men när man började förstå att det kunde finnas en annan sanning, borde man ha agerat på ett öppet och hederligt sätt.

Studio Ett i Sveriges Radio var under en period allra värst när det gällde sakfrågan. Där släppte man helt ambitionerna att spegla

Quickärendet korrekt. Tongångarna mot dem som inte höll med programledarna var nedlåtande, och på så sätt använde man sin makt i det egna mediet. Det var långt ifrån bra, och jag hoppas man drar lärdom av det som skett.

21. Men var det inte väldigt mycket fel ändå?

ALLA SOM LÄSER denna bok har vid det här laget förstått att jag är helt säker på att Quickaffären inte är en rättsskandal. Den bedömningen grundar jag på att det står klart att det var rätt att åtala Quick och döma honom för de åtta mordena.

Om alla domarna var riktiga i den meningen att bevisningen räckte för åtal och fällande dom, då kan man inte rimligen säga att det var fråga om en rättsskandal även om vissa fel begicks. Och enligt min mening finns det alltså inte något som på allvar tyder på något annat än att alla domarna – liksom åtalen – var riktiga.

Men även om det var korrekt att åtala och döma Thomas Quick för de åtta mordena, kan frågan naturligtvis ställas om det begicks allvarliga fel i utredningarna och rättegångarna. Och en särskild fråga är då om det förekom systemfel, det vill säga sådana fel som på ett eller annat sätt faller tillbaka på regelsystemet. Det är för övrigt detta som är Bergwallkommissionens huvudfråga.

Jag gör nedan en enkel genomgång av de viktigare fel som påstås ha förekommit i Quickärendet. Hur ska man se på påståendena? Om det har förekommit fel, är det då fråga om allvarliga sådana? I vilken mån rör det sig om systemfel? Jag nöjer mig med att besvara respektive rubriks fråga helt kort, utan att göra någon genomgång av vad som kan ha förekommit och vad det innebär. Här handlar det alltså om ställningstaganden som jag i stort sett lämnar omotivrade och okommenterade. Med Bergwallkommissionens rapport får vi en ordentlig genomgång av bland annat dessa frågor.

a) *Förekom det risker som berodde på en sammanblandning mellan vård och polisutredning?*

Det har sagts att reglerna om förundersökningens integritet och kvalitet riskerades genom att en del av polisutredningen i realiteten skedde på så sätt att frågor ställdes under psykoterapi, eller genom att terapeuterna deltog vid polisförhören.

Av det jag har kunnat se av polisförhör, rekonstruktioner och domar finns det inte grund för att hävda att förundersökningens kvalitet riskerades på grund av en sådan sammanblandning. Det är givet att det skedde en viss överföring av uppgifter från terapin till polisförhören, men det tycks inte ha rört sig om mer än som var näst intill nödvändigt, så som situationen var.

b) *Finns det risker med att inte byta förhørsledare när flera brott ska utredas beträffande samma misstänkta gärningsman?*

En risk med att inte byta förhørsledare är att utredningarna kan bli sårbara på så sätt att mycket viktig kunskap samlas i en enda persons huvud. Om den personen blir sjuk eller av någon annan anledning inte är kapabel att arbeta vidare, försvinner viktigt kunskapskapital.

Det kan också finnas en risk att relationen mellan förhørsledaren och den misstänkte blir alltför förtrolig. Det kan uppstå en lojalitet som medför att den misstänkte ger de svar som förhørsledaren vill ha, och också att den misstänkte accepterar att svara på ledande frågor i en olämplig utsträckning.

I mycket speciella fall kan det också finnas en risk att förhørsledaren ger den misstänkte uppgifter utanför protokollet, uppgifter som gör att svaren på frågorna blir »bättre« från utredningssynpunkt.

Efter att ha läst referaten i domarna, många förhørsprotokoll och annat utredningsmaterial samt efter att ha talat ingående med Seppo Penttinen om saken, vågar jag säga att hans förhållningssätt var genomgående professionellt. Det finns för det första inte någonting alls som talar för att han gav Thomas Quick uppgifter »under bordet«. Det har ofta sagts att så skedde, men det har inte anförts något stöd för påståendet. Det är viktigt att påpeka i sammanhanget att för-

hören dokumenterades genom så kallade dialogprotokoll, hela dialogen återges i protokollet. Sådana protokoll förstärker kvalitet och säkerhet jämfört med konceptprotokoll, som innehåller fristående redogörelser för vad som har sagts vid förhöret.

En enkel rekommendation angående förhållandet mellan förhørsledare och den misstänkte skulle kunna formuleras ungefär så här: En förhørsledare bör sträva efter en god relation med den misstänkte. Men när den misstänkte vill bli dömd kan det finnas en risk för att det blir ett samspel mellan förhørsledaren och den misstänkte som gör att man i en förhörssituation enas om fel saker. För att motverka detta måste förhørsledaren vara försiktig med ledande frågor. Han eller hon måste också förhålla sig absolut professionellt och inte föra några diskussioner med den misstänkte i sakfrågorna som inte protokollförs.

c) Finns det särskilda risker att beakta när den misstänkte tar läkemedel under utredningen?

Man måste vara observant på att läkemedel kan påverka omdöme och trovärdighet. Det står klart att Quick fick bensodiazepiner i relativt stor omfattning, och även andra medicinska preparat. Det är dock inte ovanligt att psykiatripatienter står på medicin och inte heller konstigt. Det var också med sådan medicinering som Quick bedömdes kunna fungera i förhörssituationerna och vid rekonstruktionerna. Det fanns inte något tvivel hos de medverkande om att han visste vad han gjorde och var i allt väsentligt klar i huvudet, utifrån de förutsättningar som gällde, när han berättade.

Det kan vara så att medicin är en förutsättning för att en patient ska må rimligt bra när han eller hon erkänner brott. Resningsåklagaren Björn Ericson har också uttalat att medicin kunde vara en förutsättning för att Quick skulle kunna berätta.

En omständighet att observera är att Quick själv bad att få göra om den sista rekonstruktionen i Levifallet för att han inte tyckte att den blev rätt. Han kände sig för mycket »avstängd« på grund av medicineringen. Hade inte Quick själv bett om det, hade inte åklagaren beslutat om ytterligare en rekonstruktion.

d) *Hur ser åklagarens objektivitetsplikt ut i så ovanliga rättegångar som Quickmålen?*

Det som är speciellt i ett fall som detta är att försvararen inte har någon anledning att ifrågasätta åklagarens beskrivning av fakta. Det är dock knappast rimligt att ens i sådana fall ålägga åklagaren att presentera allt som talar till den tilltalades favör. Det är nästan en omöjlig uppgift för en åklagare att agera så. Kanske kan man tänka sig att ha med en tredje person i rättegången, som ett slags garant för rättssäkerheten. Det måste dock sannolikt läggas på domstolen att bevaka att rimliga rättssäkerhetskrav iakttas. En viss förstärkning av informationsplikten måste nog också åläggas åklagaren i särskilt känsliga fall.

En rekommendation om objektivitetsplikten för dessa fall skulle kunna formuleras ungefär så här: Det finns inte något allmänt krav på åklagaren att vara objektiv i rättegången. I ett fall där den åtalade erkänner och det finns risk för att erkännandet är felaktigt bör dock åklagaren vara särskilt uppmärksam på vilken information som lämnas. Vidare kan domstolen behöva på eget initiativ ta in sådan bevisning som kan tala emot erkännandet.

e) *Om det finns material i utredningen som tydligt talar emot den tilltalades erkännande, ska då åklagaren alltid presentera detta?*

Detta är i själva verket en mer specificerad variant på den föregående frågan. Den motiveras av ett par konkreta frågeställningar i Quickärendet.

När det gäller det första rättsutlåtandet i Levimålet, vilket åklagaren har beskyllts för att inte ha berättat om, kan Christer van der Kwast inte säga säkert om han redovisade utlåtandet för rätten eller inte. Om han inte gjorde det, och om han inte heller invigde försvararen, kan det möjligen med viss rätt hävdas att det var fel och att han i öppenhetens intresse borde ha berättat om hur processen hade sett ut. Dock var det inte fråga om något stort fel, och inte något som påverkade den egentliga bevisningen i målet, även om det något kan ha påverkat den bevissituation som tingsrätten hade att ta ställning till.

När det gäller de så kallade Norgepojkarna (flyktingpojkarna från

Skullerudsbacken) är det osäkert om de nämndes vid rättegången i Therese-fallet. Det kan i varje fall hävdas att de borde ha nämnts som ett exempel på att Quick möjligen inte var trovärdig. Men det fanns en rad andra uppgifter som rörde hans trovärdighet och som faktiskt nämndes av åklagaren. Det är sällan självklart vad som bör tas upp. Man kan också diskutera om saken borde ha nämnts i alla de rättegångar då »Norgepojarna« var kända, eller bara i någon. I Therese-fallet var det för övrigt troligen känt för domstolen genom handlingar i målet att Quick hade pekat ut en pojke som han sa sig ha dödat och som senare återfunnits vid liv.

Allmänt sett skedde i Quickrättegångarna en betydligt mer noggrann redovisning av brottsutredningarna än som sker normalt.

f) *Fanns det brister när det gällde det sätt på vilket bevisningen presenterades?*

Åklagaren bör alltid ge bästa möjliga förutsättningar för bedömning av den bevisning som presenteras. Det fanns enstaka exempel i utredningen där förutsättningarna inte var de bästa. Presentationen av knuten på remmen i Trinemålet är ett sådant exempel. Genom att presentationen var något bristfällig förlorades en del bevisvärde i rättegången.

g) *Var placeringen av tältet och bilen i Appojaure godtagbar, eller innebar den att Quick »kom till dukat bord« på ett sätt som var oacceptabelt?*

Detta kan knappast ses som någon brist. Det handlade om att skapa bästa möjliga förutsättningar för bevisvärderingen (jämför föregående punkt). Eftersom det var känt genom tidningarna hur tältet hade stått och Quick också hade hörts om saken i förhör, låg det inte något bevisvärde i om Quick hade kunnat säga vid rekonstruktionen var tältet stod.

h) *Var det fel att Sven Å Christianson hade flera olika roller i Quickärendet?*

Sven Å Christianson hade omfattande kontakter med Quick, samtidigt med sitt sakkunniguppdrag. Kunde det finnas en risk för att han fick en oönskad förhandsinställning genom dessa kontakter, kanske så att han kom att utgå från att Quick var skyldig och förmedlade detta till domstolarna?

Det fanns fördelar och nackdelar med detta upplägg. Det förekom visserligen en viss sådan risk som frågeställningen talar om, men det kan inte finnas någon plikt för åklagaren att bara använda sakkunniga som inte förmedlar en uppfattning i skuldfrågan. Det är också uppenbart att det fanns fördelar med Christiansons ingående kunskaper om Quick. En sådan fördel var att han kunde hjälpa Christer van der Kwast i uppläggnings- och utrednings- och analysen av Quicks förhållningssätt. Han kunde också användas för att avslöja eventuella falska erkännanden.

Sammantaget var det klart mer positivt än negativt att Christianson fungerade som han gjorde i utredningen. Eftersom han i rättegångarna bara uttalade sig om generella frågor kring vetenskapliga rön, handlade det inte om någon olämplig påverkan på domstolen. Det är en missuppfattning att sakkunniga inte får förmedla synpunkter som avser skuldfrågan. Numera sker det för övrigt knappast någonsin – som kunde vara vanligt förr i tiden – att domstolen överlämnar trovärdighetsbedömning och annan bevisvärdering till sakkunniga. Bevisvärderingen är en domstolsuppgift, och detta är alla domstolar väl medvetna om.

Samtidigt ska det sägas att det kan finnas en viss risk att domstolarna i praktiken låter sig påverkas av en uppfattning som den sakkunnige har i skuldfrågan. Det är en uppgift för domstolarna att hålla sig medvetna om denna risk och hantera den.

Utifrån detta skulle man kunna formulera en rekommendation ungefär så här: Det finns en risk att en sakkunnig som vet mycket om den åtalades person när han eller hon uttalar sig om vetenskapliga frågor färgas av sin uppfattning om personen och därmed mer eller mindre omedvetet förmedlar en uppfattning i skuldfrågan. Det kan bli så att domstolen inte beaktar detta i tillräcklig utsträckning. I ett sådant fall kan det vara viktigt att komplettera bevisningen med ytterligare någon sakkunnig.

i) Var det fel att Quick under stora delar av utredningstiden inte hade några restriktioner?

Frågan om frihet och restriktioner för en person som är intagen

för rättspsykiatrisk vård och misstänkt för allvarliga brott inrymmer åtminstone två viktiga spörsmål. Det ena handlar om bevisningen, särskilt risken för att bevisläget försämrans genom att personen får möjlighet att skaffa sig information om han är i frihet. Det andra avser risken för att personen begår nya brott. Samtidigt som dessa risker måste hanteras ska man beakta att det kan vara av värde från såväl terapeutisk synpunkt som utredningssynpunkt att personen åtnjuter en viss frihet.

I Quickärendet var dessa komplikationer ovanligt besvärliga att hantera. Det framgår inte minst av att en viktig fråga nu är i vilken mån Quick hade möjlighet att skaffa sig information om mordet medan han var ute från sjukhuset. Men det visar sig också i att han erkände sig ha begått ett mord när han hade frigång. Örjan Sellin försvann i Sigtuna den 22 oktober 1993, och Quick erkände att han mördade Sellin. Han sa att han hade kört till Sigtuna i en hyrd bil och där lyckats få Sellin att följa med i bilen. Quick förlorade sin relativa frihet genom beslut av chefen på Säter, Göran Källberg, i januari 1994.

Det står klart att frågan om restriktioner och frihet måste bedömas med utgångspunkt från förhållandena i det enskilda fallet. Avsaknad av restriktioner kan vara både negativ och positiv för en utredning. Men finns det en risk att en patient begår allvarliga brott i frihet, måste det få till följd att inga permissioner eller motsvarande ges över huvud taget.

En rekommendation kring detta, vad gäller utrednings- och bevisfrågorna, skulle kunna formuleras ungefär så här: Om det finns en risk för att den som erkänner ett brott kan vilja lära sig fakta om brottet genom otillbörliga källor, bör polis och åklagare försöka få en så god bild som möjligt av dessa risker och deras betydelse för utredningen, samt fatta beslut därefter.

Enligt Christer van der Kwast och Seppo Penttinen var det just så man tänkte i utredningen. Man kalkylerade med risken att Quick skulle kunna hämta in en del uppgifter utanför utredningen, och man försökte se till att bevisningen skulle innehålla tillräckligt mycket sådan information kring mordet som inte kunde inhämtas från tidningar och annat.

När det gällde risken för att Quick skulle begå allvarliga brott i frihet ansåg åklagaren inte att misstankarna var tillräckliga för att motivera långvarig häktning medan utredningarna pågick. Den psykiatriska farlighetsbedömningen ankom i princip på sjukhusledningen.

Jag menar att åtminstone farlighetsbedömningen måste ifrågasättas. Om Quick mördade Örjan Sellin medan han var ute från Säter, vilar ett tungt ansvar på den eller dem som inte såg till att han hölls bakom lås och bom.

j) Bör man alltid ha videospelade förhör?

En stor fördel med videospelade förhör är att man då ser kroppsspråk och hör tonfall, pauseringar, känslouttryck, förhållningarna eventuella påverkan med mera. Under Quickutredningen förekom inte videospelningar (utom vid vallningarna). Förklaringen var att Quick motsatte sig detta. Det var nödvändigt för utredningen att tillgodose flera av hans krav.

k) Var registreringen av handlingar i förundersökningen godtagbar?

Registreringen bör vara sådan att utomstående lätt kan hitta bland handlingarna. Detta krav var många gånger inte uppfyllt i Quickutredningarna.

l) Bör det vara flera åklagare i speciella fall som detta?

Det är uppenbart att det finns både fördelar och nackdelar med att ha flera åklagare i stället för en. Om det inte medför alltför stora svårigheter bör det vara mer än en åklagare i fall som inrymmer mycket svåra bedömningar och särskilda risker. I Quickutredningarna fanns det stora fördelar med att åklagaren var ensam, särskilt som målen hängde nära samman. Sannolikt var fördelarna så stora att det inte var fel att åklagaren var ensam.

m) Hur ska man se på Seppo Penttins utsagor inför domstol om att Quick i de huvudsakliga delarna hade hållit fast vid sin berättelse?

I exempelvis Joharättegången gjorde Seppo Penttinen ett sådant uttalande. Det handlade om en bedömning han gjorde, samtidigt som han upprepade gånger påtalade de större förändringar som faktiskt

hade skett i förhørsutsagorna. Vilka förändringar som hade skett var välkänt i rättegångarna, och i domen från Johanmålet framgår detta också tydligt. Enligt både Christer van der Kwast och Seppo Penttinen var utvecklingen av Quicks berättelser en helt central del av rättegångarna. Avsikten med att Penttinen hördes var just att domstolarna skulle få en bild av hur utredningarna hade gått till och hur Quicks uppgifter kom fram.

Eftersom domstolarna sannolikt fick klart för sig hur uppgifterna hade växt fram, var det inte fel att uttrycka sig så som Seppo Penttinen gjorde. Det handlade helt enkelt om en bedömning som domstolarna kunde ta till sig eller förkasta. Möjligen borde domstolarna – i den mån det inte skedde – ha försett sina redovisningar av Seppo Penttinens utsagor med en förklaring om att han också hade redovisat vilka förändringar som hade skett i Quicks berättelser.

22. Att respektera friande domar

QUICKÄRENDET HAR HANDLAT om flera olika saker. En av dem rör frågan om respekten för friande domar. Låt mig börja med att placera in det spørsmålet där det hör hemma systematiskt.

Debatten har rört två huvudfrågor. Den första är *om det var en rättskandal* när Thomas Quick åtalades och dömdes. Och den andra är *vad som får och bör sägas* sedan Sture Bergwall har frikänts.

Den första frågan innehåller två olika delfrågor: a) Innebär det som har hänt att det kan *slås fast* att det har varit en rättsskandal, eller finns det en osäkerhet om hur det var? b) Var det faktiskt fråga om en sådan skandal, det vill säga var det felaktigt att åtala och döma Quick?

Frågan om vad som får och bör sägas handlar i sin tur om tre saker: c) Får man säga att den som är frikänd ändå kan vara skyldig och åberopa argument för det? Och får vem som helst säga det, eller är reglerna speciella för den som är till exempel domare i Högsta domstolen? d) Bör man i vissa situationer säga att den som är frikänd kan vara skyldig? e) Spelar det någon roll för vad man får och bör säga om man har rätt eller fel i sak, det vill säga hur det ligger till med fråga b?

Alla är nog numera överens när det gäller svaret på fråga a. Det är uppenbart att det inte kan slås fast att det var en rättsskandal. Fråga b har jag behandlat i kapitel 14–17, och jag hoppas att det numera står klart för alla hur det förhåller sig. Det är uppenbart att det inte var fråga om någon rättsskandal när Thomas Quick åtalades och dömdes för de åtta mordena. Det var i stället rätt.

Då återstår den andra huvudfrågan med sina delfrågor. Och den handlar just om den så kallade oskuldspresumtionen (ibland benämnd oskyldighetspresumtionen) och vad den innebär. Med

oskuldspresumtionen brukar man mena att *den som inte är dömd för ett brott ska presumeras (antas) vara oskyldig* till det.

*

Låt oss anta att en tidigare dömd person frikänns efter resning och att åklagaren och förhørsledaren åtalas för grovt tjänstefel och mened. Hur får de försvara sig mot åtalet? Får de säga att de gjorde allt rätt och får de hänvisa till de omständigheter som talar för att det var på det sättet? Ja, självklart får de göra det. Och det gäller även om det innebär att de hävdar att bevisningen mot den dömde och sedermera frikände var mycket stark. Annars skulle de inte kunna försvara sig. Särskilt om de faktiskt har rätt torde det vara uppenbart för alla att de måste få säga det.

Låt oss i stället anta att åklagaren och förhørsledaren inte åtalas eftersom ett eventuellt brott är preskriberat. Men de anklagas i medierna för grovt tjänstefel och mened. Flera röststarka debattörer säger dessutom att det är en skandal att de inte får skaka galler. Får de då försvara sig genom att i debatten säga som de menar att det var? Ja, självklart får de det. Och det gäller även om det de säger innebär att de misstänkliggör den som är frikänd.

Men vad innebär då egentligen oskuldspresumtionen? Den som inte är dömd för ett brott ska antas (presumeras) vara oskyldig till det. Men vad betyder det? Får en frikännande dom inte ifrågasättas över huvud taget? Är det exempelvis fel om en privatperson skriver på sin blogg att »det är uppenbart att den åtalade hade gjort sig skyldig till våldtäkt, och ändå frikändes han«? Är det fel om åklagaren efter en frikännande dom säger offentligt att »det är enligt min mening fel, den tilltalade är skyldig«? Är det fel om en myndighet åberopar brottspåståendet för att vägra personen en rätt till ersättning som förutsätter att personen inte är skyldig till brottet? Var går gränsen för vad som får göras och sägas?

I grund och botten innebär oskuldspresumtionen att den som inte är dömd ska behandlas som oskyldig av samhället. När man bestämmer skadestånd för att personen har varit häktad ska det exempelvis

inte inverka att han eller hon fortfarande är misstänkt. Detsamma gäller när det ska avgöras om han eller hon ska vara intagen för psykiatrisk vård, liksom när personen söker arbete. Det får inte åberopas mot personen att han eller hon fortfarande är misstänkt.

Vad man får säga om den frikände är mindre tydligt. Men man kan till att börja med konstatera att vanliga människor får säga vad de vill, även offentligt. Det kan vara mer eller mindre snyggt och mer eller mindre moraliskt, men det finns inte några restriktioner som binder människor. För poliser, åklagare, advokater och domare är det annorlunda. Den som har varit åklagare i målet anses inte böra hävda offentligt att den som har blivit frikänd »visst är skyldig«. Däremot kan åklagaren säga att bevisningen måste anses tillräcklig och att den friande domen därför kommer att överklagas. Men sedan en frikännande dom har vunnit laga kraft är det dessutom, anses det, fel av åklagaren att säga att bevisningen måste anses tillräcklig. Detsamma gäller berörda poliser, domare och advokater. Det är visserligen inte olagligt för dem att säga något som innebär att de menar att personen är skyldig. Men de kan drabbas av kritik från exempelvis JO eller JK.

I stort sett samma regler gäller för tjänstemän i rättsväsendet som inte har varit inblandade i målet. Det anses fel av en utomstående åklagare eller domare att exempelvis säga »det står klart att den frikände ändå är skyldig«. Inte heller för en sådan person är det olagligt, men det betraktas allmänt som olämpligt.

Ett exempel på en person som fick utstå en hel del misstankar även efter friande dom var Christer Pettersson, som frikändes från att ha mördat Olof Palme. Flera poliser sa att de ansåg mordet upplarat, vilket i praktiken är detsamma som att säga att de menade att Christer Pettersson var skyldig. Så mycket ansågs det att de fick säga, men det fanns en gräns. De kunde exempelvis inte göra en film för att försöka bevisa att Christer Pettersson var skyldig. Och inte heller kunde de, utan att dra på sig berättigad kritik, säga att det stod klart att han var skyldig.

*

Det sagda gäller som utgångspunkt. Friande domar ska respekteras, dels vid myndighetsbeslut och dels också genom att personer inom rättsväsendet ska avhålla sig från att uttryckligen ifrågasätta domen. Det är detta som oftast har anförts mot mitt agerande från mina kolleger juristernas sida. Oskuldspresumtionen ska respekteras, särskilt av domare. Det är också detta, tror jag, som har varit den främsta anledningen till den enorma ilska som har mött mig, främst från personer som har varit personligen engagerade på ett eller annat sätt. Hur har jag mage att komma och ifrågasätta de friande domarna? För dessa personer tror jag dock också att det har spelat in att de har sett stora risker för att en triumf skulle gå förlorad, och då kanske vändas i nesa.

Vad är det då som gör att jag inte har förhållit mig så till de frikännande domarna i Quickärendet som de flesta förväntat sig? Jag har varit inne på detta tidigare i boken, men det bör upprepas och utvecklas något.

Jo, det beror på att det i Quickärendet har uppkommit en situation som är närmast unik, eller i varje fall mycket speciell och ovanlig. Dels erkände Quick mordet, och han höll fast vid sina erkännanden under cirka femton år. I ett sådant läge får den som återtar sitt erkännande finna sig i att bli mera hårdhänt granskad än om man hade nekat hela tiden. Men framför allt är fallet unikt genom den allvarliga kritik som har riktats mot de berörda tjänstemännen och mot en av advokaterna, och genom det allmänt godtagna konstaterandet att det inträffade var en stor rättsskandal. Det är inte bara medier och allmänhet som har framfört sådan kritik, utan även myndighetspersoner.

Till det nu sagda kommer två omständigheter som ytterligare visar det angelägna i att Quickärendet diskuteras ordentligt och öppet, och som gör det unikt. Det är för det första alla missförstånd av rättsprocessen, bevisfrågor och annat som har förekommit. Och det är för det andra den omständigheten att en särskild utredning har tillsatts om ärendet (Bergwallkommissionen). Det sker inte varje dag, och det är uppenbarligen viktigt att utredningen i möjligaste mån får kännedom om allt av vikt så att den bygger på helt igenom korrekta förutsättningar.

Det är alltså dessa fem omständigheter som gör ärendet unikt:

1. Bergwalls många erkännanden och långvariga fasthållande vid erkännandena.
2. Anklagelserna om manipulationer och falskspel mot en rad personer i rättsväsendet.
3. Påståendet att det hela var en allvarlig rättsskandal och etablerandet av detta som ett faktum.
4. Debatten som visar behovet av öppenhet och klargöranden om bland annat rättsprocessen och bevisfrågor.
5. Tillsättningen av en kommission för ärendet.

Frågan är då vad man *får* säga i ett fall som detta, vad man *bör* säga samt om förutsättningarna skiljer sig på ett sådant sätt att *vissa* får säga vad de vill medan andra bör tåga.

Vi har sett tidigare att den som åtalas för exempelvis tjänstefel eller mened i samband med en brottsutredning naturligtvis får försvara sig mot brottspåståendena. Det gäller även om försvaret innebär ett misstänkliggörande av en person som har frikänts efter den aktuella utredningen. På samma sätt får den som inte åtalas men utsätts för motsvarande allvarliga offentliga anklagelser försvara sig offentligt. Men däremot får det anses fel om exempelvis en åklagare som påstås ha »gjort ett dåligt jobb« i samband med en rättegång som slutar med ett frikännande slår tillbaka genom att säga: »Det var inte alls ett dåligt jobb, det är precis som jag påstod, han är skyldig!«

Men var går då gränsen för hur man får försvara sig? Och vad får andra säga för att försvara den som anklagas?

Om detta kan man resonera länge, med olika exempel och gränfall. Men jag nöjer mig med att säga att det för mig inte råder någon tvekan om att man som domare (= jag) får säga, inte bara att det var allvarligt fel att påstå att det hade *slagits fast* att Bergwall var oskyldigt dömd, utan också att de allvarliga anklagelserna mot åklagaren, förhørsledaren, en av advokaterna och andra var felaktiga. Om det inte hade förekommit några sådana allvarliga anklagelser borde jag nog inte ha ifrågasatt enbart påståenden exempelvis om att »domarna mot Thomas Quick var felaktiga«. Ett sådant påstående hade kunnat diskuteras av många, men jag borde exempelvis knappast ha sagt offentligt att »det är inte säkert!«

Det är alltså främst de allvarliga anklagelserna mot enskilda personer tillsammans med påståendet att Quickärendet visat sig vara en stor rättsskandal som motiverar protesterna – även från mig.

*

Det sagda är enligt min mening uppenbart och borde rimligen vara okontroversiellt. Och därmed har vi klarat av även fråga c ovan. Alltså, så här långt:

- a) Det har inte slagits fast att det var en rättsskandal.
- b) Det var inte någon rättsskandal.
- c) Även domare får säga att ingen rättsskandal har ägt rum.

Vad vi har kvar är dessa frågor:

- d) Bör man ibland säga att en frikänd kan vara skyldig?
- e) Spelar det någon roll om man har rätt eller fel i sak?

Frågan om vad man *bör* göra är enligt min mening den i grunden viktigaste av alla. Låt mig på den punkten börja med att hänvisa till ett meningsutbyte i *Dagens Nyheter* i december 2013.

Hans-Gunnar Axberger, f d justitieombudsman, kritiserade mig i en debattartikel den 17 december 2013. Han menade att det var ett stort fel att tala om den frikände Sture Bergwall som trots allt möjligen skyldig. Det var enligt Axberger så allvarligt att jag inte borde sitta kvar som domare i Högsta domstolen. Så här skrev han bland annat:

Framför allt är det fullkomligt självklart att han som domare i Högsta domstolen inte ska misstänkliggöra personer som frikänts. Den frikände har rätt att leva sitt liv som rentvådd från de anklagelser som rättsapparaten med uppbådande av alla sina resurser inte funnit bevisade. När Göran Lambertz använder sitt ämbetes auktoritet till att med diverse sofistiker försöka relativisera denna rättighet, ger han sig på straffprocessens och på sitt sätt hela rättssamhällets ryggrad. [...] Från Högsta domstolen har meddelats att man förvisso är bekymrad över hur domstolen påverkas, men samtidigt uttalat sitt fulla förtroende för Göran Lambertz, som

med sitt juridiska kunnande lovordas som en mycket skicklig domare. Men kan man vara en mycket skicklig domare och samtidigt demonstrera – närmast insistera på – att man inte respekterar en frikännande dom? Bör inte en mycket skicklig domare leva efter domarreglernas bud att domaren är för den menige mans skull och icke den menige man för domarens skull? Att försvara Göran Lambertz plats i Högsta domstolen med dennes juridiska skicklighet är som att låta en tondöv violinist medverka i en ensemble med motiveringen att vederbörande är bra på att läsa noter – vad hjälper det om man inte kan spela?

En domare bör alltså respektera en frikännande dom och därmed inte säga att den frikände ändå kan vara skyldig. Den som är frikänd ska betraktas som oskyldig. Det är en del av oskuldspresumtionen, enligt Axberger. Men han tappade bort en viktig sak, nämligen att det i detta fall fanns något som stod emot, att oskuldspresumtionen hade en allvarlig »konkurrent«: det finns ett starkt intresse av rättvis behandling för personer som utsätts för allvarliga anklagelser.

Jag svarade Axberger, i en artikel den 20 december 2013, att jag i princip höll med honom om att man inte ska tala om en frikänd som möjligen ändå skyldig. Men jag ansåg att detta var ett undantagsfall. Och inte bara det: jag hade ett ansvar för att säga det jag sa och göra det jag gjorde. Ansvaret handlade i första hand om att försvara de personer som hade anklagats för manipulationer, falskspel och grov oskicklighet.

Så här skrev jag bland annat:

De allra flesta menar att vi jurister har ett ansvar att ibland ta ställning och säga ifrån. Ett tänkt exempel som brukar användas är att Sverige ockuperas och att ockupationsmakten genomför nya hårda lagar som vi jurister ska följa. Om en kollega vägrar att t.ex. utdöma dödsstraff, och ställs till svars för sin revolt, är det ett ansvar för oss andra att solidarisera oss med kollegan genom att inte delta i åtal eller dom mot henne. Även inför hot att själva drabbas av stränga straff har vi en sådan plikt. Det är inte etiskt försvarbart att blunda och arbeta vidare i förhoppningen att man själv ska slippa undan.

Hur långt sträcker sig detta juristernas ansvar? När uppkommer en

förpliktelse att säga ifrån? I min värld har man ett sådant ansvar exempelvis om en arbetskamrat utsätts för allvarliga och felaktiga beskyllningar. Ansvaret förstärks om beskyllningarna har samband med en grovt vilseledande historieskrivning på ett viktigt område.

Genom Quickärendets behandling i medierna fick jag ett ansvar att säga ifrån. Några personer utsattes för mycket allvarliga beskyllningar och ärendet behandlades med självklarhet som en stor rättsskandal. Mitt ansvar beror på att jag var bekant med ärendet sedan tidigare, men också på att ingen sa emot fastän den bild som gavs var allvarligt felaktig på flera sätt. Det är genant att framställa sig själv som ett slags riddare. Men det hade inte varit försvarbart för mig att stämma in i kören eller tiga.

Innan jag tog till orda övervägde jag om jag kunde försvara rättsväsendet och de hårt kritiserade personerna utan att säga saker som närmade sig Sture Bergwalls skuld. Men med de påståenden som hade gjorts om pulveriserad bevisning m.m. var det inte möjligt.

Nästa fråga var om det ansvar jag hade vägde tyngre än regeln att domare inte bör tala offentligt om en frikänd persons skuld. Jag förstår vilket Axbergers svar på den frågan hade varit. Mitt var det motsatta. För mig var det givet att ansvaret, dels för historiens dom, dels gentemot de felaktigt anklagade personerna, vägde tyngst.

Jag anser att alltför många i Sverige, jurister ibland dem, i viktiga lägen inte ens ställer sig den avgörande frågan: Vilken är min uppgift nu?

För min del anser jag alltså att det finns ett tydligt *ansvar* att försvara personer som felaktigt utsätts för allvarliga anklagelser av det slag som var fallet här. Det gäller även om det sker till priset av att en frikänd person misstänkliggörs. Och det är naturligtvis fel att kritisera den som tar ett sådant ansvar.

Att det tydligen är många som inte har förstått var gränserna går för vad man får säga, bör säga och måste säga beror sannolikt på en ovana vid sådana frågor. Och den ovanan kan i sin tur bero på att de flesta i regel kan nöja sig med att tiga, att det inte finns tillräcklig anledning att hävda en sanning. De flesta insåg nog inte att det i Quickärendet dolde sig en sanning som faktiskt borde hävdas. Många är inte vana vid att fråga sig vad de moraliska reglerna säger, att fråga sig vad som

är rätt och fel och vilken uppgift man har. Man nöjer sig med att tiga, eftersom det oftast är säkrast.

Ibland är dock ett sådant förhållningssätt klandervärt.

*

Då återstår den sista frågan: Spelar det någon roll för vad man får säga, och bör säga, om man har rätt i sak eller inte? Får och bör man försvara personer som utsätts för allvarliga anklagelser, även om anklagelserna är befogade?

Svaret är rimligen att man i och för sig får försvara någon som utsätts för allvarliga anklagelser även om anklagelserna är befogade; men man bör inte göra det om det innebär att man samtidigt säger att en frikänd kan vara skyldig. Den som kommer med påståenden som dem jag framförde har därför ett ansvar för att se till att påståendena är riktiga.

*

Det finns en särskild fråga som tangerar den som jag har diskuterat ovan. Bör man som domare uttala sig om bevisningen i ett mål där prövningen fortfarande pågår? På sätt och vis gjorde jag det när jag bland de omständigheter som jag förde fram som viktiga indicier nämnde två sådana som rörde mordet på Gry Storvik, ett fall som då ännu inte var slutligt avgjort. Resning hade beslutats, men åklagaren hade inte lagt ned åtalet.

Normalt sett gör man inte heller detta som domare. Det är i normalsituationen ungefär lika fel som att ifrågasätta en frikänd persons oskuld. Men ibland kolliderar normer med varandra. Här har det normalt giltiga handlandet för domare kolliderat med det som var moraliskt riktigt, det som var nödvändigt för att försvara de oskyldigt anklagade personerna och nödvändigt för att avstyra att ett av Sveriges största rättsärenden felaktigt skulle komma att betraktas som en stor rättsskandal. Vid sådana kollisioner finns det enligt min mening inte något tvivel, i varje fall så länge lagen ger utrymme för det. Man bör välja det handlingssätt som är moraliskt riktigt.

Till saken hör att mitt påstående angående bevisomständigheterna helt fokuserade på frågan om det fanns tillräcklig bevisning när Thomas Quick dömdes. Jag diskuterade således inte frågan om bevisningen nu borde räcka för åtal. Detta är dock inte avgörande för vad man får och bör säga. Det avgörande är vilket val man gör när det traditionellt riktiga handlandet kolliderar med det moraliskt riktiga. För att säga det igen: Om allvarliga beskyllningar mot människor är felaktiga har man en plikt, när man har kännedom om omständigheterna, att säga ifrån. Detta är särskilt viktigt om alla andra följer med massan och instämmer i de felaktiga beskyllningarna.

*

Sammanfattningsvis finns det alltså tydliga begränsningar i plikten att respektera friande domar när det gäller hur man talar om den frikände personen och rättsprocessen. Om det förekommer allvarliga anklagelser mot personer som har medverkat i utredning och rättegång mot den friade personen, kan det många gånger vara en plikt att *inte* respektera den friande domen, utan att i stället ifrågasätta den. Det beror på att ingen ska behöva stå ut med allvarliga felaktiga anklagelser utan att försvara sig, och att ansvaret för att försvara den felaktigt anklagade ibland kan ligga på andra.

23. Att skapa en myt

DET SOM HAR hänt är någonting mycket märkligt. En stor majoritet av de människor i Sverige som har intresserat sig för frågan tycks ha blivit bergfast övertygade om att Quickärendet var en rättsskandal. Så är det bara, ingen diskussion om saken. Och detta trots att alla fakta av betydelse talade och talar emot. För att den enskilde när vinden vände 2008 skulle förstå att det kunde vara något fel på den nya bild som gavs fordrades egentligen inte mer än några timmars studier. Dokumentationen var lätt tillgänglig för den som ansträngde sig lite. Och en viss ansträngning borde man ha kunnat förvänta sig av i varje fall journalister och jurister som skulle ta ställning.

Vad var egentligen rimligt och sannolikt? Vad betydde egentligen resningsprocessen? Var det verkligen så att domstolarna hade byggt sina domar bara på Quicks erkännanden, eller fanns det annan avgörande bevisning? Hur naturligt var det att nu förlita sig på det som Sture Bergwall sa i stället för det som förhørsledaren, andra poliser, åklagaren och försvarsadvokaterna sa?

Efter en sådan övning borde de flesta ha fått klart för sig åtminstone så mycket att det mest sannolika trots allt var att de fem domstolarna hade dömt rätt.

Men det skedde inte. Och man kan inte låta bli att fråga sig vad det beror på. Hänger det ihop med en ganska naturlig lojalitet med en rådande majoritetsuppfattning, en önskan att slippa besvärliga intellektuella utmaningar eller en ovilja att ta till sig sådant som möjligen är sant men motbjudande? Eller är det något annat?

Jag upplevde, som jag har nämnt, själv kasten i övertygelse. Ena stunden var jag säker på att åtalen och domarna mot Thomas Quick var helt riktiga. Nästa att de var fel. Trots att jag som JK år 2006 hade läst de sex domarna noggrant och sett dem som självklart riktiga, blev jag alltså en tid några år senare nästan övertygad om att Sture Bergwall faktiskt hade blivit felaktigt dömd. Först när jag mötte rejält motstånd i denna övertygelse – framför allt från Christer van der Kwast och Gubb Jan Stigson – satte jag mig på nytt ner och prövade saken ordentligt, och nu betydligt noggrannare än jag hade gjort år 2006.

Efter att ha förenat dessa funderingar med undersökningar kring några viktiga fakta förstod jag att något svårförklarligt hade hänt i mitt huvud. Någonting hade fått mina tankar att dra iväg. När jag nu på nytt tänkte efter ordentligt stod det klart att ingenting avgörande egentligen hade tillkommit. Den bastanta sannolikhetsövertikt (»ställt utom rimligt tvivel«) som hade konstaterats av domstolarna i de sex domarna fanns kvar. Det som hade fått mig övertygad om motsatsen var av någon anledning psykologiskt svårt att motstå, men sakligt sett var det lättviktigt.

Vad var det då? Vad var så psykologiskt svårt att motstå? Och vad var det som sedan gjorde att många inte ens ville släppa in tanken att slutsatsen om rättsskandalen kunde vara fel? Att erfarna domare och andra jurister kunde säga »det fanns ju inga bevis alls mot honom« och »det är ju uppenbart att det gick alldeles snett«?

Jag tror att fenomenet så småningom borde undersökas vetenskapligt. Själv kan jag inte påminna mig något liknande. Och det borde finnas ett stort intresse av att undersöka hur en sådan ganska allvarlig villfarelse kan skapas.

När jag säger att jag inte kan påminna mig någon liknande villfarelse inser jag att uttalandet åtminstone har två möjliga felkällor. Den första är att jag själv har befunnit mig mitt inne i stormen och därför möjligen överskattar den. Den andra felkällan är att det kan förekomma ännu mer kraftfulla villfarelser, utan att vi känner till dem.

Att undersöka villfarelsen vetenskapligt bör alltså ha sitt intresse. Men även utan en sådan undersökning finns det anledning att något spekulera kring orsakerna till att den felaktiga bilden satte sig så hårt.

Och för min del tycker jag mig kunna skönja flera olika möjliga skäl till att det gick som det gjorde. Här vill jag redovisa tjugo sådana skäl, mer eller mindre betydelsefulla.

Genomgången är långt ifrån vetenskaplig. Mina tankar grundar sig i allt väsentligt på observationer av verkligheten, tro, erfarenhet, enkla litteraturstudier och diskussion med andra.

1. En bakgrund med rimliga misstankar

När rättegångarna mot Thomas Quick började i mitten av 1990-talet fanns det genast skeptiker som pekade på risken för att Quicks många erkännanden var falska. Dan Larsson skrev en hel bok om saken, advokaterna Pelle Svensson och Kerstin Koorti hängde på. I tidningarna fördes inte så sällan diskussioner som gick ut på att det fanns en risk att Thomas Quick bara var ute efter berömmelsen som en av världens värsta seriemördare. Misstankarna var också ganska rimliga. Åtminstone i mediaspegligen fick man lätt intrycket att Quicks erkännanden var i stort sett den enda bevisning som fanns, att han berättade fasansfulla otroliga historier och att han hela tiden ändrade sig och bättrade på. Det var inte konstigt att många förhöll sig skeptiska eller kritiska. Jag gjorde det själv.

2. Kraftfulla opinionsbildare

Till de personer som varnade för att Quicks erkännanden kunde vara falska hörde flera som hade och har en stark röst i den offentliga debatten. Jan Guillou var tidigt ute och blev allt säkrare på att det var fråga om en rättsskandal. Så småningom hakade även Leif GW Persson och hans vapendragare Ulf Åsgård på. De sa sig hålla på med en bok som skulle avslöja rättsröten i Quickaffären. Boken kom dock aldrig, och så småningom meddelades att den hade gjorts onödig genom Hannes Råstams *Fallet Thomas Quick*.

Det är inte något tvivel om att det har betydelse vilka personer som deltar i en opinion. Både Jan Guillou och Leif GW Persson har som kolumnister i de stora kvällstidningarna och författare till en rad böcker haft en stor publik. Båda har en förmåga att uttrycka sig slagfärdigt och framstår som påtagligt säkra på sin sak. Säkert var det många som litade på att de visste vad de sa och skrev när

de talade om en rättsskandal, att Sverige hade försetts med en falsk seriemördare.

3. *Ett väl förberett avslöjande*

När Sture Bergwall tog tillbaka sina erkännanden den 18 september 2008 fick allmänheten inte genast kännedom om det. Inget konstigt med det. Det var ett journalistiskt scoop utan like, och det var självklart att Hannes Råstam skulle paketera det på ett dramatiskt och övertygande sätt. Han gjorde tre dokumentärer för Sveriges Television, program som gav en mycket tydlig bild av polisutredningarna och rättegångarna i Quickaffären som en absurd teater. Quicks erkännande att han ljugit föll som en mogen frukt. Ingen kunde undgå att ta djupt intryck. Här blev det alldeles tydligt visat att erkännandena hade varit falska. Råstam hade avslöjat att ett av Sveriges största rättsärenden på 1900-talet var en veritabel katastrof.

Det var oerhört kraftfullt och suggestivt. Huruvida Hannes Råstam själv var säker på sin sak är en fråga som han tog med sig i graven. Jag tror att han var övertygad. Men det var nog också så att han länge inte visste vad han skulle tro. Om han tvivlade talar det naturligtvis i och för sig till hans fördel. Men när han framställde utredningarna som en självklar stor skandal var han nog ändå mer fångad i sin roll som grävande avslöjare än i rollen som sanningssökare.

Allt detta kunde naturligtvis inte publiken veta något om, och det kan i själva verket inte jag heller. Det viktiga i det här sammanhanget var att Sture Bergwalls återtagna erkännanden presenterades på ett mycket effektivt sätt. Det var inte konstigt att människor trodde att det nu var sanningen som hade avslöjats.

4. *Övertygande, starkt vinklade, delvis bedrägliga böcker*

Hannes Råstams bok *Fallet Thomas Quick* kom i augusti 2012. Det var den skriftliga framställning som fick allra störst betydelse. Den lästes av »alla« och omtalades under någon månad i stort sett överallt. Den var lika övertygande som dokumentärerna, om inte mer. Allt stod klart: att Quick inte visste något när han berättade om mordet, att Seppo Penttinen hjälpte honom att lära sig alla nödvändiga fakta, att han var ständigt påverkad av medicin och att han utsattes

för en omgivning som inget hellre ville än att få seriemördaren dömd oavsett om denne verkligen var skyldig eller inte. Advokaten brydde sig inte, terapeuten hade sin egen agenda, åklagaren var karriärsugen och arrogant, domstolarna godtrogna.

Jag blev själv övertygad av boken. Halvvägs in i den skrev jag ett mejl till Christer van der Kwast och meddelade att jag trodde på Råstam. Christer tog mig tillbaka ner på jorden genom ett »tro inte på allt«, och jag läste lite mer skeptiskt igen. Men väl igenom boken var jag övertygad på nytt. Råstam måste ha rätt, detta såg förfärligt ut. Jag underrättade Christer van der Kwast, Gubb Jan Stigson och Seppo Penttinen om att jag ansåg att Råstam fullständigt hade pulvriserat bevisningen. De svarade lite återhållet att det var synd att jag hade kommit dithän.

Men jag bestämde mig för att läsa boken på nytt, att göra det kritiskt och att anteckna under tiden. Och snart stod en ny bild klar. Jag svängde långsamt igen. Nå, det är inte min egen utveckling under läsandet av Råstams bok som är det intressanta här. Det är i stället vad den gjorde med mig, och säkert också med många andra läsare. Så är det med vinklade framställningar som är skickligt skrivna. Denna bok var bådadera. Följer man med i en sådan text utan att veta eller tänka på vad den utelämnar, hur vinklat den framställer händelser och människor eller att den är felaktig på viktiga punkter, då blir man mycket lätt övertygad.

Det är ungefär likadant med den andra boken om Quickärendet som har fått stor publik och många ovationer, Dan Josefssons *Mannen som slutade ljuga*. Den framställer rättsskandalen som en effekt av en galen psykologisk teori om bortträngda minnen som kan återhämtas i psykoterapi, oavsett om det finns någon substans bakom dem eller inte. Någon uttrycklig koppling görs inte i boken mellan påståendena om terapin och konstaterandet om rättsskandalen, men det är ändå tydligt hur boken ska läsas i det avseendet. Och det fungerade. Människor blev helt övertygade av Josefssons bok, dels om att teorin om bortträngda minnen är frukten av galet tänkande av frälsta människor som inte vågar utmana sin guru, dels om att den terapi som byggde på teorin gjorde att Thomas Quick erkände ett stort antal mord som han inte hade begått.

Dessa är de två klart viktigaste böckerna för skapandet av villfarelsen om Quickaffären. Man kan tycka att kritiska läsare borde ha sett vinklingarna och förstått riskerna. Men det verkar som om nästan alla läste utan att sätta på sig de kritiska glasögonen. Det kan nog för övrigt ha berott på några av de andra faktorerna i den här uppräknningen.

5. Omfattande publicitet

Övertygande framställningar fanns det gott om även i övrigt, och det var ofta i medier som nådde en stor läsekrets. I varje fall de största Stockholmstidningarna framställde Quickärendet som en given rättsskandal. Det var inte lätt för läsarna att värja sig, särskilt som tv- och radiokanaler trummade ut samma budskap.

6. Stöd från personer med stor trovärdighet

Vid det här laget, med början år 2008 men accelererande från 2012, var det inte bara Jan Guillou och Leif GW Persson som framställde rättsskandalen som en självklarhet. En rad andra kända personer stämde in i kören. En av dem var dåvarande ordföranden i justitiutskottet, nuvarande justitieministern Morgan Johansson. En annan var ordföranden i Sveriges Advokatsamfund Anne Ramberg, och en tredje den mycket respekterade journalisten Maciej Zaremba. På tidningarnas ledarsidor förmedlades det mycket tydliga budskapet av kända redaktörer med stort förtroendekapital.

7. Betydande ensidighet

Det var inte bara enskilda personer med stor trovärdighet som uttalade sig till förmån för rättsskandalteorin. Det var också så att tv, radio och de allra flesta tidningar såväl på nyhetsplats som i kommentarer tog ställning för att Quickärendet var en rättsskandal, och också att det var självklart att det förhöll sig på det sättet.

Det var en mäktig fors som förde fram budskapet. Inte lätt att stå emot för någon.

8. Hårda attacker på motståndarna

När jag tog till orda den 20 augusti 2012 och hävdade att påståendet om en rättsskandal var felaktigt blev reaktionen genast kraftfull. Vis-

serligen fanns det de som tog ett steg tillbaka, men många angrep mig hårt. Och angreppet var inte bara hårt utan också personinriktat. I sakfrågan var ståndpunkterna cementerade, och det var många som inte ens tycktes ha ställt sig frågan om jag kunde ha rätt. Jag förlöjligades i kvällstidningarna och ifrågasattes skarpt även i övrigt.

Hade någon velat ställa sig på min sida hade det fordrats ovanligt mycket civilkurage. Inte många är beredda att utan mycket goda skäl dra på sig en sådan stormflod.

När jag började tala om ett journalistiskt haveri ökade angreppen i intensitet. Särskilt *Expressen* satte då in ett betydligt tyngre artilleri än tidigare. Säkerligen är det inte lätt för människor att stå emot sådana skrivelser och lugnt ställa sig frågan om vad som är rätt och fel. Många gjorde det ändå, och hörde av sig till mig med stöd. Men ju hårdare angreppen blir, desto större blir nog också benägenheten hos de flesta att tro att den angripne har fel. Så detta var säkert en viktig anledning till blåsningen: att det blåste så hårt.

9. Osanningar som blev till sanningar

En rad uppgifter blev under Quickärendets förlopp, särskilt från år 2008, presenterade och godtagna som sanningar, fastän de i själva verket var osanna, vilseledande eller gripna ur luften. Det gäller till exempel påståendena om att Quick ljugit om att ha mördat två flyktingpojkar i Norge, att han erkände mordet på Helén Nilsson, att mannen som Quick pekade ut som medhjälpare vid Appojauremorden hade vattentätt alibi och att Quick besökte Stadsbiblioteket i Stockholm och tog reda på stora mängder information om de mord som han erkände. Vidare gäller det påståendena att brodern Sten-Ove Bergwall hävdade i sin bok att brodern Sture inte var någon mördare, att det över huvud taget inte fanns några tekniska bevis mot Sture Bergwall, att han hade alibi för mordet på Thomas Blomgren och att åklagare och domare under resningsprocessen varit överens om att bevisningen inte höll för fällande dom.

Till detta kommer en rad större eller mindre andra fel. Dessa kan var för sig eller tillsammans mycket väl ha tjänat till att förmedla uppfattningen att utredningarna och rättegångarna mot Thomas Quick var helt otillförlitliga.

10. Oprofessionell hantering från resningsåklagarnas sida

Under åren 2009–2013 pågick resningsprocesser i de sex målen. Det tickade in resningsansökningar, resningsbeslut, nedlagda åtal och frikännande domar med jämna mellanrum, ofta åtföljda av mediekommentarer om hur fel det visade sig att allt hade blivit. Ingen från rättsväsendets sida sa något om att resultatet av resningsprocessen i realiteten var näst intill förutbestämt sedan resningsåklagarna hade fattat sitt grundläggande beslut om hur de skulle gå vidare. I och med detta fanns det i praktiken inte något annat möjligt resultat än att Bergwall till sist skulle frikännas från alla de åtta mordena. Att någon slutlig prövning av bevisningens hållfasthet inte skedde var inte lätt att förstå för människor i gemen. *Svenska Dagbladet* trodde för sin del att ett resningsbeslut betydde att bevisningen i det målet var omintetgjord och oduglig. Den sortens allvarliga missuppfattningar var förvånande, men de fanns där.

Det står klart att de flesta intresserade människor drog slutsatsen av rättsväsendets hantering av resningsprocesserna att det hade blivit mer eller mindre fastslaget att Quick hade dömts felaktigt. Det var framför allt resningsåklagarnas oprofessionella hantering som bäddade för detta.

11. En myt i myten – psykoterapins roll

Dan Josefsson kom ut med sin bok *Mannen som slutade ljuga* i november 2013. Därefter blev det snabbt en sanning att Thomas Quick i psykoterapin hade fått erkänna mord som han aldrig hade begått, morderkännanden som var frukten av falska minnen. Dessa hade skapats genom att man i terapin tillämpade en teori om bortträngda minnen, som Margit Norell i Stockholm stod bakom och drev igenom tillsammans med sina lärjungar, bland annat på Sätters sjukhus. Även åklagare, polis och advokat anslöt sig till teorin, och det bildades ett slags sekt kring de bortträngda och återhämtade minnena.

Dan Josefssons verklighetsbeskrivning accepterades så gott som omedelbart av många psykologer och psykoterapeuter. Som exempel kan pekas på en artikel av Agnes Mesterton, »En hemsk historia – Josefsson, Norell och sanningen« i *Divan – Tidskrift för psykoanalys och kultur* (2014, 1–2). Där utgår författaren, utan att tveka, från att Quicks berättelser var lögnaktiga. Hon skriver till exempel:

Mannen som slutade ljuga är verkligen skriven som en thriller. Som läsare drivs man framåt av spänningen, ja man skulle kunna säga njutningen om det inte vore en så hemsk »sanning« som avslöjas, och belönas med ett svar som ger mening åt förlopp och skeenden som tidigare varit gåtfulla.

[...] Bergwall utvecklas från att vara en obetydlig och ganska misslyckad person med grava missbruksproblem till att bli ett sanningsvittne, ja rentav ett vittne för en större sak. Han skulle bli en världssensation och lösa seriemördarens gåta.

[...] Avslöjandet av Christiansons relation till Margit Norell, han gick under lång tid i terapi hos henne, blir något av en fjäder i hatten för Josefsson. Med Christiansons beroende av sin terapeut blir hela beviskedjan med Bergwalls trovärdighet totalt utmönstrad och vittnesexpertens forskningsheder ifrågasatt. Han blev esset i rockärmen. Det var den allra sista pusselbiten och den kom fram under en intervju med dold kamera. Sanningen som Josefsson vinnlagt sig om att finna avslöjades med hjälp av en lögn.

[...] Personalen upplevde sig med Norell i spetsen som pionjärer och Bergwall var den martyr som gav glans åt institutionen. När en terapeut är uppfylld av en stor önskan om vad patienten skall uppnå och vad behandlingen skall syfta till, kommer destruktiva processer ofrånkomligen att framträda.

[...] De upplösta gränserna mellan de olika professionerna: rättsväsende, polisväsende, psykiatri och psykoterapi har varit förödande. [...] Att gränserna blev så upplösta har troligen starkt bidragit till att Bergwalls bekännelser utvecklat en så pervers och primitiv karaktär. Våldtäkter, anala samlag, slakt av offrens kroppar och inmundigande av kroppsdelar och förvaring av likdelar i speciella »gömslen« var delar av hans fabricerade erkännanden.

Jag vet inte om även andra psykoterapeuter och psykologer svalde Dan Josefssons beskrivning lika helhjärtat som Agnes Mesterton. Men jag vågar påstå att idén om den missriktade terapins roll utvecklades till en myt i myten. Den inkluderade myten (att terapin gick i baklås) förutsatte den större inkluderande myten (att Quick blev offer för en rättsskandal). Men när terapimyten hade växt sig

stark kom den också att fungera som stöd åt myten om rättsskandalen. Det uppstod en sorts växelverkan.

12. Tystnad från personer som visste bättre

Det hade varit lätt, särskilt för jurister, att påpeka den feltolkning som snart blev uppenbar. Alla jurister vet att frikännande domar inte betyder att det blivit fastslaget att den tilltalade är oskyldig. Och de vet att detta gäller i särskilt hög grad om domstolen inte ens får tillfälle att pröva bevisningen, utan meddelar frikännande dom som en automatisk följd av att åklagaren lägger ned åtalet.

Om några jurister hade sagt som det var och dessa besked hade fått publicitet, hade en stor del av skadan säkert kunnat undvikas. Nu satte sig blåsningsen riktigt hårt genom att den felaktiga tolkningen av resningsprocessen och bevisläget blev bestående.

13. Okunskap

Okunskapen har på flera sätt varit en viktig faktor i framväxten av villfarelsen kring Quickärendet. Det gäller framför allt okunskapen kring det rättsliga systemet och innebörden av det som sker där. Men det gäller också bedömningen av bevisomständigheter och deras relativa betydelse, liksom värderingen av sannolikheter. Det tycks bland annat finnas en föreställning, inte minst hos många journalister, att det bara är vittnen och tekniska bevis som utgör bevisning i egentlig mening. »När han hade tagit tillbaka sina erkännanden fanns det inga bevis« har varit ett ofta upprepat uttalande, som många tycks ha tagit till sig och trott på, hur felaktigt det än har varit.

Det rörde sig vidare inte om vilken okunskap som helst, utan om en okunskap som skapade en bergfast övertygelse om hur verkligheten såg ut. När Eva Franchell på *Aftonbladets* ledarsida den 21 augusti 2012 skrev »Att det är en rättsskandal, det står klart«, var det bara ett av en stor mängd exempel på tvärsäkra uttalanden som åtminstone delvis grundade sig på okunskap. Det tedde sig egendomligt för mig att journalister och redaktörer trodde sig kunna bedöma bevisläget i Quickmålen så mycket säkrare än exempelvis jag kunde göra. Jag hade ju i alla fall bättre träning på saken än de flesta. Men mycket av detta var kanske mest ett uttryck för en förhoppning om att kunna överrösta.

Okunskapen om teorin om bortträngda minnen har också spelat en viktig roll, framför allt genom Dan Josefssons *Mannen som slutade ljuga*. Josefssons egen okunskap, dels om vad »teorin« egentligen innebär, dels om hur den kunde påverka Quickärendet har haft särskild betydelse.

Även om det kan bära emot måste man nog också nämna oförmågan att tänka klart, i varje fall kring förhållandevis komplicerade ting, som en del av okunskapsfaktorn. Det är svårt att förstå, exempelvis, att människor inte snabbare kunde se igenom det orimliga påståendet att det helt saknades bevis i målen och att bevisen i varje fall hade omintetgjorts genom resningsprocessen.

Till en del kan nog detta skyllas på den allvarligt osakliga överbetoningen av omständigheter som såg märkliga ut. Man frågade sig hur det var möjligt att Quick kunde fällas när han svarade så grundligt fel på en del frågor, ibland hela serier av frågor. Och det såg ju så egendomligt ut när han verkade totalt borta vid några av rekonstruktionerna, och när Seppo Penttinen ställde frågor som var uppenbart ledande och där Quick bara behövde nicka för att förhållaren skulle vara nöjd. Dessutom hade ju åklagare och polis gömt undan viktiga förhör; varför gjorde de detta, om det inte var för att manipulera ett svagt bevisläge? Och så var det ju det där med mordoffren som inte var döda.

Sannolikt var det många som föll för just det nu sagda: det såg ut som om allt var riggat. Men då bortsåg man från en rad möjliga rimliga förklaringar, som *att* Quick kanske ibland inte ville minnas sådant som var mycket obehagligt för honom, *att* det kunde ligga nära till hands för honom att inledningsvis i utredningarna förminska sin skuld för att inte överväldigas av det fruktansvärda som han kanske hade gjort, *att* han ibland kanske faktiskt inte kom ihåg därför att minnena låg långt bort i medvetandet, *att* han ibland inte kunde säga vissa saker utan måste nöja sig med att nicka eller ge tecken på annat sätt, *att* ledande frågor ibland kunde vara nödvändiga för att få honom att minnas någon detalj och därmed få igång hans berättande, *att* han ibland kunde känna sig – och även vara – helt borta under vissa sekvenser då han inte kände igen sig eller inte mindes, *att* vissa omständigheter

som i efterhand kan te sig viktiga saknade betydelse för åklagarens talan och kanske inte ens fick plats i förundersökningsprotokollet, *att* det är lätt att framställa ett skeende på ett vilseledande sätt om man väljer ut omständigheter som pekar i den riktningen *och att* det inte sällan kan finnas fullt rimliga förklaringar till omständigheter som kan se ut som brister i bevisningen eller som annars tycks tala emot Quicks berättelse.

Men man bortsåg framför allt från den omständigheten att allt som tedde sig märkligt och fel *helt och hållet förbleknade i betydelse* vid en jämförelse med den utomordentligt starka bevisning som fanns, men som man kanske av ett eller annat skäl hade avstått från att bekanta sig med.

Ofta var det så att argument om viktig bevisning bemöttes genom motargument som var ovidkommande, men som ändå lugnade dem som mer eller mindre hade bestämt sig. Mot argumentet att liksökhunden hade markerat på flera platser där Thomas Quick hade pekat och sagt att han hade hanterat döda människor anfördes exempelvis att »hunden ju inte kunde göra skillnad på döda människor och döda djur« eller att »inga fynd ju gjordes där hunden markerade«. Den som granskar dessa motargument med viss omsorg kan se att de saknar giltighet, men i en snabb meningsväxling är det ofta svårt att klargöra att ett argument är ogiltigt.

På motsvarande sätt förhöll det sig med Dan Josefssons idéer om hur Margit Norell och andra inverkade på Quickrättegångarna. För den som prövade dessa idéer med viss omsorg var det lätt att se att de inte hängde ihop. Och i själva verket låg det redan från början i öppen dag att inverkan inte var, och inte heller kunde vara, den som påstods. Men om man inte tar sig tid att pröva argument och idéer med omsorg, kan det vara svårt att avslöja att de inte håller. Sannolikt var detta vad som hände även med teorin om bortträngda minnen.

14. Benägenhet att bortse från det sannolika

Genom hela den debatt om Quickärendet som har förekommit sedan 2012 har man kunnat se en benägenhet hos många att se bort från det som borde te sig sannolikt.

- Hur sannolikt är det egentligen att fem domstolar i sex olika domar beträffande åtta mord kommer fram till att den åtalades skuld är ställd utom rimligt tvivel, om den inte är det?
- Hur sannolikt är det att en person som uppenbarligen har ljugit rejält åtminstone en gång talar sanning, medan flera personer som aldrig har gjort sig kända för lögnen nu börjar ljuga ordentligt?
- Hur sannolikt är det att erfarna och välrenommerade poliser, åklagare och advokater samtidigt gör sig skyldiga till mycket allvarliga fel i sin yrkesutövning, och att de alla samtidigt är beredda att se mellan fingrarna med missförhållandena?
- Hur sannolikt är det att en person kan ljuga sig igenom sju år av mordberättelser utan att det till sist blir uppenbart för många?
- Hur sannolikt är det egentligen att en person tar på sig en stor mängd fruktansvärda mord utan att vara skyldig?

Och så vidare.

Benägenheten att bortse från vad som är sannolikt och osannolikt bör ha spelat en viktig roll i villfarelsen. Möjligen kan det också ha handlat om att sensationen med en stor rättsskandal var attraktiv. Kanske också om oviljan att acceptera att det som Thomas Quick erkände skulle ha kunnat hända i vårt land (se vidare punkt 20 nedan).

15. Ett beroende mellan myndigheter och medier

Det tycks ha uppstått ett problem på strukturell nivå som inte bara rör Quickärendet, men som kan ha fått extrema effekter där. Myndigheterna har gått in i allians med medierna. Exempelvis program som Efterlyst och Veckans brott är beroende av polis och åklagare, samtidigt som myndigheterna gör sig beroende av redaktionerna. Det kan därmed uppstå en sorts pakt där myndigheterna ibland förlorar kontrollen över processen. Myndigheter och medier har så att säga byggt ihop sig. Mediepersonligheter får makt och status även i förhållande till myndigheterna.

På det här sättet agerar myndigheter och medier inte oberoende av varandra, utan det uppstår en lojalitet som kan ge osunda bindningar. Detta tycks ha skett i Quickärendet. Resningsåklagarna och

medierna agerade i ett växelspel. Erfarenheterna visar att det kan finnas anledning att diskutera om, och i så fall hur, rättsväsendets myndigheter ska arbeta ihop med medierna.

16. Konformism

Vi tänker och tycker gärna som andra. Särskilt om det är många som tänker och tycker på ett visst sätt har vi en benägenhet att följa efter, ibland ganska okritiskt och utan att tänka särskilt mycket själva.

Studier inom psykologin visar att konformismen ökar om:

- det ställningstagande som ska göras är svårt eller tvetydigt
- den grupp som har den förhärskande uppfattningen är attraktiv på ett eller annat sätt
- medlemmarna i den grupp som har den förhärskande uppfattningen uppfattas som kompetenta eller experter, medan personen som ska uttala en uppfattning är inkompetent eller novis
- den person som ska uttala en uppfattning kommer att få sin ståndpunkt offentliggjord inom gruppen med den förhärskande uppfattningen.

I Quickärendet har det varit tydligt att många har tagit stort intryck av majoritetsuppfattningen. Flera av mina vänner, även i grunden kunniga och kloka kolleger, har frågat hur jag kan tro att just jag har rätt när det är så många kunniga personer som säger motsatsen. Ofta har de betonat att de själva inte har någon kunskap i ämnet, men säkra har de varit ändå.

Faran med konformism och majoritetstänkande har vi sett åtskilliga exempel på. Alla vet att denna fara existerar, och åtskilliga gånger varnar man för den. Men när det är dags går många ändå i fallan. Jag har åtskilliga gånger själv upplevt den behagliga känslan av att tycka som de flesta andra, jämfört med att framföra en annan uppfattning. Och inte sällan har jag därför fastnat i majoritetsuppfattningen, fastän jag samtidigt har haft en vag känsla av att den varit fel.

17. Bristande tid och intresse, intellektuellt motstånd

Mitt intryck när jag gick emot strömmen var att ingen var riktigt intresserad, i varje fall inte av någon rejäl diskussion. Människor hade varken

tid eller intresse att sätta sig in i ärendet på ett sådant sätt att de kunde ifrågasätta det dominerande budskapet. De förlitade sig på att detta inte rimligen kunde vara »hur fel som helst«. Många sa att de inte vare sig kunde eller ville sätta sig in i saken. Och det var naturligtvis begripligt. Från flera håll talades om ett gigantiskt material. Leif GW Persson sa att han hade läst 50 000 sidor. För de flesta måste det ha tett sig omöjligt att skaffa sig en egen bild av materialet. Därtill fanns det säkert ett intellektuellt motstånd. Hur skulle man rimligen kunna skaffa sig en bild av hur det förhöll sig med skuldfrågan, eller frågan om det rörde sig om en rättsskandal, i en så stor fråga som denna?

När det finns ett sådant motstånd mot att tränga in i ett ärende ligger det nära till hands att människor nöjer sig med det som är majoritetsuppfattningen och förlitar sig på att den inte kan vara helt fel. Jag har sett motsvarande tendens många gånger, inte minst i mitt yrkesliv.

18. Prestige, obehaget i att ha fel, ovilja att ompröva

Många kloka människor lär så småningom ha anat ugglor i mossen. Om nu någon med kunskaper i ärendet säger att han är helt säker på att det inte var fråga om någon rättsskandal, och om han därtill pekar på ett antal omständigheter som gör hans hållning plausibel, då har man nog anledning att börja undra. Jag fick också åtskilliga tecken på detta.

Men här är jag övertygad om att det tog stopp för många. Det gäller särskilt personer som hade bundit upp sig genom offentliga uttalanden eller privata hårda ställningstaganden. Det tar emot för de flesta människor att erkänna att de kan ha haft fel, åtminstone om det ska ske offentligt. Så länge man har majoriteten med sig fortsätter många därför hellre att hävda sin uppfattning. Det finns ett obehag i att ha haft fel, och man värjer sig mot möjligheten. Det är inget konstigt med det.

Men det var också alldeles tydligt att det inte fanns någon verklig beredskap för att ompröva den redan intagna ståndpunkten. Detta är delvis en effekt av det som nyss har sagts. Prestige och obehaget i att ha fel gör att många avstår från en omprövning som de annars skulle ha varit beredda till.

Särskilt allvarligt var det att medierna hade låst sig och försvarade sina positioner. Vill inte medierna söka sanningen är det svårt för någon att få en verkligt allvarlig prövning till stånd. Medierna kan i praktiken döda en fråga om de vill. Jag anser att det var delvis det som hände i Quickärendet, såväl 2012 som 2013.

19. Kritik som klibbade fast, leda

Så småningom blev det så att jag och andra som hävdade samma åsikt fick svårt att nå fram med våra budskap. Jag hade aldrig tidigare blivit refuserad när jag skrivit debattartiklar, men nu hände det åtskilliga gånger. Jag kände också att kritiken mot mig klibbade fast, att många människor tänkte att de inte riktigt behövde ta mig på allvar. På detta sätt begränsades debatten i stället för att fortsätta. Och teorin om rättsskandalen satte sig hårdare.

Så småningom inträder en leda vid ämnet. Det upplevs som tjatigt och jobbigt om någon fortsätter att envisas med en åsikt som redan har blivit avfärdad. Det är dags att gå vidare med andra frågor.

20. Konventioners eller önskningskraft

Till sist vill jag föra fram en möjlig förklaringsfaktor som jag inte kan belägga på annat sätt än genom att hänvisa till *dels* den ovilja som fanns tidigt från många håll att acceptera Thomas Quicks erkännanden, trots att domarna mot honom var robusta och hållfasta, *dels* den välvilja och ibland entusiasm som mötte oppositionen mot de fällande domarna och så småningom konstaterandet av »rättsskandalen«. Välviljan och entusiasmen manifesterade sig bland annat i:

- den välkomnande inställning som mötte Råstams dokumentärer och bok, inklusive Bergwalls återtagna erkännanden
- den beredvillighet som Bergwall mötte hos rättsväsendet efter att han hade tagit tillbaka sina erkännanden, särskilt hos åklagarna
- den tydligt okritiska hållningen gentemot Dan Josefssons bok både från experter och andra, och
- den ilska som mötte dem som motarbetade den historieskrivning som verkade önskvärd.

Jag kommer att tänka på det som *Expressens* tv-krönikör Britta Svensson skrev med anledning av den mycket begränsade publiciteten kring avslöjandet att det var två barn – 5 och 7 år gamla – som hade dödat den 4-årige Kevin i Arvika år 1998: »Tystnaden är vårt sätt att hantera en sådan händelse. Så gör vi i det här landet när något har hänt som inte passar in i vår världsbild, i vår bild av oss själva.«

Kan det vara så att bilden av seriemördaren passade så illa in i vår världsbild, i vår bild av oss själva, att vi hade svårt att ta den till oss? Att vi lite grand i hemlighet hoppades att den inte skulle vara sann? Att vi därför, mer eller mindre omedvetet, välkomnade en förklaring som gick ut på att något så hemskt faktiskt inte hade hänt, trots att mordet ju faktiskt har inträffat?

Kan det kanske vara så att vi mycket hellre ville leva med en bild där poliser och åklagare hade gjort allvarliga fel, manipulerat och förfalskat? Har vi rentav en viss förkärlek för den sortens berättelser?

Man kan inte låta bli att undra över att det bara var »kändisadvokaten« Claes Borgström som släpades i smutsen när den nya sanningen bröt igenom. Varför inte hans båda kolleger som tillsammans hade varit med om lika många utredningar och rättegångar som Borgström? Var det något med den stridbare jämställdhetsombudsmannen som gjorde att det nästan kändes lite skönt att han fick pisk? Kanske roade det oss för att det var den omhuldade Leif GW Persson som ledde angreppet på sin forna kompis?

Något var det med den enorma ilskan och håfullheten som gjorde att man inte kunde befria sig från intrycket att många människor helt enkelt väldigt hett önskade att avslöjandet om rättsskandalen skulle stå sig. Låt mig få påminna om de reaktioner som kom i kommentarer till *Aftonbladets* ledare efter debatten mellan Leif GW Persson, Dan Josefsson och mig i november 2013. I ledaren uttalades att det behövdes en skämskudde när jag var i tv eftersom jag betedde mig som en rättshaverist och i stället för fakta och analys hänvisade till liksökhunden Zampo. Kommentarer till nätupplagan av ledarartikeln var påfallande elaka. Sådant är rimligen inte bara uttryck för en uppfattning i en sakfråga, ens om den är stark. Det är något mer.

Är en sanning bättre än en annan sanning? Ja, så är det naturligtvis

ibland. Men är det också så att en önskad osanning kan vara bättre än en önskad sanning, och att den önskade osanningen kan vara värd att slåss för? Så borde det inte kunna vara, tycker jag. Men jag är inte säker på att alla ser det så.

Jag medger gärna att jag spekulerar när jag drar in denna aspekt. Men mina egna upplevelser av Quickärendet, och min känsla, gör att jag ändå vill peka på denna fullt möjliga förklaringsfaktor till villfarelsen: människor ville ha just den verkligheten. Och de var mycket bestämda i sin önskan.

*

Att myten skapades var inte konstigt mot bakgrund av att »alla« tyckte lika och att »ingen« var riktigt intresserad av att ifrågasätta den bild som hade växt sig stark. Framväxten av majoritetsuppfattningen om Quickärendet är mycket intressant. Den visar hur lätt det kan bli så att en väldig massa människor får för sig något som faktiskt är helt felaktigt. Och den visar kraften i ett majoritetsbudskap, samtidigt som bristen på människor som tänker självständigt och står upp för en annan tolkning blir påfallande.

En sak är förklaringarna. Men en annan, och mera skrämmande sak, är de möjliga följderna av att det bedrägliga majoritetsbudskapet trummas in och får fäste. Vad händer i ett samhälle där detta tillåts hända? Kanske detsamma som om en fundamentalistisk religiös tro får herraväldet. Eller om en magiskt bländande politiker får klorna i stora delar av folket. Eller om det uppkommer förskjutningar i föreställningsvärlden som beror på effektiv propaganda. Hur vaccinerade är vi mot sådant, som ju är verklighet i stora delar av världen, om vi inte är vaccinerade mot en sådan villfarelse som drabbade landet i debatten om Quickärendet?

24. Kan det hända igen?

Åsnan skriar högst.
Men lyssna inte på åsnan.

DEN ALLRA VIKTIGASTE lärdomen av Quickärendet är enligt min mening att svenska medier har problem. Det är mycket olyckligt för ett samhälle om de flesta tongivande medier agerar på det sätt som de har gjort i detta fall. Sanningen måste vara viktigare än den egna prestige. Oviljan att erkänna misstag får inte bli en huvudsak i rapporteringen om en fråga. Vi måste ha medier som styrs av öppenhet och hederlighet. Det har de inte gjort i Quickärendet. Och det gäller även Sveriges Radio och Sveriges Television, våra offentligt finansierade medier. Med ett public service-ansvar måste man vara beredd att erkänna fel. Det är orimligt om sådana företag vilseleder och medvetet skapar obalans i viktiga samhällsangelägenheter.

Ett ändrat förhållningssätt hos medierna är viktigare än många politiska beslut och åtgärder. Det tycks vara så att medierna löper risk att korrumpas av utebliven granskning. Det är i och för sig inte särskilt överraskande, jag har sett exempel på samma sak tidigare i rättsväsendet. Får man vara i fred för granskning riskerar man att utveckla osunda förhållningssätt. Att medierna har gjort detta blev, enligt min mening, tydligt i Quickärendet. Att man inte ville bli granskad var alldeles klart. Den fara som ligger i en sådan attityd hos en av de viktigaste samhällsfunktionerna är av allvarligt slag.

Jag är övertygad om att medierna själva inte egentligen vill vara med om en utveckling mot det sämre, där deras betydelse för samhället går i negativ riktning. De borde därför vara intresserade, och är det sannolikt, av att något görs för att vända utvecklingen. Kanske är

det nödvändigt att det införs ett nytt organ som granskar mediernas etiska och kvalitativa agerande. Möjligen kan det ske genom mediernas egna åtgärder, kanske fordras en politisk insats.

Om inte medierna drar lärdom av Quickärendet, kan det som skedde utan tvekan inträffa igen.

*

En annan erfarenhet är att fler måste känna ett ansvar för att medier och allmänhet förstår innebörden av det som sker inom det egna yrkesområdet, vare sig det är medicin, miljö, utrikespolitik eller – som i detta fall – juridik. Det gäller särskilt personer som på grund av yrke eller position har anledning att ta på sig en sådan uppgift, men även andra.

Jag tror att jurister måste förstå att de har ett ansvar för att det inte uppkommer allvarliga missförstånd kring rättssystemet. Det fungerar inte bra i dag. Trots att såväl åklagare som domare har blivit bättre på att ställa upp i medierna och förklara, är medierapporteringen kring rättsärenden alltför ofta missvisande. Quickärendet är en bottenotering som förhoppningsvis aldrig upprepas. Men missförstånd uppkommer ofta. Framför allt sker det när journalisterna inte ställer några frågor, och när ingen jurist känner ansvar för att rätta missuppfattningar.

Enligt min mening är alltför många jurister dessutom alltför försiktiga när det handlar om att försvara viktiga värden inom det rättsliga och rättspolitiska området. Det gäller värden som rättvisa, begriplighet och rättssäkerhet – och rättsstatens själva idé. Men det handlar också om att delta i debatter och diskussioner för att informera, ställa till rätta, förstå andras perspektiv och försvara rättsväsendet när det är motiverat.

Jag tror att det bör finnas någon i juristvärlden som har ett särskilt ansvar för att rätta till allvarliga missförstånd om det rättsliga systemet. Sannolikt är Justitiekanslern lämpligast för den uppgiften, men det kan också tänkas att en sådan funktion snarare bör finnas i Justitiedepartementet eller hos Domstolsverket.

*

Bland de allra vanligaste frågorna som jag fick när debattens vågor gick som högst var denna: Hur kan du tro att du vet hur det ligger till, du som säger att du inte alls har läst allt material? Hannes Råstam och Leif GW Persson har ju läst 50 000 sidor om Quickärendet, varför ska vi tro på dig som har läst så mycket mindre?

Det borde vara självklart att förståelsen för en fråga inte handlar om hur många sidor man har läst och hur mycket tid man har ägnat åt den. Avgörande är att man begriper vad man läser och har en öppen attityd till det. Om man inte förstår vad man läser är det bästa man kan göra att sluta. Eftertanke, perspektiv och rimlighetsanalys är mycket viktigare än kvantitet.

Att antalet sidor kunde vara ett argument är möjligen bara ännu ett tecken på att många inte ville förstå.

*

Förhoppningsvis innebär Quickärendet att vi effektivt har påmint om att det inte alltid är som det verkar. Om vi därför kan lära oss att vara mer skeptiska till det som majoriteten säger, och att bli särskilt misstänksamma om majoriteten är väldigt högljudd, då är mycket vunnet. Det är direkt farligt för ett samhälle att i alltför hög grad förlita sig på att majoriteten har rätt. Det finns åtskilliga fasansfulla exempel i historien på detta.

*

Jag har skrivit några gånger att det är osannolikt att något liknande händer igen. Men det skaver lite grand att skriva så, för något liknande kan ju faktiskt hända. Att det svenska samhället drabbas av en seriemördare är inte ens osannolikt. Vi har haft åtminstone en sådan per decennium de senaste åttio åren. Men däremot är det ytterst osannolikt att det dyker upp ytterligare en person som säger sig ha begått bortåt trettio mord som har förblivit ouppklarade, och vill erkänna dem.

Anta ändå att något liknande händer, hur ska vi göra då? Hur hanterar vi en situation som den med Sture Bergwall/Thomas Quick? Vad gjorde man för fel när han dök upp på Säter i början av 90-talet och började bekänna, och vad gjorde man rätt?

Om en patient i psykoterapi börjar erkänna mord är det självfallet viktigt att man på sjukhuset gör sig beredd att ta emot berättelserna. Flera personer bör kopplas in så att ett kvalificerat samråd kan ske om hur saken ska hanteras. När berättelserna om brott har manifesterats på ett sådant sätt att det föreligger egentliga brottsmisstankar, måste man koppla in polisen. Ett inledande polisförhör bör hållas för att undersöka om det finns anledning att inleda förundersökning. Om det finns tillräckliga skäl att misstänka brott bör åklagare tillkallas och en brottsutredning inledas.

Hur ska man då hantera den känsliga situation som uppstår när patienten behöver terapi samtidigt som brottsutredningen pågår? Man kan utgå från att patienten behöver vård under tiden för att kunna fullfölja polisutredningen. Därför är det sannolikt nödvändigt att terapin pågår parallellt. Med hänsyn till intresset av att brottsutredningen kan fortsätta så långt som möjligt, bör patientens behov även i övrigt tillgodoses inom rimliga ramar och i godtagbara former.

En särskild fråga uppkommer om patienten har mycket vaga minnen av vissa händelser men ger antydningar om att något har hänt som är av intresse från brottsutredningssynpunkt. I så fall bör man tålmodigt försöka locka ur patienten, den misstänkte, hans berättelser. Om minnena är mer eller mindre borta bör han på olika sätt stimuleras att minnas. I ett sådant fall är det emellertid viktigt att man beaktar minnets sårbarhet och inte tror på allt som patienten berättar. I den mån han erkänner brott under sådana förhör, måste ordentlig stödbevisning tas fram i syfte att i möjligaste mån validera berättelserna. Kan man inte få fram någon stödbevisning för exempelvis ett mord som patienten säger sig minnas, går det inte att väcka åtal för det. Enbart minnena räcker inte.

Det är uppenbart att polis, åklagare och psykiatri ställs inför mycket svåra utmaningar i fall som detta. Som Cajsa Lindholm skriver i tidskriften *Psykoterapi* (2014, 4) är det möjligt att situationer som denna är så besvärliga att man inte kan räkna med att kunna bedriva

effektiv terapi samtidigt som polisutredningen pågår. Om så är fallet bör ändå terapin fortsätta, i den mån det behövs och kan ske, i syfte att ge stöd åt brottsutredningen.

Förhoppningsvis kommer Bergwallkommissionen att ha tänkt igenom dessa frågor så omsorgsfullt att den kan lämna goda och distinkta råd för framtiden om hur en situation som denna bör hanteras.

*

Liksom skedde i Quickärendet kan man utgå från att det kommer att finnas skeptiker när en berättelse som denna rullas upp i domstolarna och medierna. Många kommer att hävda att det som berättas är så osannolikt att det inte kan stämma. Inte minst av den anledningen gäller det för polis och åklagare att kvalitetssäkra utredningen på alla tillgängliga sätt. Men det är också viktigt att försöka få patienten (den misstänkte) att berätta vidare så långt han orkar.

Om patienten avbryter sin medverkan, exempelvis på grund av de alltför stora påfrestningar som utredningarna innebär, kan polis och åklagare inte göra mycket annat än att avsluta utredningarna. Det bör då klargöras för patienten att man är beredd att lyssna igen om och när han kan tänka sig att delta på nytt. Det är uppenbart att tvångsåtgärder, för att få honom att tala, inte får förekomma.

Psykoterapi bör i möjligaste mån fortsätta, eller återupptas när patienten är mottaglig.

Om patienten så småningom ångrar sig och vill ta tillbaka sina berättelser, måste situationen hanteras omsorgsfullt och professionellt. Man kan utgå från att patienten i det läget inte är mottaglig för terapi av det slag som har förekommit tidigare. Men sjukhuset bör erbjuda terapi av annat slag. Avböjer patienten detta, kan normalt inte något göras.

Om patienten återtar erkännanden av brott som han har dömts för, ska situationen i vanlig ordning hanteras i rättsväsendet. Reglerna om utseende av offentlig försvarare, återupptagande av brottsutredningen och resning ska följas. Åklagarmyndigheten bör ta sig an situationen med stor omsorg och bedöma vad den fordrar. Om det finns anledning att tro att domarna kan vara felaktiga, bör förnyade

förhör hållas med den dömda och bevisläget undersöks på nytt. På vanligt sätt, när ett erkännande återtas, bör förhör hållas som innebär att den nya inställningen blir ordentligt prövad.

Det är lämpligt att nya åklagare och poliser tar sig an den nya utredningssituationen. Självfallet bör de nya tjänstemännen i tillräcklig utsträckning höra med de personer som arbetade med den ursprungliga utredningen, så att ingen kunskap och inga värdefulla synpunkter tappas bort i onödan.

Ansvarig åklagare bör ställa sig bakom en resningsansökan om bevisituationen sammantaget motiverar detta, dock först efter en omsorgsfull prövning av saken. Det finns självfallet inte anledning att i en situation där ord står mot ord utgå från att det är den dömda som talar sanning och de tidigare medverkande åklagarna, poliserna och advokaterna som talar osanning. Den frågan måste prövas i vanlig ordning och med utgångspunkt i gängse bedömningsnormer.

Även dessa frågor kommer förhoppningsvis Bergwallkommissionen att överväga på ett sådant sätt att rättsväsendet står bättre rustat än som var fallet i Quickärendet.

25. Om Thomas Quick talade sanning

JAG HADE INTE planerat att skriva detta sista kapitel. Att det blev av berodde på att jag i mellandagarna år 2014 kom att läsa Gitta Serenys bok *Ohörda rop – historien om Mary Bell*. Och att jag läste den berodde i sin tur på ett par impulser jag fick under läsandet av ett antal artiklar om traumatiska upplevelser i barndomen. Flickan Mary Bell dömdes som 11-åring år 1968 för mord på två småpojkar i Newcastle upon Tyne i England. Bokens ärende är framför allt att försöka förstå hur det kunde vara möjligt att Mary gjorde det hon gjorde. Många år senare berättade hon under stor vända för Gitta Sereny om sin barndom, som bland annat rymde en mamma som aldrig ville ha henne och som – för att uttrycka det milt – behandlade henne mycket illa.

När jag läste Gitta Serenys bok förstod jag att någon förr eller senare måste ta sig an den stora och viktiga om-frågan, alltså frågan hur man ska se på Quickärendet för det fall det faktiskt var så att Thomas Quick i huvudsak talade sanning när han bekände mordet. Man kan visserligen säga att den frågan är lika »otillåten« som själva skuldfrågan; om Bergwall ska betraktas som oskyldig ska man inte heller diskutera frågor som utgår från att han är skyldig. Men jag tycker att om-frågan är så viktig att den bör diskuteras just som en om-fråga – hur ska vi se på det som hände om Thomas Quick talade sanning.

*

Låt oss alltså anta att det som Quick berättade under åren 1993–2001, och som han höll fast vid fram till den 18 september 2008, var i huvudsak sant. Han mördade de åtta personer som han dömdes för

att ha mördat. Och han mördade ytterligare cirka tjugo personer. Vi antar också, utan att gå in på detaljer, att hans barndom var svår.

Med dessa utgångspunkter har Sture Bergwall frikänts från ansvar för åtta mord som han har begått. Och han har begått ytterligare cirka tjugo mord som han inte har åtalats för. Det betyder att han i dag är en fri man och ska ses som oskyldig. I detta finns ett problem däri att han inte har lagförts för mycket allvarliga brott och att en viktig samhällsfunktion därmed har fallerat. Det är naturligtvis mycket bekymmersamt för rättsväsendet och därmed för samhället.

Vi vet att det blir så ibland. Brotten kan inte alltid lagföras, det kan bero på praktiska problem och bevisproblem. Rättssäkerheten fordrar att inte alla starkt misstänkta fälls. Det är inte något konstigt med det. I Quickärendet är det emellertid fråga om ett ovanligt stort misslyckande för rättsväsendet och samhället.

Att cirka trettio personer har mördats utan att mördaren har kunnat lagföras är från mänsklig synpunkt ett mycket allvarligt problem. Många föräldrar har förlorat sina barn på det hemskaste av alla sätt, utan att få möjlighet att lägga det oerhörda bakom sig. Det förfärliga har drabbat även syskon, mor- och farföräldrar och andra släktingar och vänner. De stora sårerna finns kvar och ger en plåga som är mycket större än som kunde ha varit fallet om det åtminstone hade blivit en slutpunkt på processen, om de anhöriga hade fått klarhet i vad som hände. Erfarenheten visar att det då ofta är mycket lättare att gå vidare med livet och i någon mening lägga det som har hänt bakom sig.

När Sture Bergwall har gått fri från ansvar för mord som vi antar att han har begått är det alltså ett allvarligt samhällsproblem, men kanske ännu mer ett mänskligt problem. Sårerna läker aldrig.

*

En annan viktig fråga gäller Sture Bergwall själv. Om vi antar att han talade sanning som Thomas Quick, hur ska vi då se på det som han har gjort sig skyldig till, och det som han har gått igenom i övrigt?

En person som gör sig skyldig till ett stort antal mord förtjänar stränga påföljder. Detta är uppenbart och behöver inte ens sägas. Men med hänsyn till det som jag skriver nedan är det ändå viktigt att

det läggs fast som en orubblig utgångspunkt.

Hur ska man då se på en person som erkänner allvarliga brott som han har begått och som – vilket Thomas Quick sa att han önskade – vill göra upp med det skedda för att något lindra de anhörigas lidande och skydda människor och samhället mot honom själv och den sjukdom som drev honom till hemska gärningar?

Enligt min mening måste man förhålla sig odelat positiv till ett sådant agerande, kanske rentav beundrande. I varje fall starkt stöttande. Det var detta, efter vad jag har uppfattat, som psykoterapeuterna och den övriga personalen på Sätters sjukhus ville göra. De gjorde allt som de kunde för att stödja Thomas Quick i hans berättande. För att det fanns ett stort värde i att sanningen kom fram. Det var ett värde för offrens anhöriga och för samhället, men förmodligen också ett värde ur behandlingssynpunkt.

Så här skrev Thomas Quick år 1998 som ett slags introduktion till sin bok *Kvarblivelse*:

Jag heter Thomas Quick. Jag är Sture Bergwall. Som Sture Bergwall var jag det försvarslösa barnet, den ogärningsman som dödade. Jag heter Thomas Quick och som bärare av det namnet är jag den Sture Bergwall som idag tar ansvaret för mina ogärningar och som vågar minnas min ut-satthet som liten.

I boken skrev han också:

Rymmer den text som följer svar, eller antydan till svar, på frågor om hur en sådan djupt destruktiv natur som mina levnadsspår visar, blir till, så är det min plikt att inte behålla den för mig själv.

Och så här skrev en av domstolarna, Hedemora tingsrätt, i sin dom när man redovisade Thomas Quicks egen berättelse:

Att han nu berättar om det som inträffat beror på att han vill ta ansvar för det som gjorts, att han – i den mån det är möjligt – vill lindra plågorna för de anhöriga till offren genom att ge dem visshet om vad som

hänt samt att han vill medverka till att kunskapen om hans sjukdom ökar och på så sätt kanske bidra till att liknande händelser undviks i framtiden.

När Sture Bergwall misstroddes av många och kallades mytoman, slutade han år 2001 att medverka i utredningarna. Så här skrev han på DN Debatt när han hade bestämt sig för denna »time out«:

Aftonbladet ropar högt över två sidor den 12 november: Thomas Quick är en mytoman! Artikeln under den för mig tunga rubriken handlar om vad Leif GW Persson och hans gode vän advokat Kerstin Koorti vill få människor att tro: Thomas Quick ljuger.

Syftet: Att själva få synas, att få massmedial uppmärksamhet och den vägen påverka domstolar.

[...]

Jag tar time-out. Jag har vägrat att försvara mig skyldig, men jag har slagits för det riktiga i att berätta om de brott jag begått.

[...] Jag avstår från vidare medverkan i polisarbetet också för offrens anhörigas skull, de som i likhet med domstolarna accepterat bevismaterialet. Jag vill inte att de på nytt, om och om igen, ska känna sig osäkra på vad som hänt.

Jag offentliggör nu mitt beslut för att andra anhöriga, de som vet att polisutredningar i deras fall pågår gentemot mig, inte ska hoppas på en snar lösning. Det vore ohederligt av mig att låta dem hoppas förgäves.

Visst, polisutredningar och rättsprocesser som handlar om de brott jag dömts för skall diskuteras. Men den diskussionen måste då vara seriös. Hur många i den trojka som nu kallar mig mytoman har bevistat de rättegångar som lett till fällande domar? Hur många av de journalister som vidarebefordrar denne trojkas påståenden har granskat vad de grundar sina påståenden på?

Jag känner mig sviken, men det största sveket drabbar alla namnlösa tragedier som mina erkännanden handlar om.

Förutom de negativa effekterna för samhället och de anhöriga medförde time-outen så småningom ett stopp i terapin. Det gick ett antal år, och till sist bestämde sig Sture Bergwall (ett namn han tog tillbaka år 2002) för att även ta tillbaka sina erkännanden.

Om förutsättningen för detta kapitel stämmer, alltså att Sture Bergwall begick de mord han erkände, måste det utan tvivel betraktas som ett stort svek – inte minst mot honom själv – att man inte fullt ut arbetade vidare utifrån den berättelse han lämnade som Thomas Quick. Det måste ha varit en oerhörd ansträngning för honom att berätta om allt det fruktansvärda som han hade gjort, att »idag ta ansvaret för sina ogärningar och våga minnas sin utsatthet som liten«, som han skrev i *Kvarblivelse*. Det var något i sig berömvärt, och han borde självfallet ha fått allt stöd i sina ansträngningar.

Nu lever han i stället med en oerhört stor och plågsam livslögn, som rimligen pinar honom på ett mycket allvarligt sätt. Denna livslögn kan han sannolikt inte diskutera med någon. Han är helt ensam med den. Han måste ställa sig frågan om den frihet som han nu har är värd allt detta. Jag känner honom inte och kan inte alls veta. Men jag tror att sanningen kan vara mycket tung att bära, även om han måhända förmår att skjuta den ifrån sig.

I sin recension av *Kvarblivelse* skriver Cajsa Lindholm:

Som psykologer och terapeuter har vi mycket att lära av Thomas Quick. Han tar sitt ansvar att berätta – för offrens föräldrar och i en förhoppning att det ska rädda andra i liknande situationer som hans – och i en förhoppning att via berättandet hitta en mening med sitt eget liv. Han har ett hopp om att bli mött i sitt ohyggliga berättande. Kan vi möta honom?

Mary Bell berättade för Gitta Sereny under en vända som var så ohygglig att den är svår för en vanlig människa att begripa. Om Thomas Quicks vända när han berättade var bara bråkdelen av Mary Bells, måste han ha lidit oerhört. Det minskar inte hans ansvar för de fruktansvärda gärningar han begick. Men lidandet var stort och verkligt, och han blev sviken.

Om det nu var så det var.

*

En sak återstår. Om Thomas Quick talade sanning när han erkände mordet, då hade han också fått tillfälle att begå dem. Mellan tjuo

och trettio personers liv släcktes i så fall av Sture Bergwalls hand. Det är oerhört. Men vems är skulden? Och vad kan vi göra åt det?

Skulden är, i så fall, naturligtvis Sture Bergwalls egen. Men måste den inte också i någon mån bäras av dem som hade ansvar för att han fick leva i frihet under två, tre år efter domen 1970, där han bedömdes som mycket farlig för andra människor, och ännu kortare tid efter knivöverfallet på Lennart Höglund i Uppsala den 7 mars 1974? Redan åtta månader efter överfallet blev han försöksutskriven första gången. Hur tänkte man när man tog sådana risker med en person som uppenbarligen var livsfarlig?

Om det nu var så det var.

Det viktigaste

- Ingen domare som har prövat bevisningen mot Sture Bergwall har konstaterat att den inte håller för fällande dom. Påståendena att domare funnit honom oskyldig är felaktiga.
- Hannes Råstams och Dan Josefssons böcker om Quickärendet innehåller så många fel och osanningar att böckerna måste kallas bedrägliga. De vilseleder allvarligt sina läsare.
- Den bevisning som fanns mot Sture Bergwall när han dömdes var så stark att domstolarna hade anledning att värdera sannolikheten för att han var skyldig till nästan 100 procent.
- Sture Bergwall säger att han aldrig haft några minnen av mordet. Om de fällande domarna var felaktiga kan det därför inte bero på teorin om bortträngda minnen.
- Det är inte något som helst tvivel om att det var rätt att åtala och döma Quick/Bergwall. Att konstatera detta sedan man har satt sig in ordentligt i materialet är mycket lätt.
- Om det är så att Thomas Quick talade sanning när han bekände, har samhället allvarligt svikit offrens anhöriga. Men samhället har också svikit Sture Bergwall själv.
- Det svenska samhället stod inte pall när ett kraftfullt och för många lockande budskap fördes fram på bred front, ackompanjerat av åtskilliga fel och vilseledanden. Den kritiska granskningen tappades bort, och väldigt många lät sig luras.
- Några opinionsbildare och författare satte igång lavinen, men medierna bär den största skulden till den villfarelse som uppkom. Många journalister misskötte sig allvarligt.
- Rättsväsendet höll inte för påfrestningen. Resningsåklagarnas arbete var oprofessionellt och av mycket låg kvalitet.

- När det går snett på ett område som rör rättsväsendet har juristerna ett ansvar för att rätta till det. I detta ansvar brast landets juristkollektiv. Många åkte med i lavinen och spädde på villfarelsen.

Efterord I

DET KAN Egentligen vara nästan hur det vill med »rättsskandalen«. Ett antal unga människor har mist sina liv med all den sorg som det har fört med sig för deras föräldrar, syskon, far- och morföräldrar och andra närstående. Allt det ledsamma och tragiska med mordentarna över, hur lång tid som än går. Och så är det, oavsett vem som begick dem och oavsett hur väl eller illa rättsväsendet skötte sig. Det är så sorgligt att läsa om föräldrarnas vånda och förtvivlan. Det känns omänskligt att en del människor ska behöva drabbas så hårt.

De anhörigas perspektiv och vånda måste finnas med i debatten om Quickärendet. Det är allas ansvar att behandla de anhöriga med respekt, vördnad och omtanke. Det är deras tragedi vi pratar och skriver om, detta får vi inte glömma. Låt mig säga till er, föräldrar, syskon och andra: Jag vet att ni inte alla gillar att jag skriver den här boken på det sätt som jag gör. Men jag hoppas att ni till sist ska komma att hålla med mig om att det bästa är att vara öppen och söka sanningen, även om det kan göra ont.

Ibland när jag har skrivit har jag ändå känt att det har blivit för mycket. Att det måste bli ett slut på den här eviga debatten som river och sliter i öppna sår. Någon gång har jag tänkt att boken inte borde ges ut, för att den i ett större perspektiv inte är relevant. Vad spelar alla sidor och argument egentligen för roll mitt i allt det ledsamma?

Men det finns en viktig sak att minnas när det gäller en så hemsk händelse som ett mord. Ett mordoffers död blir lite mindre meningslös, och kanske också på lång sikt lite mindre sorglig, om det som har hänt kan bidra till något som faktiskt är bra.

Jag tror att Quickärendet kan föra med sig något gott, paradoxalt, men ändå. Jag tror att det kan leda till lite större eftertänksamhet i vårt land. Lite mer tolerans. Lite mindre hånfullhet och arrogans. För på den punkten finns det mycket att lära.

Länge kallade jag min bok »Blåsningen«. Än så länge är det många i landet som utgår från att Quickärendet är en stor rättsskandal. Och många som styr över opinionen har ett intresse av att sanningen inte slår igenom. Detta hade talat för en titel som hade förutsättningar att ruska om, som »Blåsningen«.

I början skrev jag också till stor del utifrån ilska och frustration. Men efter samtal med många kloka personer ändrade jag mig en del, och därmed också något på tonen i texten. Ilskan och frustrationen är numera i stort sett borta, och den senaste tiden av skrivandet har jag rentav känt mig lite välvillig till dem som har gjort allvarliga fel. Och därmed har jag också valt bort den ganska aggressiva titeln.

Under en kort period hette boken »Han är en människa han också«. Det syftar på det som Seppo Penttinen svarade när jag undrade varför han tyckte att vi inte skulle publicera något ur de texter som Sture Bergwall skrev i sitt kollegieblock i början av 90-talet (se kapitel 4). Dessa texter var ju en så tydlig illustration av det som vi i Quicklaget hade intresse av att visa. Men för Seppo Penttinen har det aldrig varit viktigast att vinna striden om Quickärendet. Genom hela Quickprocessen, också när han själv har fått utstå hård kritik, har han värnat om Sture Bergwall som människa.

*

Jag vill tacka många personer för deras hjälp och stöd under Quickdebatten och under skrivandet av denna bok. I första hand riktar jag mig då till min kära hustru Susanne, som har varit ett alldeles fantastiskt stöd under hela processen. Hon har bland annat lärt mig hur viktigt det är att ha någon vid sin sida som förstår att vara konstruktivt skeptisk, men också hundraprocentigt stöttande när det verkligen behövs.

Från alla mina tre älskade barn – Petter, Karin och Hanna – har jag känt ett mycket starkt stöd, även när de ibland kanske har undrat om

jag har förstått mitt eget och deras bästa. Ett stort stöd har jag också känt från mina båda kära systrar, Kerstin Fransson och Ewa-Lotta Lambertz Nordin, liksom från min svärmor Ellen Lagerblad och många släktingar.

Även utanför familj och släkt är det många som har gett värdefullt stöd eller god hjälp, eller som har betytt mycket av någon annan anledning. Några av dem nämner jag inte av hänsyn till dem själva, andra för att jag tyvärr glömmer. Jag hoppas att jag inte ställer till det för någon som jag nu nämner. För säkerhets skull ska jag säga att alla här inte har delat min uppfattning om Quickärendet.

Med dessa utgångspunkter vill jag särskilt nämna Inga-Britt Ahlenius, Rolla Akkache, Jesús Alcalá, Anette Andersson, Sören Angeldorff, Gerda Antti, Berndt Arell, Sigbert Axelson Fisk, Kurdo Baksi, Katarina Barrling, Karl Beijbom, Bertil Bengtsson, Jan-Åke Berg, Mats Bergstrand, Birgitta Bergström, Staffan Bergström, Ann Kristin Bladh, Curt Bladh, Juno Blom, Benjamin OJ Boman, Claes Borgström, Anna-Carin Carlén, Janet Carr, Sargon De Basso, Marie-Louise Dolk, Staffan Dopping, Bill Dufwa, Jörgen Durban, Eva Edwardsson, KG Ekeberg, Hans Eklund, Tommy Engstrand, Anders Eriksson, Ethel G Eriksson, Lars Falk, Birgitta Fernqvist, Dan Fernqvist, Chris Forsne, Laila Freivalds, Hans Frennered, Lennart Furufors, Christopher Gummesson, Charlotte Gyllenhammar, Ulf Göranson, Benny Haag, Claes Hedberg, Carl Hederöth, Thomas Hedstrand, Carina Helin, Camilla Henemark, Filip Henriksen, Lennart Höglund, Magdalena In de Betou, Thomas Jackson, PC Jersild, Annika Johannesson, Maarit Jäntereä Jareborg, Lennart Johansson, Pontus Järborg, Theodor Kallifatides, Margit Kallner, Hans Karlander, Björn Karlin, Per-Erik Karlsson, Nizar Khalaily, Staffan Kihlström, Lena Klintevall, Margit Knutsson, Anders Kreuger, Barbro Kreuger, Lena Kåreland, Kerstin Langewolf, Conny Larsson, Cajsa Lindholm, Olle Lindquist, Sigvard Lingham, Magnus Ljungqvist, Michael Lundh, Lasse Lundholm, Ami Lönnroth, Erik Mats, Jan Melander, Sunita Memetovic, Lisa Modée, Erna Möller, Bitte Nilsson, Bosse Nilsson, PM Nilsson, Kristoffer Nordahl, Annika Nordgren Christensen, Lena Noreland, Andreas Norlén, Peter Norman, Lars Nydell, Hans Odöö, Elisabeth Ogenholm

Wallin, Monica Oldenburg, Erik Pelling, Helena Persson, Jonathan Persson, Zinat Pirzadeh, Christina Ramberg, Deanne Rauscher, Nina Rehnquist, Kristina Rennerstedt, Lisa Rennerstedt, Eva Riad, Hans Richter, Göran Rise, Matthias Roswall, Carina Rydberg, Johan Rönn, Nyamko Sabuni, Barbro Sandén, Conny Sandström, Astrid Schlytter, Bo Schön, Fredrik Sjöberg, John Sjöberg, Emanuel Spolin, Yrsa Stenius, Carl Edward Sturkell, Birgitta Ståhle, Willy Svahn, Rolf Svedberg, Magnus Svenson, Omi Söderblom Mohammar, Petter Tarland, Ann-Christin Tauberman, Krister Thelin, Hugo Tiberg, Eva Tures, Torbjörn Tännsjö, Anita Vängby, Merit Wager, Erik Weiman, Rickard Wessman, Tatjana Westman, Björn Westerstrand, Margareta Westerstrand, Gunilla Westny, Kerstin Wickman, Rosi Widell, Tore Wiwen-Nilsson, Agneta Åhrberg, Inger Åkerlund, Per Åkerlund och Siewert Öholm. Stort tack! Och tack alla ni andra som också hörde av er med stöd!

Ett särskilt omnämnande vill jag ge den i oktober 2014 så ledsamt avlidne vännen Magnus Graner, som bland annat i sin egenskap av statssekreterare i Justitiedepartementet gav mig några mycket värdefulla ord på vägen.

Vidare vill jag tacka min förläggare Christer Sturmark för viktiga synpunkter på ett mycket ofärdigt manus. Christer vill jag också tacka för titelidén.

Jag har aldrig tidigare haft en redaktör, och det var en ny värld som öppnade sig när Lena Albihn tog sig an min text. Snabbt och lätt hittade hon ett antal nödvändiga strykningar och omflyttningar, och med enkla medel såg hon till att texten fick flyt där den tidigare hackat sig fram. Tack Lena!

Och till sist förstås Quicklaget, som utan tvivel har betytt allra mest: Christer van der Kwast, Seppo Penttinen, Gubb Jan Stigson, Sven Å Christianson, Kristina Hultman (särskilt tack för en oerhört nyttig genomgång av hela boken innan den gick iväg till förlaget!) och Jan Axell (tidigare Karlsson). Vi har haft en fantastiskt intressant tid tillsammans, och vi lär fortsätta våra möten i HK i Öje.

Efterord 2

Kära läsare

Nu vet du hur det var,
och ändå inte allt.
En kärna finns det kvar,
en form som smakar salt.

Litteratur

DENNA FÖRTECKNING INNEHÅLLER ett urval av böcker och tidskriftsartiklar om några frågor som är centrala i boken. Den är långt ifrån fullständig.

Om Quickärendet

Alcalá, Jesús, »Seriemorderen fra terapirommet – Fra Sture Bergwall til Thomas Quick og tilbake igjen«, *Samtiden*, 2013, 3.

Bergwall, Sten-Ove, *Min bror Thomas Quick – en berättelse om det ofattbara*, 1995.

Bergwall, Sture & Bergwall, Sten-Ove, *Thomas Quick är död*, 2009.

Christianson, Sven Å, *I huvudet på en seriemördare*, 2010.

Hjertén von Gedda, Kristina, *Bortom allt rimligt tvivel – Fyra svenska rättsfall*, 2005.

Josefsson, Dan, *Mannen som slutade ljuga – Berättelsen om Sture Bergwall och kvinnan som skapade Thomas Quick*, 2013.

Kihlbom, Magnus, »En seriemördare, en psykoanalytiker och två grävande journalister, ett udda släktskap«, *Psykoterapi*, 2014, 3.

van der Kwast, Christer, *Bortom rimligt tvivel – Thomas Quick och rättvisan*, 2015.

Lambertz, Göran, »Medierna missade det självklara i Quickärendet«, *Sans*, 2013, 1.

Larsson, Dan, *Mytomanen Thomas Quick*, 1998.

Lindholm, Cajsa, »Att läsa en berättelse. Tankar om terapi och teori med utgångspunkt i fallet Thomas Quick«, *Psykoterapi*, 2014, 4.

Mattsson, Janne, *Gåtan Thomas Quick*, 2002.

Mesterton, Agnes, »En hemsk historia – Josefsson, Norell och sanningen«, *Divan*, 2014, 1–2.

- Quick, Thomas, *Kvarblivelse*, 1998.
- Parner, Mats, *Fallet Quick/Bergwall – Analys av en vård- och rättsskandal*, 2013.
- Råstam, Hannes, *Fallet Thomas Quick – Att skapa en seriemördare*, 2012.
- Svensson, Pelle, *Quick – den stora rättsskandalen*, 2010.

I extramaterialet på www.goranlambertz.se finns, under rubriken »Tolv böcker om Thomas Quick«, en kort redogörelse för de böcker som nämns ovan.

Om bevisning i brottmål

- Bolding, P O, *Går det att bevisa*, 1989.
- Christianson, Sven Å & Ehrenkrona, Marika, *Psykologi och bevisvärdering: myter om trovärdighet och tillförlitlighet*, 2011.
- Diesen, Christian, *Bevisprövning i brottmål*, 2002.
- Ekelöf, P O & Boman, Robert, *Rättegång IV*, 6 uppl. 1992.
- Fitger, Peter, m.fl., *Kommentar till rättegångsbalken*, (angående 35 kapitlet 1 § i balken) kontinuerlig utgivning.
- Justitiekanslerns rättssäkerhetsprojekt, *Felaktigt dömda*, 2006 (kapitel 3 och 20).
- Justitiekanslerns andra rättssäkerhetsprojekt, *Rättssäkerheten i brottmål*, 2009 (kapitel 5 och 7).
- Lindell, Bengt, *Sakfrågor och rättsfrågor*, 1987.
- Lunds domarakademi (utg.), *Rättssäkerheten i brottmål – ifrågasatt av Justitiekanslern*, 2007.
- Schelin, Lena, *Bevisvärdering av utsagor i brottmål*, 2006.
- Stening, Anders, *Bevisvärde*, 1975.

Om bortträngda minnen med mera

- Anderson, M C & Levy, B J, »Suppressing unwanted memories«, *Current Directions in Psychological Science*, 2009, 18, 4, 189–194.
- Bass, Ellen & Davis, Laura, *The courage to heal: A guide for women survivors of child sexual abuse*, 3 uppl. 1994.
- Christianson, Sven Å & Loftus, E F, »Memory for traumatic events«, *Applied Cognitive Psychology*, 1987, 1, 4, 225–239.
- Christianson, Sven Å & Engelberg, Elisabeth, »Remembering and

- forgetting traumatic experiences: a matter of survival«, i: Conway, Martin A (red.), *Recovered memories and false memories*, 1997.
- Christianson, Sven Å & Wentz, Görel, *Brott och minne. Berättelser om grova brott i känslö- och minnesperspektiv*, 2002.
- Christianson, Sven Å, Freij, I & Von Vogelsang, E, Searching for offenders' memories of violent crimes, i: Christianson, Sven Å (red.), *Offenders' memories of violent crimes*, 2007, 3–35.
- Conway, Martin A, »What are memories?«, i: Conway, Martin A (red.), *Recovered memories and false memories*, 1997.
- Hyman, I E jr, Husband, T H & Billings, F J, »False memories of childhood experiences«, *Applied Cognitive Psychology*, 1995, 9, 181–197.
- Josefsson, Dan, *Mannen som slutade ljuga – Berättelsen om Sture Bergwall och kvinnan som skapade Thomas Quick*, 2013.
- Kihlbom, Magnus, En seriemördare, en psykoanalytiker och två grävande journalister, ett udda släktskap, *Psykoterapi*, 2014, 3.
- Lindholm, Cajsa, Att läsa en berättelse. Tankar om terapi och teori med utgångspunkt i fallet Thomas Quick, *Psykoterapi*, 2014, 4.
- Lindholm, Cajsa, »Berättande som rättighet och skyldighet, anmälan av Quick, T., *Kvarblivelse*«, *Nordisk Psykologi*, 1999.
- Loftus, Elizabeth, »The reality of repressed memories«, *American Psychologist*, 1993, 48, 5, 518–537.
- Loftus, Elizabeth & Ketcham, Katherine, *The myth of repressed memory: false memories and allegations of sexual abuse*, 1996.
- Masson, Jeffrey M, *Sveket mot sanningen: Hur Freud kom att överge sin förförelseteori*, 1984.
- Mesterton, Agnes, En hemsk historia – Josefsson, Norell och sanningen, *Divan*, 2014, 1–2.
- Schacter, Daniel L, Norman, Kenneth A & Koutstaal, Wilma, »The recovered memories debate; a cognitive neuroscience perspective«, i: Conway, Martin A (red.), *Recovered memories and false memories*, 1997.

Om sökhundar

- Helton, William S, *Canine ergonomics. The science of working dogs*, 2009.
- Johansson, Urban, »Kriminalsökhunden – Kriminalteknikerns bästa vän«, Specialarbete på kriminalteknikerutbildningen 2001–2002.

Rebmann, A & David, E, *Cadaver dog handbook: Forensic training and tactics for the recovery of human remains*, 2000.

Om seriemördare

Cahill, T, *Buried dreams – Inside the mind of a serial killer*, 1987.

Christianson, Sven Å, *I huvudet på en seriemördare*, 2010.

Coston, J, *To kill and kill again – The terrifying true story of Montana's babyfaced serial sex murderer*, 1992.

Fox, J A & Levin, J, *Extreme killing: Understanding serial and mass murder*, 2005.

Giannangelo, J S, *The psychopathology of serial murder: A theory of violence*, 1996.

Godwin, G M, *Hunting serial predators*, 2000.

Hickey, E W, *Serial murderers and their victims*, 1997.

Holmes, R M & Holmes, S T, *Contemporary perspectives on serial murder*, 1998.

Koscis, R N, *Serial murder and the psychology of violent crimes*, 2008.

Lester, D, *Serial killers: the insatiable passion*, 1995.

Norris, J, *Serial killers*, 1988.

Purcell, C E & Arrigo, B A, *The psychology of lust murder. Paraphilia, sexual killing and serial homicide*, 2006.

Schechter, H & Everitt, D, *The encyclopedia of serial killers*, 1996.

Sears, D J, *To kill again: The motivation and development of serial murder*, 1991.

Sereny, Gitta, *Ohörda rop – historien om Mary Bell*, 1998.

Wilson, C & Seaman, D, *The serial killers*, 1997.

Om oskuldspresumtionen

Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis: en kommentar till Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna*, 4 uppl. 2012.

EU-kommissionen, *Grönbok av den 26 april 2006 om oskuldspresumtion* [KOM(2006) 174], 2006.

Nowak, Karol, *Oskyldighetspresumtionen*, 2003.

Åklagarmyndigheten, Utvecklingscentrum i Malmö, »Artikel 6 i Europakonventionen, Rätten till en rättvis rättegång ur ett praktiskt åklagarperspektiv«, *RättsPM*, 2012, 5.

